Solu.aliquid dicitur facere,quia debet conſentire: alioquin nullius erit momenti quod fit principe vetante : non tamen eſt eius præſentia neceſſaria. Sed quare in adrogatione requiritur auctoritas maior, quàm in adoptione? ℞eſpon.hoc ideo eſt,quia maius eſt aliquam ſui iuris tranſire in alienam poteſtatem, quod fit per adrogationẽ (vnde non eſt mirũ ſi maior auctoritas requiritur) quàm cum quis de poteſtate vnius tranſit in poteſtatẽ alteri⁹, quod fit per adoptionẽ. Itẽ nunquid & principis auctoritate poteſt quis adoptari ? Videtur ꝙ ſic:quia cum liceat minori, licet & maiori: cum ſit ipſe ſummus magiſtratus : vt. C. de legi. & conſtit.l. ſi imperialis. alij non : quia tã vilibus intereſſe nõ debet : vt. C. de peda. iudi.l.ij. & vltima, argu. Codice de app.l.in offerendis.

a *Non poſſunt*. ſimiliter & in matrimonio diſtinguitur : vt infra de iure dot.l.ſi ſerua, §.fi. ſic & in ſubſtitutione poſthumi : vt infra de libe.& poſthu.l.ſed eſt quæſitum, §.primo.& facit inſtitu. eodem.§. ſed & illud.Accur.

b *Hoc verò proprium*. ſecus in alia : vt infra eodem. l. adrogato, §. quod non ſimiliter. & facit infra eodẽ, ſi paterfamilias. in princip. Nota ergo, cui me cõmitto, & mea cõmittere videor : vt in autheticis, de monachis, §.illud quoque, collatio.prima. Sed arg.cõtra.C.de pact.conuen. l.hac lege.

c *Per principem*. id eſt per ſacrum oraculum.

S*I conſul*.] CASVS. Filiusfamilias erã, & habebam aliquam dignitatem : nunquid pater meus poteſt me emancipare apud me ipſum ? Et dicit quòd ſic.Viuianus.

* Vulgò hic additur, caſtrati autem nõ poſſunt, vide ad loci huius intelligentiam Ant.Auguſt. lib.3. Emenda.cap.5.

† Additur in inſtitutionibus elegans exemplũ de Auguſto.

* De veteri eius ritu vide Tacitum lib.12.

parentis ſunt : ſiue primum gradum liberorum obtineant, qualis eſt filius, filia : ſiue inferiorem, qualis eſt nepos, neptis, pronepos, proneptis. Illud vtriuſq; adoptionis commune eſt, quòd & hi qui generare non poſſunt, [a] quales ſunt ſpadones, adoptare poſſunt.* Hoc verò proprium [b] eſt eius adoptionis quæ per principem [c] fit, quòd is qui liberos in poteſtate habet, ſi ſe adrogandum dederit, non ſolùm ipſe poteſtati adrogatoris ſubiicitur, ſed & liberi eius in eiuſdem fiunt poteſtate, tanquam nepotes. †

B

Vbi officia non ſunt repugnantiæ, vnus poteſt vicem duorum ſuſtinere. Bartolus.

III. PAVLVS *libro quarto ad Sabinum.*

SI conſul vel præſes filiusfamilias [d] ſit, poſſe eum apud ſemetipſum vel emancipari, vel in adoptionem dari conſtat.

C

IIII. MODESTINVS *libro ſecundo Regularum.*

MAgiſtratum apud quem legis actio [e] eſt, * & emãcipare filios ſuos, & in adoptionẽ dare apud ſe poſſe Neratij ſentẽtia eſt.

In adrogatione requiritur volũtas adrogatoris, & illius qui debet adrogari. Et in adoptione requiritur voluntas adoptantis, & eius qui adoptatur, & patris ſui: & non aliorum conſanguineorũ, & ſi in loco nepotis quis adoptatur, requiritur filij voluntas, qui loco patris eſſe debet : quæ ſi non adeſſet, non recideret in poteſtatem ipſius mortuo patre ſuo. h.d. cum lege ſequenti, & lege ſi is qui. infra eodem. Bartolus.

D

d *Filiusfamilias*. Hodie autem conſularis dignitas liberat eum à patria poteſtate : vt. C.de decu.lege fina.& in authent.conſtit. quæ dignita.collatione ſexta, circa fin.de præſidali vero non inuenio. Item not.ex hac lege quem ſubire officium duorum, & emancipantis,& auctoritatẽ pręſtantis:ſic.ĩ.de aucto.tut.l.accipientis.& infra de ritu nuptia.l.iij.&.ĩ.de contrahenda emptione.l.fiſtulas,§.j.& infra de fideiuſſoribus tuto.& infra de officio præſidis.l.j. & hoc in voluntaria iuriſdictione. ſecus in contentioſa:vt infra ad Trebellianum.l.ille à quo,§.tempeſtiuum Item arg.contra infra de pactis.l.ſi plures. & infra de tutoribus & curatoribus datis ab his.l.prætor.& infra deo fficio præſidis.l.fina. ADDITIO. Pro ſolutione huius contrarij diſtingue, ſecundum Gulielmum de Cu. Aut conſideratur perſona vt perſona:& tunc vna perſona non poteſt ſuſtinere vicem plurium perſonarum : vt infra de pactis.l.ſi plures. Aut conſideratur perſona reſpectu alicuius qualitatis, vel officij : & tunc aut officia inuicẽ ſe compatiuntur, aut non. primo caſu poteſt ſuſtinere vicem plurium, vt hic : aliàs non : vt dicto.§.tempeſtiuum.Bartolus.

E

M*Agiſtratum*.] CASVS. Pater meus eſt poteſtas Bonon. nunquid poterit emancipare me apud ſe ipſum ? Et dicitur quòd ſic.

A

e *Legis actio*. id eſt actus legitimi explicantur : vt ea quæ ſunt de voluntaria iuriſdictione, vt emãcipatio, & manumiſſio,& ſimilia,quæ fiunt etiam apud defenſorem ciuitatis:vt in authenticis, de defenſoribus ciuitatum,§.nulla.&.§.audient,collat.iij.& etiã apud magiſtratũ municipalẽ : vt. C.de magiſtratibus municipalib⁹.l.ij.& inſti.quibus modis ius patrię poteſtatis ſoluit',§.noſtra.

Idem ait Cicero pro domo ſua.

V. CELSVS *libro vicenſimo octauo Digeſtorum.*

IN adoptionibus, [f] eorũ duntaxat qui ſuæ poteſtatis ſunt, voluntas [g] exploratur. ſinautem à patre dantur in adoptionem : in his vtriuſque [h] arbitrium ſpectãdum eſt, vel conſentiendo, [i] vel non contradicendo. [k]

VI. PAVLVS *libro trigenſimoquinto ad Edictum.*

CVm nepos [l] adoptatur quaſi ex filio natus, conſenſus filij exigitur. [m] ídque etiam Iulianus ſcribit. †

VII. CELSVS *libro tricenſimonono Digeſtorum.*

CVm adoptio fit, non eſt neceſſaria in eam rem auctoritas eorum [n] inter quos iura [o] adgnationis conſequuntur.

VIII. MODESTINVS *libro ſecundo Regularum.*

QVod ne curatoris auctoritas intercederet in adrogatione, antè tenuerat, ſub diuo Claudio recte mutatum [p] eſt.

IX. VLPIANVS *libro primo ad Sabinum.*

ETiam cæcus adoptare vel adoptari poteſt.

Adoptatus in locum nepotis tanquam ex filio natus, non fit heres ſuus auo viuente. Bart.

X. PAVLVS *libro ſecundo ad Sabinum.*

SI quis nepotem quaſi ex filio natum, quem in poteſtate habet, conſentiente filio adoptauerit : [q] non adgnaſcitur [r] auo ſuus heres, quippe cum poſt mortem aui quaſi in patris [ſ] ſui recidit poteſtatem.

I*N adoptionibus*.] CASVS. Dicitur in hac lege, quòd qui adrogatur, expreſſim conſentire debet:qui adoptatur, non debet cõſentire : ſed ſufficit ſi non cõtradicat.Viuianus.

Inſtit.e.§.7.

f *In adoptionibus*.id eſt in adrogationibus.

g *Voluntas*.ſcilicet expreſſa.

h *In his vtriuſque*. ſcilicet patris & filij.

i *Conſentiendo*. ſcilicet expreſſim.

† Additur ratio in inſtitutionib. ne inuito ſuus heres adgnaſcatur.

k *Contradicendo*. hoc non erat in ſuperiori caſu.Hic no.qui tacet, adfirmat. ſic.ĩ.ſol,ma. l.ij. §. voluntate. & in auth.quib⁹ modis natu.effi. ſui. §. generaliter. col. ſeptima, argu. contra. ĩ. de procur. l. filius,§.inuitus.& facit ad legem iſtam infra eo.l. ſi pater naturalis. ADDITIO. Pro ſolutione huius contrarij dic quòd non conſentire,eſt vnum extremũ per ſe.contradicere,eſt aliud extremum. taciturnitas, eſt medium. ſecundum Bartolum.

Qui tacet, conſentire videtur.

C*Vm nepos*.] CASVS. Si adopto aliquem loco nepotis, quaſi ex filio meo natus eſſet, fili⁹ meus debet huic adoptioni cõſentire. Quòd ſi quis curatorem habens dedit ſe in adrogationẽ, curatoris auctoritas ĩtercedere debet : licet olim nõ intercederet. Viuianus.

l *Cum nepos*. id eſt aliquis extraneus loco nepotis.

m *Exigitur*. ad hoc vt mortuo adoptante in filij recidat poteſtatem:vt infra eo.l.ſi quis.&.l.ſeq.ſecus in aliis:vt infra.l.proxi. & facit inſtit.e.§.licet.&.C.de nup.l.in cõiunctione,§.ſi patris.

n C*Vm adoptio*.*Eorum*. id eſt conſanguineorum.

o *Iura*.quod videbatur cum iſte eis agnaſcitur : vt infra eodem.l. qui in adoptione. & infra vnde cogna.l.j.§.cognationem.& quod omnes tangit,&c. C.de autho.præſtan.l.fi.in fi.& in authen.de heredi.& Fal.§.ſi verò,collatione prima.

p Q*Vod*.*Mutatũ*. vt.C.de aucto.præſtã.l.fi.§.ſed hæc omnia. & inſtit.quibus modis tu.finiatur,§.ij.

S*I quis nepotem*.] CASVS. Si adopto aliquem extraneum loco nepotis quaſi ſit natus de filio meo, filio conſentiente : non agnaſcitur mihi,id eſt non fit mihi ſuus heres : quia me mortuo erit in poteſtate filij mei. Viuianus.

q *Adoptauerit*. ſcilicet extraneum loco nepotis.

r *Agnaſcitur*.id eſt non fit ſuus.nam ſuus heres eſt quem nemo præcedit : vt inſtit.de here.qua.& diffe.§.ſui.

Suus heres quis ſit.

ſ *Quaſi in patris*. id eſt in poteſtatem eius qui eſt quaſi pater : vt ſupra titulo primo.l.nepotes,in fin.Accurſius.

UNED

XI. IDEM *libro quarto ad Sabinum.*

SI is qui filium haberet, in nepotis locũ adoptaſſet, perinde atque ſi ex eo filio natus eſſet, & is filius auctor factus non eſſet: mortuo auo nõ eſſe [a] nepotem in poteſtate filij.

XII. VLPIANVS *libro quarto decimo ad Sabinum.*

QVi liberatus [b] eſt patria poteſtate, is poſtea in poteſtatem honeſtè [c] reuerti non poteſt, niſi adoptione. *

Finita adoptione finiuntur omnia iura prouenientia ex ea: hoc dicit vſque ad finem.

XIII. PAPINIANVS *libro trigenſimoſexto Quæſtionum.*

IN omni ferè [d] iure, finita patris adoptiui poteſtate, nullum ex priſtino retinetur veſtigium. denique & patria dignitas [e] quęſita per adoptionem, finita ea deponitur. [f]

XIIII. POMPONIVS *libro quinto ad Sabinum.*

SEd etiam nepos ex filio apud adoptatum patrem cõceptus & natus †, per emãcipationem [g] iura omnia [h] perdit.

Ad patrem adrogantem tranſeunt omnia iura ſeu bona adrogati, etiam filij ſui: in cuius poteſtate efficiuntur.

XV. VLPIANVS *libro vicenſimoſexto ad Sabinum.*

SI paterfamilias adoptatus [i] ſit: omnia quæ [k] eius fuerunt, & adquiri poſſunt, tacito iure ad eum tranſeunt, qui adoptauit.
B Hoc amplius, liberi eius qui in poteſtate ſunt, eum ſequuntur. ſed & hi qui poſtliminio redeunt, vel qui in vtero fuerunt cum adrogaretur, ſimili modo in poteſtatem adrogatoris rediguntur.

Id quod quis non poteſt facere tanquam ipſe, poteſt tanquam alius, hoc dicit, & ad hoc quotidie allegatur.

Qui duos filios, [l] & ex altero eorum nepotem habet, ſi vult nepotem quaſi ex altero natum
C ſic adoptare, poteſt hoc efficere ſi eum emancipauerit, & ſic adoptauerit quaſi ex altero natum. facit enim hoc quaſi quilibet, [m] non quaſi auus. & qua ratione quaſi ex quolibet natum poteſt adoptare, [n] ita poteſt & quaſi ex altero filio.

In adoptionibus conſiderantur cauſæ infra ſcriptæ. & ars imitatur naturam in quãtum poteſt. & tutor durante tutela, & curator...

SI is qui.] CASVS. Si adopto aliquem loco nepotis quaſi ſit natus ex filio meo: ſi filius meus non conſentit expreſſim, mortuo me ipſe quem adoptaui, non erit in poteſtate filij mei: ſed erit mihi ſuus heres. Viuianus.

a *Non eſſe.* quia filius non conſenſit. facit inſtitu. eod. §. licet.

QVi liberatus.] CASVS. Si filius meus liberatus & abſolutus eſt à patria poteſtate, non poteſt honeſte redire in poteſtatem patris, niſi pater eum adoptet. Viuianus.

Inſtit. e. §. 7.

b *Qui liberatus.* Not. quòd aliquo mutato, in perpetuum in priſtinum ſtatum redire non poteſt: vt infra de ſolutionibus. l. qui res, §. aream, ſupra de ſtatu hominum. l. homo liber.

Mutatũ, in priſtinum ſtatũ redire non poteſt.

c *Honeſtè.* inhoneſtè autem poteſt: vt per ingratitudinem: vt C. de ingra. lib. l. j. & facit infra eodem. l. ſi pater filium. & ſupra titulo primo. l. inuiti. & in authẽticis, conſtitutio quæ dignita. §. illud quoque ibi, quoniam omne bonum debet eſſe manſurũ. in ſexta collatione.

* addebatur antea ex l. 37. §. i. j. eo Sed ſi ſemel fuerit adoptatus amplius adoptari non poteſt quod nec Flor. nec in manuſcript. reperitur.

IN omni ferè.] CASVS. Si filius adoptiuus liberatus ſit à poteſtate patris adoptiui: dignitatem omnem quam habuerit ab illo patre adoptiuo, perdit. Viuianus.

† hic. n. adoptiui locum tenet. l. 27. ĩ. e.

d *In omni ferè.* bene dicit, ferè: quia etiã poſt emancipationem non poteſt pater adoptiuus eam in vxorem accipere, quam loco filiæ vel neptis habuit: vt infra de rit. nupt. l. quinetiam, in principio.

e *Patria dignitas.* vt ſenatoria, quia pater adoptiuus erat ſenator: vt infra de ſenator. l. ſenatoris filius.

f *Deponitur.* Argu. quòd ceſſante cauſa ceſſat effectus. ſic infra de ſenatoribus. l. ſenatoris filius. & l. fœminæ. & infra de annuis legatis. l. Seio. §. finali. & infra de teſtament. tut. l. qui tutelam. in principio. & infra titulo primo. l. intantum. Argu. contra infra de poſtulando. l. j. §. ſexum. ADDITIO. Tu dic quòd ibi loquitur in cauſa impulſiua, hic in finali: qua ceſſante ceſſat effectus. de hoc not. Cynus. in. l. generaliter, Codice de epiſcopis & clericis. & per Gynum in regula. decet eſſe conceſſum. de regulis iuris libro ſexto.

SEd & nepos ex filio.] CASVS. huius legis eſt talis: Adoptaui Titium, qui procreauit filium cum maneret penes me. emancipaui eum filium Titij. certè per eam emancipationem iura omnia adoptiui nepotes perdit.

g *Per emancipationem.* ſcilicet filij, vt argument. infra de capit. deminutio. l. iij. & de iniuſt. teſtam. l. verum eſt, §. fina. ſecundum quoſdam. ſed Ioannes per emancipationem, ſcilicet ſuiipſius. nec enim emãcipato filio adoptiuo, exit de poteſtate nepos ex eo. ſic enim eſt in naturali: vt infra eodem. l. liberum. & adoptio naturã imitatur: vt inſtit. eod. §. minorem. & infra de cap. & poſtli. reuer. l. ſi me tibi.

h *Iura omnia.* id eſt dignitatem, & nomen filij vel nepotis: vt ſupra. l. proxi.

SI paterfamilias.] CASVS. Aliquis qui ſui iuris erat, in adrogationem ſe dedit Titio. ipſe tranſit in poteſtatem Titij, & omnes qui ſunt in ſua poteſtate: etiam illi qui poſtliminio reuerſi ſunt: item qui in vtero ſunt. & hoc dicit vſque ad. §. qui duos, & eſt caſus talis: Duos filios habebam Seium & Titium: & ex Titio nepotem habebam. poſſũmne eum nepotem adoptare
A quaſi ſit ex Seio natus? Bene poſſum, ſi emancipo nepotem: quia non quaſi auus hoc facio, ſed quaſi quilibet extraneus. Tertiò dicit, quòd cauſa cognita debet quis adrogare: & in quibus vertitur cognitio, dicit per exempla quæ ſubiicit. nam nec poteſt quis plures adrogare niſi ex iuſta cauſa. Item quis libertum alienum adoptare non poteſt, nec maiorem minor adoptare poteſt. Item dicit, quòd tutor eum cuius tutelam gerit, adoptare non poteſt. Item debet inquiri vtrum aliquis adoptet animo deprædandi & fraudandi, vel libidinis cauſa. Item dicit quòd is tutor poteſt adoptare pupillum, qui bono animo hoc facit: aliàs eſſet damnum pupilli. Item requiritur cognitio, vt videatur quæ ſint facultates pupilli, & eius qui adoptat: & cuius vitæ ſit qui adoptat. Item inſpicitur cuius ætatis ſit qui vult adoptare. Item dicit inſpici, ſi ille qui vult adoptare, habeat liberos, an poſſit adoptare: & ſi eſt bonus iſte & pauper, vtrum ditiorẽ adoptet. & dicit quòd ſic, ſi vitæ, &cæ. Vltimo dicit quòd in ſuperioribus caſibus adrogator ſatiſdat quòd reſtituet oĩa bona adrogati agnatis, ſi apud eum deceſſerit: & de hoc tabellioni cauere debet. Item dicit ſtatim lex, his verbis, ad quos ea res ptinet: hæc verba & ad libertates, & ad legata extendun-
D tur. Vuianus.

i *Si paterfamilias adoptatus.* id eſt adrogatus.

k *Omnia quæ.* excepto iure agnationis, & obligatione operarũ, etiam olim, hodie verò ad vſumfructum tantùm quæruntur: vt inſtitutionib. de acquiſitionib. per adrogationem. in principio. §. j. ſed an poſſit aliqua excipere? Reſpon. non, ſicut dicimus in monacho: vt in authen. de monachis, §. illud. collatione. j. quia contraria voluit: ſicut ſi vẽdo domum deducta ſuperficie, vel ſolum deductis arboribus: vt inſtitut. de rer. diui. §. ſi Titius. & infra de ſuperfi. l. fina. & infra de actionibus & obligatio. l. obligationũ. ij. §. placet.

l *Qui duos filios.* Not. argum. quòd quandoque facit aliquis aliquid non tanquam ipſe, ſed tanquam alius. ſic. Cod. de admi. tu. l. cum quædam. & infra quod cuiuſque vniuerſ. l. item eorum. in principio & infra ad Trebelliã. l. debitor ſub pignore, §. final. & infra iudi. ſolui. l. iij. §. ſed & ſi quidem. & infra pro ſoc. l. ſocium
E qui, in principio & infra ad Sila. l. ſi ſequẽs, in fi. argu. contrà infra de inoffici. teſta. l. ſi proponas, §. penulti. & C. de dolo. l. j. & infra de condict. inde. l. ſi non ſortem, §. ſi filius. & infra de diſtra. pig. l. ij. & infra de leg. ij. l. finali. §. quatuor. ADDITIO. Pro declaratione iſtius gloſſ. diſtingue ſecundum Bartol. hic, quia aut eſt in hoc aliqua contrarietas, aut non. primo caſu. quod quis non poteſt tanquam ipſe, non poteſt tanquam alius: vt. d. l. ſi proponas ſecundo caſu, quod quis poteſt tanquam ipſe, poteſt tanquam alius: vt hic. & hoc eſt verum niſi veniat contra fidem debitam iure contractus: vel contra fidem iure coniunctionis perſonæ: in quibus caſibus quod quis non poteſt tanquam ipſe, nec tãquam alius: vt. d. §. quatuor. & in. d. l. j. C. de dolo.

m *Quaſi quilibet.* id eſt quaſi extraneus, cum eſſe deſierit nepos emancipatione.

n *Poteſt adoptare.* ſcilicet extraneum, vt ſupra eodem. l. ſi quis nepotem.

UNED

Senex quis dicatur. Vir quouſque generet, & fœmina cõcipiat.

a *Sexaginta*. aliàs dicitur ſenex maior ſeptuaginta annis: vt in excuſatione tutelæ: vt C. qui ætate. l. j. libro decimo. aliàs quinquagintaquinque, vt in excuſatione munerum perſonalium: vt C. qui ætate. l. j. §. fin. libro decimo. ſed mulier non dicitur ſtudere procreationi liberorum à quinquaginta annis ſupra: vt C. de legit. heredit. l. ſi maior.

b *Creationi*. vtilius etiam eſt reipublicæ filios de nouo creare, quàm creatos quadam fictione alicui dare: vt infra eodem. l. ij. §. iij. Sed arg. contra. C. de natu lib. l. iij. in fin. & ille verſus. *Non minor eſt virtus quàm quærere, parta tueri.* ſed non obſtant, quia hominum, id eſt filiorum conſeruatio, ad Deum pertinet.

† Ad hoc reſponſum & ſequẽtes leges pertinẽt ea quæ eleganter diſſeruit Cic. pro domo ſua ad põtifices.

Inſtit. e. §. 5.

c *Morbus*. ſcilicet temporalis: valetudo autẽ perpetua.

d *Coniunctam*. quia par affectionis cauſa ſuſpicionẽ remouet: vt infra de rit. nup. l. non ſolùm, §. de vno.

e *Cauſa*. quia multum erat diues.

f *Alienum*. ſed ſuum ſic: vt infra de rit. nup. l. ſciendum. & ſupra de ſta. hom. l. fin. & facit ad hanc legem infra de in ius vocã. l. ſed ſi hac lege, §. patronũ. Sed contra infra eodem. l. fina. in. §. fina. Solu. ibi iure adrogationis per principem permittitur: hic iure adoptionis inhibetur. Sed nõnne eſt ſemper ſui iuris? Reſpon. non, ſi primo in adrogationem vni ſe per principẽ dedit: vel dic vt ibi.

g *Minor*. ſcilicet adoptare debet. Accur.

h *Adoptio. Locum habet*. ſcilicet plerunq;, propter id quod dicitur inſtit. eodem, §. ſed illud. & ſupra eod. l. ij. §. illud.

* Olim non permittebatur Gell. & Vlp. in frag. tit. 8.

i *Nec ei. Alicuius*. quem vult adrogare.

k *Adminiſtrauit*. ſcilicet eius qui fuit in tutela. Sed contra infra eod. l. nonnunquam. Sol. hic loquitur cum tutela iam finita erat: & ideo præſumitur quòd in fraudem fiat, ne rationem reddat. ibi loquitur quando nõdum tenebatur actione tutelæ: nec erat finita tutela, ſecundum Ioã. vt ar. ff. de rit. nupt. l. liberum, §. ſenatuſconſulti. vel dic quòd ibi adoptabat ſancta affectione: vt arg. infra hac lege, §. eorum. Accur.

l *Turpis*. ſcilicet vt deprædetur adrogatum: vel adrogat adultã vt habeat eius copiam.

m *Eorum*. ſcilicet pupillorum adrogatio permittenda eſt duntaxat his tutoribus qui vel naturali &c. ſecundum Bulg. Sed Io. legit, pupillorum eorum adrogatio permittenda eſt his duntaxat, qui cognatione eorum naturali, vel ſancta affectione eorum, id eſt pupillorum ducti, &c.

tor durante cura non poteſt adoptare pupillum vel adultum. h.d. vſque ad. §. eorum, in. l. ſequ. Bar.

In adrogationibus cognitio † vertitur, num fortè minor ſexaginta [a] annis ſit qui adrogat: quia magis liberorum creationi [b] ſtudere debeat: niſi fortè morbus [c] aut valetudo in cauſa ſit, aut alia iuſta cauſa adrogandi: veluti ſi coniunctam [d] ſibi perſonam velit adoptare. Item non debet quis plures adrogare, niſi ex iuſta cauſa [e]: ſed nec libertũ alienum, [f] nec maiorem minor. [g]

XVI. IAVOLENVS *libro ſexto ex Caſsio.*

Adoptio enim in iis perſonis locum habet, [h] in quibus etiam natura poteſt habere.

Adultus vel pupillus nõ poteſt adoptari per tutorẽ vel curatorẽ.

XVII. VLPIANVS *libro vicenſimoſexto ad Sabinum.*

Nec ei permittitur adrogare, qui tutelam vel curam alicuius [i] adminiſtrauit, [k] ſi minor vigintiquinque annis ſit qui adrogatur: ne fortè eum ideo adroget, ne rationes reddat. Item inquirendum eſt ne fortè turpis [l] cauſa adrogandi ſubſit.

Adrogatio pupilli debet fieri cum cauſæ cognitione, quæ infra ſequitur. & adrogãs pupillum debet ſatiſdare ſe reſtituturum bona ipſa, adrogatione finita per mortẽ impuberis, illis ad quos bona peruenire debent: vtputa ſubſtitutis vel aliis heredibus. quæ ſatiſdatio ſi non fuerit appoſita, datur eiſdẽ vtilis actio contra ipſum adrogãtem. h.d. vſque ad. l. ſi adrogator.

Eorum [m] dumtaxat pupillorũ * adrogatio permittẽda eſt his, qui vel naturali cognatione vel ſanctiſſima affectione ducti adoptarent: cæterorum prohibenda eſt, E ne eſſet [n] in poteſtate tutorum & finire tutelam, & ſubſtitutionem à parente factam extinguere. Et primùm [o] quidem excutiendum erit quæ facultates [p] pupilli ſint, & quæ eius qui adoptare eum velit: vt æſtimetur ex comparatione [q] earum, an ſalubris adoptio poſſit pupillo intelligi. deinde, cuius vitæ [r] B ſit is qui velit pupillum redigere in familiam ſuam. tertiò cuius idem ætatis ſit: vt æſtimetur an melius ſit de liberis procreandis cogitare eum, quàm ex aliena familia quemquam redigere in poteſtatem ſuam. Præterea videndum eſt an non debeat permitti ei qui vel vnum habebit vel plures liberos, adoptare alium: ne aut illorum quos iuſtis nuptiis procreauerit, deminuatur ſpes, quã vnuſquiſque liberorum obſequio [s] C parct ſibi: aut qui adoptatus fuit, minus percipiat quàm dignum erit eum conſequi. Interdum & ditiorem permittetur adoptare pauperiori, ſi vitæ eius ſobrietas [t] clara ſit, vel affectio honeſta, nec incognita.

Satiſdatio [u] autem in his caſibus [x] dari ſolet. [y]

XVIII. MARCELLVS *libro vicenſimoſexto Digeſtorum.*

Non aliter enim voluntati eius qui adrogare pupil- D lum volet, ſi cauſam eius ob alia [z] probabit, [a] ſubſcribendum [b] erit, quàm ſi cauerit [c] ſeruo publico, [d] ſe reſtituturum ea quæ ex bonis eius conſecutus fuerit, illis ad quos res peruentura eſſet ſi adrogatus permanſiſſet in ſuo ſtatu. [e]

XIX. VLPIANVS *libro vicenſimoſexto ad Sabinum.*

His verbis [f] ſatiſdationis, quæ ab adrogatore præſtari debet, *Ad* [g] *quos ea res pertinet*: & libertatibus proſpectum eſſe, [h] quæ ſecundis tabulis da-

n *Ne eſſet*. ſi enim paſſim permitteretur adoptare cuilibet: A eueniret vt tutor adoptaret pupillum: & ſic finiretur tutela: cum omni cap. demi. pupilli tutela finiatur: vt inſtit. quibus modis tutel. fin. §. ſed & pupilli. item extingueretur ſubſtitutio: cũ pupillaris ſubſtitutio à patre facta, teſtamentũ filij eſſe dicatur: vt inſtit. de pupillari ſubſtitutione, §. igitur. & capitis deminutione etiã minima teſtamẽtũ infirmetur: vt inſtit. quibus modis teſtament. infir. §. alio.

o *Et primum*. id eſt poſt prædicta, vt appareat ſancta affectio in tutore. & aliis.

p *Quæ facultates*. facit infra de priuile. credi. l. ſi creditores.

q *Comparatione*. facit infra de teſtamen. l. iij. in principio. & infra de tranſ. l. cum hi, §. in perſona.

r *Cuius vitæ*. ſ. prodigus, an parcus.

s *Obſequio*. vt C. de inofficioſo teſtamen. l. ſiquando, §. illud.

t *Sobrietas*. plus enim facit grauitas & benigni mores ad fidem, quàm facultates: vt infra de tut. & cura. datis ab his. l. ſcire oportet, §. penult. & infra de verborum obligat. l. ſi quis ſtipulatus, in fin. & facit inſtit. de ſuſpe. tut. §. fin.

u *Satiſdatio*. i. cautio cum fideiuſſore.

x *Caſibus*. ſcilicet impubere adrogato.

y *Dari ſolet*. ſcilicet agnatis adrogati, & aliis: vel ſeruo publico id eſt tabellioni ſtipulanti pro eis, quòd reſtituat ipſis bona adrogati, ſi apud eũ deceſſerit adhuc impubes: vt infra eodem. l. proxi. & l. ſeq. Acc. Inſtit. e. §. 3.

z *Non aliter enim. ob alia*. quia probauit omnes caſus qui ſuperiori lege continentur. quid ſi de his omnibus quæſitũ nõ fuerit? Reſpon. nõ valet adoptio: vt. ff. de trãſact. l. cum hi, §. ſi prætor. & C. eod. l. cum enim. licet ſit argu. contra. ff. de ſenato. l. ſenatoris filius. & ff. de vẽ. inſp. l. j. in fin.

a *Probabit*. ſcilicet adrogator.

b *Subſcribendum*. id eſt conſentiendum à principe, vel ab alio vice principis.

c *Si cauerit*. id eſt promiſerit.

d *Seruo publico*. i. tabulario: vt infra rem pupilli ſal. fo. l. ſi pupillus. & inſtit. eo. §. cum autem. ſeruus autem non poteſt eſſe tabellio: vt C. de tabular. ſcrib. l. generali, lib. x.

Seruus tabellio eſſe non poteſt.

e *In ſuo ſtatu*. i. ſi ſe in adrogationem non dediſſet. Accur.

f *His verbis*. ad quos ea res pertinet, vt. ff. proximè.

g *Ad quos*. vel materialiter, vel cauſatiuè.*

h *Proſpectum eſſe*. impropriè: vt infra de verborum ſignificatione. l. ſciendum, §. fin.

*aliàs, ſignificatiuè.

UNED

tæ ſunt, & multo magis ſubſtituto ſeruo, item legatariis, nemo dubitat. [a] quæ ſatiſdatio ſi omiſſa fuerit, vtilis actio [b] in adrogatorem datur.

XX. MARCELLVS *libro viceſimoſexto Digeſtorum.*

HÆc autem ſatiſdatio locum habet ſi impubes [c] deceſſit. ſed & ſi de pupillo loquitur, tamen hoc & in pupilla [d] obſeruandum eſt: B

XXI. GAIVS *libro ſingulari Regularum.*

NAm & fœminæ ex reſcripto principis * adrogari [e] poſſunt.

* Olim non per populũ Gell. lib. 5. ca. 19. Vlp. in frag. e. tit.

XXII. VLPIANVS *libro viceſimoſexto ad Sabinum.*

SI adrogator [f] deceſſerit impubere relicto filio adoptiuo, [g] & mox impubes decedat, an heredes adrogatoris teneantur? [h] Et dicendum eſt heredes quoque reſtituturos [i] & bona adrogati, & præterea quartam C partem. [k] Sed an impuberi adrogator ſubſtituere poſſit quæritur. & puto non admitti ſubſtitutionem, niſi fortè ad quartam ſolam [l] quam ex bonis eius conſequitur, & hactenus, vt ei vſque ad pubertatem ſubſtituat. Cæterùm ſi fidei eius committat, vt quandoque reſtituat, non oportet [m] admitti fideicommiſſum: quia hoc non iudicio [n] eius ad eum peruenit, ſed principali prouidentia. [o] *Hæc omnia dicenda ſunt ſiue in locum filij, ſiue in locum nepotis aliquis impuberem adrogauerit.

* D. Pij. l. 13. ꝗ. ſi quid in fraud. pat. l. j. §. j. ꝗ. de collat.

XXIII. PAVLVS *libro trigeſimoquinto ad Edictum.*

QVi in adoptionem datur: his quibus adgnaſcitur, [p] & cognatus fit: quibus verò non adgnaſcitur, nec cognatus fit. adoptio enim non ius ſanguinis, [q] ſed ius adgnationis [r] affert. & ideo ſi filium

a *Dubitat.* aliàs enim actio ſubſtitutis vel legatariis non daretur, cùm teſtamentum ſit ruptum capitis deminutione: vt inſtitu. quibus modis teſta. infir. §. non tamen. & facit infra de vulga. ſubſti. l. cauſa.

b *Vtilis actio.* Not. intelligi ſtipulationem vbi non eſt. ſic infra ſi cui plus quàm per legem Falcid. l. niſi, §. item ſciendum. & C. de rei vxor. actio. in princi. & in authent. vt nulli iudi. §. ſuper hoc, colla. ix. & facit ad hoc infra de vſufruct. earũ rerum quæ vſu conſu. l. hoc ſenatuſconſultũ, §. j. & de dam. infect. ſi finita, in princ.

c *Hæc autẽ. Impubes.* ergo ĩ adulto non habet locum hæc ſtipulatio, etiam ab initio.

d *In pupilla.* Nam appellatione pupilli & pupilla continetur, ſed non econtra: vt infra de leg. iij. l. ſeruis legatis, §. ſed pueris.

e *Nam & fœminæ. Adrogari.* paſſiuè, non actiuè, niſi impetret à principe ſolatium liberorum amiſſorum: vt C. eo. l. mulierem. & inſtit. eod. §. fœminæ.

Si adrogator.] CASVS. Adrogator deceſſit filio adoptiuo relicto impubere. deceſſit tandem impubes iſte. tenentur heredes adrogatoris bona reſtituere impuberis, his qui veniſſent ad ſucceſſionem eius ab inteſtato, ſi adrogatus non fuiſſet: dare etiam quartam partem, quantam reliquit ei adrogator. & in iſta quarta poteſt ei ſubſtituere vſque ad pubertatem, & non vltra. Vltimo dicitur quòd hoc locum habet etiam ſi quis adrogauerit in locum nepotis. Viuianus.

f *Si adrogator.* hæc lex loquitur cum adrogator prius in fata conceſſit, & benè. & ſic poſtea pubere decedente ſubſtitutus ei D in paterno teſtamento admittetur per bonorum poſſeſſoriam hereditatis petitionem: quia tempore mortis inueniebatur ſui iuris: & ſic reconfirmata eſt ſubſtitutio extincta per adrogationem: vt inſtitu. quibus modis teſtamen. infir. §. non tamen. ſed quid ſi prius deceſſiſſet impubes? videtur ſubſtitutus nõ admitti: ſed illi qui ſuccederent ab inteſtato ſi adrogatus remanſiſſet in ſuo ſtatu: vt inſtitu. quibus modis teſtamen. infir. §. non tamẽ. & ſupra eodem. l. nec ei, §. eorum. ſed dic ſubſtitutum admitti ex ſtipulatione tacita, vel expreſſa, quaſi lex fingat teſtamentum non rumpi: vt ſupra eodem. l. his verbis. ſed pone adrogatorem ſubſtituiſſe aliquem in quartam quam ei dat ex bonis propriis, & impuberem poſt adrogationem deceſſiſſe. numquid dicam admitti ſubſtitutũ in quarta ad ipſam quartam, & venientes ab inteſtato ad alia bona, ſi ponas nullum ſubſtitutũ à patre naturali? non audeo hoc dicere, cum nemo pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus decederè poteſt: vt infra de regulis iuris. l. ius E noſtrum. ſed numquid dicam ſubſtitutũ à patre naturali in cæteris bonis admitti in quartam: ſubſtitutũ ab adrogatore, quaſi ex duobus teſtamentis ſucceſſerit? dicam ergo ſubſtitutum in quarta, & quartam iure inſtitutionis, & eius occaſione etiam alia bona habiturum. & tenetur ſubſtitutus in teſtamento patris naturalis ſi habet: vel ſi nullus fuerit ſubſtitutus, tenetur veniẽtibus ab inteſtato vtili actione ex ſtipulatu reddere bona adrogati. vel dic quòd heredes adrogatoris teneantur vtili actione, ſcilicet petitione hereditatis ſubſtituto à patre naturali eo caſu quando habuit ſubſtitutum. Et ſic ex prędictis videbitur iſte adrogatus deceſſiſſe duobus teſtamentis conditis pro ſe: vno à patre naturali: alio ab adrogatore: quod eſt mirabile, nec alibi inuenitur, niſi in milite: vt infra de mili. teſtamen. l. quærebatur, in principio. & inſtitut. de heredib. inſtituẽ. §. hereditas, verſicu. non autem.

Decedere quis poteſt duobus teſtamentis conditis.

A g *Adoptiuo.* non herede relicto, ſed aliis extraneis inſtitutis. Accurſius.

h *Teneantur.* ſcilicet ſubſtitutis in teſtamento patris naturalis: vel etiam agnatis.

i *Reſtituturos.* ſcilicet eis qui veniſſent ſi adrogatus non eſſet, & hoc per directam actionem ex ſtipulatu, id eſt natam ex verbis expreſſis ſi ſatiſdatum eſt ſeruo publico: vel ſi non, tunc per vtilem: vt ſupra eodem, l. non aliter. & , l. his verbis. & infra de vul. ſub. l. cauſa. & per bonorum poſſeſſoriã hereditatis petitionẽ: vt in alia gloſſa.

k *Quartam partem.* id eſt ex cõſtitutione diui Pij: vt infra de colla. bon. l. j. §. ſi impuberi. & infra de inofficioſo teſtamen. l. Papinianus, §. ſi quis impubes. & inſtit. eodem, §. cum autem. & hæc quarta petitur condictione ex dicta lege diui Pij, cum ad eum ſtipulatio porrigi non videatur: vt ſupra eodem. l. non aliter. & inſtitu. eodẽ, §. cum autem. ſed an hæc quarta eſt omnium bonorum, vel portionis ſibi ab inteſtato debitæ tantum? Reſpond. quidam, omnium. & ſecundum eos inuenitur plus adoptiuus quàm legitimus habere: ſi fortè ſunt quatuor legitimi vel plures, & vnus adoptiuus. vnde dic quartam, ſcilicet ſibi debitæ portionis ab inteſtato, vt in naturali quem pater vult exheredare: vt C. de inofficioſo taſtamen. l. parentibus. cum adoptio naturam imitetur: vt ſupra eodem. l. adoptio enim. Accur.

l *Quartam ſolam.* ſubaudi, & ad cætera quæ beneficio adrogatoris ad eũ peruenerint: vt infra de vulg. ſubſti. l. ſed ſi plures, §. in adrogato quoque, quæ eſt contra. vel dic quartam ſolam, id eſt tantum. & ſubaudi, & eam partem quam, &c. & eſt ſimilis lectura. C. de ſacroſan. eccle. l. placet.

m *Oportet.* ſed ſi aliud vltra quartam ei reliquit, poterit ei ſubſtituere in eo poſt pubertatem: vt. ꝗ. ſubiicit.

n *Iudicio.* id eſt non mera liberalitate.

o *Prouidentia.* quæ iſtud ſtatuit, ſcilicet conſtitutione diui Pij.

Qvi in adoptionem.] CASVS. Filius meus quem in adoptionem tibi dedi. efficitur quidem iſte filius poſt adoptionem cognatus illis quibus erat adgnatus ante adoptionem. Vel aliter dic, efficitur cognatus his quibus adgnaſcitur. & de hoc ponit exempla, ita quòd ſi filium adoptauero, vxor mea iſti filio adoptiuo non fit mater: nec eius cognata fit, vel agnata. Item mater mea non eſt illi auia. ſed ſi habeo filium, efficitur frater filiæ meæ: : dum tamen nec vxorem meam, nec matrẽ meam ducat in vxorem. Viuianus.

p *Adgnaſcitur.* id eſt quibus erat adgnatus ante adoptionem, efficitur cognatus poſt adoptionem, ſecundum M. ſed malè. quid enim ſi prorſus ab extraneo adrogetur? non fieret adgnatio, vel cognatio, ſecundum eum: quod eſt falſum: vt infra vnde cog. l. j. §. cognationem. ſed ipſe de primis adgnatis fortè intellexit, qui per capit. demi. deſinunt eſſe adgnati, ſed remanent cognati. dic ergo, adgnaſcitur his tantum quibus eſt adrogator adgnatus. ſed in quo apparebit hæc adgnatio, vel cognatio? Reſpond. in iure quod habent adgnati inter ſe, & conſequenter in eo quod habent cognati in ſuccedendo. & aliis: vt infra de ſu. & legi. l. ij. §. hereditas. ſed hodie hoc habet locum tantum in adrogatione, non in adoptione, niſi detur non extraneo: vt C. de adopt. l. cum in adoptiuis, §. ſed ſi quidem. & inſtit. eodem, §. ſed hodie.

q *Sanguinis.* id eſt cognationis.

r *Adgnationis.* quod eſt ius ciuile. & ſic ciuile ciuili ſe applicat

UNED

cat non naturali.

a *Matris loco non eſt*.ſed nouercæ:vt infra de ri.nupt.l. adoptiuus, primo reſpon.

b *Familiam*. hic ponitur familia pro adgnaticia cognatione. infra de verb.ſigni.l.pronunciatio.§.communi.

c *Nuptiis*. hoc tamen aduerſatur ei quòd de matre & vxore adoptãtis dicitur: & hoc perpetuo. ſororem autem ſoluta adoptione accipere poſſumus:vt.j. de ri.nupt.l. adoptiuus, in prin.&.l. quinetiam, in princ.&. §. item patris. Accurſius.

Neque.] CASVS. Si volo aliquem adrogare, debet expreſſim is qui adrogatur, conſentire. vnde ſi eſt abſens, vel diſſentiat: adrogare eum nõ poſſum. Viuia.

d *Neque*. facit ſupra eodem.l. in adoptionibus. Accur.

Poſt mortem.] CASVS. Filiam habebam quæ à me emancipata ita vixit, quaſi ſui iuris eſſet. tandem deceſſit, & hæredem ſibi inſtituit. vtrum poſſim mouere quæſtionẽ non iure eam emancipatam fuiſſe? Reſpond. quòd non. ſecundò dicit, per alium quis abſens adrogare non poteſt. Viuia.

Cõtra factũ ſuũ an quis venire poſſit.

e *Factum ſuum*. No. quem non poſſe venire cõtra factum ſuum. ſic infra de ſer.ruſt.prędi.l.profundũ. in gloſſ. fi.&. C. de ſeruo pi.da. l.ſi creditoribus.&. C. de reuo.do.l. cum profitearis.&. C. de remiſ. pig.l.j.Sed argu.contra C.de agri.& cẽſi.l.quẽadmodum,lib.xj.&. C. de lib.cau.l.j.&. C. de murile.l. murileguli, li. xj.Sol. refert an aliquis faciat quod eſt prohibitum à lege, an quod non eſt prohibitum: vt emancipare non ſolenniter:ſed tamen eſt eius contrarium permiſſum (vt emancipare ſolenniter) id eſt facit aliquid omiſſa illa ſolennitate quam vult lex intercedere. In primo caſu non obſtat factum ſuum alicui. In ſecundo obſtat, vt.C.de agri. & cẽſi.d.l. quemadmodum. ADDITIO. Dic quòd ibi fuit factum contra legem, hic autem præter, ſecundum Bart.

f *Prohibetur*. imò videtur pater admittendus:vt.C. ſi aduer.rem iudi.l.ſi cum pater.&.C.ne de ſta.defun.l.quod eſt conſtitutum. & infra de proba.l.ab ea parte,in fin. quæ ſunt contrariæ. ſed dic quòd hæc duo obſtant patri, & factum ſuum, & longi temporis curſus,puta decennium, vel plus:in legibus contrariis vnum tantum,ſcilicet factum:ar.C.de fun.pa.l.fi.lib.xj. vel ibi in.l. illa, ne de ſta. defun. non admittitur pater, ſed hæredes eius admittuntur:quoniam ſi illa veniret ad patris hereditatem, repellerent eã, niſi omnia quæ adquiſiuiſſet, reduceret in commune. vel ibi ab alio:hîc à patre.

Quędã poſſum per me quæ per alium non poſſum.

g *Nec per alium*. No.quædam poſſum per me, quæ per alium nõ poſſum:vt hîc,&.C.de iudi.auth.ad hæc.&.C.de his qui ve. æta. impe.l.ij.in glo.per ſe.&.j.de adqui.heredi. l. ſi ſolus, in fi. & ibi glo.Sed argu.contra.j.de admi.tuto. l. ita autem,§. geſſiſſe.&.s. de ſtat.hom.l.Arethuſa,in fin.Sol.colligitur.C.de cadu. tol.l.j.§. ne autem.

adoptauerim, vxor mea illi matris loco non eſt:[a] neque enim adgnaſcitur ei, propter quod nec cognata eius fit. Item nec mater mea, auiæ loco illi eſt: quoniã his qui extra familiam[b] meam ſunt, non adgnaſcitur. ſed filiæ meæ, is quem adoptaui, frater fit: quoniam in familia mea eſt filia, nuptiis[c] tamẽ etiam eorum prohibitis.

XXIIII. VLPIANVS *libro primo Diſputationum*.

Neque[d] abſens neque diſſentiens adrogari poteſt.

Pater contra emancipationem à ſe factam & diuturnitate temporis roboratam venire non poteſt. Bartolus.

XXV. IDEM *libro quinto Opinionum*.

Poſt mortem filiæ ſuæ, quæ vt materfamilias quaſi iure emancipata vixerat, & teſtamento ſcriptis heredibus deceſſit: aduerſus factum ſuum,[e] quaſi non iure eam nec pręſentibus teſtibus emãcipaſſet, pater mouere cõtrouerſiam prohibetur.[f]

Id quod per me poſſum, nõ poſſum per alium.

Neque adoptare neque adrogare quis abſens, nec per alium.[g] eiuſmodi ſolennitatem peragere poteſt.

XXVI. IVLIANVS *libro ſeptuageſimo Digeſtorum*.

Quem filius meus emancipatus adoptauerit, is nepos meus non erit.[h]

XXVII. IDEM *libro octageſimo Digeſtorum*.

Ex adoptiuo[i] nat⁹, adoptiui[*] locum obtinet in iure ciuili.[k]

De emancipationibus.

XXVIII. GAIVS *libro primo Inſtitutionum*.

Liberum arbitrium eſt ei qui filium, & ex eo nepotem in poteſtate habebit, filium quidem poteſtate demittere, nepotem verò in poteſtate retinere: vel ex diuerſo filium quidem in poteſtate retinere, nepotem verò manumittere:[l] vel omnes[m] ſui iuris efficere. eadem & de pronepote dicta eſſe intellegemus.

Nota quòd in adoptione verborum expreſſio non requiritur.

XXIX. CALLISTRATVS *libro ſecundo Inſtitutionum*.

Si pater naturalis loqui quidem non poſſit, alio tamen modo quàm ſermone manifeſtum facere poſſit velle ſe filium ſuum in adoptionẽ dare: perinde cõfirmatur adoptio, ac ſi iure[n] facta eſſet.

XXX. PAVLVS *libro primo Regularum*.

Et qui vxores nõ habent,[o] filios adoptare poſſunt.

Opponitur de.l.ſi lenones.C.de epiſc.au. Sol.hęc regula fallit in caſibus hic notatis, & no. inſtit.qui. mo.ius pa.po.ſol.§.fi.ſed quid ecõtra, vide glo.l.nec auus.C. de emãci.libe.Nam beneficium non confertur in inuitum, &c. Bart.

XXXI. MARCIANVS *libro quinto Regularum*.

Non poteſt filius qui eſt in poteſtate patris, vllo modo[p] compellere eum ne ſit in poteſtate: ſiue naturalis, ſiue adoptiuus.

Quem filius.] CASVS. Titius filius meus emancipatus aliquem adoptauit: an ſit iſte quem filius meus adoptauit, mihi loco nepotis? Reſpondeo quòd non eſt nepos meus. Viuianus.

h *Non erit*. quia filius meus deſiit eſſe per emancipationem adgnatus: vnde nec per eum alius fit mihi adgnatus: vt.s. e. l. qui in adoptionẽ. Hodie tamen cũ filius per emancipationem nõ deſinat eſſe adgnatus, videtur quòd ille ſit nepos: vt inſtitu. de leg.ag.ſuc.§. fina.

* Ne potis. ſcilicet.

Inſtit. quib. mod.ius pat. pot.ſol.

Ex adoptiuo.] CASVS. Adoptaui Titiũ: qui poſt adoptionem filium procreauit. iſte filius Titij obtinet locum Titij: & venit in poteſtatem meam. Si filium habeo, & ex eo nepotẽ: ſimul emancipare poſſum: vel vnũ retinere, & alium emãcipare. hoc idem in aliis deſcendentibus intelligas.h.d.cum.l. ſequen. Viuia.

i *Ex adoptiuo*.ſcilicet filio.

k *Ciuili*. ſcilicet ſuccedendo ei ab inteſtato. & hoc ſi natus fuit poſt adoptionẽ: ſecus in adrogato. nam & natus ante adoptionẽ, & natus poſt, in adrogatoris erit poteſtate: vt j.eo.l.adrogato.

Manumiſſio ſeruos tãtum reſpicit.

l *Liberum manumittere*. impropriè ponitur, cum manumiſſio ſeruos tãtùm reſpiciat: vt infra quando actio de pecu.eſt an.l.j. §.j.

m *Vel omnes*. id eſt ambos. & eſt pro nobis in eo quod diximus ſupra eo. l. ſed & facit ad hãc legem inſti. qui. mo.ius pa.po.ſol.§.admonendi. Sed ar. contra infra de vul. & pupil.ſubſti.l. ſed & ſi plures,§.filio.Accurſius.

Si pater.] CASVS. Pro intellectu huius legis præſuppone quòd qui dat filium ſuum in adoptionem, conſentire debet. vnde pone quòd pater conſentire non poteſt expreſſim, quia mutus: ſi cõſentiat alio modo quàm verbis expreſſis, valet adoptio. Viuianus.

n *Iure*. id eſt expreſſis verbis. vbi enim ſermone opus nõ eſt, ibi conſenſus ſolus ſufficit: vt infra de actioni.& obliga.l.in quibuſcunque. & infra de verbo oblig.l.ſi ſtipuler, §.fin. & facit infra ſi cer.peta.l.cum quid.& infra de regu.iur.l.vbi.Accur.

o *Et qui vxores non habent*.ſubaudi, tamen habere poſſunt. vnde ſpadones adoptare poſſunt: caſtrati non: vt. j. eo.l.adrogato,§.fin.& inſtitu.e.§.ſed & illud.& ſupra eo.l.ij.§. fin.& infra de iure do.l.ſi ſerua ſeruo,§.ſi ſpadoni.Accur.

Non poteſt.] CASVS. Hac.l.traditur quòd filius patrem cogere non poteſt quòd emancipet eum: ſiue ſit filius naturalis, ſiue adoptiuus. vnde pone: Vitricus cum eſſet tutor, priuignum adoptauit: quod poteſt: cogitur tamen cauſa cognita eum emancipare. nam ſi pubes ſit factus, bene cogetur vitricus priuignum emancipare, ſi non expediat priuigno quòd ſit in poteſtate vitrici. & hoc dicit hæc lex cum duabus legib. ſequentibus. Viuianus.

Pater cogitur aliquãdo filium emancipare.

p *Vllo modo*. ſcilicet regulariter. nam in caſibus quatuor ſecus:

UNED

vt ſi filię neceſſitatem peccandi imponat:vt.C.de epiſ.aud.l.ſi lenones.Item ſi malè ſe pater contra filium habuit: vt infra ſi à pa. quis fue. ma.l. fin. Item ſi legatum ſit patri relictum hac conditione,vt filium emancipet,& accepit:vt infra de conditio. & demonſt.l.ſi cui.Item eſt quartus,vt infra.l.proxi.quæ in vitrico & priuigno loquitur. Idé eſt generaliter in quolibet minore adrogato: vt infra de minorib. l. iij.§. ſi quis minor.& facit ad hanc legem inſti. quibus mod.ius pa.po. ſol.§.fi.&.C.de emanc. libe. nec auus. & infra vnde libe.l.filius,in fin. Accur.

ptiuus.

XXXII. PAPINIANVS *libro trigenſimo primo Quæſtionum.*

NOnnunquam autem impubes qui adoptatus eſt, audiẽdus erit, ſi pubes factus emancipari deſideret. idque cauſa cognita [a] per iudicem ſtatuẽdum erit.

Imperator Titus Antoninus reſcripſit, priuignum ſuum tutori adoptare [b] permittendum. B

XXXIII. MARCIANVS *libro quinto Regularum.*

ET ſi pubes factus non expedire ſibi in poteſtatem eius redigi [c] probauerit: æquum eſſe emancipari eum à patre adoptiuo, atque ita priſtinum ius recuperare.

XXXIIII. PAVLVS *libro vndecimo Quæſtionum.*

QVæſitum eſt, ſi tibi [d] filius in adoptionem hac lege ſit datus, [e] vt poſt trienniũ C puta eũdem mihi in adoptionem des, an * actio [f] vlla ſit: vt Labeo putat nullam eſſe actionem. [g] nec enim moribus noſtris cõuenit filium temporalem habere.

XXXV. IDEM *libro primo Reſponſorum.*

PEr adoptionem dignitas non minuitur, ſed augetur: [h] vnde ſenator etſi à plebeio adoptatus eſt, manet ſenator, ſimiliter manet & ſenatoris filius.

Emancipatio & adoptio quæ de voluntaria iuriſdictione ſunt, poſ D ſunt fieri quocũque loco: dum tamen idoneo. Barto.

XXXVI. IDEM *libro octauodecimo Reſponſorum.*

EMancipari † filium à patre quocunque loco [i] poſſe conſtat, vt exeat de patria poteſtate. Apud proconſulem etiam in ea prouincia quam ſortitus nõ eſt, [k]

a *NOnnunquã. Cauſa cognita.* vt ſi locuples ſit pupill⁹ adrogatus à paupere vel prędone ſic.ĩ.de mino. l.iij.§.ſi quis mino. Ac.

Pli.lib. 10.epiſtol.ponit ſpeciem.

b *Adoptare.* Not. vitricum poſſe eſſe tutorem priuigni ſui: vt. C. de cõtra. iudi. tute.l.fi. item not. ꝙ poteſt eum adrogare. Sed cõtra. ſ̃. e.l.nec ei, in princ. Sol. vt ibi. vel dic ſpecialiter à principe fuit impetratum, ſecundum.Io.

c *ET ſi pubes.*] *Redigi* id eſt redactum fuiſſe. Accur.

SI tibi.] CASVS Filiũ meum hoc pacto in adoptionem tibi dedi, vt poſt triennium eum adoptionem mihi des. non valet quidem talis adoptio. Viuia.

*preſcriptis verbis ſcilicet.

d *Si tibi* aliàs incipit, ſi tibi.& aliàs, quęſitum eſt. Accur.

e *Datus.* à me patre, vel ab alio. Accur.

f *Actio.* id eſt actus. ſic C.de ſacroſan.eccle. authen. hoc ius, vel dic propriè. Accur.

g *Actionem.* i. actum. vel dic propriè, vt modò. vnde not. ꝙ dies habetur pro non appoſita, & pactum totum, vt ĩ.de reg.iur. l. actus legitimi. &. ĩ. de hered. inſti.hereditas. Accur.

Dẽ emancipationibus. †Vide omnino quod no. Inno. extra de offic. lega.c. quod tranſlationẽ. & eo.ti.ca. nouit.

PEr adoptionem.] CASVS. Si plebeius ſenatorem adoptet, manet ſenator. & qui adoptatus eſt, ſi eſt filius ſenatoris, manet filius ſenatoris. Viuianus.

h *Augetur.* domicilium etiam adiicitur: vnde ibi poteſt conueniri: vt. ĩ.ad munici.l.ordine, in fi. Item nota nõ minui dignitatẽ adoptione. ſic. ĩ.de ſena.l. ſenatoris filius, §. à ſenatore. ſecus per matrimonium: vt infra eod.tit.l. fœminæ. &. C. de dignitatibus lib.duodecimo.&.l.mulieres. Accur.

EMancipari.] CASVS. Filium meum quocunque loco, dum tamen idoneo, emancipare poſſum. Item poſſum emancipare filium coram præſide, etiam ſi nõ regat prouinciam illam vbi emancipo filium meum. Viuianus.

i *Loco.* idoneo tamen. ſic. ĩ.de cõſtitu.pecu.l.qui autem, in fin.& l.ſi duo. vel nõ inhoneſto: vt. ĩ.de arbi.l.ſi cũ dies, §.ſi arbiter. dic ergo, in quacunque prouincia, & in quacunque ciuitate: coram iudice tamen: vt inſti.quib.mo.ius pa.po. ſol. §. noſtram autẽ. ſit ordinarius vel non: vt infra de manu.vin.l.etiam, §.fin. dico enim magiſtratus municipales habere hanc poteſtatem: vt. C. de magiſtra.munici.l.ij. Accurſius.

k *Non eſt.* non ergo debuit ei pareri: vt infra de iuriſ. om.iu.l.fi.

A quæ eſt contra. ſed hîc de voluntaria, ibi de contentioſa iuriſdictione dicit: argu. infra de offic.proconſ.& leg.l.ij.in princip. vel hîc inter homines ſuæ iuriſdictionis: ibi non.

& manumitti, & in adoptionem dari poſſe placet.

XXXVII. IDEM *libro ſecundo Sententiarum.*

ADoptare [l] quis nepotis loco poteſt, etiam ſi filium nõ habet. Eum quem quis adoptauit, emancipatum vel in adoptionem datum iterum non poteſt [m] adoptare.

Hæc lex cum ſequen. eſt bona, & quotidie allegatur. In cõfirmatione adoptionis non iure factæ, requiritur citatio illorum qui ex confirmatione poſſunt lædi.

XXXVIII. MARCELLVS *libro vicenſimo ſexto Digeſtorum.*

ADoptio non iure facta, [n] à principe confirmari poteſt:

XXXIX. VLPIANVS *libro tertio de officio Conſulis.*

NAm ita diuus Marcus Eutychiano reſcripſit: Quod deſideras, [o] an impetrare debeas, æſtimabunt iudices adhibitis etiam his qui contradicent: id eſt, qui læderentur [p] confirmatione adoptionis.

In poteſtatem adrogatoris non ſolum trãſit adrogatus, ſed & filij eius. Bartolus.

XL. MODESTINVS *libro primo Differentiarum.*

ADrogato patrefamilias, liberi qui in eius erant poteſtate, [q] nepotes apud adrogatorẽ D efficiuntur: ſimúlque cum ſuo patre in eius recidunt poteſtatem. quod non ſimiliter in adoptionẽ contingit. nã nepotes ex eo, in aui naturalis retinentur [r] poteſtate.

Non tantum cum quis adoptat, ſed & cũ adrogat, maior eſſe debet eo quem ſibi per adrogationẽ vel per adoptionem filium facit: & vtique plenæ [ſ] * pubertatis,

ADoptare.[CASVS. Si filium non habeo, poſſum nihilominus aliquem in nepotem adoptare. Secundò dicit, quòd ſi emancipo illum quem adoptaui, vel alij do in adoptionem, non poſſum eum iterum adoptare. Viuianus.

l *Adoptare.* facit inſtitut. eod. §. licet. Argu. cõtra ſupra eod. l. adoptio enim.

Inſtit.e.§.6.

m *Non poteſt.* ne leges ſint ludibrio: vt. C. de bo.quæ libe.l. fin. circa finem.&.C.de cura.furi.l.cum aliis, in fi.& infra de iudi. l. ſi prætor. ſecus in naturali, qui non tranſlatus ſed redditus videtur: vt. ĩ. de libe.& poſthu.l.filio, quę eſt contra.&. ſ̃.eod.l. ſi pater, §.qui duos. &. ĩ. eo.l.ſi pater.

ADoptio.] CASVS. Si adopto aliquẽ non rectè, vt quia debebam coram principe, & adrogaui coram magiſtratu, princeps poteſt hoc confirmare: & in iſta confirmatione debent eſſe illi qui læderentur ex hac vel per hanc confirmationem: vt in.l.ſequenti, quæ cõtinuatur cum iſta. Viuianus.

n *Facta.* vt coram magiſtratu: cũ eſſet ſui iuris, vel coram ſenatu: vel ſecũdum H. coram magiſtro de Grammatica: vel facta ſine teſtibus, vel ſine ſcriptura. Accurſius.

o *NAm ita. Deſideras.* vt adoptio non iure facta confirmari poſſit.

p *Qui læderẽtur.* ſi non intereſſent cõfirmationi: vt ſunt tutores & curatores: & filius, cum loco nepotis aliqs adoptatur: vt. ſ̃.eo.l. cum nepos. nam quod omnes tangit, &c. vt.C. de auctorita.præſtan.l. fin. ſed an adgnatorum? Reſpond. fortè ſic, ſecundum Ioan. nec ob. ſupra eodem.l.cum adoptio. quia hic loquitur quando per reſcriptum confirmatur. Vnde eſt hic argum. E quòd quando reſcripta impetrãtur, debeant interuenire qui per reſcriptum læderẽtur: vt ar. infra de na.re.l.fina.& infra de mino. l.in cauſæ.j.§.cauſa.& in authen. vt ſpon.lar.§.ad hæc, colla. viij. & negotiorum merita, partium, &c. vt.C. ſi per vim vel alio modo.l.fina.

Inſtit.e.§.5.

*plena pubertate.

Reſcriptis impetrandis debent interuenire qui per ea lędi poſſunt.

ADrogato.] CASVS. Si adrogo aliquem efficitur in mea poteſtate: & filij ſui. ſecus in adoptione eſt. nam pater naturalis retinet nepotes in ſua poteſtate. Itẽ dicit quòd adoptator debet eſſe maior xviij. an. eo quem adoptat. Item dicit quòd ſpado adrogat, & poterit ſibi inſtituere. Viuianus.

q *Poteſtate.* vt hîc, & ſupra eod.l.ij.§.fi.&.l.ſi paterfa. in princ. & infra de cap.de.l.iij.in prin.

r *Retinentur.* ſed an recidant in poteſtatem adrogatoris, ſi poſtea auus naturalis moritur? Reſpon. ſic, vt ſupra eodem.l. paterfamil.

Pubertas triplex.

ſ *Plenæ.* Nota: plena dicitur quandoque. xiiij. annorum: vt inſti.

UNED

inſtit.quibus mo.tute.fin.in princip.plenior.xvij.an.in qua quis poſtulare poteſt:vt infra de poſtuland.l.j.§.pueritiã.& inſtit.qui manumit. non poſ.§. finali. alia pleniſſima : ſcilicet. xviij. an. vt hîc: & quando relinquuntur alimenta impuberibus:vt infra de alimen.& ci.leg.l.Mela.in princ.Sed nunquid ſi plures adoptat, pluribus pubertatibus præcedere debet ? Videtur quòd ſic: vt infra de no.ope. nuncia. l.de pupillo,§.ſi in pluribus.ibi, quia in re? Sed id non credo, cum & naturaliter plures naſci poſſunt: vt infra de ſolu.l.ſi pater.& infra ſi pars here. peta.l. antiqui.& adoptio naturam imitatur.

a *Accerſere.* id eſt ſibi heredem ſuum conſtituere,ſeu adſciſcere(vt vult Bu.) vt hîc, & ſupra eo.l.ij.§.illud.

S*I pater.*] CASVS. Filium habebã Titium, & ex eo nepotẽ. emancipaui Titium filium meum, & nepotem in poteſtate mea retinui:& poſtea illum filium meum emancipatum adoptaui : & poſtea deceſſi. nũquid nepos meus recidit in poteſtatem Titij? & reſpondetur quòd non. Secundo dicit: Pone, Titium alij in adoptionem dedi: & nepotem in poteſtate mea retinui: & iterum Titium adoptaui. in hoc caſu non recidit in Titij patris ſui poteſtatem iſte nepos. Viuianus.

b *Si pater.* Duos ponit caſus. primo emancipauit filiũ pater nepote in poteſtate ſua retento. ſecundo caſu dedit eum alij in adoptionem. & totum intellige in patre naturali. nam adoptiuus redadoptare non poſſet : vt.ſ.eod.l.adoptare,§.eum.ſed quæ eſt ratio quare non recidit,cum in priſtinũ ſtatum redierit? Reſpon. quia quaſi liberatus fuit hic nepos à patris ſui poteſtate, eo ſcilicet patre emancipato : id eſt hoc conſecutus eſt, quòd non debeat auo mortuo in eius recidere poteſtatẽ. & qui liberatus eſt, poſtea reuerti non poteſt niſi per adoptionem, vel niſi ingratus exiſtat: vt.ſ.eo.l.qui liberatus.& in auth.conſti.quæ dig.§.illud quoq;,col.vj.& in auth.de ſanc.epiſ.§. ſed hoc quidem,colla.ix. eſt & alia ratio, quia emãcipatus filius naturalis, poſtea adoptatus,conſequitur id per adoptionẽ,quod quilibet alius extraneus ſi adoptaretur : & nihil amplius. ergo finita adoptione, quod fit morte patris,oĩa iura per eum quæſita perdit:vt.ſ.eo.l.in omni.

c *Mortuo eo.* ſcilicet auo.

d *Quem.* ſ.filium.& hæc non ſunt vera,ſi filius de poteſtate exiuit per dignitatem,quia omne bonum,&c.vt in authen.conſtit. quæ dig.§.illud,quæ eſt contra,col.vj.

E*Tiam.*] CASVS. Filium meum infantem dedi in adoptionẽ. an poſſum,quæritur. Et dicitur quòd ſic.Viuianus.

e *Etiam infantem.* qui eſt vſque ad.vij.an.vt. C.de iure delibe.l. ſi infanti.item hoc in adoptione : ſecus in adrogatione : vt.ſ.eo. l.in adoptionibus,niſi fieret vt diximus ſupra eo.l.ij.

f A*Doptiones. Deinceps.* vt ſi pronepotis loco aliquẽ adoptem, quaſi ex nepote natum : & ſic de ſingulis. & facit ad hoc inſtit.eod.§.licet.

S*Is.*] CASVS. Nepotem habebã ex filio meo.poſtea quendã alium in loco nepotis adoptaui. deceſſi tandẽ.an ius paternitatis ſit inter iſtos, quæritur.diſtinguitur : aut adoptaui quaſi ex filio mortuo:& hoc caſu nõ erunt fratres.aut quaſi ex filio viuo: & erunt fratres. Sed dominus V. aliter diſtinxit. aut adopto expreſſe ex tali filio,cum plures habebam,vel habere poſſum : quo

† accerſere vulg.

Inſtit.e.

* vel deinceps.

Gell.li.5.c.19.

id eſt decem & octo annis eum præcedere debet. Spado adrogando ſuum heredem ſibi adſciſcere [a] poteſt: † nec ei corporale vitium impedimento eſt.

Emancipato filio, vel in adoptionem dato, nepos ex eo poſt mortem aui non recidit in poteſtatem ipſius.

XLI. IDEM *libro ſecundo Regularum.*

SI pater [b] filium ex quo nepos illi eſt in poteſtate, emancipauerit, & poſtea eum adoptauerit: mortuo [c] eo nepos in patris non reuertitur poteſtatem. nec is nepos in patris reuertitur poteſtatẽ, quem [d] auus retinuerit filio dato in adoptionem, quem denuo redadoptauit.

XLII. IDEM *libro primo Pandectarum.*

ETiam infantem [e] in adoptionem dare poſſumus.

XLIII. POMPONIVS *libro viceſimo ad Q. Mucium.*

ADoptiones non ſolùm filiorum, ſed & quaſi nepotum fiunt: vt aliquis nepos noſter eſſe videatur, perinde quaſi ex filio, vel incerto [f] natus * ſit.

XLIIII. PROCVLVS *libro octauo Epiſtularum.*

SI is qui nepotem ex filio [g] habet, in nepotis loco aliquem adoptauit: non puto mortuo auo iura conſanguinitatis [h] inter nepotes futura [i] eſſe. ſed ſi ſic adoptauit,vt etiam † iure legis [k] nepos ſuus eſſet, quaſi ex Lucio puta filio ſuo, [l] & ex matrefamilias eius natus eſſet,contra puto. [m]

XLV. PAVLVS *libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.*

ONera eius [n] qui in adoptionem datus eſt , ad patrem adoptiuum transferuntur.

XLVI. VLPIANVS *libro quarto ad legem Iuliam & Papiam.*

IN ſeruitute mea [o] quæſitus mihi filius, in poteſtatẽ meam redigi beneficio [p] principis poteſt: libertinum tamen eum manere non dubitatur.

DE DIVISIONE rerum & qualitate.

TITVLVS VIII.

Lex iſta ordinatè procedit, quòd res quædam ſunt diuini iuris, quædam humani : quædam ſunt publicæ, quædam priuatæ: quædam incorporales, quædam corporales.

I. GAIVS *libro ſecundo Inſtitutionum.*

SVmma [q] rerum diuiſio in duos articulos deducitur. nam aliæ ſunt diuini iuris, aliæ

A caſu erunt fratres,vt in fin.legis dicitur.aut non dixi ex quo filio: & tunc non erunt fratres: vt in principio legis. & ſic duobus modis ponitur caſus. Viuianus

g *Ex filio.* ſcilicet mortuo,ſecundũ Ioan.vel dic,vt Ir.velle videtur,ex filio,ſcilicet viuente,ſed non expreſſit ex quo, cum plures filios haberet.infra autẽ in ſecũdo caſu legis expreſſit. &ſic primũ non valet : quia non apparet ex quo velit.

h *Conſanguinitatis.* ſcilicet fraternitatis,quaſi ex eodẽ ſanguine proceſſiſſe videantur. ſed iura agnationis bene erũt inter eos:vt.ſ.eo. qui in adoptionẽ dantur. & ſic vt agnatus admittetur,nõ vt conſanguineus : & ita frater legitimus & natura lis,q. habet iura cõſanguinitatis, iſti præferuntur : & hoc ſecundum quoſdã. Tu dic quòd auo mortuo etiam ius agnationis ſit ſublatũ. argu.ſ.eo.in omni, ſecundum Ioã. ſ. in caſu quẽ poſuit Ioan.ſ.cum ex mortuo adoptatur.

i *Futura.* quia nec eo auo viuẽte fuerũt:vt.ſ. eo.l.qui in adoptionẽ.

k *Iure legis.* filius videtur alius iure naturæ, vt naturalis: alius iure legis, vt adoptiuus: vt hîc,&.ſ.eo.l.j.

l *Filio ſuo.* ſcilicet viuente, ſecũdum Ioan. & conſentiente: vt. ſ. eo.ſi quis.vnde ſecundum hoc eſt ratio in promptu: quia vbi viuente filio meo, & cõſentiẽte & volẽte tanquam ex eo nepotem adopto,me decedente recidit hic nepos in eius poteſtatem:vnde & agnatus eſt eidem,& alteri fratri.vbi vero filius erat mortuus, non poteſt in eius poteſtatem recidere,qui nõ eſt.vnde inter nepotes meos me mortuo ius agnationis non eſt.idẽ eſt ſecundum caſum Ir.vt ſi filios habebã,nec expreſſi ex quo adoptarem. nam tunc propter ambiguitatem in nullius recidit poteſtatem.

† ex Gellio videtur legendum vt ei tam Iure legéque nepos ſuus eſſet, quàm ex Luc.&c.

l.vlt.ſ.de ſtatu hom.

Prima diuiſio rerum. Extat in epitoma inſtitutionum Gaij licet multo diuerſius.

m *Puto.* quia iura fraternitatis ſunt inter eos.

O*Nera.*] CASVS. Titius adoptauit Seium. Titius tenetur de oneribus Seij. Viuianus.

n *Onera eius.* vt eum alat & ſuſtentet, & de peculio eius nomine teneatur ex contractibus qui poſtea ſecum fient,non prius:vt.ĩ. de pecu.in adrogatorem.& inſt.de acqui.per adrogationẽ,§.fi.

I*N ſeruitute*] CASVS. Cum ſeruus eſſem, filiũ habui. poſtea fui cum filio meo manumiſſus. potero quidem beneficio principis filium meum in poteſtatẽ meam redigere. libertinus tamen erit iſte filius meus. Viuianus.

o *In ſeruitute mea.* modo manumiſſo vnà cum filio: vel etiam ex interuallo.

p *Beneficio principis.* id eſt per adrogationẽ: ſed non per adoptionem, ſecundũ Ir. & ſic ſoluitur contra.ſ.eo.ſi pater.§.fi. & ſupra de ſta.ho.l.fin. Tu dic,beneficio, id eſt principis priuilegio fieri poſſe:& ſine eo nullo modo poſſe.nam nõ ſolum alienum libertum adoptare,permittere poteſt,vt hîc, ſed etiã ſeruum alienum manumittere,& reſtituere natalibus:vt.ĩ.de na.reſti.l.quæris.

DE DIVISIONE RERVM ET QVALITATE.

Expoſita differentia & qualitate hominũ, modo exponit rerum. Diuiſio differentiã,differentia qualitatẽ oſtendit. Rerũ igitur aliàs eſſe diuini iuris, aliàs humani. Vel aliàs publicas,aliàs communes, aliàs vniuerſitatis, aliàs nullius,aliàs ſingulorum,item aliàs corporales, aliàs incorporales. Cuiac.

q S*Vmma.* quia in tractatu eſt prima, vel nulla eſt compendioſior ea.

ff. Vetus. d iij

UNED

a *Portæ.* ciuitatum.aliàs eſt in textu,aliàs non eſt,ſed magis conuenit vt ſit: ſicut & inſtit.eo.§.ſanctæ quoque. A

b *Quodammodo.* non enim verè ſunt diuini iuris: quia nec religio, nec conſecratio in eis eſt: ſed quia ſancita eſt in eos pœna, qui eas violant: & ideo ſanctæ dicuntur: vt inſti.eo.§.ſanctæ.

humani. Diuini iuris ſunt veluti res ſacræ,& religioſæ:ſanctæ quoque res, veluti muri & portæ [a], quodammodo [b] diuini iuris ſunt. Quod autē diuini iuris eſt,id nullius [c] in bonis eſt. id verò quod humani iuris eſt,plerunque alicuius in bonis eſt: poteſt autem & nullius in bonis eſſe. nam res hereditariæ, antequàm aliquis heres exiſtat, nullius in bonis ſunt. B Hæ autem res quæ humani iuris ſunt: aut publicæ [d] ſunt, aut priuatæ. Quæ publicæ ſunt, nullius [e] in bonis eſſe creduntur: ipſius enim vniuerſitatis eſſe creduntur. Priuatæ autem ſunt, quæ ſingulorum ſunt.

Secunda rerum diuiſio.

Quædam præterea res * corporales ſunt,quædam incorporales. Corporales hæ ſunt,quæ tangi poſſunt [f]: veluti fundus, homo, veſtis, aurum, argentum, & denique aliæ res innumerabiles. C Incorporales ſunt, quæ tangi non poſſunt: qualia ſunt ea quæ in iure [g] conſiſtunt, ſicut hereditas, vſuſfructus, obligationes quoquomodo contractæ [h]. Nec ad rem pertinet, quòd in hereditate res corporales continentur. nam & fructus qui ex fundo percipiūtur, corporales ſunt: & id quod ex aliqua obligatione nobis debetur, plerumq; [i] corporale eſt, veluti fundus, homo, pecunia. D Nam [k] ipſum ius ſucceſſionis, & ipſum ius vtēdi fruendi, & ipſum ius obligationis [l] incorporale eſt. Eodem numero ſunt & iura prædiorum vrbanorum, & ruſticorum: quæ etiam ſeruitutes vocantur.

Res multipliciter in nullius bonis dicūtur.

c *Nullius.* ſcilicet priuati hominis ſubaudi, ſed Dei hominum cēſura, ſiue iudicio. Vnde dic, quòd res dicitur in bonis nullius, multis modis: natura, vt feræ beſtiæ.& in his habet locum regula, quod nullius eſt, occupanti conceditur:vt inſtit.eod.§.feræ. Item cenſura,vt res ſacræ,& religioſæ, & ſanctæ:vt hîc, & inſti.eod.§.nullius. & hîc non habet locū regula: imò pœna imponitur ſi quis tetigerit: vt infra ne quid in loco ſacro, per totum. & inſtit.eod.§. ſanctæ. Item facto, vt ſi res pro derelicto habeatur: & hîc habet locum regula:vt inſtit. eo.§.penul. Item tempore,vt in theſauro:vt infra de adquir. re.do. nūquam, §. theſaurus. & hîc habet locum regula, ſcilicet vt dimidia eius quod inuenitur, ſit eius qui inuenit:alia dimidia ſit domini ſoli in quo inuenitur: vt inſtit. eod.§. theſauros. Item caſu, vt hereditas iacens: vt infra proxi. reſpon. & hîc non habet locum regula, cum fingatur ex tēpore mortis fuiſſe heredis, quando poſtea aditur: vt infra de ſtipul.ſer.ſi ex re, §.fin. & de regul.iur. omnis hereditas.

* Inſtit.de rebus corporalib.

d *Aut publicæ.* impropriè. id eſt vniuerſitatis.res enim tantū Romanæ ciuitatis publicę dicuntur:vt infra de verb.ſignifi.l. eum qui vectigal. aliàs publicū dicitur ius diuino oppoſitum: vt. C.de ſacroſanct. eccle.l.fina. in princ. Accurſius.

e *Nullius.* ſcilicet hominis priuati,ſed communitatis: vt ſequitur.& pone exempla vt theatra,& ſtadia, & ſimilia: vt inſtit.eo. §.vniuerſitatis.& ſic no.arg.quod commune eſt, meum non eſt. ſic infra eod.l.intantum,§.j. E

f *Poſſunt.* id eſt aptæ ſunt ſui natura vt tangi poſſint. nam rem quæ eſt in profundo maris, tangere non poſſumus, & tamen eſt corporalis.

g *In iure.* id eſt ſub hoc prædicabili ius, continetur. nam in definitione cuiuſlibet rei incorporalis oportet te aſſumere ius: vt ecce, hereditas eſt ius ſuccedendi, &c. vt infra de regu.iur.l. hereditas.item,vſuſfructus eſt ius vtendi,&c. vt inſtit.de vſufruct. in prin.item, obligatio eſt iuris vinculum,&c. vt inſtit.de oblig. in princ.item, actio eſt ius perſequendi,&c. vt inſtit. de actio.in princ.& ſic de aliis ſimilibus.

h *Obligationes quoquo modo contractæ.* non dicit contractus: quia ipſi magis facti ſunt quàm iuris: vt infra de cura. fu. conſilio,§. quæſitum eſt, verſi.eum quoque,quæ eſt contra.

i *Plerunque.* quia quandoque etiam incorporalis res nobis debetur:vt ſeruitus:vt.ff.famil.erciſ.heredes,§.contra ſi promiſſor.

k *Nam.* pro certè. aliàs pro ſed.

l *Ius obligationis.* intranſitiuè lege, id eſt ius quod eſt obligatio. & ſic de aliis.ſed de quibuſdam dubitatur,ſcilicet de fumo,aëre, & anhelitu hominis. ſed dic corporalia. ſed quid de angelis bonis & malis,& anima? dic incorporalia: licet de his nihil ad nos.

Tertia rerum diuiſio.

II. MARCIANVS *libro tertio Inſtitutionum.*

Quædam naturali [m] iure communia ſunt omniū, [n] quædam vniuerſitatis, quædam nullius, pleraque ſingulorum: quæ variis ex cauſis cuique adquiruntur. Et quidem naturali iure [o] omnium communia ſunt illa, aër, aqua profluens, & mare, & per hoc litora [p] maris.

III. FLORENTINVS *Inſtitutionum libro ſexto.*

Item lapilli, gemmæ, [q] cæteràque quæ in litore inueniuntur, iure naturali noſtra ſtatim fiunt.

IIII. MARCIANVS *libro tertio Inſtitutionum.*

Nemo igitur ad litus maris accedere prohibetur piſcandi cauſa, dum tamen villis [r] & ædificiis & monumentis abſtineatur: quia non ſunt iuriſgentium [ſ] ſicut & mare. idque & diuus Pius piſcatoribus Formianis & Capenatis reſcripſit. Sed flumina penè [t] omnia & portus publica ſunt.

V. CAIVS *libro ſecundo rerum cottidianarum ſiue aureorum.*

Riparum [u] vſus publicus eſt iure gentium,ſicut ipſius fluminis. itaque nauem ad eas appellere, funes ex arboribus ibi natis religare, retia ſiccare, & ex mare [x] reducere, onus aliquod in his reponere, cuilibet liberum eſt, ſicuti per ipſum flumen naui-

m *Quædā naturali.* id eſt gētium.

n *Omnium.* ſubaudi,& quædā publica:vt inſt. eod. §.j. nam & de his tractat.ff.eo. nemo, in fi.&.l.ſequē. ADDIT. publica ſub cōmunibus complectitur. Inſtit.e.§.1.

o *Naturali iure.* i. iure gentiū,quod eſt inſtinctu naturæ inductū:vt ſupra de iuſtit. & iu. l. omnes, §. quod verò. ſic exponitur inſti. e.§. j.&.§. ſingulorū. &.§. ferę.&.§.p traditionē.

p *Litora.* communia ſunt quo ad vſum, & dominium: vt hîc. ſed quo ad protectionem ſunt populi Romani: vt infra ne quid in lo. publi.l.litora, quæ eſt contra. ADDITIO. Pro declaratione huius glo. dic quòd mare eſt cōmune quo ad vſum:ſed proprietas eſt nullius:ſicut aër eſt cōmunis vſu: proprietas tamen eſt nullius, ſecundùm Ia. de Ra.ſed iuriſdictio eſt Cæſaris: & ſic iſta tria ſunt diuerſa.ſ. ꝓprietas,vſus, & iuriſdictio,& protectio:ſecundum Bal. Ibid.§.2.&.3.

q *Item lapilli,gemmæ.* gemmę ſunt perlucidæ materiæ:lapilli vero obſcurioris: vt. ff.de aur. & arg.le. & ſi non ſunt, §. peruenimus, verſi. gemmæ. & collige ex hac. l. quòd ea demum dicūtur cōmunia, quæ cum ſint in cōmuni vſu omniū animātium, occupanti conceduntur.Publica autem ſunt communia,vel in communi vſu: ſed non conceduntur occupanti: quod eſt contra Pla.qui dicebat omnia publica eſſe communia: & econtra communia dicebat eſſe publica,ex eo quòd omnibus animātibus permittitur publicè his vti ſicut communibus: vt in lauando,bibendo,& ſimilia faciendo. communia dicebat eſſe publica quo ad quoſdam vſus qui tantum hominibus competunt:vt nauigare,& piſcari. item eſt contra eum inſtit.eo.§.j.vbi ponuntur vt cōtrariæ ſpecies.item quia in publicis nō ſolum permittitur alicui aliquid facere, ſed etiam interdicta prohibitoria apponuntur:vt.ff.ne quid in flu.pu.Illud autem ſatis videtur, quòd aqua fluminis ſit cōmunis: quia conceditur occupanti: & etiam irrationabilibus: ſed ipſe alueus eſt publicus: quia occupanti non conceditur. item nec aquam alicui aliò deriuare licet: vt infra de flumi.l.quo minus. Inſtit.e.§.4.

r *Nemo igitur.Villis.* id eſt ædificiis ab alio ibi poſitis.

ſ *Iuriſgentium.* i.communia iure gentium,ſicut mare.

t *Flumina penè.* penè dicit propter ea quæ ad tempus fluunt, vt Rapo & Meloncellon,quæ ſunt priuata: vt.ff.de flumi.l.j.§.fluminum. alij dicunt propter flumina manufacta, quæ dicuntur eſſe priuata: quod eſt falſum: vt.ff.de flumi.l.j.§.ſi foſſa.Accur.

u *Riparum.* ſ.fluminis.

x *Et ex mare.* i.flumine.vel dic propriè.Reducere,hyſterō proteron

UNED

proteron.i.ordo cõuerſus.ſic inſti.eo.§.littorum.ſed quid ſi vnus vult retia ſiccare,alius incidere arborẽ? Reſpõd.præferendũ eum A qui vult ſiccare:quia publicam vtilitatem prætendit, alius priuatam:vt ar.in authen.de non alie.§.quia verò veriſimile, in fin.ibi, oportet enim ea,coll.ij.alij deferũt occupanti:vt ar.j. de vſuca.l. fin.ſed ſi ſimul veniant, dic vt ſupra. & facit ad legem iſtam infra de flumi.& ne quid,&c. l.j.§. ripa.&.l. pe. & infra de acquiren.re.domi.l.penult.§.fin.& inſtit.eod. §.riparum,in fine.

Vtilitas publica priuatæ præferri debet.

a *IN tantum.Soli*.i.terræ domini conſtituantur,&c. ſed contra inſtit.eo.§. cum in ſuo. & idem infra de acqui. re. domi. adeo, §. cum in ſuo.ſed illud regulare,quòd ædificiũ cedat ſolo:hoc ſpeciale.

† i. fundamẽti & profundi.

b *Iure poſtliminij*. nec poterit pręſcriptionem opponere quaſi longo tempore tenuerit:vt.j. de vſuca. l. fi. niſi nunc poſſideat: vt infra de diuer.& temp.præſcrip.ſi quiſquam.& facit infra de reli.cum loca.

c *Theatra*. à theorein, quod eſt iſpicere:vt eſt arena Veronenſis.

* L.10.§.3.j. de in ius vocando. L.ſeruos.C.de teſtibus.

d *Stadia*. à ſtando,vbi currebant:& præfixum erat vſquequo currerent. & fertur ꝙ Hercules vno anhelitu per octo ſtadia currebat.

e *Reſcripſerunt*. an ergo teſtimonium poſſit ferre vnus de collegio cõtra collegium, vel pro collegio? Reſpond.ſic: quia non eſt prohibitũ, ergo permiſſum: vt infra de teſt.l.j.&.l.ex eo. in gl.ij. & infra de pac. do.inter ſocerum,§. cũ inter.& hic ſubiicit. Accurſius.

f *Veniam*. vt hic, &.j. de in ius vo. ſed ſi hac, §.qui manumittitur. & facit ad hunc.§.j.quod cuiuſque vni.l. ſicut, §. ij.& infra ad Trebel.l. j.§. fuit quæſitum,in fi. &.j.de adqui. re. dom. ſtatuas.& infra de quęſtio.l.j. §. ſeruum. Accurſius.

Vide Gell. lib.4.ca.9.

g *Priuatè*. Not. quid publicè permitti,quod priuatim non permittitur,vt hîc,&.j. de admi.tu.l. nõ exiſtimo. & j.de pol. l.j.in princ. & infra de ri.nup.l.fi.

†Sic Flor.ſic Theoph.& Baſilica. At in Digeſt. & Inſtit. manuſcr. legitur,Ratum non habuerit.

h *Manet*. vt hîc,& inſtitu.e.§.ſacræ. &. j. de contrahen. empt.l.æde. quandoque tamen deſinit:vt ſi capiatur ab hoſtibus:vt infra de reli. l. cum loca.ſed communis locus, vt littus maris,leuiter poteſt fieri priuatus,& in eundem ſtatum redire:vt ſupra ea.l.in princ.

* vide Ant. Auguſt. emen.li.1.c.2.

i *In locum ſuum*.quandoque etiam in non ſuum:vt infra de relig. l.ſcriptus,in prin.

k *Inuitis cæteris*. non ergo eſt potior conditio prohibentis . ſic inſti.eo.§.in commune.Sed ar.contra.j.communi diui.Sabinus.

gare. ſed proprietas illorum eſt, quorum prædiis hærent : qua de cauſa arbores quoque in his natæ eorundem ſunt. In mare piſcantibus liberum eſt caſam in littore ponere, qua ſe recipiant.

VI. MARCIANVS *libro tertio Inſtitutionum.*

INtantum, vt & †ſoli [a] domini B conſtituantur, qui ibi ædificãt, ſed quamdiu ædificium manet: alioquin ædificio dilapſo quaſi iure poſtliminij [b] reuertitur locus in priſtinam cauſam : & ſi alius in eodem loco ędificauerit, eius fiet.

De rebus vniuerſitatis.

Vniuerſitatis ſunt, non ſingulorũ, veluti quæ in ciuitatibus ſunt theatra, [c] & ſtadia, [d] & ſimilia, & ſi qua alia ſunt communia ciuitatum. * Ideoque nec ſeruus communis ciuitatis, ſingulorum pro C parte intellegitur, ſed vniuerſitatis : & ideo tam contra ciuem, quàm pro eo poſſe ſeruum ciuitatis torqueri diui fratres reſcripſerunt. [e] Ideo & libertus ciuitatis non habet neceſſe veniam [f] edicti petere, ſi vocet in ius aliquem ex ciuibus.

De rebus nullius ſacris.

Sacræ res, & religioſę, & ſanctę, in nullius bonis ſunt. Sacrę autem res ſunt hæ, quæ publicè cõſecratæ ſunt, non priuatè. [g] Si quis er- D go priuatim ſibi ſacrum conſtituerit: ſacrum non eſt, ſed prophanum. Semel autem æde ſacra facta, etiam diruto ædificio locus ſacer manet. [h]

De rebus nullius, religioſis.

Religioſum autem locum vnuſquiſque ſua voluntate facit, dum mortuum infert in locũ ſuum. [i] In commune autem ſepulchrum etiam inuitis cæteris [k] licet inferre. Sed & in alienum locum con- E cedente domino licet inferre: & licet poſtea †ratum *habuerit [l] quàm illatus eſt mortuus, religioſus locus fit. [m] Cenotaphium [n] quoque magis placet locum eſſe religioſum : ſicut teſtis in ea re eſt Vergilius. [o]

VII. VLPIANVS *libro vicenſimoquinto ad Edictum.*

SEd diui fratres contra reſcripſerunt.

De rebus nullius ſanctis.

VIII. MARCIANVS *libro quarto Regularum.*

SAnctum [p] eſt quod ab iniuria hominum defenſum atq; munitum eſt. Sanctum autem dictũ eſt à ſagminibus. [q] Sunt autem ſagmina quædam herbæ [r] quas legati populi Romani ferre ſolẽt, ne quis eos violaret: [ſ] ſicut legati Græcorum ferunt ea quæ vocantur cerycia. * In municipiis† quoque muros eſſe ſanctos, Sabinum recte reſpondiſſe Caſſius refert: prohiberíque oportere ne C quid in his immitteretur. [t]

Iterum de ſacro, &c.

IX. VLPIANVS *libro ſexagenſimooctauo ad Edictum.*

SAcra loca ea ſunt, quæ publicè [u] ſunt dedicata, ſiue in ciuitate ſint, ſiue in agro. [x] Sciendum eſt, locum publicum tunc ſacrum fieri poſſe, cum princeps eum dedicauit, [y] vel dedicandi [z] dedit poteſtatem. Illud notandum eſt, aliud eſſe ſacrum locum, aliud ſacrarium. Sacer locus eſt locus conſecra- D tus. Sacrarium eſt locus in quo ſacra reponuntur : quod etiam in ædificio priuato eſſe poteſt. Et ſolent qui liberare eum locum religione volunt, ſacra inde euocare. * Propriè [a] dicimus ſancta, quæ neque ſacra, neque prophana ſunt, ſed ſanctione quadam confirmata : vt leges ſanctæ ſunt. ſanctione enim quadam ſunt ſubnixæ. Quod enim ſanctione quadam ſubnixum eſt, id ſanctum eſt, etſi Deo non ſit E conſecratum. Et interdum in ſanctionibus adiicitur, vt qui ibi aliquid commiſit, capite puniatur. Muros [b] autem municipales nec reficere [c] licet [d] ſine principis vel præſidis auctoritate,

& facit infra de vſufruct.l.arboribus,§.nauis. ADDITIO. Pro A ſolutione huius contrarij vide Dy. in regula, in re communi, de regul.iur.lib.vj.

l *Habuerit*.vulg.non habuerit,id pœnituerit.

m *Religioſus fit*. id eſt manet:quia ſemel conceſſiſſe ſufficit:vt hîc &.j.de aqua plu.arcen. l.in diem.

n *Cenotaphium*. locus vel res parata ad ſepeliendũ: nõ tamẽ fuit ibi aliquis miſſus adhuc.

Cenotaphiũ quid ſit.

ADDI. Imò verò cenotaphium imaginariũ ſepulchrũ eſt, quale deſcribitur Vergilio li.Æneidos.iij.Solẽnes tum fortè dapes,&c.Hectoreum ad tumulum,&c. eundẽ etiam locũ Virgilij hîc notant Græci interpretes.Cont.

Repetitur. l.

o *Vergilius*. ſed falſus teſtis eſt:vt.j.l.proxi.& de relig. l. is qui . & eſt hic argu.quòd auctoritates poëtarum ſunt in cauſis allegandæ : vt. s. de ſta.hom.ſeptimo. & de ſolu.ſi pater, ſed.j.l. proxi. eſt argu. contra, quòd ſint reprobandę.

* Cerycia Græcis dicuntur, quæ Latinis caducei.Budæus ſeu vt alij volunt verbenæ.

p *SAnctum*. vt muri & portæ ciuitatis: vt inſti.eo. §. ſanctæ.&.j.ꝓxi.l.§.penul. & antepenult.

† nõ ſolum Romæ.

q *Sagminibus*. imò à ſanctione : vt inſtit.e.§. ſanctæ.&.j.e.l. prox.in §.propriè.

r *Herbæ*.fortè ſatureiæ.

ſ *Violaret*. vnde etiam ſancti dicuntur:vt infra de legationibus. l. fi. in princ.

t *Committeretur*. ſcilicet ſine licentia principum: vt hîc, & infra ne quid in loco ſacro . l. penult.& fi.&.l. proxi. §.fi.

* Sacrorum euocatio quid ſit, & qualiter olim fieri ſit ſolita, Macro.libr.3. Satur.ca.8. pulchrè declarat : ſimiliter & ex Liuio facile eſt videre lib.5.ab vrbe condita.

u *SAcra*. aliàs non eſt lex.*Publicè*.cũ auctoritate imperatorũ:vt infra vt in poſſeſ. lega.l.vltima.

x *In agro*.i.in villa.

y *Dedicauit*. propriè poteſt poni, quia olim imperatores ſacerdotes erant. vnde Dauid ait de ſeipſo, In ſacerdotibus eius : & Samuel inter eos qui inuocant nomẽ eius. vel dic, ipſe dedicauit, id eſt ꝓprio motu & ſua ſponte voluit aliquam rem à pontificibus dedicari.

z *Vel dedicandi,&c*. id eſt cum aliquis impetrauit vt liceret ſibi facere aliquam rem dedicari, & ipſe ei permiſit.

a *Proprie*.in ſanctionibus:vt infra de pœ. per totum ti.fere, & in aliis pluribus in quibus pœna imponitur. vel dic, vt Irn. vt ſi circa leges id facias quo minus ſit lex, vel aliquid pro lege falſum ſubrogetur:vt.j.ad leg.Cor.de fal.l.j.

b *Muros autem municipales*. i.ciuitatũ.ſic ponitur.j.ad munic.l.j.

c *Nec reficere*. quaſi dicat nedum facere.

d *Licet*. alicui priuato: ſed ipſi vniuerſitati licet: vt Cod.de ope.

UNED

pub.l.omnes. ij.&.l.intra.

a *Res ſacra non recipit*. imò quandoque ex cauſa ſpeciali: vt.C. de ſacroſan.eccle. l.ſancimus,in fi.& in authen.præterea.

A *Riſto*.] CASVS. Hic dicit ꝗ ſicut quãdo quis ædificat in mari,efficitur ędificium priuatũ:ita ſi mare aliquid occupet,fit commune & publicũ id quod occupatur.Viuianus.

b *Ita*. ſimilitudo per cõtrariũ.Ioan. vt ibi,& Lazarus ſimiliter mala.

† Concor. c. 2. cũ glo. 1. extra de reli.& vene. ſan.

c *Occupatum*. nõ inundatione tẽporali: vt inſtitut.eo.§.alia.

d *Publicum*.i.cõmune.

S *I quis violauerit*.] CASVS. Duo fuerunt fratres,qui Ro.ciuitatẽ fecerunt.& cũ eſſet cõtẽtio cuius nomine vocaretur,an Rema à Remo,vel Roma à Romulo: ſorte obtinuit Romulus, & dominus remanſit. Et poſtea fratrẽ ſuum fecit occidi: quia cõtra ſuũ fecerat interdictũ, cum præceperat vt nemo muros tranſcenderet.Viuia.

* Tranſcendet in ipſo archetypo Fl. vt ait Taurell.in adnotat.

nec aliquid eis coniungere,vel ſuperponere. Res ſacra non recipit [a] æſtimationem. †

x. POMPONIVS *libro ſexto ex Plautio*.

A Riſto ait,ſicut id qđ in mare ædificatum ſit, fieret priuatum:ita [b] quod mari occupatum [c] ſit,fieri publicum. [d]

Iterum de muris cur ſancti.

xi. IDEM *libro ſecundo ex variis lectionibus*.

S I quis violauerit muros,capite punitur: ſicuti ſi quis* tranſcẽdet ſcalis admotis, [e] vel alia qualibet ratione. nã ciues Romanos aliàquàm per portas egredi nõ licet:cum illud hoſtile & abominãdum ſit. nã & Romuli frater Remus [f] occiſus traditur ob id, ꝗ murum tranſcẽdere voluerit. [g] †

† & aggreſſus ſit, addũt græci rectè, Contius.

e *Admotis*.id eſt appoſitis.Accurſius.

f *Remus*. duo fuerunt fratres qui Romam fecerunt.& cum eſſet cõtẽtio cuius nomine vocaretur,an Rema à Remo,vel Roma à Romulo: ſorte obtinuit Romulus, & dominus remanſit: qui poſtea fratrem ſuum occidi fecit, quia contra ſuũ fecerat interdictũ tranſcendẽdo muros. vnde Lucan⁹: Fraterno primi maduerũt ſanguine muri. & eſt argu. ꝗ iudex ita proximũ puniat & magnum,ſicut extraneum & paruum.Argu. cõtra infra de recept. l. j. &. j̃. de incen.rui. nau. Pedius.& omnino in glo.conditione.dic vt ibi.Ir. ADDITIO. Solue ſecundum Bar. ſic quòd tempore punitionis iſtius non erant iſtæ leges, quia habuimus poſt leges. xij. tabu. quæ fuerunt poſt mortem Romuli & reges expulſos:vt ſupra de origi.iur.l.ij.§. exactis. & ſic poteſt reſponderi ad omnia præcedentia.

* Vide Marium Salomoniũ hic Gell.lib. 4.c. 10. Caſsiod. in form. patriciat.

† quâ leg. Ant.Auguſt. lib.2.c.2.

DE SENATORIBVS. TITVLVS IX.

Vir in dignitate poſit⁹,pręfertur in dignitate vxori:& dignitas non trãſit de inferioribus ad ſuperiores.Bartolus.

I. VLPIANVS *libro ſexageſimoſecundo ad Edictum*.

C Onſulari * fœminæ [h] vtique conſularem virũ præferendum [i] nemo ambigit. ſed vir præfectorius an conſulari fœminæ præferatur, videndum. putẽ præferri: quia † maior dignitas eſt in ſexu virili. [k] Conſulares autẽ fœminas dicimus conſularium [l] vxores. Adiicit [m] Saturninus etiam matres: [n] quod nec vſquam relatum [o] eſt, nec vnquam receptũ.

g *Voluerit*.ergo pro ſolo conamine punitus eſt.nam nõ legimus ꝗ tranſcenderit.& ſic eſt contra.j̃.de pœn.l.cogitationis. ſed dic ꝗ peruenit ad aliquem actum.vel expone voluerit, i. voluntariè tranſcenderit.ſic.j̃.ſi cer.peta.l.quòd ſi ab initio.&.l.fin.j.reſp.& C.ſi.regun.ſi conſtiterit.& infra de lega.ij.l.j.

DE SENATORIBVS.

Cõtinuatio. *Quia de ſtatu hominũ,& diuiſione rerũ vidimus,ſequitur de actionibus & iudiciis.quæ quia per officiales explicãtur:vt ſupra de orig.iur.l.2.§.poſt originem. ideo de officiis dicit,primò præmittendo de ſenatoribus , vt de dignioribus,qui erant centũ numero:vt C.de peti.here.l.fin.in princ. Accur.*

Homines de rebus ſuis diſceptant in ſenatu vel apud magiſtratus & Iudices.Congruenter ergo poſt hominum rerúmque diuiſionẽ,& Iudicũ diuiſio multiplex ſequentibus titulis exponitur. Senatores erant in vrbe primũ,non vt poſtea,quicunque ſententiam in Senatu dicebant,ſed qui à Cenſoribus in Senatum lecti erant conſilij publici cauſa. Cuia.

C *Onſulari*.] CASVS. Vir conſularis præfertur fœminę conſulari.Item vir præfectorius fœminæ cõſulari pręfertur.de his pone exemplum,quia ſi inſtituo filium& filiam conſules:tabulæ teſtamenti deponẽdæ ſunt penes virum,non apud fœminam:vt infra de fid.inſtru.l.fi.Item dixit quæ ſit fœmina conſularis.Item dicit quòd matres conſulum non ſunt conſulares.Viuia.

h *Conſulari fœminæ*. quæ ſit hæc,habet.j̃.ea.l.in fine.

A i *Præferendum*. priuilegio ſexus: vt ſupra de ſtatu hominũ.l. in multis,prodeſt autẽ hæc pręlatio cũ tractatur de bonis debitoris vendendis:vel parte debiti remittenda:vt.j̃.de pact.l.ſi plures,§. fina.&.l.maiorem.vel de dilatione danda:vel ceſſione bonorum accipienda:vel certa portione accipiẽda:vt C. qui bo.cede. poſſ. l.fin.item in tutore qui pręfertur inadminiſtrãdo: vt inſtit. de ſatiſda. tuto.§. qđ ſi nemo. vel in depoſitione tabularũ: vt. j̃. de fide inſtrumen.l.fina.vel decreto: vt infra ad municip. l. quod maior. hoc vltimum nõ placet.Accur.

k *Virili*. hic not. vt ſupra de ſtat.homi.l. in multis.

l *Conſularium*. ſubaudi etiam, non ſolùm cõſulum.Accur.

m *Adiicit*. & male.

n *Matres*.ſcilicet conſularium,non dico conſulum.Accur.

o *Relatum*. ſcilicet ab alio quàm à Saturnino. & ſic no. hic ꝗ in generali ſermone quædam excipiuntur. ſic & Cod.de ſolut.l.inquiſitio veritatis.argument. contra infra de pigno. Paulus, §. fina. [a] Item not. hîc quòd dignitas inferiorum non tranſit ad ſuperiores, ſed contra.C. de proxi. ſa.ſcri. l.in ſacris, in principio. lib. xij. & C. de meta. l.fin.in princip. in gloſ. ij. lib. xij. Solu. ſpeciale eſt in illis priuilegiis quæ ibi dicuntur: hîc autem regulariter. ſic & ſpeciale eſt in ludis in quibus ſe immiſcet mater volente filio conſule vnà cum eo: vt in authent. de conſuli. §. hæc itaque, ver. ſi verò non compellatur, collatione.iiij.

a] Tu dic quòd perſona loquentis continetur,vt in d. l. Paulus. niſi alia cauſa impediat: vt in.l. inquiſitio. prealle. in glo. ſecũdum Bart.

† Ad hunc locum vide Ant.Aug. in cap.14. De excuſationibus ad Modeſtinũ & Alcia. lib. diſpun.3. cap.4.

Remotus à ſenatu tanquam infamis,nõ poteſt eſſe iudex,nec teſtimonium perhibere.

II. MARCELLVS *libro tertio Digeſtorum*.

B C Aſſius Longinus nõ putat ei permittendum, qui propter turpitudinẽ [p] ſenatu motus, nec reſtitutus eſt, [q] iudicare,vel teſtimonium dicere:quia lex Iulia repetundarum hoc fieri vetat.

Remotus à ſenatu non propter infamiam, retinet dignitatem. & filius ſenatoris appellatur non ſolũ naturalis & legitimus, ſed etiã legitimus tantùm. & filius à ſenatore adoptatus & poſtea emancipatus,per emãcipationem dignitatem perdit: & per adoptionem dignitas non minuitur.hoc dicit cum.l.ſenatoris.1.&.2.

C III. MODESTINVS *libro ſexto Regularum*.

S Enatorem remotum ſenatu, capite non minui, ſed Romæ morari [r] diuus Seuerus & Antoninus permiſerunt.

Qui indignus eſt minori ordine,multo magis indignus eſt maiori.Bartolus.

IIII. POMPONIVS *libro duodecimo ex variis lectionibus*.

D Q Vi † indignus [ſ] eſt inferiore ordine, indignior eſt ſuperiore.

C *Aſſius*.] CASVS. Titius turpiter fuit à ſenatu remotus. Dicitur quòd non poterit amodo iudicare, nec dicere teſtimonium.Viuianus.

p *Turpitudinem*. aliquam quam in officio commiſit: vt in fin. huius.l.& infra ad legem Iuliam repe.l. eadem, §. j. & not. quòd ſiue ei irrogetur infamia iuris,ſiue facti tantum,locũ habet quod hic dicit:vt infra de iudi.l.cum prætor,§. non autem. & C. de dignit.l.ij.&.l.iudices. lib. xij.Item not.argu.quòd qui ſemel malè fecit,præſumitur aliàs malè facturus: vt hîc, & infra de accu.l.ſi cui,§.j.

q *Nec reſtitutus eſt*. ſcilicet per principem:vt C.de ſen. paſ.l.j. & j̃.de poſtul.l.j.§.eum qui.ver.de qua.

E r S *Enatorem.Maiori*. hoc verum ſi ex ea cauſa remotus eſt quæ infamiam non importat.aliàs nõ poteſt Romæ morari: vt infra de excu.tuto.l.ſed & milites,§.qui nimirum.& facit inſti.de capit.demi.§.quibus. ADDIT. Dicendũ eſt ſecus eſſe in milite.

ſ Q *Vi indignus*.ſunt enim multi ordines:alij maiores, alij minores.Eſt enim maior ſuperilluſtris. ſecũdus illuſtris. tertius ſpectabilis.quartus deſcẽſiuè eſt clariſſimus. qui ergo indignus eſt eſſe de ſpectabilib⁹,multo magis indignior erit eſſe de ſuperioribus:vt hic,& infra de inter.& rele.l.relegatorũ.§.poteſt &.§.fin.& infra de ſer.expor.l. cui pacto. Sed opponitur: Imperator indignus eſt quòd ſit præſes: ergo indignior imperio? Reſpond.minores ordines ſunt indigni eo:non ipſe eis. vel ſecundũ Io.licet non ſit dignus: non tamen eſt indignus. & facit infra de vul.ſubſtitu.ex facto,§.finali.

S *Enatoris*.] CASVS. Quis ſit ſenatoris filius , hac lege dicit. nam ſenatoris filius eſt, non tantùm naturalis & legitimus

UNED

& legitimus: ſed & ſi aliquẽ adoptauit ſenator: & nihil intereſt an habeat filium ipſo ſenatore exiſtente: vel ante ſenatoriam dignitatem. Viuianus.

a *Qui naturalis eſt*. ſcilicet & legitimus.

b *Adoptiuum*. ſed cum hodie in eius poteſtatem non tranſeat, niſi ſit auus paternus, vel maternus, an eadẽ dignitate fruetur? Rñ. ſic, ſec. Azo. ſicut & ab inteſt. ſuccedit: vt C. de adoptio. l. cũ in adoptionis, §. pen.

c *A quo*. ſpectabili. ſ. vel illuſtri, vel clariſſimo. ego cõtra. nam ab illuſtribus tantum, vel ſuperilluſtribus debet adoptari, vt dicatur filius ſenatoris: vt. j̃. eo. liberos. &. l. vlti. in fin. dices ergo, à quo, ſcilicet patricio, vel conſule, vel quolibet illuſtri, vel ſuperilluſtri: qui omnes ſenatores dicũt: vt in. l. vlt. in fi. Azo.

d *Vel qualiter*. i. coram principe, vel præſide: cũ his duobus modis fiat: vt inſti. de adop. §. ij. &. s̃. de adop. l. ij. Ac.

e *Nec intereſt*. Quia vtrobique ſunt filij clariſſimi. intereſt tamen: quia poſt dignitatem ſuſcepti ſunt illuſtres, & non primi: vt C. de dignit. ſi ſenator, quæ eſt contra, lib. xij.

S*Enatoris*.] CASVS. Hęc lex addit ſuperiori. dicit enim quòd ſi ſenator adoptet aliquem, is videtur filius ſenatoris. ſed ſi emancipetur, deſinit filius eſſe. ſi ſenator filiũ ſuũ in adoptionem det alij inferioris gradus, manet filius ſenatoris. Viuianus.

f *Senatoris*. Repetit ſenſum ſuperioris. l. in principio, vt addat, ibi, quamdiu, &c.

g *Amittit*. ſecus in naturali: vt infra. l. proxi. in princip.

h *Non amittitur*. vt hîc &. s̃. de adop. l. per adoptionem. item nec cognatio: vt. j̃. vnde cognati. l. j. §. cognationem. nec origo: vt. j̃. ad municip. l. ordine. §. fi. & facit. j̃. de bo. liber. ſi filius qui patri. in fin. j. reſpon. Argu. contra ſupra de adopt. l. in omni.

E*Mancipatum*.] CASVS. Filius naturalis ſenatoris eram. ſi emãcipet me, vel poſt mortẽ patris mei ſenatoris natus ſum: filius ſenatoris ero. ſi patre meo moto à ſenatu conceptus fuero & natus, non ero filius ſenatoris. Si autem conceptus fui antequam pater meus mouebatur à ſenatu, & poſt natus ſum: filius ſenatoris ero. Item dicit: ſi habeo auum & patrem ſenatores, ero filius & nepos ſenatoris: & ſi pater meus amittat ſenatum, ero nihilominus nepos ſenatoris. Viuia.

a] Tu dic quòd filius legitimus & naturalis ꝑpter emãcipationẽ non amittit: vt hîc, ſecus in legitimo tãtum: vt ibi in cõtrario, ſecun. Bar.

i *Emancipatum à patre*. ſcilicet naturali. Ioan. aliàs contra. s̃. l. proxi. in princip. [a] Sed quid ſi poſt emancipationem pater ſenator efficiatur, an ſit ſenatoris filius? Poteſt dici ſecũdum Ioan. quòd ſic, arg. in ſecundo reſpon. huius legis.

k *Antequam iſte naſceretur*. & conciperetur. Ioan. & probatur ex proxi. §. Accur.

Conceptionis tempus quandoque inſpicitur.

l *Tempus conceptionis*. Not. in hoc inſpici tempus conceptionis. ſic. C. de ſuis & legitimis. l. ex libera, in gloſſa fi. & de nuptiis. l. imperialis, §. his illud. & inſtit. quibus modis ius patriæ poteſtatis ſoluitur, §. finali, argu. contra. C. de naturalibus liberis. l. pe. in fi. ſed ibi ſpeciale eſt fauore liberorum: vt ibidem dicitur.

V. VLPIANVS *libro primo ad legem Iuliam & Papiam.*

1 SEnatoris filium accipere debemus non tantùm eum qui naturalis eſt, [a] verum adoptiuũ [b] quoque. neque intererit à quo [c] vel qualiter [d] adoptatus fuerit. nec intereſt, [e] iam in ſenatoria dignitate conſtitutus eum ſuſceperit, an ante dignitatẽ ſenatoriã. B

VI. PAVLVS *libro ſecundo ad legem Iuliam & Papiam.*

2 SEnatoris [f] filius eſt & is, quem in adoptionem accepit, quamdiu tamen in familia eius manet. emancipatus verò nomen filij emãcipatione amittit. [g]

A ſenatore in adoptionem filius datus ei qui inferioris dignitatis eſt, quaſi ſenatoris filius videtur: quia non amittitur [h] ſenatoria dignitas adoptione inferioris dignitatis: non magis quàm vt conſularis deſinat eſſe. C

Filius legitimus & naturalis emancipatus à patre, nihilo minus filius ſenatoris dicitur: & conceptus ante remotionem patris à ſenatu, licet poſt remotionem natus, ſenatoris filius dicitur. h. d. vſque ad. §. ſi quis.

VII. VLPIANVS *libro primo ad legem Iuliam & Papiam.*

EMancipatum à patre [i] ſenatore, quaſi ſenatoris filiũ haberi placet. item Labeo ſcribit etiam eum qui poſt mortem patris ſenatoris natus ſit, quaſi ſenatoris filiũ eſſe. Sed cũ qui poſtea quàm pater eius de ſenatu motus eſt, concipitur & naſcitur, Proculus & Pegaſus opinantur non eſſe quaſi ſenatoris filium. quorum ſententia vera eſt. nec enim propriè ſenatoris filius dicetur is, cuius pater ſenatu motus eſt antequam iſte naſceretur. [k]

Macula patris non nocet filio quo minus ipſe filius vti poſſit priuilegio & dignitate ex perſona aui. h. d. vſque ad fin. Barto.

Si quis conceptus quidẽ ſit antequam pater eius ſenatu moueatur, natus autem poſt patris amiſſam dignitatem: magis eſt vt quaſi ſenatoris filius intellegatur. tẽpus enim conceptionis [l] ſpectãdum pleriſque placuit. Si quis & patrẽ & auum habuerit ſenatorẽ: & quaſi filius, & quaſi nepos ſenatoris intellegitur. [m] Sed ſi pater amiſerit dignitatem ante conceptionem huius, quæri poterit, an quamuis quaſi ſenatoris filius nõ intellegatur, quaſi nepos tamẽ intellegi debeat. Et magis eſt vt debeat: vt aui potius ei dignitas proſit, quàm obſit caſus patris. [n]

Vxores coruſcant radiis maritorum, & eorum dignitate & priuilegio gaudent etiam poſt mortem ipſorum, donec nubãt alij inferioris gradus: quo caſu dignitatem amittunt. h. d. vſque ad fin.

VIII. IDEM *libro ſexto Fideicommiſſorum.*

FOeminæ nuptæ clariſſimis [o] perſonis, clariſſimarum perſonarum appellatione continentur. Clariſſimarum fœminarũ nomine, ſenatorum filiæ, niſi quæ viros clariſſimos ſortitæ ſunt, non habẽtur. [p] Fœminis [q] enim dignitatem clariſſimã mariti tribuũt: [r] parentes [ſ] verò, donec [t] plebeij nuptiis fuerint copulatæ. Tamdiu igitur clariſſima fœmina erit, [u] quamdiu ſenatori nupta eſt, vel

m *Intelligitur*. quod prodeſt ei: quia vno amiſſo retinetur aliud: vt. j̃. proxi. reſpon.

n *Patris*. electiuè, quaſi non obſit caſus patris. & ſic eſt contra C. de quæſtioni. l. diuo Marco. ſol. hîc quo ad honores, quos non amittit: nõ vt euitet tormenta quæ ſuſtinent plebeij, vt ibi, ſecundũ quoſdam. Alij dicunt quòd hîc fuit remotus ex cauſa quæ infamiã non importat, vt ob inualitudinem. ibi ex ea quæ importat. alij dicũt quòd hîc nepos erat in poteſtate aui: ibi non. Tu dic, aut ante remotionem patris erat ſaltem conceptus, & tunc caſus patris nõ nocet in aliquo: vt ſupra prox. §. ſi verò poſt caſum, ex perſona aui retinet, vt hîc: non patris ſui, vt ibi. Item no. hîc argum. pro feudo, quòd licet filius per culpam ſuam debeat amittere feudum, nepos tamen retinet ex perſona aui ſui. ſic. j̃. de interdi. & rele. l. iij. &. j̃. de iure patro. diui fratres. & dixi. j̃. de in ius vocan. l. adoptiuũ, §. fi. Accur.

Patris caſus an noceat filio.

F*Oeminæ*.] CASVS. Si qua plebeia nubat clariſſimo, clariſſima erit fœmina. ſi filia ſena. nubat non clariſſimo ſed plebeio, non erit clariſſima. & de his in litera rationem reddit. Vltimò dicit quòd hæc vera ſunt, quòd vxor eſt clariſſima quę nubit clariſſimo, ſi nupta manet: vel ſi diſſoluto matrimonio alij non nubat inferioris dignitatis vel gradus.

o *Clariſsimis*. largè accipe clariſſimis, id eſt nobilibus. & eſt ratio hui⁹ dicti, quia fœminæ coruſcãt radiis maritorum: vt in authen. de cõſuli. §. hoc itaque, verſi. decet enim, collatio. iiij. Accur.

Fœminę coruſcãt radiis maritorum.

p *Non habentur*. id eſt ſi ſunt ſortitæ non clariſſimum, ſed plebeium, non ſunt clariſſimæ. & ſic ponitur niſi, pro ſi non. ſic. C. ſi manci. ita fue. alie. l. ij. in fine.

E q *Fœminis*. refert ſe ad primum. Accur.

r *Tribuunt*. quoad nubant homini inferioris dignitatis: vt C. de digni. l. j. libro vndecimo. & infra eodem. l. fi. j. reſpon. & in fine huius legis. Accur.

ſ *Parentes*. refert ſe ad ſecundum. Accur.

t *Donec*. id eſt vſquequo copulentur nuptiis plebeiorum. & ſic no. cautè differentiam patris & mariti. maritus enim ſuæ vxori dignitatẽ non præſtat, ſi alij nupſerit poſtea qui ſit inferioris dignitatis. pater verò præſtat, etſi is cui nupſit filia, ſit inferioris dignitatis, dum tamen non ſit plebeius.

u *Clariſsima fœmina erit*. ſcilicet gratia mariti. Accur.

F*Iliam*.] CASVS. Si ſenatoris filia liberto nubat, non valet matrimonium. ſed pone quòd filia ſenatoris nupſit liberto. poſt pater remotus eſt à ſenatu: nũquid remanet vel erit modo vxor, quæritur. Dicitur quòd non, quia quęſita dignitas propter caſum patris non aufertur filiis.

UNED

a *Nuptias*.ſcilicet de facto.nam de iure non tenet:vt hîc, & infra de rit.nup.l.generali,§.fin.&.l.oratione,in princip.ſed hodie tenet, dummodo dotalia inſtrumenta ſint iure confecta: vt in authen.vt liberti decætero,§.ſi quis,coll.vj.

Pars.l.34.ĵ. de ritu nupt.

b *Patris caſus*. qui aliquo caſu fuit remotus à ſenatu. vnde videbatur valere, quia peruenit ad eum caſum à quo incipere poteſt matrimonium, ſi ſemper in eodẽ ſtatu fuiſſet,id eſt non habuiſſet patrem ſenatorem.

c *Facit*.ſed contra.ſ̃.l. prox. vbi amittit dignitatẽ, ſi nubat plebeio. Solu. hîc non valuit matrimonium.

d *Non eſt*. neque enim pater portabit iniquitatem filij,neque filius patris,vt.ĵ.de pœ.l.crimen.&.ſ̃.eo.emãcipatũ,§.fin. &.ĵ. de in ius vocan.adoptiuũ,§.fin.

Pater non portabit iniquitatem filij.

L*Iberos*.] CASVS. Qui dicuntur filij ſenatoris, dicitur in.l. iſta: quia nõ ſolum filius ſenatoris dicitur qui natus eſt ex ipſo ſenatore:ſed etiam qui nati ſunt ex filiis eius, ſiue naturales & legitimi, ſiue adoptiui, dicuntur filij ſenatoris. Sed pone quod aliquis natus eſt ex filia ſenatoris: quid erit tunc? nunquid dicetur filius ſenatoris? Reſpond.ꝙ origo patris ſpectanda eſt: vt ſi pater eſt ſenator,erit etiam filius ſenatoris.

† Græciſm⁹ ſubau. etiam Ant.Aug.lib. 2.cap.1.

e *Ex liberis*. vſque ad infinitum: vt.ĵ.de ver. ſigni.l.liberorũ. priuilegia tamen vſq; ad ꝓnepotes tãtùm extenduntur: vt C. de quæſtionib.diuo. ſed veteranorum,ad primũ: vt C.de pœ.l.honor.

f *Naturales*. & legitimi.Accur.

g *Conditionem*. quo ad honores & dignitatẽ: vt.ſ̃. de ſtatu homin.l. cum legitimæ, nõ quo ad ſtatum: vt C.de rei vin.l.partum.

clariſſimo:aut ſeparata ab eo, alij inferioris dignitatis non nupſit.

Sicut caſus patris nõ nocet filio, ita nec debet prodeſſe:nec illicitè facta ſumunt vigorem.Barto.

IX. PAPINIANVS *libro quarto Reſponſorum.*

FIliam ſenatoris nuptias [a] liberti ſecutã, patris caſus [b] nõ facit [c] vxorẽ.nam quæſita dignitas liberis,ꝓpter caſum patris remoti à ſenatu auferẽda nõ eſt. [d]

Appellatione liberorũ continẽtur omnes deſcendẽtes per lineã maſculinam: ſiue ſint naturales & legitimi, ſiue legitimi tantũ. Bald.

X. VLPIANVS *libro trigenſimoquarto ad Edictum.*

LIberos ſenatorũ accipere debemus non tantũ ſenatorũ filios, verum omnes †qui geniti ex ipſis,exve liberis [e] eorũ dicãtur: ſiue naturales, [f] ſiue adoptiui ſint liberi ſenatorũ, ex quibus nati dicũtur. Sed ſi ex filia ſenatoris natus ſit:ſpectare debemus patris eius conditionem. [g]

Dignitas ſenatoria non mutat proprium domicilium. Barto.

XI. PAVLVS *libro quadragenſimo primo ad Edictum.*

SEnatores licet in vrbe domicilium habere videãtur, tamẽ & ibi vnde oriundi ſunt, habere domicilium intelleguntur: [h] quia dignitas,domicilij adiectionem [i] potius dediſſe quàm permutaſſe videtur.

Priuilegium poteſt princeps facere,vt conſularis fœmina nupta plebeio conſularẽ retineat dignitatem.

XII. VLPIANVS *libro ſecundo de Cenſibus.*

NVptæ prius conſulari viro, impetrare ſolent à principe (quãuis perrarò) vt nuptæ iterum minoris dignitatis viro,nihilo minus in cõſulari maneãt dignitate: vt ſcio Antoninũ Auguſtum Iuliæ Mammeæ conſobrinæ ſuæ indulſiſſe. Senatores autẽ accipiendũ eſt eos qui à patriciis [k] & conſulibus *vſque [l] ad omnes illuſtres viros deſcendũt: quia & hi ſoli in ſenatu ſentẽtiã [m] dicere poſsũt. †

h S*Enatores.Intelliguntur*.quantum ad honores, non quantũ ad onera:vt.ĵ.ad munici.l.municeps eſſe deſinit.

i *Adiectionem*.non transfertur,ſed adiicitur. ſic.ĵ. de condi. & demon.l.falſa,§.j. &.ĵ.de exer.l.ſi eum,§.j. ibi, hoc enim edicto, &c.ſi ergo duobus locis habet domicilium:quod eſſe poteſt: vt ĵ.ad mu.l.aſſumptio,§.iuris prudentibus.An autẽ poſſit mutari. quæritur.Diſtingue ſecundum Io.vtrum ex origine: & tunc nõ poſſit.an ex conſtitutione:& tũc poſſit:vt.ff.ad mu.l. domiciliũ.

N*Vptæ*.] CASVS. Si qua nupta fuerit clariſſimo, & poſtea nubat plebeio: impetrabit vt maneat clariſſima: ſed rarò. Vltimò dicit qui ſint ſenatores.

k *A patriciis*.* quaſi dicat, intelligẽdum eſt eos eſſe ſenatores, qui à pa.&c.

l *Vſque*. incluſiuè ponitur: inter omnes tamen non erant vltra centum:vt C.de pet.here.l.ſi.vel largius hîc accipit ſenatores.[a]

m *Sententiam*.ſcilicet recitando.

* Patricij teſte Budæo, dicebantur nobiles Romani, qui à primis ſenatoribus oriũdi erãt.Auctore verò Suida patricius dicebatur pater communis reipublicæ. a] Craſſiſſimo errore hæc gloſſa cõfundit cẽtumuiros, quorum ſit mẽtio in illa l. vlt. C. de pet.her.cum Senatoribus quorum hîc definitio ſit. qui ſanè pl⁹ quàm trecẽti fuerunt, & interdũ nõgenti. potuit autem & debuit gloſſographus diſcrimẽ illud cognoſcere vel ex ſola l. 2.ſ̃. de orig. iur.Cont.

* Bud.conſularibus legendum putat.

† Sublata eſt ergo vetus illa differentia inter Senatores & qui in Senatu ſentẽtiam dicere poſſunt, quam docet Gell. lib.3.c.18.

DE OFFICIO CONSVLIS.

Et conſul eſt illuſtris:vt in auth.de appel.& intra quæ tempo.§. illo videlicet obſeruando,collatio.quarta. Officium conſulis eſt vocare Senatum,Reipubli.conſulere,conſilium præbere,tutores,iudices vel arbitros dare, pignora capere,mittere in poſſeſſionẽ, reſtituere in integrũ,cognoſcere de præiudiciis,de fideicommiſsis,de alimentis,de pollicitationibus,delicta coërcere,nõ tamen relegare.l.14.ĵ.de interd. & releg. Cætera quæ commemoraui ſi non hoc titulo, his Digeſtis omnia ſuos habent locos.Cuia.

DE OFFICIO Conſulis.

TITVLVS X.

Conſulatus officiũ circa manumiſſiones verſatur, & cõſules habent adminiſtrationẽ in ſolidũ:& cauſa corã vno ex conſulibus cœpta,non poteſt per aliũ explicari, niſi in caſu neceſſitatis. & cõſules apud ſeipſos poſſunt ſuos ſeruos manumittere,niſi ſit minor. Bar.

I. VLPIANVS *libro ſecundo de officio Conſulis.*

OFficium cõſulis eſt, conſilium [n] præbere manumittere volentibus. Cõſules & ſeorſum [o] ſinguli manumittũt:ſed non poteſt is qui apud alterum nomina [p] ediderit, apud alterũ manumittere.ſeparatæ enim ſunt manumiſſiones. [q] Sane ſi qua ex cauſa collega manumittere [r] nõ poterit infirmitate vel aliqua iuſta cauſa impedit⁹: collegã poſſe manumiſſionẽ expedire [ſ] ſenatus cẽſuit. Conſules [t] apud ſe ſeruos ſuos manumittere poſſe,nulla dubitatio eſt. ſed ſi euenerit vt minor viginti annis conſul ſit, apud ſe manumittere nõ poterit: [u] cũ ipſe ſit qui ex ſenatuſconſulto conſilij cauſam examinat: apud collegã verò cauſa probata poteſt. [x]

O*fficiũ*.] CASVS. Quod ſit officiũ cõſulis, hac lege oſtenditur. Dicit enim quòd officiũ conſulis eſt præbere auctoritatem illis qui volũt manumittere. & hanc auctoritatem præbere poteſt ſeparatim conſul.Vltimò dicit, ſi cõſul maior eſt viginti annis, poterit ſeruos ſuos manumittere:& ſi minor eſt.xx.nõ poteſt niſi cauſam apud collegam probet.

n *Conſilium*.i.auctoritatem in cõſilio [b] hunc autẽ ſublimat ordinaria profeſſio,& principis cõmendatio: vt C. vbi ſenat.vel clariſ.l.ij. ibi,conſulari &c. &.§. viros. à cõtrario ſenſu. Et not.ꝙ voluntariam tantũ iuriſdictionẽ habet: olim merũ imperiũ: vt in ſumma Azo.

b] Cæcutit in ea re gloſſa. quid ſit cõſiliũ diſce ex Theoph. Inſt. qui & quibus ex cauſ. manumit. & Vlp. in frag.

o *Seorſum*.i.ſeparatim præſtant auctoritatem manumiſſioni. ſed cõtra.ĵ.de re iudi. duo ex tribus. ſed ibi iuſſum erat vt omnes iudicarent.

p *Nomina*. [c] id eſt probationes cauſarũ: quæ ſunt inſtitu.qui ma.nõ poſ.§.eadem.

c] Edere nomen (inquit Budæ⁹ hoc loco) eſt curare nomen inſcribẽdũ, & veluti ei⁹ nomẽ profiteri in actis. quẽ manumiſſuri ſum⁹: id quod fiebat ante cognitionẽ conſulis.

q *Manumiſsiones*.id eſt cauſæ ꝓpter quas manumiſſio fit & auctoritas: quod non debet eſſe: & ſic idẽ qui cognoſcit, debet auctorari:vt hîc,& in authẽ. vt defun.ſeu fu.§.ſancimus,col.v.& in authẽ. vt iudices nõ expectẽt ſacras iuſ.coll.ix.

r *Manumittere*.i. manumittere volenti auctoritatem præſtare,& cauſam approbare poſſunt.

ſ *Expedire*.licet alius audiuerit cauſas. & ſic no.ꝙ neceſſitas nõ habet legẽ.i.ceſſat lex vbi venit neceſſitas.ſic &.ĵ. de excu. tut.l. nõ ſolũ.§.fi.&.ĵ.de offi.procõ.l.aliquãdo. &.ĵ.quib.ex cau.ma. ſed & ſi per,§.fin.&.ĵ.de offi.eius cui man.eſt iuriſd.l.j.§.j.

Neceſſitas non habet legem.

t *Conſules*.maiores viginti annis.

u *Non poterit*.huic dicto eſt contra.ĵ.de manu.vin. ſi rogatus,§.fi.quia ibi dicit ꝙ poteſt apud ſe manumittere.Sol.refert an ipſe apud ſe cauſam probauerit & approbauerit:& tunc non poteſt: vt hîc.& ſic ponitur hic cũ,pro quãdo. an nõ, ſed apud collegã: & tũc poteſt:vt ibi,& hîc in fi.ſecundũ Io.& ſecundũ R. alij dicunt ꝙ poteſt,vt ibi,ſi adeſt & collega.aliàs nõ,vt hîc. alij exponunt hîc,nõ poteſt manumittere.i. cauſam manumiſſionis approbare:quod eſt idẽ cũ primo.& not.ꝙ hic cõſul tantũ voluntariã iuriſdictionẽ habet.& hoc dicũt quidã,& benè. & alij etiã contentioſam. & quod hic dicit, gratia exempli dicit. alij quòd hic dignitatem habet ſine adminiſtratione: ad quod eſt infra de arbit.l.iij.§.fin.&.l.ſeq.

x *Probata poteſt*.huic eſt contra.ĵ.de manu.l.apud eum,in princ.

quia non

quia nõ videtur poſſe: vt ibi dicit. Sol.l ege hãc literã vt pũctues ibi: ꝓbata poteſt.ſ.apud ſe &c. vel hîc erat collega, ibi nõ. vel hîc nõ videtur par, ſed idẽ habet imperiũ collega. itẽ cõtra.j.de manu.vin.l.apud filiũ, §.j. ſi eſt ibi, nõ. ſed ſolue pũctuando hãc literam vt modo dixi. ſi autẽ nõ eſt ibi nõ, nõ eſt cõtra: ſed ſimile.

DE OFFICIO PRÆfecti prætorio. [a] †

TITVLVS XI.

A ſentẽtia præfecti prætorio nõ appellatur, licet poſſit peti in integrum reſtitutio. Diuiditur in duas partes. Primò ponit vnde ſumpſit originẽ officiũ præfecti prætorio. Secũdò tractat de priuilegiis quibuſdam eidem conceſſis. ſecunda ibi, his. Barto.

I. AVRELIVS *Arcadius Chariſius magiſter libellorum libro ſingulari de officio præfecti prætorio.*

BReuiter [b] cõmemorare neceſſe [c] eſt vnde cõſtituendi pręfectorũ prætorio officio origo manauerit. Ad vicem magiſtri equitũ præfectos prętorio antiquitꝰ * inſtitutos eſſe, à quibuſdã ſcriptoribus traditũ eſt. C nã cum apud veteres Dictatoribus ad tẽpus [d] ſumma poteſtas crederetur, & magiſtros equitũ ſibi eligerẽt, qui adſociati participales [e] † curæ [ad militiæ gratia] ſecundam poſt eos poteſtatẽ gererẽt: regimẽtis reipublicæ ad imperatores perpetuos trãſlatis, [f] ad ſimilitudinẽ magiſtrorũ equitũ præfecti prætorio à principibus electi ſunt. data eſt plenior [g] licẽtia ad diſciplinæ publicæ emẽdationẽ. [h] His cunabulis * præfectorũ auctoritas initiata, in tantũ meruit augeri, vt appellari à præfectis prætorio non poſſit. [i] nã cũ antè quæſitũ fuiſſet an liceret à præfectis prętorio appellare, & iure liceret, & extarent exẽpla eorũ qui prouocauerint: poſtea publicè ſentẽtia principali lecta, appellãdi facultas interdicta eſt. Credidit enim princeps, eos q ob ſingularẽ induſtriã, explorata eorum fide & grauitate, ad huius officij magnitudinem adhibẽtur, nõ aliter iudicaturos eſſe pro ſa- E piẽtia ac luce dignitatis ſuæ, quã ipſe foret iudicaturus. [k] Subnixi ſunt etiã alio priuilegio præfecti prætorio, ne à ſentẽtiis eorũ minores ætate ab aliis magiſtratibus niſi ab ipſis [l] præfectis prætorio reſtitui poſſint.

a DE OFFICIO præfect. præto.

Licet de officio eius intituletur: de priui. tamẽ eius tantũ dicit. Officiũ autem eius eſt. C.e.l.1. & 2. & eſt hic illuſtris: vt in auth. de appella. & intra quæ tẽpo. §. illo videlicet, coll.4.

Præfectus prætorio eſt prætorianorũ militum ſiue aulæ præfectus, cui princeps rerũ, iudiciorumq́ ſummã cõmiſit. l. quilibet. C. de decur. qui & vice ſacra iudicat. l.j. C. de offic. vic. l. à procoſ. C. Theodo. de appel. & cũctarũ prouinciarum maximã poteſtatẽ habet. l. ne quis. C. de decurio. cuius formæ vel τύποι pro lege ſunt, quæ & ἐπαρχικὰ dicũtur. Et præter hũc vel vicariũ eius nullus magiſtratus habet pleniſſimũ imperiũ merũ. Alij partes tatũ aliquas habẽt, vt Cõſul ius gladij, ſed nõ ius relegandi, ac ſimiliter præſes ius gladij & ius dãnandi in metallũ, nõ ius deportãdi, vel cõfiſcandi, quin & gladio tantũ vitã adimere poteſt nõ ſecuri, nõ telo, non laqueo, quia ius gladij tãtũ accepit & reſtrictè accipiũtur quæcũque ex mero imperio magiſtratui permittuntur. Cuia.

b BReuiter] CASVS. Antiquitꝰ erãt dictatores & nõ principes, qui habebãt poteſtatẽ quam habet hodie princeps: & iſti faciebãt leges, & fecerũt magiſtros militũ: & eos ſibi adſociauerũt, & per eos multa expediebãt. hodie poſt quam illorũ poteſtas trãſlata eſt in principẽ, princeps loco illorum magiſtrorũ equitũ elegit pręfectos prętorio: & eis plenã poteſtatẽ largitus eſt. ſ. faciẽdi leges, & remouẽdi iudices inutiles: habẽntq; iſti in duobus priuilegia. Primũ, ꝙ non appellatur ab eorũ ſententia. Secundum, quia ipſi poſſunt reſtituere minores ſi dicant ſe læſos: quod non eſt in aliis iudicibus. & h.d. hæc lex.

c *Neceſſe*. i. vtile. Ioan.

d *Ad tempus*. ſ. ſex menſium: vt. ſ. de orig. iur. l. ij. §. poſt deinde, verſi. itaque dictator. & verſicu. & his dictatoribus.

e *Principali*. i. maiori. ſ. dictatorum.

f *Tranſlatis*. argu. pro eo quod dixi. ſ. de legi. & ſenatuſcon. non ambigitur. & C. de vete. iur. enu. l. j. §. huius ſtudij.

g *Plenior*. i. plena. vel plenior. ſ. quàm olim competeret magiſtro equitum. Accur.

h *Emendationem*. ſ. vt iudices inutiles remoueant, & leges conſtituant: vt C. eo. l. j. ij. & iij. Accur.

i *Non poſſit*. ſed ſupplicari ſic: vt C. de ſen. præf. præ. l. j.

A k *Iudicaturus*. No. pro epiſcopis & cardinalibus qui ſimiles ſunt præfectis prætorio. C. de epiſco. audien. l. epiſcopale. non in retinendis fœminis: vt C. de epiſc. & cler. l. eum qui.

l *Ab ipſis*. vel à principe. & ad hoc. j. de mino. l. in cauſæ. ij. in fi. legis. & l. ſeq.

† De præfectis prætorio vide Alc. l. 1. de præfect. ꝑtorio lib. C. 12. & Budæũ hic. Inſtituta eſt hęc dignitas ab Auguſto vt docent Sueton. & Tacitus: vide P. Fabrum li. 1. Semeſtriũ. c. 1. & ſeq.

* l. 2. ſupra de origine Iuris.

† principali curæ, militię gratiæ ſec. vulg. al. gratiam in manuſ.

* Vide Eraſ. Chil. 1. cẽt. 7. prou. 3.

Præfecti pretorio in duobus ſunt priuilegiati.

Cardinales & epiſcopi æquiparantur pręfectis prætorio.

DE OFFICIO præfecti vrbi. [m] †

TITVLVS XII.

Præfectus vrbi habet cõmiſſionẽ ſeu cognitionẽ de omnibus intra vrbẽ, & centeſimũ miliariũ: & cõmiſſi delicti habet cognitionẽ: & poteſt cognoſcere de querelis pro ſeruis cõtra ſuos dominos: & de querelis porrectis per patronos cõtra libertos: & poteſt relegare, & in inſulã deportare: & cognoſcit & punit tutores malè adminiſtrãtes negotia pupillorũ: & habet cognitionẽ circa nũmularios, & libertos, & magiſtratus: & pro modo culpæ poteſt corrigere & caſtigare. hoc dicit vſque ad §. cura carnis.

I. VLPIANVS *libro ſingulari de officio præfecti vrbi.*

OMnia omnino crimina [n] pręfectura vrbis ſibi vindicauit: nec tantũ ea quæ intra vrbẽ admittũtur: verum ea quoq; quæ extra vrbẽ in- D tra Italiã [o] epiſtula [p] diui Seueri ad Fabiũ Cilonem præfectũ vrbi miſſa declaratur. Seruos qui ad ſtatuas cõfugerint, [q] vel ſua pecunia [r] emptos vt manumittantur, de dominis quærentes audiet. ſed & patronos egẽtes [ſ] de ſuis libertis querẽtes audiet: maximè ſi ægros ſe eſſe dicant, deſiderẽntq; à libertis exhiberi. [t] Relegãdi deportandíq; in inſulã quã imperator adſignauerit, [u] licentiã habet.

Initio eiuſdẽ epiſtulæ ita ſcriptũ E eſt: *Cum vrbem noſtrã fidei tuæ cõmi-*

m DE OFFICIO præfecti vrbi.

Illuſtris eſt: vt in auth. de app. & int. quæ tẽpo. §. illo. & ibi glo. illo. coll. 4.

ADD. *Aduerte hîc quòd poteſtas præfe. vrbi eſt maxima in ciuilibus cauſis et criminalibus. nã in ciuilibus cõtingẽtibus in ipſa vrbe vel extra intra cẽteſimũ miliare cõtẽtioſam iuriſdictionem ſibi vindicauit: vt C. eo. l. 1. 1. reſpõ. In criminalibus punit capite, etiam inconſulto principe: vt. ff. de lega. 3. l. 1.*

Præfectus vrbi eſt magiſtratus cui vrbis terminorúmque eius curã princeps cõmiſit. Officiũ igitur eius præcipuũ vrbẽ cuſtodire, & oĩa crimina audire. Seneca 12. epiſto. L. Piſo vrbis cuſtos cuiꝰ officio tutela vrbis cõtinebatur. Iuuenalis XIII.

Hæc quota pars ſcelerũ quæ cuſtos Gallicus vrbis
Vſque à Lucifero donec lux occidat audit.

Fines autẽ ſiue termini vrbis Romæ nõ continẽtibus finiuntur, ſed centeſimo miliario. Cuia.

OMnia.] CASVS. Quod ſit officium præfecti vrbi, hac. l. dicitur. Nam præfectus crimina quę fiũt in ciuitate Romana, poteſt punire. Item audiet patronũ ſi à libertis ſe ali petit. Item præfectꝰ poteſt aliquẽ relegare. verba habentur epiſtolæ: cuius epiſtolæ verba ſignificãt, vt in ciuitate Romana habeat iuriſdictionẽ, & intra cẽtũ miliaria, nõ vltra. Itẽ audiet dominũ de ſeruo cõquerẽtẽ, quẽ dicit cũ vxore adulte. cõmiſiſſe. Itẽ eũ q vult cõqueri de ſęuitia dñi: non ſi velit dominũ accuſare. Item ſi dñs vult ꝓſtituere ancillas, audiet: & ſeruos cõquerẽtes de dominorũ ſæuitia: non ſi velint dñm accuſare. Itẽ procurat vt cãpſores bene & fideliter exerceãt artẽ ſuã. Itẽ debet curare præfectus vt iuſto pretio carnes vẽdantur, & ꝙ ſit pax in ciuitate. Itẽ multis modis alicui ĩtercedere poteſt: vt in fi. l. dicit̃.

n *Crimina*. ſcilicet punienda. Accur.

o *Italiã*. ſed intra cẽteſimũ miliariũ: ergo videt̃ ꝙ Italia claudat̃ intra cẽteſimũ miliariũ: vt. j. e. §. cũ vrbẽ. ſed falſũ eſt: quia vſq; ĩ Galliã & Siciliã Italia extẽdit̃: vt. j. de ver. ſig. l. notionẽ, §. j. Azo.

p *Epiſtula*. quam non habemus, niſi parum: vt. j. §. initio.

q *Confugerint*. vt. ſ. de his qui ſunt ſui vel alie. iur. l. ij.

r *Sua pecunia*. impropriè: vt. j. de manumiſſ. l. iiij.

ſ *Egentes*. audiet præfectus vrbi,

t *Exhiberi*. vt. j. de li. agno. l. fin. & l. alimenta, §. j.

u *Aſſignauerit*. hodie etiam antequã aſſignet. ſed ſecus in præ-

† In hunc titulum vide Gell. lib. 15. c. 8. Crinitum lib. 1. cap. 12. primus D. Auguſtus inſtituit Pręfectum vrbi Meſſalam Coruinum qui tamen ſexto poſt die abdicauit inciuilẽ eſſe magiſtratum cõteſtatus Euſeb. in Chronic. vide Sueton in Auguſto. ca. 37. Contius.

UNED

ſide:vt.ĩ.de lega.iij.l.j.§.j.&.ĩ.de interdi.& rele. l. inter. &.ĩ.de pœ.l.aut damnum, §. eſt pœna.

a *Commiſerimus*.non ſunt plura hîc verba de epiſtola.quod autem ſequitur,expoſitio eſt Vlpiani:& quidem largiſſima: vt fieri debet:vt.ſ.de conſtitu.prin.l.finali.

A Italia eſt interdictũ,patria ſua ei interdici videt᷑: vt.ĩ.de interdi. & rele.l.relegatorũ.§.cõſtitutũ eſt,quę eſt cõtra. ADDI. Pro ſolu.huius cõtrarij vide qđ no.ext.de æta.& qua.ca.cũ bonæ,ꝑ In.

x *Illicitũ*.quod eſt omne,niſi probetur licitũ : vt.ĩ.de colle.illi. l.iij.§.j.

ſerimus. [a] Quicquid igitur intra vrbẽ admittitur, ad præfectũ vrbi videtur pertinere. [b] Sed & ſi quid intra cẽtenſimũ miliariũ admiſſũ ſit,ad præfectũ vrbi pertinet.ſi vltra ipſum lapidẽ,egreſſũ eſt præfecti vrbi notionẽ. Si quis ſeruũ ſuũ adulteriũ cõmiſiſſe dicat in vxorẽ ſuã, apud præfectũ vrbi erit audiendus. Sed & ex interdictis, *Quod vi aut clam*, aut interdicto, *Vnde vi*, audire poteſt. Solẽt ad præfecturã vrbis remitti etiã tutores ſiue curatores qui malè in tutela ſiue cura verſati,grauiori animaduerſione indigẽt,q̃ vt ſufficiat eis ſuſpectorũ infamia:quos ꝓbari poterit vel nũmis datis tutelam occupaſſe, [c] vel ꝑmio accepto operã dediſſe vt nõ idoneus tutor alicui dare᷑, vel cõſultò [d] circa edendũ [e] patrimoniũ quãtitatem minuiſſe, vel euidẽti fraude pupilli bona alienaſſe. Quod autẽ dictũ eſt, [f] vt ſeruos de dñis querẽtes ꝑfectus audiat : ſic accipiem⁹, nõ accuſantes dños(hoc enim nequaquã ſeruo permittẽdũ eſt,niſi ex cauſis receptis [g])ſed ſi verecũdè expoſtulẽt,ſi ſæuitiã,ſi duritiã, ſi famẽ qua eos premãt,ſi obſcœnitatẽ [h] in qua eos cõpulerint,vel cõpellãt,apud præfectũ vrbi expo nãt. Hoc quoq; officiũ præfecto vrbi à diuo Seuero datũ eſt,vt mãcipia tuea᷑ ne ꝓſtituan᷑.Præterea curare debebit præfectus vrbi, vt nũmularij probè ſe agãt circa omne negotiũ ſuũ: & temperẽt his quæ ſunt ꝓhibita. Cũ patronus contemni ſe à liberto dixerit, vel cõtumelioſum ſibi libertũ queratur,vel cõuiciũ ſe ab eo paſſum,liberóſque ſuos,vel vxorẽ,vel quid huic ſimile obiicit:præfectus vrbi adiri ſolet:& ꝓ modo querelę corrigere eũ, aut cõminari, [i] aut fuſtibus [k] caſtigare, aut vlterius ꝓcedere in pœna eius ſolet. Nã & puniẽdi plerũq; ſunt liberti. Certè ſi ſe delatũ [l] à liberto, vel cõſpiraſſe eũ cõtra ſe cũ inimicis [m] doceat, etiã metalli pœna [n] in eum ſtatui debet.

Vt victualia iuſto pretio vẽdantur, ſpectat ad præfectũ vrbi. Bar.

Cura carnis omnis vt iuſto pretio præbeatur,ad curã præfecturę pertinet:& ideo forũ ſuariũ [o] ſub B ipſius cura eſt:ſed & cæterorũ pecorũ ſiue armentorũ quæ ad huiuſmodi prębitionẽ ſpectãt,ad ipſius curã pertinẽt. Quies quoq; populariũ, & diſciplina ſpectaculorũ, ad præfecti vrbi curã ꝑtinere videt᷑.Et ſanè debet etiã diſpoſitos milites [p] ſtationarios habere ad tuendã populariũ quietẽ, & ad referendũ [q] ſibi quid vbi agatur. Et vrbe interdicere pręfect⁹ vrbi,&qua [*] alia ſolitarum regionum [r] poteſt: & negotiatione,& profeſſione,& aduocationibus,& C foro [ſ] & ad tempus, & in perpetuũ. [t] interdicere poterit & ſpectaculis:& ſi quẽ releget ab Italia, ſummouere eũ etiã à prouincia [u] ſua. Diuus Seuerus reſcripſit, eos etiã qui illicitũ [x] collegiũ coiſſe dicũtur,apud præfectum vrbi accuſandos.

II. PAVLVS *libro ſingulari de officio præfecti vrbi.*

ADiri etiam ab argentariis, [†] vel aduerſus eos, ex epiſtula diui Hadriani, & in pecuniariis D cauſis poteſt.

III. VLPIANVS *libro ſecundo ad Edictum.*

PRæfectus vrbi cũ terminos [y] vrbis exierit, poteſtatem non habet : extra vrbem [z] poteſt iubere [a] iudicare.

DE OFFICIO quæſtoris. [b]

TITVLVS XIII.

Primò ponit vnde ſumpſit quęſtor originem: ſecũdò dicit quod ſit eius officium, & vnde fuit. ſecunda ibi,ex quæſtoribus. Barto. E

Roma papæ ſubdita eſt.

b *Pertinere*. falſũ ergo dicũt,q dicũt ꝙ Roma eſt ſub Papa.imò verũ; quia poſtea ꝑ Cõſtãtinũ ei fuit conceſſa,qui multum auxit eccleſiæ Romanæ ſtatum:vt in auth. de non alien. aut permu.in prin.coll.ij.

c *Tutelam occupaſſe*.per quandã quaſi ſimoniã, & ſic eſt arg. cõtra eos q pecunia data inueniũt ſcholares:vt inſti. de ſuſpec.tut.§.ſed& ſi quis.& ĩ.de tut.l.ĩ eos.

d *Cõſultò*. i. malitioſè.

e *Edẽdũ patrimoniũ*.i.in faciendo inuentario.

f *Dictũ eſt*. ſ.ſupra eodem,§.ſeruos.

g *Receptus*.vt.ĩ.de iud. l.vix.

h *Obſcœnitatẽ*.i.turpitudinẽ,ex quo hodie etiã liberi fiũt:vt C.de epiſ. aud.l.ſi lenones.

i *Cõminari*. ſic C,cõ.epiſtolas. l. j. & . iiij. & hęc eadẽ in filio ſeruãtur:vt.ĩ.de obſequ.l.j. &.ĩ.de offi.ꝓcõſ.l.nec quicquã,§.de plano.& ĩ.de iure p atro.l.j.

k *Fuſtibus*. ſic.ĩ. de in ius voc.l.fi.

l *Delatum*.i.accuſatũ.

m *Cũ inimicis*.no.arg. in feudis, ſi vaſſallus fecit amicitiam cum inimicis domini,ꝙ auferatur ei feudum:vt C.de inof.teſt.l.liberi, in gl. amicitias.Accur.

n *Pœna* . hic potes diſtinguere vt dixim⁹ C. de liber.& eorũ lib.l.j.

o *Suariũ*.forũ ſuarium dici᷑ in quo ſues vẽdũtur : ſicut boariũ ĩ quo boues.ſed cõtra hũc.§. eſt.C.de Iudę.l.nemo. &.ĩ.rer. amo.l.nõ em̃. Sol. hîc de his loqui᷑, quibus oportuit vti ab omnib⁹,cũ ſine his nemo viuere poſſit:argu. ĩ.de mune.& ho.l.fi.§. Irenarchę. ver. itẽ epiſcopi. ſed cõtra.ĩ.ad.l. Iul.de anno.l.fi. ſed ibi ad negotiandũ nõ ſtatui᷑ : ſed ad alendũ ſic.vel nõ licet decurionibus,ſed licet maiori:vtpræfecto vrbi.vel hic [a] aliàs erat vẽditurus,ibi non.Accur.

a] Iſta ſol.eſt melior ſecũdum.Bartol. hic.

p *Milites*.vt.ĩ.de offi.procon.l.iiij.§.nemo.&.ĩ.ex quibus cau. maio.l.qui mittuntur,§.quæſitum.Accur.

q *Referendũ*.ſic.ĩ.de rebus eorum qui ſub tut.l.magis,§.nec tamen.& C.de curioſis.l.j.li.xij.

r *Regionum*.i.contractarum quæ ſunt in vrbe Ro . quas regiones Romani appellant:vt.ĩ.de offi.præfect.vigi.l.iij.in prin.

ſ *Et foro*.quod etiã graui⁹ eſt:vt.ĩ.de pœ.l.moris,§. & nõnũquã.

t *Et in perpetuũ*.imò videtur quòd nõ vltra tempus ſuæ adminiſtrationis:vt.ĩ.de pœ.l.fi.quæ eſt contra.Sol. hîc definitiuè ſententiando:ibi interloquendo.

u *Etiã à prouincia*. ſi hoc expreſsè dicat.nõ autem ſi cui vrbe vel

PRæfectus.] CASVS. Præfectus vrbi de cauſis quę ſunt in ciuitate Ro . cognoſcere poteſt,ſi ſit in ciuitate. ſi extra , nõ niſi de illis quę ſunt intra centeſimũ miliarium . ſi extra cẽteſimũ lapidẽ,nõ poterit iudicare: ſed poterit alij delegare. Viuia.

y *Terminos*.i. cẽteſimũ miliariũ:vt.ſ.l.j.in prĩ.

z *Vrbem*.poteſt legi.ſ. &.ĩ.& ſub.tantùm.

a *Iubere*.quidã intelligũt hanc.l. vt in cauſis meri ĩperij habeat poteſtatẽ donec eſt in vrbe,vel in eius. c.miliario , tã cõdẽnãdi q̃ puniẽdi , ſed cũ eſt extra nõ puniẽdi,ſed iudicãdi & delegãdi ſic: vt.ĩ. de offic.eius cui mãda. eſt iuriſ.l.j.§.j.tu dic,in qualibet cauſa: quia ſi eſt extra fines ſuę iuriſdictionis,priuat⁹ eſt:vt ĩ.de offi.ꝑſid.l.iij.& ſ. eod.l.j.§.ſed & ſi quid. vnde nõ poteſt iudicare.Item quia nõ poteſt ſeruare morẽ maiorũ, quẽ ſeruare debet:vt ſ. de iuſti.& iur. l.pe. ſed delegare poteſt , & iubere delegato vt iudicet : vt hîc.& hæc ſunt vera de cõtẽtioſa iuriſdictione : in volũtaria ſecus : vt.ſ.de adop. l. emancipari.Accur.

*quauis alia.

† argentarij,trapezitæ ſunt qui pecuniã tã ſuã quã alienam fœnori dabãt rationes negotiationis cõficientes.

b DE OFFICIO quæſtoris.

Illuſtris eſt:vt in authẽ. de appell.& intra quæ tẽpo.§.illo.coll.4.ſed hic pro eo qui præeſt ærario: & ſic nõ eſt illuſtris:vt.ĩ.ſec.Io.

Quæſtor curã gerit pecuniæ publicæ cõquirẽdæ & cõſeruãdæ & in varios vſus erogandæ, quod facere nequit ſine iuriſdictiõe & imperio. Eſt igitur magiſtratus vt nõ abs re Vlpianus eodẽ li.ſingu. De quæſtoris offi.l.iij . De iuriſdictione (eſt enim emẽdanda illius inſcriptio ex iſta) diſtinxerit merũ imperium à miſto.hoc enim iure magiſtratus quæſtori cõpetit,illud non itẽ. & poſſeßionis igitur bonorũ & iudicis dãdi licẽtia quæſtori cõpetit.Cice.in diuinatione.Quæſtor Cæcilius iudiciũ dat,ſi paret eã ſe & ſua Veneris eſſe dixiſſe.Iudicãt recuperatores . Iſte in poſſeßionẽ bonorũ mulieris mittit. Fateor tamen initio imperiũ nõ habuiſſe,quia nec vocationẽ nec prehẽſionẽ.Erat igitur magiſtratus ſine imperio vt ædilis curulis,vtmagiſtrat⁹ municipalis hodie.Neque verò in vrbe ſolũ quæſtores fuerũt,ſed & in prouincias erãt qui prætores vel præſides comitabãtur . & nõnunquã cũ iure prætorio ſortitò delecti additique præſidibus,& ab eis,vt Plinius & Cicero ſcribũt,aſſumpti in filiorũ locũ,adeo vt nec quæſtorib⁹ præſides,vel prætores ſuos accuſare liceret. Porro ex quæſtorũ numero in vrbe erãt Cãditati Cæſaris,è quib⁹ ſe fuiſſe cũ fratre Velleius Paterculus ſcribit,et ab eo honore ad præturã cõſcẽdiſſe.Erat enim is honos ad amplioris honoris gradũ primus aſcenſus,&,vt Aſconius Pædianus

Tacitus li.II. annalium latius repetit originem Quæſtorũ.

Pædianus ait prima Senatoris adminitatio, vt cūmunicato primum plebeiis honore quæſturæ, id plebi pro ingēti victoria fuerit aduerſus patricios, quemadmodum T. Liuius ſcribit. quæſturā namque nō honoris ipſius fine æſtimabant, ſed patefactus ad Conſulatum ac triumphos locus nouis honoribus videbatur. Porro recitabant principes per quæſtores, qui ab eo munere Cădidati Cæſaris dicebantur, in Senatu orationes ſuas. et epiſtolas et libellos. quod multis auctorū locis cōprobari poteſt. hic tamen ſufficiat Spartiani in Adriano. Quæſturam geßit in qua oratione Imperatoris in Senatu agreſtius pronunciās riſus eſt. Libros dicit Vlpianus hoc loco, vt Plinius V. Epiſt. Pauci dies & liber principis ſeuerus & tamen moderatus. Cuiac. A

*ſic dictus ab amicitia Gracchij vt docet Cicero.3. de legibus perperā in manuſcriptis legitur Gratianus.

†Quinam candidati principis, vide Lazium comment. lib.2.cap. 14.

Origo.] CASVS. Quo tēpore fuerint creati quæſtores, & quod ſit eorū officiū, hac.l.dicitur. nā ita inuenimus ſcriptum, quòd tēpore Romuli primo inuēti fuerunt quæſtores: ſed de hoc dubitabatur, vnde tēpore Tulli Hoſtilij creati fuerunt: qđ eſt verū, & de hoc nōn dubitabatur. Officium quæſtoris eſt, vt exigat tributa. & populo quęrente creari poteſt plebeius. Alij erant quæſtores, qui vocabantur principis candidati: & iſti legebant libros. interpretātur autem iſti cādidati illuſtres. Viui.

Suffragium quid ſit.

a *Suffragio*. i. conſenſu & electione. & ſic populus conſentit. ſic in authē. de defen. ciui. §. intetim, verſi. decreto, coll. iij. & ſ. de legi. & ſenatuſcon. l. de quibus, in fine. ſic & C. de legi. & con. l. humanū. & infra titulo primo. l. Barbarius. ibi, cum etiam potuit, &c.

*vt indifferenter queſtores creari in archetypo legitur græca figura vt ait. Ant. Aug. miror igitur aliter a Taurello fuiſſe editum quā erat in archetypo.

I. VLPIANVS *libro ſingulari de officio quæſtoris.*

ORigo queſtoribus creādis antiquiſſima eſt, & penè ante omnes magiſtratus. Gracchanus * denique Iunius libro ſeptimo de poteſtatibus, etiā ipſum Romulū & Numam Pompiliū binos quęſtores habuiſſe, quos ipſi non ſua voce, ſed populi ſuffragio [a] crearent, refert. B [b] Sed ſicuti dubium eſt, an Romulo & Numa regnātibus quęſtor fuerit: ita Tullo Hoſtilio rege quęſtores fuiſſe certum eſt. ſanè crebrior apud veteres opinio eſt Tullū Hoſtiliū primum in rempublicā induxiſſe quæſtores: & à genere quærendi quęſtores initio dictos, & Iunius & Trebatius & Feneſtella ſcribunt. Ex quæſtoribus quidā ſolebant prouincias ſortiri [c] ex ſenatuſconſulto quod factū eſt Decimo Druſo C & Porcina conſulibus. Sanè non omnes quæſtores prouincias ſortiebantur: verùm excepti erant candidati † principis. Hi etenim ſolis libris principalibus in ſenatu legendis [d] vacant. Hodiéq; obtinuit, *indifferenter quæſtores [e] creari, tam patricios, quàm plebeios. [f] ingreſſus [g] eſt enim & quaſi primordium gerendorum honorum, ſententiæque in ſenatu dicendæ. Ex his, ſicut dicimus, quidam ſunt qui candidati principis dicebantur, quíque epiſtulas D eius in ſenatu legunt.

b *Refert*. de auditu. & ſic, nō ob. ſ. prox. vbi dicit dubiū eſſe. Acc.

c *Sortiri*. ſ. ad regendum, vt in auth. de man. princ. §. j. col. iij. vel dic, vt ibi pecunias Romanorum quærerent.

d *Legendis*. non ſententiis: quia non erant illuſtres: vt ſupra de ſena. l. fin. nam creabantur plebeij: vt hîc ſubiicit.

e *Quæſtores*. ad quęrēdam pecuniā. ADDIT. In Pandect. Floren. legi: Hodiéque obtinuit in vt differenter quæſtores creari, aſſerit Anto. Auguſt. lib. 2. cap. 1. Græco dicendi genere videlicet.

f *Plebeios*. cum iſti queſtores ſint illuſtres: vt in auth. de ap. §. illo, colla. iiij. &. C. de ap. præcipimus, §. j. ibi, virum etiam illuſtrem. quomodo poterāt creari plebeij, cū gradatim honores adipiſci E oporteāt: vt primo clariſſimus, ſecundo ſpectabilis, tertio fiat illuſtris: vt infra de mu. & hono. l. honor, §. gerendorū? Reſpon. triplex eſt quæſtor: vnus qui habebat officiū pecuniæ querendę. & iſte poterat fieri ex plebeiis. alius erat qui præerat capitalibus cauſis & ſentētiis. Item alius qui legendis libris: & iſti erant illuſtres: vt hîc, & ſ. de ori. iur. l. ij. §. & quia vt diximus. & §. deinde cum ærarium. ſed Azo dixit hunc vltimum non eſſe illuſtrem.

Quæſtor triplex eſt

g *Ingreſſus*. id eſt eſſe quęſtorem, eſt ingreſſus ſiue aditus ad maiores honores.

h DE OFFICIO PRÆTORVM.

Hucuſque de illuſtribus, nunc de ſpectabilibus. nam prætor eſt ſpectabilis: vt in authen. de ap. coll. 4. §. ſimili quoque modo. Accurſius.

De officio prætorum titulus inſcriptus eſt, quoniā duo fuere in vrbe prætores, vnus qui ius dicebat inter ciues, qui maior prætor, Feſto auctore, dicebatur, alter qui inter peregrinos vel inter ciues & peregrinos: & hos etiam ſignificat l. 17. C. de appellat. dum ait vtrumq; prætorē. fuere & alij pleriq; minores non qui enumerantur tantū l. ij. De origin. iur. ſed his poſtea ab Imperatoribus adiecti cōplures. Ceterū vrbani & peregrini iuriſdictio quanta fuerit edicta demōſtrant, quæ omnes actiones complectuntur, & quod tandem non ex antiquis legibus, ſed ex Edictis prætorum homines iura addiſcere cœperunt. De criminibus notio horum prætorum non fuit. Cuiac.

DE OFFICIO [h] prætorum.

TITVLVS XIIII.

I. VLPIANVS *libro vicenſimoſexto ad Sabinum.*

APud filiumfamilias prætorem poteſt pater eius manumittere. [i]

II. PAVLVS *libro quarto ad Sabinum.* B

SEd etiam ipſum [k] apud ſe emancipari, vel in adoptionem dari placet.

Hæc lex diuiditur in tres partes. Primò ponitur thema. Secundò eliciuntur ex eo tres quæſtiones, ſecundum gloſ. Tertiò iura in creato à populo, extenduntur ad creatum ab imperatore. ſecunda ibi, ſed nihil ei. tertia ibi, quod. Et breuiter hoc intēdit: Propter publicam vtilitatē, & communem errorē prætura ſeruo decreta eum pretorem efficit: geſta tenet: & ſeruum in libertatem deducit. Et hæc ſunt vera in prætore creato à populo Romano: multo magis ſi ab imperatore, ſecundū Gu. Bart.

Apud.] CASVS. Pater an poſſit manumittere ſeruū ſuum apud filiū ſuū prætorē, quæritur. Et reſpōdet quòd ſic.

i *Manumittere*. quod enim ad ius pu. &c. vt. ſ. ad Tre. l. nam quod. ſecus in cōtentioſa iuriſdictione: quia tunc diſtinguitur an ſit legatus: & tūc poteſt: vt. ſ. de iudi. l. in priuatis, an ordinarius: & tunc nō: vt. ſ. de iur. om. iudi. qui iuriſdictioni. Acc.

Sed etiam.] CASVS. Titius erat filiusfamilias, & erat prætor. poteſt quidē pater Titij ipſū Titiū manumittere apud ſeipſum vel alij in adoptionē dare.

k *Ipſum*. ſ. filiumfam. prætorem. hodie verò per dignitatē efficitur ſui iuris, vt. C. de decu. l. fi. lib. x. & in authen. conſtit. quæ dig. §. generaliter, colla. vj. Itē not. hîc ꝙ vnus obtinet vicem duorum. ſic ſupra de adop. ſi cōſul. arg. contra. ſ. de pact. ſi plures. ibi, nam difficile eſt. Accurſius.

Filius per dignitatem afficitur ſui iuris.

III. VLPIANVS *libro trigenſimooctauo ad Sabinum.*

BArbarius [l] Philippus † cum ſeruus fugitiuus eſſet, Romæ præturam petiit, & prætor deſignatus [m] eſt: ſed nihil ei ſeruitutem obſtitiſſe ait Pōponius, quaſi prætor non fuerit. atquin verū eſt D prætura eū functū. & tamē videam' ſi ſeruus quādiu latuit, [n] in dignitate prætoria, functus *ſit: [o]

† Communis error facit ius. ad hoc ſemper allegatur. concor. tex. in c. ſciſcitatus. de reſcript. extra text. in c. probandum iunctis ibi not. de re. iu. extra. Bol.

Barbarius.] CASVS. Tria dicit hæc lex. Pone: quidā Barbarius nomine, ſeruus erat. fugit à domino ſuo, & Romam iuit, & preturā petiit, & prætor eſt factus. Hic tria quęrūtur. An fuit prætor? & reſpon. quòd ſic: ibi, ſed nihil, &c. Item quæritur an fuerit liber? ad hac non reſpon. ſed dicit quòd Ro. popul. potuit ſeruum liberum facere: & ex hoc colligitur populum tacite voluiſſe eum liberum eſſe: & ſic liber fuit: & multo magis potuiſſet imperator. Viuianus.

*quid ſi legas. Si ſeruus quandiu latuit dignitate pr. functus non ſit, vt ſcripſi lib. 1. diſput. c. 2.

l *Barbarius*. Tria quæruntur in hac lege. Primo, an Barbarius qui præturam petiit, fuerit prætor. Secundo, an ea quæ geſſit ſeruentur. Tertio, an libertatem fuerit conſecutus. Primæ non reſpondet, ſecundum quoſdam: ſecundæ ſic: item tertiæ, ſed confuſè: vt dices exponendo literam.

m *Deſignatus*. & quomodo hoc fuit, cū in legē Iul. ambitus cōmiſit: vt. C. de epiſc. & cler. ſi quemquā? Reſpon. fieri nō debuit: factū tamen tenuit. Idē & in eo qui ſimoniacè ordinatur. nam & ipſe ordinem & dignitatem habet: arg. ſ. quando ap. ſit. l. j. §. biduum, ſecundū quoſdā. ſed Io. dixit quòd publicè petiit, quod licuit: vt. ſ. de pol. l. j. §. j. &. ſ. de admi. tu. l. non exiſtimo. Sacerdotium tamen, id eſt epiſcopatus datur inuito tantùm: vt. d. l. de epiſcop. & cle. l. ſi quenquam. Tu dic melius, quòd hoc fuit Romæ, vbi non habet locum lex Iulia de ambitu: vt infra ad legem Iuliam de ambitu. l. j. Accurſius.

n *Latuit*. ſcilicet hoc, an fuerit ſeruus. Accurſius.

o *Functus ſit*. huic quæſtioni primæ ſecundum quoſdam non reſpondet: ſed dicunt quòd non fuit prætor. & pro eis eſt. ſ. de decur. l. Herennius. item quia debet dici quòd talis fuerit medio tempore, qualis poſtea deprehenditur: & ſic ſeruus: vt. C. ſi ſer. export. l. moueor. in fi. tu dicas huic quæſtioni reſponderi ibi ſupra, ſed nihil ei, &c. & ſic fuit prætor. nā cum incertū eſt aliquid,

UNED

perinde eſt ac ſi nec illud ſit: vt.C.de teſta.l.j.& inſtit.de teſta.§. ſed cum aliquis.nec ob.d.l. Herennius. quia ibi ſolum ſalarium non facit. hic autem eſt plus, ſcilicet communis error, qui facit ius.infra de ſupel.leg.l.iij.in fin. Item non ob.lex illa, moueor, quia hic medio tempore fuit liber: vt in fine huius legis dicam. & ſic non ob.ϳ. ſi quis caut.l.ſi quis ſeruum.

quid dicemus? [a] quæ edixit, [b] quæ decreuit, [c] nullius fore momenti? [d] an fore, propter vtilitatem eorum qui apud eum egerunt vel lege, [e] vel quo alio iure? [f] Et verum puto nihil eorum reprobari. [g] hoc enim humanius eſt: [h] cum etiam potuit populus Romanus ſeruo [i] decernere hãc poteſtatẽ. Sed & ſi ſciſſet ſeruum eſſe, liberum effeciſſet. [k] quod ius multo magis [l] in imperatore obſeruandum [m] eſt.

IIII. Idem *libro primo de omnibus tribunalibus.*

Prætor neque tutorem, [n] neque ſpecialem iudicem ipſe ſe dare poteſt. [o]

DE OFFICIO PRÆfecti vigilum. [p] †

TITVLVS XV.

Hæc lex primò ponit qualiter præfecti vigilum in principio fuerunt inuenti & creati, & à quo. ſecundò dicit quod ſit eorum officium: & circa quæ habeant iuriſdictionẽ.& hoc dicit totus textus. ſecunda in.l.iij.ibi, cognoſcit.

I. Pavlvs *libro ſingulari de officio præfecti vigilum.*

Apud vetuſtiores incendiis arcẽdis triũuiri [q] præerant: qui ab eo ꝙ excubias [r] agebant, nocturni dicti ſunt. Interueniebant nonnunquã & ædiles, [ſ] & tribuni plebis. Erat autẽ familia publica circa portã & muros diſpoſita: vnde ſi opus eſſet, euocabatur. [t] Fuerãt & priuatæ familiæ, quæ incendia vel mercede vel gratia extinguerent. deinde diuus Auguſtus maluit per ſe huic rei conſuli.

II. Vlpianvs *libro ſingulari de officio præfecti vigilum.*

Pluribus vno die incendiis exortis.

III. Pavlvs *libro ſingulari de officio præfecti vigilum.*

Nam ſalutem reipublicæ tueri, nulli magis credidit conuenire, nec alium ſufficere ei rei, quàm Cæſarem. [u] itaque ſeptem cohortes oportunis locis conſtituit, vt binas † regiones vrbis vnaquæq; cohors tueatur, præpoſitis eis tribunis, & ſuper omnes ſpectabili [x] viro, qui præfectus vigilum appellatur. Cognoſcit præfectus vigilũ de incẽdiariis, effracto rib⁹, furib⁹, [y] raptoribus, receptatoribus: niſi qua tam atrox tamq; famoſa perſona ſit, [z] vt præfecto vrbi remittatur. Et quia plerũq; [a] incẽdia culpa fiunt inhabitantiũ: aut fuſtibus caſtigat eos qui neglegentius ignem habuerunt: aut ſeuera interlocutione cõminatus, fuſtium caſtigationem remittit.

a *Quid dicemus.* nũc ad ſecũdam quæſtionem procedit. Accurſius.

b *Quæ edixit.* pronuntiãdo.ſ.inter ligatores. Accurſius.

c *Decreuit.* edicta proponendo.

d *Momenti.* dicemus.

e *Vel lege.* id eſt iudicio ordinario peracto.

f *Alio iure.* ſcilicet extraordinario, vt ꝑ officium iudicis, de quo magis dubitabatur.

g *Reprobari.* & ſic ſoluta eſt ſecunda quæſtio. nam & libertas data ab eo qui poſtea ſeruus pronũciatur, valet: vt.ϳ.qui & à quibus.l.cõpetit. Item pro hoc eſt.ϳ.de teſta.l.ad teſtiũ.& C.de ſentẽ.l.j. Et not. hîc, ꝙ circa factũ error communis facit ius. ſic &.ϳ. de ſupel.leg. l.iij. in fin.&.C. de teſta.l.j. &.ϳ.ad Mac.l.iij. Item no. quod benè geſtum eſt, non debet ex alio euentu reſuſcitari. ſic. C. de admi. tu.l. ſancimus.j.&.ϳ.de iti. actúque priua. l.j.in fi.&.l. ij.&.ϳ.de bo.aucto.iu. poſ. l. ſi nõ expedierit, §.j. &. ϳ.de re. eor. qui ſub tut. l. fin.arg. contra.infra de neg. geſt.l. qui aliena, §.quanquã. ſed ibi non fuerat legitimè factum.

L.ſ.ϳ. de off. præſid.l.tutor.ϳ.de tutorib⁹ datis. † Qui hodie ex Nouella xiij. eſt Prætor plebis Contius.

Vide l.2.§. de origine Iuris vbi agit de quinque viris cis & vls Tiberim.

h *Humanius eſt.* quaſi dicat.de iure ſtricto aliud eſſet. Et ſic not. quòd benignitas præfertur rigori: vt infra de pactis.l. maiorem. &.C.de iudi.l.placuit. Accurſius.

i *Seruo.* etiam exiſtente in ſeruitute: ſi voluiſſet ſcilicet tollere legem illam, quæ conſtituit ſeruum non poſſe frui dignitate.

k *Effeciſſet.* i. efficere potuiſſet. vel credimus ꝙ feciſſet potius ꝙ̃ dignitatẽ eriperet. ſed an hoc caſu quãdo ignorauit fuerit liber? Dic ꝙ ſic: ne homines decipiantur: vt.C. de Lati.li.tol.§.ſed quid ſi domini, licet hæc litera obſcurè pertranſeat. Accurſius.

l *Multo magis.* imò perinde debuit dicere: vt.C.de adop.l.ij.in fi. ſed ideo dixit, quia facilius cõſentit ſolus princeps in manumittendo, vel aliud faciendo, ꝙ̃ populus: vt.ϳ.de liber.vni.l.&.ϳ.de arbi.l.itẽ ſi vnus, §.principaliter. vnde Perſius: Mille hominũ ſpecies, & rerũ diſcolor vſus. Velle ſuum cuiq; eſt: nec voto viuitur vno. Et ſecundùm hoc dices, quòd ius, ſcilicet in conferendo libertatem, non dico in faciendo ſeruum prætorem: imò & idẽ de prætore. Sed an vel imperator vel populus teneatur ad precium ſerui? Reſpon. non, maximè ſi propter publicam vtilitatem faciat: vt.C.pro quibus cau.ſer.li.accip.l.antepen.& ſic [a] no. quòd ex cauſa iuſta princeps alienum ſeruum manumittit, non aliàs, vt puto: quia licet omnia principis intelligantur, verum eſt quo ad protectionem, vt.C.de quadri.præſcrip.l.fina.in princ.

a] Not.glo. ad hoc quòd alienus ſeru⁹ ex cauſa manumiſſus à principe, liber eſt inuito domino: tamen princeps tenetur ad precium domino. & adde quòd de hoc non eſt mirãdũ: quia id poteſt ſoci⁹ habẽs ſeruum communẽ. Bolo.

m *Obſeruandum.* ſcilicet hodie: vt ſupra de conſtit.princ.l.j.

n *Prætor. Tutorem.* vt infra de tut. & cura. da.ab his.l.iiij.& infra de officio præſidis.l.v.

o *Dare poteſt.* ſed cur ſecus in emancipatione: vt ſupra e.l.ij. quæ eſt cõtra? Sol. illud honor eſt: vt inſtit.per quas perſo.no.adqui. §.hoc quoq;.&.§.vlti.in princ. tutela eſt onus: & ſuſpectus præſumitur, qui ſe ingerit: vt.ϳ.de procur.l.quę omnia.§.j. eadẽ ratio poteſt aſſignari in iudice. nam & ibi eſt onus: ſed certè & honor. vnde redde aliã rationẽ: ſtatutũ eſt enim, vt à delegato appellétur ad delegantẽ. ſi ergo ipſe ſedaret iudicẽ, ab eo ad ſepſum *appellaretur: quod ratio prohibet: vt.C.de ap.l.eos qui.j.in princ. ibi, recurſus fieri.&.C.de epi. au.authẽ. ſi quis litigantiũ. & præterea hic dicitur ꝙ nõ dat ſe tutorẽ: & ibi, ſcilicet.§.eo.l.ij. non ſe emancipat: imò alius emancipat, & ipſe conſentit: & ſic non eſt contra. ſed tunc eſt cõtra.ϳ. de offic. præſi. l. ij. ſed ibi nõ ſe, ſed aliũ. Dic ergo ĩ tutore: quia ſuſpectus præſumitur: & in iudice, vt dixim⁹, propter appellationẽ.

* Tradunt tamẽ hiſtorici, matronã quãdam à Philippo Macedone ebrio ad eũdẽ, ſed ſobrium appellaſſe. Aeg.Per.

p DE OFFICIO præfecti Vigilum. *Hic ſpectabilis eſt: vt.ϳ. eo.l.3.in fi.1.reſpõ. Accur. Magiſtratus ſeparantur ab his qui extra ordinẽ ius dicũt l.7.§.vlti.tit.ſeqũe. Dixit verò.§. de magiſt. vrbanis. nunc de his qui extra ordinem in vrbe ius dicunt, cuius generis eſt præfectus annonæ, & præfectus vigilũ l.ij.§. Nam præf. De orig.iur. Præfecto vigilũ cõmiſſæ ſunt vrbis excubiæ, & vigilũ cohortes, ne quid per noctem in vrbe delinquatur, neue quod in ea incendium exoriatur. Cuiac.*

† erant.n. xiiij. vrbis regiones.

Apud vetuſtio.] Casvs. Olim oriebatur ignis in ciuitate Romana: vnde conſtituti ſunt triumuiri qui ignẽ extinguerent: & vocabantur nocturni. Item electi ſunt alij, qui vocabãtur ædiles, ad ignẽ extinguẽdũ. Itẽ electa fuit familia quæ vocaretur cum ignis ortus eſſet. & cũ iſti non ſufficerẽt, elect⁹ fuit præfectus vigilũ, ꝗ ſuper oẽs eſt: cuius officiũ eſt tale, quia cognoſcit de furib⁹ nocturnis, & de receptatoribus, & punit: illos autẽ qui acrius puniendi ſunt, remittit ad præfectũ vrbi. Itẽ punit ille eos fuſtib⁹ caſtigãdo, aut eis cõminãdo ꝙ nõ bene cooperuerũt ignẽ. & ideo fit interdictũ. Qui ſint fures nocturni, dicit ꝙ illi ſunt, qui frangunt domos & cameras. & poteſt præfectus facere torqueri ſeruos. Itẽ ibit præfect⁹ vigilũ per ciuitatẽ, per totã noctẽ: & pręcipiet ꝙ vnuſquiſq; aquã in domo ſua habeat. Itẽ pręfect⁹ vigilũ ius dicit de cuſtodiẽtibus veſtiméta balneantiũ, ſi ea ſurripiunt.

q *Triumuiri.* fortè quia quilibet eorum tribus præerat cuſtodiã ignis habebant.

r *Excubias.* id eſt nocturnas vigilias.

ſ *Ædiles.* ſic dicti quia curã ædiũ habebant: & edendorũ animalium, vt ſana venderentur: vt diximus.ϳ.de ædil.edict.l.j.j.reſpõ.

t *Euocabatur.* quia illa familia vocabat homines vocibus & cornibus, vt irent ad extinguendum ignem.

u *Nam ſalutem. Cæſarem.* de ſeipſo loquitur imperator in tertia perſona.

x *Spectabili.* quod hic dicitur, confundit Placen. qui dicit præfectum vigilum non eſſe ſpectabilẽ, ratione ſubiecta, quia in Codice ponitur poſt præſidẽ, qui eſt clariſſimus: vt.C.de priua.car. l.j. ſed certè hic inter ſpectabiles ponitur. ergo eſt ſpectabilis, & hoc expreſſè dicit. ſed quomodo eſt ſpectabilis, cum nec magiſtratus ſit: vt.§.de ori.iur.l.ij.§. & hæc omnia, verſi.nam præfectus, quæ eſt contra? Reſp. duplex eſt præfectus vigilũ. vnus qui eſt Cæſaris imperio conſtitutus, & de eo hic dicit: & eſt ſpectabilis. eſt & alius qui præerat antiquo tẽpore excubiis: nondũ ſibi collata dignitate per principẽ: & ille non erat magiſtratus: vt ibi.

y *Furib⁹.* modicè puniẽdo, vt ſubiicit: nõ capitaliter, vt dixi. Acc.

z *Perſona ſit.* pone de hoc exemplũ: vt.ϳ.eod.l.fina. Item in qualibet capitali cauſa eſt idem: vt non cognoſcat: vt.C.eod.l.j.

a *Plerumque.* imò ſemper cum culpa: vt infra de peri.& commo. rei ven.

UNED

rei ven.l.h vendita,quæ eſt contra. Solu. illa generalitas eſt cum hoc temperamento intelligenda.

a *In inſulis*.id eſt domibus.& ponitur impropriè nomen inſulę propriè [a] autem ſignificat terram aqua circundatam: vt inſtit.de rerum diui.§.inſula.

a] Imò propriè ponitur,inquit Budæus.ff. loca l.ſi inquilinus. cũ inſula ſit nõ modo terra quæ aqua vndique circũdatur: ſed domus etiã quæ nõ coniungitur cõmunib[9] parietibus cũ vicinis: circuituque pu blico aut priuato cingitur. Inſula propriè quid ſit.

b *De ſeruis*.item de liberis haberi poteſt:vt C.de abol.fallaciter.§. quòd ſi ingenuorũ.& §.de quæſtio.l.vnius.§. teſtes.& poteſt hîc diſtingui vt diximus.ꝟ. loca.l. domin[9] horreorũ.

c *Et coercere*.i.frequenter ire,quaſi errando,vt non teneat viã rectã:vt ſic citius capiat aliquẽ malefacientem. vel dic coherare. i. frequenter præcipere.à con, quod eſt ſimul:& ſic denotat frequentiã:& hero,heris.i.præcipio præcipis. & deſcendit ab hero.i. domino:vt.ꝟ.ad legem Aquil.l.item Mela,§. legis,qui ſolet pręcipere. & ſic ſcribitur per vnũ r,hæc dictio coherare.

d *Dolabris*. genus armorum.

e *Iubetur*.ſ.à lege.

f *Admonere*. ſ.præfectum vigilum.

g *Aduerſus capſarios*. aliàs dicitur capſarius, qui libros portat: vt. ꝟ. de manu.vin.l. ſi collactaneus,in princ.

Capſarius quid.

h *Mercede*. conſtituta vel à domino balnei, vel ab eo qui ſe lauat.

i *Cõſtitutus*.præfectus.

k *Fraudulenter*. quia facit quòd alius ſurripiat veſtimenta.Accur.

Effracturæ fiunt plerumque in inſulis, [a] in horreiſque, vbi homines precioſiſſimã partem fortunarum ſuarum reponunt: cum vel cella effringitur, vel armariũ, vel arca.& cuſtodes plerumq; puniuntur:& diuus Antoninus Erycio Claro reſcripſit. Ait enim poſſe eũ horreis effractis queſtionem habere de ſeruis [b] cuſtodib[9],licet in illis ipſius imperatoris portio eſſet. Sciendũ eſt autẽ, præfectũ vigilum per totã noctẽ vigilare debere,& coerrare [c] calcatũ,cũ hamis & dolabris, [d] vt curam adhibeãt, omnes ĩquilinos admonere, ne neglegẽtia aliqua incẽdij caſus oriatur:pręterea vt aquã vnuſquiſque inquilinus in cœnaculo habeat,iubetur [e] admonere. [f] Aduerſus capſarios [g] quoq;,qui mercede [h] ſeruãda ĩ balneis veſtimẽta ſuſcipiunt,iudex eſt conſtitutus: [i] vt ſi quid in ſeruandis veſtimentis fraudulẽter [k] admiſerint,ipſe cognoſcat.

IIII. VLPIANVS *libro ſingulari de officio præfecti vrbi*.

IMperatores Seuerus & Antoninus Iunio Rufino præfecto vigilũ ita reſcripſerũt:Inſularios, [l] & eos qui negligenter ignes apud ſe habuerint, potes fuſtibus vel flagellis cædi iubere . eos autem qui dolo feciſſe incendiũ conuincentur,ad Fabium Cilonem prȩfectũ vrbi amicum noſtrum remittes, [m] fugitiuos conquirere, eóſque dominis reddere debes. [n]

DE OFFICIO PROconſulis * & legati.

TITVLVS XVI.

Proconſul antequã ingrediatur prouinciã ſibi deputatam,iuriſdictionẽ voluntariã exercere poteſt,

IMperatores.] CASVS. Diſtiguit hęc lex.aut incendiũ fit per negligentiam:& tunc punitur,& fuſtibus caſtigatur apud prȩfectũ vigilũ.aut dolo: & tunc punitur apud prȩfectũ vrbi.& præfectus vrbi requiret ſeruos fugitiuos & oẽs reddet dominis.

l *Inſularios*. i.dominos ædiũ.ADDITIO.Imò cuſtodes.

* Cic.lib.1. epiſtola ad Qu. fratrem epiſt.1.qualẽ oportet eſſe proconſulẽ, pulchrè docet.

m *Remittes*. vt ille grauiorẽ pœnã imponat:vt.ſ.eod.l.iij.§.j.in fi.&.ꝟ.de incẽ. rui. nau. l.pe.& dic remittere,ſcilicet debes:quod eſt in fine.

n *Debes*.ſ.tu præfecte vrbi.imò præfecte vigilũ.& hoc eſt vnum de præceptis naturalis iuris:vt.ſ.de iuſti.& iur.l.iuſtitia, §.j. Acc.

DE OFFICIO PROCONSVLIS ET LEGATI.

Hic ſpectabilis eſt:vt in authen.de non ali.§.fina.colla.2. & de appella. §. ſimili,collatione.iiij.

Superiores tituli ſunt de his qui in vrbe ius dicũt.Sequentes de his qui in prouincia,quorũ iuriſdictio pleniſſima eſt.Funguntur enim vice & officio omniũ magiſtratuũ vrbanorum,& initio quidẽ quos in prouincias mittebat Senatus,hi proconſules dicti ſunt quod cũ imperio conſulari mittebãtur. Dabantur his legati,quibus ſcilicet mandarent iuriſdictionem ſuã.nec enim legatos ſuo ſibi iudicio deligebãt.Dabãtur pleruņ plures.& ob id.l.ij.Quis à quo appel.Appellari à legatus proconſul poteſt.Et Imperatores proconſuli.l.penul.De offic.eius cui mand.Cũ propriam,inquiunt,iuriſdictionem legatis tuis dederis.Cuiac.

PRoconſul.] CASVS Ciuitas Ro.mittebat proconſules in prouincias:& poſtquã exibãt Romã, portabãt inſignia proconſulũ:ſed habebant iuriſdictionẽ cõtẽtioſam in prouincia iſti proconſules tantùm.nũc quęritur,an aliquis in ipſo itinere filiũ emancipet,vel ſeruũ manumittat apud procõſulẽ? Et reſpon.ꝙ poteſt:ſed apud legatũ proconſulis nemo adoptare poterat quemquam,nec quis manumittere ſeruum ſuum.Viuia.

o *Proconſul*.id eſt conſul procul miſſus.

A

non cõtentioſam:ſed legatus proconſulis nullã.h.d.vſq; ad,l.obſeruare.Intellige ſecundũ Guil. ꝙ re ſpectu iudicis eſt neceſſaria : licet reſpectu partium ſit voluntaria.

I. VLPIANVS *libro primo Diſputationum*.

B

PRoconſul [o] vbique quidẽ proconſularia inſignia † habet ſtatĩ atq; vrbẽ egreſſus eſt: poteſtatẽ [p] autẽ nõ exercet niſi in ea prouincia ſola quę ei decreta [q] eſt.

II. MARCIANVS *libro primo Inſtitutionum*.

OMnes proconſules ſtatim quàm vrbem egreſſi fuerint, habent iuriſdictionẽ, ſed nõ contentioſam, [r] ſed voluntariã:vt ecce manumitti [ſ] apud eos poſſunt tã liberi,quàm ſerui,&adoptiones fieri.Apud legatũ verò procõſulis nemo manumittere * poteſt: quia nõ habet iuriſdictionem talem. [t]

C

III. VLPIANVS *libro vicenſimoſexto ad Sabinum*.

NEc adoptare poteſt.omnino enim non eſt apud eũ legis [u] actio.

Procõſul poſt ſuũ ingreſſum poteſt facere legatũ, & eidẽ iuriſdictionẽ cõmittere.&legatus procõſulis antequã proconſul ingrediatur,iuriſdictionẽ nõ habet:& ratihabitio procõſulis non confirmat acta per legatũ,niſi ex nũc.&,pcõſul ſi ſit impedit[9] ex cauſa neceſſaria,ante ingreſſũ legatũ poteſt mittere in prouinciam.hoc dicit vſq; ad.l.ſolent.

D

IIII. IDEM *libro primo de officio proconſulis*.

OBſeruare autem proconſulem oportet , ne in

p *Poteſtatem*. i.iuriſdictionem contẽtioſam: ſed voluntariã ſic: vt.ꝟ. l.proxi.& facit.ꝟ.l.fi. & de offic.præſi,l.iiij.

q *Decreta*. id eſt quæ data eſt ei regenda.

r OMnes.Contentioſam.Cõtentioſa dicitur quæ redditur in inuitũ : vt. ꝟ. de verbo.oblig. l. inter ſtipulãtem,§.j.&. ꝟ. de iuriſ. om.iudi. l. fi. & ſi quis ius di.non obtẽ.l.j. voluntaria verò dicit,quę inter volentes tantùm: vt hîc ſubiicitur.

Iuriſdictio cõtentioſa & voluntaria, quæ dicantur.

†Facit.c. cũ ſis,cum.gl.1. extra de aucto. & vſu pal.

ſ *Manumitti*. hoc verbum prout ad liberos. i.filios refertur, impropriè ponitur : prout ad ſeruos ,ppriè:vt.ꝟ.quãdo actio de pecu. eſt an na.l.j.§.j.ſic ergo verbũ ſemel poſitũ,propriè& impropriè ponitur : vt ꝟ.ſi cer.peta.l. certi con dictio. circa princip. in gloſ. non potero. &. ꝟ. de manu.teſt.l. ſi ita. & C.de vſufruct.l.ij.&.C. quando ciui. ac. præiu. cri.l.j. in princ. ſic & in hoc ſophiſmate:hic homo & Sequana currũt: cum Sequana,quod eſt flumen Pariſienſe, non currat,ſed labatur.

*Ante ſcz. ingreſſum prouinciæ non poſt.l. apud ꝟ.de manumiſſ. vindicta vbi affirmatiua eſt lectio. Fl. & manuſc.

t *Talem*.imò videtur ꝙ habeat: vt. ꝟ. de manu. vin.l.apud proconſulẽ. quæ eſt contra. Sol. ibi poſtquam eſt ingreſſus prouinciam, habet:hîc ante nõ habet,ſecundũ R. Alij dicunt non haberè ex ſe etiã poſt ingreſſum : ſed habere beneficio , & cõmiſſione etiã generaliter facta à procõſule:arg.ꝟ. de officio.eius cui man. eſt iuriſ.l. cognitio . Vel dic, neceſſe eſſe vt ſpecialis fiat cõmiſſio in talibus actis,etiam poſt ingreſſum.& eode modo ſoluitur.ꝟ.eod.l.pe. quæ eſt contra.

u NEc adoptare.legis actio.id eſt actus legitimus antequam ingrediatur prouinciam.Accur.

E

OBſeruare.] CASVS.Procõſul debet ſtare in domo ſua:nõ autẽ debet procõſul viles milites habere,ſed bonos. *Proficiſci*.] In hoc.§.dicitur ꝙ procõſul poteſt ſecũ ducere vxorẽ ſuam : ſed melius facit ſi nõ ducat.nã tenebitur ,p delictis vxoris . Itẽ cõſequẽter dicit ꝙ procõſul debet mittere in litteris populo quomodo ciuitatẽ dilexit,& etiã eos, & ꝙ nullus ei veniat obuiã . Item mittere debet epiſtolã anteceſſori ſuo,ꝙ tali die ibit.Et hæc omnia facit,ne populus à ſuis negotiis auocetur. Item debet intrare per partẽ per quã alij intrauerunt.Item quando proconſul intrabit prouinciã,debet habere legatum ſuum:& committere ei cognitiones eorũ.ante verò quàm prouinciã ingrediatur, mandare iuriſdictionem legatis nõ debet:cum etiam ipſe cognoſcere non poſſit.h.d. & continuatur cum. l. ſeq.in qua dicitur quòd etiam antequam proconſul ingrediatur prouinciam , mandat iuriſdictionem : puta ſi proconſul non poteſt venire iuſta cauſa impeditus:

ditus: legatus verò ſuus poteſt venire in prouinciam.

a *Hoſpitiis.* ar. contra prælatos requirentes procurationem à clericis in ciuitatibus ad quas veniunt.

b *Stratores.* qui vulgo ſcarij Bononiæ, caſtaldi in Tuſcia appellantur ſecundũ Bandinũ. imò Beroarij vocantur. & de his habes. C. de ſtra. l. j. lib. xij. quę eſt contra. ſolut. vt ibi.

ADDITIO. Tu dic ꝙ aliud eſt in præſide, & aliud in proconſule: vt hic.

c *Milites.* iuſtitiæ.

d *Ratio & vindicta exigatur.* i. rationabilis vindicta: vt reſoluat ſubſtãtiuũ in adiectiuũ. ſed nõ videtur maritũ pro vxore cõueniri debere: vt. C. ne vxor pro mari. l. ij. &. iij. quæ ſunt contra. Sol. hic maritus magis ex ſua culpa q̃ alterius cõuenitur: in culpa eſt enim, qui ſecũ ducit vxorẽ: ſicut in caupone, nauta & ſtabulario cõtingit, qui vtitur opera malorũ hominũ: vt inſtitu. de obli. quæ ex quaſi delic. §. pe. ſic & in ſeruo commodato, qui periit ſub machina, quia malè erat ligata: vt. ꝟ. cõmo. ſi vt certo, §. ſed interdũ, in fin. §. ſi ergo ipſa ſurripuit, nũquid actione furti maritus cõuenitur ꝑpter ſuã culpã, vt dixi? Reſp. quidã ꝙ ſic: nec tamen infamatur, quia alieno nomine, licet propter ſuã culpam, conueniatur: vt. ꝟ. de his qui no. infa. l. furti. §. ſi quis alieno. Tu dic tutius, vt in factum actione, non furti teneatur. Itẽ hæc habet locũ in pecuniariis, in criminalibus autem in ipſam vxorem datur iudicium: vt arg. C. de iniur. l. fina.

e *Sui.* ita. ſ. vos dilexi, vos vtiq; honoraui, & ab inimicis defendi. Accur.

f *Occurrant.* dicens, No lo ꝙ auocemini à negotiis veſtris, quod graue eſt: vt. ꝟ. quemad. teſta. aperiãtur, ſed ſi quis ex ſignatoribus.

† Rectè ſic Fl. vt inl. xj. ꝟ. locati.

* Tacit⁹ li. 3.

† Quod ſe feciſſe ſcribit Cicero. li. 2. epiſtola. ad Appium.

* Id eſt acceſſus ꝑ cõtinentem.
† id eſt applicationem per mare.

hoſpitiis[a] prębendis oneret prouinciá: vt imperator noſter cũ patre Aufidio Seueriano reſcripſit. Nemo procõſulũ ſtratores[b] ſuos † habere poteſt: ſed vice eorũ milites[c] miniſterio in prouinciis funguntur. Proficiſci autẽ procõſulem melius quidẽ eſt ſine vxore. ſed & cum vxore poteſt: dummodo ſciat ſenatum Cotta &* Meſſala cõſulibus cenſuiſſe futurum, vt ſi quid vxores eorum qui ad officia proficiſcuntur, deliquerint, ab ipſis ratio & vindicta exigatur.[d] Antequam verò fines prouinciæ decretæ ſibi proconſul ingreſſus ſit, edictum debet de aduentu ſuo mittere, † continens commendationem aliquem ſui,[e] ſi qua ei familiaritas ſit cum prouincialibus vel cõiunctio: & maximè excuſantis, ne publicè vel priuatim occurrãt[f] ei. eſſe enim cõgruens, vt vnuſquiſq; in ſua patria eũ exciperet.[g] Rectè autem & ordine faciet, ſi edictum deceſſori ſuo miſerit, ſignificetque qua die fines ſit ingreſſurus. plerunque enim incerta hęc & inopinata turbant prouinciales, & actus[h] impediũt. Ingreſſum etiam hoc eũ obſeruare oportet, vt per eã partẽ prouinciã ingrediatur, per quam ingredi moris eſt: & quas Græcia ἐπιδημίας* appellat, ſiue κατάπλουν† obſeruare, in quam primùm ciuitatem veniat, vel applicet. Magni enim facient prouinciales ſeruari ſibi conſuetudinẽ[i] iſtam, & huiuſmodi prerogatiuas. Quædam prouinciæ etiam hoc habent, vt per mare in eam prouinciam proconſul veniat: vt Aſia ſcilicet, vſque adeo vt imperator noſter Antoninus Auguſtus ad deſideria Aſianorum reſcripſit, proconſuli neceſſitatem impoſitam, per mare Aſiam applicare: * ꝟ τῶν μητροπόλεων ἔφεσον, primam attingere. Poſt hæc ingreſſus prouinciam, mandare iuriſdictionem legato ſuo debet:[k] nec hoc antè facere, quàm fuerit prouinciam ingreſſus.[l] Eſt enim per quam abſurdum, antequam ipſe iuriſdictionem nãciſcatur,[m] (nec enim prius ei competit, quàm in eam prouinciam venerit) alij eam mandare, quam non habet. Sed ſi & antè fecerit, & ingreſſus prouinciam, in eadem voluntate fuerit: credendum[n] eſt videri legatum habere iuriſdictionem, non exinde ex quo mandata eſt, ſed ex quo prouinciam proconſul ingreſſus eſt.

V. PAPINIANVS *libro primo Quæſtionum.*

ALiquando mandare iuriſdictionem proconſul poteſt, etſi nondum in prouinciam peruenerit. quid enim ſi neceſſariã[o] moram in itinere patiatur, maturiſſimè autem legatus in prouinciam perueturus ſit?[p]

Proconſul poteſt quantum ad cognitionem cauſas meri imperij ſuo legato committere: nõ quantum ad deciſionem. & proconſul non debet paſſim xenia recipere, licet quandóque poſſit: non tamẽ ea quæ in munus tranſeunt. hoc dicit vſque ad finem. Bartolus.

VI. VLPIANVS *libro primo de officio proconſulis.*

SOlent etiam cuſtodiarum[q] cognitionem mandare legatis: ſcilicet vt præauditas cuſtodias ad ſe[r] remittant: vt innocentem ipſe liberet.[ſ] ſed hoc genus mandati[t] extraordinarium[u] eſt. nec enim poteſt quis gladij poteſtatem[x] ſibi datam,

rit: vt. C. de dona. ſiue. Item no. actus viuentiũ eſſe in pendenti: vt ꝟ. communia præ. l. fin. in fine. Item not. ratihabitionem non retrotrahi: vt infra de his qui no. infa. l. quid ergo. in princ.

o ALiquando neceſſariam. & ſic ſpecialis erat hic caſus olim. aliàs non: vt. ꝟ. l. proxi. in fin. ſed hodie vicarium ſiue delegatum ſiue legatũ conſtituit, cum ipſe nondũ venit: vel ſi poteſt, exit de prouincia: quia omnia poteſt quæ ipſe ꝓconſul, præter mortis illationem, & membri abſciſſionẽ: vt in auth. de collatorib. §. ad hoc prohibemus, coll. ix.

* i. & metropoleon Epheſum. erant. n. in Aſia diœceſi tot metropoles quot prouinciæ. Contius.

p *Sit.* reſpon. certè bene poteſt.

Solent.] CASVS. Hîc dicit quòd procõſul poſtquam intrauerit prouinciam ſibi decretam, poteſt mãdare legatis vt ipſi legati audiant cuſtoditos, vel ipſos cuſtodes. Et poſtquam audiuerint, quòd ipſi legati remittant ad proconſulem, vt ipſe proconſul damnet, vel abſoluat. quaſi dicat legati procõſulis poſſunt cognoſcere de criminibus: ſed proconſul ſentẽtiabit. & eſt hîc ſpeciale. nam aliàs nõ poteſt quis gladij poteſtatẽ alij mandare. Secundò dicit ꝙ proconſul poteſt adimere iuriſdictonẽ ſuo legato, cũ conſenſu tamen principis: & dare poteſt. Tertiò dicit ꝙ legati proconſulis ſi dubitant in aliquo, ipſum proconſulem conſulere debent: non principem. Quartò, in. §. ſed interdum. dicitur quòd proconſul poteſt accipere xenia, id eſt munera. nam nõ debet ex toto abſtinere: nec excedere modũ in accipiendo. & hoc idem quidã imperatores per ſuam epiſtolam reſcripſerũt. nec obſtat quòd proconſul nõ poteſt emere, vel munus accipere, vel donum. nam appellatione doni vel muneris, xenia non continentur. Vltimò dicit quòd proconſul non debet cogere homines ad dandum xenia. Viuianus.

g *Excipere.* hæc ſunt de verbis ſuis. Accur.

h *Actus.* id eſt actiones & negotiationes eorum. Accur.

i *Conſuetudinem.* Not. de vi. & auctoritate conſuetudinis. ſic & infra eod. ſi in aliquam. & hoc eſt quando probabilis: ſecus ſi improbabilis: vt. C. de vſur. l. eos. §. cæteros. & in auth. vt nulli iudi. §. j. colla. ix. Accurſius.

k *Debet.* i. poteſt per legem. vt. ꝟ. eo. l. ſolent, §. ſicut. & ꝟ. de iudi. cum pretor, §. j. & ſic ponitur. ꝟ. de leg. ij. l. ſi quis ſeruũ. §. ſi inter, in fi. §. & ꝟ. de hered. inſti. l. j. j. reſpon. &. ꝟ. an per ali. cau. ap. l. ij. ſic econtra poteſt, pro debet ponitur: vt. C. de peda. iu. l. ij. in fi. & ꝟ. mand. ſi mandauero, §. fi. & ꝟ. qui po. in pig. ha. creditor. j. reſpond. & infra de qui. re. ad eundem iu. eatur. l. j.

l *Ingreſſus.* hodie contra: vt dices infra. l. proxi.

m *Nãciſcatur.* alij eam, &c. & quod ſubiicit hîc, eſt interpoſitiõ. ſic. ꝟ. de reg. iur. l. nemo plus iuris, ſed argu. contra infra de adqui. re. do. l. non eſt.

n *Credendum.* no. ſufficere non reuocare, licet datio non tenue-

q *Cuſtodiarum.* id eſt cuſtoditarum perſonarum: vt ſic continens ponatur pro contento. & ſic expone ſtatim, vt præauditas cuſtodias, id eſt cuſtoditas perſonas, & tunc legatus faciet ea quæ dicuntur. C. de cuſto. reo. l. fi. & C. de epiſc. audi. l. iudices. Vel dic cuſtodiarum propriè poni. nam & ipſi cuſtodes ſunt puniẽdi ſi delinquant in cuſtodiendo, vt infra de cuſto. reo. l. carceri. & l. milites. Accurſius.

r *Ad ſe.* id eſt ad proconſulem.

ſ *Liberet.* vel condemnet nocentem: quod non poteſt facere legatus: vt infra eodem. l. fi. quid. & infra de regulis iuris. l. nemo poteſt. & infra de officio eius cui mandata eſt iuriſdictio. l. j. in fine.

t *Mandati.* i. delegationis. Accurſius.

u *Extraordinarium.* ſpeciale eſt.

x *Poteſtatem.* id eſt merum imperium. Accurſius.

Coercitionis.

vel cuius alterius coërcitionis [a] ad alium transferre: nec liberandi igitur reos ius, cum accuſari apud eum non poſſint. [b] Sicut autem mandare iuriſdictionem, vel non mandare, eſt in arbitrio proconſulis: ita adimere [c] mandatam iuriſdictionem licet quidem proconſuli, non autem debet [d] inconſulto principe hoc facere. Legatos non oportet principem [e] conſulere, ſed proconſulem ſuum: & is ad conſultationes legatorum debebit reſpondere. [f] Non verò in totum xeniis abſtinere debebit proconſul, ſed modum* adiicere: vt neque moroſè in totum abſtineat, neque auarè modum xeniorum excedat. quam rem diuus Seuerus & imperator Antoninus elegantiſſimè epiſtula ſunt moderati: cuius epiſtulæ verba hæc ſunt: Quantùm ad xenia pertinet, audi quid ſentimus. Vetus prouerbium [g] eſt: οὔτε πάντα, οὔτε πάντοτε, οὔτε παρὰ πάντων. † Nam valde inhumanum eſt à nemine * accipere: ſed paſſim [h] viliſſimum eſt: & omnia auariſſimum. [i] Et quod mandatis continetur, ne donum vel munus † ipſe proconſul, vel qui in alio officio erit, accipiat, emátve quid, niſi [k] victus cottidiani cauſa, ad xeniola non pertinet, [l] ſed ad ea quæ edulium excedant vſum. Sed nec xenia producenda ſunt ad munerum qualitatem. [m]

Proconſul debet obſeruare ea quæ inferius deſcribuntur: & in prouincia ſibi deputata habet pleniorem poteſtatem omnibus præter principem: de cauſa tamen quæ vertitur inter fiſcum & priuatum, non cognoſcit, licet cognoſcere poſſit. hoc dicit vſque ad.§.vbi decretum.in.l.nec quicquam.

VII. IDEM *libro ſecundo de officio proconſulis.*

SI in aliam quàm [n] * celebrem ciuitatem vel prouinciæ caput [o] aduenerit: pati debet commendari ſibi ciuitatem, laudéſque B ſuas [p] non grauatè audire, cum honori † ſuo prouinciales id vindicent: & ferias ſecundum mores, & conſuetudinem [q] quæ retro obtinuit, dare: [r] ædes ſacras, & opera [ſ] publica circumire inſpiciēdi gratia, an ſarta tecta quę * ſint, vel an aliqua refectione indigeant: & ſi qua cœpta ſunt, vt conſumētur, prout vires eius reipublicę permittunt, curare debet: curatoréſque operum diligentes ſollemniter præponere: [t] miniſteria [u] quoque militaria, ſi opus C fuerit, ad curatores adiuuandos dare. Cum pleniſſimam [x] autem iuriſdictionem proconſul habeat: omnium [y] partes qui Romæ vel quaſi magiſtratus, vel extra ordinem ius dicunt, [z] ad ipſum pertinent.

VIII. IDEM *libro trigenſimonono ad Edictum.*

ET ideo maius imperium in ea prouincia habet omnibus poſt principem.

D IX. IDEM *libro primo de officio proconſulis.*

NEc quicquam eſt in prouincia, quod non per ipſum expediatur. Sanè ſi fiſcalis pecuniaria cauſa ſit, quæ ad procuratorem principis reſpicit: melius [a] fecerit ſi abſtineat.

Cauſæ in quibus plena cauſæ cognitio & decreti interpoſitio requiritur, non ſunt delegabiles. hoc dicit iſte §.

a *Coërcitionis.* etiam ad cognoſcendum, niſi in hoc legato: vt dixi. ſed in alio legato tranſit modica coërcitio: vt infra de offi. eius cui man. eſt iuriſdict.l.fin.§.fi. non quæ ſit merum vel mixtum imperium: vt hîc.

b *Non poßint.* imò poteſt: vt.C.eo.l.j.quæ eſt contra. Sol.non poteſt vt iudicet: poteſt vt audiat, & procōſuli referat: vt ibi, & ſupra proxi. Itē videtur quòd poſſit iudicare legatus: ſicut facit in ſuſpecto tutore: vt.ꝟ. de ſuſpec. tut.l.j.§.damus.& inſti.de ſuſpec. tu.§. j. quæ eſt contra. Sol.in legato procōſulis duo ſpecialia ſunt. Primum, quia de omni crimine cognoſcit: vt hic dicitur, licet alius delegatus non poſſit, niſi in caſu neceſſitatis: vt.ꝟ.de offi.eius cui man. eſt iuriſdi. l.j.§.j. Secūdum, quia ſuſpectū tutorē remouet, licet alius delegatus de remouendo tantū cognoſcat: vt infra de ſuſpect. tut.l.j.§. damus, verſi.an autē.non autē vt remoueat: vt.ꝟ. ad Turpi.l.j.§.ſuſpecti.

Legatus ꝓconſulis duo ſpecialia habet.

* De hoc munerū modo pulchrè Ouid.lib.1. elegi.elegia. 10.

c *Ita adimere.* vt infra de iudi.l.iudicium.

d *Debet.* ex honeſtate. poteſt tamē, vt prædiximus proximè, & in authen.de iudi.§.ſi vero iudex, colla. vj. ſic C.de pigno.l.iij.

† id eſt, nec oīa, nec paſſim, nec ab oīb⁹. Ang. Politianus Miſc.c. 95.

e *Principē.* quia ſic fieret per ſaltum, quod per gradus fieri debet: vt.ꝟ.de ap.l. imperatores. j. reſpon. & in authen.de man.prin.§.ſit tibi quoq;, col.iij.Acc.

* Cato tamē in oratione de innocentia ſua ait ſe numquam vinum honorarium accepiſſe.

f *Reſpondere.* de iure cum conſilio ſapientum, cum ipſe ſit laicus: non de facto: vt. ꝟ.de iudi.l.eum.ij.§.j.

† Cōcor.tex. in ca.qui recte.11.q.3. & c.nō licet. & 14.q.5.nō ſanè.

g *Vetus prouerbium.* ſ. hoc ſubaudi, ſecundū Ir.i. neq; omnino, neque ſemper, neque ab omnibus. vel dic de litera quę ſequitur.Acc.

h *Sed paßim.* ſcilicet accipere, id eſt ſine delectu: vt infra de rit. nu.l.palam.

i *Auarißimum.* & ſic prohibitum. & ſic medium tenendum eſt: vt.ꝟ.de pig.ac.ſi ſeruos, in gl.fin.& in fi.huius.l.&.ꝟ.man.l.ita vt.

k *Niſi.* ab emptione excipit. Accurſius.

l *Non pertnet.* & ſic appellatione doni vel muneris non continentur xenia, per interpretationem: pertinent tamen ex verbi ſignificatione: vt infra titu.ij.l.plebiſcito.

m *Qualitatem.* [a] i. neceſſitatem. & ſic not. quod fit gratis, non debet ad neceſſitatem deduci. & ſic facit pro ruſtico qui aliquid prꝫſtitit aliquandiu. ſic infra de annu.leg.l.Seio,§.j.&.C.de agri. & cenſi.l.litibus, in gl.colonorum.

a] Iſta glo. eſt not.ſecūdum Bal. ad hoc quòd donatio facta gratis, non inducit obligationē in futurum ex neceſſitate, etiam ſi fieret pluries. Bolo.

SI *in aliquem.*] CASVS. Tria dicit hæc lex. Poſtquā in metropolim venerit proconſul, ſi ciuitas ſe illi velit commendare: non debet de hoc dolere, imò libenter audiat. Secundò dicit quòd debet indicere feſta ſecundum antiquam conſuetudinem, poſtquam intrauerit prouinciam ſibi decretam. Tertiò dicit quod debet circumire ciuitatem, & curatores conſtituere, vt opera incepta compleantur. Quartò dicit quòd tantam iuriſdictionem habet proconſul, quantam habent omnes magiſtratus A de ciuitate Romana: excepto principe, conſule, & præfecto. Sed ſi ſit inter fiſcum & priuatū aliqua cauſa, non proconſul, ſed procurator Cæſaris cognoſcet. In.§.vbi. ſic ponitur caſus: Si iudex vult mittere ſententiam definitiuam in ſcripta, non poteſt partibus abſentibus. vel aliter ſecundò dicas, ꝙ libellus non ſit dandus vbi exigitur cauſæ cognitio ſummaria: vt in alimentis & tranſactionibus. Vel tertiò dicas hūc caſum, quòd ea quæ deſiderant cauſæ cognitionem plenam, & officio iudicis explicantur, non iure actionis, & hoc verius: delegari non poſſunt. Vel quartò dicas, quòd in illo caſu vbi decretum exigitur: non poteſt ipſe pronunciare, & alij legendam committere. Tertiò dicit hæc lex: Proconſul debet legitimè aduocatos audire. Item audiet patrem & patronum de libertis & filiis cōquerentes. Item dicit quòd primo venientes aduocatos primo admittet proconſul: ſed non ita ne alij inferiores aduocati nō audiātur. Item dicit quòd ſi aliquis non poteſt habere aduocatū, quòd proconſul det ei. aliàs eſſet ei blaſmum. Vltimò dicit ꝙ hæc omnia locum habent in aliis magiſtratibus. h.d. vſque ad.l.meminiſſe.

* in aliquam cele.

† quia vt recte ait Ariſtoteles 1.Ethic. Laus eſt in honorante, nō in honorato.

* ſic in archetypo Flo. rectius tamē videtur Taurellio ſi legatur ſarta tectáque ſint. Chariſium etiam animaduertiſſe ſarcta ſcribere, & deducere à ſarciendo.j. integrum faciendo. Contius.

n *Si in aliam.* hæc lex docet mores prꝫſidentum: & bene ſeruant eam Italici. Accur.

o *Caput.* quæ eſt metropolitana.

p *Suas.* proconſulis, vel ciuitatis.

q *Conſuetudinem.* not. pro conſuetudinibus collegiorum. ſic.ſ. eo. l.iiij.§.ingreſſurum.

r *Dare.* i.datas obſeruare, & confirmare. ſic infra de verb. ſignifi.l. lege, in fine. nam nouas dare non poteſt: vt C.de feriis.l.à nullo.

ſ *Opera.* ſi tamen ſunt muri ciuitatis, vel caſtri, non fiat ſine li- E centia principis, vel ſui proconſulis: vt ſupra de rerum diui.l. ſacra,§.pe.& dic vt ibi.

t *Præponere.* nec enim ſufficit præponere, niſi & præpoſiti gerant: vt.ꝟ.ad Tertul.l.ij.§.non ſolum.&.§.ſeq.&.§.quid tamen.

u *Miniſteria.* id eſt miniſtros militares.

x *Cum plenißimam.* cui adhæret merum imperium. plenior, cui adhæret mixtum. ſemiplena, cui modica coërcitio: vt in delegato: vt dicemus infra de offi.eius cui man.eſt iuriſd.l.fina. in fine.

y *Omnium.* ſcilicet magiſtratuum.

z *Dicunt.* excepto conſule, qui præerat ſenatoribus: & prꝫfecto præ. qui magnum habent priuilegium: vt ſupra de offic.præfec. præ.l.j.§.his cunabulis.

a NEc *quicquam. Melius.* bono melius inuenitur: vt hic, & C. de procur. exigendi, in gloſ. non iniuſtæ. & infra de verb. oblig.l. vbi autem non, §.j.vel electiuè. ſed quæ ſunt illæ quæ procuratorem Cæſaris reſpiciunt? Reſpon. ſi agatur inter

Bono meli⁹ inuenitur.

ff. Vetus. e

UNED

fiſcum & priuatum: vt. C. vbi cau. ſta. iamdudum. & C. ſi aduer. fiſcum. l. j. & ij.

a *Decretum.* ſi vis omnia habere plana, dic decretum, id eſt definitiua ſententia. nam tunc per libellum, id eſt per ſententiam partibus abſentibus datam, & ad eas partes velut epiſtolam miſſam ferri non poteſt. & ſic etiã ſequentem regulam hîc intellige: vt hic, & infra de re iud. l. de vnoquoq;. &. C. de ſen. ex bre. recitan. l. j. Sed interlocutoria poteſt abſentibus partibus ferri: vt infra de arbi. diem proferre. in princ. Item quod dicit, cauſæ cognitionẽ, dic ſ. plenã, quod eſt vbicunque eſt danda definitiua: vt. C. de iud. l. iudices. Alij dicunt, per libellum. ſ. datum iudici: vt. ſcilicet non debeat dari libellus. & erit exemplũ in tranſactione alimentorum, & in alienationib^9 rerum minorum, & in ſimilibus. hæc reproba. nam excuſatio à tutela nõ datur niſi cauſa cognita, & tamen libellus dari debet: vt. ff. de excu. tut. l. ſcire oportet, §. poteſt. & quod dicitur in eod. titu. l. excuſare. eſt verum de abſente, vt abſens per epiſtolam & per libellum nõ poſſit ſe excuſare: præſens verò ſic. Tertij dicũt, per libellum, ſcilicet datum ab ordinario alicui delegato, in quo cauſæ demandatio côtineatur. & hæc videtur cõmunis poſitio. Oppo. ergo de in integ. reſtit. quæ datur cauſa cognita: vt infra de in integ. reſt. l. omnes. & tamen demandatur: vt. C. vbi & apud quem. l. fi. ſed in ea ſpeciale. Itẽ opponitur de his quæ ſummatim cognoſcuntur: vt infra de offi. eius cui man. eſt iuriſdi. l. pe. §. vt poſſeſſio. & infra de ven. in poſ. mit. l. j. §. ſi ea. & de ſimilibus quæ dices infra ad exhi. l. iij. §. ibidem. vt eſt actio ad exhibendũ. Reſpõ. locum habere regulã in his quæ plenam, non ſemiplenam cauſæ cognitionem deſiderant. Item opponitur de cognitione ſingularum cauſarum ciuilium, quæ fit pleniſſimè: vt. C. de iudi. l. iudices. & tamen demandatur: vt. C. qui pro ſua iuriſdi. l. j. Reſpon. hîc loquitur de his quæ magis iudicis officio, quàm actionis iure expediuntur: vt eſt in tranſactione alimentorum, & in bo. poſſeſ. dandis: vt infra de tranſac. l. cum hi, §. ſi prætor. & §. ſed nec. item in dilatione indulgenda: vt. C. de dila. à procedente. Item oppo. C. de offic. eius qui vicem alt. ge. l. ſuggerente. Reſpon. hi qui in locum decedentium ſubſtituuntur, non habentur pro delegatis: cum ordinariam iuriſdictionem à lege conſequantur: vt infra de tuto. & cur. da. ab his. l. j. Quartò ponunt quidam caſum quòd non poſſit delegare, vt vnus ſcilicet ſcribat ſententiam, & alij iudici committat legendam: vt. C. de ſenten. ex breuicu. recit. l. j. vel vt ipſe cognoſcat, & alius det ſententiam. ad minus enim ter debet audire qui iudicat: vt in authen. vt defunct. ſeu fu. §. illud, col. v.

† Vide p. §. huius intelligẽtia Alci. li. parado. 2. c. 3. & Bud. qui interpretatur libellũ hoc loco ſchedulã ſupplicem, quã poſtulata principibus populares exponere ſolent.

* id eſt naturali prudẽtia. Baro. l. obſeruandũ. ff. de off. præſ.

† Qui côcinnatores vel redẽptores cauſarũ dicãtur, pulchrè Alex. ab Alex. li. 4. ca. 15.

* Vide quæ ſcripſit elegãter in hũc locũ Marius Salmonius.

† Proprium verbum de dominis & ſeruis patribus & filiis.

† Cic. in orat. pro Fonteio, docet quæ iudicẽ obſeruare deceat.

A

Vbi † decretum a neceſſarium eſt, per libellum id expedire proconſul non poterit. Omnia enim quæcunque cauſæ cognitionem deſiderant, per libellum non poſſunt expediri. Circa aduocatos patientem eſſe procõſulem oportet, ſed cum ingenio, * ne contemptibilis videatur: nec adeò diſſimulare, b ſi quos cauſarum c concinnatores vel redemptores † deprehendat: eóſque ſolos pati poſtulare, quibus per edictum d eius poſtulare permittitur.

B

Proconſul de plano cognoſcit inter parentes & liberos, patronos & libertos obſequia non pręſtantes. h. d. Bartolus.

De plano e autem proconſul poteſt expedire hæc, vt obſequium parentibus & patronis, liberiſque patronorum exhiberi iubeat: comminari etiam, * & terrere filium à patre oblatum, qui non vt oportet conuerſari † dicatur. Poterit de plano ſimiliter & libertum non obſequẽtem emendare aut verbis, aut fuſtium caſtigatione.

C

Proconſul ordinem ſeruare debet circa aduocatos audiendos: & non habẽtibus aduocatos, dare debet: & curare debet, ne imbecilles à potentibus opprimantur. hoc dicit vſque ad fi. Bart.

D

Obſeruare † itaque eum oportet, vt ſit ordo f aliquis poſtulationum: ſcilicet vt omnium g deſideria audiantur: ne fortè dum honori poſtulantium datur, h vel improbitati ceditur, mediocres deſideria ſua non proferant, qui aut omnino non adhibuerunt, i aut minus frequentes neque in aliqua dignitate poſitos aduocatos ſibi proſpexerunt. Aduocatos quoque petentibus debebit k indulgere plerumque fœminis, vel pupillis, vel aliàs debilibus, vel iis qui ſuæ mentis non ſunt, ſi quis eis petat: vel ſi nemo ſit qui petat, vltro eis dare debebit. Sed ſi qui per potentiam aduerſarij non inuenire ſe aduocatum dicat, æquè oportebit ei aduocatum dare. Cæterùm opprimi aliquem per aduerſarij ſui potentiam non oportet. hoc enim etiam ad inuidiam l eius qui prouinciæ præeſt, ſpectat, ſi quis tam impotenter ſe gerat, vt omnes metuant aduerſus eum aduocationem ſuſcipere. Quæ etiam omnium præſidum communia m ſunt, & debent & ab his obſeruari.

E

Proconſul debet de cauſis cognoſcere, & omnia agere vſque in aduentum ſucceſſoris. h. d. hoc principium: & eſt optimum.

X. IDEM *libro decimo de officio proconſulis.*

Meminiſſe oportebit, vſque ad aduentum n ſucceſſoris omnia debere proconſulem agere, cum ſit vnus proconſulatus, o & vtilitas prouinciæ exigat eſſe aliquem per quem negotia ſua prouinciales explicent. ergo in aduentum ſucceſſoris debet ius p dicere.

Proconſul non debet remittere legatum ſuum antequam de prouincia recedat. hoc dicit. Bartolus.

Legatum ſuum ne ante ſe q de prouincia dimittat, & lege Iulia repetundarum, & reſcripto diui Hadriani ad Calpurnium Rufum proconſulem Achaię admonetur.

De officio legati.

Cauſa quæ animaduerſionem requirit, non ſpectat ad legatum proconſulis. hoc dicit. Bart.

XI. VENVLEIVS *Saturninus libro ſecundo de officio proconſulis.*

b *Nec adeo diſſimulare.* id eſt nimiùm, vel in tantũ, vt contemptibilis videatur. ſed medium teneat: vt infra de offic. præſi. obſeruandum, §. ſed & in cognoſcendo.

c *Cauſarum.* id eſt falſarum cauſarum compoſitores.

d *Per edictum.* propoſitum, vt infra de poſtu. l. j. in princ.

e *De plano.* q. d. in proceſſu. ſ. eundo per palatium, & ſine cauſæ cognitione: vt infra de accu. leuia. & infra de obſe. l. j. C. de pat. po. l. ij. & ff. de offic. præfe. vrb. l. j. §. cum patronus. & facit infra de iur. pa. l. j. & l. diuus.

f *Ordo.* not. ordinem eſſe ſeruandum: vt infra de fideicõ. lib. l. generaliter, §. quid ergo. — Ordo ſeruãdus eſt.

g *Omnium.* clientulorum: vt innuit ſtatim.

h *Datur.* i. defertur.

i *Adhibuerunt.* ſcilicet aduocatos. & facit vt. C. de poſtu. prouidendum.

k *Debebit.* ſi tamẽ inuenire non poſſint: vt infra de poſtu. l. j. §. ait prætor. Accurſius.

l *Ad inuidiam.* * ſcilicet reprimendã. cum enim vilior videatur, tãto min^9 ei inuidetur: & ecõtra. ſic Horatius: Inuidiam placare paras virtute relicta.

* Inuidiam hic pro odio & maleuolentia interpretare. Verſus.

m *Communia.* ſcilicet quæ diximus ſupra eo. tit. per totum, exceptis paucis: vt ſupra eod. l. ſolent, circa princip. ibi, ſed hoc, &c. Accurſius.

Meminiſſe.] CASVS. Poteſtas Bon. vſque ad Ianuarium ſtare debet. nunc quæritur ſi in Ianuario nõ veniat alius poteſtas: an poſſit vltra Ianuarium ſtare? & dicit quòd ſic. Secundò dicit quòd legat^9 proconſulis, & ipſe proconſul debent ſtare in ciuitate, quam adminiſtrant. Viuianus.

n *In aduentum.* quod fieri debet per ſe, ſi poteſt: vel per legatum ſuum ante per duos dies proconſulatus ſui prędeceſſoris, vt hic, & in auth. de adminiſtra. in fi. col. vij.

o *Proconſulatus.* vtriuſque proconſulis. vel dic, primi ante tempus ſuum finitum, & poſt vſque in aduentum ſucceſſoris.

p *Debet ius.* etiam ſi vltra ſuum tempus ſit, propter ciuium vtilitatem: vt hic dicit. & dicitur idem magiſtratus, vt infra de preca. l. ſed & ſi manente. & ſic poteſt etiam delegare vltra ſuum tempus. ſed contra infra de iuriſdi. om. iudi. eum qui, §. magiſtratus. ſed dic quòd non dicitur finitum officium, nec dicitur priuatus. donec ſucceſſor aduenerit: & ipſe ſciuerit: vt infra titu. ij. ſi forte. & ff. tit. j. l. j.

q *Ante ſe.* nã finito offi. vterq; remanebit p quinquaginta dies: vt. C. vt oẽs cauſę tã ciui. quã cri. l. j. & in aut. de admi. §. fi. col. vij.

Si quid

a Si quid erit. *Atrociter*. ſed modicè: vt infra de offic.eius cui man.eſt iuriſdi.l.j.in fin.&.l.fin.§.fina.

b Legatus.*Habet*.ſi habes,ius habet:concor.ff. de iudic.l. cum prætor,§.ij.ſed contra.C.de iudi.à iudice. Sol. ſpeciale eſt in legato proconſulis: idque ex eo apparet, quia intitulatur de offic. proconſ. & lega. in cæteris non repetitur de legato quicquã. vel hîc poſt litem conteſtatam,ad ſimilitudinem procuratoris.arg. ff.de iur.om.iu.&quia. & C.de pcur.l.neque, in fi. vel hîc loquitur cũ quis ad plures cauſas vel vniuerſitatem eſt delegat° vniuerſaliter: & tunc demandat vnã: vt. ff. quis & à quo ap. l.j.in fin.ſi autẽ ad vnã tantũ,illã non demandat alij:idque ex eo innuitur, quia ſicut qui vniuerſaliter delegatã habet,non poteſt totã demãdare: ſic nec iſte: vt.ff.de iu.om.iud.l.ſolet. nec eſt correctum per authẽ.vt defun.ſeu fu.§.fin.col.vj. ſ. quòd delegatus ad vniuerſitatem nõ poſſit vnam litẽ ſubdelegare, quia verum dicimus eſſe vt ter debeat audire cauſam ſi velit dare definitiuã ſententiam. Alij libri habent, hoc ius non habet:& tunc concor.d.l. C. ſed cõtra.ff. de iudi. l. cum prætor, §. j. ſed ſolue illam ab iſta, ſicut ſoluiſti iſtam ab alia.C.ſecũdum aliam lect.

† Vide Harmenop. li.6. tit.14. vbi tradit elegãs & optimè conueniens exemplum.

* Rectè ſic affirmatiuè, & congruit l.Cum prætor.ff.de iudic.nec obſtat l.A iudice C. de Iudic.quia illic de iudice dato,hic de ius dicente. Contius.

† Vide Vopiſcum.

c Legati. ſcilicet futuri.

d *Proprium*.imò propriam: vt infra de offi. eius cui man. eſt iuriſdict.l. cognitio,§. cum propriam, quæ eſt cõtra.Sol. expone vt ibi. Vel dic, habet ibi propriam poſt delegationem,vt hîc ſubiicit.

* Poſt Actiacũ bellũ victis Antonio & Cleopatra Auguſt° præfectũ conſtituit in Aegypto, qui ideo Auguſtalis dicitur. Strabo.lib.7. cõſtituendi ei° cauſam cõmemorat: Tacitus lib. 2.

Si quid erit quod maiorem animaduerſionem exigat, † reiicere legatus apud proconſulem debet.neque enim animaduertẽdi,coërcendi, vel atrociter [a] verberandi ius habet.

XII. Paulus *libro ſecundo ad Edictum*.

Legat° mãdata ſibi iuriſdictiõe iudicis dandi ius habet. [b] * B

XIII. Pomponius *libro decimo ad Qu. Mucium*.

Legati [c] procõſulis nihil proprium [d] habent, niſi à procõſule eis mãdata fuerit iuriſdictio.

XIIII. Vlpianus *libro viceſimo ad legem Iuliam & Papiam*.

Proconſules non amplius quã ſex faſcibus [e] vtuntur. †

XV. Licinnius *Rufinus libro tertio Regularum*.

Et legati proconſulum tutores dare poſſunt. [f]

XVI. Vlpianus *libro ſecundo ad Edictum*.

Proconſul portam Romæ ingreſſus [g] deponit imperiũ. [h]

DE OFFICIO PRÆfecti Auguſtalis. *

TITVLVS XVII.

Præfectus Auguſtalis eoipſo imperium amittit, quòd ſucceſſor intrauit Alexãdriam.h.d.Bar.

I. Vlpianus *libro quintodecimo ad Edictum*.

Præfectus Ægypti [i] nõ prius deponit præfecturam & imperiũ quod ad ſimilitudinem proconſulis lege ſub Auguſto ei datum eſt, quàm Alexandriam [k] ingreſſus ſit ſucceſſor eius, licet in prouinciam venerit. & ita mandatis eius continetur.

D

e Proconſules. *Faſcibus*. i. vicibus vel mẽſibus:vt.ſ.de ori.iur.l.ij.§.exactis,in fi.illius.§. ADDI. Faſces propriè dicũtur à faſciculis virgarũ cũ quib° ſecuris alligata erat.

Et legati.] CASVS. Hac lege dicitur quòd legati proconſulis tutorem dare poſſunt. & poſtquam proconſul redit de prouincia ſibi decreta,& intrat Romam,deponit ſuum imperiũ: vt pura deponit vexillum.Viuianus.

f *Dare poſſunt*.imò videtur ꝙ nõ:vt.ff.de tut.& cu.da.ab his, nec mãdante,in prin.quæ eſt cõtra.Sol.non facit hoc ex delegatione proconſulis,ſed legis beneficio:vt.ff.de tut.muto.§.tutoris.

g Proconſul.*Ingreſſus*.in redeũdo.

h *Imperium*. quantũ ad exercitiũ etiam voluntariè, & etiam quantum ad inſignia:vt.ſ.eo.l.j.Sed contra videtur, quia Roma communis eſt patria: vnde non videbatur depoſuiſſe imperiũ, quaſi in ſua etiam prouincia:vt infra ad mu.l.Roma.

Roma communis patria.

DE OFFICIO PRÆFECTI AVGVSTALIS.

Hic ſpectabilis eſt:vt.C.de priua.car.l.1.§.viro quoque.

Præfectus Auguſtalis eſt qui in Aegypti prouinciam mittebatur proconſulari poteſtate ex equitibus non ex Senatoribus.Præf. Aegypti.l. apud præfec.de man.vind.l.1.de tut.& cur.dat.Cuia.

Præfectus *Aegypti*.] CASVS. Hunc præfectum conſtituit & ordinauit Auguſtus Imperator. vnde præcipit hæc lex, vt iſte præfectus non recedat nec deponat imperium ſuum priuſquam ſucceſſor eius veniat in Alexandrinã ciuitatem. ff. Vetus.

A

i *Præfectus Aegypti*. qui dicitur Auguſtalis: quia Auguſtus primùm eum ibi conſtituit.Accurſius.

k *Alexandriam*. ſed quare hoc? Reſpon. quia Alexandria metropolitana erat ciuitas,in qua præfect° cõſequebatur præfecturã ſicut & imperator Romæ. antequã ergo ille cõſequeretur præfecturam, quod erat per ingreſſum Alexãdriæ,hic non deponebat: vt. ſ. tit.j.l.meminiſſe.

† De præſidib. copioſè vide apud Laziũ libro ſecundo cõ. Reip.Ro.

DE OFFICIO præſidis. †

TITVLVS XVIII.

Appellatione præſidis continetur quicunque rector prouinciæ:& apud ſe talis præſes poteſt manumittere.h.d.

I. Macer *libro primo de officio præſidis*.

Præſidis [l] nomen generale * eſt, eóque & proconſules, & legati Cæſaris,&omnes prouincias regentes, † licet ſe natores ſunt, præſides appellantur: proconſulis [m] appellatio ſpecialis eſt.

Præſes prouinciæ cognoſcit de criminib° in ſua prouincia per quoſcunque commiſſis:& eos punit donec eſt in prouincia.at ſi exceſſerit: priuatus eſt quantum ad exercitium.Barto.

C

II. Vlpianus *libro viceſimoſexto ad Sabinum*.

1 Præſes apud ſe adoptare poteſt, quemadmodum & emancipare filium, & manumittere ſeruum [n] poteſt.

III. Paulus *libro tertiodecimo ad Sabinum*.

2 Præſes prouinciæ in ſuæ prouinciæ homines tantùm imperium habet: & hoc dum in prouincia eſt. nam ſi exceſſerit, priuatus eſt. [o] Habet interdum imperiũ & aduerſus extraneos [p] homines,ſi quid manu * commiſerint. nam & in mandatis principum eſt, vt curet is qui prouinciæ præeſt, malis hominibus prouinciam purgare: nec diſtinguitur [q] vnde ſint.

DE OFFICIO præſidis.

Nunc de clariſſimis incipit tractare. nã præſes eſt clariſſimus: vt. C. de priuatis carce.l.1.

Quos in prouincias mittit princeps hi propriè præſides appellantur vel legati Cæſaris,vel,vt Dio ſcribit, liij.proprætores.Cuia.

* Id indicat l.4.ff.e.collata cum l.8.ſ. de off.proconſ.

† puta conſulares moderatores, correctores, rectores.l. 10.& pen. ff. e.]

l Præſidis nomẽ. ſcilicet prouinciæ. ſed nomẽ præſidis,nõ addito prouinciæ,eſt generaliſſimũ,

m *Et proconſulis*. ſed quæ eſt differẽtia inter præſidem, vt in hoc titulo accipitur, & proconſulem? Rñ. procõſul ex conſulibus eligebatur, & ad remotam prouinciam regẽdam mittebatur extra Italiam: ſed præſes nõ ex conſulibus: vt ſic à nomine argumẽtetur: vt inſti.de don.ſ.eſt & aliud. & ſic tribus modis dicitur pſes:ſtrictè: vt in hoc tit.largius: vt hac.l. largiſſimè: vt in glo.parua,quę incipit, ſcilicet prouinciæ.

Præſes & proconſul differunt.

* ſi quod malum.

n Præſes. *Seruũ*. & ſic obtinet vicẽ duorum: vt. ſ. de adopt. ſi cõſul. & ſpeciale eſt in voluntaria iuriſdictione:aliàs ſecus: vt. ff. de pact.ſi plures.

o Præſes.*Priuatus eſt*. quantum ad cõtentioſam iuriſdictionem exercendam,non quantum ad voluntariam: vt.ſ.tit.ij.l.j. &.l.ij.item hoc,ſi volebat aliquid exequi extra prouinciam: puta demandare ſententiã executioni de re exiſtente extra prouinciam,vel intra,per ſe:ſed per delegatũ ſic poteſt:vt.ſ.de offi.præfe.vrb.l.fin.quod non poteſt pluſquam priuatus: vt. ff. de bo. aucto.iu.poſſ.cum vnus,§.pen. non autem dico ſi exierit, vt ob hoc videatur in prouincia amiſiſſe imperiũ:vt dicunt Vaſcones, qui dicunt ſe non teneri ſub rege Angliæ niſi ipſe ſit in Vaſconia: aliàs nolunt ei ſeruire:ſed dicunt eum priuatum: & non eſſe eorum regem.ſed malè intelligunt.nam non eſt priuatus:ſicut nec ſacerdos deſinit eſſe,cui interdicitur officiũ. hoc tamen eſt quòd nõ habet exercitium iuriſdictionis extra prouinciam ſuam: quia in dicendis ſententiis morem ſuorum maiorum debet ſeruare: vt ſupra de iuſti.& iur.l.pen. poteſt tamen & debet delegare etiã extra,vt delegatus intra prouinciam cognoſcat:vt dixi ſupra de offic.præfe.vrbi.l.fin.

E

p *Extraneos*.ſed & ſui dici poſſunt ratione delicti: vt. C. vbi de cri.agi.opor.l.j.& in authen. qua in prouincia, in princip. & C. vbi ſena.vel cla.l.j.

q *Nec diſtinguitur*.ſic nec nos diſtinguimus: vt infra de poſtu. l.imperator,ar.contra.ff.de teſti.quæſitũ.Item ar.quòd reſcripta

UNED

largè ſunt interpretanda. ſic & ſ. de offic. præfect. vrb. l. j. §. initio. Accur.

a Præſes. Poſt principem. vt ſ. tit. ij. l. & ideo. Accur.

b Præſes prouinciæ. Dare poteſt. hoc dic vt ſupra de offic. præfecti vrbi. l. fina. Accurſius.

g Humiliores. Largius appellat hîc humiles, quàm C. de inceſt. nup. l. humilem.

h Néve defenſores. dupliciter lege hanc literam. item facit infra ea. l. §. ne tenuis. Accur.

i Illicita miniſteria. id eſt miniſtros.

L. 4. ſ. de off. Prætor. l. Prætor. j. de tutoribus datis.

Illicitas.] CASVS. In primis hæc lex præcipit vt præſes curet ne extorqueatur aliquid per metū, nec aliud illicitū fiat, & prouideat ne aliquid malo modo lucretur. [VERITAS.] Secundò dicit, pone quòd aliud erat actū: & aliud ſcriptum. poſtea probatū fuit per teſtimonium quid actum eſt. ſequimur quod actum eſt. [NE POTENTIORES.] Tertiò dicit quòd curet præſes ne potentiores opprimant tenuiores. Quartò dicit. Pone ꝙ poteſtas Bonoñ. mittat ſuos ambaſiatores vel pro tributis, vel pro alio: præcipitur hîc, ꝙ iſti ambaſiatores non debent ducere malos homines ſeruientes, vt turbēt prouinciam: & hoc ꝓcuret præſes ꝓuinciæ. Item in. §. ne tenuis. dicitur quòd aliquis non prohibeatur negotiari, nec exercere negotiationem non prohibitā: & hoc curet præſes ꝓuinciæ. Itē dicit quòd illi ſeruiētes accipiebant fœnus, & alia lucrabātur: & hoc non faciebant ꝑpter milites. hoc debet præſes curare ne fiat. Item dicit quòd ſi medic* medicauit per imperitiā, tenet᷑. ſed nō tenetur ſi moriat᷑ æger nō per imperitiā. Itē dicit ꝙ vniuerſi qui regunt prouincias, habēt ius & poſſunt dānare in metallum. Item dicit quòd ſi præſes aliquem pecuniariter cōdemnauit, nec ille cōdemnatus ſoluere poſſit, quòd remittitur ei pœna propter inopiā. vnde & ſi fiat poſtea ſoluēdo, nō tamē debet iterū exigi. Vi.

* Gell. lib. 14. ca. 2.

† Vide l. 2. Cod. de offi. rect. prouinciæ.

IIII. VLPIANVS *libro trigenſimonono ad Edictum.*

3 Præſes prouinciæ maius imperium in ea prouincia habet omnibus poſt principem. a

V. IDEM *libro primo de omnibus tribunalibus.*

4 Præſes prouinciæ non magis tutorē quàm ſpecialem iudicem ipſe ſe dare poteſt. b

VI. IDEM *libro primo Opinionum.*

Illicitas exactiones, & violentia factas, & extortas metu vēditiones & cautiones, vel ſine pretij numeratione c prohibeat d præſes prouinciæ. Item ne quis iniquum lucrum aut damnum ſentiat, e præſes prouinciæ prouideat.

Allegatur quòd iudex debet iudicare ſecundum allegata & approbata, non autem ſecundum conſcientiam. Bart.

Veritas f rerum erroribus geſtarum non vitiatur: & ideo præſes prouinciæ id ſequatur, * quod conuenit eum ex fide eorum quæ probabuntur.

Ad præſidē ſpectat, ne impotētes à potentibus opprimātur. Bar.

Ne potentiores viri humiliores g iniuriis adficiant, néve defenſores h eorū calumnioſis criminibus inſectentur innocentes, ad religionem præſidis prouinciæ pertinet. Illicita miniſteria i ſub prætextu adiuuantium militares viros ad concutiēdos k homines procedentia prohibere, & deprehenſa coërcere præſes prouinciæ curet: † & ſub ſpecie tributorum illicitas exactiones fieri prohibeat. Neque licita negotiatione aliquos prohiberi, l neque prohibita exerceri, neque innocentibus m pœnas irrogari, ad ſollicitudinem ſuam præſes prouinciæ reuocet. Ne tenuis vitę homines ſub prætextu aduentus officiorum n vel militum, lumine o † vnico vel breui ſupellectili ad aliorum vſus tranſlatis, iniuriis vexentur, præſes prouinciæ prouidebit. Ne quid ſub nomine militum, quod ad vtilitates eorū in commune non pertinet, à quibuſdam propria ſibi commoda iniquè vindicantibus committatur, præſes prouinciæ prouideat.

Caſus humanæ fragilitatis medico non imputatur, ſed imperitia. h. d. Et ex hoc aliud concluditur de iure canonico: quòd ſicut imperitia nocet, ita caſus non nocet ſibi quantùm ad irregularitatem, quo minus ad alios ordines poſſit aſcendere: vt in ca. tua nos. extra de homi.

Sicuti medico imputari euentus mortalitatis non debet: p ita quod per imperitiam commiſit, imputari ei debet. Prætextu q humanæ fragilitatis r delictum decipientis ſ in periculo hominis, innoxium eſſe non debet.

Qui vniuerſas t * prouincias regunt, ius gladij u habent: & in metallum x dandi poteſtas eis permiſſa eſt.

Mulcta ex cauſa neceſſitatis & paupertatis remitti poteſt: & licet ille cui eſt facta remiſſio, efficiatur ſoluendo, non tamen propter hoc tenetur. h. d. vſq; ad fi. & ſigna gl.

Præſes prouinciæ ſi mulctam quam irrogauit, ex præſentibus facultatibus eorum quibus aſſerit fuiſſe in ægro.

k Concutiendos. occaſione militum qui licitē mittebātur: vt. ſ. de offic. procon. l. iiij. §. j. procedebant quidā cū eis qui inferentes concuſſiones ſiue timores hominibus, aliqua ab eis extorquebāt: & ſic veniebāt in veſtimentis ouium, intus autem erant lupi rapaces. & ſic not. quòd prætextu liciti non debet committi illicitum: vt infra ea. l. §. ne tenuis. & infra de iureiur. ſi duo, §. idē. & C. qui le. perſo. l. ſi. & C. de ſac. ſan. eccl. qui ſub prætextu.

l Neque prohiberi. niſi in pœna: vt hîc, & infra de pœnis, l. moris. & ſ. de offi. præfe. vrb. l. j. §. fi. verſicu. & vrbe, quæ ſunt contra.

m Innocentibus. ſancti* eſt enim & c. vt. j. de pœn. l. abſentem.

n Officiorum. id eſt officialium. Accur.

o Lumine. puta candela vna vel lucerna. vel dic quòd per ſimilitudinem loquitur. nam ſi etiam porcellum habeat tenuis homo, tāquam oculū ſuum ſeruat illum: & ſic in aliis etiam minimis: vt ſubiicit. & facit ſupra ea. l. §. illicita. Accur

p Non debet. Non eſt in medico ſemper releuetur vt æger. Item & alibi. Et ſi non perſuadet orator &c.

q Prætextu. non poteſt tuum delictū prætextu fragilitatis excuſare: vt hîc, & infra ad. l. Aqui. ſi ſeruus ſeruum, §. ſi fornacarius, in fin.

r Fragilitatis. quam

† Limine, legendū putat Catellianus Cotta, hoc ſenſu, vt tenuis fortunę homines vnicū limē. i. domunculā caſamve habētes, breuémque ſupellectilem, non debeāt cogi ad ſuſcipiendos hoſpitio milites.

* Dixit ad differentiam iuridicorum & aliorū qui ſingulas ciuitates regunt. Cont.

Delictum fragilitas nō nō excuſat.

c Numeratione. hoc refertur tantum ad venditiones.

d Prohibeat. quod cauetur per totum tit. j. de dolo. & præcipuè in. l. arbitrio. & quod metus cauſa. & præcipuè in. l. ſi cum exceptione, §. Pedius. & l. fi. §. ſi iuſto. & §. fin. Azo.

e Sentiat. vel dolo, vel facilitate: vt cauetur per totum titu. de mino. xxv. an. & præcipuè in. l. quod ſi minor, in fi. & infra quib. ex cau. ma. vel re ipſa: vt. C. de reſcin. ven. l. ij.

f Veritas. Pone caſum, aliud erat ſcriptum, aliud actum. ſi ex fide teſtium qui probant, apparet quid eſt actum, id ſequimur: vt hic, & C. plus valere quod agitur per to. tit. & C. de errore ad. l. ij. Item pone exēplum vt. j. fa. er. ſi filia, in prin. & vt. j. de nego. geſt. item ſicum, §. fi. & j. de iur. om. iu. ſi per errorē. & j. ad muni. l. aſſumptio. & ſupra de ſta. ho. imperator. & j. de re. iur. l. ſi librarius. in eo ergo quod dicit, ex fide eorum, &c. eſt ar. pro Ioan. quòd ſecundum allegata debet iudex iudicare, non ſecundum conſcientiam. ſed M. contra. & pro eo eſt. j. de fer. eadem, in fin. & j. finium reg. ſi irruptione, §. fi. ſed ibi vt iudici erat notum: ſecus ſi vt priuato. Accur.

ſ Decipientis. ſcilicet medici.

t Qui vniuerſas. id eſt vniuerſi qui regunt prouincias, ſcilicet præſides vel proconſules, vel quicunque ſint: vt ſupra eodem. l. j. ſecus in magiſtratibus municipalibus: vt infra de iur. om. iudi. l. magiſtratibus.

u Ius gladij. quod eſt merum imperium, vt infra de iur. om. iud. l. imperium. ſic not. quòd clariſſimi habent merū imperiū: multo magis ſpectabiles: multo plus illuſtres & ſuper illuſtres. excipitur præfectus auguſtalis: qui licet ſit ſpectabilis, nō tamen habet merū imperium: vt. C. de offi. præfect. aug. l. ij. quæ eſt cōtra. vel illud quantum ad iudices qui ei ſubſunt, vt in eos non habeat merum imperium: in alios autem ſic: vt hîc dicit.

x In metallum. Dicitur in metallum dari, quando magno pondere metalli premitur: in opus metalli, quādo minori: vt infra de pœ. l. aut damnū, §. inter eos. Sed cur nō multo magis habet poteſtatem deportādi ipſo facto exequendo: vt infra de lega. iij. l. j. §. hi quibus, verſi. deportatos. cum maius ſit damnari in metallū, quàm deportari: cum ex prima maxima capitis deminutio interueniat: ex ſecūda media: vt inſti. de ca. demi. §. maxima. & §. media?

dia? Reſpon. hoc fortè contingit propter inſularum aſſignationem, quæ erant in proprio dominio principis. vnde cum deportatio ſine aſſignatione inſulæ fieri non poſſit, merito in eo expectatur iuſſus principis, niſi ſit maximus iudex.

eam dixit, redigi nõ poſſe deprehenderit: neceſſitate [a] * ſolutionis moderetur, reprehenſa [b] exactorum illicita auaritia. Remiſſa propter inopiam multa, à prouincias regẽtibus exigi nõ debet.

Ad iudicis officiũ ſpectat, facere ædificia refici. h.d. Barto.

VII. IDEM *libro tertio Opinionum.*

5 PRæſes prouinciæ inſpectis ædificiis dominos eorũ cauſa cognita reficere ea compellat: & aduerſus detractantem [c] competenti [d] remedio deformitati [e] auxilium ferat.

Verba neceſſitatiua à principe prolata, ad impetrãtem reſcripta directa, non imponunt neceſſitatem iudici. Barto.

VIII. IVLIANVS *libro primo Digeſtorum.*

SÆpe audiui Cæſarem † noſtrum dicentem, hac reſcriptione, *Eum qui prouinciæ præeſt, adire potes*: nõ imponi neceſſitatem [f] procõſuli, vel legato eius, vel præſidi prouinciæ, ſuſcipiendę cognitionis: ſed eum æſtimare debere, ipſe cognoſcere, an iudicem dare [g] debeat.

IX. CALLISTRATVS *libro primo de Cognitionibus.*

GEneraliter quotiẽs princeps ad præſides prouinciarum remittit negotia per reſcriptiones, veluti, *Eum qui prouinciæ præeſt, adire poteris:* [h] vel cum hac adiectione, *Is æſtimabit quid ſit partium ſuarum:* [i] non imponitur neceſſitas proconſuli vel legato ſuſcipiendæ cognitionis, [k] quamuis [l] non ſit adiectum, *Is æſtimabit quid*

a *Neceßitate*. Not. ratione neceſſitatis pœnam remitti: vt hîc, & C. dę modo multa. l. fi. in fin. aliàs non immutatur: vt. C. de pœn. l. pœnam. & infra de re iudica. l. quod iuſſit, in fin. quæ ſunt contra. [a] ſic & ſatiſdatio remittitur ratione paupertatis: vt infra ſi cui plus quàm per leg. Falci. cũ non facilè. & appellatio ratione paupertatis: vt infra manda. ſi procuratorẽ, §. ſi ignorantes. ſic ſi non intereſt actoris quando remittitur pœna: vt infra ſi quis in ius voca. l. ij. in fine. & infra de in ius vocan. l. quamuis.

b *Reprehenſa*. aliàs apprehenſa. aliàs deprehenſa. & eſt caſus, quia ſi fuit remiſſa pœna propter inopiam: licet fiat poſtmodum ſoluendo, tamen non debet iterum exigi. [b] & hoc dicit, reprehenſa &c. ſecus in colono: vt infra loca. ſi vno, in principio. Item ſecus in eo qui ceſſit bonis: vt infra de ceſ. bon. l. is qui bonis. ij.

PRæſes prouinciæ.

c *Detractantem*. id eſt inobedientem, ſiue recuſantem.

d *Competenti*. vt ſi quidam ſint ſocij, & vnus velit reædificare, alij compellantur: vt infra pro ſocio, l. ſi fratres, §. idem reſpon. ſocius. & C. de ædi. pri. ſi vt proponis. ſi autem nõ ſint ſocij, idem eſt, ſcilicet vt reficiãtur: vt hîc, & plus, vt etiam de nouo faciant: vt hîc, ſi tamen ſint curiales. aliàs non conſtructio, ſed reſtructio præcipitur, & deſtructio inhibetur: vt hic, &. C. de ædi. pri. ſingularum. & de iur. reip. l. fin. lib. xj. & j̃. de leg. j. cætera, in princi.

e *Deformitati*. quia ciuitas non debet deformari.

SÆpe.] CASVS. Si imperator remittit negotia ad præſidẽ prouinciæ, & dicit in reſcripto: Eum qui præeſt prouinciæ, adire potes, vel poteris: non cogitur præſes vel proconſul vel eius legatus de hoc cognoſcere: ſed in voluntate præſidis eſt an velit cognoſcere, vel alij delegare: vt dicit hæc lex, & alia ſequẽs, quæ continuatur cum iſta.

f *Neceßitatem*. nam non quicquid iudicis poteſtati permittitur, id ſubiicitur iuris neceſſitati. &c. vt hîc, & infra de iudi. l. non quicquid. &. C. quomodo & quando iudex. l. j. Item hoc quando verbum potes, vt hîc: vel poteris, vt infra. l. proxi. fuit propoſitum. Quid autem ſi verbum, debes? Reſpõ. ibi aliud dici poteſt. nam per verbum, potes, liberam dat poteſtatẽ huic adeundi, & ex quadam conſequentia liberam dare videtur ei qui fuit aditus, ſed econtrario contraria ratione in verbo, debes. tu dic idem in vtroque. at in volũtatibus vltimis omnia talia neceſſitatem important: vt infra de leg. iij. l. fideicommiſſa, §. ſi quis ita. Item hoc, ſi ſint directa verba ad hos qui petebant à principe. quid autem ſi verba fuerint directa in ipſum præſidem? diſtin-

ff. Vetus.

*neceſſitatem.

a] Tu dic quòd ibi loquitur in pœna tẽporali, vel perpetua: hîc in multa.

†. j. Hadrianum.

b] Bald. hîc dicit iſtam gl. fore valde ſing. ad hoc, quòd pœna vel multa remiſſa alicui propter inopiã, non poteſt peti ab eo, licet poſtea ſoluẽdo efficiatur. idem tenet Bar. hîc Bol.

A gue, [c] an per verbum, mando, vt tũc delegare poſſit. an, præcipio, & tunc non: vt in authen. vt nulli iudi. §. & hîc verò iubemus, coll. ix. & ſic diſtinguunt curiales domini papę, vel imperatoris: licet ſit argu. contra. j̃. man. l. j. Item ex eo quòd hîc dicit non imponi neceſſi. per hæc verba, eſt argu. quòd non interpretatur reſcriptum largè, vt etiã cogatur ad alterum præciſè vel alternatiuè cognoſcendo vel delegãdo. & ſic eſt contra. s̃. de conſtitu. prin. l. fi. ſed hîc redderetur inutile, cum fortè ipſe cognoſcere nõ poſſet. vnde ſic exponitur: vt ar. infra de le. j. ſiquando. & infra ad muni. l. j. in fi.

ſit partium ſuarum: ſed is æſtimare debet, vtrum ipſe cognoſcat, an iudicem dare debeat.

Præſidis prouincia eſt ampla: & cognoſcit in prouincia ſua de omnibus de quibus alij magiſtratus Romæ cognoſcunt. Barto.

X. HERMOGENIANVS *libro ſecundo iuris Epitomarum.*

B EX omnibus cauſis de quibus vel præfectus vrbi, vel præfectus prætorio, itémque cõſules & prætores [m] cæteríque Romæ cognoſcũt: correctorum [n] † & præſidum prouinciarum eſt notio.

XI. MARCIANVS *libro tertio Inſtitutionum.*

OMnia enim prouincialia deſideria, [o] quæ Romæ varios iudices * habent, [p] ad officium præſidum pertinent.

XII. PROCVLVS *libro quarto Epiſtularum.*

C SEd licet is qui prouinciæ pręeſt, omnium Romæ magiſtratuũ vice & officio fungi debeat, non tamen † ſpectãdum eſt quid Romæ factum eſt, quàm quid fieri debeat. [q]

Ad præſides ſpectat generaliter contra latrones inquirere, & homines malæ conditionis & vitæ punire, atque eorum receptatores. & ad præſidis officiũ ſpectat, vt furioſi in carcere detineantur, ſi aliàs commodè retineri nõ poſſunt. Et delictum per furioſum tẽpore furoris commiſſum, puniri nõ debet. ſecus ſi fuiſſet commiſſum tempore ſanæ mentis. & ad cuſtodiam furioſorum debet aliquis deputari: qui ſi ſit negligens, punitur. h.d. vſque ad finem. Bar.

g *Dare*. id eſt delegare. & continua legem proximam cum iſta.

h GEneraliter. *Poteris*. ſed ſupra. l. proxima dixit potes.

i *Suarum*. id eſt quomodo debeat iſtud negotiũ expediri, an per ſe, vel per alium. Accurſius.

k *Cognitionis*. ſcilicet per ſe tantùm, an per alium. Accur.

l *Quamuis*. aliàs legitur cum non, aliàs ſine non.

EXomnibus.] CASVS. Dicitur in l. iſta quòd correctores & pręſides prouinciarum cognoſcunt de omnibus his cauſis de quibus cognoſcũt magiſtrat⁹ in ciuitate Romana. Viuianus.

m *Prætores*. qui omnes ordinariè cognoſcunt, cæteríque extra ordinem.

n *Correctorũ*. vt in authenti. vt iudi. ſi. quoquo ſuff. §. quod autẽ, colla. ij. & ſunt correctores, qui habent illud officium in Italia, quod præſides in prouincia. ſic & in procõſule: vt ſupra de offic. proconſul. ſi in aliquam, in fine. Accur.

OMnia.] CASVS. Hæc lex dicit idem quod ſuperior: & concordat cum ea. nam omnia negotia de prouincia, pertinẽt ad præſidem prouinciæ. & hoc licet ſit ita, non tamen eſt conſiderandum quid Romæ fiat: ſed quid fieri debeat.

o *Deſideria*. id eſt negotia quibus ipſi deſiderant iuſtitiam fieri: E non autem omnia priuilegia. nam præfectus vrbi poteſt relegare vel deportare, præſes non: vt diximus ſupra eodem, illicitas, §. qui vniuerſas.

p *Habent*. inter Romanos.

q SEd licet. *Fieri debeat*. quia nõ exemplis, &c. vt. C. de ſenten. l. nemo. niſi ſit factum hac mente, & ex certa ſcientia contra legem, vt quia ſemper ita voluerit iudicari, inducendo conſuetudinem: vt inſtit. de ſatiſda. §. fin. & ſupra de leg. & ſenatuſcon. l. de quibus, in princip. & in fin. quę ſunt contra. Item not. hîc ꝙ aliud inſpicitur, & aliud fit: vt ſupra de iuſti. & iur. l. pen. §. finali. item not. arg. contra eos qui in defectum legum probationem gloſſarum inducunt. Accur.

COngruit.] CASVS. Hæc lex dicit quòd præſes debet curare vt prouincia ſua ſit in pace: quod fieri facilè poterit, ſi præſes prouinciam ſuam malis hominibus purgari faciat. Item dicit quòd præſes debet punire latrones, & receptatores latro-

c] Iſtam diſtinctionem gl. mẽti cõmendabis: quia non eſt alibi, ſecundum. Bal.

† De Correctorum numero, etymo, & officio, vide Lazium Cõm. Reip. lib. 2. cap. 2. & 8.

* Id eſt Magiſtratus.

† Græciſm⁹ vide An. Auguſt. emãd. li. 4. cap. 8.

XIII. VLPIANVS *libro ſeptimo de officio proconſulis.*

Congruit bono & graui præſidi curare vt pacata [a] atque quieta prouincia ſit quam regit. quod non difficilè obtinebit, ſi ſollicitè agat vt malis hominib[9] [b] prouincia careat, eóſque conquirat. [c] nam & ſacrilegos, latrones, [d] plagiarios, [e] fures [f] conquirere debet: & prout quiſque deliquerit, in eum animaduertere: receptoréſque eorum coërcere, ſine quibus latro diutius latêre non poteſt. [g] Furioſis, ſi non poſſint per neceſſarios [h] contineri, eo remedio per præſidem obuiam eundum eſt, ſcilicet vt carcere contineantur. & ita diuus Pius reſcripſit. Sanè excutiendum diui fratres putauerunt in perſona eius qui parricidium [i] admiſerat, vtrum ſimulato furore facinus admiſiſſet, an verò re vera compos mentis non eſſet: vt ſi ſimulaſſet, plecteretur: [k] ſi fureret, in carcere cõtineretur.

XIIII. MACER *libro ſecundo de iudiciis publicis.*

Diuus Marcus & Commodus Scapulæ Tertyllo reſcripſerunt in hæc verba: Si tibi liquidò compertum eſt Aelium Priſcum in eo furore eſſe, vt continua mentis alienatione omni intellectu careat, nec ſubeſt vlla ſuſpicio matrem ab eo ſimulatione dementiæ occiſam, potes de modo pœnæ eius diſſimulare: cũ ſatis [l] furore ipſo * puniatur: & tamen [m] diligentius cuſtodiendus erit, ac (ſi putabis) etiam vinculo coërcendus: quoniam tam [n] ad pœnam, quàm ad tutelam eius, & ſecuritatem proximorum pertinebit. Si verò (vt plerunque adſolet) interuallis quibuſdam ſenſu ſaniore non fortè eo momento ſcelus admiſerit, (nec morbo [o] eius danda eſt venia) diligenter explorabis: & ſi quid tale compereris, [p] conſules nos: [q] vt æſtimemus [r] an per immanitatem [ſ] facinoris, ſi cum poſſet videri ſentire, commiſerit, ſupplicio adficiendus ſit. Cum autem ex litteris tuis cognouerimus tali eum loco atque ordine † eſſe, vt à ſuis vel etiam in propria villa cuſtodiatur: rectè facturus nobis videris, ſi eos à quibus illo tempore obſeruatus eſſet, vocaueris: [t] & cauſam tantæ neglegentiæ excuſſeris: [u] & in vnumquenque eorum prout tibi leuari vel onerari culpa eius videbitur, conſtitueris. Nam cuſtodes furioſis non ad hoc ſolum adhibentur, ne quid pernicioſius ipſi in ſe moliantur: ſed ne aliis quoque exitio ſint. quod ſi committatur, nõ immeritò culpæ eorum adſcribẽdum eſt, qui neglegentiores in officio ſuo [x] fuerint.

XV. MARCIANVS *libro primo de iudiciis publicis.*

Illud obſeruandum eſt, ne qui prouinciam regit, fines eius excedat, niſi voti [y] ſoluendi cauſa, dum tamen adnoctare [z] ei non liceat.

Primo ponit de actionibus competentibus præſidi, vel eius familiæ ex contractibus, vtrum durante officio poſſint intentari: & qualiter ei conſulatur ſi non poſſint intentari. Secundo ponit de actionibus competentibus ex maleficio. ſecunda ibi, ſi quid tamen. & prima ſubdiuiditur in duas: quia primo prohibet: ſecundo remediũ adhibet. ſecunda ibi, ita vt actiones. & breuiter, hoc dicit. Actiones præſidi vel eius familiæ competentes non poſſunt intentari efficaciter durante officio: licet ſi tempore amiſſæ forent, daretur ei reſtitutio, & hoc in actionibus competentibus ex contractibus, competentes autẽ ex delicto, poſſunt intentari, vt lis in eis conteſtetur. Bartolus.

XVI. MACER *libro primo de officio præſidis.*

Senatuſconſulto [a] cauetur, vt de his quæ prouincias regentes, comites, aut libertini [b] eorum, antequam in prouinciam [c] venerint contraxerunt, [d]

---

num. Vltimò dicit. pone: Titius erat in furore, & non poterat per ſuos conſanguineos detineri. præcipitur hîc vt in carcere ponatur. Lex ſeq. dicit. pone: cum Titius erat furioſus, matrem ſuam occidit. vtrũ puniatur, aut in carcere ponatur. aut erat ſanæ mentis: vt quia habebat dilucida interualla: & tunc punitur. Item dicit quòd illi qui hunc furioſum cuſtodiebãt, ſi neglegentes fuerunt in cuſtodiendo eum, ꝙ illi cuſtodes ſimiliter puniantur. Viuianus.

a *Pacata.* id eſt pacificata.

b *Malis hominibus.* vndecũq; ſit: vt ſupra eo. l. iij. licet hæc conditio vix poſſit adimpleri. Accurſius.

c *Conquirat.* id eſt conquiri faciat: vt in authen. vt nulli iudi. in prin coll. ix. ſic infra de his qui not. infa. l. furti. §. mandati. in glo. ſi te. licet prefectus vigilum per ſe hoc faciat: vt ſupra de offic. præfe. vigi. l. nam ſalutem, §. penultimo.

d *Latrones.* de die.

e *Plagiarios.* qui ſurripiunt filios vel ſeruos alienos. Accurſius.

f *Fures.* de nocte.

g *Non poteſt.* vt infra de receptatoribus. l. j. & infra de incen. ruin. nauf. l. iij. §. non tãtum. &. §. pe. &. C. de agric. & cen. l. omnes. &. l. ſeruos, lib. vj. & infra nau. cau. ſta. l. j. §. j.

h *Neceſſarios.* id eſt affines & cognatos: vt ſupra de iuſtitia & iure. l. vltima.

i *Parricidum.* quia interfecerat patrem.

k *Plecteretur.* plerique enim fingunt dementiam vel propter huiuſmodi crimina, vt hîc dicit, vel vt curatore accepto detrectent ciuilia munera: vt infra de curat. fur. obſeruare. & continua legem proximam cum iſta.

l *Diuus Marcus. Cũ ſatis.* Not. non debet addi afflictio afflicto: vt hic, &. C. de epi. audi. l. tam dementis. & in decret. vij. q. j. cum percuſſio. & diſ. v. c. ſi mulier. &. C. de epiſco. & cle. omnes, §. præterea. &. C. de pœn. l. antepenult. & infra ad l. Rho. de iac. l. nauis onuſtæ, §. quid ergo. & infra de vulg. ſub. ex facto, §. Iulianus. & infra ad. l. Pomp. de parric. l. penul. & infra ad. l. Corn. de ſic. l. infans.

m *Et tamen.* licet non ſit puniendus.

n *Quoniam.* aliàs quod non tam.

o *Nec morbo.* hîc eſt interpoſitio. Accurſius.

p *Compereris.* ſcilicet quòd finxerit.

q *Conſules nos.* ſuper dubio iuris, licet iam ſemel conſulueris, & reſcripſimus qualiter pronunciare debeas, quæ conſultatio nec hodie nec olim eſt prohibita: vt in auth. de iud. §. fina. colla. vj. vel dic quòd etiã de facto conſulitur princeps, licet præſes non: vt infra de iudi. eum qui, §. j. & hic dicitur.

r *Aeſtimemus.* non ergo ſtatur inquiſitioni præſidis.

ſ *Immanitatem.* quia crimen eſt magnum.

t *Cum autem vocaueris.* id eſt citari feceris eos coram te.

u *Excuſſeris.* i. inquiſiueris. Accurſius.

x *In officio ſuo.* Not. quòd quilibet in officio ſuo debet diligens eſſe, non neglegens: vt hîc, & infra de excuſ. tu. ſi duas, §. decet autem. verſic. minuere. & de admi. tut. cum plures, §. nimium. &. C. de offi. præfe. prẹto. Oriẽtis. ſi quos. nam neglegentia omnia lædit: vt in authen. de quæſtore. in princ. iij. colum. colla. vj. &. C. de anna. excep. l. penultima.

Illud. [CASVS. Præcipit hæc lex, vt prẹſes prouinciæ nõ exeat prouinciam, niſi cauſa voti: dum tamen non ſtet per totam noctem extra prouinciam. Viuianus.

y *Voti.* Not. ꝙ quædam ratione voti conceduntur, quæ aliàs nõ concederentur: vt infra de procur. l. aut religionis. &. l. aut lõga. Accurſius.

z *Adnoctare.* i. per totam noctẽ extra prouinciam ſtare: vt infra de verb. ſignifi. l. vrbana familia, §. fin. hodie dicerem per noctem & per noctes extra prouinciam ſtare poſſe, cũ dicat propheta: Vouete & reddite domino Deo veſtro, &c. cui eſt ſtandum: & in authen. vt cleri. apud propri. epi. §. fi. coll. vj.

Senatuſconſulto.] CASVS. Titius tenebatur mihi in decem vel ſeruus Titij. poſtea factus eſt poteſtas Bonoñ. Titius. nunquid poſſum Titiũ vel familiarem ſuum conuenire coram Titio, quæritur. Et reſpond. quòd non, quia actio reſtituetur mihi finito officio Titij, quæ amiſſa fuerat eo quòd non fuit inſtituta: puta actio tẽporalis. [SI QVID.] Sed pone ꝙ familiæ Titij factum eſt furtum. nunquid poteſt familia admitti ad agendum vt litem conteſtetur? Et reſpon. quòd poteſt.

a *Senatuſconſulto.* cuius nomen non habemus.

b *Libertini.* id eſt familiares.

c *Antequam in prouinciam.* multo minus de his quæ poſtea contraxerunt: vt infra de in ius vocan. l. ij. & infra de iudi. l. pars litterarum. cum hic præſes non ſit de minoribus magiſtratibus: vt infra de iniu. l. nec magiſtratibus.

d *Contraxerunt.* ſcilicet cum aliquo de ea prouincia.

Parciſſimè.

Dementia nonnunquã fingitur ꝓpter crimina.

* Cicero de Aruſpicum reſponſ. Quæ poteſt homini maior eſſe pœna furore.

Afflicto nõ debet addi afflictio.

† id eſt ſtatu, vt vulgo dicunt. græci τάξιν vocant. Bu.

UNED

parciſſimè [a] ius dicatur: [b] ita vt actiones quæ ob eam cauſam inſtitutæ non eſſent, poſteaquam quis eorum ea prouincia exceſſerit, reſtituantur. [c] Si quid tamen inuito [d] acciderit, veluti ſi iniuriam aut furtum paſſus eſt, hactenus ei ius dicendum eſt, vt litem conteſtetur, [e] réſque ablata exhibeatur, & deponatur, [f] aut ſiſti exhiberíve ſatiſdatò [g] promittat.

XVII. CELSVS *libro tertio Digeſtorum.*

SI fortè præſes prouinciæ manumiſerit, [h] vel tutorem dederit, priuſquam cognouerit [i] ſucceſſorem aduenīſſe: erunt hęc rata.

XVIII. MODESTINVS *libro quinto Regularum.*

Plebiſcito †cōtinetur, vt ne quis præſidum munus [k] donum caperet, niſi eſculētum poculentúmve, [l] quod intra dies proximos prodigatur. [m]

Magiſtratus nō debet leuis eſſe ſuis officialibus ſeu ſubditis: ne aliàs contemnatur. Barto.

XIX. CALLISTRATVS *libro primo de cognitionibus.*

OBſeruandum eſt ius reddēti, vt in adeundo quidem * facilem ſe præbeat, ſed contemni non patiatur. vndē mandatis adiicitur, ne præſides prouinciarū in vlteriorē [n] familiaritatē prouinciales admittāt. nam ex cōuerſatione æquali contēptio dignitatis naſcitur. Sed & in cognoſcendo neq; excandeſcere [o] aduerſus eos quos malos putat: neque precibus calamitoſorum inlacrimari oportet. id enim nō eſt cōſtantis & recti iudicis, cuius animi motū vultus detegit. [p] Et ſummatim [q] ita ius reddi debet, vt auctoritatē dignitatis ingenio ſuo augeat. [r]

a *Parciſſimè*. id eſt non etiam coram ſuperiore. vel ideo dicit parciſſimè, quia per executorem permittitur perpetuatio vel cōteſtatio: vt infra dicit in fine legis.

b *Ius dicatur*. ipſis agentibus vel conuentis.

c *Reſtituantur*. quomodo hoc, cum non videantur amiſiſſe: vt. j. de iudic. l. ij. §. penulti. Reſpond. ibi amittuntur, ſed datur reſtitutio: vt hîc, & ita ſine dāno dicitur ꝓcedere dilatio. nec obſt. quod dicitur. C. de an. excep. l. j. in fi. quia ſaltem per executorem potuit hic perpetuare actionē: & ideo amittitur actio: vt C. de an. exce. l. vt perfectius. ſed tamen quia nō facilè vel commodè præſides vel eorum comites idē facere poſſent propter multitudinē negociorū, ideo datur reſtitutio. eadem eſt ratio in prouincialibus: quia & eis eſt graue cū domino vel ſubiectis domini litigare: vt. C. de epiſco. audi. l. ſi præſens.

†An legem linciā de donis & muneribus intelligit: vide. l. ſępe j. de verb. ſig.

d *Inuito*. ſ. liberto, vel alij familiari ſuo, non autem ſibi: quia tūc nō fieret etiā cōteſtatio: vt C. ne quis in cauſa ſua iudi. l. j. quæ eſt contra. Azo. vel hîc ſpeciale vſq; ad lit. conteſt. ſec. Ioā. aliàs non: vt ibi, & j. de iuriſ. om. iudi. qui iuriſdictioni. Vel dic, coram ſuperiore. idem econtra ſi eius familiaris intulit alij iniuriā.

*De Pompeio id refert Cicero pro l. Manilia.

e *Conteſtetur*. qua non facta datur reſtitutio: vt. j. qui. ex cau. ma. l. j. & s. eo. l. j. in princ.

f *Et deponatur*. apud iudicem vel aliquē ſequeſtrū, ideo quia perſona erat ſuſpecta: vt j. qui ſatiſ. cog. ſi fideiuſſor, §. fina. aliàs non fieret: vt. C. de prohib. ſequeſtra. l. j. quæ eſt contra. ADDITIO. Solue ſecundum Bart. & dic quòd ibi eſt regulare. hic eſt caſus ſpecialis quando eſſet perſona ſuſpecta. dic vt no. in. d. l. ſi fideiuſſor, §. fin.

g *Satiſdato*. i. cauto cū fideiuſſore. & dic ꝙ ſatiſdatò, eſt aduerbiū.

SI fortè.] CASVS. Præſes ꝓuincię antequā ſucceſſoris cognouerit aduentū, tutorē dedit: & auctoritatē manumittēdi præſtitit: & vtrum hæc valeant, quæritur. Reſpond. ꝙ ſic. Viuianus.

h *Manumiſerit*. i. auctoritatem præſtiterit manumittenti. ſimilē expoſitionem habes ſupra de offi. procon. l. ij.

i *Cognouerit aduenīſſe*. vſq; ad cuius euentū durat eius iuriſdictio: vt ſupra de offic. procon. l. meminiſſe. licet ſit arg. cōtra. s. tit. ij. l. vlti. & ſic no. quòd poteſt ignorās quod nō poſſet ſciens. ſic. s. de offi. præfect. vr. l. Barbarius. & inſtitu. de teſta. §. teſtes. Arg. cōtra j. de vſucap. Labeo. quia ibi paria ſunt ſciens & ignorans. Accur.

Ignorās poteſt aliquando, quod ſciēs nō poteſt.

k PLebiſcito. *Munus*. Donū eſt genus, munus ad nuptias. vel ad aliud dotalicium, & ſic eſt ſpecies: vt. j. de verb. ſig. l. inter donum.

Munus & donum differunt.

l *Poculentúmve*. quod nō eſt propriè donum vel munus, ſed xenium: vt ſupra de offi. procon. l. ſolent, §. fi. hodie autem nec hoc accipere debet, niſi in defectum ſui ſalarij: vt in authen. ſcriptum eſt exemplar huius §. quapropter dum, colla. ij.

m *Prodigatur*. i. conſumatur. ſic. C. de fid. inſtru. & iur. haſt. fiſc. l. pen. lib. x.

ff. Vetus.

Donatio facta à Cōſtantino nihil valuit: quia à ſeipſo non potuit abdicare niſi in manibus populi Romani. Iac. But.

XX. PAPINIANVS *libro primo Reſponſorum.*

LEgatus Cæſaris, id eſt præſes vel corrector [s] prouinciæ, abdicando [t] ſe non amittit imperium. [u] †

XXI. PAVLVS *libro ſingulari de officio adſeſſorum.*

PRæſes cū cognoſcit de ſeruo corrupto, vel ancilla deuirginata, vel ſeruo ſtuprato: ſi actor [x] rerum agentis corruptus eſſe dicetur, vel eiuſmodi homo, vt nō * ſolam iacturam aduerſus ſubſtantiam, [y] ſed ad totius domus † euerſionem pertineat: ſeueriſſimè debet animaduertere.

DE OFFICIO PROCVRATORIS * Cæſaris, vel rationalis.

TITVLVS XIX.

Geſta per procuratorē Cæſaris, tenent & valēt, dūmodo diligēter & nō cōtra cōmodū Cæſaris ſint geſta. & per procuratorē Cæſaris quæritur hereditas Cæſari: quæ ſi appareat poſtea nō ſoluendo, habetur pro nō adita. h. d. vſque ad l. curatores. Diuiditur in quatuor partes. In prima ponit vnū dictū generale. in ſecūda ponit aliud dictum, cū quadā limitatione primi dicti. In tertia ponit vnū ſpeciale circa procuratorem Cæſaris. In quarta ponit aliud ſpeciale. ſecūda ibi, ſi rē Cęſaris. tertia ibi, eſt & hoc præcipuū: quarta ibi, ꝙ ſi ea.

A OBſeruandum.] CASVS. Præcipitur hîc vt præſes prouinciæ quādo reſidet pro tribunali, debeat omnibus prębere aditū vt poſſint ad eū ire: ſed hoc ita faciat, vt nō contēnatur. Iterū dicit, ꝙ quādo cognoſcit, nō debet clamare cōtra malos homines: nec etiam lachrymari debet ſi veniat aliqua vel aliquis plorādo. Vltimò reddit rationē de hoc. Viuianus.

n *In vlteriorem*. ſcilicet quàm oporteat.

o *Excandeſcere*. i. fortiter acclamare.

p *Detegit*. i. diſcooperit. ſic inſti. de lib. ij. repon. & j. de adquir. re. do. adeo, §. eſt tamē, in fi. ſed nec omnino debet diſſimulare: vt. s. de offic. procon. l. nec quicquā, §. circa. & no. mirabilē maliciā quā docet hæc lex, ꝙ aliud gerāt in corde, & aliud ſimulēt. quod optimè faciunt Bonoñ.

†Argumētantur hinc aduerſ. donationē Cōſtantini.

q *Summatim*. id eſt vt regulam tibi tradam.

r *Augeat*. vt. j. de poſtu. l. j. in prin. Accur.

s LEgatus. *Corrector*. quę expone vt. s. eodem. l. ex omnibus.

*non ſolū ad iacturā, alij legunt, non ſolū iactura.

t *Abdicando*. i. volens ſe ab imperio. i. iuriſdictione abdicare. i. ſeparare non poteſt: niſi faciat in manu principis à quo habet. tūc enim poſſet: ſicut & quando habet à populo, poteſt populo petēte vel volēte dimittere: vt. s. de orig. iur. l. ij. §. & cū placuiſſet, quæ eſt cōtra. [a] Sic & epiſcopus nō poteſt renunciare niſi in manu papæ: vt in decr. xvij. quæſt. ij. Gōſaldꝰ. & vj. quæ. iij. denique.

† ὄικων ἀνατροπὴν in ſimili argumento vſurpat Canon Apoſtolorum. 82.

*Hic à Strabone vocatur lib. 17. ἴδιος λόγος.

a] Pro ſol. huius cōtrarij vide qđ not. per Inno. in ca. qđ in dubiis. & ca. fi. de re. permuta. & ca. fi. de reſtitu. in integ.

u *Imperiū*. i. iuriſdictionem. Accur.

PRæſes.] CASVS. Si ſeruus vel ancilla corruptꝰ vel corrupta ſit, & de hoc cognoſcit præſes: ſi is ſeruus vel alius fuerit bonus, vel actor, puniat hūc corruptorē ſeueriſſimè. nā plus punitur qui bonū corrupit, q̄ qui malū deteriorauit. Viuia.

x *Actor*. id eſt caſtaldus. ſic inſtit. de iniur. §. pœna. Accur.

y *Subſtantiam*. ſcilicet particularem.

DE OFFICIO PROCVRATORIS Cæſaris vel rationalis.

E Παρaμηλισμὸς *eſt. idem nanque eſt procurator Cæſaris & rationalis, qui ſcilicet in prouincia iudicat inter fiſcum & priuatos, vt in vrbe prætor à Diuo Nerua conſtitutus: ac proinde procurator Cæſaris de bonis fiſco vindicatis cognoſcit, vel iudicē dat, licet de crimine non cognoſcat, nec inter priuatos ius dicere poſſit, niſi fortè vicem præſidis tueatur, vt nonnunquam temporis cauſa prouinciæ adminiſtratio legato vel quæſtori præſidis vel rationali committitur. Cuiacius.*

QVæ.] CASVS. Dicit hæc lex, quòd quæ procurator Cæſaris facit, rata ſunt ac ſi princeps feciſſet, dum tamē cōmodum principis faciat: vt ſubiicit. Itē dicit ꝙ ſi iſte procurator rem Cæſaris vēdat vt ſuā, nō trāsfert dominiū. vnde nihilominus vēdere vel trāſigere quo ad cōmodum Cæſaris poteſt. nā bene gerere rem Cæſaris debet. Itē ſi ſeruus Cæſaris hæres inſtituatur, ꝓcurator Cæſaris poteſt iubere ſeruo vt hereditatē adeat. Item ſi Cæſar inſtituatur heres, ſi iſte procurator adeat illā hereditatē, adquirit eā Cæſari: & hoc ſi illa

UNED

I. VLPIANVS *libro ſexto decimo ad Edictum.*

Quæ acta a geſtáq; ſunt à procuratore Cæſaris, ſic ab eo b comprobātur, atque ſi à Cæſare geſta ſunt. Si rem Cæſaris procurator eius quaſi rem propriā c tradat, non puto eum dominiū d transferre: tunc enim transfert, cum negocium Cæſaris gerens conſenſu ipſius e tradit. Denique ſi venditionis, vel donationis, vel transactionis cauſa quid agat: f nihil agit. non enim alienare ei rem Cæſaris, ſed diligenter g gerere cōmiſſum eſt. Eſt hoc præcipuum h in procuratore Cæſaris, quòd & eius iuſſu ſeruus Cæſaris i adire hereditatē poteſt: & ſi Cęſar heres inſtituatur, miſcendo ſe opulentæ † hereditati procurator heredē Cæſarē facit. k

II. PAVLVS *libro quinto Sententiarum.*

Quòd ſi ea bona ex quibus imperator heres inſtitutus eſt, ſoluendo non ſint: re perſpecta conſulitur imperator. l heredis * enim inſtituti in adeundis vel repudiādis huiuſmodi hereditatibus m voluntas exploranda eſt.

hereditas eſt ſoluendo & locuples. ſi non ſit locuples nec ſoluēdo, imperator poteſt repudiare illā hereditatem. h.d. cum.l.ſeq. A

Acta, & geſta differūt.

a *Quæ acta.* Acta, nomen generale, ſed geſta rem extra iudicium tantum factam ſignificat: vt infra de verborum ſignific. Labeo, in princip.&.§.fin. Accurſius.

b *Ab eo.*ſ. Cæſare.

c *Quaſi rem propriam.* ſcilicet procuratoris.

Procurator an poſſit rē domini ſui alienare.

d *Dominium.* quia nemo errans, &c. vt.j.de adquir.re.do.ſi procurator.ij. Sed contra.j. man. ſeruum Titij. ij. reſpō. ſed ibi dominus de re ſua vendēda, licet ſuā ignoret, mandauit. hîc autē Cæſar in hoc nō fecit eum procuratorē. Ioan. & vt plenè hæc ſcias, diſtingue, cū geſtor negotiorū alicuius vendit: aut rem quæ verè ipſius domini eſt: aut quæ vere eſt ipſius geſtoris. ſi vere geſtoris, ſi quidē geſtor ſciēs eſſe ſuam tradat, transfert dominiū, etiā ſi tanquam ſit domini tradat: vt. j.de cu. fu. Iulianus, §.j. ſi verò neſciens geſtor eſſe ſuam tradat: ſi quidē tanquā domini, & velut procurator tradat: nec trāſfert dominium, nec ei obſtat exceptio: vt. j. de adquir. rerum do. ſi procuratori. vel quod verius eſt, licet nō trāſferat, tamē repellitur: quia etſi tanquā procurator vēdit, tenetur de euictione: quia vēdit ſponte: ſicut & in fideiuſſore: quia ſecus eſt ſi ex neceſſitate: quia non tenetur de euictione: vt officialis: vt. C.de euict.l.exceptione. &.j.familiæ erciſcun. qui erat.&.j.man. ſeruū Titij. ſi verò velut ſuā vēderet & traderet, & verè eſſet ſua, ſed nō credebat eſſe ſuā ex ea cauſa ex qua erat: dominiū quidē non trāsfert, ſed exceptionē patitur: vt.j.man.l.ſeruum Titij.j.reſpon.illius.l. cum autē rem domini vendit: ſi quidem non vendat tanquā domini, ſed putans eſſe ſuam, tāquam ſuam: nullo modo trāsfertur dominiū: vt hic, &.j.de curat.fur.Iulianus.§.j. ſi verò vēdat tanquam domini, & ſciat eſſe domini: vel non etiā vendat tanquam domini, ſed vt ſuā, ſciens eam eſſe domini, & gerēs officiū domini: cū in tribus caſibus alienat: vt ſi habeat ſpeciale mādatū: vel ſi generale, & habeat liberā adminiſtrationē: vel in rē ſuā ſit procurator: vt.j.de iureiur. l.iuſiurādū.ij.§.fi.&.l.ſequē.&.j. de procu. l.ꝓcurator totorū.&.l. ꝓcurator cui. niſi in hoc caſu vbi habet liberā, & tamē non alienat niſi expediat: vt in prin.huius legis.

† Ergo per ceteros procuratores priuatorum hereditas nō adquiritur vt multis aliis argumentis probaui lib.2. ſubſeciuarū lectionum. Cont.

* Vide Ant. Aug.lib.3.emend.cap.6.

e *Conſenſu ipſius.* ſcilicet Cæſaris. ſed etiam ſine conſenſu eius, ſi tamen ei expediat, dico eum vendere, & dominium transferre poſſe: argu.j.ad Trebel.l. mulier quæ duobus, §.ſed enim, verſicu.ſed & ſi cum diſtrahere deberet.

f *Quid agat.* ſ.contra commodum Cæſaris, alioquin poteſt: vt in princ.huius legis.&.j.de iure fiſc.l.aufertur, §.actores.& idem in ſimilibus: vt.j.de trāſactio.l.cum hi, §.ſi prætor. &.j.de pactis.l. contra iuris, §.ſi filius.&.j.de admini.tut.Lucius.ij.§.fina.Accur.

g *Diligenter gerere.* ſed nonne bene poteſt gerere alienādo: vt. C. de admini.tuto.l.non omni.&.j.ad Trebel.mulier, §.ſi is. ſed hîc loquitur cum nō expediat alienare: alioquin cōtra: vt.j.pro emptore.l.qui fundū, §.ſi tutor.&. C.de admi.tut.l.lex quæ tutores, §.fi.quia hic habet liberā adminiſtrationē: vt.s.eo.in princ. vnde videtur poſſe alienare. ſed ſpeciale eſt, ne in Cæſaris pręiudicium alienet. aliàs contra: vt infra de procur.l.procurator cui. Azo.

h *Eſt hoc præcipuum.* id eſt ſpeciale, vt hîc, & infra de adquirend. heredita. ſi quis mihi bona, §.ſi ſeruus fiſci.

i *Seruus Cæſaris.* inſtitutus.

Procurator Cæſaris non poteſt imponere pœnam deportationis, ſed colonos improbos poteſt à colonia remouere: neque ad eandem iterum reuerti poſſunt.

III. CALLISTRATVS *libro ſexto de cognitionibus.*

B Curatores n Cæſaris ius deportādi non habēt: o quia † huius pœnæ conſtituendæ ius nō habent. Si tamē quaſi tumultuoſum p vel iniurioſum aduerſus colonos Cæſaris prohibuerint q in prædia Cæſariana accedere: abſtinere debebit. idq; diuus Pius Iulio reſcripſit. deinde r neq; redire cuiquam permittere poſſunt. idque imperatores noſtri Seuerus & Antoninus ad libellum Hermiæ reſcripſerunt.

DE OFFICIO iuridici. *

TITVLVS XX.

I. VLPIANVS *libro vicenſimoſexto ad Sabinum.*

C Adoptare quis apud iuridicum poteſt: quia data eſt ei legis actio. f

II. IDEM *libro trigenſimonono ad Sabinum.*

Iuridico, qui Alexandriæ agit, datio tutoris conſtitutione † diui Marci conceſſa eſt.

k *Cæſarem facit.* in alio procuratore ſecus: vt infra de adquiren. here.l.Paulus reſpon.

l *Quod ſi. Imperatori.* vt liceat ei abſtinere: vel quod melius eſt, vt perinde habeatur ac ſi adita non fuiſſet: vt infra de iure fiſc.l.j.§.an bona.

m *Huiuſmodi hereditatibus.* & in aliis: vt inſti. de hered.qua.& diff.§.fin. &.j. de ſuc. edi.l.j. §. vnuſquiſque. niſi in furioſis & pupillis, vbi tutoris exigitur volūtas: vt infra de aucto. tuto.l.ſi ad pupillum.

Curatores.] CASVS. Denegatū eſt procuratori Cęſaris vt poſſit aliquem deportare: quia nō habet ius eius pœnę cōſtituēdæ: quia non poteſt permittere vt aliquis redeat de pœna deportationis: vt in fin.l. huius. Sed pone quòd procurator prohibuit alicui ne ad prædia Cæſaris veniret. nō debebit is cui prohibuit, ad prædia Ceſaris venire.

† Quia propria eorum iuriſdictio eſt de fiſcalib⁹ pecuniariis cauſis l. 9.s.de off. proconſ.

n *Curatores.* id eſt procuratores.

o *Non habēt.* id eſt denegatum eſt eis: alioquin nulla eſſet ratio, cum idem poſitū cum ratione eſſet.

* Subaudi. Alexandriæ, vt additur in Codice eodem Titulo.

p *Tumultuoſum.* ſcilicet aliquē hominem.

q *Prohibuerint.* quod ſine cauſa non fit: vt not. infra de publica.l. cotem.§.agri.

r *Deinde.* hoc referunt quidam ad id quod in principio.l.dicitur. dixerat eum non habere ius deportandi: ſic nec habet ius vt poſſit permittere aliquē redire à pœna deportationis. q enim nō poſſunt dānare, nec abſoluere: vt.j.de reg.iur.l.nemo. &.j.de re iudicata, l.qui cōdēnare. & eſt pro eis.j.de pœnis, l.iiij.§.fin.&.j.de publi.l.cotem, §.fi. ſed Ioā.refert ad proximū dictum: quia ſi prohibuit aliquē accedere ad prædia Cæſaris, non poteſt poſtea permittere vt redeat ad ea: quia ſemel ſiue benè ſiue malè functus eſt officio ſuo: vt.j.de re iudi.iudex.&.l.quod iuſſit.in fi.l.& not.officiū eius eſſe in negociis maximis. ſed & iuriſdictionē habet inter fiſcum & priuatū.

† Quia Iure magiſtratus non competebat.l. muto.§.Tutoris j.de Tutelis.

D

DE OFFICIO IVRIDICI.

Alexandrinos iudice vno fuiſſe contentos quem Cæſar dediſſet Spartianus ſcribit. hic eſt iuridicus de quo agitur hoc titulo: cui poſtea adiecit etiam Seuerus ordinem decurionum. Cuiac.

f *Adoptare. Legis actio.* i.legitimi act⁹ perficiūtur: vt emācipatio, & ſimiles: vt in auth.de defen. ciui.§.nulla, coll.iij.

DE OFFICIO EIVS CVI mandata eſt iuriſdictio.

E *Dictū eſt de officio ordinarij, nunc delegati: licet & de ordinario aliquæ leges dicāt. alij ſic:* a *dictū eſt de iuriſdictione ordinaria quæ eſt in cognoſcēdo: nūc de ea quæ eſt in delegādo, ſcilicet quis delegat, & cui, & qua cauſa, & qualiter officiū ſuum explicat delegatus. de primo.j.l.fin.in prin.de ſecundo nihil. de tertio hac lege per totū. de quarto infra.l.fin. & .l.1.in fine.*

Cōtinuatio. a Et male.P. quamuis Alex.nitatur ſaluare.

Proconſul mandare ſolet iuriſdictionē ſuam vni ex legatis vel omnibus. ſed & præſes cui videtur, itémque prætor in vrbe, non tantum magiſtratui, vt prætor peregrinus iuriſdictionē ſuam mādat prætori vrbano Liuij 24. ſed etiā priuato l.vlt.hoc tit. & quidē totam vel partem aliquā l.ſolet. De iuriſd. Mandato autem huiuſmodi transfertur in mandatarium iuriſdictio omnis, quæ iure magiſtratus competit, non etiam magiſtratus, non iuriſdictio quæ ſpeciali iure legéque competit. Cuiac.

Quæcunque.] CASVS. Hæc lex tractat de iuriſdictione iudicis quę ſit, & qualiter poſſit alicui delegari. Circa quod proponit duas regulas primò. ſecūdo infert ex prima regula. tertiò probat primam regulam. quartò dat exemplum ad regulam.

regulā. Et ſic dicit: quatuor hæc.l. Prima regula eſt quòd omnis iudex cui competit merum imperiū vel mixtum, alij id delegare non poteſt. Secunda regula eſt, quòd ea quæ competunt iudicibus iure magiſtratus, delegari poſſunt. vnde infert ex prima regula, quòd omne quod eſt meri vel mixti imperij, nō poteſt delegare: vt cauetur. l. Iul. de adul. quia ille magiſtratus cui cōpetit ilius.l. cognitio, poterit delegare. Itē probat alio argu. quia ſi dominus ſit à familia occiſus, prætor de hoc cognoſcet ex ſpeciali mādato, ſicq; ſimul & propter hoc non delegatur. Deinde quæritur, an is qui habet cognitionē cuiuſdā cauſæ, habeat aliquam iuriſdictionem propriā. Et reſpō. ꝙ habet modicam coërcitionē vel iuriſdictionē delegatā quaſi ex alio: non autē habet imperiū merū. quaſi dicat non habet iuriſdictionē ordinariam. Nam licet proconſul mandet legato ſuo iuriſdictionem: tamen non transfert merum imperiū in legatū ſuum. & ita ponas: Mihi mandata fuit iuriſdictio, an mea propria, ſiue illius qui mandauit? Et reſpon. ꝙ mea. Deinde ſi ille qui mihi illā mandauit, merū habet imperiū, nō videtur demādaſſe illud. attamen quamuis ex ſuo mādato nō habeā imperiū merum vel mixtum, tamen habeo coërcitionem.

Vide Alc. li. pare. 2. cap. primo & 6. & Baronem li. 1. Quæſtionum Anniuerſar.

DE OFFICIO EIVS cui mandata eſt iuriſdictio. TITVLVS

Cauſæ meri & mixti imperij cōceduntur maioribus iudicibus ſpecialiter & expreſſè in priuilegium: & ideo non poſſunt delegari niſi in caſu abſentię. cauſæ verò iuriſdictionis in fine omittuntur, & competunt cuilibet magiſtratui: & delegari poſſunt. h.d.

I. PAPINIANVS *libro primo Quæſtionum*

QVæcunque [a] ſpecialiter [b] lege, [c] vel ſenatuſconſulto, [d] vel conſtitutione [e] principum tribuuntur: [f] mandata iuriſdictione [g] non transferuntur. quæ verò iure magiſtratus [h] competunt, mandari poſſunt. [i] & ideo [k] videntur errare magiſtratus, qui cum publici iudicij habeāt exercitionem [l] lege vel ſenatuſconſulto delegatam, veluti legis Iuliæ de adulteriis, & ſi quæ ſunt aliæ ſimiles, iuriſdictionē [m] ſuam mandant. huius rei [n] fortiſſimum [o] argumentum eſt, quòd lege Iulia de vi nominatim cauetur, vt is cui obtigerit exercitio, poſſit eam [p] ſi proficiſcatur [q]

a *Quæcunque.* hoc ſignum, quæcunque, comprehendit ea quæ ſpectant ad merum imperium vel mixtum: quia hæc ſpecialiter mandātur maioribus. iuriſdictio enim & ſi demādetur per legē, imò quia per legē demandatur, alteri delegatur: vt. ⁊. de iu. om. iud. l. more. & l. & quia non ſpecialiter mandatur alicui.

b *Specialiter.* duo dicit, ſpecialiter, id eſt expreſſè: item in priuilegium, quia de maioribus: & ambo ſunt neceſſaria, & alterum non ſufficit: vt hic, & in glo. in verbo. quæ verò. infra hac. l. & ideo dicit, ſpecialiter, &c.

c *Lege.* vt. l. Iul. de adulte. & de vi public. & pri. vt hic ſubiicit.

ADDITIO. vt. ſ. l. j. tit. proximi.

d *Senatuſconſulto.* ſ. Silaniano: vt infra hac. l. §. & ſi à familia.

e *Conſtitutione.* pone exemplum vt. C. de peda. iudi. l. ij. in fi. vbi dicit de ingenuitate & libertinitate. Itē vt. C. ne l. j. po. l. j. Item [a] vt infra de re. eo. l. j. Item vt infra de tranſact. l. cum hi. §. ſi prætor. in fin.

f *Tribuuntur.* hic no. quatuor [b] eſſe ordines magiſtratuum: illuſtres, ſpectabiles, & clariſſimi, & ſimplex magiſtratus. primis tribus tribuuntur hæc quæ ſunt de mero vel mixto imperio. nam datur præſidi prouincię: vt ſupra de offi. præſi. illicitas, §. qui vniuerſas. qui eſt clariſſimus: vt. C. de pri. car. l. j. ergo multo magis ſpectabilibus, & fortius illuſtribus. qui autem ſint de quolibet ordine, notauimus in auth. vt ab illuſtri. & qui ſupra eam digni ſunt. in prin. col. v. Dic ergo tribuuntur, vt maioribus magiſtratibus: ſecus verò ſi municipalibus magiſtratibus qui minimi ſunt, aliquid etiam ſpecialiter demandetur: ſicut eis mandatur in auth. de defen. ci. §. & iudicare. & §. audient. & §. ſed nec proprias. col. iij. tunc enim demandatur, quia iure magiſtratus competit: vt hîc dicit. vel dic melius, etiam ſi aliquid mandetur minimis ſpecialiter, non tamen dicitur ſpecialiter committi, vt dicemus. ⁊. in gl. quæ incipit, id eſt propter vim, &c. & ſic dic ſpecialiter, ſ. in priuilegium. Sed vbi cauſæ meri vel mixti imperij ſpecialiter vel in priuilegium committuntur? Reſpon. eo ipſo, quòd inferioribus negatur: vt infra titu. ij. magiſtratibus. ſed & committūtur: vt ſupra de officio præſid. l. illicitas, §. qui vniuerſas. habent enim vt maiores: ſed hæ committuntur.

a] Iſta duo exempla reprobat ſolus Alb. dic tamen quòd omnia exēpla gl. ſunt bona, ſecundum Alex. & Iaſonem.

b] Imò ſunt quinque, ex quo reperiuntur ſuperilluſtres. Bar. & Iaſon.

g *Iuriſdictione.* ſcilicet tota. idem puto & ſi id nominatim committat præſes, quod ei ſpecialiter eſt tributum, ſecundum Azo. vt infra de reg. iur. l. nemo poteſt.

h *Quæ vero iure magiſtratus.* id eſt propter vim magiſtratus cuiuſlibet: vt infra de iudi. cum prætor, §. item. dicitur ergo iure magiſtratus aliquid alicui cōpetere, quod cōpetit eo ipſo quòd magiſtratus eſt: hoc eſt, id haberet etiam ſi viliſſimus eſſet magiſtratiunculus. licet ergo & merum imperium competat cuilibet illuſtri & clariſſimo, eo ipſo quòd eſt in eo magiſtratu: non tamē cōpetit niſi eis maioribus. nam non minimis. & dic, quę verò iure magiſtratus, ſcilicet cuiuſlibet, vt auctoritatē præbere manu-

A mittentibus. ſed hoc ſecundum has leges non videtur demandari: vt infra eod. l. ij. in princip. ſed expone eam vt ibi diximus. item vt apud ſe teſtamenta aperiantur. Item pecuniarias cauſas, & maximè viles audire, & criminales leues, & ſimilia: vt in authent. de defen. ci. §. ſed neque. & §. ex prouinciali. & §. audient quoque, colla. iij. & C. de magiſt. muni. l. ij. & C. de iudi. l. fin. ſi verò, quia de maioribus eſt, aliquid habet in priuilegium ſpecialiter lege vel ſenatuſconſ. ſibi iniunctum, illud non demandat. ſpecialiter ideo dixi, quia ſi non ſpecialiter alicuius rei cognitio, ſcilicet in priuilegium (alij dicunt. id eſt expreſſim & ſingulariter in priuilegium) ſed generaliter omniū cauſarum diſcutio alicuī iudici etiam maximo, puta quæſtori, demandetur, ſecus eſt: quia demandat de his quæ non ſpectant ad merum vel mixtum imperium: vt in authen. de man. prin. in prin. & §. ſit tibi. & in illo. §. ſi quis autem, verſi. quòd ſi delinquentes. col. iij. & ſupra de officio procon. ſi in aliam quàm, §. fi. & ſupra de offic. præfec. vrb. l. j. §. cum vrbem. & de offi. præſi. l. omnia. vis ergo eſt facienda in illo verbo, ſpecialiter. q. d. committuntur in priuilegium: & quia

C de maioribus eſt.

i *Mandari poſſunt.* ſed tutelæ datio videtur competere iure magiſtratus: vt infra de tuto. & cur. da. ab his. l. ius dandi. & tamen non delegatur: vt in eod. titu. nec mandante. quæ eſt contra. ſed dic quòd datio tutoris non competit iure magiſtratus: vnde non mandatur niſi habenti iuriſdictionem, vt alicui magiſtratui: & tunc non iure magiſtratus, ſed propter iuſſum legis dicitur competere. & ſic. d. l. ius dandi. intelligitur: vt inſtit. de Attil. tu. §. antepe. hodie autem iure magiſtratus dico cōpetere ſi pupilli ſubſtantia ſit infra quingentos aureos: vt inſtitu. de Attil. tu. §. antepe. Item contra in authen. de man. princ. §. illud tamen, verſi. eos autem, col. iij. & in authen. vt iudi. ſine quoquo ſuff. §. nulli quoque, col. ij. & in authen. vt nulli iudi. §. j. col. ix. in quibus legibus prohibentur loci ſeruatores. ſed certe longe aliud eſt aliquam cauſam alicui committi: quod fieri poteſt, vt hîc: aliud prohiberi huiuſmodi loci ſeruatores per prouinciam ire ad cri-

D mina exploranda, & præſidi referenda: quia plerumque malum ſub velamine boni faciebant: vt dictis. ll. dicitur.

k *Et ideo.* duo generalia poſuit. primum circa merum & mixtum imperium: ſecundum circa ea quæ iuriſdictionis ſunt. nunc infert ex primo.

l *Exercitionem.* id eſt cognitionem. aliàs executionem. & de maioribus magiſtratibus dicit.

m *Iuriſdictionem.* hîc not. etiam mero imperio iuriſdictionem ineſſe.

n *Huius rei.* quòd prædicta regula ſit vera, ſic probat. Accur.

o *Fortiſſimum.* ideo quia hæc dictio ſi, infra poſita, ponitur pro quia. vnde ratione ceſſante ceſſat effectus: vt infra de iure pat. adigere, §. quamuis. quandoque autē ponitur ſi, pro quamuis: [c] quandoque in vi conditionis, & tunc hîc arg. à contrario ſenſu ſumi non poteſt. & ſic ſoluitur contra. C. de condi. inſer. l. cum patrem. vel ſpeciale ibi, (& hic in vi conditionis ponitur) quia

E prauus eſſet ſenſus. & quod ſubiicit, non aliter, &c. eſt à contrario ſenſu. vel aliter, cauebatur in. l. Iul. cognitionem mandari poſſe: ergo idem in alia criminali & publica accuſatione: cum ratio diuerſitatis reddi non poſſit: vt infra de verborum obli. l. à Titio. in fin. j. reſpon. & ita non dicitur à contrario ſenſu, ſcilicet fortiſſimum arg. ſed de ſimilibus ad ſimilia.

c] Et tunc nō valet aliquādo à cōtrario ſenſu. Alc. & Iaſon.

p *Poſſit eam.* ſcilicet cognitionem tantùm, non etiam definitionem, [d] maximè in capitali cauſa vel membri abſciſſione: vt in authen. de col. §. ad hoc prohibemus. verſi. antequam. colla. ix. ſed aliud eſt in eo qui ſubſtituitur aliquo defuncto, cui omnium executio datur: vt. C. de offic. eius qui vicem ali. iu. ob. l. ij. ſecundum quoſdam. vel dic vt ibi. item excipe legatum proconſulis, qui de omni crimine cognoſcit. & de ſuſpecto etiam pronunciat: vt ſupra de offi. proconſ. ſolent, in princi. & infra eodem. l. cognitio, in principio.

d] Gl. ſequitur Bar. & Bal. contrarium tamen tenet. Sal. Ful. & Iaſon.

q *Proficiſcatur.* id eſt ex neceſſitate contingat eum abeſſe. ſic in

UNED

authen. de iudi. §.j.coll.vj. & in authen. vt defun. ſeu fune.§.illud,circa princ.coll.vj.

a *Non aliter*.argu.triplex hîc collige.primum : quia ſumendum eſt argu.à contrario ſenſu.ſic infra man.ſi procuratorẽ,§.ſi ignorantes,ſecundum,quia aliàs prohibita, ex neceſſitate conceduntur : vt ſupra de offic. cõſul.l.j.§.j. Tertium, quia quod in vno conceditur,in cæteris prohibetur. ſic.C. de procur.l. maritus. & infra de ſupel.lega.l. legata. Item quartum,quia ea demũ generali conceſſione facta tranſeunt, quæ ſpecialiter poſsũt concedi : ex eo quod diximus ſupra,mandata iuriſdictione,&c. & tradit nũc:quia ſpecialiter non conceditur. ſic.ĵ. de lib. & poſthu. Gallus. in princ. &. C. de quadri. præſcript. l. ij.in princ.argu.contra infra de adqui. re. do. quædam. ADDITIO. Dic quòd aliud eſt generalitas,aliud vniuerſitas. nam in generalitate quælibet ſpecies conſideratur per ſe: ſed in vniuerſitate nõ: quia omnes faciunt vnum totũ : vt in.l.eum qui ædes. de vſucap. ſecundum P. de Caſt. poſt Pe.

Prohibita ex neceſſitate cõceduntur.

b *Quam*.pro quãuis.

c *Iuriſdictio* . ſcilicet iure magiſtratus competens.

d *Senatuſconſulto* . ſcilicet Silaniano , cuius auctoritate cognoſcitur an ſit domin⁹ à familia occiſus vel non : vt infra ad Sila. l. j. in principio. Accurſius.

mandare.Non aliter [a] itaq; mandare poterit,quàm [b] ſi abeſſe cœperit:cum aliàs iuriſdictio [c] etiã à præſente mandetur. Et ſi à familia dominus occiſus eſſe dicetur:cognitionẽ prętor quã ex ſenatuſcõſulto [d] habet,mãdare nõ poterit.

Delegatus non habet iuriſdictionem propriam, ſed vice fungitur delegãtis : habet tamen modicam coërcitionem.hoc dicit.

Qui mandatam [e] iuriſdictionẽ ſuſcepit,proprium nihil habet : [f] ſed & eius qui mandauit, iuriſdictione vtitur. Veri⁹ eſt enim,more maiorũ iuriſdictionẽ [g] quidẽ transferri, [h] ſed merũ imperium quod lege datur,non poſſe tranſire. [i] Quare nemo dicit animaduerſionẽ legatũ proconſulis habere mãdata iuriſdictione. *Paulus* [k] *notat*:Et imperiũ [l] quod iuriſdictioni cohæret, [m] mandata iuriſdictione tranſire verius eſt.

Manumiſſio habet fieri cum cauſæ cognitione.Item venditio rerum minoris non poteſt delegari. Bartolus.

II. VLPIANVS *libro tertio de omnibus tribunalibus*.

MAndata [n] iuriſdictione à præſide,conſilium [o] † non poteſt exercere is cui mandatur. Si tutores vel curatores velint prædia vendere, cauſa cognita [p] id prætor vel præſes permittat. ꝙ ſi mandauerit iuriſdictionem, nequaquã [q] poterit mãdata iuriſdictione eã quæſtionem transferre.

Delegatus licet ſit aliàs ordinarius,tamen vice delegantis fungitur in cauſa delegata.Barto.

III. IVLIANVS *libro quinto Digeſtorum*.

ET ſi prætor ſit is [r] qui alienam [ſ] iuriſdictionem exſequitur, non tamen pro ſuo * imperio [t] agit, [u] ſed pro eo cuius mandatu ius dicit, quotiens partibus eius fungitur.

Cognitio de ſuſpecto tutore poteſt delegari.

IIII. MACER *libro primo de officio præſidis*.

COgnitio † de ſuſpectis tutoribus mandari poteſt : [x] imò etiam ex mandata generali iuriſdictione propter vtilitatem pupillorum eam contingere conſtitutũ eſt, in hæc verba : Imperatores Seuerus & Antoninus Braduæ procõſuli Africæ:Cum propriam [y] iuriſdictionẽ legatis tuis dederis : conſequens eſt vt etiam de ſuſpectis tutoribus poſſint cognoſcere.

Ea quæ ſemiplenam cauſæ cognitionem requirunt, & in quibus decretum interponitur, delegantur.hoc dicit.

† Quia id lege AElia Sentia ſpecialiter ei deferturVlp. in frag . & Theoph.qui etiã quid ſit cõſilium rectius & verius explicant quam Marius quidam ſemibarbarus, ad cuius ſcripta in hanc legẽ hactenus in libris impreſſis remittebatur miſellus lector. cæco ſcilicet cæcũ ducente. Contius.

e *Qui mandatam*.mandata & delegata iuriſdictio idem eſt.[a] vel dic, mandari,quando vniuerſitas cauſarum : ſed delegari, quando ſpecies vna committitur : vt colligitur infra de iur. om. iu.l. ſolet.vnum tamen quandoque pro alio ponitur.

f *Nihil habet*.imò videtur habere proprium : vt.ĵ.eod.l.cognitio,§.cum propriam, quæ eſt contra. ſed dicitur hîc non habere proprium impropriè,eo quòd propter reuocationem citò amittere poteſt : vt arg.C.communia de le.l.fi.§.ſed quia &.ĵ.de reg. iur.plerumque.vel dic , non habet proprium.ſ. quod ſit ordinarium : habet tamen delegatum:& hoc ſubiicit,verius eſt,&c.vel continua,ideo vtitur, quia verius eſt,&c. prout dicis ſecundum dictas expoſitiones permitti vel concedi. nec obſtat prout dixi transferri, infra de re iudi. ait prætor. quia ibi propter arbitrum dicit,non propter delegatum iudicem.

g *Iuriſdictionem*.ſcilicet delegatam in delegatum.

h *Transferri*. id eſt permitti vel concedi , ſcilicet ordinariam.& ſic non ob.princ. huius, §. ſic fortè ponitur.ĵ. de in rem verſo.l. pe.§.fin.ſic.j. de pac.l.j.§.fin. Vel dic transferri delegatam , non ordinariam,ſecundum duas primas expoſitiones.

a] Iſtam ſequitur Ia.ſecũdã tamen reprobat per.l.fi.infra eodem.

i *Tranſire*. not. ſubtilem rationem , iuriſdictionem transferri: quia habet ex ſe iure magiſtratus merum imperium : non quia habet ſpecialiter à lege,vt de maioribus.

k *Paulus notat*.determinando,non corrigendo.

l *Imperium*.id eſt modicam coërcitionem.

m *Coheret* . hîc quidam dicunt eſſe mixtum imperium , id eſt modicam coërcitionem : nos contra : vt.ĵ.eo.l.fina.in fi.

MAndata.] CASVS. Pręſes mandauit mihi cognitionẽ cauſarum generalẽ alicuius loci , puta alterius partis prouinciæ,vel regni.& quidam minor.xx.an.vult manumittere ſeruum ſuũ.nunquid poſſum ei minori manumittere volẽti auctoritatẽ præſtare,quæritur? Reſpon.quòd nõ.Item pone:tutor prædium minoris vendere vult : quia tenetur pupillus ære alieno : vnde prætor debet per ſe cognoſcere , an ſit illud prædium alienandum. nunquid poteſt prætor illam cognitionem alij delegare? Et reſpon.quòd non,ſed ipſe cognoſcat. Viuianus.

n *Mandata iuriſdictione*. ſpecialiter vel generaliter.

o *Conſilium*. i. auctoritatem manumittẽdi præſtare:vt.ſ̃. de offic. procõ.l.ij.in fi.&.ſ̃.eo. l.j.j.reſpõ. & hoc quãdo cauſa manumittẽdi probãda eſt : vt cũ minor. xx. an. manumittit:vt inſtit.qui.ex cau. ma.non li.§.eadẽ. aliàs contra , quia nõ interuenit cauſæ cognitio.

p *Cauſa cognita* . ſcilicet ſi grauati ſunt minores mole æris alienis:vt.C.de prę.minorũ , l.ob æs. &.ĵ.de re. eo. l.j. §. quòd ſi forte. &.l. magis, §. ſi æs. vel forte ad inſtar Eccleſię quãdo plus incõmodi affert, quàm cómodi: vt argu. in authen. de non alie.§.penult.

* Nam & a P.Prætorio appellatur cum eſt dat⁹ iudex l.Eos Cod.de appel.Contius.

† Vide pro l.hui⁹ intelligentia Al. li.2.para. c.I.

q *Nequaquã*.quia ſpecialiter eis demãdatur diui Seueri cõſtitutione:vt.ĵ.de re.e.l.j.præfectus tamen hãc iuriſdictionẽ ordinariã habet interponẽdi decreti lege ſibi cõceſſam:vt C.de offi.eius qui vicẽ alicui⁹ iudicis obtinet. l.ij.quæ eſt cõtra. Acc.

ET ſi prætor.] CASVS. Magiſter delegauit cauſam inter ſcholares domino epiſcopo , vel poteſtati . non cognoſcet epiſcopus vel poteſtas pro ſua iuriſdictione , ſed tanquam magiſter.

r *Sit is*. Pone exemplum ,quòd magiſter delegat cauſam inter ſcholares poteſtati vel epiſcopo. & trahe ex hac lege argumentum,quòd quis facit non tanquam ipſe, ſed tanquam alius.ſic.ſ̃. de adopt.ſi pater,§.qui duos.

Quis aliquãdo facit nõ tanquam ipſe ſed tanquam alius.

ſ *Alienam*.ordinariam,ſuam tamen delegatam.

t *Imperio*.id eſt pro ſua iuriſdictione.

u *Agit*.id eſt cognoſcit.Accurſius.

COgnitio.] CASVS. Dicitur in hac.l. quòd proconſul poteſt cognoſcere de ſuſpecto,& ſuo legato delegare.& hoc dicit in principio in genere : & poſtea in ſpecie : quia probat per verba cuiuſdam imperatoris. Vltimò ponit quatuor caſus quorum cognitiones delegari poſſunt aliis.

x *Mandari poteſt*. datio autẽ delegari non poteſt : vt.ĵ.de tut.& cu.da.ab his, l.nec mãdante.niſi ei qui ſubiectus eſt,& cui imperari poteſt,& qui aliàs iuriſdictionẽ habet : vt inſti.de Attil.tu.§. ſed hoc iure vtimur.per.l. tamẽ quæ dat ei priuilegiũ, cõpetit legato proconſulis:vt.ſ̃.de offi.procõſul.l.pe.ſed certè nec cognitio de ſuſpecto videt poſſe delegari, quãuis hoc dicatur : vt.ĵ.ad Turpil.l.j.§.ſuſpecti,quę eſt cõtra.So.ibi præſidis appellatio generaliter ponitur vt comprehẽdat etiã delegatum hunc : vt.ſ̃.de offi.præſi.l.j.& excluſio quæ ibi ponitur,excludit illos qui nullã habẽt iuriſdictionẽ : qui etiã ex delegatione cognoſcere nõ poſſunt.hi verò legati iuriſdictionẽ habẽt aliquã.arg.tamen contra. huic ſolutioni.ſ̃.l.proxi. Vel dic ſpeciale in legato procõ.in hoc. nam & alia habet ſpecialia:vt. ſ̃.de offi.procon.l.ſolẽt.hic enim in legato procon.Africæ loquitur:ſecus [b] autẽ in legatis cęterorum rectorum prouinciarum.nõ autem ſecus in legato prætoris qui Romæ reſidet : vt.ĵ.de ſuſpect.tu.l.j.§.an autem.Accur.

b] Imò idẽ, ſecundum Pau.

y *Cum propriam*.id eſt quæ erat tua propria,non quæ fiat eorum propria : aliàs contra : vt ſupra de offi. proconſ.l.legati proconſulis.& ſupra eo.l.j.§.fina.Accurſius.

Vt poſſeſſio.

Vt poſſeſſio bonorũ [a] detur, [b] vel ſi cui damni infecti nõ caueatur, vt is poſſidere iubeatur: aut ventris nomine in poſſeſſionem mulier, vel is cui legatũ eſt, legatorum [c] ſeruandorum cauſa in poſſeſſionem mittatur, mandari poteſt. [d]

Iudex delegatus non delegat, modicã tamẽ coërcitionẽ habet. B

V. Pavlvs *libro octauodecimo ad Plautium.*

MAndatam ſibi iuriſdictionẽ mandare alteri non poſſe [e] manifeſtum eſt. Mandata iuriſdictione priuato, etiam imperium [f] quod non eſt merum, videtur mãdari: quia iuriſdictio ſine modica coërcitione nulla eſt.

DE OFFICIO ADſeſſorum. †

TITVLVS XXII.

I. Pavlvs *libro ſingulari de officio adſeſſorum.*

OMne officium adſeſſoris, quo iuris ſtudioſi [g] partibus ſuis fungũtur, in his ferè [h] cauſis conſtat: in cognitionibus, [i] poſtulationibus, [k] libellis, [l] edictis, [m] decretis, [n] epiſtulis. [o] *

a *Vt poſſeßio bonorum.* ſic pone, vt ſint duæ partes. Vel Dic ꝙ vna, & conuerte: & ſic dic bono. poſ. & exaudias nõ in omni bo. poſ. ſed in his tantùm quæ ius non tribuunt: vt Carboniana, & quæ ventris nomine datur, & quæ datur filio emãcipato gratia agnoſcendæ litis in quærela inofficioſi teſtamenti, de qua dicitur. ĩ. de inoffi. teſta. Pap. §. j. ſex verò ordinariẹ & ſeptẽ extraordinariæ ius tribuunt, ideoq; cauſa cognita dantur: vt. ĩ. quis or. in bo. poſ. ſer. l. ij. §. dies. &. ĩ. de bo. poſ. l. iij. §. ſi cauſa. & idcirco nõ demãdãtur: vt. ſ. de offi. procõ. l. nec quicquam, §. j.

b *Detur.* i. pronuncietur danda.

c *Legatorum.* ſed nõne hoc exigit cauſæ cognitionem: vt. ĩ. vt in poſ. le. l. ſi is à quo, in fi. j. reſpon. ergo nõ demandatur: vt. ſ. de offic. procon. l. nec quicquã, §. j. Reſpõdeo, ſummaria non plena exigitur cognitio cauſæ: vt. d. l. dicitur. ſi is à quo.

d *Mãdari.* poteſt. imò videtur ꝙ mandari nõ poſſit: cum ſit mixti imperij: vt. ĩ. de iur. om. iu. l. iubere. quæ eſt cõtra. Sol. ſecũdum R. & Azo. quod hîc dicitur mandari poſſe vt bo. poſ. detur, ſic intelligit vt delegat⁹ cognoſcat dãda ſit vel nõ poſſeſſio: & etiã pronunciet mittendũ vel nõ. cæterum vt cognoſcat & pronunciet, & re ipſa mittat, mandari nõ poteſt: vt ibi, & infra ad muni. ea quæ, §. magiſtratibus.

† Adſeſſoribus ſalaria inſtituit Imperator Alexander Seuer⁹: quãuis ſæpe dixerit eos eſſe promouendos, qui per ſe rẽp. gerere poſſent, non per adſeſſores, & vnũquẽque hoc agere debere. qđ notat Aelius Lamprid. in eod. Idem Plato dialog. 2. de legibus.

* Nõ tamẽ in ſubſcriptionibus. l. 2. C. e.

MAndatam.] CASVS. Primo dicit quòd delegatus delegare non poteſt. Secundò dicit ꝙ ſi alicui cauſa delegatur, imperium mixtum vel merum ei non delegatur, ſed modica coërcitio D tranſit ad eum delegatum. vnde iſte delegatus poterit punire illũ qui fuit contumax coram ſe. Viuia.

e *Non poſſe.* Not. delegatũ delegare non poſſe: vt hîc, &. ĩ. de iur. om. iud. l. more. &. C. de iud. à iudice. in princ. Sed cõtra. ĩ. quis & à quo ap. l. j. §. fin. ſed dic ibi delegatã vniuerſitatẽ cauſarum: quo caſu vnã ex his poteſt delegatus delegare, vel quaſdã: vt. ĩ. de iur. om. iud. ſolet. hic autẽ tantùm vna vel certæ cauſæ erãt cõmiſſæ. Item contra. ĩ. de iudi. cum prætor, §. j. ſed ſpeciale in legato proconſulis. Item contra. C. de iudi. à iudice, in fin. ſed ibi ſpeciale.

Delegatus nonnunquã delegare poteſt.

f *Etiam imperium.* non dicas merum vel mixtum imperium: licet hoc quidam dicant: quia illud delegari non poteſt: vt. ſ. eo. l. j. j. reſpon. ſed modicam coërcitionem: id eſt caſtigationẽ, vt ſtatim ſupponit. ĩ. de iuriſdictio. om. iud. l. magiſtratibus, in fine.

DE OFFICIO ADSESSORVM.

Adſeſſores quoq; non ſunt magiſtratus, ſed cõſiliarij & comites magiſtratuum vrbanorũ vel prouincialiũ vel quibus hi mandauerunt ſuam iuriſdictionem, delati ad ærarium vel in cõmentarium principis, inter eos qui ſalaria ferunt de publico. vel, conſiliarij iudicum à principe datorum vel procuratorum Reipublicæ. nam & hi iudices erant. Cuiac. E

g *Omne officium. Studioſi.* id eſt adſeſſores.

h *Ferè.* hoc ideo, quia aliàs eius, ſcilicet præſidis occupationes adimplent præter infraſcriptas: vt in authen. de iudi. col. vj. §. j. ibi, noſtris enim, &c. Accur.

i *Cognitionibus.* ſcilicet cauſarum ciuilium & criminalium, quid iuris eſſe debeat: vt ei cui adſidet indicet. Azo.

k *Poſtulationibus.* vt videat an ſit infamis qui poſtulat, vel non: vt. ĩ. de poſtul. l. quos prohibet. itẽ vt eum interroget, & ei opponat [a] ad veritatẽ inquirendã, & eũ tacere faciat quando ſibi videbitur: vt. ĩ. de his quẹ in teſt. delẽ. l. ꝓximè, circa fi. & ſeruet ordinẽ poſtulatorũ: vt. ſ. de offi. ꝓcõ. l. nec quicquã, §. obſeruare. Ac.

a] No gloſ. quòd iudex poteſt infamem repellere ab officio aduocati: licet ei nemo ſe opponat.

l *Libellis.* conuentionalibus recipiendis, ſi bene concipiantur. ſi A malè, vt reſpuat: vel non recipiat de re illicita: vt. C. vt nemo priua. l. fi. in fin. Azo.

m *Edictis.* ſ. gñalib⁹ in cõmuni totius ciuitatis, & in omniũ perſonis, ſecundũ Azo. vt ſunt bãna quæ ponũtur cõſilio adſeſſorũ.

n *Decretis.* ſ. ſpecialibus in cauſa vna. ſ. vt permittatur alienatio, vel non: vt in perſonis minorum: ipſe tamen prẹſes debet auctoritatem prẹſtare, & ſubſcribere: [b] vt. C. eo. l. ij.

b] Hoc tamẽ de cõſuetudine nõ ſeruatur. Barto.

II. Marcianvs *libro primo de iudiciis publicis.*

LIberti adſidere poſſunt: [p] infames autem licet non prohibeantur legibus adſidere, attamẽ arbitror (vt aliquo quoq; decreto principali refertur cõſtitutum [q]) non poſſe officio adſeſſoris fungi. [r]

III. Macer *libro primo de officio præſidis.*

SI eadem prouincia poſtea diuiſa ſub duobus præſidibus cõſtituta eſt, velut Germania, Myſia: ex altera ortus, in altera adſidebit: [ſ] nec videtur in ſua [t] prouincia adſediſſe.

Mortuo præſide ante finem officij ſui, adſeſſori ſalarium pro toto tempore officij debetur, ſi operas ſuas alteri non locauit: ſecus ſi adſeſſor fuerit ſua culpa remotus, vel præſes propter culpam adſeſſoris ante finem officij. hoc dicit ſecundum varias lecturas. Alex. de Imo. C

IIII. Papinianvs *libro quarto Reſponſorum.*

DIem functo † legato Cæſaris, [u] ſalarium comitibus [x] reſidui temporis quod à legatis [y] præſtitutum [z] eſt, debe-

o *Epiſtulis.* iudicibus alterius ꝓuinciæ mittẽdis, maximè pro exequẽdis ſentẽtiis, ſecundũ Azo. Itẽ vt teſtes recipiantur, & ſibi cautè remittãtur: vt in auth. de teſti. §. & quoniam. col. vij. Sed an iudicare poterit in cauſa in qua eſt adſeſſor? Rñ. nõ, niſi fuerit ei delegata cauſa. vnde ſi eſt talis quæ delegari nõ poſſit, ipſe præſes tantũ iudicabit: vt. C. e. l. ij. & in authẽ. de iudi. §. j. col. vj.

p LIberti. *Poſſunt.* & aduocare: vt. C. de poſtu. l. ij.

q *Conſtitutum.* vt. C. de dig. l. neque, lib. xij.

r *Fungi.* ſed arbiter eſſe poteſt: vt. ĩ. de ar. l. Pedius. aliàs ĩcipit, parui. Et ſic not. hic, ꝙ vbi lex nõ diſtinguit, tamẽ nos diſtinguim⁹. ſic. ĩ. de teſti. l. quæſitũ. Arg. cõtra. ſ. de offic. præſi. l. iij. in fi. ADDITIO. Pro ſolutione huius contrarij, vide quæ dixi in. d. l. iij. in gloſ. fin.

† Cap. 19. locati, ad finẽ.

SI eadem.[CASVS. Ita ponas exemplum: Anglia & Gallia fuit diuiſa in duas prouincias, & ſub duobus præſidibus conſtitutæ. nam Anglia & Gallia fuit vna terra ab initio. nunquid ille qui D natus erit ex parte prouinciæ diuiſæ, poterit adſidere. i. nunquid Anglicus poterit adſidere in Gallia, & econtra? Et reſpon. quòd ſic, licèt quis in ſua prouincia non poſſit adſidere. Viuia.

ſ *Adſidebit.* ſed in ſua nemo adſidere poteſt, niſi quatuor menſibus: & tũc cũ permiſſione principis, aliàs duriter punitur: vt. C. e. de adſeſſo. in conſiliariis, &. ĩ. qui. ex cau. ma. l. hi qui. &. l. ſi cui.

t *In ſua.* ſua tamẽ fuit, inſpecta origine: ꝓpter qđ in vtraq; videbatur prohiberi adſidere: ſed nõ eſt ita, ſecundum Azo. & ſic no. ꝙ non ſpectamus originalem cauſam, ꝙ iſtæ duæ fuerũt vna: ſed accidentalem. ſic ſupra de orig. iur. l. ij. §. qui & ipſi animaduerterunt. Arg. contra infra de poſtulan. l. j. §. beſtias. ADDITIO. Tu dic quòd imò concor. ſecundum Ia. hîc.

DIem.] CASVS. Præſes ꝓuinciẹ deceſſit, qui habebat adſeſſores. nũquid habebũt adſeſſores ſalarium totius? Et rñ. ꝙ ſic, niſi eſſet ei ſubrogatus cũ alio loco poterit demorari. Sed pone ꝙ adſeſſor fuit deiectus per culpã ſuã de adſeſſoria propter malã E famã (quod mihi verum nõ videtur) nũquid habebit ſalariũ reſidui temporis? Rñ. ꝙ nõ. No. circa poteſtates terræ. nam quælibet terra eligit ſibi poteſtatem: & ei certum ſalarium cõſtituit: & de ſalario illo debet ſatisfacere adſeſſori quem ſecum tenet.

u *Legato Cæſaris.* i. præſide ꝓuinciæ: vt. ſ. de offi. præſi. l. pe. Azo.

x *Comitibus.* i. adſeſſoribus: de quibus hic titulus tractat. ADDI. Tu dic melius, ſecũdum Ang. & I. comitibus, id eſt omnibus qui cum eo vadunt ad ſibi miniſtrandum. [c]

c] Tu dic veri⁹ comitibus, id eſt Iuris conſultis qui tum ſiue pecuniẹ datione ſũmorũ Magiſtratuum conſiliarij erant Cont.

y *Legatis.* quidã libri habẽt, à legatis, nempe Flo. & dic, præſtitũ. i. præſtãdũ: & tũc plana. Alij habẽt legatis ſine à: & tũc ſubaudi à. vel dic, ipſis legatis præſtandum erat pro ſe & ſuis adſeſſoribus.

z *Præſtitum.* id eſt præſtãdum. & ſic duo dicit, ſcilicet comitibus legati dandum, & heredibus legati. ſed contra. C. de aduo. diuer. iudi. l. petitionem, §. quando autem fiſci, ſed dic, non dari heredibus patroni fiſci ratione aliorum annorum: ſed illius ſic quo moritur: vt. C. eo. l. ſi poſt duos. & ita etiã eſt hîc. vel dic omnia pla-

Textus habet præſtitutum.

UNED

na:ſcilicet quòd iam erat præſtitum. Accurſius.

a *Eodem tempore.* poſt mortem legati. ſed quid ſi non fuit, ſed eſſe potuit cum alio? dic perinde ac ſi fuiſſet, ſecundum Io. & facit. j. loca. ſed addes, §. fi.

a] Vtraque lectura eſt bona, ſecundum Bart. Alexan. & Ia. & ſecũdum iſtas duas lecturas referas iſtũ verſi. ad principiũ legis.

b *In eo.* ſ. adſeſſore. vel dic: ſcilicet legato: [a] vt aſſeſſor nihil habeat: & erit ratio: quia præſumitur legatũ depoſitum propter culpã aſſeſſoris: vt argu. j. tit. ij. l. ij. Vel dic ecõtra. ſ. legato: vt totũ ſalariũ debeatur comitib⁹, & indiſtinctè, quando legatus propter ſuã propriam & euidentẽ culpam fuerit remotus.

* Cõſiliari, poſitũ videtur pro conſiliario: vt & per tertiam declinationẽ inflectatur, perinde atque conſularis.

† Vide l. 19. §. vlt. & l. 38. j. locati vbi ad verbũ repetitur hoc caput. Alciat libr. 4. diſp. cap. 20.

tur: modò ſi non poſtea comites cum aliis eodem tempore [a] fuerunt. Diuerſum in eo [b] ſeruatur, qui ſucceſſorem ante tempus accepit.

V. PAVLVS *libro primo Sententiarum.*

CONſiliari [c] * † eo tempore quo adſidet, negocia [d] tractare in ſuum quidem auditorium nullo modo conceſſum eſt: in alienum autem non prohibetur. [e]

CONſiliari.] CASVS. Iudex poteſtatis Bononienſis cum aſſideret, tractare negocia ſua coram ſe non poteſt, coram alio poteſt: quia aſſeſſor non debet poſtulare in ea cauſa in qua fuit adſeſſor. B

c *Conſiliari.* id eſt aſſeſſori.

d *Negocia.* eorum pro quibus aduocare volunt. Accurſius.

e *Non prohibetur.* ſcilicet tractare tanquam aduocatus, ſed hodie nec in alieno: ne cum, &c. vt. C. eo. l. fi.

IN conſilium.] CASVS. Hæc lex dicit, quòd poteſt quis aſſeſſor & procurator eſſe in terra ſua: quamuis alius in terra ſua aſſeſſor eſſe non poſſit. iſte aſſeſſor procuratoris Cæſaris habet ſalarium ab ipſo procuratore: non à republica illius ciuitatis. puta A imperator mittit aliquem Bononiam, vt de aliqua cauſa cognoſcat inter eum & priuatos. nũquid poterit habere Bononienſem aſſeſſorem, quæritur: & dicitur quòd ſic.

VI. PAPINIANVS *libro primo Reſponſorum.*

IN conſilium [f] curatoris reipublicæ [g] vir eiuſdem ciuitatis adſidere non prohibetur: quia publico ſalario [h] non fruitur.

f *In conſilium curatoris.* i. procuratoris: vt. C. de modo multa. l. curator. ADDITIO. Glo. & communiter ſcriben. intelligunt curatorem reipub. id eſt procuratorem fiſci vel Cæſaris: quod eſt violare tex. ideo Paulus rectius ſentit curatorem, id eſt adminiſtratorem reipub. Item glo. ſequẽs ponit rempublicã & fiſcum pro eodem: [b] de quo per Bart. & doc. in rub. de iure fiſ. li. x. C.

b] Et male: quoniam vt docet Pyrr⁹ in l. 1. de iure fiſc. li. C. x. magna eſt inter remp. & fiſcũ differentia.

g *Reipublicæ.* id eſt Cęſaris: vel dic etiam fiſci. Accurſius.

h *Quia publico ſalario.* quaſi dicat, damnum reſpublica illius ciuitatis non habet, cum ſalarium non præſtet: ſed ipſe debet de burſa ſua. [c] Item eſt & alia ratio, quia ſibi inuidere ſui conciues non poſſunt. nec enim ciuium agit negocia, ſed inter fiſcum & priuatum: quæ negocia rarò eueniũt: vnde parùm amicis prodeſſe, & inimicis nocere poteſt. item patrimonialia gerit negocia. Alij dicunt [d] quòd gratis ſeruit: vnde difficulter aliunde illuc traheretur: & ideo de illa ciuitate habere permittitur, ſecundum H. aliàs non: vt diximus ſupra eod. l. ſi eadem.

c] Sequitur glo. Barto.

d] Idem Lãcelo. & Ia.

Explicitus eſt liber primus Feliciter.

IVRISDITIONVM DIVISIO.

Tota hæc diuiſio cum eius explicatione multimodis à recentioribus Barone, Duareno, Goueano, &c. improbatur. Cont.

- 1. IVRISDITIONVM alia eſt
  - 2 *Imperium*
    - 3 *Merum.*
      - 4 *Maximum.*
      - 5 *Maius.*
      - 6 *Magnum.*
      - 7 *Paruum.*
      - 8 *Minus.*
      - 9 *Minimum.*
    - 10 *Mixtum.*
      - 11 *Maximum.*
      - 12 *Maius.*
      - 13 *Magnum.*
      - 14 *Paruum.*
      - 15 *Minus.*
      - 16 *Minimum.*
  - 17 *Iuriſdictio ſimplex.*
    - 18 *Maxima.*
    - 19 *Maior.*
    - 20 *Magna.*
    - 21 *Parua.*
    - 22 *Minor.*
    - 23 *Minima.*

Definitiones & declarationes iuriſdictionum.

1 IVriſdictio in genere ſumpta diuiditur ſecundum Pe. & Bart. in duas ſpecies (reiectis opinionibus glo. in. l. imperiũ. ff. de iuriſdi. om. iud. & doc. aliorum) ſcilicet in imperiũ: & in iuriſditionem ſimpliciter ſumptam. Ideo operæpretium duxi nonnullas hic ſubiicere declarationes, ſeu potius definitiones ad huius diuiſionis iuriſditionum notitiam. Et primò quid ſit iuriſditio. Eſt autem iuriſditio in genere ſumpta, poteſtas de publico introducta cum neceſſitate iuris dicendi, & æquitatis ſtatuendæ. Glo. & ibi Bart. in. l. j. ff. de iuriſ. om. iudi. glo. in authen. de defen. ciui. §. iuſiurandum, in glo. mag. circa medium, collatio. iij. Idem Barto. in. d. l. imperium. & ibi Iaſ. dicit quòd ſi verba dictæ definitionis propriè intelligantur, non eſt opus ad. d. definitionem aliqua ſuppletione, prout facit Bart. imò veriſſima & perfecta eſt: vt ibidem latè per eundem. Et dicitur iuriſditio, à iuris, & ditione, quod eſt poteſtas: vt inſtit. in proœ. §. quorum. in ver. ditioni. & in. l. ij. C. de liber. & eo. libe. ſic dicitur iuriſditio, qnaſi iuris poteſtas. Circa iſta quæro de quæſtione vtili. Princeps conceſſit alicui iuriſditionem, nihil aliud addendo. vtrum per hoc videtur conceſſiſſe merum & C mixtum, an tãtummodò iuriſdi. in ſpecie ſumptam? Ange. & Iaſ. in dict. l. imperium. in. vj. coll. dicunt (licet communiter doc. tenent contrarium) quòd princeps concedendo iuriſditionem, cõcedit tantùm ſimplicem iuriſditionem, & nõ merum & mixtum imperium: niſi princeps conceſſiſſet pleniſſimam iuriſdi. quia in tali ſuperlatiuo cenſetur conceſſiſſe merum & mixtum imperiũ. l. ſi in aliquam, §. cum pleniſſimam, ff. de offic. procon. & lega. idẽ & ſi per verbum, omnimodam. glo. in Cle. j. in verbo, omnimodam. de fo. compe.

Hanc definitionem refutat. Baro.

Etymon hoc falſũ. i. quia iuriſdictio non iuriſditio efferendam & ſcribendum eſt. Contius.

2 *Imperium*, eſt iuriſdictio quæ officio iudicis nobili exercetur. & ponitur in definitione iuriſdict. pro genere: & verba, officio iudicis nobili, ponuntur ad differentiam iuriſdictionis ſimplicis, quæ exercetur officio iudicis mercenario. Et quia hæc definitio conſtat ex genere & differentia, ideo eſt bona. Bart. in l. j. ff. de teſta. Et dicitur imperium, quia ex imperio & auctoritate iudicis procedit, & non ex aliquo iure quod reſideat apud partem. Barto. in. d. l. imperium. Et diuiditur imperium, in merum, & mixtum.

3 *Merum imperium*, eſt iuriſdictio quæ officio iudicis nobili, vel per accuſationem exercetur, publicam vtilitatem reſpiciẽs. Et dicitur

UNED

citur merum, quod eſt purum & ſimplex, & cum nullo alio mixtum. l. qui res, §. mihi Romæ, in parua gloſ. in verb. merum, ff. de ſolu. & inſtit. de diuiſi. ſtipu. §. prætoriæ. Et diuiditur ſecundum Bart. in ſex gradus: vt in hac figura patet intuenti: licet Iaſ. ponit tantum quatuor gradus, & melius: quia ſecundum eundem maius & magnum conſtituunt tantũ vnum gradum: & paruum & minus, conſtituunt tantum vnum.

4 *Maximum*, eſt condere legem, ſecundum Bart. & alios in. d. l. imperium. aliud exemplum, congregare concilium generale, ſecundum Inno. in ca. tranſmiſſam, de elect. patet, quia ſolus papa poteſt congregare, glo. in. c. quod tranſlationem, de offic. lega. & in ca. ſicut vnire, de exceſſi. præla. & deficiente papa poſſet collegium cardinalium, ſecundum glo. in cap. ſi duo, lxxix. di. Bald. in ca. olim ex literis. de reſcript. vbi ſubdit quòd nec imperator, nec rex Franciæ poſſunt facere congregari concilium. Aliud exemplum, publicare bona delinquentis, contra authen. bona damnatorum, C. de bo. dam. quia eſt de reſeruatis principi, & ſic meri imperij maximi. Bal. in. c. j. in princip. de pa. te. in vſi. feu.

5 *Maius*, eſt adimere vitam corporalem & particularem, haberéque gladij poteſtatem in animalibus ratione pollentibus. glo. in. d. l. imperium. & etiam in irrationalibus. tex. eſt in cap. mulier, xv. q. j. & etiam animaduertere in corpus inanimatum, gl. eſt magiſtralis inſtit. de here. quæ ab inteſta. defe. §. per contrarium, plenior gloſ. in. l. ex iudiciorum, ff. de accuſatio. & in caſu quem ponit gloſ. ſingu. in. l. ij. ff. arb. fur. cæſa.

6 *Magnum*, eſt imponere pœnam per quam amittatur ciuitas, vel deportatio conſtituatur. gloſ. & Barto. in. l. imperium. ſed ſecundum Iaſ. ibi, iſte gradus continetur ſub præcedenti: & ambo non conſtituunt niſi vnum gradum.

7 *Paruum*, eſt relegare. gloſ. in. l. nulli, C. de ſentent. & interlocut. om. iudic. & in. §. relegati, inſtitu. qui. m. ius pa. po. ſol. & flagellare. imò omnis pœna corporis afflictiua eſt iſtius gradus. l. ſi quid erit, ff. de officio procon.

8 *Minus*, eſt modica coërcitio, quæ cõpetit omnibus magiſtratibus: vt in. l. magiſtratibus, ff. de iuriſ. om. iud. & cognoſcere de leuibus criminibus. l. leuia. ff. de accu. & iſtud mẽbrũ cum præce. vnum tantũ faciunt membrũ: & ſic propriè non faciũt niſi quatuor ſpecies meri imperij, ſecũdum Iaſ. in. d. l. imperium, xij. col.

9 *Minimum*, eſt per quod mulcta pecuniaria imponitur. l. fi. C. de modo mulctarum, in. l. j. cum ibi no. ff. ſi quis ius di. non obtem. l. ij. C. de ſportu.

10 *Mixtum imperium*, eſt quod officio iudicis nobili exercetur, priuatam reſpiciens vtilitatem. ita Bart. in. d. l. imperium. & communiter moderni approbant. Et dicitur mixtum quaſi ex diuerſis conſtitutum. ſ. ex imperio & iuriſdictione. gloſ. in. d. l. imperium. Capit enim ab imperio partẽ, eo quòd officio iudicis nobili expeditur. Capit autem à iuriſdictione partem: quia priuatam vtilitatem reſpicit. Et ſic not. quòd illud dicitur mixtum, quod participat de duobus vel pluribus. Et quæ ſit differẽtia inter mixtum & confuſum, vide per glo. in. l. idem Pomponius, §. ſed ſi plumbum, in ver. vtraque, ff. de rei vin. Et diuiditur etiam ſecundum Bart. in ſex gradus: vt in figura. Sed dic melius ſecundum Iaſ. quòd tantum diuiditur in tres: vt infra patebit.

11 *Maximum*, eſt quod ſoli principi competit, actus voluntarios concernens, de quo in. l. ij. C. de his qui ve. æta. impe. l. ij. ff. de adopt. l. ij. C. de eman. lib. in auth. qui. mo. natu. effic. ſui, coll. vj. & iſtud cum ſequenti gradu debet ſimul adiungi.

12 *Maius*, eſt cognoſcere de ſupplicatione aduerſus ſententiam latam ab eo à quo non poteſt appellari: quod ſoli principi & præfecto prætorio conuenit. l. j. C. de ſen. præfec. præto. authen. quæ ſupplicatio. C. de preci. imper. offe.

13 *Magnum*, eſt cognitio earum cauſarum quæ important plenam cauſæ cognitionem, & coërcitionem realem, vel perſonalem: vt mittere in poſſeſſionem ex ſecundo decreto: reſtituere in integrum: expellere aliquem de poſſeſſione re ipſa. hæc probantur in. l. ea quæ. j. §. magiſtratibus. infra ad municipalem. & iſtud membrum cum ſequenti debet ſimul iungi, ſecundum Iaſ. in. d. l. imperium.

14 *Paruum*, eſt cognoſcere de cauſis quæ habent plenam cognitionem, licet non habeat coërcitionem realem, vel perſonalem: vt dare bonorum poſſeſſionem, quæ tribuit ius: pronunciare aliquem mittendum in poſſeſſionem ex ſecundo decreto: interponere auctoritatem in alienationibus, & tranſactionibus alimentorum. Et iſta quatuor membra mixti imperij non poſſunt delegari. l. iiij. §. j. verſi. duas, ff. de dam. infec. l. nec quicquã, §. vbi decretum, ff. de offic. procon.

15 *Minus*, eſt dare bonorum poſſeſſi. ex edicto Carboniano: in poſſeſ. mittere ſummariè cognoſcendo. & ſic omnia requirentia cauſæ cognitionem tantum ſummariam, ſunt iſtius gradus: & poſſunt delegari. l. cognitio, §. vt poſſeſſio, ff. de offi. eius cui mãdat. eſt iuriſdictio. Et iſte gradus cum ſeq. ſub eodẽ comprehenduntur: & ſic propriè non ſunt niſi tres gradus mixti imperij, ſecundum Iaſ. in. d. l. imperium.

16 *Minimum*, eſt eorum quæ expediuntur abſque cauſæ cognitione: vt interponere auctoritatem manumiſſioni, & emancipationi: competúntque iſta iure magiſtratus, & ſic ſunt delegabilia. l. ij. in princip. ff. de offic. eius cui mandata eſt iuriſdi.

17 *Iuriſdictio ſimplex*, eſt quæ officio iudicis mercenario expeditur, priuatam vtilitatem reſpiciens. Barto. in. d. l. imperium. Et diuiditur etiam in ſex gradus: ſed melius ſecundum Iaſo. in tres: vt patet per ea quæ infra dicentur.

18 *Maxima*, in qua vertitur res magni præiudicij, vt cauſa ſtatus, ingenuitatis, & libertinitatis. l. placet, C. de peda. iudi. vide Bald. in ca. edoceri, de reſcrip. quòd negocium arduum dicitur, in quo agitur de ſtatu. & idem in cap. ex ratione, de appel. quòd omnis cauſa famoſa eſt quando agitur de fama hominis, & tunc dicitur ardua.

19 *Maior*, eſt quando ex cauſa deſcendenti ex delicto quis fuit condemnatus ciuiliter, & quia non habet in bonis, luat in corpore. l. quicumque, C. de ſer. fugi. Et cum ſit quædam executio, non poteſt delegari, ſecundum Bart. in. l. placet, C. de peda. iudi. vbi dicit hos duos primos gradus propriè facere vnum: quamuis in. l. imperium, dicat duos eſſe gradus diſtinctos.

20 *Magna*, vt eſt vltra. ccc. aureos: & non poteſt delegari, §. & iudicare. in authen. de defen. ciuita. col. iij. niſi propter occupationes vel longam abſentiam, in. l. placet. & ibi Bart. C. de pe. iudi. & Ange. in. l. imperium.

21 *Parua*, A. ccc. aureis infra: & illa poteſt delegari indiſtincte. tex. in. l. imperium, in fin. & iſte gradus cum præcedenti poſſunt ſimul iungi.

22. 23. *Minor & Minima*, quæ dicantur, remittendum eſt arbitrio iudicis: cum non ſit à iure determinatum. per regulam. l. j. §. fin. ff. de iure delibe. & hæc duo computari debent pro vno: & ſic propriè non ſunt niſi tres gradus iuriſdictionis ſimplicis, ſecundum Bart. in. d. l. placet. & Iaſo. in. d. l. imperium, quamuis Bart. hos ſex gradus hic proſequatur.

Quædam ſunt quæ poſſunt eſſe meri imperij, & iuriſdictionis ſimplicis: diuerſis tamen reſpectibus. primò tortura, quando aliquis torquetur ad pœnam, eſt meri imperij: & ſi in criminalibus imponatur ad veritatem eruendam, eſt etiam meri imperij, ſecundum Barto. in. l. interdum. ij. §. qui furem, ff. de fur. ſi imponatur in ciuilibus, quia teſtes vacillant, eſt iuriſdictionis. in authen. de teſti. §. ſi verò ignoti. col. vij. Secundò leuis coërcitio, quæ imponitur ad pœnam leuis delicti, eſt meri imperij. ſic in ciuilibus contra contumacem eſt ſimplicis iuriſdictionis, ſecundum Ange. & Iaſo. in. l. illa, imperium. Tertiò incarceratio, quæ fit de iure canonico ad puniendum delictum, eſt meri imperij: aliàs eſt ſimplicis iuriſdictionis: ſecundum Guil. Albe. Bald. Sal. Alex. & Iaſo. in. d. l. imperium. licet aliter Bart. in ſecundã ſpecie meri imperij. Quartò excommunicatio, quæ ex publica cauſa imponitur contra rebelles vel contumaces, eſt meri imperij: ſed ad inſtantiam partis conceſſa, eſt ſimplicis iuriſdictionis: ſecundũ Panor. in. c. cum contingat, col. v. de fo. compe. Quintò appellatio in cauſa criminali, eſt meri imperij. in ciuili, eſt iuriſdictionis, vel mixti imperij. Et hæc ſufficiant ad materiam præcedentis figuræ.

DE IVRISDICTIONE omnium iudicum.

Hactenus per ſingula de officiis locutus eſt deſignando quod propriũ officium vniuſcuiuſque ſit: nunc cõmuniter de omni iuriſdictione dicit. Sed quæ eſt differentia inter hunc tit. & illum. ṡ. de offic. eius, &c. cum & ibi tam de ordinariis quàm de delegatis tractetur? Reſpõ. ibi principaliter tractatur de iure delegandi, quod contrahitur ex ipſa delegatione ordinariæ vel delegatæ iuriſdictionis, id eſt iuriſdictionis quæ habetur in delegando, hîc in cognoſcẽdo. vel hîc generaliter de omni virtute iuriſdictionis: quaſi hic genus, ibi ſpecies: vel ibi de delegato principaliter. vel dic apertius. ṡ. dictum eſt ſeparatim de iuriſdictione ordinaria & delegata: nunc communiter. Accur.

† Vulg. de iuriſdictione omnium iudicum.

*Quid ſit i⁹ dicere, exponit Duare. 1. Diſput. cap. 53.

Decurſis breuiter generibus magiſtratuũ et officiis eorũ, rectè datur titulus generalis de iuriſdictione. nam iuriſdictio propriè notio eſt quæ iure magiſtratus cõpetit: quæ enim mandata à magiſtratu aut à lege ſpecialiter magiſtratui delegata eſt, nõ iure ſuo cõpetit, officio quidem magiſtratus cõtinetur, ſed iuriſdictiõe nõ cõtinetur. Cuia.

† Libro ſingulari legitur. l. i. ṡ. de offic. Quæſtoris & in iudice librorum: poteſt tamen retineri hæc lectio.

Digeſtorum ſeu Pandectarum liber ſecundus.

DE IVRISDICTIONE. †

TITVLVS I.

Officium iudicis eſt genus generaliſſimum, continens *omnia quæ poſſunt expediri per iudicem. hoc dicit vſque ad finem.

I. VLPIANVS *libro primo Regularum.*

IVs dicentis [a] * officium latiſſimum eſt. nam & bonorum poſſeſſionem [b] dare poteſt, [c] & in poſſeſſionem [d] mittere: pupillis non habentibus tutores conſtituere: [e] iudices litigantibus dare. [f]

Ad conceſſionẽ vnius expreſſẽ, videtur tacitè cõceſſa illa ſine quibus cõceſſio expreſſa eſſet inutilis. hoc dicit. Alexãd. de Imo.

II. IAVOLENVS *libro ſexto ex Caſſio.*

CVi iuriſdictio data eſt: ea quoque conceſſa eſſe videntur, ſine quibus iuriſdictio explicari non potuit. [g]

Iuriſdictio diuiditur in imperium & iuriſdictionem. Et imperium diuiditur in merum & mixtum imperium. Barto.

III. VLPIANVS *libro † ſecundo de officio Quæſtoris.*

IMperium aut merum eſt, aut mixtum eſt. Merum eſt [h] imperium, habere gladij poteſtatem, [i] ad animaduertendum [k] [in] facinoroſos homines: quod etiam poteſtas [l] appellatur. Mixtũ [m] eſt imperium,

IVs dicentis.] CASVS. Hac lege dicitur quòd auctoritas iudicis magna eſt: qui habet imperiũ. nam hęc lex tota in mixto imperio locum habet. nam poteſt bo. poſſeſ. dare: & poteſt aliquem in poſſeſſionem mittere. Item poteſt tutorem dare illi qui non habet tutorem. Item poteſt iudicem dare litigantibus. & ſic cõſiſtit in quatuor. Viuia.

a *Ius dicentis.* Cautè dicit, ius dicentis: & non iudicis dicentis. nam non de omni iudice dicit: ſed de eo tantùm qui habet merum [a] & mixtum imperium: vt patet per exempla hîc poſita, quæ ſunt de mixto imperio omnia præter vltimum.

a] id falſum eſt. Cont. ex Barone.

b *Bonorum poſſeßionem.* mixti imperij eſt. cum enim non conſtet in animaduerſione, ergo non eſt merum imperium: & cum cauſa cognita detur: [b] vt. j̃. quis or. in bo. poſ. ſer. l. ij. §. dies. ſicq; [c] non demandatur: vt. ṡ. de offi. procon. nec quicquam, §. vbi decretum. ergo [d] non eſt iuriſdictionis: cum eius ſit proprium vt delegetur: vt. j̃. eo. l. iij. §. fin. ſupereſt igitur vt bo. poſ. mixti imperij cenſeamus. Azo. ſed hodie cõtra, quòd videtur competere iure magiſtratus: vt. C. qui admit. ad bo. poſ. l. fi.

b] Sane nõ ſẽper. Baro.
c] Perperã infert. Cont.
d] Iſta cõſequentia non eſt bona: quia ea quæ ſunt mixti imperij, inferiori ſunt delegabilia. Ia.

c *Poteſt.* & neceſſe habet: [e] vt patet ex definitione eius. Eſt enim iuriſdictio poteſtas de publico introducta, cum neceſſitate iuris dicendi, & æquitatis ſtatuendæ.

d *In poſſeßionem.* ſi dicas mittere re ipſa vt quis poſſideat, mixti eſt imperij. ſi dicas de pronunciatione definitiua inter partes faciẽda poſſidere debeat necne, iuriſdictio eſt: quia & demãdatur: vt. ṡ. tit. ij. l. pe. §. fi. ſecundũ Azo. ſed nonne per vnũ nuncium fit miſſio in poſ. re ipſa, nedũ per delegatum iudicẽ? Reſpon. non fit vt trãſeat iuriſdictio, ſed vt per eũ expediatur: vt. C. de execu. rei iudi. l. executorẽ. Vel dic, aliud iubere, aliud verò delegare eſſe: vt inſt. de Attil. tu. §. pe. & potes hîc dicere quę habes. j̃. eo. l. iubere.

e] Falſum. cum ſoli iudices dati neceſſitate hac teneantur: quia iudicare eſt munus perſonale priuatis iniũgi ſolitum l. à iudice C. de iudic. Baro.

e *Tutores conſtituere.* hoc eſt [f] mixti imperij. ſ. datio tutorũ. nam nec mandatur: vt. j̃. de tut. l. muto, §. tutoris. & de tu. & cu. da. ab his, l. nec mandante. econtra iuriſdictionis videtur: quia cuilibet magiſtratui cõpetit: vt. j̃. de tu. & cu. da. ab his, l. ius dãdi. ſed certe non competit niſi ex demandatione, & ea facta habenti iuriſdictionem: vt inſtit. de Attil. tu. §. pe. Azo. Sed nonne alia quæ ſunt mixti imperij, delegantur ſimiliter habenti iuriſdictionem? Reſpon. non, [g] ſed fauor pupillorum hoc facit. ſed ſecundum hoc quid ſi pupillus petat bo. poſ. quę ſimiliter eſt mixti imperij? Reſpon. non idem. Conſideratur enim quod plerumque, non quod rarò [h] euenit: vt ſupra de leg. & ſenatuſconſul. nam ad ea.

f] Imò nec imperij nec iuriſdictionis d. l. Muto. Cont.
g] Imò delegantur niſi ſpecialiter lege dentur. Contius.

f *Litigantibus dare.* ſcilicet in cauſis quæ poſſunt delegari: vt cauſæ quæ competunt iure magiſtratus. in aliis non. & hoc eſt exemplum de iuriſdictione: vt. j̃. l. iij. §. fina. ADDITIO. recte licet hoc loco reprehendatur Accurſius à Barone.

h] Iſta ratio diuerſitatis eſt falſa, ſecundum Iaſ.

CVi.] CASVS. Si quis delegat aliquã cauſam alicui, inter Titiũ & Seiũ puta: videtur ei mãdare & cõmittere modicã coërcitionẽ: vnde poterit partes citare & coërcere, niſi ei apertè pareãt.

g *Non potuit.* vt modica coërcitio: [i] vt, ṡ. de offi. eius cui mãda. eſt iuriſd. l. fin. §. fin. itẽ vt poſſit citare re & verbo lite conte. corã ſe: vt in auth. de exhi. §. ſi verò etiam, col. v. vel etiã ante litẽ cõte. ſi ſit delegatus à principe: vt in authen. de litig. §. omnẽ verò. col. viij. Si verò quęras an poterit iſte delegatus in poſſe. mittere? Reſpon. non, cum mixti ſit imperij miſſio re ipſa. Lex tamen dicere videtur q̃ poſſit. Nõ tamẽ aperit an loquatur de ordinario, an de delegato: vt in authẽ. de exhi. & intro. reis, §. ſi verò, col. v. ſecundum H. Sed ad delegãtem referas: vel dic, ad delegatũ à principe. Et forma hic generale cum quid conceditur, & id quod ex eo ſequi poterit: vt hic, &. C. de ord. iud. l. j. & de iudi. l. quotiẽs. &. j̃. de ali. leg. l. legatis. & ṡ. tit. ij. l. j. in fi. & l. fin. in fin. &. j̃. quemad. teſta. ape. l. ij. §. ſi dubitetur, verſi. inſpectio, in glo. &. j̃. ſi vſusfruct. pet. l. j. §. j. &. j̃. de ſer. ruſt. prædi. l. iij. §. qui habet. &. j̃. de procu. l. ad rem. & l. ad legatum. Argu. contra. j̃. de vſufruct. l. vſufructuarius. ij. §. ædificiũ. [k] contrà cum quid prohibetur, & id quod ex eo ſequitur, videtur eſſe prohibitũ: vt. C. de leg. & conſt. l. non dubium. & infra de ſpon. l. oratio. Accur.

i] Scilicet verbalis. Bar & realis. Alex.

k] Dic quod hoc nõ contingit: quia ſi perficeretur ędificiũ, mutaretur forma rei: & ſic finiretur vſusfructus. Iaſ.

h IMperium Merum eſt. id eſt de mero imperio. & nota tria dicta huius. l. exemplariter non definiendo dici, ſecundum Io.

i *Poteſtatem.* exemplum eſt. nam omnis capitalis pœna (quæ tripliciter contingit, vt. j̃. de pub. iud. l. ij. &. j̃. de bon. poſ. l. edicto prætoris, §. rei autem capitalis. &. j̃. de contra tab. l. j. §. quidam filium.) in mero conſiſtit imperio: quam poteſtatem omnes præſides habent: vt ſupra de offi. præſi. illicitas, §. qui vniuerſas. & ſic merum habent imperium, licet quidam dicant [l] merum imperium ſoli principi competere. [m] ADDITIO. imò longe aliud habet.

l] Et male: vt colligitur ex doctrina Bar. Alex. & Iaſ.

m] Ad hunc locum vide Alciat. lib. Parerg. 2. cap. 6.

k *Animaduertendum.* id eſt aduertendum in animam: hoc eſt animatum corpus totum, vel partem.

l *Poteſtas.* vt infra de verb. ſignifi. l. poteſtatis.

m *Mixtum eſt.* quia iuriſdictioni cohæret, & ſine ea non eſt: vt ſubiicit, ſecundum P. & Guil. & quaſi merum nõ habeat ſecum iuriſdictionem. Vel verius dic, ſecundum Ir. id eſt cõmune, quaſi ex diuerſis conſtitutum, ſcilicet imperio & iuriſdictione, ſecundum Ioan. & dic quòd nomine iuriſdictionis & merum imperiũ contineri videtur: ſicut ex ſignificatione vocabuli apparet. dicitur enim iuriſdictio à ditione, [n] quod eſt poteſtas: & iuris. q. d. legitima poteſtas. & ſic manifeſtè probatur. ṡ. de offic. eius cui mãda. eſt iuriſdi. l. j. ibi, iuriſdictionẽ ſuam mandãt. nam de mero imperio dicit, cum de publicis criminibus dicat. Dic ergo quatuor eſſe gradus iuriſdictionis. nam aliàs merum, aliàs mixtum, aliàs coërcitio modica, aliàs remanet in ſuo nomine, & iuriſdictio appellatur, ſicut dicitur de adoptione: vt. ṡ. de adop. l. j. §. in duas. Et omnẽ cauſam quæ ſit in mundo, iudica ſub aliquo iſtorum, hoc modo: Sub mero imperio dicimus cõtineri quandocunque tractatur de tribus capitulis quæ habemus, videlicet de perſona, item de ciuitate, item de libertate, vt hîc: vel vt alterum horum amittamus. nam ſententia dicitur capitalis: vt. j̃. de bonorum poſſeſ. l. edicto prætoris, §. j. & de publi. iud. l. ij. in princ. Sub mixto autem dicimus contineri quando duo interueniunt. Primum ſcilicet. quòd non ſit de numero trium ſupradictorum. Secundum, quod cum cauſæ cognitione dicatur eſſe cognoſcendum: vt patet in exemplo hic poſito. nam cum cauſæ cognitione datur bonorum poſſeſſio: vt. j̃. quis ordo in bon. poſ. ſer. l. ij. §. dies. & idem in ſimilibus. Sub iuriſdictione eſt omne id quod competit iure magiſtratus. [o] Quæ autem illa ſint tam in ciuilibus

n] Falſa Etymologia. Contius.

o] Reprobatur: quia cognitio ſtatus eſt iuriſdictionis: & tamen non competit iure magiſtratus. B. B. Alc. & Iaſo.

UNED

ciuilibus quàm in criminalibus leuibus, dicitur in authen. de defen. ciui. §. nulla. &. §. iudicare. &. §. audient, colla. iiij. Coërcitio autem modica huic iuriſdictioni ineſt: vt infra eo. magiſtratibus, in fin. & ſupra titu. ij. l. fina. §. fi. Prima duo non delegantur, etiam quo ad cognitionem, niſi in caſu quando proficiſcitur: vt ſupra de offi. eius cui man. eſt iuriſd. l. j. in princ. & §. huius rei. & in alio caſu: vt ſupra tit. ij. l. cognitio. & ſupra de offi. procon. l. ſolēt, in prin. & in alio, vt inſtitu. de Attil. tu. §. antep. Quidam tamē dixerunt vt diximus, vt P. & Guil. ꝙ iuriſdictio, & mixtū imperium idem erant: & vnum ſine altero eſſe non poſſet, ex eo qđ legitur, s̃. tit. ij. l. fin. §. fin. & ſecūdū eos quicquid eſſet de mixto imperio, delegari poteſt: cum idem eſſet & de iuriſdictione: quod eſt apertè falſum. & in d. l. fi. imperium, ponitur pro modica coërcitione: nō pro mixto imperio. Ex his ergo patet, quòd etiam pecuniariā cauſam vltra ccc. aureos præſes non delegat: vt. C. de peda. iudi. l. ij. quia non competit iure cuiuſlibet magiſtratus. Accurſius.

cui etiā [a] iuriſdictio [b] ineſt: quod in danda bonorū poſſeſſione conſiſtit. Iuriſdictio [c] eſt etiam iudicis dandi licentia.

Iubere quòd caueatur, item mittere in poſſeſſionē: ſunt mixti imperij. Barto.

IIII. IDEM *libro primo ad Edictum.*

B IVbere caueri [d] prætoria ſtipulatione, & in poſſeſſionem mittere, imperij [e] magis eſt quàm iuriſdictionis.

a *Etiam.* q. d. non ſolum merum imperium. Accurſius.

b *Iuriſdictio.* i. de natura iuriſdictionis eſt, non de ſua tantū. Acc.

c *Iuriſdictio.* i. de iuriſdictione ſua eſt. nam vt ait Irn. non ponit definitionem, ſed generis prædicationem, vel nomen ſpeciei ponit, vel effectum. Eius autem definitio eſt vt diximus. s̃. eo. l. j. Sed cum delegatus iudex ſaltem habeat delegatam iuriſdictionē: vt ſupra de offi. eius cui man. eſt iuriſdi. l. j. §. fi. ibi, verius eſt, &c. ergo delegare poteſt: quod eſt falſum: vt ſupra de offi. eius. l. j. j. reſpon. ſed dic eum non habere generalem iuriſdictionem, ſed ſpeciem iuriſdictionis. Si autem vniuerſitatem iuriſdictionis haberet, vnā cauſam delegare poſſet: vt. j̃. eo. ſolet. &. j̃. quis & à quo ap. l. j. §. fin. Vel dic, de iuriſdictione, ſcilicet ordinaria. Accur.

I *Vbere.*] CASVS in hac. l. vſque ad finem talis eſt: Domus tua minatur ruinam domui meæ. iudex debet iubere tibi vt mihi caueas de damno infecto: & ſi non vis cauere, quòd mittat me in poſſeſſionem: & hoc eſt mixtum imperium: & habet plus à mero imperio, quàm à iuriſdictione. & fit iuſſio vt mihi caueatur. & mittere in poſ. plus habet imperij, quàm iuriſdictionis. Vel aliter dicas retento primo caſu, quòd ſi domus tua meæ ruinam minatur: prætor iubere debet quòd tu mihi caueas. Item ſi habeo debitorem, poterit me prætor in poſſ. mittere, ſi non ſoluat ille debitor. & ſic ſunt duo caſus, ſecundum illam vltimam. Viuia.

d *Iubere caueri.* Pone quòd ſit tantum vnus caſus, ſcilicet ex cauſa damni infecti, vel pone quòd duo: primus in cauſa damni infecti: ſecundus in miſſione [a] ex alia cauſa, & quod ſubiicit, magis eſt, &c. comparatiuè intelligas, non electiuè. Habet enim ab imperio mero quod eſt eius præcipuum, [b] ſcilicet vt demandari non poſſit: & à iuriſdictione quod eſt eius minimū, ſcilicet quod conſiſtit in pecuniario commodo. Iuriſdictionis enim eſt præcipuum vt demandetur. Si ergo eſt mixti imperij miſſio in poſſeſſionē. ergo delegari non poteſt: vt ſupra de offi. eius cui man. eſt iuriſdi. l. j. in princip. Sed contra. s̃. tit. ij. l. pen. §. vt bonorum. Sol. vt ibi. [c] Item contra in authen. de exhi. & introd. reis. §. ſi verò. col. v. Sed ibi non aperit an dicat de delegato, vel de ordinario. vnde de ordinario faciam loqui. Vel dic aliud: quia totum eſt pœna tam ex parte actoris, quàm ex parte rei: vt infra ad. l. Aquil. item Mela, §. ſi plures. ſecus eſt in interdicto de eo per quem factum erit: quia ſi vnus ibi præſtiterit, cæteri liberantur: quia vt intereſſe petitur ex parte actoris: vt infra de eo per quem factum erit. l. j. §. ſi plures, quæ eſt contra. vnde no. tres regulas. Quotiens eadem actio contra plures competit eiuſdem facti nomine, & eſt pœnalis ex vtraque parte, vnus ſoluens alium non liberat: vt hîc, & infra ad leg. Aquil. itē Mela, §. ſi plures. &. s̃. de iuriſdict. omn. iu. l. adeo. Si autem ex vna tenetur, vel ſi ex neutra eſt pœnalis: tolluntur adinuicem: vt infra de eo per quem fac. erit, l. j. §. ſi plures. & infra de condic. fur. ſi pro fure. Vel dic, ibi de delegato à principe: licet & de delegato ab alio ibi fecerat mētionem. Item cōtra. j̃. de dam. infec. l. iiij. §. duas, vbi prętor delegat miſſionem. Sol. ſpeciale ibi: quia cauſa illa celeritatem deſiderat: vt in eo. tit. l. j. Vel dic, mittere in poſſeſſionem ex ſecundo decreto, vt quis conſtituatur poſſeſſor, & vt incipiat vſucapere: magis eſt imperij, quàm iuriſdictionis: vt quia delegari non poteſt. tunc enim

a] Iſte intellect⁹ reprobatur. B. B. P. Alexan. & Iaſo.
b] Nihil eſt. Alex. & Iaſ.
c] Dic ſecūdum Bar. & Ia. quòd ibi loquitur de reali miſſione ex cauſa ſummaria, nō ſubordinata ad aliquod maius prę iudiciū.

A cauſa cognita interponitur ſecundum decretum: vt infra de adqui. poſ. l. iij. §. fi. ergo nō delegatur: vt. s̃. de off. procō. l. nec quicquam, §. j. habet tamen aliquid ex iuriſdictione: quia cōtinet pecuniariam controuerſiam: & ita eſt mixti imperij. verbum enim magis, comparatiuè nō electiuè ponitur: vt diximus. s̃. Cæterùm mittere in poſ. cauſa cuſtodię ex primo decreto, ſemiplenam cauſæ cognitionē deſiderat: vt infra vt in poſ. leg. ſi is à quo. & ideo mandatur, & iure magiſtratus dicitur competere. vel dic, (quod eſt veri⁹) quòd ipſum mittere in poſ. vt fiat re ipſa poſſeſſor ex primo vel ſecundo decreto, non cōpetit iure magiſtatus: vt infra ad munic. l. ea. j. §. magiſtratibus. nam ibi non loquitur in ſecūdo decreto: quia ibi non interponitur ſecundum decretum pro legato vel rei ſeruandæ cauſa, niſi in damno [d] infecto: tamen delegatur cognitio, mitti debeat vel non ex primo decreto. ſed ſecundum decretum non delegatur etiam quo ad cognitionem. Lex tamen iſta etiam primum decretum dicit non delegari, id eſt iubere cauere. ſed intellige de iuſſu qui inferat ipſam neceſſitatem: & nō ſtat in finibus ſententiæ. vec dic [e] ſecundo caſu, vt ponatur tantum pro vno caſu: vt diximus, quaſi dicat hoc totum, iubere cauere, & in poſſeſſionem mittere, magis eſt, &c. aliud ſi loquaris de bo. poſ. C quę tribuit ius, vbi nec cognitio delegatur, ſicut in mero imperio diximus, ſupra. l. proxi. §. mixtum.

d] Imò & in aliis cauſis ſecundum prædic.
e] Iſta lectura placuit ſoli Ful. reprobatur tamen per Iaſ. hic.

Delegatus delegare non poteſt.

V. IVLIANVS *libro primo Digeſtorum.*

MOre [f] maiorum ita comparatum eſt, vt is demum iuriſdictionem mandare poſſit, qui eā ſuo iure, [g] non alieno beneficio [h] haberet.

VI. PAVLVS *libro ſecundo ad Edictum.*

ET quia [i] nec principaliter [k] ei iuriſdictio data eſt, nec ipſa lex [l] defert, ſed confirmat

e *Imperij.* ſcilicet meri vel mixti.

M *Ore.*] CASVS. Hæc lex cum ſequenti continuatur. & in iſta prima eſt regula. Sequens lex aſſignat duas rationes ad regulam. poſtea infert ex rationibus & ex regula, & eſt talis regula: quia delegatus ab alio delegare non poteſt: ſed iudex ordi. bene poteſt delegare. & quòd delegatus non poſſit delegare, ponit duas regulas: quia delegatus ab alio quàm à principe: item habet iuriſdictionem non à ſe: item non habet à lege. Vltimò dicit, quòd ſi tu delegaſti mihi aliquam cauſam, & antequam aliquid geram in iſta cauſa, tu decedas: finitur & expirat officium meum ſiue iuriſdictio: ſicut quodlibet mandatū reuocatur mortuo mandatore re integra. Viuia.

f *More.* No. morem antiquorum ſeruari. ſic. C. de teſta. l. teſtamenta omnia.

D g *Suo iure.* ſcilicet ordinario. Accurſius.

h *Alieno beneficio.* ac ſi diceret, delegatus delegare non poteſt: vt s̃. titu. ij. l. fi. in princ. Sed nonne imperator habet iuriſdictionem alieno beneficio. i. à populo Romano? Reſpō. habere ex lege regia dicitur, licet etiam populus dederit: vt. s̃. de conſti. prin. l. j. in princ. Item nonne quilibet ordinarius habet beneficio principis, & tamen demādat? ſed dic quòd princeps eſt lex animata [f] in terris: vt in authē. de conſul. §. fi. in glo. legem. Item nonne legatus proconſulis habet à proconſule: vt. s̃. de offic. proconſul. & leg. l. legati. & tamen delegat: vt. j̃. de iudi. l. cū prætor, §. his quoque, quæ eſt contra. ſed dic in legato proconſulis ſpeciale: vt. s̃. de offic. proconſ. l. ſolent, in princ. vel dic quòd vnam ex multis delegat: vt. j̃. eod. ſolet. vel dic quòd eſt ſua propria iuriſdictio: vt. s̃. tit. ij. l. cognitio, §. cum propriam. Accurſius.

i E *T quia.* Duas reddit rationes quare qui habet alieno beneficio, non delegat. antemiſſa copula, & alia ſecuta, incluſa E in illa dictione, nec, quæ ſecundo loco ponitur. prima, & quia, &c. ſecunda, nec ipſa, &c.

k *Principaliter.* i. à principe delegata, ſecundum quoſdam. & hac ratione, & ſequenti, ideoque, &c. videtur quòd delegatus à principe cognoſcat etiam ſi moriatur princeps delegās antequam res incipiat geri. Item alia, quia imperiū ſemper eſt: vt in authē. quomodo opor. epi. §. fin. colla. j. ſecundum Azo. ſed contra puto. & hoc intellige de iuriſdictione data à principe: vt faciat eum ordinarium cui datur: vt extra de offic. iudi. delega. ca. licet. [g]

l *Nec ipſa lex.* id eſt conſuetudo, quæ iuriſdictionem ordinariam dat: vt. C. de mancip. l. j. vel lex, ſcilicet ſcripta. & tunc diſtingue an ſpecialiter deferat in priuilegium, vt maiori: vt tunc non deleget. an generaliter, & tunc ſic: vt ſupra de offi. eius cui man. eſt iuriſdi. l. j. j. reſpon. & in authen. de man. princ. §. j. col. iij. Sed [h] cum lex confirmat delegatam, vt ſubiicit: ergo eam dare videtur: vt in authen. de defen. ci. §. interim. collatio. iij. ibi, vt inde fiat iure pri-

f] Iſtud non placet communiter ſcribentibus hic nā lex nullū habet effectum niſi ex perſona cōdētis. ſed legē condidit populus Romanus: ergo ab hominib⁹ princeps habuit iuriſdictionē, ſecundum Bart.
g] quidā citant. c. gratū.
h] Obiectio.

UNED

uato,&c.ergo delegatus delegat, cũ habeat à lege. Reſpon. quidam,confirmat eo ipſo quòd non infirmat: & ita hic exponunt. Aliud ergo eſſet ſecundum eos ſi expreſsè confirmaret. ſed certe imò expreſsè lex confirmat delegatam iuriſdictionem: vt ſupra titu. ij. l.j. §. quæ verò iure. Dic ergo non eſſe hîc per omnia paria, aliquid ab aliquo dari, & aliquid confirmari. Et not.[a] hîc breuiter quis dat ordinariam vel delegatam iuriſdictionẽ. 1 Ordinariam dat papa ordinãdo epiſcopos. 2 Itẽ imperator: vt. C. de cri.ſacri.l. ne quis ſine ſacrilegij.vt.ſ.de off.præfe.vr.l.j.§.cum vrbem. 3. Itẽ lex ſcripta: vt hîc &.ſ.tit.ij.l.j.§. & ideo. 4. Itẽ cõſenſus vniuerſitatis, licèt à præfecto confirmari debeat: vt in authen.de defen. ciui.§.interim illud.&.§. & ſi eadem. 5. Item cõſenſus aliquorum qui ſunt de eadem profeſſione: vt C.eo.l.fi. 6. Itẽ conſuetudo: vt. C. de eman. l.j. & fi. & infra de albo ſcri.l.j.non autem priuatorum conſenſus: vt. C.e.l. priuatorum. Delegatã autem iuriſdictionẽ dat omnis qui dare poteſt ordinariam. item quilibet ordinarius dat delegatam: vt hac. l. probatur. item delegatus à principe: vt.C. de iudi.à iudice: [b] item delegatus ad vniuerſitatem: vt infra quis & à quo. l. j. §. fin. vel legatus proconſulis: vt infra de iudi.l.ait prætor,§.j.alius non: vt ſupra titu.ij.l.fin.j.reſpon. niſi fortè lite conteſtatã coram ſe, ad inſtar procuratoris: vt C. de procur.l. neque.

a] Quis det ordinariam vel delegatã.

†Nõ ſic iudicium l. 49. §.1.j.de iudic.

*Erant autẽ iuriſdictionis perpetuę cum prætor generaliter edicebat quib9 de reb9 aut quomodo in omnibus cauſis & omnibus perſonis ius eſſet dicturus quãdiu magiſtratu fungeretur.l.2.§. de orig.iur. Duare.j.diſput.ca.48.

† Sic Flor.& in manuſcr. noſtris recte Contius.

mandatam iuriſdictionem: ideoque [a] ſi is qui mandauit iuriſdictionem, deceſſerit antequam [b] res ab eo cui mandata eſt iuriſdictio, geri cœperit: ſolui mandatum† Labeo ait, ſicut in reliquis cauſis.[c]

Contra corrumpẽtem vel corrumpi facientem album propoſitum, vel quod in albo proponitur, datur actio popularis in quingentos aureos: quæ in defectũ eſt corporalis. Barto.

VII. VLPIANVS *libro tertio ad Edictum.*

SI quis id quod iuriſdictionis perpetuæ [d]* cauſa, non quod prout res incidit, [e] in albo [f] vel in charta vel in alia materia propoſitum erit, dolo malo corruperit: datur in eum quingentorum [g] †aureorum iudicium, quod populare [h] eſt. Serui quoque [i] & filiifamilias verbis edicti continentur. Sed & vtrumque ſexum prætor complexus eſt. Quod ſi dum proponitur, vel ante propoſitionem quis corruperit, edicti quidem verba ceſſabunt, Pomponius autem ait ſententiam [k] edicti porrigendam eſſe ad hæc. In ſeruos autem, ſi non defenduntur à dominis, & eos qui inopia laborant, corpus * torquendum eſt. [l] Doli mali autem ideo in verbis edicti fit mentio, quòd ſi per imperitiam, [m] vel ruſticitatem, [n] vel ab ipſo prætore iuſſus, [o] vel caſu aliquis fecerit, non tenetur. Hoc verò edicto tenetur & qui tollit, quamuis non corruperit. Item qui ſuis manibus facit, & qui alij mandat. Sed ſi alius ſine dolo malo fecit, alius dolo malo mandauit: qui mandauit, tenebitur. [p] ſi vterque dolo

a *Ideoque.* ſupple quia alieno nõ ſuo iure habet: & ceſſante cauſa debet ceſſare effectus. ergo ſi is,&c.

b *Antequam.* alioquin non: vt infra de inſtitu. ac. ſi quis mancipiis,§.ſi impubes,&.§.eius.&.j̃.de iudi.venditor.§.iudices,quæ eſt contra.&.l.vbi. Sed qualiter incipit geri? dic lite [c] conteſt.nõ enim cœptum videri poteſt ante litem cõteſtatam,cum & iudex poſſit recuſari,& euitari: vt C.eo.l.nemo.&.j̃.de ædil.edict. quis ſit fugitiuus,§.idem ait.& infra de no.ope. nun.l. ſtipulatio,§. opus.& C.quando liceat ab empt. diſ.l. j. &. ij. & lex videtur hoc dicere in authen. de litig. §. ſi verò apud iudicem initium. & in authẽ.in medio litis non ſi.ſac.for.§.ſi. coll.viij. item pro hoc eſt infra de procu.l.ante litem.&.l.poſt litem.& C.de procu.l.nihil. &.l.procuratoribus. Alij dicunt,conuento reo per executorem vt veniat,vel per alium iuſſu iudicis delegati.& pro eis. j̃. de aur. & argen.lega.l.& ſi non ſint,§.quid ergo.&,§.ſi cui.&.j̃.de inoffic.teſtamen.poſthumus,§.fina.&.l.ſequen.& de peti.here.ſed & ſi lege,§.ſi ante.& C.de præſcript.triginta an.l.ſicut.ibi, aut in iudicio, &c. &.l.cum notiſſimi. in princip. ibi, per ſolam conuentionem,&c.& arg.infra de polli.l.j.§.cœpiſſe. prima [d] tutior eſt.

b] Hoc non ad iuriſdictionem,ſed notionem pertinet, & non hoc dicit illa lex. Cont.

c] Falſum. Contius.

d] Imò ſecunda dumtaxat vera. Contius.

Sed videtur etiam re nullo modo cœpta tranſmitti, vt morte non extinguatur: vt in authen. vt nulli iudi.§. & hoc verò iubemus.collat.ix. quæ eſt contra. Solut. ibi non fuit cognitio cauſæ mandata: ſed quoddam negocium. Vel ibi de præcepto quod imponit neceſſitatẽ: hîc de mandato. vel verius (vt puto) ibi in principio,§.non deceſſit qui mandauit, ſed cui fuit mandatum: quo caſu diſtinguitur, vt ſi ipſi dignitati fuerit commiſſum nõ expreſſo proprio nomine, vt præſidi Longobardiæ, vel poteſtati Bononienſi, habeat locum quod ibi dicitur. aliàs non: vt extra de offic. iudi.delega.c.quoniam abbas.

c *Reliquus cauſis.* non eſt per omnia ſimilitudo hæc bona: vt diximus infra de iudi.l.iudicium ſoluitur. Accurſius.

SI quis.] CASVS. Olim conſueuit eſſe quædam prætoria dealbatio, in qua prætoris edicta cõſueuerunt ſcribi: in loco cuius dealbationis ſucceſſerũt iſta tam in charta cõmunitatis, quàm in aliis vbi ſcribuntur ea quæ in palatio geruntur. Hac. l. dicitur quòd ſi quis album prætoris corrumpat, ꝙ punitur in quingentis aureis: & quilibet de populo poterit agere pro iſtis quingentis aureis. Item tenentur ſerui & alij. Item vir & mulier tenentur hoc edicto. Sed pone quòd edictum nondum propoſitum vel ſcriptum quis corrumpat: nunquid tenetur? & reſpondetur, tenetur ſententia edicti. Item quòd ſi quis quingentos aureos ſoluere non poteſt, vt ſeruus, & non vult eum dominus defendere: in corpore punitur. ſed ſi aliquis fecit iuſſu prætoris, vel per imperitiam, vel ruſticitatem: non tenetur. Item qui amouet, licet non corrumpat, vt quia duo folia accepit de quaterno, nõ tamen deſtruxit: dicit quòd tenetur. Item ꝙ qui dolo alij mandauit vt tollat album, tenetur tali mandato: etiam ſi nõ tenetur mãdatarius. ſed ſi mandator & mandatarius dolum commiſerũt, ambo tenentur. & ſi plures corruperint, quilibet in ſolidum tenetur: nec vnus ſoluendo aliũ liberat. Viuia.

*Ariſt. lib.5. Hecatonõ idẽ Socratẽ cẽſuiſſe refert,& Xenophon.1. Ἀπομνημ.

d *Perpetuæ.* id eſt generalis: vt inſtitut. de ſatiſdatio. tutorum & curatorum, §. primo: edicta enim quæ in hoc albo ſcribebãtur, quędam erant generalia, & in perſonis omnium tenebãt: vt illud de pactis: Ait prætor, pacta ſeruabo. & illud de conſtituta pecunia, & ſimilia: & in horum corruptione habet locum hæc lex. Alia ſpecialia, vt de vocando aliquem in ius. nam & alia etiam ibi ſcribebantur: vt in authent.de liti.§.omnem verò. Sed an & hæc ſententia [c] ſaltem huius edicti teneat? Reſpond.de æquitate hîc eadem pœna locum habet. Accur.

e *Incidit.* vt de aliquo vocando in ius. Accur. [f]

f *In albo.* id eſt in dealbatione quadam, & in muro fortè: vt in palatio Bononienſi. Accur.

g *Quingentorum.* aliàs quinquaginta. [g] pœna etiam falſi tenetur: vt infra ad legem Corneliam de falſis, l. hodie. & actori datur: vt j̃. de ſepulchro violato, l.iij.j.reſpon.

h *Populare.* eius enim executio cuilibet de populo datur: vt. j̃. de popu.act.l.j. Accur.

i *Serui quoque.* ſuperiora verba ſunt edicti: inferiora Vlpiani.

k *Sententiam.* not. quando directa datur: vt quando locum habent verba & ſententia. & quando vtilis, vt cum ſententia tantum: vt hîc, & infra ſi quadrupes pauperiem feciſſe dicatur. l. penulti.

c] Iſtud dictũ gl. communiter reprobat, ex quo edictũ prętoris ſpecialiter excipit hũc caſum: vt patet in hoc tex. in verſ. non quod, ſecundũ Iaſ.

f] Rectius pones exẽplum de edicto denũtiatorio & perẽptorio proponẽdo l.ad peremptoriũ cum ſex ll.ſeq.j. de Iudic.

g] Male & contra veritatem Flo.

l *Corpus torquendum eſt.* quod eſt generale in omni crimine publico & priuato: vt infra de pœn.l.j.§.fi.&.C.de ſer.fug.l.quicũque,§.quod ſi.j.& infra de mino.quod ſi minor,§.ſi ſeruus, verſi.ſi ex neutro.& infra de in ius vocan.l.fin.

m *Per imperitiam.* Not. imperitiam ſiue errorem excuſari. argu. contra infra de ap.l.j.§.ſi quis. ADDITIO. Pro ſolu. huius contrarij dic quòd imperitia excuſat à dolo. quod limita verum, durante ignorantia: ſed poſtquam ſciuit, perſeuerando conſtitueretur in dolo: & ſic puniretur, ſecundum Bart. hîc per tex. not. in l.cum ancillis.C.de inceſt.nupt.

Imperitia ſiue error excuſat.

n *Vel ruſticitatem.* not. ruſticitatem excuſari: vt infra ſi quis in ius voca.non ie.l.ij.§.pe.&. C.de teſta.l.fi. argu.contra. C. de in ius voc.l.ij. ADDITIO. Dic quòd generaliter ruſticus non excuſatur, niſi in caſibus à iure expreſſis. ſecundum Ant. de But. in ca.ij.in iiij.col.de conſi.& gloſſ.j.iiij.c.fina.

o *Iuſſus.* no. quòd iuſſus prætoris excuſat. ſic infra de mino.l. ait prætor,§.permittitur.ibi, quid tamen.& infra de aqua plu. arcẽ. l.quanquam, in fi.j.reſpon. Accur.

p *Qui mandauit, tenebitur.* not. mandantem ex delicto teneri, licet à mandatario non contrahatur delictum. ſic infra de eo per quem fact.eſt.l.j.§. feciſſe. ſecus in furto: vt infra de fur.ſi is qui rem,§. ſi tu Titium. &.l.ſi quis quid perferendum, quæ ſunt contra. Sed dic quòd ibi non fuit furtum, vnde non poteſt dici quòd aliquis tulerit conſilium vel opem ei quod non eſt. nõ enim furtum fit ſine dolo: ſed album poteſt corrumpi etiam ſine dolo.

Mandans ex delicto tenetur.

Adeo.

UNED

malo fecerit, ambo tenebuntur. nam & ſi plures fecerint, vel corruperint, vel mandauerint, omnes tenebuntur:

VIII. GAIVS *libro primo ad Edictum prouinciale.*

ADeo quidem, vt non ſufficiat [a] vnum eorum pœnam luere.

Plura facta vnius familiæ puniuntur vt plura, vbi de publica vindicta tractatur: aliàs vt vnum. h.d. vſque ad finem. Bart.

IX. PAVLVS *libro tertio ad Edictum.*

SI familia [b] alicuius † album corruperit: non ſimiliter hîc edicitur [c] vt in furto, ne in reliquos [d] actio detur, ſi tantum dominus cum defendere voluit, vnius nomine præſtiterit quantum liber præſtaret: fortaſſe quia hîc [e] & contempta maieſtas prætoris vindicatur, [f] & plura [g] facta intelleguntur, quemadmodum cũ plures ſerui iniuriam fecerunt, vel damnum dederunt: quia plura facta ſunt, non (vt in furto) vnum: [h] Octauenus hîc quoque [i] domino ſuccurrendum ait. [k] ſed hoc [l] poteſt dici, ſi dolo malo curauerint [m] vt ab alio album corrumperetur, [n] quia tunc vnum conſilium ſit, non plura facta. Idem Pomponius libro decimo notat. [o]

X. VLPIANVS *libro tertio ad Edictum.*

QVi iuriſdictioni præeſt: neq; ſibi ius dicere debet, neque vxori vel liberis [p] ſuis, neque libertis, vel cæteris quos B ſecum habet. [q]

Nõ debet fieri coaceruatio plurium ſummarũ ex diuerſis actionibus debitarum ad iuriſdictionẽ impediendam. Bart.

XI. GAIVS *libro primo ad Edictum Prouinciale.*

SI idem cum eodem pluribus actionib[9] [r] agat, quarum ſingularum quantitas intra iuriſdictionem iudicantis [ſ] ſit, coaceruatio verò omnium excedat modum iuriſdictionis eius: apud eum C agi poſſe, [t] Sabino, Caſſio, Proculo placuit. quæ ſententia reſcripto imperatoris Antonini cõfirmata eſt.

Petitiones mutuæ coram eodẽ iudice debent expediri. Barto.

Sed & ſi mutuæ ſunt actiones, & alter minorẽ [u] quãtitatẽ, alter maiorẽ petat: apud eundẽ iudicẽ agendũ eſt ei [x] qui quãtitatẽ minorem [y] petit: ne in poteſtate [z] caſt.

Alter alterũ in pœnis nõ liberat.

a] Optima ſolutio. Contius.

a A *Deo non ſufficiat.* Not. in pœnis vnum alterum non liberare: vt infra ne quis eum qui in ius voca. l. pe. §. fin. & l. fi. A Sed contra infra de eo per quem fac. l. j. §. ſi plures. Solu. [a] quod hic ſoluitur, pœna eſt reſpectu accipientis & dantis: vnde vni per alium non contingit liberatio: & hoc eſt generale: vt infra ad legem Aquil. item Mela, §. ſed ſi plures. & C. de condict. furt. l. j. ibi autem eſt intereſſe, quod eſt pœna reſpectu rei: quia ſibi non adeſt aliquid. ſed non actoris: quia ſibi tantundem abeſt.

SI familia.] CASVS. Serui mei albũ prętoris corruperunt: vtrum liberer præſtando. l. aureos, ſicut ſi liber homo feciſſet? Reſpond. quòd non, ſed præſtando pro quolibet ſeruo. l. aureos: licet ſi furtum feciſſet vel damnum vel iniuriam, liberer præſtando tantùm quantùm ſi vnus liber feciſſet. Sed pone, ſerui mei curauerũt album corrumpere: nunquid liberer tunc præſtando. l. aureos? Reſpon. quòd liberor præſtando. l. aureos: quia vnum eſt factum. Viuianus.

†Vide ad hanc legem Alciat. lib. 2. Parad. cap. 16.

b *Si familia.* id eſt ſi collectio ſeruorum alicuius.

c *Edicitur.* id eſt edictũ ponitur & pœna.

d *In reliquos.* id eſt nomine reliquorum. ſic & infra de ſepulc. violato, l. iij. §. pen.

e *Quia hîc.* ſ. in albo à familia corrupto.

f *Vindicatur.* no. non licere prætorem contemnere. vnde Cato: Pare [b] foro. & ad hoc j. de interro. act. de ætate, §. qui tacuit.

b] Hodie legitur Para te foro.

g *Et plura facta.* Hæc non eſt ratio, ſecũdum Azo. ſed certè imò videtur. & dic, intelliguntur, ſcilicet à iure. Accur.

h *In furto vnum.* Colligitur [c] ergo hîc quòd idem iuris eſt in damno à familia dato, & in iniuria data, quod eſt in albo, ſcilicet vt dominus nõ liberetur ſi præſtet quantum ſi liber feciſſet. ſed cõtra. j. ad le. Aquil. l. illud. Sol. iſtud intellige in eo caſu quo factum vniuſcuiuſq; per ſe diſcernitur, id eſt cũ propria voluntate vnuſquiſq; albũ corrupit, vel damnũ dedit. ibi verò cũ nõ quiſque, ſed cõmuni voluntate dãnum dederint vel iniuriam, ſecundum M. vt argu. j. quod vi aut clam, l. ſemper, §. ſi in ſepulchro. Tu dic ſecundum Ioan. ſpeciale eſſe in albo: quia cõtempta &c. & in iniuria & damno idem quod in furto: vt. l. illud. nec obſt. quemadmodum &c. quod eſt in hac lege: quia notat ſimilitudinem in hoc vt ſint plura facta, non vt ſit idem ius quod eſt in albo. Diſtinctionem M. in aliis quàm in albo intelligas. Huic quod de iniuria diximus, vt dominus tanquam pro vno teneatur, eſt contra, infra de iniur. l. ſi plures. ſed dic, ibi de rigore. Vel dic quòd diuerſorum dominorum erant ibi ſerui. ADDITIO. non debuit Accurſ. excipere iniuriam. quia idem in ea quod in albo corrupto. Cont.

c] Dic quòd iſtud notabile eſt falſum, attenta opin. Io. quã approbant hic Bar. P. Alex. & Iaſ.

i *Hic quoque.* ſcilicet in albo corrupto.

k *Ait.* vt debeat tantùm præſtare quantùm præſtaret quidam liber ſi corrupiſſet.

l *Sed hoc.* modo dicit author legis.

m *Curauerit.* ſcilicet familia.

n *Corrumperetur.* At ſi omnes corruperint, quilibet tenebitur.

o *Notat.* id eſt probat.

QVi iuriſdictioni.] CASVS. Filium poteſtatis Bonoñ. volo conuenire corã poteſtate. nũquid poſſum? Et reſpõ. ꝙ nõ: qui poteſtas non eſt idoneus iudex ſuper ſuos domeſticos. Vi.

p *Vel liberis.* imò liberis: vt. j. de iudi. l. in priuatis, quæ eſt contra. Solu. dicunt quidam, hîc in ordinario: ibi in delegato. alij, A hîc in criminalibus: [d] ibi in ciuilibus. Vel dic, [e] hîc quando agit: ibi quando conuenitur ille cui redditur ius: vt arg. j. ad Trebel. ille, §. fin. & l. ſequen. prima placet.

d] Iſta non placet; quia nimis reſtrĩgit tex. Iaſo.

e] Iſta etiã non placet, ſicut ſecundũ. Iaſ.

q *Secum habet.* quibus vt ſeruis vtitur: vt inſtit. de vſu & habit. §. item is qui. & huius legis prohibitionem accipe, niſi actio finiri ſperetur: quia tunc vſque ad litẽ conte. permittitur: vt. ſ. de offi. prę ſi. ſenatuſconſulto. quæ eſt contra [f] facit ad hanc. l. C. de excuſ. tut. & cur. l. humanitatis. & infra de iniur. l. lex Cornelia, in princi. Accurſius.

f] Solue ſecũdũ. Bart. hîc: & dic quòd vſque ad litẽ cont. poteſt eſſe iudex ſi res erat peritura vt ibi: aliàs ſecus: vt hîc.

SI idem.] CASVS. In hac. l. dicitur ꝙ defenſor habet poteſtatẽ iudicandi vſq; ad ccc. aureos. modò con uenio te corã illo defenſore ex vna parte ad. cc. in alia ad. c. item in alia ad. c. ita quòd ſi iſtę ſummę eſsẽt coadunatæ, defenſor non poſſet cognoſcere. nũquid iſte defenſor cognoſcet inter me & te? Et reſpond. quòd ſic: quia nõ coadunamus illas ſummas. Secundò dicit hæc. l. Cõueni te corã præſide ad quingenta. tu vis me reconuenire ſub defenſore al. l. nõ potes quidem: imò in vtraque erimus ſub præſide: & ipſe poterit iudicare. Dic aliter caſum, ꝙ prius egi ad. l. coram defenſore: ſed vis me recõuenire in quingenta ſub præſide: quia defenſor non potuit cognoſcere vltra. ccc. dicit ꝙ non D poteſt. Vltimò dicit. tres eramus coheredes in hereditate quæ valebat. ccc. & iudex non poterat vltra centum iudicare. nũquid iſte iudex eſſe poterit inter nos? Reſpon. quòd ſic: & ita ſuam iuriſdictionem excedit, ſecundum quorundam ſententiam.

r *Actionibus.* Secus ſi vna, licet in ea de pluribus quæratur: vt j. ea. l. §. fi. & j. de appel. l. ſi qui, §. j.

ſ *Iudicantis.* Pone exemplum in defenſore ciuitatis: qui olim vſque ad quingentos, hodie vſque ad. ccc. aureos poteſt iudicare: vt in authen. de defen. ciui. §. & iudicare, coll. iij.

t *Poſſe.* ſcilicet non facta coaceruatione. ſic & C. de dona. ſancimus, §. ſi quis autem. j. argu. contra infra de pactis, l. ſi plures, §. penult. & fin. Accurſius. ADDITIO. Solue ſecundum Bartol. quòd ibi admittitur coaceruatio in fauorem: hîc ſi admitteretur, induceret odium, & excluderet omnem iuriſdictionem iudicis.

u *Alter minorem.* quę ſcilicet clauditur iuriſdictione iudicantis.

E x *Ei.* id eſt ab eo.

y *Minorem.* ſi habes minorẽ, dic me egiſſe ſub præſide in quingentis: tu vis me reconuenire ſub defenſore in quinquaginta, nõ potes: imò in vtroque erimus ſub præſide. ſi habes maiorem, dic quòd prius egi ad quinquaginta ſub defenſore. ſed ſi vis me reconuenire ſub præſide in quingenta, non potes: imò defenſor de vtroque iudicabit: vt arg. C. de iudi. quotiens. & de ordi. iudi. l. adite. R. tamẽ dixit me egiſſe ſub defenſore in minori ſumma. vis me reconuenire ibidem in maiori: ego nolo, ſed ſub præſide eſſe volo: & dicit quòd nõ poſſum: vt C. de ſen. & inter. l. penult. & authen. & conſequenter.

z *Ne in poteſtate.* not. non debere conferri in poteſtatem aduerſarij mei id negocium quod mecum habet facere: vt infra de eo quod cer. lo. l. ij. in princip. & infra de arbi. ſi quis rem. & infra de iudi. l. ij. §. ſed & ſi agant. & C. de contrahen. empt. l. in vendentis.

Non debet aduerſarius præeſſe negocio quod ad eum ſpectat.

UNED

a *Aduerſarij mei*.id eſt reconuenientis me.
b *Poſsim*.ego primo agens,ſecundum primum caſum.Accur.
c *Si vna.familiæ erciſcundæ* .puta tres ſunt heredes æquales in hereditate valente . ccc . & iudex non poſſit vltra centum iudicare. Accurſius.
d *Adiudicari poteſt*. Not . inſpici quod euenire poteſt. ſic inſtitut . de rerum diuiſione, §. illud quæſitum. &.j̃.ad legem Falcidiã, l.in quantitate, §. magna dubitatio. & infra de ſerui.ruſti.præd.qui ſella, in principio . & infra loca . ſi quis domum, § . j. in fin.argu. contra infra qui ſatiſda.cog. l. ſciendum, §. penultimo . [a] & infra de tranſact. cum hi, in fine, & infra de in lit. iuran.l. j. [b] & infra eo. l.penulti. §. fina. & infra de pecu . l. eo tempore,j.reſpon.
e *Eorum ſententia* . ſcilicet Caſſij & Pegaſi, ſecundum Lot. & Ioã. vt ſic referatur ad proximum dictum:: vt infra de poſtu . l. j.§. deinde . & §.eum . & erit ratio , quia intendebat actor vt vel diuideretur , vel tota ſibi adiudicaretur.quidam tamen referunt ad primum,propter id quod eſt infra eo . cum quædam,§.fin.& eſt ſimile ſupra de adop.l. qui in adoptionem,in fin.ſed ſi non eſſent ſupradictæ ſententiæ contrariæ , ad totũ referrem: vt infra de lega.j.talis,§.fina.Accurſius.

a] Dic quòd ibi erat diſpoſitio de pręſenti, cuius effectus non ſuſpenditur in futuro . ideo non cõſideratur quod euenire poteſt : ſecundũ Bar.hîc.

b] Dic quòd ibi præſens ſtatus rei nõ iudicabat exigentiam de futuro: hîc ſic, ſecũdũ Bart. & eodẽ modo ſolue leges ſequẽt.alle. in contrarium.

lumnioſa aduerſarij mei [a] ſit, an apud eundem litigare poſſim. [b]

Ex pluralitate perſonarum non fit diuiſio rerũ in actione conuentarum.h.d.vſque ad finem.

Si vna actio communis ſit plurium perſonarum , veluti familiæ erciſcundæ, [c] communi diuidũdo,finium regundorũ:vtrum ſingulæ partes ſpectandæ ſunt circa iuriſdictionẽ eius qui cognoſcit? quod Ofilio & Proculo placet : quia vnuſquiſque de parte ſua litigat. an potius tota res , quia & tota res in iudiciũ venit,& vel vni adiudicari poteſt? [d] quod & Caſſio & Pegaſo placet. Et ſanè eorũ ſententia [e] probabilis eſt.

Magiſtratus municipalis nõ poteſt ad mortẽ damnare , ſed modicè caſtigare.Bart.

XII. VLPIANVS *libro octauodecimo ad Edictum.*

MAgiſtratibus municipalib⁹ ſupplicium [f] à ſeruo ſumere non licet:modica autem caſtigatio eis non eſt deneganda. [g]

Ille poteſt delegare,& delegatũ cogere,qui iuriſdictionem habet: item delegatio non debet fieri vt iudicetur vltima die officij.h.d.

MAgiſtratibus.] CASVS. Hac. l.dicitur quòd ſi ſeruus aliquis damnari debet ad mortem, quòd magiſtratus municipalis , id eſt qui non habet imperium merum , hunc ſeruum damnare non poteſt : ſed poteſt verberare eum , vel aliter caſtigare legitimè.
f *Supplicium*.id eſt ſeruum vltimo ſupplicio afficere non licet. nam vltimum ſupplicium,&c.vt infra de pœn.l.vltimum.
g *Deneganda*.etiam in libero.& hæc coërcitio dicitur , ſine qua iuriſdictio eſſe non poteſt:vt ſupra titu.ij.l.fina.§.fina. [c] &in authen.de defen.ci.§.audient quoque.

c] Dic quòd ibi loquitur de alia coercitione quàm hic. Bartol. Alex.& Iaſo.

EVm.] CASVS. Hîc dicit,quòd ille qui delegat , debet eſſe ordinarius iudex.Secũdò dicit:pone, Iudex erat cuius tempus finiebatur biennio vel triennio : non poteſt iſte iubere aliquem iudicare eo die quo amplius non erit iudex.
h *Magiſtratum* . ſcilicet ordinarium . Et not . duo eſſe neceſſaria vt delegatio teneat : & tria vt poſſit iubere iudicare. primum , vt ſit ordinarius delegans . nam delegatus non delegat : vt ſupra eodem,more . item vt eius cauſæ quam delegat,ſit ordinarius : vt ſupra titu.ij. & ſi prætor . & C. qui pro ſua iuriſdictio.l.j.item tertium,vt poſſit iubere,ſcilicet quòd ille cui delegatur,ſit de iuriſdictione ſua:ad inſtar tutoris dati : vt infra de tu.& cu.da.ab his,l.ius dandi,in fin.& ſic poterit iubere:vt C.de aduo.diuer.iu.ſancimus.j.§.nulla.ibi,præter arbitrium &c. & in authent.de defen.ciui.§.ſi verò.ſi autem eſt extra iuriſdictionem delegantis , delegatus non poteſt iuberi vt iudicet : licet teneat delegatio:vt infra eod.l.fina.ſic & infra de arbit. non diſtinguemus,§.ſacerdotio.Accurſius.
i *Iudicare iubere*.puta erat iudex cuius tẽpus limitabatur biennio:nõ poteſt iubere aliquem debere iudicare vlteriori die , puta per triennium,vel ſimile:vt argu.j̃.de pœ.l.fi.in princ.&.j̃.de vulga.& pupil.ſubſti.l.in pupillari . & ſecundum hoc duo ablatiui caſus præcedentes , ſcilicet eo die, primum determinant infinitiuum , iudicare . & ſic eſt contra infra de iudic . l. venditor . § . fina . Solu . ſecundum quoſdam non mandat vt finito
A officio fiat , vt hîc : ſed primum mandatũ ſi fuerit poſtea executum , tenet : vt ibi . Vel verius dic , ibi cœperat cognoſcere durante primo magiſtratu : & ideo cogitur etiam poſtea à ſucceſſore illius qui delegauit . Alij ſic ponunt hunc caſum, quòd vltima die ſui regiminis non poteſt iubere etiam vt eadem die iudicet : quod eſt falſum,cum [d] ipſe poſſit iudicare:vt.ſ.de offic.proconſu. l. meminiſſe, quæ eſt contra. præterea nec forte eadem die ſunt priuati futuri, cum vſque ad aduentum ſucceſſoris debeant durare: vt dicta.l. dicitur, & ſupra de officio præſid.ſi fortè. Tamen ipſi reſpondent, non poteſt iubere vt neceſſitatem imponat . ſi tamen fuerit ei paritum ante aduẽtum ſucceſſoris, tenet. Vel dicunt quòd quo ad alia durat eius imperium : non quo ad delegationẽ . Vel non habet abſurdum eum poſſe iudicare , alij tamen non delegare. nã & hoc euenit aliàs : vt in mero & mixto imperio . Hodie tamẽ videtur ſecundum Ioan. quòd ꝑ duos dies ante aduentum ſucceſſoris deponat imperium: vt in authent . de adminiſtratoribus,collatio.ſeptima,§.finali. & infra de fer . l. pridie. ſed ibi ſucceſſor venerat.Accurſius.

d] Immo rerum.Alex. & Iaſo.

†Sic Flor. & manuſ.ſunt qui putent, legendum conſul procurator, vt ſubaudiatur Cæſaris.ſed & Goueanus legendum putat Proprætor. Ego de lectione certa & recepta nihil cenſeo mutandum. Contius.

* Quidam etiam legẽdum putat. in pręſentẽ arg.l.18.j̃.eo. ego nihil muto. Cont.

XIII. IDEM *libro quinquageſimoprimo ad Sabinum.*

EVm qui iudicare iubet, magiſtratum [h] eſſe oportet. Magiſtratus autem , vel is qui in poteſtate aliqua ſit,vt puta proconſul, † vel prætor,vel alij , qui prouincias regunt, iudicare iubere [i] eo die quo priuati futuri eſſent,nõ
B poſſunt.

Iudex maior poteſt ſe ſubmittere iuriſdictioni minoris,vel æqualis.Bartolus.

XIIII. IDEM *libro trigenſimononо ad Edictum.*

EST receptum , eóque iure vtimur,vt ſi quis maior [k] vel æqualis ſubiiciat ſe iuriſdictioni alterius : poſſit ei & aduerſus eum ius dici. [l]

Iuriſdictio ſine conſenſu non prorogatur : & ille errat qui non
C conſentit.ergo quia errat,iuriſdictionem non prorogat.Bart.

XV. IDEM *libro ſecundo de omnibus tribunalibus.*

SI per errorem alius pro alio [m] prętor fuerit aditus:nihil [n] valebit quod actũ eſt.Nec enim ferẽ dus eſt qui dicat cõſenſiſſe eos in præſidẽ: * cũ(vt Iulian⁹ ſcribit)nõ conſentiant,qui errent. [o] quid enim tam contrarium [p] conſenſui

EST.] CASVS. Poteſtas Bonoñ . compromiſit ſub domino Azone:quia cũ ille nobilis haberet cauſam cum epiſcopo,
D vel poteſtate : dicit epiſcopus,vel poteſtas : coram quocunque conuenias me, tibi reſpondebo . & ita ſubiecit ſe epiſcopus vel poteſtas iuriſdictioni domini Azonis cum quocunque alio nobili. nunquid valet?Et reſpondetur quòd ſic: & poterit cõdemnare vel abſoluere,id eſt, dominus Azo poterit ita dicere , condemno ſiue abſoluo te poteſtatem vel epiſcopum.Vel aliter dicas caſum vt quia poteſtas agat coram domino Azone , poterit ille conueniri ſub domino Azone.
k *Maior*.quàm ille cuius iuriſdictioni ſe ſupponat.ergo & imperator ſi habeat litem cum aliqua vniuerſitate,vel homine priuato.Argu.tamen contra C. de libe.cau. cum affirmes. &.l.poſt certi. [e] & accipe hanc.l.in iuriſdictione contentioſa,non voluntaria:vt infra de manu.vin.l.apud.ſecunda.§.apud.& C.de emãci.l.finali.Accurſius.
l *Ius dici*.id eſt ſentẽtia.vel dic,id eſt actio moueri. nam ſi agat, poterit ibi reconueniri:vt C.de ſen.l.penulti.

e] Sol. & dic quòd hic ꝑ conſenſum fingitur tolli maioritas quæ erat cauſa impedimẽti: ſed ibi ꝑ pactũ dominiũ nõ tollitur,ſecũdũ Bart.

E SI per errorem.] CASVS. Elegimus prætorem vrbanum pro peregrino,cum in ciuitate Romana eſſemus,& per errorem. vtrum valeat talis conſenſus?Reſpon.quòd non.
m *Alius pro alio*.puta vrbanus pro peregrino.
n *Nihil*.quandoque tamen error facit ius , ſi eſt communis : vt infra de ſupel.leg.l.iij.in fi.& ſupra de offic. præto. l. Barbarius.
o *Qui errent*. ſcilicet in facto . ſecus ſi in iure , ſecundum Guliel . vt infra de confeſſ . l . ij . imò ſecundum nos idem & ſi in iure . ibi autem in iudicio litis conteſta . & in iure fuit erratum,hic verò in iudicio . ſed in principio ante litis conteſta . vt hîc,circa iuriſdictionem fuit error:ibi in alio , ſcilicet de quo erat iudicium.Accurſius.
p *Tam contrarium* . hyperbolicè loquitur . nam metus magis contrarius eſt : vt infra quod metus cauſa, l.j.dic ergo, non facilè . & ſic infra de dolo,l.ſed ſi ex dolo, §. ſed an . ſequitur ergo quòd ſententia non valet, quaſi à non ſuo iudice dicta : vt C.ſi

eſt, quàm error, [a] qui imperitiam detegit? [b]

XVI. IDEM *libro tertio de omnibus tribunalibus.*

SOlet prætor iuriſdictionem mandare: & aut omnem [c] mandat, aut ſpeciem vnam. [d] & is [e] cui mandata iuriſdictio eſt, fungetur vice eius qui mandauit, non ſua. [f]

B

XVII. IDEM *libro primo Opinionum.*

PRætor ſicut vniuerſam iuriſdictionem mandare alij poteſt, ita & in perſonas certas, [g] vel de vna ſpecie [h] poteſt: maximè cum iuſtam cauſam [i] ſuſceptæ ante magiſtratum aduocationis alterius partis habuerat.

Pacto de litigando coram iudice non ſuo, quis ſtare non cogitur.

XVIII. AFRICANVS *libro ſeptimo Quæſtionum.*

SI conuenerit vt alius prætor, quàm cuius iuriſdictio [k] eſſet, ius diceret: & priuſquam adiretur, [l] mutata voluntas fuerit: proculdubio nemo compelletur eiuſmodi conuentioni ſtare. [m]

Mutatio fori poſt ſententiam, vel litis conteſta, prioris iudicis iuriſdictionem non impedit.

XIX. VLPIANVS *libro ſexto fideicommiſſorum.*

CVm quædam puella apud competentem iudicem litem ſuſceperat, deinde condemnata erat, poſteaque ad viri matrimonium alij iuriſdictioni ſubiecti peruenerat: [n] quærebatur, an prioris iudicis ſententia exequi [o] poſſit. dixi poſſe, quia antè fuerat ſententia dicta. Sed & ſi poſt ſuſceptam cognitionem,

C ante ſententiam hoc eueniet, [p] idem putarem: ſententiáque à priore iudice rectè fertur. Quod

C.ſi à non compe.iudi.l.j.&.ij.

a *Error*. Not. errantem non conſentire. ſic infra de adqui.re.do. ſi procurator. Argu. contra infra de iniu. eum qui, §. ſi iniuria. & infra ad.l.Fal.l.j.§.ſi legatarius. ADDITIO. Tu dicas ſecundum Bart. hîc quòd ibi conſenſit in ſoluendo, licet errauerit in quantitate patrimonij. & ſic error impedit etiã cõſenſum circa id in quo erratur, non circa id in quo conſentit, vt in contrario. ita loquitur totus titul. de condict. inde. vbi erratur in cauſa ſolutionis, non in ſoluendo.

b *Detegit*. i. diſcooperit. Et not. quòd Guil. hîc tria dicit, & malè quodlibet. primò diſtinxit inter errorẽ facti: vt ille & ante lit. cõteſt. & poſt noceat. & iuris, vt ille ante lit. conteſt. noceat, poſtea non. error facti eſt, ſi credo prætorem vrbanum peregrinum: vel econtra. Error iuris, ſi credo vrbanum poſſe cognoſcere de cauſis peregrinorũ. Item ſecundo diſtinxit in facti errore. ſi errauit actor, & tunc non noceat. an reus, & tunc noceat: quia forum ex eius perſona metitur: vt. C. eo. iuris. tertiùm dixit, ex tali conſenſu, ſi non erramus, etiã ſine cõteſtatione dari ei iuriſdictionem ſola additione, vel libello poſtea dato: vt infra eodem, ſi conuenerit. primum reprobo duabus rationibus. nam inter errores non eſt diſtinguendum: vt infra de iudi.l.ij. vbi de vtroque errore dicit: & vtrumque dicit iudicium impedire. item alia ratione, quia hîc dicit imperitiam, quæ ad ius refertur. Item ſecundum reprobo aliis duabus rationibus: quia non debet claudicare iudicium, vt aliud vni, aliud alij liceat: vt infra de arbi. l. litigatores, §. item Iulianus. Item quia lex Iulia iudiciorum dicit: ſi quid eſt quo minus conueniat inter priuatos, non eſt iuriſdictio: vt infra de iudi.l.ij.§.j. Item tertium improbo, quia demum lite conteſt. confertur in eum iuriſdictio: vt infra ſolu.ma. ſi cum dotem, §. eo autem tempore. & infra eodem, ſi conuenerit. Accurſius.

D

S*olet*.] CASVS. Iudex poteſt totam iuriſdictionem ſuam alij demandare, & etiam partem: & aliam partem retinere: nec deſinit eſſe iudex cum totam mãdat. Idem dicit lex ſequens: quia dicit quòd vniuerſitatem cauſarum poteſt delegare: & inter perſonas extraneas. adiungit tamen & dicit, quòd ſi ſim in aliqua ciuitate aduocatus, & poſtea factus prætor, quòd potero illam cauſam delegare alij in qua poſtulaui. Viuianus.

c *Omnem*. hac generali demandatione continetur ea quæ competit iure magiſtratus, non quæ ineſt mero imperio, vel mixto, quod ſpecialiter delegaturus non eſſet: vt argu. infra de pig.l. obligatione. ſed cum omnem mandat iuriſdictionem, ergo & iudicis dandi licentiam: vt ſupra eodem, l. imperium, §. fin. ergo demandare cauſam vnam poterit, & in eo caſu loquitur lex infra quis & à quo ap.l.j. in fin. ſed non omnes. vbi autem vna ſpecies demandatur, non poteſt delegari: quia non iuriſdictio, ſed ſpecies iuriſdictionis eſt delegata, ſecundum Io.

E

d *Speciem vnam*. id eſt vnam vniuerſitatem cauſarum in aliqua villa vel caſtro, ſibi in aliis locis ſeruata. ſed ſupra omnem mandauit. & hic non delegat, ſecundum eos: [a] vt argu. infra de adminiſt. tut. ſi duo. in fi. ſed ſuperior ſic. vel dic, ſpeciem, id eſt vnicam cauſam.

a] Contrarium tenet Bar. & Alex. hic per. l.1.§. fi.j. quis & à quo ap.

e *Et is*. aliàs. nam & is. bona ratio. videbatur enim non valere mandatum omnis iuriſdictionis: vt. s̃. de offi. præſi. l. pe. ſed certè valet, quia non prorſus amittit qui delegat. & hoc eſt, nam, &c.

f *Non ſua*. Ex hoc quidam dicunt delegatum iuriſdictionem non habere, & ex eo quod eſt infra de re iudi. l. ait prætor. ſed dic, non habet ordinariam: habet tamen delegatam: vt ſupra eodem, l. more &. s̃. titu. ij. l. j. in fine. nec ob. dicta lex, quia ibi propter arbitrium compromiſſarium dicit.

A

g P* rætor. Perſonas certas*. vt inter pauperes, vel pupillos. Accurſius.

h *Specie*. inter Lucium & Titium.

i *Cum iuſtam cauſam*. & neceſſariam hodie. licèt hîc excuſatiuè proponat: vt. C. de adſeſſ. l. fin. in fin. & quia cordi nobis eſt lites ſine ſuſpicione procedere: vt. C. de iudi. l. apertiſſimi, §. licet.

S*I conuenerit*.] CASVS. Ego & Titius conſenſimus in poteſtatẽ Mutineñ. cum eſſemus Bononiæ. poſtea patuit me vel ambos cõſenſiſſe in iudicẽ Mutiñ. nunquid poſſum reſilire? Et reſpõ. quòd poſſum, nec compellar illi cõuentioni ſtare, id eſt non compellemur coram eo litigare. Viuianus.

k *Iuriſdictio*. hoc tollit contrarium.

l *Adiretur*. id eſt repręſentaremus nos, ſecundum Gulielmum, ſed ſecundum nos vſq; ad litem cõteſta. vt infra ſolut. ma. l. ſi cum, §. eo autem tempore.

m *Stare*. imo compelli videtur: vt. C. de pactis. l. ſi quis in cõſcribendo. quæ eſt contra. Sed ibi in ſcriptis pepigerunt, hîc ſine ſcriptis. hoc non valet: vt. C. de pactis, l. pactum. Alij, illud in reo: hoc in actore. hoc non valet: vt infra de regulis iuris, l. non debet actori. dic ergo, hîc fuit pactum quòd fieret iudex qui non erat: quod erat graue. ibi autem vt non eſſet qui erat: quod erat leuius: vt in ſcholaribus patet, qui plures habent iudices: & vni eorum renunciare poſſunt: & vt ſub præſide ſint, conſentire: quia & eorum iudex ipſe eſt: vt in authent. de ſan. epiſ. §. ſi quis autem pro pecuniaria, colla. ix. & in proœmio Digeſtorum in fin. Accurſius.

Scholares plures habẽt iudices.

C*Vm quædam*.] CASVS. Adultam quandam Bononiẽſis conuenit Bononiæ: quia Bononienſis erat. lite conteſtata Bononiæ tandem condemnata fuit illa puella: & ante executionem maritauit ſe cuidam de ciuitate Mutinæ. nunquid poterit iudex Bononieñ. mandare ſententiam executioni? & reſpondetur quòd ſic. Sed pone quòd lite conteſta. ſe maritauit, ante ſententiam tamen: nunquid iudex Bononieñ. poterit dare ſententiam nihilo minus? Reſpondetur quòd ſic poterit iudex Bononieñ. dare ſententiam. Vltimò dicit, pone: petit à me Titius trecenta coram iudice qui non poterat cognoſcere vltra ſummam centum aureorum. nolebam reſpondere coram eo. Titius volebat quòd coram eo iudice reſpõderem, eo prętextu quòd ſi plenè non probaret, quòd iudex condemnaret me in ſumma conſiſtente ſecundũ ſuam iuriſdictionem. an ſit conſiderandum quod Titius petit in libello petitorio: an in quo condemnare poteſt? Et reſpondetur quòd illud quod in libello comprehenditur, & non id in quo iudex condemnare poteſt. Vel pone: Titius petit quantitatem trecentorum excedentem ſub defenſore. quæritur an inſpiciendum ſit quantùm petit, vt ſic coram præſide litigetur: an quantùm debeatur oppoſita exceptione de parte indebita: vt ſic coram defenſore agatur? Reſpondetur quòd petitur & inſpicitur. vel pone ſic caſum: Cõueniſti me coram iudice ad c. qui iudex vltra centum cognoſcere non potuit. volebam examen illius effugere, quia illa cauſa creſcere poteſt propter expẽſas faciendas in lite: & ita iuriſdictionem illius excedet. vnde volo adire iudicem alium: nunquid poſſum, quęritur. Et reſpondetur quòd non: quia iſta conſideranda non ſunt.

n *Peruenerit*. & ſic domicilium mutauit: vt infra de iudi. l. exigere. & infra ad munici. l. finali, §. ij. ſed concubina domicilium non mutat. infra ad municip. l. de iure, §. finali. Accurſius.

o *Exequi*. paſſiuè, id eſt an debeat per eundem iudicem mandari executioni.

p *Hoc eueniret*. ſcilicet quòd modo prædicto mutet domiciliũ. quid ſi ante ductionem? Reſpon. vt not. j̃. ad municip. l. ea quæ.

UNED

a *Quod generaliter.* ſcilicet vbicunque accepto iudicio mutatur forum, ibi finiatur vbi eſt inceptũ : vt.ff.de iudi.l.ſi quis poſtea. A &.l.vbi. & facit.ff.de excu.tuto.& curato.tutor petitus.j. reſpõ. & in auth.vt fac.nouæ conſtit.§.prouinciarũ,in fi.ibi, erit namque,&c.item ibidem executioni mandatur,vt hîc.ſed ſi non habet ibi de bonis, iubet eum loci vbi ſunt,executioni mãdat ad literas primi iudicis : vt infra de bon. aucto . iudi. poſſiden. l. cum vnus, §. penultimo.Accur.

b *Debeatur.* ſic ergo eſt in actoris optione. ſed ſi dolo faciat, ad oẽs expenſas tenetur:vt in authẽ. de defen.ciui.§. & iudicare. itẽ not.hîc non inſpici quod euenire potuerit. Arg.cõtra ſupra eod. ſi idẽ, in fine.& ſupra de officio præſidis.ſed licet. Acc. ADDIT. Dic quòd hîc hoc propterea contingit, quia attento ſtatu præſenti,res nõ ordinatur ad euẽtum futurũ. Bartol. Alexander, & Iaſon in.d.l.ſi idem.

generaliter a & in omnibus huiuſcemodi caſibus obſeruandum eſt.

Quæſtio iuriſdictionis expeditur ſecũdum formam libelli, non ſecundum id quod debetur.

Quotiens [de] quantitate ad iuriſdictionẽ pertinẽte quæritur: ſemper quantùm petatur quærẽdum eſt,nõ quantùm debeatur. b B

XX. PAVLVS *libro primo ad Edictum.*

Extra † territorium c ius dicenti impune non paretur. d idem eſt & ſi ſupra e iuriſdictionem ſuam velit ius dicere.

QVOD QVISQVE IVris in alterum ſtatuerit, * vt ipſe eodem iure vtatur.

TITVLVS II.

Magiſtratus qui ius iniquũ contra aliquem ſtatuit, & etiã priuatus qui illud ad ſui vtilitatẽ ſtatui fecit,coguntur aduerſario poſtulante vti eodem iure. hoc dicit vſque ad §.hæc autem verba. Bart.

I. VLPIANVS *libro tertio ad Edictum.*

Hoc edictum f ſummam g habet æquitatem, † & ſine cuiuſquã indignatione iuſta.Quis enim aſpernabitur idem ius ſibi dici quod ipſe aliis dixit, h vel dici effecit? i *Qui magiſtratũ* k *poteſtatẽm ve habebit,ſi quid in aliquẽ noui iuris* l *ſtatuerit, m ipſe quandoque aduerſario* n *poſtulante eodem iure vti debet.Si quis* o *apud eum qui magiſtratum poteſtatẽmque habebit, aliquid noui iuris obtinuerit:* p *quandoque poſtea aduerſario eius poſtulãte,* C

*Pertinet hoc caput ad tit.s. ſi quis ius dicenti nõ obtemp. vt demõſtrat inſcriptio. Cont.

*Ad hunc titulũ pertinent inſignia exempla. Valer. Max.lib.8. cap.6.

Xtra.] CASVS. Poteſtas Bonon̄. citauit quẽdã Imolen̄. nunquid cogitur ille Imolen̄.huc venire?Et reſpondetur ꝙ non: quia poteſtas Bonon̄.nõ põt cognoſcere inter nõ ſuos ſubditos.

c *Extra territorium.* dic quid ſit, vt infra de verborum ſignificatione.l.pupilli.§.territorium. a

d *Non paretur.* ſiue dicas inter non ſuos ſubditos, ſiue inter ſuos ſubditos:de poſſeſſionibus tamẽ quæ ſunt in alterius territorio, in quibus vult facere executionẽ:vt.ff.de bo.auctor.iu.poſ.cum vnus,§.pen.ſiue etiã inter ſuos, & de rebus intra territoriũ : ipſe tamẽ eſt extra territoriũ quando iudicat:vt.s.de officio præfecti vrbi, l. finali. & hoc in contentioſa iuriſdictione.in voluntaria ſecus,vt.s.de adopt.emancipari,§.j.&.s.de officio procon.l.ij.

e *Supra.* niſi partes prorogent iuriſdictionem : vt.ff.de iudi.l.de qua re, §.j. Sed quid ſi vltra iudicauit? Reſpon. nil valere : vt b infra familiæ erciſcun. in hoc iudicio. Argu.contra , vt vtile per inutile non vitietur : vt.C. de ap.l. ampliorem, §. fina. &.C.de don.l.ſancimus, c in gloſ.ſuperfluum.& facit.C.ſi à non compe. iudi.l.fina.& ſupra de officio præſi.l.iij. D

a] Ibi deducitur a terrendo id eſt ſubmouendo. auctores limitum agrorum deducũt à terrendo hoſte. Seruius in j. AEneid. quaſi teribouium .i. tritũ ſeu aratum bobus & aratro. Contius.

b] Et hoc quando non continet capitula diſtincta:aliàs bene poſſet valere ꝓ parte, & pro parte non.Bart.Ale.& Iaſon.

c] Tu dic quòd ibi loquitur in his quæ ſunt diuidua: hic in indiuiduis. Bart.

Tota hæc caſus poſitio mera nugatio eſt,nec cõgruit ſententiæ edicti aut ti.uli.

QVOD QVISQVE IVRIS, &c.

Superiore titulo datũ eſt de iuriſdictione edictũ vnum aduerſus eos data populari actione qui id quod iuriſdictionis perpetuæ cauſa propoſitũ eſt corruperunt. Hoc titulo datur alterũ aduerſus eos qui in magiſtratu ius dixerunt iniurioſe,vt eodẽ priuati iure vtantur,vt ſi præſcriptionẽ iuſtam poſtulanti non dederint, ne dabitur etiã eis, ſed nõ habita ratione præſcriptionis creditoribus ſuis ſi hoc deſiderauerint ſatisfacere compellentur. Eadem æquitas eſt in eo qui hoc idem poſtulauerit & impetrauerit ne debitores aduerſus eum præſcriptione vterentur. Ius nouum, ius iniquum dicitur hoc titulo quod non eſt omnino æquum , ſed tamen æquum eſt hac ratione quod id eſſe æquum magiſtratus exiſtimauerit. Cuiac.

Hoc edictum.] CASVS. Primò Vlpianus cõmendat edictum prætoris : quia non debet quis moleſte ferre ſi id ſtatuatur circa ſe quod ipſe ſtatuit, vel ſtatui fecerit. Secundò dicitur ꝙ hoc edictũ tria habet capita. Primũ eſt,ſi poteſtas Bononienſis iniquum ſtatuit, puta ꝙ debitores non teneantur ſuis creditoribus aliquo modo ſoluere : dicitur hic ꝙ debitor poteſtatis contra poteſtatẽ eodẽ iure vtetur, vt non ſoluat poteſtati. Secundũ caput eſt de illo qui ius iniquũ impetrauit : puta cum ipſe debitor impetrauit ne ipſe ſuo creditori teneretur ſoluere vſq; ad quinq; annos , vel nullo modo teneretur creditori ſuo : ſi iſte impetrãs habet debitores, illi vtentur eodem iure aduerſus iſtum impetrantem. vnde põne quòd poteſtas volebat ſtatuere ius iniquum , ſcilicet vt debitor nõ teneatur ſoluere creditoribus ſuis vſq; ad quinq; annos. non potuit hoc facere:quia fuit impeditus. non tenetur quidẽ poteſtas eodẽ iure.Item dicit quòd poteſtas Bononienſis voluit ſtatuere vt nullus debitor de ciuitate Mutinen̄. & ſic inter non ſubditos, vſque ad quinq; annos teneatur : & ideò non valuit decretum. nunquid poteſtas vtetur eodẽ iure? Et reſpon. quòd non. Viuia.

f *Hoc edictum.* quod eſt.ff.eo.,§.j.&.ij. & loquitur hîc Vlpianus.

g *Summam.* quia nititur lege diuina : vt quod tibi non vis fieri, alij ne feceris : vt in decretis diſtinctio.j.can.j. & Cato : Patere legem quam ipſe tuleris.

h *Alius dixit.* cum eſſet magiſtratus.

i *Dici effecit.* cum eſſet litigator.

k *Qui magiſtratum.* Per hunc intellige municipalem:per poteſtatem eum qui habet merum imperium : vt.s. titu.j. l. imperiũ. quales ſunt regẽtes prouincias,vel clariſſimi & ſuperiores : vt ſupra de officio præſ.l. illicitas, §. qui vniuerſas. poteſt enim quilibet magiſtrat9 legem condere, non generalem , ſed ſpecialẽ: vt.C. de long. conſue. l.j.& inſtit. de iure naturali, §. ſed ius. præterea cum ipſi faciant, ipſe princeps facere videtur : vt. C.de ve.iur. enu.l.j. in princ. tertiæ col. & ſic nõ ob.quod hîc obiicitur,quòd ſoli principi liceat facere legem : quia verum eſt generale : vt.C.de leg. & conſti.l.j.&.l.fi.vel ſecundũ alios loquitur hîc ſecũdum antiqua tẽpora antequã omne ius eſſet à populo trãſlatũ in principẽ.

Legẽ facit quilibet magiſtratus.

†Et antiquã ratione talionis quam ſua lege Moſes & Rhadamantus introduxere.auctor Ariſt.5.Ethic. Contius.

*i.iniqui ſic Tiberium callidum & noui iuris repertorem fuiſſe ait. Corn.Tacit. lib.1. Annal. & ff.l.3. Vlpianus pro nouo,dixit iniquum.

l *Noui iuris.* quod ſcit eſſe nouũ,& ita facit dolo.aliàs cum magiſtratus non ſit iure peritus,non tenetur : vt.ff.l.ij. Et eſt exemplum ne Titius à creditoribus ſuis cõueniatur vſq; ad diem illũ: quod tamẽ præceptũ vltra tẽpus ſui magiſtratus non durat:vt.ff. de pœ.l.fin.&.ff.qui ex cau.ma.l.ſed & ſi per prætorem, §.ait.vel ſic, habito tractatu omniũ procerũ de ciuitate illa, conſtituit vt nullus debitor ante tale tẽpus cõueniatur à creditoribus ſuis : & ſic voluit eſſe ius cõmune in perſonis omniũ. Sed ſi populus ratum habuit tale ius nouũ,nonne quilibet de populo neceſſe habet vti eodẽ iure, vt in procuratore dicitur:vt.ff.eo.l.iij.§.ſi procurator? Reſpon.licet populus faciat, non tamẽ quilibet homo de populo d ſingulariter poterit conueniri eodẽ iure : vt.ff.de in ius voc.l.ſed & ſi hac,§.qui manumittitur. Quid ergo ſi cognoſcendo in cauſa vna ſententiã interlocutoriã dolo ferat? puto ꝙ habeat locum hoc edictũ,argu.huius.l.in fin.vbi ſententiæ facit mentionẽ:&.ff.eo.l.iij.§.ſi is.& quod in ſententia dixit,intellige in ſententia lata cõtra legẽ vel cõtra ius litigatoris, non expreſſo errore in ſẽtẽtia.aliàs nõ teneret ipſo iure : vt.C.quãdo prouoca.non eſt neceſſ.l.ij.itẽ hîc in interlocutoria. Quid autẽ in definitiua? dicunt quidam quòd non idem,quaſi ſit ei imputandum quòd non appellauerit. tu dic contra. quia cauſa ſubeſſe potuit: vt infra man.l.ſi procuratorem, §.ſi ignorantes. Item not.ex eo quod dicit noui. nam per hoc colligitur quòd ſi quid eſt factum contra legem , conſuetudine tamen roboratum, non pertinebit ad hoc edictum : quia tunc dicitur inueteratum:vt ſupra de leg. & ſenatuſcon. de quibus. Sic eſt ergo nouum , quod non eſt de iure ſcriptum,nec conſuetudine roboratum.Accurſius.

d] Sed bene conſiliarij & ꝓceres Bar. Ale.& Iaſo.

Ius nouum.

m *Statuerit.* ita quòd teneat : vt arg. infra in fi.ſiue vſus eſt quis, ſiue non : vt infra.l.iij.§.finali.Accurſius.

E n *Aduerſario.* ſcilicet illo contra quem ipſe ſtatuit , quando ius ſingulariter iniquum conſtituit:vel quocunque,quando vt eſſet commune ius iniquum fecit:vt.ff.eod.l.iij.§.hæc pœna. ADDI. hæc interpretatio rectior eſt. Cont.

o *Si quis.* duo capita habet hoc edictum.primum fuit in conſtituente ius iniquum. ſecundum in eo qui facit conſtitui, ſiue adſeſſor,ſiue ligator : vt.ff.l.ij.ſed & contra alios : vt,ff.eod.l.iij.§.ſi procurator. &.§.ſi tamen. &.§.ſi is. &.§.ſi filius.&.§.quod autẽ. Sed nunquid in impetrante ſicut in conſtituente diſtinguitur, impetrauerit dolo,vel non:vt.ff.eo.l.ij? Reſpon.non, duplici ratione,prima, quia ad impetrantem aliquid peruenit ſemper: ad iudicẽ nõ ſic.item quia hæc litera.ff.dicit credidiſſe, quod innuit vt etiam ſi ſine dolo impetrauit,teneatur.item & hîc põne quæſtionem quæ eſt infra.l.proxi.Accurſius.

p *Obtinuerit.* dilatorium,vel etiam peremptorium. quòd dic vt infra eodem.l.iij.§.ſi is.

Decernetur.

eodem iure aduerſus eum decernetur: a *ſcilicet* * *vt quod ipſe quis in alterius perſona æquum eſſe credidiſſet,* b *id in ipſius quoque perſona valere patiatur.*

Si non habet effectum ſtatutũ noui iuris, nõ habet locum retorcutio ex hoc edicto. Bar.

Hæc autem verba, c *Quod ſtatuerit qui iuriſdictioni præeſt*: cũ effectu accipimus, nõ verbo tenus: & ideo ſi cum vellet ſtatuere, prohibitus ſit, nec effectũ decretum habuit: ceſſat edictum. Nam *ſtatuit* verbum, rem perfectam ſignificat, & conſummatam iniuriam, non cœptam. Et ideo ſi inter eos quis dixerit ius, inter quos iuriſdictionem non habuit: quoniã pro nullo hoc habetur, nec eſt vlla ſententia, ceſſare edictum putamus. d quid enim obfuit conatus, cum iniuria nullum habuerit effectũ?

Imperitia adſeſſoris excuſat magiſtratũ, nõ ipſum adſeſſorẽ. Bar.

II. PAVLVS *libro tertio ad Edictum.*

HOc edicto dolus debet ius dicentis puniri. nam ſi adſeſſoris imprudentia ius aliter dictũ ſit, q̃ oportuit: nõ debet hoc magiſtratui officere, ſed ipſi adſeſſori. e

Contra impetrãtem ius iniquũ fit retorcutio, etiam ſi illo non ſit vſus. ſed contra eum qui non impetrauit, ſed proprio motu ſuperioris obtinuit, non fit retorcutio, etiam ſi illo ſit vſus. Bart.

III. VLPIANVS *libro tertio ad Edictum.*

SI quis iniquum ad edictum * ius aduerſus aliquem impetrauit: eo iure vtatur ita demũ, ſi per poſtulationem eius hoc venerit. cęterum ſi ipſo nõ poſtulante, nõ coërcetur. f Sed & ſi impetrauit, ſiue vſus eſt iure aliquo, ſiue impetrauit vt vteretur, licet vſus nõ ſit, g † hoc edicto punitur.

Ex impetratione procuratoris habentis ſpeciale mandatum, vel ratihabitione ſecuta, coërcetur domin*: ſecus ſi habeat generale: vel ſi in rẽ ſuã: tunc coërcetur procurator, tutor verò ſemper. Barto.

Si procurator meus poſtulauit, quæritur quis eodem iure vtatur. & putat Pomponius

a *Decernetur*. imò non videtur in eum retorqueri: vt ſupra de legi. & ſenatuſcon. l. nulla. & C. de legib. & conſti. princi. l. quod fauore. & inſtit. de iure na. §. plane. quæ ſunt contra. ſed diſtingue an ad ſui poſtulationem, vt hîc: an non fuerit indultum, vt ibi: & vt infra eod. l. iij. j. reſpon.

b *Credidiſſet*. no. quòd debet cuiq; in ſua perſona placere quod placuit in aliena: vt infra man. ſi negocia. in fin. & C. de rebus credi. l. pe. §. ſed iuramẽto. ibi, quis enim ferẽdus eſt. & infra de iureiu. l. iuſiurandum. iiij. §. datur autem. & l. ſi duo, §. ſi quis iurauerit. & §. ſequen.

c *Hæc autem verba*. loquitur Vlpianus.

d *Putamus*. Not. non nocere conatum, niſi ſequatur effect*. ſic infra de re iudic. l. ſi ſe, §. cõdemnatum, in gl. & infra ne quis eum qui in ius vo. l. pe. in. §. docere. ſed contra, C. de reſcin. vẽ. ratas. vbi dicit impetrantem reſcriptum eadẽ lege cõuenire: & tamen erat tale reſcriptum quod ius alterius totum conſumebat: ideoque non valebat: vt C. de preci. impe. offe. quotiẽs. ſed dic quòd ibi non fuit reſcriptum, ſed poſito illo falſo ſequitur illud abſurdum. Alij dicunt hoc ſpeciale. ſ. quia inter non ſubditos iudicauit. Item contra arg. prædictæ notulæ. j. de extraor. cri. l. fi. in prin. & C. ſi quacunq; prædi. po. l. j. in prin. ſed ibi propter enormitatem criminum. Item contra argu. C. de fur. l. ſi quis. ſed illud ideo, quia tale delictũ de leui poterat trahi in exemplum. Item arg. contra. j. de calum. l. & generaliter, §. ſi igitur. ſed ibi ad eum aliquid peruenit, quare tenetur.

H*Oc edicto.*] CASVS. Si poteſtas inſtituat ius iniquum: ita demum tenetur poteſtas, ſi dolo faciat. alioquin tenentur adſeſſores, qui vt ſtatueretur conſilium dederunt. & ita eodem iure debent vti ſi per imperitiam faciant.

e *Adſeſſori*. cur hoc tam variè, quòd magiſtratus de ſolo dolo teneatur, ſed adſeſſor de imperitia? Reſpon. quia adſeſſor non conſueuit eligi niſi propter peritiam: vt C. de adſeſſ. l. j. cum ergo ipſe conſenſerit electioni de ſe factæ. vt ſit adſeſſor: videtur affirmare ſe ſapientem. & inde eſt quòd ſua tacita adſeueratio ſibi præiudicat[a] propter imperitiam: vt infra de actio. empt. l. Iulianus, §. quod autem, verſi. quid tam. ſic & in medico: vt. s. de offic. præſi. illicitas, §. ſicuti. Magiſtratus verò etiam imperiti literarum, & bene experti negociorum, ſæpiſſimè eliguntur, & etiam inuiti ſubeunt alia munera, vnde non debet eis iuris imperitia adſcribi: cum nec ob hanc cauſam electi fuerint. Quidam tamen dixerunt quòd de imperitia tenetur magiſtratus: vt infra de variis cogn. l. ſi iudex. quod hîc non negatur. ſed poteſt dici quòd illud eſt verum quo ad hoc vt faciat litem ſuam, nõ quo ad hoc edictum: vt inſtit. de oblig. quæ ex quaſi delict. in princ.

S*I quis.*] CASVS. Titius impetrauit ne creditoribus ſuis teneretur. & non tenetur. nunquid Titius vtetur eodem iure ſi habeat debitores, vt Titio non teneantur debitores, quæritur. Rñ. aut impetrauit ad ſuam poſtulationem: & ei cõceſſum fuit: & tunc tenetur vti eodem iure Titius. aut non ad ſuam poſtulationem: & hoc caſu non vtitur. vnde dicit quòd ſi Titius impetrauit ne creditoribus ſuis teneretur: ſiue vtatur Titius, ſiue nõ: ſemper punitur. i. ſemper huic edicto locus erit, vt eodem iure vtatur. Itẽ dicit q̃ ſi procurator meus impetrauit ne tenear creditoribus meis vſque ad. v. annos, vti debeo eodẽ iure ſi ei mandaui. vel ratum habui: aliàs procurator tenetur. Item dicit quòd ſi tutor vel curator impetrauit vt adoleſcens non teneatur vſq; ad. v. an. an ipſe tutor vel curator punitur? & non tenetur pupillus hoc edicto. Vnde pone: Titius mihi debebat decem, erat tamen tutus aduerſus me exceptione temporali: donaui tibi hanc actionem: & ſic feci te procuratorem in rem tuam. impetraſti tamen vt ille Titius ſtatim tibi teneretur ſoluere. vti quidem debebis tu procurator aduerſus tuos creditores eodem iure vt eis ſtatim ſoluas. Itẽ dicit: ego impetraui vt nullus meus creditor vſque ad. v. an. conueniret me. vti debeo eodem iure, vt debitores mei vtantur eodem iure aduerſus me: & etiam nõ ſolum ille qui vſus eſt. i. contra quem vſus ſum, ſed etiam alius vtatur. quod dic, impetraui quòd nullus debitor meus exceptione vtatur: eodem iure vti debeo. Idem dicit, puta Titius fideiuſſit pro Seio apud Gaium creditorẽ. Seius acquiſiuit pactũ de nõ petendo: quia Gaius fecit ei pactum de non petendo: & ſic Titius & Seius fideiuſſor habebant exceptionẽ. poſtea Seius adquiſiuit ius iniquum: & impetrauit vt debitor ſuus non vtatur exceptione aduerſus eum. nũc Gaius conuenit Seium & fideiuſſorem. quæritur an Seius debeat vti eodem iure? Et reſpond. quòd Gaius creditor Seium cõuenire poterit. & hoc etiam Titio fideiuſſori non proderit. Sed pone quòd Titius fideiuſſor hoc ius iniquum impetrauit, vt debitor ſuus, ſcilicet Seius, non vtatur aduerſus Titium exceptione. nunquid Gaius poteſt iſtum Titium conuenire? Et reſpondetur quòd poteſt: non tamen hoc nocet Seio principali reo: nec conuenitur Seius, ſed Titius tantùm: nec ſi ſoluerit fideiuſſor pendente dilatione, puta quinquennali reo competenti, aget contra reum actione mandati: & ſi impetrauit perpetuam, nunquam. Item dicit, filius meus in magiſtratu poſitus erat: & conceſſit tibi quòd debitor tuus non vtatur aduerſus te exceptione, vel vt non tenearis vſque ad. v. annos creditoribus tuis. nũquid noceat mihi patri, ſi agam contra debitores filij mei poſt finitam adminiſtrationem? Reſpon. quòd non: nec ego pater vtar eodem iure. Item dicit quòd ſi impetraui ius iniquum vt non tenear creditoribus meis vſque ad. v. an. & deceſſi: poſtea heres meus vtetur eodem iure. Conſequẽter in. §. quod autem. dicitur quòd ſi ego impetraui ius iniquum a duerſus alium, nõ ſolum vtetur ille iure eodem contra me, ſed & cõtra heredem meũ. Item dicit, puta Titius impetrauit vt non teneatur ipſe creditoribus ſuis vſque ad. v. annos. vti debet Titius eodem iure contra præſentes & contra futuros debitores. quaſi dicat, non ſolùm ſi iſte creditor Titius poſtea efficiatur debitor Titij, vtetur exceptione, ſed quilibet alius, vt Titius non poſſit petere vſque ad. v. an. Et ſic hoc edictum extenditur ad eum qui fuit tempore impetrationis non ſolum, ſed ad futurum. [ILLVD.] item dicit: Impetraui ius iniquum vt non tenear creditoribus meis vſque ad quinquennium, cum purè eis tenear: & . v. ſolui creditoribus meis: nunquid poſſum repetere illud quod ſolui? Reſpon. quòd non. vel dic q̃ tu debitor meus ſoluiſti mihi creditori tuo. omiſſa exceptione proximi quam impetraui aduerſus te creditorem meum ante quinquennium cum haberes exceptionem, à me repetere non poteris.

f *Non coercetur*. vt C. de legi. & conſti. quod fauore.

g *Licet vſus non ſit*. tamen vti potuit. aliàs contra: vt ſupra eod. l. j. §. fin. patet ergo quòd etiam ſi pœnitere vult, non poteſt: vt hîc: licèt R. ſcripſit in hoc titu. contrarium. & pro eo eſt infra ad le. Cor. de fal. qui falſam. & C. de appel. l. ſi quis libellos. & C. de apoſtatis. l. apoſtatarum. & C. de ſum. tri. l. fin. in fin. & facit infra de poſtu. l. j. §. beſtias.

* Poſſent hæc verba pro Vlpiani verbis accipi, non autẽ Prætoris. Contius.

a] Quia eſt temeraria. P.

*Hoc verbum ad edictũ, videtur irrepſiſſe in cõtextum ex inſcriptione. Cont.

† Iſte text. eſt not. ſecundũ Bal. ad hoc quòd pœna incurſa ratione iniquæ impetrationis, nõ euitatur, licèt ei renũcietur. de quo per Innoc. in c. ex conqueſtione. de reſtit. ſpo. vbi hoc limitat Bolo. vltra not. diſtinc. text. quia ſingularis & vnica in iure. ſecũdum Bald. Ang. P. & Iaſo. hic.

me ſolum: [a] vtique ſi hoc ei ſpecialiter mandaui, vel ratum habui. Si tamen tutor vel curator furioſi poſtulauerit, vel adoleſcentis: ipſe hoc edicto coercetur. [b] Item aduerſus procuratorem id obſeruandum [c] eſt ſi in rem ſuam fuerit datus.

Hæc pœna aduerſus omnem ſtatuitur, qui in edictum incidit: B non ſolùm eo poſtulante qui ab eo læſus eſt, ſed omni qui quandoque experitur. [d]

Impetratio principalis nocet fideiuſſori, non econtra Bart.

Si is pro quo ſpopondiſti, impetrauerit ne aliquis debitor ipſius aduerſus eum exceptione [e] vtatur: deinde tu in negocio in quo ſpopondiſti, velis exceptione vti: [f] nec te nec ipſum oportet hoc impetrare, etſi interdum patiaris iniuriam [g] ſi ſoluendo debitor non ſit. C Sed ſi tu [h] incidiſti in edictum, reus quidem vtetur exceptione, [i] tu non vtaris: nec pœna tua ad reum promittendi pertinebit: & ideo mandati actionem non habebis. [k]

Impetratio filij non coërcet patrem. hoc dicit.

Si filius meus in magiſtratu in hoc edictũ incidit, [l] an in his actionibus quas ex perſona eius intendo, [m] huic edicto locus ſit? & non puto [n] ne mea conditio deterior fiat.

Pœna huius edicti tranſit ad heredem, hoc dicit.

Quod autem ait prætor, *Vt is* [o] *eodem iure vtatur*: an etiam ad heredem hæc pœna tranſmittatur? & ſcribit Iulianus non ſolum ipſi denegari actionem, ſed etiam heredi eius. [p]

Pœna huius edicti porrigitur ad actionem quæ poſt impetrationem quæritur. Bart.

Illud quoque non ſine ratione ſcribit, non ſolũ in his actionibus pati eũ pœnã edicti, quas tunc habuit cũ incideret in edictũ: verùm ſi quæ poſtea [q] ei adquirentur.

Hoc edictum naturalem obligationem nõ tollit: ergo ſoluti repetitionem non inducit. Bar.

Ex hac cauſa [r] ſolutum repeti nõ poſſe Iulianus putat. ſupereſſe enim naturalem cauſam, quæ inhibet repetitionem.

Qui facit lege permittente, non incidit in hoc edictum. h.d. vſque ad fi. huius leg. Bart.

IIII. GAIVS *libro primo ad Edictum prouinciale.*

ILlud eleganter prætor † excepit, [ſ] *præterquam ſi quis eorum*

a *Me ſolum*. imò & procurator teneri videtur: vt infra de vi, & vi.ar.l.j.§.quotiens, quæ eſt contra. ſed ibi delictum interuenit procuratoris, cum parere non debuerit: hic non. Item quid ſi generalis erat procurator, & habebat liberam adminiſtrationẽ, an teneatur? Reſpond. non: quia extra negocia mea adminiſtrauit impetrando. Item quia ſibi iniquum mãdare non videor: vt.j. de pecul.l. qui peculij. & infra de pact. l. contra iuris regulas, §.ſi filius. & infra de condi. indebi. ſi procurator, §. quòd ſi indebitũ. Ipſe autem tenetur. Sed quomodo ipſe tenet, cum eo priuilegio vti ſibi nõ poſſit hic procurator? Reſpõ. ſatis [a] eſt ꝙ aliquis eo poſſit vti, vt in tutore hîc dicitur. Item quare non tenetur procurator ſicut tutor? Reſpõ. quia tutor [b] dat inuito: non ſic in procuratore, & facit C. vnde vi. l. meminerint, & ſic facilius releuatur pupillus. vel quia in ꝓcuratore voluit expreſſe, quod in tutore ſecus. Itẽ an ipſe ꝓcurator impetrans vtitur eodem iure cõtra dominum, cum nõ dicatur delinquere? puto quòd ſic.

b *Coercetur*. ſed hoc priuilegiũ ꝓficiet pupillo, & ad tutorẽ pœna ſpectabit: quod eſt iniquum. Dic ergo & pupillum teneri quatenus vtitur: vt infra de dol.l. ſed ſi ex dolo. Vel dic ipſe, ſcilicet pupillus. Nam aut in totum debet probare: aut in totum reprobare: vt infra de admini. tut.l. cum quæritur. D prima placet. & ſibi imputet.

a] Imò dic quòd procurator nõ tenetur. Bar. hic in fi. & ſequitur Bal. Alex. & Iaſ.
b] Nihil valet. Iaſ.

c *Obſeruandum*. quod diximus.ſ. de tutore: cum ad proximum ſit relatio facienda: vt.ſ. titu. proxi. l. ſi idem cum eodem, in fin.

d *Quandoque experitur*. hoc habet locum quando & ipſe impetrauit contra omnes, licèt contra vnum tantùm ſit vſus. & ſic læſus & nõ læſus dicitur eo inſpecto ꝙ poteſt lædi: vt in princip. & ſic non ob. C. res inter alios actas. quia verè cũ omnibus fuit factum. vbi verò contra vnum impetrauit, non punitur quo ad alios: vt arg. C. res inter alios actas. per totum. & C. de pœ. l. ſancimus. Alij contra: vt ſi contra vnum impetrat, tamen teneatur omnibus. & dicunt hoc ſpeciale contra prædictum titulum. Ac.

e *Exceptione*. ſcilicet dilatoria, ſecundum quoſdam. & ſic non ob. C. de pre. impe. offe. quotiens, quæ eſt contra. quod non placet: cum in fine dicatur fideiuſſorem actionem mandati non habere, cum deberet habere ſaltem adueniente die: vt infra manda. ſi mandauero tibi, in princip. Dic ergo quòd hic impetrauit E peremptoriam, & imperator reſcripſit ex certa ſcientia, & apponens, lege aliqua non obſtante. Accur.

f *Exceptione vti*. ſcilicet pacti de non petendo facti reo principalià creditore apud quem interceſſiſti, & poſtquã impetrauit ius iniquum. & ſic nunquam cõpetit cum efficacia fideiuſſori: aliàs aliud eſſet: vt.j. de pac. l. fina. quæ eſt contra. Vel dic quòd etiam prius fuit acquiſita exceptio pacti: ſed conſenſu fideiuſſoris ius iniquum fuit impetratum: & ſic lex prædicta non obſtat. Acc.

g *Iniuriam*. id eſt damnum: quia agens actione mandati non poteris conſequi: vt hîc, & infra de dolo. l. nam is. factum ergo alterius nocet alteri: argu. cõtra infra de alie. iud. mu. cau. fact. l. j. ſed hoc non eſt mirum: cum & mora rei ſimiliter noceat fideiuſſori: vt infra de verb. oblig. l. mora. & hoc ab initio debuit ſcire, vt infra de condic. inde. l. indebitum. vnde ſi imputatur: vt infra loca. ſi quis domum, §. j.

h *Sed ſi tu*. ſcilicet fideiuſſor. A

i *Vtetur exceptione*. ſibi facta de non petendo.

k *Non habebis*. interim ſubaudi, ſi velis tueri eum impetraſſe dilatoriam. Vel dic, nunquam: propter ius iniquum impetratum circa peremptoriam, ſecundum aliam poſitionem.

l *Incidit*. dando dilationem vel exceptionem non habenti.

m *Intẽdo*. quæ ſunt ex peculio quod ad me ſpectat profectitio, vel etiam aduenticio: cum ratione vſusfruct⁹ qui ad me ſpectat, eas intendo. & hoc accipe ſiue ſint acquiſitæ ante ius iniquum ſtatutum, ſiue non: licèt quidam diſtinguant.

n *Non puto*. contra videbatur: cum eadem perſona vnus cum alio cẽſeatur, & in obligationibus quaſi eius fideiuſſor ſit: vt infra de verb. oblig. cũ filius, in princ. & .j. ad munic.l. ij. ſed illud eſt verum quando conuenitur [c] ex perſona filij, non cũ agit. [d] Accur.

c] Id eſt quã do cõtrahit fili⁹ ſe obligando. Iaſ.
d] Id eſt cũ cõtrahit aliũ ſibi obligando. Iaſo.

o *Vt is*. qui impetrauit vt creditori ſuo nõ teneatur.

p *Etiam heredi eius*. ſcilicet impetrantis, qđ videtur mirũ: cum priuilegium indultum viuenti, cũ eius perſona ſit finitum, vt perſonale beneficium: vt.j. de reg. iur. l. in omnibus. iij. Sed dic eum impetraſſe priuilegium ſibi heredique ſuo. & ſæpe ſic indulget imperator: vt.j. de regu. iur. l. Neratius. Alij dicunt heredem debere vti eodem iure in actionibus quę defuncto cõpetebant, & heredi ex eius perſona. quod nõ placet ratione prædicta: quia priuilegium eſſet extinctum: vnde nul. a pœna deberet imponi: vt.ſ.eo.l.j.in fi. Item alia ratione videtur ad heredẽ non tranſire, quia pœnę delictorum non tranſeunt ad heredes: vt C. ſi ex delict. defunct. l. vnica: quæ eſt contra. Solu. hîc ad heredem tranſit priuilegium, cũ ſibi & heredi impetrauerit: prout dixi. Vel dic, hîc erat ſtatuta pœna in viuentem à lege: & ideo tenetur heres. ſecus eſſet ſi non eſſet impoſita viuenti, ſed haberet aliquis actionem ad imponendam. tunc enim habet locum quod ibi dicitur, nec tranſit hic vt contra eum detur actio, ſed vt exceptione remoueatur. ADDITIO. Iſta gloſſ. innuit quòd ex hoc dicto non oriatur actio. quod diſplicet Bart. & Iaſ.

†Videtur legendũ Proconſul vt indicat inſcriptio. Ant. Auguſti. lib. 1. cap. 5.

q *Poſtea*. hoc poteſt dici quando generaliter impetrauit vt nullus debitor creditori ſuo teneretur vel ad tempus, vel in perpetuum: non aliàs: vt dixi ſupra eod. §. hæc pœna. vel etiam ſi ſpecialiter. Accur.

r *Ex hac cauſa*. iſtud ex hac cauſa, non refertur ad id quod dicit, ſolutũ, ſed ad verbũ illud, repeti: id eſt dicere [e] propter priuilegium indultum vt non teneatur ſtatim ſoluere: ſed poſt annum nõ repetit: vt.j. de cõdic. indeb. l. in diem. Idem ſi in perpetuum. vel dic quòd loquitur de eo qui poterat vti eodem iure: qui ſi ſoluat, non repetit. & eſt ratio in vtroque, vt ſubiicit. Accur.

e] Iſta prima lectura eſt intelligẽda in impetrante ſoluente. ſecũda loquitur de illo qui poterat vti retorcutione, & ſoluẽte. & vtraque eſt bona, ſecundũ Bart. Pau. Alex. & Iaſo.

ILlud.] CASVS. Impetraui ius iniquum vt vſque ad.v. an. nõ tenear creditoribus meis. & nunc video quòd duo ſumus qui tenemur hoc edicto: & ille qui cõceſſit mihi, & etiã ego teneor. nunc conuenio debitores meos. ipſi impetrant vt vtantur eodẽ iure cõtra me. nunquid iſti debitores mei hoc edicto teneantur, ſcilicet vt debitores iſtorum debitorum meorum vtãtur aduerſus debitores meos, quo iſti vtuntur aduerſum me? Et reſpon. ꝙ non: nec ille magiſtr[illegible] conceſſit eis de me, tenetur edicto.

ſ *Excepit*. hæc exceptio fit ab eo quod dicitur in rubrica. vel dic

UNED

dic, ab eo quod dixit in edicto, hoc modo: dictum eſt ibi, quòd qui nouum ius ſtatuit, vel ſtatuere facit, incidit in edictum. ſed prætor excipit in edicti parte, quam non habemus, ipſum magiſtratum, qui cum iudex erat, nouum ius inſtituit: & ſecundum litigatorem, qui aduerſus eum ſtatuere facit: qui aduerſus ipſum vel aduerſus alium ius iniquũ ſtatuit, vel ſtatui fecerat. & hoc ideo excipit, ne magiſtratus &c. ſed certè hæc exceptio fieri videtur nõ eleganter. quid enim op⁹ fuit hac exceptione? nam ſatis exceptũ erat per hoc quod fuerat dictum ita demum quem teneri ſi fuerit in dolo: vt. s. eo. l. ij. Reſpondeo: non fuit opus, ſed ad maiorem fecit cautelam. ſic. ℐ. de iniu. l. item apud Labeonem, §. ait prætor, ne quid. vel dic quòd in verbis prætoris ſupradictis non erat de dolo, licet Paulus [a] ſic intellexerit per. l. ij. & ideo neceſſarium fuit ſubiicere.

†Reus vel actor l. 1. §. ℐ. eo. maſculus aut feminal. 1. ℐ. de verb. ſig. vbi eadem eſt inſcriptio.

contra eum fecerit, qui ipſe eorũ quid [a] *feciſſet*. & rectè: [b] ne ſcilicet vel magiſtratus dum ſtudet hoc edictum defendere, vel litigator dum vult beneficio hui⁹ edicti vti, ipſe in p œnã ipſius edicti cõmittat. [c]

SI QVIS IVS DICENTI nõ obtemperauerit.†

TITVLVS III.

Omnes iudices poſſunt inobedietes punire: videlicet magn⁹ in magnis cauſis, & magnis multis: paruus in paruis, & paruis multis. h. d. tex. cum glo. Bar.

1. VLPIANVS *libro primo ad Edictum*.

a] Notabilis gloſ. ſecundum Bal. quòd ſtatuta pœnalia ſemper intelligantur habere clauſulam in ſe ſi delicta dolo cõmiſſa fuerint.

a *Eorum quid*. legitur totum neutraliter, ſcilicet dictio eorum, & dictio quid, ſcilicet quod ſtatuit, vel impetrauit.

b *Et rectè*. ſcilicet excipit. Accur.

c *Committat*. quod eſſet, niſi fuiſſet de hoc cautum. Sed quid ſi impetrauit ius iniquum contra eum qui impetrauerat contra alium: ſed in alio facto, nõ dico vtẽdo eodem iure quod in alium ſtatui fecerat? Reſpon. me teneri: cum hîc nõ ſit exceptũ: ſed tantùm quando eodem iure vtor: vt argu. C. de pœ. ſancimus.

SI QVIS IVS DICENTI non obtemperauerit.

Proponitur & de iuriſdictione aliud edictum hoc titulo aduerſus eum qui ius dicenti non obtemperat, id eſt iubenti rem auferri vel abduci, ſiue ſit reus ſiue actor. nam & ſi actori forum quod ſequi cogitur ſit incompetens, in eo tamen ius dici reo in actorem poteſt ex mutua petitione. Coercetur vero inobediens pœnali actione, videlicet quanti ea res eſt, etiam ſi nihil interſit, etiam ſi non iure rem abduci vel auferri iubeat magiſtratus. Placet autem valde vt iuriſdictionem ita ius dicentem ſcribi διὰ τῆ ὑφ᾽ ἓν, ſiue κατὰ συμπλοκὴν. *Cuia.*

b] Minimè nã alij ſunt duumuiri, alij defenſores ciuitatũ. Contius.

d *Duumuiris*. id eſt defenſoribus [b] municipiorum vel ciuitatũ: vt C. de iudi. l. fin. & hoc olim: hodie fortè poſſunt & ipſi defendere tam iure Cod. vt C. de ſportulis. l. fi. §. j. quàm authenticorum: cum de leuibus criminibus cognoſcãt: vt in authen. de defen. ciui. §. audient, colla. iij. ſed certè & iure veteri modica coërcitio non erat eis deneganda: vt ſupra titu. ij. l. magiſtratibus. & ſecundùm hoc poteſt hic eſſe in litera, non tantùm duũuiris &c. Alij contra, [c] vt Azo. & pro eis eſt. C. de modo multa. l. eos. & de defen. ciui. defenſores. ij. & infra de verbo. ſignifi. aliud. circa fin. & infra de iudi. l. ij. §. his. & eſt. §. fin. & quòd hîc ſubiicit, poteſtatis, &c. & habent literam hîc, [d] non tamen &c. his legibus prohibetur multam à magiſtratibus talibus imponi. & dic hoc ſecundùm literam iſtam, non tamen in magnis negotiis, nõ in paruis. & hoc litera ſequens innuit, ſecundum ius poteſtatis ſuæ, &c. Accur.

c] Iſtam ſequũtur. Fulgo. Pau. & Ia. licet diſpliceat Bar.
d] Et bene. Bart. Paul. Alex. & Iaſo.

e] Falſum. Contius.
f] Imò à litigatore. Cont.

e *Pœnali*. id eſt multa. [e] & dic differẽtiam inter pœnam & multam: vt. ℐ. de verb. ſig. l. aliud, §. j. Accur.

f *Iudicio*. vt pœnam imponat pecuniariam, quam poteſt ſecundum ſuam poteſtatem: vt hîc, & C. de modo mult. l. eos, in prin. quæ petetur à fiſco: [f] vt C. de modo multa. l. v. & actione in factum, [g] cum ex edicto detur: ſicut fit mentio eius edicti, (licet verba non habeamus) vt. ℐ. eo. §. non ſolum. Accur.

g] Et etiam officio iudicis. Bar. B. Alex. & Iaſo.
h] Imò quinque ſecundũ Angelum. Cęterũ quid dicatur extremũ in iuriſdictione, vide Zaſium in hac legẽ.
i] Hæc Bulgari interpretatio ſola

g *Qui quod extremum*. tribus [h] modis lege. Primò, extremum id eſt minimum, vel viliſſimum, vel infimum. multò ergo forti⁹ tenetur qui id non fecit quod erat potiſſimum. & duo exempla quæ ſequuntur, ſunt plana: quorum vnum reſpicit inobedientiam factam in principio cauſæ, quia non venit in ius: & ſic non fuit paſſus rem à ſe vindicari. aliud reſpicit inobedientiam quæ eſt in fine cauſæ, videlicet in executione ſententiæ: ibi, cæterum &c. Secũdò dic ſecundum Bul. [i] extremum, id eſt vltimum, hoc eſt executionem ſententiæ, & miſſionem in poſſeſſionẽ rei quæ petitur, quæ vltimò fit, id eſt poſt vocationes. & exẽplum quod

ff. Vetus.

A ſequitur, veluti &c. non ad poſitum caſum, ſcilicet quãdo videtur nõ obtẽperaſſe: ſed ad ſubauditum, ſcilicet quando videtur obtemperaſſe, refert ipſe Bul. q. d. is demum incidit, qui non paruit vltimo: & non is qui non paruit primo. Is autem primo nõ paret, qui in iudicio cum vindicatur à ſe, euinci non patitur, abſentat enim ſe, ſed patitur rem ſibi auferri. hic paret vltimo, & nõ incidit in hoc edictũ, Cæterum ſi, &c. ſed ſibi poteſt opponi quod eſt. ℐ. eo. §. non ſolum. nam ſecũdum eum nõ videtur habere locum niſi in reo, quod ille. §. nõ patitur. Item illud quod eſt. ℐ. eod. §. hoc iudicium. ob. Bulga. quia ſi ſecundum eum punit tantùm inobedientiam quæ eſt in fine, & in fine eſt hoc ꝙ rem non patitur duci, & tunc nõ datur actio ad intereſſe totius rei: erit hoc falſum. ſed poterit dicere, non ex hoc edicto, ſed per. l. qui reſtituere, iuret etiam in litem: vt infra de rei vindica. qui reſtituere. Tu autem ſecundum Ioan. dicas tertio modo extremum, id eſt primum & vltimũ iuriſdictionis. nam & in ſyllogiſmis extremitas dicitur primus & vltimus terminus cum termino alio in medio coniuncto, hoc modo: Omnis homo eſt animal: ſed omne riſibile eſt homo: ergo omne riſibile eſt animal. quod enim prædicatur in poſitione & concluſione, id eſt hoc nomẽ animal, dicitur extremitas maior. quãdo autem ſubiicitur in concluſione & aſſumptione, eſt extremitas minor: vt eſt hoc nomẽ riſibile. medius terminus eſt id quod ſubiicitur in prima, & prædicatur in ſecunda: vt hoc nomen, homo. Et quod dicit, veluti, &c. ponit gratia exempli eius quod primum eſt in iuriſdictione. Et (cæterùm) quòd ſequitur, cõtinuatiuè ponitur: quod patet per ſequẽtem copulam, ſi &c. q. d. ſed & ſi ſequẽtia, &c. nam omnis vocatus non veniens vel inobediens puniendus eſt: vt. ℐ. titu. ij. l. ij. Sed quid de mediis? Reſpon. nil inuenitur medium, cum res ſine conteſtatione proceſſit: eſt enim ſola citatio, quæ eſt prima extremitas. & ſi nõ venerit, eſt miſſio in poſ. quæ eſt alia extremitas. Quid ergo ſi res proceſſit ordinariè per conteſta. litis: nunquid in mediis puniet eum? imò etiam & quando ſine litis conteſt. procedit, aliquid medij poteſt inueniri: cum & citari pluries debeat. Dic ergo de his mediis tribus modis, vel extremitatem quamlibet vſque ad medium procedere. Vel puto literam hanc legi ſic quarto modo: vt dicam extremum pro primo & vltimo: & exemplum veluti ponat de inobedientia principij, & de inobedientia finis. & quod dicit, cæterum &c. ponat de mediis. Vel dic quintò extremum, id eſt vltimũ. & quod dicit veluti, ſupple vel etiam ſi non obtẽperes primis: & de hoc ponit exemplum. & quod dicit cæterum, de mediis dicat. Item quid differt hic tit. ab eo, Si quis in ius vo. non ierit? Reſpon. in quatuor. 1 Primò quia hic generalior eſt, cũ tam de multa quæ datur in fiſcum, quàm de intereſſe actoris dicat: ille autem tantùm de pœna quæ datur fiſco. 2 Itẽ alia eſt differentia: quia hîc eſt edictum: ibi non, ſed ibi agitur ex iſto. 3 Sed ecõtra aliquid ibi continetur quod non eſt hîc, ſcilicet de ſtipulatione certi vel incerti. ſi nõ venerit in ius: vt infra eo. titu. l. ij. & l. fi. 4 Item de extraneo [k] iudice ibi dicit quod hîc non ſpecificat: vt infra eo. titu. l. ij. & ſic videntur ſe habere vt excedens & exceſſum: licèt hic in dignioribus illum præcellat: & ita non eſt ſuperflua illius tit. repetitio: vt C. de vet. iur enuc. l. j. §. nulla itaque, verſic. ſed & ſimilitudinem. ADDI. Bulgari interpretationem tanquã veriſſimam ſequuti ſunt recentiores, Duarenus, Cuiacius & noſtræ ſcholæ auctores. Contius.

veriſſima eſt, vt olim Duarenus rectè docuit li. 1. diſput. c. 10.

† Sic Flor. & in omnibus manuſc. nec admittenda eſt lectio q̃ tentat gloſſa inducere non tantum duumuiris. Duumuiros autem vocat magiſtratus municipales.

Quæſtio.

k] Immò etiam ſuus, ratione dubitationis. Bart.

Omnibus magiſtratibus, non tamen † duumuiris, [d] ſecũdùm ius poteſtatis ſuæ conceſſum eſt iuriſdictionem ſuam defendere pœnali [e] iudicio. [f] Is videtur ius dicenti non obtemperaſſe, qui quod extremũ [g] in iuriſdictione B eſt, nõ fecit: veluti ſi quis rem mobilẽ [h] vindicari à ſe paſſus non eſt, ſed duci eam vel ferri [i] paſſus eſt. cæterũ ſi & ſequentia recuſauit, tunc non obtemperaſſe [k] videtur. Si procurator tuus [l] vel tutor vel curator ius dicen-

h *Mobilem*. de mobili ideo dicit, quia ſtatim dicet de deductione quæ non poteſt fieri niſi in re mobili, quo nomine ſe mouẽtia continentur: vt. ℐ. de verb. ſigni. l. mouentium. idem tamẽ de immobili. Accur.

i *Ferri*. qđ ꝓpriè dicit̃ cũ corpore baiulat̃: vt. ℐ. de ver. ſig. l. ferri.

k *Obtemperaſſe*. & habet locum edictum, Ne vis fiat ei qui in poſ. miſſus eſt: vt. ℐ. ne vis fiat ei. l. j. §. j. reſpon.

l *Si procurator tuus*. non ad hoc, ſed ad alia conſtitutus: vt. s. tit. j. l. iij. §. ſi procurator. & §. ſi tamen. & facit. ℐ. quod fal. tut. auct. l. nouiſſime. & C. vnde vi. l. meminerint. Accur.

a *Non ſolùm*.hic.§.eſt contra Bul.vt paulo.ſ. dixi. & facit.j. de regu. iur. l. non debet actori. *

b *Petitorem*.id eſt actorem.

c *Nō ad id quod intereſt*.Hîc nota ex hoc edicto duas naſci actiones,quarum quælibet dicitur in factum. vna datur reipublicæ[a] ad pœnam impoſitā[b] à ius dicente: vt ſupra eo.in princip.&. C. de modo mul.l.v.alia datur actori quando reus non obtemperauit:vel reo quando actor non obtēperauit: vt hîc dicit.prima pœna ſtatuitur à iudice ſiue à prætore viuo, ſecunda à mortuo, ſcilicet quāti ea res eſt.Itē not.quòd hęc litera poteſt tribus modis exponi. primo (& bene) vt loquatur de actione ſiue iudicio quæ datur parti quando alia non obtemperauit iudici,& dat̃ non ad intereſſe,ſcilicet totius cauſæ quæ agebatur:ſed quāti ea res eſt, id eſt ad ſumptus[c] litis quos fecit in aduocatis & in aliis.Item propter damna rerum ſuarum, quæ eſt paſſus ex eo quòd aduerſarius non paruit:vt infra ſi quis cau.l.ij.§.fina. & l. ſequen. & hîc intelligas quòd non plus punitur, ſcilicet per hoc edictum. ſi enim in eo quod eſt vltimum iuriſdictionis non pareat,poterit puniri per aliam legem in omni intereſſe: vt ſi nolit rem reſtituere: quia tunc in omni intereſſe damnatur, delato ſacramento in litem:vt.j.de rei vindi.l.qui reſtituere.Secundò exponitur vt loquatur de ea actione quæ datur parti vt non detur ad intereſſe,ſcilicet ſingulare,[d] ſed quanti ea res eſt, id eſt ad totam litem vere æſtimatam:vt infra de verb. ſig.l. hæc verba,quanti.& in hac poſitione multa iura concordant: vt. j. vi bo.rapt.l.prætor,§.hæc autem actio.& infra de no. ope.nun. l.antepen.§.ſiue autem.&.j.ad leg.Fal.l.in lege.iiij.§.corpora.& j.de ædil.edi.l.illud,§.condēnatio. & hæc poſitio eſt fatua,[e] vt propter vnam leuem inobedientiam tam iniquè per hunc titulum puniretur.nec ob.dicta lex,hæc verba.quia & hîc ad veram æſtimationem agitur,ſcilicet expenſarum,vt dixi.& eodem modo dicas ad alias modò nominatas leges. Tertiò dici poteſt ꝙ hîc loquatur de actione quæ fiſco datur ex hoc edicto,vt illa nō detur ad intereſſe,ſcilicet quāti interſit reipublicæ: ſed quāti ea res eſt,id eſt quantùm in ſentētia ius dicentis expreſſum eſt. prima verior eſt. Item nónne facit hoc pro eis qui dicunt extremū, id eſt vltimū, ſcilicet vt damnetur pro æſtimatione rei ſi nō patiatur rem duci?certe non facit: quia ſecundum hoc falſum eſſet quod hîc dicitur,non ad intereſſe agi. agitur enim quantū in litem iuratum eſt: vt infra de rei vin.l.qui reſtituere. Sed poſſet reſponderi,hoc nō fit per hoc edictū.tu ergo expones vt primò dixi,vt de expēſis & ſimilibus loquatur. Item nónne ſatis eſt in poſſeſſionē mitti contra eum qui non obtemperat: vt.j.tit.j.l. ſatíſque.nam ſi illud eſt ſatis, ergo huius edicti pœna eſt nimis? Reſpon.ſatis eſt,vbi ſcilicet quis non venit, venire tamē nō cōtemnit,quia abſens eſt, vel præſens, habet tamē cauſam licet iniuſtā[f] quare nō veniat.vbi verò venire dedignatur contemnendo iudicem,vel actorē,ſecus eſt:vt hîc:quia debet poſſe puniri.

ti non obtemperauerit: ipſe punitur, non dominus vel pupillus. Non ſolùm[a] autem reum qui non obtemperauit, hoc edicto teneri Labeo ait: verumetiam petitorem.[b] Hoc iudicium[c] non ad id quod intereſt, ſed quanti ea res eſt, concluditur: & cum meram pœnam[d] contineat, neque poſt annum,[e] neque in heredem[f] datur.

DE IN IVS VOCANDO.*

TITVLVS IIII.

I. PAVLVS *libro quarto ad Edictum.*

IN ius vocare, eſt iuris experiundi[g] cauſa vocare.

d *Meram pœnam*.ſ.reſpectu ſoluentis,[g] & ſecundum hoc totus §.loquitur in pœna quæ parti datur:ſed ſecūdū Azo.(vt in ſumma huius ti.)principium huius.§. loquitur de ea quæ parti, finis de ea quæ reip. quæ verè cōtinet pœnam hinc inde: & ideo nec poſt annum competit,nec in heredem: vt hic dicit. Cæterùm de heredibus non eſt quærendum,cum ſemper adminiſtratori reip. detur. Alia autem quæ parti datur,videtur dari poſt annum, cū ſit rei perſecutoria quo ad actorem. Item heredi datur eadē ratione:ſed in heredē nō:quia ex delicto: vt.j.de alie. iud.mu.cau. fac.l.nō ſolū,§.fin.Sed videtur melius in fiſco loqui præcedens reſpōſum,cui adiūgitur hoc:licet ipſe contrariū dicit in ſumma ſua. ADD. De fiſco nō loquitur vlla pars huius legis.Cont.

e *Neque poſt annum*.quia prætoria.

f *In heredem*.quia pœnalis:vt.j.de act.& oblig.l.in honorariis.

* Nō eſt cōtra eū ſi de mutua actione eū damnatum eſſe fingas.Cōt.

a] Id falſum eſt.Cont.

b] Imò antequā ſit impoſita, dabitur actio. But. & Alex. licet gloſ.ſequantur Cy. & Bal.

* In ius vocare quid ſit pulchrè explicat Frāc. Duarenus Diſp. anniuerſ.cap. I. & Cuiacius lib.10. obſ.c. 10.vbi multa quæ ad hūc tit.pertinēt.

c] Falſum, quia mera pœna eſſe dicitur.Cont.

d] Imò ad particulare intereſſe cōmune,non ſingulare: & tūc ſatis placet Iaſ.& cōcor. cū præcedenti.

e] Licet hæc lectura non ſit fatua, ſecundū Bar. nō eſt tamē bona.Ale. & Bar.& Ia.

f] Singularis gloſ.ſecūdum Iaſ. in l.2.C.de Carb.edic. diſplicet tamen Cy-Alex.& Iaſ.

g] Iſta expoſitio eſt contra text. in eo quod dicit,merā: innuit quòd ex vtraque parte ſit pœnalis. B. B. P.Alex.& Iaſo.

DE IN IVS VOCANDO.

Tractaturus de iudiciis,præmittit de in ius vocando: cum ab ea parte iudicia[h] incipiant: vt inſtit.de pœ.teme.lit.§.fin.

Habuimus de magiſtratibus & de iuriſdictione ſatis. Nūc ſequitur quo ordine agatur apud magiſtratū. Initium fere agendi eſt vocatio in ius, id eſt ſi vocetur aduerſarius ad eū qui iuriſdictioni præeſt iuris experiundi gratia, id eſt vt de iure ſuo quiſque decernat poſtulata actione, poſtulata exceptione, & quodammodo intētata etiā vtraque, quo genere conceptio omnis futuri iudicij conſtituitur. Addi verò debuit hoc titu. quod male neſcio quis error trāſduxit in titulū ſequentem. Et ſi quis eum vocauerit quē ex edicto non debuerit. namque hac de re edictum proponitur hoc titulo non ſequenti.Cuia.

Hic enumerantur perſonę quę non poſſunt in ius vocari. & hæc lex ſeruatur de facto vt iacet.

II. VLPIANVS *libro quinto ad Edictum.*

IN ius vocari non oportet[h] neque conſulem,neque pręfectum, neque prætorem, neque proconſulem, neque cæteros magiſtratus qui imperium[i] habent, qui & coërcere[k] aliquem poſſunt, & iubere in carcerem duci. Nec pontificem[l] dum ſacra facit.[m] Nec eos qui propter loci religionem inde ſe mouere non poſſunt. Sed nec eum qui equo publico in cauſa publica tranſuehatur.[n] Præterea in ius vocari nō debet qui vxorem[o] ducat,aut eā quę nubat: nec iudicem dum de re cognoſcat: nec eum dum quis apud prætorem cauſam agit[p] neque funus ducentem familiare,[q]

g IN i⁹ vocare. *Iuris experiūdi*. id eſt vt experiat̃ actor an ius ſibi competat, vel non. hoc tamē intelligunt quidam, ſi reus veniat & reſpondeat:nō aliter:quia verba cū effectu,&c. vt.j. ne quis eū qui in ius voc.l.pe.§. docere.quod nō placet:imò & ſi nō reſpondeat,id eſt nō veniat,ſi tamen vocetur per executorē, ſine dubio eſt vocat⁹.hoc enim verba edicti [quæ nō habemus] exigunt:licet ſi non reſpondeat vocatus ab eo à quo vocari non debuit,vt à liberto patronus,facilius remittatur pœna vocanti: vt.j.eo.quamuis.Item no.quòd libelli oblatio non habetur pro vocatione:vt.j.eo.libertus aduerſus.

IN ius.] CASVS. Lex iſta ponit & numerat perſonas quæ nō poſſunt in ius vocari:& has numerat vſque ad.§.illū, Prætor ait,&c.Exinde dicit quòd quidā ſunt qui non poſſunt in ius vocari,vt parēs,& patronus,niſi venia impetrata. Parentes ſunt in infinitum:& qui contineantur appellatione parētum, nominat vſque ad.§ patronū. & in illo §.dicit quòd appellatione patroni cōtinetur etiam aliquis qui habuit patrem & filium in ſeruitute:ſi poſtea iſte ſolus pater manumittatur,iſte eſt patron⁹:imò ambo ſunt patroni:quod verius eſt.Itē dicit ꝙ filius vulgò quęſitus matrem ſine venia impetrata in ius non vocet.

h *In ius vocari non oportet*.conuerte,id eſt oportet non vocari.

i *Imperium*. ſcilicet merum, quod eſt gladij poteſtas: vt ſupra de iur.om.iudi.l.iij. in princi. & quòd hi non poſſint conueniri, probatur hîc,&.j.quib.ex cau.ma.ſed & ſi per prætorem,§. ij.& j.de accu.l.qui accuſare,§.ij. & infra iudi. ſol. ſi reus. At minores magiſtratus etiam durante officio poſſunt vocari in ius: vt infra de iniur.l.nec magiſtratibus. Imò & maiores quandoque: vt ſi dicātur in ſuo officio deliquiſſe: vt.C.ad leg.Iul.repe. l. iubemus.&de furto conueniri poſſunt:vt in auth.vt iud.ſine quoquo ſuf.§.illud,colla.ij.& in authen.vt dif.iud.§.ſi verò,colla.ix. Item nec alios conuenire poſſunt hi maiores:vt.j.de iudi.l.pars literarum,quæ eſt Græca.

k *Coercere*.ſcilicet graui pœna.nam & minimi leuiter coërcerēt: vt in auth.de defen.ciui.§.audiant,coll.iij.

l *Pontificem*.id eſt epiſcopum dum miſſam canit. & idē de quolibet clerico.& eſt ratio,vt C.de epiſ. & cle.l. omnes qui vbique ſunt.cum ergo finita fuerint illa ſacra quæ faciunt, vt miſſa vel veſperæ,conuenientur ſecundum ius: vt clericus ſub epiſcopo, epiſcopus ſub archiepiſcopo cōueniatur: vt in auth. de ſan.epiſ. §.pro omnibus.&.§.ſi autem,colla.ix.

m *Non poſſunt*.vt ſunt monachi &eremitæ,ſed eorum prælatus: vt in auth.apud quos opor.cau.di.mo.colla.vj.in prin.

n *Tranſuehatur*.vt præconem Theobaldum.

o *Vxorem ducat*.interim dum ducit.

p *Agit*.niſi vocetur ante maiorem magiſtratum: vt.j.de re iudi.l.contra pupillum,§.is qui ad maius.

q *Familiare*.ſed nec poſt vſq; ad nouē dies aliquis de ſua familia poterit cōueniri:vt in auth.vt cum de app.cog.§.hæc autē, coll. viij.& accipe familiare,ſiue eſt de genere ſuo,ſiue de ſeruis,ſiue de ſeruitoribus:vt.j.de verb.ſign.l.pronūciatio.§. cōmuni iure.

h]Not.glo. quòd iudiciū incipit à citatione. ita voluit gl.in rubri. C.eo.vbi Bal.& moder.& pręcipue do.Iaſ. ex quo habes citationem dici de proceſſu, prout expſſius tenuit. gl.in.c.prudentiam.in princ.extra de offic.& po.iudi.de-leg.

Incluſa deſunt in vet. gloſſis manuſcriptis.

Iuſtá ve

UNED

iuſtáve [a] mortuo facientem:

III. CALLISTRATVS *libro primo Cognitionum.*

VEl qui cadauer [b] proſequũtur. quod etiam videtur ex reſcripto diuorum fratrum † comprobatum eſſe.

IIII. VLPIANVS *libro quinto ad Edictum.*

QVique litigandi cauſa neceſſe habet in iure vel certo loco [c] ſiſti. nec furioſos, vel infantes. [d] Prætor ait: [e] *Parentem, patronum, patronam, liberos, parentes patroni, patronæ in ius ſine permiſſu meo ne quis vocet.* Parentem hic vtriuſque ſexus accipe. Sed an in infinitum, [f] quæritur. Quidam parentem vſque ad tritauum appellari aiunt: ſuperiores, maiores dici. hoc veteres exiſtimaſſe Pomponius refert: ſed Gaius Caſſius omnes in infinitum parentes dicit. quod & honeſtius eſt, & meritò obtinuit. Parentes etiam eos accipi Labeo exiſtimat, qui in ſeruitute ſuſceperunt. Nec tamen, [g] (vt Seuerus *dicebat) ad ſolos iuſtos liberos [pertinet: †] ſed & ſi volgo quæſitus ſit filius, matrem in ius non vocabit:

V. PAVLVS *libro quarto ad Edictum.*

QVia ſemper certa eſt, etiam ſi volgo cõceperit. Pater verò is eſt, quem nuptiæ [h] demonſtrant.

VI. IDEM *libro primo Sententiarum.*

PArentes naturales [i] in ius vocare nemo poteſt. vna eſt enim omnibus parentibus ſeruanda reuerentia. B

VII. IDEM *libro quarto ad Edictum.*

PAtris [k] adoptiui parentes impune [l] vocabit: quoniam hi eius parentes non ſunt: cum his tantùm cognatus fiat, quibus & adgnatus. [m]

VIII. VLPIANVS *libro quinto ad Edictum.*

ADoptiuum patrem, quandiu in poteſtate eſt, in ius vocare non poteſt, iure magis poteſtatis, quàm præcepto [n] prætoris: C nisi ſit filius qui caſtrenſe [o] habuit peculiũ. [p] tũc enim cauſa cognita [q] permittitur. ſed naturalem parẽtẽ, ne quidẽ dum eſt in adoptiua familia in ius vocari. [r]

Patronus patrona qui?

Patronum, [ſ] inquit, *Patronam.* Patroni hîc accipiendi ſunt, qui ex ſeruitute manumiſerunt: vel ſi colluſionem detexit: [t] vel ſi qui præiudicio [u] pronuntietur eſſe libertus, cum alioquin non

a *Iuſtá ve mortuo.* quidam libri habent iuſta, ſcilicet obſequia, vt lauare corpus, vel ſimilia. alij habent buſta, id eſt combuſtiones. comburebantur enim corpora in rogo: vt cinis reſeruaretur. ſic infra de adqui. here. l. pro herede. §. j. in gl. iuſta.

b VEl qui cadauer. ſ. familiare: vt dixerat: s̃. l. proxi.

c QVique litigãdi. Certo loco. niſi ad maius auditorium vocaretur: vt dixi ſupra proxi. in. l. ij. & facit infra de iudi. l. ij. §. legatis in princip.

d *Infantes.* ſed ſi hanc ætatem exceſſerint, cõueniẽtur tutore auctore, vel ipſe tutor: vt. j̃. de admi. tut. l. j. §. j.

† L.36.j.de iud.

e *Prætor ait.* ſuperiores prohibentur iure ciuili vocari in ius: iſte autẽ iure prætorio tantum. & not. quòd hæc verba prætoris Vlp. exponit per ordinem. Parentem exponit ſtatim vſque ad illum, §. patronum. in. l. adoptiuũ Patronum exponit ibi vſque ad illum, §. liberos. qui eſt. j̃. in. l. ſed & ſi hac lege. Liberos exponit ibi vſque ad illũ §. parentes. & ibi exponit qui ſunt parẽtes patroni. Item vltimũ verbum, ſine permiſſu, exponit in pe. §. eiuſdem legis. in aliis autem legibus quæſtiones extrauagantes ponuntur de hac materia, & ſoluuntur.

* Seruius.

† Eleganter ſubditur Florentiæ hoc verbum.

Parẽtes & liberi in infinitum dicuntur.

f *Sed an in infinitum.* Not. parentes & liberos in infinitũ dici: vt hîc, & j̃. de verb. ſig. l. liberorum appellatione. & l. cognoſcere, §. liberorum, & j̃. de le. præſtan. l. j. §. generaliter. & j̃. eo. ſed & ſi hac lege. §. liberos autem. ſed contra. j̃. de grad. l. iuriſconſultus, §. parentes. ſed illud ſecundum vocabuli propriam ſignificationem: quia vſque ad tritauũ dicuntur parentes: ſuperiores vero maiores. hoc autem ex interpretatione benigna legis.

g *Nec tamen.* hoc tamen aduerſatur Seruio, qui dicebat ad ſolos iuſtos liberos hoc pertinere, vt debeant ipſi ſoli qui iuſti ſunt liberi, reuerentiam patribus. quod nõ eſt verum. Poteſt etiam dici quòd Seruius bene dixerit, & tamen aduerſetur aliis qui illud dicebant, quòd ad ſolos iuſtos hoc pertineret. nam etiam ad naturales tantùm pertinet, vt ſubiicit, & infra. eo. l. parentes.

h QVia. *Is eſt, quem nuptiæ.* etiam de facto tantùm: vt inter ſeruum & ancillam: ſed non ſi inceſtuoſus ſit, ſecundum Ioan. quia hic patrem non habet: vt inſtitut. de nupt. §. ſi aduerſus. Item quod dicit is, &c. verum eſt præſumptione iuris: vt ſupra de his qui ſunt ſui vel alie. iur. l. filium. ſcire enim hoc eſt impoſſibile, quis cuius filius ſit: vt infra de condi. & demon. l. Lucius.

PArentes.] CASVS. Sicut legitimum patrem filius in ius vocare non poteſt ſine venia: ita parentes naturales filij non vocant ſine venia.

i *Naturales.* & tantùm naturales, ſecundum Ioan. & ſic no. appellatione parentum etiam naturales contineri. ſic. s̃. e. l. quique, §. fi. ſed ar. contra. C. ad le. Iul. de adul. l. iij.

PAtris.] CASVS. Titius habebat filium emancipatum: iſte filius adoptauit. adoptatus ab iſto filio, an in ius vocare poteſt patrem adoptantis, ſcilicet Titium? Et reſpondet quòd poteſt, quia ei non adgnaſcitur: & ex quo non eſt ei adgnatus, nec cognatus. Viuianus.

k *Patris.* ſcilicet emancipati à ſuo patre. Accurſius.

l *Impune vocabit.* ſcilicet filius patris adoptiui & emancipati.

m *Adgnatus.* Sed nonne adgnaſcitur auo, cum auus proximus eſt adgnatus adoptanti: vt infra de ſuis & leg. l. filius? Reſpon. A illud verum eſt, quando hic adoptans non eſſet emancipatus. Hîc autem emancipatus erat: aliàs adoptare non poſſet: vt infra eo. ſed ſi, §. liberos, verſi. parentes. & ideo ſublatum erat ius adgnationis per minimam capitis demi. vt infra de cap. de. l. tutelas. & ſic pater filio non erat adgnatus: per conſequens ergo nec adoptatus adgnaſcetur auo: vt ſupra de adop. l. qui in adoptionem. hodie contra: vt inſtit. de leg. adgna. ſuc. §. vl. Sed quid ſi per dignitatem eximatur adoptãs de poteſtate? Dic idem, quia nihil ab auo conſequitur hic adoptiuus nepos: licèt videatur argu. contra in in authen. conſtit. quæ dig. §. illud, colla. vj. [a] & facit infra eo. l. ſed ſi §. ſi filius, verſic. ſed ſi filius meus. Accurſius.

a] Solu. ibi quo ad fauorem filij qui per dignitatẽ exiuerat poteſtatem ſine venia. ſecundum Bar.

ADoptiuum.] CASVS. Hæc lex dicit quòd filius adoptiuus non poteſt in ius vocare patrem adoptãtem, niſi vel caſtrẽſe peculium vel quaſi habeat. ſed iſte filius adoptiuus patrem ſuum naturalem in ius vocare non poteſt. Item dicit quòd multis modis quis ſit patronus: ſi manumittat ſeruum ſuũ, vel detegat colluſionem. ſi agam præiudiciali in rem actione cõtra aliquem: & pronũcietur eſſe meus libertus. Item ſi iurauero meum libertum eſſe. Sed pone quòd cõpuli libertum vt iuraret ne D duceret vxorem: vel libertam ne nuberet. amitto quidem ius patronatus: ſed filius meus naturalis habebit. Item ſi aliquis inſtituit me heredem, & rogauit vt ſuum ſeruum manumittam, & manumiſi, ero patronus.

n *Quàm præcepto.* ſi enim præcepto prætoris impediretur, ergo cũ venia permitteretur: quod eſt falſum, vt infra de iudi. l. lis nulla & C. eo. qui in poteſtate.

o *Caſtrenſe.* vel quaſi. Accurſius.

p *Peculium.* in eo enim vice patrisfam. fungitur: vt infra ad Maced. l. ij. & ideo in cauſis quæ ſunt de caſtrenſi peculio, non pater, ſed filius iurabit de calumnia. ſed in cauſis alterius peculij iurat pater: vt. C. de iura. cal. l. ij. §. quod obſeruari. ibi, vel aliam legitimam, &c. & C. de bo. ma. l. j. & C. de bo. quæ lib. l. fi. §. ſin autem in ſecunda. verſi. ſin autem patre recuſante, &c. Sed cum hic filius hodie non tranſeat in eius poteſtatem, an eum ſine venia vocabit? Reſpon. non: quia filius dicitur, & quia ſuccedit ab E inteſtato: vt. C. de adopt. l. cum in adoptiuis, § ſed ne articulum. in verſ. ſed ſi quidem. Et eſt argu. quod de matre habes ſupra eo. l. quique, in fin. quæ ſimiliter non habet filium in poteſtate: vt inſtitu. de adop. §. fœminæ. & hoc quidam, vt Azo. Argu. contra: quia per omnia pro non facta dicitur adoptio, præterquam ad ius ſuccedendi: vt. C. de adopt. l. cum in adoptiuis, §. ſed ſi quidem. in fin.

q *Cauſa cognita.* id eſt venia petita.

r *Vocari.* permittitur, niſi ex caſtrenſi peculio, & tunc cum venia, &c.

ſ *Patronum.* maſculum vel fœminam.

t *Detexit.* nam ſi quis ſeruus vel libertus, vt iudicetur ingenuus, facit ſibi moueri litem à domino vel patrono cum quo colluſit: efficitur illius libertus qui huiuſmodi colluſionẽ detexit: vt hîc, & j̃. de col. deteg. l. j.

u *Præiudicio.* id eſt præiudiciali actione in rem: vt inſtitut. de

Sententia quandoque facit ius.

actio.§.præiudiciales.Et ſic not.quòd hic ſententia facit ius:vt ſupra de ſtat.hom.l.ingenuum. & infra de regul.iur.l. res iudicata. Accurſius.

a *Iuraui*. hoc caſu ero patronus quo ad hoc edictum, non quo ad ſucceſſionem:vt infra de iure pat.l.ſi iurauero.

fuerit: aut ſi iuraui [a] eum libertum meum eſſe. quemadmodum per contrarium pro patrono non habebor, ſi contra me iudicatum eſt: aut ſi me deferente iurauerit ſe libertum non eſſe. [b] Sed ſi ad iuſiurandum adegi [c] ne vxorem ducat, ne nubat: [d] impune in ius vocabor. Et Celſus quidem ait, in tali liberto ius [e] ad filium meum me viuo non tranſire: ſed Iulianus contra ſcribit. Plerique Iuliani ſententiam probant: ſecundum quod eueniet vt patronus quidẽ in ius vocetur, [f] filius quaſi innocens [g] non vocetur.

IX. PAVLVS *libro quarto ad Edictum.*

IS quoque qui ex cauſa fideicõmiſſi manumittit, non debet in ius vocari: [h] quamuis vt manumittat, in ius vocetur.

X. VLPIANVS *libro quinto ad Edictum.*

b *Non eſſe*. vt infra de iureiur.l.eum qui,§.penulti.

c *Adegi*. id eſt compuli.Accurſius.

d *Nubat*. hoc ſi vt in perpetuum non nuberet. ſecus ſi ad tempus: vt infra qui & à qui. ma.li.l.antepe. licet ſit argum. contra infra de ſuis & legi.l. inteſtato, §. ſi quis libertam. Itẽ hoc intellige quando filios tollere poteſt.ſecus ſi eſt ſterilis: vt infra de iure pat.l. adigere,§.quamuis.

e *Liberto ius*.ſcilicet patronatus.

f *Vocetur*. ſcilicet impune.

g *Innocens*.ſecus ſi nocens & conſcius fuiſſet: vt infra de iure pa. l. qui contra legem, quæ eſt contra. Et not. hîc argu. pro feudo, quòd licet vaſſallus fuerit inſidiatus domino, quòd ipſe amittit feudum, [a] filius non. ſic ſupra de ſena. l. emancipatũ,§.fi. &. l. filiam.& infra de decu.l.ij.§.nullum. & infra de iure pa.diui fratres.in fine. & infra de contra tab.l.iij. §. ſi emancipatus. Ar. contra. C. de quæſtio. diuo Marco. Sed an patre viuente admittetur ad contra tab? Diſtingue, an ſit emancipatus, vel non.primo caſu vocatur, ſecundo non: vt infra de bo. lib.l. quæritur.

a] Pro ſol. huius cõtra. vide cap.1. qui. mo. feud.amit. colla.x.

h *IS quoque.Vocari*. poſtea,& ex alia cauſa. Item huic non poſſunt imponi operæ, niſi fuerit teſtatoris filius de manumiſſione rogatus:vt.ĩ.de bo.lib.l.qui ex cauſa fideicommiſſi. habet etiam hic filius de manumittendo rogatus, bo. poſſ. contra tab. vt.C.de bo.poſ.contra tabu.quæ pa.& lib.eius.l.j.

SEd ſi hac lege. CASVS. Si emi ſeruum eo pacto à te vt manumittam intra certum tempus, & non manumiſi: erit quidem liber poſt illud tempus, ex conſtitutione diui Marci & Commodi ad Aufidium Victorinum: & ero ſuus patronus: vnde mihi debet reuerentiam. & hoc quando meis numis. ſi autem numis ſerui eum emi prædicto pacto, & non manumiſi: non ero patronus ſuus. [PROSTITVTA.] Vnde pone, vendidi tibi ancillam eo pacto, ne eam proſtitueres: & ſi proſtitueris, ſit libera ex conſtitutione Hadriani. ero quidem ſuus patronus ego venditor: & non tu: cum ſit facta libera. & hoc quando proſtituiſti tu emptor. ſed ſi ego venditor proſtitui: nec ego nec tu erimus patroni, & ſic illa nullius erit liberta: & ſine venia poſſet me vocare in ius. [PATRONVM.] Item dicit, quòd ſi dedero me in adrogationem, remaneo patronus. & ſi libertus meus dedit ſe in adrogationem per mendacium, non fit ingenuus: imò remanet libertus: & debet etiam reuerentiam adhuc: licet habeat omnia inſignia ingenuitatis: ſed libertus natalibus reſtitutus ingenuus fit. QVI MANVMITTITVR.] Item dicit, quòd ſi ciuitas Bonon. manumiſit ſeruum ſuum: ille ſeruus poterit quemlibet de populo in ius vocare ſine venia: ſed ſyndicum ciuitatis vocabit venia impetrata. [LIBEROS.] Item dictum eſt ſupra eod. l. quique, §. prætor ait. liberos parentes non vocare in ius. & quòd libertus non vocet liberos patroni & parentes in ius: illud intelligendum eſt tam de maſculo quàm de fœmina. [SED ET SI.] Item dicit quòd ſi patronus propter delictum ciuitatem amittat: honorem quem habet à libertis, amittit:quaſi dicat, interim ceſſabit edictum: ſi autem poſtea fuerit reſtitutus, competet edictum. Et dicit quòd quo ad quædam ceſſat edictum: quo ad quædam non.nõ enim habetur pro patrono vt eidem debeatur honor in aſſurgendo, & ſalutando: in ius tamen ſine venia non vocabitur. [PARENTES.] Item dicit, quòd ſi habeo libertum, & poſtea dedi me in adoptionem, quòd iſte libertus meus non vocabit in ius iſtum patrem meum adoptiuum. Item adoptaui aliquem in filium vel nepotem: nunquid libertus meus illi præſtabit reuerentiam? & dicitur quòd ſic, quandiu durat adoptio, & poſtea non. Item dicit, quòd libertus meus non vocat filium meum in ius ſine venia, etſi filius meus dedit ſe in adoptionem: vel ego dedi. Item dicit, quòd liberi dicuntur in infinitum. [SI LIBERTA.] Item dicit, quòd ſi liberta mea habet ex me filium, iſta liberta non poterit hunc filiũ communem in ius vocare ſine venia: nec ille filius hanc matrem libertam meam. [SIN AVTEM.] Item dicit, quòd ſi filij mei libertum meum accuſauerint calumnioſè, quòd iſti filij mei amittunt ius patronatus. Item dicit, quòd prætor permittit liberto accuſare patronum ſi nõ ſit accuſatio famoſa: ſed ſi patronus iniuria afficiat libertum, poterit talis libertus hunc patronum in ius vocare, ſiue actio ſit famoſa, ſiue non. Item dicit, quòd ſi ego patronus tutor eram Titij: nunquid libertus meus vocabit me in ius ſine venia? Reſpon. quòd non. Item ſi ego habeo tutorem, poterit libertus meus vocare iſtum tutorem de ſuo facto, & fortè de meo. Viuianus.

In vulgat. incipit hæc lex. Sedet ſi.

SEd ſi hac lege emi, vt manumittam, & ex conſtitutione diui Marci [i] venit ad libertatem: cum ſim patronus, in ius vocari non potero. Sed ſi ſuis numis emi, & fidem fregi, pro patrono non habebor. [k]

Proſtituta [l] contra legem venditionis, venditorem habebit patronum, [m] ſi hac lege venierat, vt ſi proſtituta eſſet, fieret libera. at ſi venditor qui manus iniectionem excepit, [n] † ipſe proſtituit: [o] quoniam & hæc peruenit ad libertatem: ſub illo quidem qui vendidit, libertatem conſequitur: ſed honorem haberi ei æquum non eſt: [p] vt & Marcellus libro ſexto digeſtorum exiſtimabat. Patronum autem accipimus, etiam ſi capite minutus [q] ſit: vel ſi libertus capite minutus, [r] dum adrogetur per obreptionem. [ſ] cum enim hoc ipſo quo adroga-

† Excipere manus iniectionem, eſt retinere facultatem reprehẽdendę rei alienatæ. id eſt ſuapte poteſtate ſe-ſire, vt noſtri loquuntur. Bud.

i *Marci*.& Commodi, ad Aufidium Victorinum: vt.C.ſi man.ita fue.alie.vt ma.l.ij.&.iij.ſecundum Ioan.

k *Non habebor*. cur ergo in ſuperiori caſu pro patrono habeor? Reſpon. duplex eſt ratio. & quia priori caſu meis numis emi: hîc autem numis ſerui. quod conniuentibus oculis dicemus: vt infra de manu.l.iiij.in princip. & quia in primo fregi fidem venditori, hîc ſeruo: quod plus ſibi valet quàm ſi venditori rupiſſem. Item quid ſi nõ fregi, ſed manumiſi? fortè habet beneficium edicti huius, licèt non habeat contra tab.vt.C.de bo.lib.l.j.

l *Proſtituta*.id eſt propoſita ad meretricandum.

m *Patronum*.hoc eſt ex conſtitutione diui Veſpaſiani: vt infra de iure pa.l.diuus Veſpaſianus.vel dic, diui Hadriani: vt. C. ſi man. ita fue. ali. ne proſti. l. j. primum verius. Sed videtur quòd non venditorem, ſed emptorem habeat patronum, cum ab eo videatur manumiſſa: vt infra de euictio.l. ſi mancipium, quæ eſt contra. ſed certè illud eſt in eius præiudicium vt non habeat regreſſum pro euictione.

n *Excepit*.ſcilicet ſi emptor proſtituit. Accurſius.

o *Proſtituit*.poſt iniectionem manus: vel poſt vẽditionem, ante traditionem. vel dic, cum poſtea redemiſſet: vel alia cauſa ad eum rediiſſet.

p *Aequum non eſt*. quia quod quiſque iuris, &c. & ſic not.quòd nullius erat liberta, & quemlibet vocabit in ius ſine venia.

q *Minutus*.ſcilicet per minimam ca.de.vt quia emancipatus, vel in adrogationem datus: ſecus ſi per maximam vel mediam: vt infra.ea.l.§.fin.per pœnam. Sed arg.contra inſtit.de adqui. per adroga.in princ. Accurſius.

r *Capite minutus*.quid eſt quod dicit eum capite minui, cum lex dicat libertum alienum non poſſe adoptari: vt ſupra de adop.l. ſi pater.in fi? Reſponderi poteſt, hoc quo ad propoſitum adrogantis eſt, non pro veritate. Vel dic quòd licet fieri non debuerit: facta tamen tenet donec retractetur: vt in ſententia per falſa inſtrumenta lata: quæ retractatur per in integ.reſti. vnde valet: vt. ĩ. de re iudi.diuus.

ſ *Obreptionem*.id eſt per mendacium quod eſt in fraude tacendi: vnde non valet cum effectu: vt. C. ſi contra ius vel vti.publi.l.ij. ſed ſuum quis poteſt adoptare libertum, non tamẽ fit ingenuus: vt ſupra de ſtat.ho.l.fin.

Conditionem

UNED

a *Conditionem*.cum aliàs non inueniret adrogantem.
b *Habet*.niſi in contra tab.& in venia:vt hîc, & infra de iur. au. annu.l.pe.&.ĵ.de bo.li.l.etiam ſi ius,in princ.
c *Ingenuum facit*.vt ĵ. de nat. re.l.quæris.&.l.fin.in fine. Accur.
d *Ciuitate*.quod fit per defenſorem ciuitatis,vel maiorem partẽ illius corporis, auctoritate præſidis:vt.C.de ſer.reipu.l.j.

tur, celat conditionem, [a] non id actum videtur, vt fieret ingenuus. Sed ſi ius anulorum † accepit, puto eum reuerentiam patrono exhibere debere: quanuis omnia ingenuitatis munia habet. [b] aliud ſi natalibus ſit reſtitutus. * nam princeps ingenuum facit. [c] Qui manumittitur à corpore aliquo, vel collegio, vel ciuitate, [d] ſingulos in ius vocabit. nam non eſt illorum [e] libertus, ſed reipublicæ [f] honorem habere debet. Et ſi aduerſus rempublicam vel vniuerſitatem velit experiri, veniam edicti petere debet: quamuis actorem eorum conſtitutum [g] in ius ſit vocaturus.

B

Liberi parentes patroni, qui?

Liberos, [h] *parentéſque patroni patronæque*, vtriuſque ſexus accipere debemus. Sed ſi per pœnam deportationis ad peregrinitatẽ [i] redactus ſit patronus, putat Pomponius eum amiſiſſe honorem. [k] ſed ſi fuerit reſtitutus, erit ei etiam huius edicti commodum ſaluum. Parentes patroni etiam adoptiui [l] excipiuntur: ſed tandiu, quandiu adoptio durat. Si filius meus in adoptionem [m] datus ſit, vocari à liberto meo in ius non poterit: ſed nec nepos in adoptiua familia ſuſceptus. [n] Sed ſi filius meus emancipatus adoptauerit filium, hic nepos in ius vocari [o] poterit. nam mihi alienus eſt.

C

D

Hic incipit iuriſcon. exponere verbum liberos, & verbum parẽtes, & verbum permiſſu meo. poſita in edicto prætoris, & hoc ſit loco ſummarij vſque ad. §. ſemper.

A

Liberos [p] autem ſecundum Caſſium vt in parentibus & vltra trinepotem accipimus. Si liberta ex patrono fuerit enixa, mutuo ſe ipſa & filius eius in ius non vocabunt. [q] Sin autem liberi patroni capitis [r] accuſauerunt [ſ] libertum paternum, vel in ſeruitutem petierunt: nullus eis honor debetur. Prætor ait: *In ius niſi permiſſu meo ne quis vocet*. permiſſurus enim eſt, ſi famoſa [t] actio non ſit, vel pudorem [u] non ſuggillat, [x] qua patronus [y] conuenitur, vel parentes. & totum hoc cauſa cognita debet facere. Nam interdum etiam ex cauſa famoſa (vt Pedius putat) permittere debet patronũ in ius vocari à liberto, ſi eum grauiſſima [z] iniuria adfecit, flagellis † fortè cecîdit.

Patrono debetur reuerentia etiam ſi tutorio nomine alterius conueniatur: ſecus ſi alius pro eo tutorio nomine iudicium ſuſcipiat.

Semper autem hunc honorem patrono habendum, etſi quaſi tutor vel curator vel defenſor [a] vel actor interueniat patronus. ſed ſi patroni tutor vel curator interueniat, [b] impune poſſe eos in ius vocari [c] Pomponius ſcribit, & verius eſt.

Pœnitenti & actionem remittenti venia conceditur.

XI. PAVLVS *libro quarto ad Edictum.*

QVamuis non adiiciat [d] prætor cauſa cognita ſe pœnale iudicium daturum: tamen Labeo ait moderandam iuriſdictionem: [e] veluti ſi

e *Illorum*. quia nec fuit illorum ſeruus: vt ſupra de re.diui.ïntantum,§.vniuerſitatis. & dic argu.quod ibi not. ſed argu. contra infra de colle. illi.l.j. in fine dic vt ibi.
f *Reipublicæ*.id eſt ciuitati.
g *Conſtitutum*. ſed videtur quòd etiam ſine venia: vt infra ead.l. in fin.ſed dic vt ibi. & facit infra quod cuiuſq; vni.l.ſi municipes.
h *Liberos*. facit infra qui ſatiſda. cog.l. iij.§. quod ait:& ſupra.eod. l.quiq;,§.parentes.Accurſius.
i *Ad peregrinitatem.* quia ciuitatem amiſit per deportationẽ: vnde peregrinus dicitur: vt. C. de here. inſtitut. l.j.
k *Honorem*. quem ſcilicet habebat de ſalutando & aſſurgẽdo, & ſimilibus.In ius autem nec nunc ab eo vocari poterit: quia aliud impedit: vtputa deportatio:vt.ĵ.de ca.de.tutelas,§.finali.
l *Etiam adoptiui*. Sed nunquid plures patres adoptiuos habere poterit? Reſpon. non:ſed in plurali ideo loquit᷑, quia poteſt eſſe adoptatꝰ loco nepotis.vnde duos habet parẽtes: vnum loco patris,alterum loco aui.Accur.
m *Si filius meus in adoptionem*. & tranſiuit in poteſtatem patris adoptiui: vt quia auo paterno, vel materno, quando eſt emancipatus,etiam hodie.
n *Suſceptus*. à filio meo in adoptionem dato.
o *In ius vocari*. ſcilicet à liberto meo: vt. ſ̃. dictum eſt.Sed quid erit me auo mortuo?nonne adoptatus,vt filius patroni,habet beneficium?Reſpondetur,ita,ſecundum Azo.
p *Liberos*.facit.ĵ.de verbo.ſig.liberorum appellatione.
q *Non vocabunt*.ipſa eum,quia patroni filius.ipſe eam, quia mater:vt.ſ̃.eo.quique,§.præter.&.§.finali.
r *Capitis*.id eſt de crimine capitali.
ſ *Accuſauerunt*.maiores. xxv. an. & de tali crimine cuius pœna ſit mors vel exilium,& ſi perduxerint accuſationem ad finem: vt ĵ.de iure pa.cum patronum.&.ĵ.de bo.li. qui cum maior.&.l.in ſeruitutem. Item hîc accipe per calumniã. Io.vt.ĵ.de bo. lib.qui cum maior.in fi.&.l.idem.in fi.Sed an idem in patrono ſi ipſe accuſat? Dicunt quidam vtique:vt infra de iure pa.l.eum.imò non: quia loquitur ibi de liberto patris,qui ſuus dicitur:vt.ĵ. de verb. ſig.licet inter geſta,§.patronos.& arg.pro hoc.ĵ.de fideicom.li.l. ſi filius,§.erit.in fine.ſed hoc non bene dicit.Accurſius.
t *Famoſa*.vt furti.
u *Pudorem*.i.opinionem ſiue famam bonam.

x *Suggillat*.* id eſt deminuit: à ſugo, gis. Vel dic ſuggillat. id eſt aggrauat apud bonos viros:vt.C.ex qui.cau.infa.irro.l.verbum. & erit exemplum de condic.fur.quæ non infamat, ſed opinionẽ aggrauat.& idem in interdicto vnde vi: vt. ĵ. de obſequiis liber. l.honori.&.l.licet.
y *Patronus*. vel alius ꝓ eo:vt.ĵ.proxi.§.
z *Grauiſſima*. ſecus ſi leui:vt.ĵ.de iniu.l.prętor edixit, §. præterea. & facit.C. in qui. cauſ. co.cen.do.accu.poſſ.l. ij.in fi.lib.xj.
a *Vel defenſor*..ſecus ſi alius ꝓ eo:vt infra proxi.§.
b *Interueniat*. ſed cur patrono præſtatur reuerentia, etiam cuiuſcunq; nomine ipſe cõueniatur, vt hîc dicitur: & non præſtat libertus cuiuſcunq; nomine ipſe agat:vt infra e.l.quæſitum? Reſpon. ex parte patroni fauor eſt in hoc, quòd debetur ei reuerentia.qui fauor producitur cuiuſcunque nomine conueniatur.ex parte verò liberti eſt pœna: ideoque nõ arctatur ſi ipſe alterius nomine agat: quia odia reſtringũtur: vt.ĵ.de libe.& poſthu. cum quidam.Præterea in.l.illa,quæſitũ.ſi non ageret libertus, pupillo teneretur:ſicque officium ſuum ſibi eſſet damnoſum: quod eſſe non debet:vt.ĵ.ex qui. cau.ma.l. videlicet. & ĵ.quẽadmo.teſta. ape. ſiquis ex ſignatoribus. ideoque propter neceſſitatem toleratur.
c *In ius vocari*. etiam famoſa actione: quia patronus cõdemnato eo non efficitur infamis de facto: quia per tutorem litigat:nec ipſe tutor qui alieno nomine conuenitur:vt.ĵ. de infa. furti. §. ſi quis alieno.& facit.ĵ.de obſe.l.licet,in fi.Sed quare nõ repræſentat perſonam patroni tutor, vt actor vniuerſitatis:vt.ſ̃.e.§.qui manumittitur,quæ eſt contra? ſol.ſecundũ quoſdam hîc loquitur quãdo tutor de ſuo facto cõuenitur,nõ pupilli eiuſdẽ patroni. Alij dicunt vim faciendam in

E cuius perſona cõcipiatur libellus:vt ſi tutoris,obtineat quod hîc dicit.ſi vniuerſitatis,ſiue pupilli:quod ibi.Tu dic,aliud in vniuerſitate,quæ tantùm per alium conuenitur:vt ibi.& aliud in ſingulari perſona:vt hic.Itẽ aliud in procuratore patroni:vt. ĵ. de obſe.liber.l.honori.& eſt ratio, quia ipſe patronus videtur vocari, cum ipſe iuret de calumnia:non procurator:vt.C.de iureiur.propter calum.l.ij.§.quod obſeruari.&.§.ſinautem.

QVamuis.] CASVS. Libertus meus me in ius vocauit ſine venia,& ſic tenebitur mihi præſtare quinquaginta aureos: vt infra eo.l.in eum.& ſi poſtea pœnituit,vel ego nõ iui: nũquid non remittitur pœna quinquaginta aureorum illi liberto? Et reſpon.quòd ſic remittatur.Viuianus.
d *Quamuis non adiiciat*. in quibuſdam verbis adiunctis: vt ſuprà eo.quique,§ j.
e *Iuriſdictionem*.No.vbi lex non diſtinguit:nos tamen diſtinguimus.ſic infra de teſti.quæſitum,in fi.Arg.cõtra.ſ̃. de offi. præſi.l.

† Ius anulorũ donare, apud antiquos erat id ferme quòd equitem facere dicimꝰ: accipere verò, equitem fieri.Bud.
* Natalibus reſtituere, hodie nobilitare vocamus:& nobilitationẽ, nataliũ reſtitutionem. Bud.

* Suggillare pudorẽ,inquit.Bud. metaphoricè ponitur. pro eo quod eſt infamiæ notam inurere. vulgus. diffamare vocat.

† Iſtum tex. Bal.hîc mãdat not.ad hoc ꝙ iniuria eſt flagellare aliquẽ, idẽ ſi ſit percuſſio in oculo,vel ſanguinis effuſio. Bolog.

Diſtinguere an debeamꝰ vbi lex non diſtinguit.

UNED

iij. ADDITIO. Tu dic ſecundum Bar. hîc, quòd nos non debemus diſtinguere, niſi illa lex diſtinguatur per aliam. vnde niſi iuriſconſultus hanc.l. feciſſet, per magiſtralem interpretatione nõ debet dici, ꝙ ſi quis incidit in aliquã pœnam ſtatuti, porrigendo petitionem vel exceptionem prohibitam, quòd ei non detur excuſatio ex pœnitentia.

a] At illic erat conſummata iniuria, hîc verò non. Cont. †Illud tritũ & vulgatum colligitur ex iſto text. ꝙ volẽti nõ fit iniuria. concor. tex. in.l. nec ignorãs. C. de donationib. tex. ĩ. l. i. §. non uſque adeo. & ibi Bar. not. de iniur. ff. Idẽ ait Ariſtotel. lib. 5. Eth. ca. pen. Contius.

non habemus. l. hoc dicẽtem. nam verba legis hoc nõ patiuntur: vt. J. de fur. l. qui ea mẽte. a

a *Pœniteat libertum. & actionem.* duob⁹ modis expone. primo ꝙ libertũ pœniteat, & actionẽ remittat qua cõueniebat patronum. vtrumque enim eſt neceſſarium. Sed an idem erit C. de iur. omn. iud. l. in criminali? Reſpon. ibi non eſt locus pœnitẽtiæ, nec eſt ibi locus remiſſioni actionis: cum actio ſit amiſſa ipſo iure, ſecũdum quoſdam. Vel dic ꝙ & ibi locum habet pœnitẽtia vſque ad ſententiam: vt ibi no. Secundò dic ꝙ libertũ pœniteat, & patronus actionẽ remittat, ſcilicet pœnalẽ quinquaginta aureorũ: vt. J. eo. l. pe. & fin. Et ſic no. ꝙ cõmiſſa b fuit pœna etiam ex ſola vocatione in ius: licèt non veniat. aliàs quare remitteret niſi eſſet pri⁹ cõmiſſa? Alij contra. & pro eis infra, rem ra. ha. l. amplius. & ſecundum eos ſit remiſſio pœnæ non commiſſæ.

b] Cõmiſſa pœna. i. incurſa.

b *Edicti verba.* quæ nõ habemus in hac parte: ſed erant talia, vt. J. l. fi.

c *Non patiantur.* ſ. fieri remiſſionem pœnæ cõmiſſæ. vel ſecundò dic, ſcilicet remiſſionẽ pœnæ non cõmiſſæ: & ſecundũ hoc licet offendere verba legis tantum. Argu. contra. J. de exercito. l. j. §. ſi is qui nauem, verſi. ſed ſi ſciente. ſed certè hîc offendũtur ex permiſſione huius legis: aliàs eſſet ſecus. Accurſius.

pœniteat a libertum, & actionem remittat: vel ſi patronus vocatus non venerit: aut ſi non inuitus † vocatus ſit, licèt edicti verba b nõ patiantur. c

Abſente patre præſens filius poteſt agere pro ſua iniuria.

XII. VLPIANVS *libro quinquageſimo ſeptimo ad Edictum.*

B SI libertus in ius vocauerit contra prętoris edictum filium patroni ſui, quem ipſe patronus in poteſtate d habet: probandum eſt abſente patre ſubueniendum eſſe filio qui in poteſtate eſt, & ei pœnalem in factum actionem, id eſt quinquaginta aureorum aduerſus libertum competere.

XIII. MODESTINVS *libro decimo Pandectarum.*

C GEneraliter eas perſonas quibus reuerentia præſtãda eſt, ſine iuſſu prętoris in ius vocare nõ poſſumus. e

Non videtur in ius vocare qui offert ſeipſum paratum defendere. h. d. vel aliter: Qui ſe defendit in crimine, accuſare non videtur, licèt iudicẽ interpellet vt ſine debito terminetur. idẽ ſi accuſatus redaccuſet. h. d. tex. cum glo.

XIIII. PAPINIANVS *libro primo Reſponſorum.*

1 LIbertus à patrono reus f cõſtitutus, qui ſe defendere paratus pro tribunali prędidem prouinciæ frequenter g interpellat, patronum accuſatorem in ius nõ videtur vocare. h

SI libertus. CASVS. Libertus meus filium meum ſine venia in ius vocauit: nunquid filius meus poterit agere aduerſus hunc libertum pro illis. l. aureis? Et reſpondetur quòd ſic.

d *In poteſtate.* idem multò magis in emancipato: vt. S. eo. §. ed & ſi, §. ſi filius. nã in poteſtate filio exiſtenti nulla dabitur actio ſecundum has leges, niſi in caſibus. & ideo de eo dubitabatur: vt. J. de act. & obli. l. filiusfamilias. & l. in factum. hodie verò aliud eſt: vt dicemus. J. de iud. l. ſi longius, §. ſi filius.

GEneraliter.] CASVS. Ego accuſaui libertum meum: nunc nõ procedo in accuſatione. libertus meus interpellat iudicem vt faciat quòd ego procedam. non videtur me in ius vocare talis libertus. h. d. cum. l. ſequen.

e *Non poſſumus.* ergo nullum ſenem: vt. J. de iu. immu. l. ſemper. & nullum clericum, & nullum magiſtratum ſuum: quod eſt falſum. Dic ergo quòd refertur ad eas perſonas tantùm quæ ſunt in edicto ſupra eo. quique, §. pretor. ſunt & aliæ quę nec etiam cum venia vocari poſſunt: vt. S. eo. l. ij. iij. & iiij. j. reſpõ. & propter hoc dicit penè, in. d. l. ſemper. alios autem omnes ſine venia vocare poſſumus. Ad quid ergo hæc lex eſt facta, cum nihil adiiciat? Reſpon. quia non eſt nouum, &c. vt. J. ad legem Aquil. l. ſi ſeruus ſeruum, §. inquit, verſi. cum eo. Præterea poteſt dici vt adiiciat de ſocero & ſocru, qui parentis locum obtinent: vt infra ſolu. ma. l. quia parentis. & inſtit. de nupt. §. ſocrum. Accurſius. c

e] Quod & Barto hic a-

f LIbertus. Reus. id eſt accuſatus.

g *Frequenter.* i. eum prætorem inquietat & ſolicitum reddit quatenus faciat citari accuſatorem ſcilicet patronum, & de cauſa cognoſcat, ſcilicet præſes, & debito fine decidat. Quid ergo ſi vult eum patronum de calũnia puniri, & hoc petat, vel velit aliquod in eum retorquere crimen redaccuſando eum? poteſt fortè ſine pœna, ſicut & patron⁹ hoc ſine pœna cõmittit in libertum: vt infra de bo. lib. qui cum maior, §. ſi libertus.

h *Vocare.* Vt ob hoc incidat in hoc edictum.

Libellus vim citationis non habet. Bart.

XV. PAVLVS *libro primo Quæſtionum.*

2 LIbertus aduerſus patronum dedit libellum, i non diſſimulato ſe libertum eſſe eius. an ſi ad deſiderium eius reſcribatur, etiam edicti pœna remiſſa k eſſe videtur? Reſpondi: Non puto ad hunc caſum edictum prætoris pertinere. Neque enim qui libellum principi vel præſidi dat, in ius vocare patronum videtur. l

Libertus alieno nomine poteſt in ius vocare patronum ſine venia. hoc dicit vſque ad finem. Bartolus.

XVI. IDEM *libro ſecundo Reſponſorum.*

QVæſitum eſt an tutor pupilli nomine patronam ſuam m ſine permiſſu prętoris vocare poſſit. Reſpondi eum de quo quæritur, pupilli nomine etiam in ius vocare patronam ſuã potuiſſe n ſine permiſſu prætoris.

Cogitur quis ad implendum quod apud acta promiſit. hoc dicit, vſque ad finem. Bart.

XVII. IDEM *libro primo Sententiarum.*

D EVm pro quo quis apud officium o cauit, exhibere cogitur. Item eum qui apud acta p exhibiturum ſe eſſe quem q promiſit, r etſi officio non caueat, ad exhibendum ſ tamen cogitur.

ſtruit, ne alioquin hoc caput vacet. Ego vero & alias plures perſonas his verbis addi puto, vt vxorem manumiſſoris & maritũ patronæ & eorũ heredes extraneos. l. 1. & 2. C. eo. Cont.

LIbertus aduerſus.] CASVS. Super cauſa quam contra me habebat libert⁹ meus, iudicem ſibi petiit delegari: & ſuper hoc libellum dedit: nonne videtur me in ius vocare? Et reſpon. quòd non videtur, & ſine venia.

i *Libellum.* ſupplicatorium, vt iudex delegetur, non vt ipſum coram prẽſide couenire, vel coram principe: ſed vt ſuper cauſa quam contra patronum habet, iudex delegaretur. alioquin contra: vt ſupra eod. l. j. & l. quamuis. d Vel etiam dic ꝙ ſola libelli conuentionalis datio non facit vt videatur vocari in ius, niſi nuncius mittatur. Accurſius.

d] Tu dic quòd hic libellus fuit oblatus ſimpliciter: ibi verò emanauerat citatio.

k *Remiſſa.* quaſi inciderit in eam, ſic quærit an videatur eſſe remiſſa propter reſcriptum: ſed reſpondetur pœnã non eſſe remiſſam: quia nec fuit commiſſa: vt infra de verbo. obligationi. decem, §. ſed & ſi decem.

l *Videtur patronum.* quo ad pœnam huius edicti. ſed quo ad perpetuationem actionis annalis & prætoriæ ſufficit dari principi libellum, & ad eum reſcribi: vt. C. quando lib. princ. da. l. j. & ij. quæ eſt contra. ADDITIO. Solue ſecundum Barto. ſic, & dic quòd quantùm ad interrumpendum præſcriptionem libellus habet vim citationis, vt ibi: ſecus quantùm ad pœnam huius edicti: vt hîc.

m QVæſitum. Suam. ſcilicet tutoris.

n *Potuiſſe.* niſi ſit actio famoſa, ſecundum M. vt. C. ſi tũt. non geſ. l. j. & C. de obſe. à lib. pa. pręſtan. l. j. Tu dic etiam famoſam nomine pupilli poſſe intendi actionem, per hanc. l. quæ non diſtinguit: ſed non accuſationem. & ſic loquitur. l. illa. C. ſi tutor non geſ. l. j. ſed ſuo actionem famoſam non poteſt. & ſic loquitur. C. de obſe. lib. l. j. & ſecundum hanc vltimam diſtinctionem loquitur infra de iniur. l. non ſolũ, §. ſi mãdato, verſi. quãquam. ibi, ex quibus apparet, & non ibi nomine ſuo agebat pro iniuria facta vxori: quod non poteſt, vt ibi dicit.

E EVm.] CASVS. Promiſiſti te mihi exhibiturum Titium: & hoc iudici vel mihi aduerſario promiſiſti. teneris quidem eũ exhibere.

e] Perperã ex hac gloſſa & ſimili in l. j. J. de interr. act. inferũt ex pacto nudo apud acta facto oriri actionem, quia hic nõ fuit pactum nudum. Cont.

o *Officium.* i. officiales, ſcilicet ſatiſdando vel promittendo ſe illum exhibiturum. & ex tali pacto e officiali adquiritur actio vtilis: vt. J. rem pu. ſal. fo. l. non quaſi, in princ.

p *Acta.* i. coram iudice. promiſit tamen alteri parti: vt ſic differat à caſu præcedenti: & hoc ſubiicit, etſi officio, &c.

q *Quem.* id eſt aliquem, &c.

r *Promiſit.* ſcilicet actor.

ſ *Ad exhibendum.* non eſt proprium nomẽ actionis: ſed factum denotat.

denotat.agitur ergo cōdictione certi ad intereſſe: vt.ſ.qui ſatiſda.cog.l.ij.§.pe.Alij dicunt āgi ad exhibendum actione,vt exhibeatur ei cuius intereſt exhiberi: vt.ſ.ad exhi.l.iij.§.ſciendum. quod nihil eſt.Sed quid hæc lex ad titulū facit?Reſpon.quia pro hoc in ius vocabitur,vt exhibeat reum ſicut promiſit.alioquin ſi non exhibeat,ad intereſſe condemnabitur.

Plerique.] CASVS. Hæc.l. dicit quòd nemo debet vocari de domo ſua in ius. id eſt non debet extrahi inuitus, & duci ad ius: ſed in bona iſtius debitoris latitātis mittetur in poſſeſſionem. ſed ſi permittat ſe videri, ad ius tantùm verbis: ſed ſi vadat ad vineam, re & verbis vocari poterit. & hoc vſque ad.l. neque.Viuianus.

*Vt Cicero pro domo ſua,& in Vatiniū. Quintilianus li.8. c.9.Xenophon lib.7. Cyri pæd.

a *Inferre videri.*& ideo prohibitum eſt: vt.ſ. de iuſti. & iure.l. iij. in fin.& iniuriarum tenetur: vt.ſ. de iniur. qui in domum alienam. & eſt ſic.ſ. de fideicom. lib.l.ſi eum,in fin.&.ſ. de regu.iur.l. nemo de domo.Accurſius.

b *Satiſque.*imò nō eſt ſatis, cum & pœna poſſit ei imponi: vt.ſ.ſi quis ius di.non ob.l.j.in prin.ſed ibi in contemptū iudicis ire nolebat,hîc nō in contemptum, ſed ob aliquam cauſam,licèt nō iuſtam: vt ibi dixi.

c *Certum eſt.* videtur quòd tantùm contra latitantem, id eſt turpiter ſe occultantē detur poſſeſſio. ſed certè imò ſufficit ſi non defendatur vt fiat miſſio. ſed venditio nō fit niſi contra latitantē fraude: vt.ſ. qui. ex cau. in poſſeſ. ea.Fulcinius, §.cum hoc. &.§. quid ſit.&.§. adeo. & fiebat olim hæc miſſio in omnia bona occaſione

†L.103. Nemo ſ.de reg. iuris.Ad hoc vide bo.glo. in cle.cauſam.ſuper verbo, in domo. de elec.

*Sic Flor.nā perperā antea legebat neque impuberes neque puellas. Cont.

Inuitus quis de domo non debet extrahi, ſed ibi exiſtens poteſt verbaliter citari: & contra contumacem fit miſſio in poſſeſſionem. Bartolus.

XVIII. CAIVS *libro primo ad legem XII. tabularum.*

Plerique *putauerunt nullum de domo ſua in ius vocari licere:quia domus tutiſſimum cuique refugium atque receptaculum ſit: eúmque qui inde in ius vocaret, vim inferre videri: a

XIX. PAVLVS *libro primo ad Edictum.*

Satíſque b pœnæ ſubire eum, ſi non defendatur & latitet, certū c eſt: quòd mittitur aduerſarius in poſſeſſionē bonorū eius. Sed ſi aditum ad ſe præſtet, aut ex publico conſpiciatur: d rectè in ius vocari e eum Iulianus ait.

XX. GAIVS *libro primo ad legem XII. tabularum.*

Sed etiam à vinea, & balineo, & theatro, nemo dubitat in ius vocari f licere:

XXI. PAVLVS *libro primo ad Edictum.*

Ed etſi g is qui domi eſt, interdum h vocari in ius poteſt: tamen de domo ſua nemo extrahi i debet. †

Impubes conſtitutus in patris poteſtate, citari non poteſt verbaliter, nec etiam realiter: id eſt capiendo perſonam. Bartolus.

XXII. GAIVS *libro primo ad legem XII. tabularum.*

Neque impuberes *puellas, quæ alieno iuri ſubiectæ eſſent, in ius vocare permiſſum k eſt. Qui in ius vocatus eſt, duobus l caſibus dimittendus eſt, ſi quis eius perſonam defendet, & ſi dum in ius venitur, de re tranſactum fuerit.

etiam parui debiti.hodie verò pro menſura debiti declarati: vt infra qui.ex cau.l.j.& in authen.de exhi.& intro.§.ſi verò ſemel. verſi.igitur.ibi,tunc ſecundum.col.v.

Oculorū inſpectio multum operatur.

d *Conſpiciatur.* Not.multum facit oculorum inſpectio: vt.ſ.de adqui.poſ.l.quod meo,§.ſi venditorem.

e *Vocari.*ſcilicet verbo,vt hic: non re: vt.ſ.eo.ſed & ſi is.

f *Ed etiam.In ius vocari.*etiam ſi non præſtet aditum,etiam re.

g *Ed etſi.* id eſt quamuis.

h *Interdum.* vt quando ex publico conſpicitur,vel præſtat aditum.

a] Iſta glo. eſt nota.ſecundū Bal. a l hoc ꝙ iudex in cauſa criminali poteſt incipere à captura,& extrahere delinquentem de domo propria. Bolog.

i *Nemo extrahi.* ſed nec quælibet materfamilias: vt. C.de offic. diuer.iudi.l.j. ſecundùm Ioan. Item hoc in cauſa ciuili: ſecus in criminali: a vt in authen.vt nulli iud.§.ſi verò quis comprehenſorum, col.ix.Et ſecundùm hoc no. quòd vocatio alia eſt verbo tantùm: alia re & verbo. de prima ſunt tria exempla: vt in matrefamilias: vt modo dixi. Item ille qui eſt in domo ſua,ſi præſtet aditum ad ſe, vel ex publico conſpici ſe patitur: aliàs nec verbo vocatur, vt dicitur hac lege. Item ille qui à delegato vocatur, & qui ab arbitro multo magis: vt in authen. de exhi. §.ſi verò ſemel, verſi.ſi verò etiam quidam, col.v. alij autem omnes poſſunt vocari verbo & re, vt trahantur inuiti. cum enim ſi certis perſonis datum priuilegium, conſtat aliis denegatum: vt infra ad muni.l.j.& infra de iud.l.cum prætor.

Neque.] CASVS Filiumfam.in ius vocare non poſſum.Sed pone quòd aliquis me defendat quòd promiſi iudicio ſiſti: tranſigo cum aduerſario meo.his duobus caſibus non committitur cautio contra me iudicio ſiſti.

k *Permiſſum.*Dicunt quidam: verum eſt ſine venia.tu dic etiam cum venia. ſed pater tenetur de peculio in quantū locupletius eſt peculium: vt.ſ.de pecu. l. j. §. ſi cum impubere.ſed ſi eſſent ſui iuris,poſſent vocari cum auctoritate tutoris:vt. ſ.de admi.tu.l.j.§.j.

l *Duobus.* quibus interuenientibus nō committitur cautio iudicio ſiſti: vt infra ſi quis cau.l.ij.in prin.

XXIII. MARCIANVS *libro tertio Inſtitutionum.*

Communis libertus licet plurium ſit, debet à prætore petere m vt ei liceat vel n quendā ex patronis in ius vocare: ne in pœnam incidat ex edicto prætoris.

XXIIII. VLPIANVS *libro quinto ad Edictum.*

In eum qui aduerſus ea fecerit, quinquaginta aureorum iudiciū datur:quod nec heredi,nec in heredē,nec vltra annum o datur.

Qui pœnam hic inſertā non poteſt ſoluere,luat in corpore. Bart.

XXV. MODESTINVS *libro primo de pœnis.*

Si ſine venia edicti impetrata libertus p patronū in ius vocauerit:ex querela patroni vel ſupradictā q pœnā, id eſt quinquaginta aureos r dat:vel à præfecto vrbi quaſi inofficioſus caſtigatur, ſi inopia ſ dinoſcitur laborare. †

Communis.] CASVS. Si ego & tu habemus libertum, nō poterit talis aliquem noſtrū in ius vocare, niſi venia impetrata.Viul.

m *Petere.* argu. quòd res communis cuiuſlibet dicitur: argu.contra.ſ.eo.ſed & ſi hac,§. qui manumittitur.

n *Vel.*id eſt etiam.

In eum.] CASVS Si libertus vocet patronum in ius ſine venia,pręſtabit.l.aureos: quos ſi pręſtare nō poteſt,caſtigabitur: vt in l.ſequenti.Viuianus.

o *Vltra annum.*cum ſit prætoria & pœnalis:vt ſ. de actio. & obli.l.in honorariis. & inſtitut. de perpe. & tēp. actio. §.j.Accurſius.

Idem aduerſus ſure conſtitutum eſt Exodi 22.

p *Si ſine.Libertus.*vel filius patrem:vt inſtit.de pœ.te.lit.§.ſi.

q *Supradictam.* vt.ſ.l. proxi.&.l.ſi libertus.

r *Aureos.* quod hîc aureos dicit, inſtit. de pœ. te.li.§. fin. ſolidos appellat: vnde collige aureū & ſolidū idem eſſe. &.lxxij. aurei faciunt librā auri: vt. C. de ſuſcep.& arc.l.quotienſcunque.

Aureus & ſolidus in iure idem ſunt.

SI QVIS IN IVS VOcatus t non erit: ſiue quis eum vocauerit, quem ex edicto non debuerit.

TITVLVS V.

Non videtur fideiuſſorē dediſſe, qui dedit eum qui fori priuilegio tutus eſt:niſi ei renunciauerit.h.d.

I. VLPIANVS *libro primo ad Edictum.*

Si quis in ius vocatus fideiuſſorem dederit u in iudicio ſiſtēdi cauſa non ſuppoſitū iuriſ-

Item quęro,an hæc pœna locū habeat vocatis illis perſonis in ius ſine venia quę ſunt in.ij.&.iij.l.huius tit.& iiij. Reſpō.cū hæc pœna à prætore tātūm ſit inducta, in his perſonis tātūm locū habet quæ eius edicto cōtinentur:nō quæ iure ciuili prohibētur:cū pœnas reſtringere debeamus:vt.ſ.de pœ.l.pen. b

b] Baro & alij recentiores putant hanc pœnā etiam ad eas perſonas pertinere quæ continentur in l.2. 3. & 4. ſ.eod.idem quoque cū eis affirmare nō dubitem.Cont.,

ſ *Si inopia.* cum enim deficit quis in pœna pecuniaria, ſupplet in corpore: vt hîc,&.ſ.de pœ.l.j.in fine.

t SI QVIS IN IVS VOCATVS NON IERIT: ſiue quis eum vocauerit,quem ex edicto non debuerit.

Quid hic titulus differt à ſuperiori.ſi quis ius di.nō obtēpe? Reſpō.in quatuor,vt ibi dixi in fin.illius glo.tribus modis lege,&c.quæ eſt glo.4.legis.1. In ius vocati ſequi protinus vocantem debent, aut ſatiſdare iudicio ſiſti. alioquin multantur pro iuriſdictione iudicis. Cuiac.

Si quis.] CASVS. Vocaui te ad iudiciū.peto fideiuſſorem iudicio ſiſti.tu dare vis, ſed talem qui non eſt ſubiectus iuriſdictioni illius iudicis ad quem te voco. non teneor illum fideiuſſorem recipere, niſi ille renunciet priuilegio ſuo.

u *Dederit.*i.dare voluerit,ſecūdū P.vel verius propriè. Sed quid hęc lex facit ad ti? Reſpō.olim liberabatur vt nō caderet in inobedientiā iudicis,ſiue ipſe vocatus vadat,ſiue aliū mittat q ſatiſdaret:vt.ſ.proxi.rubri.&.ſ.qui ſatiſd.cog.l.ſi verò,§.ſi.ſi ergonō eſt fideiuſſor idone,nec ipſe vadit,cadit in edictū.ſed hodie c & ipſe ire & fideiuſſorē dare debet:vt. C.de lit.con.auth.offeratur.

c] Fallitur glo.la vt notat Bartolus ad hunc locum &c.

UNED

dictioni illius ad quem vocatur: pro non dato [a] fideiuſſor habetur, niſi ſuo priuilegio ſpecialiter [b] renunciauerit.

Citatus in termino debet comparere: aliàs multabitur, niſi ex cauſa excuſetur, vel non interfuerit actoris ipſum in termino comparere. Bartolus.

II. PAVLVS *libro primo ad Edictum.*

EX quacunq; [c] cauſa ad prætorē vel alios qui iuriſdictioni præſunt, in ius vocatus venire debet: † vt hoc ipſum ſciatur, [d] an iuriſdictio eius ſit. Si quis in ius vocatus non ierit, ex cauſa [e] à competenti iudice multa [f] pro iuriſdictione iudicis damnabitur. Ruſticitati [g] enim hominis parcendū erit. Item ſi nihil interſit [h] actoris eo tempore in ius aduerſarium veniſſe, remittit prætor pœnā: puta quia feriatus [i] dies fuit.

In obligatione facti, poſt moram ſuccedit obligatio & actio ad intereſſe. Bartolus.

III. VLPIANVS *libro quadrageſimoſeptimo ad Sabinum.*

CVm quis in iudicio ſiſti promiſerit, neque adiecerit pœnam ſi ſtatus non eſſet: incerti [k] cum eo agendum eſſe in id quod intereſt, [l] veriſſimum eſt: & ita Celſus quoque ſcribit.

IN IVS VOCATI VT eant, aut ſatis vel cautū dent.

TITVLVS VI.

Fideiuſſor de veniendo ad iudicem debet dari idoneus: & coniunctæ perſonæ habentur vt idoneæ: & recuſans eos recipere, punitur. h.d. cum.l. ſequenti.

---

a *Pro non dato.* quare hoc, cum ſaltē in ſuo foro pro hac promiſſione poſſit conueniri? nec enim turpe promiſit, vel tale quod non valeat: imò etiam coram eodem iudice, vbi cauet, conueniri poteſt ratione contractus: vt. j̃. de iudi. l. omnem. &. l. cum furioſus, §. j. & de act. & obl. l. cōtraxiſſe. Ad hoc dicunt quidam haberi pro non dato quo ad proficuū dantis. ſed hoc nihil eſt. Alij dicūt hoc ſpeciale vt licèt hîc caueat, non tamē ibi cōuenitur, vt in mercatore aduena: vt. j̃. de iudi. heres, §. at ſi quis. ſed Io. dicit: licèt ratione contractus hîc detur forum, non tamē datur iuriſdictio ratiōe iudicis: niſi hoc conueniat coram quo iudice ſint: cum fortè plures habeat iudices in eodē loco hic fideiuſſor, & quodam ſpeciali priuilegio eligere poſſit: ſicut eſt in ſcholaribus. & ſecundùm hoc non fori, ſed iudicis priuilegio renūciat. Tu potes attentare, vt dicas quòd licèt ratione cōtractus hîc ſortiatur forum: verū eſt ſi ibi inueniatur. ſed per hoc pactū, ſcilicet renunciationis, erit hoc plus, vt etſi ibi non inueniatur, tamen ſit remittendus: vt in delictis: vt in authen. vt nulli iudi. §. ſi verò quis comprehenſorum, col. ix. Item nonne videtur eum approbare, ex quo recepit: vt. j̃. de fideiuſſ. l. iij. in fine? Reſpon. ibi dicit de non idoneo quo ad facultates: ſecus in nō idoneo quo ad facilitatem conuenien: vt. j̃. ea. l. dicitur. & hoc ſecundum Bart.

L. ſiquis ex aliena j̃. de iudiciis.

† Tu exemplifica in exemptis qui in dubio tenētur comparere corā ordinario allegaturi exemptionis priuilegiū. concor. tex. in. c. 1. &. c. cū perſonæ. de priuile. lib. 6. hoc etiam dicit text. in. l. ſi quis ex aliena. in fi. ff. de iudi.

b *Specialiter.* Not. ſpecialiter. nam generalis renunciatio non valet: vt. j̃. ſi quis cau. ſed & ſi quis, §. quæſitū. & facit. j̃. qui ſatiſd. co. l. ſi fideiuſſor, in fi. j. reſpō. &. j̃. nau. cau. ſta. l. debet, §. item. ſed hæc renunciatio videtur non valere: vt. ſ̃. de iur. om. iu. ſi cōuenerit. ſed ibi tractabatur de iuriſdictone danda ei qui non habebat: hîc autem habebat. & ſi non habebat, eo ipſo tamen quòd ibi cauebat, ratione contractus tenebatur ibidem. Accurſius.

EX *quacunque.*] CASVS. Si dubiū eſt vtrum ſis de iuriſdictione illius iudicis ad quem te voco: venire debes, vt ſciatur an ſis. Secundò dicit ꝙ ſi voco te in ius, & nō venis, punieris: niſi ſis ruſticus. nam ruſtico pœna remittitur. Item ſi feci te vocari ad ius in die feriato, & non venis: remittitur tibi pœna. Viuianus.

c *Ex quacunque.* criminali vel pecuniaria.

d *Sciatur.* ſed quomodo hic iudex in ſua propria cauſa feret ſententiam? Reſpon. non eſt propria. nam ipſe non agit: imò ille qui vocauit eum, agere videtur. Item emolumēta & damnū non habet: vt. j̃. quando ap. ſit. l. j. §. in propria. Et diſtingue hîc: quia aut certū eſt quòd eſt de iuriſdictione ſua: & tunc venire debet. aliàs punitur: vt. ſ̃. ſi quis ius di. non ob. l. j. in princ. Aut certum eſt quòd non eſt: & tunc non tenetur venire: vt. ſ̃. de iuriſd. om. iudi. l. fin. Aut eſt dubium: & tunc venire debet: vt hic. & tenebit hoc iudicium quo pronunciabit ſe iudicem eſſe, vel non eſſe: vt hîc, &. j̃. de iudi. ſi quis ex aliena. &. l. ij. §. ſed & ſi dubitetur. & ſic veritas de hoc inquiritur: vt. j̃. ſi quis cau. l. ſi eum. in prin. etſi ſibi non opponatur aliquid ꝙ non ſit iudex, cognoſcet de facto principali: & tenebit etiam illud iudicium ratione dubitationis: vt. j̃. ad muni. l. de iure. j. reſpon. &. j̃. de liber. l. ordinata. in fine primi caſus. &. C. ſi contra ius vel vtili. publi. l. ij. &. C. ſi aduer. rem iudi. l. ij. vnde non poteſt dici non valere ſententia quaſi à non ſuo iudice dicta: vt. C. ſi à non compe. iu. l. fi. cum partium conſenſu iuriſdictio prorogata videatur: vt. j̃. de iudi. l. j. Et not. quòd hîc dicunt quidam quòd etiam cauſam ſuſpicionis [a] ipſe qui recuſatur debeat examinare, ſicut examinat cauſam iuriſdictionis. quod non eſt verum: cum nihil ſit tam graue, quàm coram ſuſpecto iudice litigare: ſed arbitri eliguntur: vt. C. de iudi. l. apertiſſimi. & extra de appel. ca. ſecundò requiris.

a] Iſtā glo. dicit ſingu. Bal. hîc ad hoc, quòd iudex nō poteſt diſcutere ſiue cognoſcere de exceptione ſuſpicionis tangendo ipſius propriā perſonam. Bolog.

e *Ex cauſa.* Not. ex cauſa. nam ruſticitati parcitur, vt hîc ſubiicit. & competentem iudicem vocat eum qui vocauit, licèt is de iuriſdictione eius non ſit: aliàs autē non, licèt ſententia teneat ratione dubitationis inter non ſuos, vt dictū eſt. non tamen mandabit eam executioni niſi ſuus iudex ex relatione iudicantis: vt infra de bon. aucto. iu. poſ. l. cum vnus, §. pe. & infra de re iudi. l. à diuo Pio, §. j. &. j̃. de iudi. properandum, §, ſin autem reus.

f *Multa.* id eſt pœna quæ dabitur fiſco: vt. C. de modo multa. l. v. quæ pro iuriſdictione iudicantis imponitur: vt hîc, &. ſ̃. ſi quis ius di. nō ob. in prin. vt plus. ſ. puniat maior iudex quàm minor: vt. C. de modo mult. l. eos.

g *Ruſticitati.* not. parci ruſticitati: vt. ſ̃. de iur. om. iu. l. ſi quis id, §. doli. Accurſius.

h *Interſit.* Not. hanc pœnam fiſco dandam imponi ſi interſit actoris. ſed non videtur in pœna debere īſpici intereſſe: vt īſti. de inuti. ſtipu. §. alteri, quæ eſt cōtra. Solu. hîc in pœna. i. multa à prætore indicta. ſed ſecus in cōuentionali pœna: vt. j̃. de verbo. obli. ſtipulatio iſta, §. alteri.

L. quotiens. 81. j. de verb. oblig.

i *Dies feriatus.* idem & ſi iudex ſe abſentauit: vt. j̃. de arbi. l. arbiter. ſecus ſi actor non fuit: vt not. j̃. de eo per quē fac. eſt. l. fin. §. j. ſed dic hîc in fiſco: ibi in aduerſario. idē ſi locus vbi fuit vocatus, periculoſus ſibi erat: vt infra ſi quis cau. l. ij. §. pe. ibi, cum tamen, &c. ſed quid ſi fuerit vocatus pro eo quod etiam die feriato agitur: vt ſunt multa: vt. j̃. de feriis. l. ij. &. iij? Reſpon. venire debet: vt infra de adul. l. miles, §. ſexaginta. Not. ergo die feriato aliquem ad iudicem venire non compelli. ſic. j̃. de feriis, l. ij. &. iij. & infra de damn. infe. l. iiij. §. poſtulare.

Die feriato non cōpellitur quis ad iudicem venire.

CVm.] CASVS. Promiſiſti mihi aliquē ſiſtere in iudicio. non ſiſtis. modò agā cōtra te actione ex ſtipulatiōe ad intereſſe.

k *Incerti.* id eſt actione ex ſtipulatu, quæ datur ad incertum, id eſt ad intereſſe: vt inſtitut. de verbo. oblig. in princip. ſecundum quoſdam. Tu dic, condictione incerti. i. ad incertum, ſcilicet ad intereſſe condictione certi: vt diximus. j̃. ſi cer. pe. l. certi condictio, in prin. & ſecundum hoc videtur eſſe in obligatione. vel dic incerti, id eſt ex ſtipulatu ad hoc vt ſiſtatur in iudicio.

l *Intereſt.* Not. in hac ſtipulatione iudicio ſiſti, venire intereſſe: vt hic, &. j̃. qui ſatiſd. cog. l. ij. §. fin. &. j̃. de verb. obli. l. quotiens quis, in princip. & facit infra de arbi. l. diem proferre, in fin. Item no. quòd vbi factum promittitur, intereſſe venit in obligatione: vt hîc, &. j̃. rem ra. ha. l. in ſtipulatione. & l. ſi cōmiſſa. &. j̃. de eui. ſi ita quis. Sed quid ſi adiecit pœnā, & eſt minor quàm intereſſe: nunquid ad intereſſe agere poterit? Reſpon. ſic, niſi nouatio fuerit, quæ præſumitur ſecundum vetera iura: vt. j̃. de act. & obli. l. obligationum, §. fi. hodie non: vt. C. de nouatio. l. fin.

Intereſſe aliquādo venit in obligatione.

IN IVS VOCATI VT EANT, aut ſatis vel cautum dent.

Olim enim euitabat multam, ſiue ipſe iret, ſiue alium mitteret qui ſatiſdaret ipſum ſiſtere: vt dixi ſupra titu. 1. l. 1. hodie contra: vt ibi dixi. vel dic, etiam hodie eſſe ſatis ſi ille qui vadit, pro eo ſit paratus ſuſcipere iudicium animo transferendi in ſe obligationem: vt infra de ſolu. l. ſolutionem. aliquando vtrunque interuenire neceſſarium eſt: vt in authent. offeratur, quæ eſt. C. de lit. conteſt. & primo modo impropriè dicitur fideiuſſor. vel dic tertiò, aut pro & accipi: vt. C. de verb. ſignifi. l. penul. & ſic concordat cum iure nouo: vt in ſumma. Accurſius.

In ius vocati ſequi protinus vocantem debent aut ſatiſdare vel cauere iudicio ſiſti. Satiſdare eſt fideiuſſorem dare nō qualemcunque, ſed idoneū & locupletē, niſi is qui vocatur ſit ex neceſſariis perſonis, quæ oblato qualicūque fideiuſſore ſi nihilominus ducantur in ius, eadē eis promittitur actio pœnalis quæ promiſſa eſt titulo De in ius vocādo vocatis ſine permiſſu prætoris. Cuia.

EDicto]. CASVS. Conuenio te, & peto fideiuſſ. iudicio ſiſti dari. debes quidem dare fideiuſſorē pro rei quantitate, id eſt pro magnitudine rei quæ petitur. Excipiuntur ab iſta regula ſerui neceſſarij, coniunctę perſonæ: in quibus caſibus qualemcunque fideiuſſ. tenetur recipere actor: & ſi non recipiat, punitur actor in. l. aureis. eſt ratio, quia habetur pro locuplete. Viuianus.

Edicto.

UNED

a E *Dicto*. quod non habemus niſi in rubrica: vt hîc dicitur.
b *Datus*. id eſt dandus. ſic tempus pro tempore ponitur infra de leg. iij. l. etiam, §. j. in glo. j.
c *Pro rei*. hęc dictio rei, poteſt eſſe generis fœminini, vt ſit ſenſus, id eſt pro magnitudine cauſæ: vt. j̃. qui ſatiſda. cog. l. ſi verò, §. fi. &. j̃. de verb. ſig. quos nos hoſtes, §. j. Itẽ maſculini, vt ſit ſenſus. i. ꝓ cõditione rei cõuenti, vel accuſati: vt in criminali cauti⁹ caueatur q̃ in ciuili: vel vt etiam in carcerem detrudatur: vt infra de cuſto. reo. l. i. ij. & iij.

I. PAVLVS libro primo ad Edictum.

EDicto [a] cauetur, vt fideiuſſor iudicio ſiſtendi cauſa datus, [b] pro rei [c] qualitate locuples detur: exceptis neceſſariis perſonis. ibi enim qualemcũque accipi iubet, veluti pro parẽte, patrono: B

II. CALLISTRATVS libro primo ad Edictum monitorium.

ITem pro patrona, [d] liberíſve ſuis, vel vxore, nurúve. tũc enim qualiſcumque fideiuſſor accipi iubetur: & in eum [e] qui non acceperit, cum ſciret eam neceſſitudinem [f] perſonarum, quinquaginta aureorum iudicium competit:

III. PAVLVS libro quarto ad Edictum.

QVoniam pro *locuplete accipitur fideiuſſor in neceſſariis perſonis.

Qui vnum de duobus fecit, nihil feciſſe videtur.

IIII. VLPIANVS libro quinquageſimooctauo ad Edictum.

QVi duos homines [g] in iudicio ſiſti † promiſit, [h] ſi alterum exhibet, alterum nõ: ex promiſſione non videtur [i] eos ſtetiſſe, *cum alter eorum non ſit exhibitus.

NE QVIS EVM QVI in ius vocabitur, † vi eximat.

TITVLVS VII.

Primò commendat edictum. ſecundò incipit exponere. ſecunda ibi, Denique. & incipit exponere verbum quis, poſitum in edicto. In. §. O filius exponit verbũ, eum.

d ITẽ pro patrono. De eo dicitur ſecundum Io. qui pro patrono fideiubet, vel ꝓ parente, non de patrono vocãtis: licèt hoc quidam dicant. nam tunc rarò accideret ꝙ ſuam neceſſitudinẽ ignoraret: vt. j̃. l. proxi. & quia ille caſus ponit̃. j̃. qui ſatiſda. cog. l. ij. §. prætor. Sed quare hæc iniquitas ſit, ꝙ actor compellitur minus idoneũ fideiuſſorem recipere? Reſpon. ꝙ habetur ꝓ locuplete: vt. j̃. l. quoniã. Sed adhuc quæritur, quare hoc? Reſpõ. habuit ius pro cõſtanti, quia neceſſarius neceſſariũ illaqueatũ nõ ſinat? ideoq; ſe iudicio præſentabit. quis enim vnquã carnẽ ſuã odio habuit? vt. j̃. de recep. l. ij. Eſt & alia ratio: quia ſi patronus pro liberto fideiubeat, ſaltẽ timore patroni ſe præſentabit libertus: econtra ſi libertus fideiubet pro patrono, cogitabit patronus ꝙ ſi libertus haberet dãnũ pro ſe, hoc eſſet ſuũ: quia bona liberti ad patronũ pertinebũt: vt inſtit. de ſucceſſ. lib. in princ. & idẽ in ſimilibus.

*In archetypo eſt Lucuplete, teſte Taurellio in adnotatis.

† Adde textum in. c. defleat peccator. cũ gloſ. de reg. iur. extra.

* ſtitiſſe.

† Vocatus eſt.

e *In eum*. ſ. agentem.
f *Eam neceßitudinem*. forte, vel ſimilẽ: vt arg. j̃. ad. l. Aquil. l. illud.

Q*Vi*.] CASVS. Promiſiſti mihi ſiſtere duos: & vnum ſtitiſti tantùm. non videris ſtitiſſe quod promiſiſti. Viuianus.
g *Qui duos homines*. liberos, vel ſeruos.
h *Promiſit*. ſub pœna.
i *Non videtur*. No. nihil actum eſſe credimus, &c. vt hîc, &. C. de his quib. vt indi. & ad ſenatus. Sila. l. cum Silanianum. in fin. hoc tamen de mero iure intelligitur, nam de æquitate ob. exceptio pro parte, ſi pœna petatur in totum: vt. j̃. ſi quis cau. l. ſi ſeruus, §. ſi pluriũ. niſi per contumaciam alterum non exhibuiſſet: vt. j̃. de col. bo. l. j. §. ſi cum duobus. vel in. d. §. ſi plurium. ſpeciale in ſeruis: vt arg. inſti. de noxa. §. ſumma. & facit ad hanc legem. j̃. ad Sila. l. ſi quis in graui, §. quod ad cauſam, verſi. ſi quis tabulas.

NE QVIS EVM QVI IN IVS. &c.

Quæ eſt differentia inter hunc titulum & illum infra de eo per quem factum eſt? Reſpon. vt ibi diximus in rubrica. Accurſius.

Hoc titulo coërcetur is qui vim fecit ne qui vocatus erat in ius ſequeretur duceretúrve, data actione petitori non in id quod intereſt ſed quãti ea res eſt, pœnali igitur, vt ex edicto. Si quis ius dicenti non obtemperauerit. Cuia.

H*Oc edictum*.] CASVS. Hoc edictum propoſuit prætor vt vnius pœna ſit metus multorum. Secundò dicit quòd ſi ſeruus meus exemit debitorem meum, teneor ſerui nomine, nõn aliter: quia potero eum dare pro noxa ſi ignoraui. ſi A autem ſciui, teneor in ſolidum. vnde pone: Libertus meus me in ius ſine venia vocauit: & cum venirem ad iudicium, tu exemiſti me: non teneris tu quòd exemeris me. Item vocaui te ad iudicem non tuum. ſi quis te exemerit: hoc edicto ille eximens non tenetur. Itẽ dicit: ſi tu exemiſti legatum qui habet ius reuocandi domum, non teneris hoc edicto. Item ſi tu exemiſti ſeruum, non teneris hoc edicto. Item ſi vocaui te ad iudicem pedaneum, & aliquis te exemit: non tenetur ille eximens. Item dicit quòd ſufficit vt aliquis eximat, ſcilicet quo ad exemptionẽ, & ſi nõ faciat dolo. Item dicit quòd eripere eſt aliquid de manu auferre: ſed eximere eſt facere aliquem in ius vocatum morari in loco aliquo, vel detinere eũ in aliquo loco. Item ſi voco aliquem ad iudicium per calumniam, & tu eũ eximas, teneberis hoc edicto. Item dicit, ſi aliquis nõ dolo eximat: non tenetur hoc edicto.

*huic.

† Probat ſententiam Ofilij. Cont.

& breuiter. h. d. Qui eximit eum qui non debebat trahi ad ius ratione perſonæ vel fori, hoc edicto non tenetur. h. d. cum. l. ſeq.

I. VLPIANVS libro quinto ad Edictum.

HOc edictum [k] prætor propoſuit, vt metu pœnæ [l] compeſceret eos qui in ius vocatos vi eripiunt. Denique Põponius ſcribit, ſerui quoque nomine noxale iudicium reddendũ, niſi ſciente [m] domino id fecit. tũc enim ſine noxæ [n] deditione iudicium ſuſcipiet. Ofilius putat locum hoc *edicto non eſſe, ſi perſona quæ in ius vocari non potuit, [o] exempta eſt: veluti parens, & patronus, cæteræque perſonæ. quæ ſententia mihi videtur verior. Et ſanè † ſi deliquit [p] qui
C vocat, non deliquit qui exemit.

II. PAVLVS libro quarto ad Edictum.

NAm cum vterque contra edictum faciat, & libertus qui patronum vocat, & is qui patronum vi eximat: deteriore [q] *tamen loco libertus eſt, qui in ſimili delicto petitoris [r] partes ſuſtinet. Eadem æquitas eſt in eo qui aliò [ſ] quàm quò debuerat, in ius vocabatur. Sed & fortius [t] dicẽdum eſt, non videri vi eximi eum,
D cui ſit ius ibi non conueniri. [u]

III. VLPIANVS libro quinto ad Edictum.

QVòd ſi ſeruum quis exemit in ius vocatum, Pedius putat ceſſare edictum: quo-

k *Hoc edictum*. quod non habemus, niſi vt indicat rubrica, & infra eo. l. iij. in fine.
l *Metu pœnæ*. nam pœna vnius eſt met⁹ multorum: vt. C. ad le. Iul. repetun. l. j. &. C. de pœ. l. ſi vindicari. & infra de pœ. l. aut facta, §. fi.
m *Sciente*. & prohibere valente: vt infra de noxa. ac. l. ij. §. is qui. & l. iij. Azo.
n *Tunc enim ſine noxæ*. etiam ſubaudi. Acc.
o *Non potuit*. ſine impetratione veniæ.
p *Non deliquit*. vt puniatur. deliquit tamen vterque: vt infra. l. proxi. quæ eſt contra. ADDITIO. Pro ſolut. huius contra. intellige ſecundum Bart. ſic. nõ delinquit qui eximit. ſed ſi tu diceres eum delinquere, deterior eſſet conditio liberti petentiș quàm iſtius conuenti: vt in. l. contra. in princip.

Pœna vnius eſt metus multorum

* No. quòd vbi delictũ eſt ex parte vtriuſque, ſcilicet actoris & rei, deterior eſt conditio petentis: tamẽ iſte textus hoc nõ probat ſi ſubtiliter intueatur. Bolog.

q N*Am cum. Deteriore*. No. triplex arg. Primum, quòd in pari cauſa potior eſt conditio rei: ſicut in pari cauſa potior eſt conditio poſſeſſoris. ſic infra quod vi clam. l. ſi alius, §. belliſſi-
E mè. & de do. ma. excepi. apud, §. Marcellus, &. l. fi. §. ij. & de verb. oblig. ſi ſeruum, §. ſequitur, in fi. & infra de condic. ob turp. cau. ſi ob turpem. Secundum, quòd paria delicta mutua compenſatione tolluntur. ſic infra ſolu. ma. l. viro. & infra de eo per quem fac. eſt. l. fin. §. fin. Tertium, quòd non videtur factum quod non eſt legitimè factum, ſic ſupra tit. ij. l. j.

In pari cauſa melior eſt conditio poſſidentis.

r *Petitoris*. in eo quòd petit pœnam ab eximente.
ſ *Qui alio*. i. ab alio. vel dic aliò, ſcilicet loco: puta Mutinæ, vbi nullum forum habebat vocatus. Azo.
t *Sed & fortius*. facias vim in eo quod dicit, ſed & fortius: nã per hoc quod dicit, &, no. idem eſſe in ſuperiori proximo caſu quod in hoc ſeq[illegible]ti. Item per hoc quod dicit fortius. not. differẽtiam inter hos d[illegible] & primum de patrono. in primo ergo dicit eximentem per [illegible]eptionem defendi: in his autem ipſo iure.
u *Non conuen*[illegible] vt quia habeat ius reuocandi domum: vt quia legatus, vel ſim[illegible]s: vt infra de iudi. l. ij. §. legatis. Accurſius.

UNED

niam non fuit perſona quæ in ius vocari potuit. Quid ergo? ad exhibendum [a] erit agendum. Si quis ad pedaneum iudicẽ vocatũ quem eximat, pœna eius edicti ceſſabit. [b] Quod prætor præcepit, *vi eximat:* [c] vi, an & dolo malo? ſufficit vi, quamuis dolus malus ceſſet. [d]

IIII. PAVLVS *libro quarto ad Edictum.*

B SEd eximendi verbum generale eſt, vt Pomponius ait. Eripere enim, eſt de manibus auferre per raptum: eximere, quoquo modo auferre: vtputa ſi quis non rapuerit [e] quem, ſed moram fecerit [f] quo minus in ius veniret, vt actionis [g] dies exiret, vel res tempore amitteretur, [h] videbitur exemiſſe, quamuis corpus non exemerit. Sed & ſi eò loci retinuerit, [i] non abduxit, [k] his verbis tenetur. Item ſi quis eum qui per calumniam vocabatur, exemerit: conſtat eum hoc edicto teneri. [l] Prætor ait. *Néve faciat dolo malo quo magis eximeretur.* nã poteſt ſine dolo malo id fieri: veluti cum iuſta [m] cauſa eſt exemptionis.

V. VLPIANVS *libro quinto ad Edictum.*

SI per alium [n] quis exemerit, hac clauſula tenetur, ſiue præſens fuit, ſiue abſens.

D Hæc actio datur ad pœnã, quæ eſt quanti actor in litem iurauerit.

In eum autem qui vi exemit, in factum iudicium datur: quo non id cõtinetur, [o] quod in veritate [p] eſt, ſed quanti ea res eſt ab actore æſtimata, de qua controuerſia eſt. hoc enim additũ eſt, vt appareat etiã ſi calumniator quis ſit, tamen hanc pœnam eum perſequi.

Probationes debent neceſſario concludere, vt condemnatio ſequi poſſit.

Docere [q] autem debet quis [r] per hanc exemptionem factum quo minus in ius produceretur. Cæterùm ſi nihilo minus productus [ſ] eſt, ceſſat pœna: quoniam verba cum effectu [t] ſunt accipiẽda. Hoc iudicium [u] in factum eſt: & ſi plures deliquerint, in ſingulos [x] dabitur: & nihilo minus manet qui exemptus eſt, obligatus. Heredibus autem ita dabitur, ſi eorum interſit. [y] Neque autem in heredẽ, neque poſt annum dabitur.

VI. IDEM *libro trigenſimo quinto ad Edictum.*

IS qui debitorem vi exemit: ſi ſoluerit, [z] reum non liberat: quia pœnam ſuam ſoluit. [a]

QVI SATISDARE COgantur, vel iurato promittant, vel ſuæ promiſſioni committantur.

TITVLVS VIII.

a QVod ſi quis. *Exhibendum.* ſ. vocanti. & hoc contra poſſidentem quemlibet, vel etiam rei vin. ſi & ſe dominum dicat. vel alia competenti pro illo ſeruo.

b *Ceſſabit* hoc propter vtilitatem iudicis. eſt enim pedaneus, qui humiliora negocia ex delegatione diſceptat: argu. C. de pedan. l. pe. Item quia recuſari poteſt; vt. C. de iudi. apertiſſimi. idem fortè erit in compromiſſario: cum & eius ſententia nõ infamet: vt infra de his qui no. infa. l. quid ergo, §. ex compromiſſo. ſed fortè tenebuntur ex alio edicto, infra de eo per quem fac. eſt vel actione de dolo, ſi res eſt amiſſa: vt infra de dolo. l. pen. Accurſius.

c *Vi eximat.* adde, ne quis eũ qui in ius vocatur. noluit enim ponere niſi ea quorũ expoſitionem eſſet facturus.

d *Ceſſet.* quantùm ad exemptum: quia non oportet quòd fiat exemptio eo animo vt noceat exempto: ſed quantùm ad vocãtem neceſſe eſt dolũ committi: vt. ſ. ſibi non noceat: vt infra. l. proxi. §. fin. quæ eſt contra. & ſic non ob. infra vi. bono. rap. l. ij. §. doli. & quod me. cau. l. j. quæ dicunt cum vi ſemper eſſe dolum. ſiue ergo fecerit dolo malo, id eſt vt noceret vocanti tantùm, & nõ vocato, ſiue etiam vtrique: locum habet hoc edictũ: quia iniquum eſſet vocantem in litem iurare: quod facit: vt infra eo. l. pen. §. j. niſi contra eum fuiſſet dolus commiſſus: vt infra de in lit. iuran. l. in actionibus. ij. reſpon.

e SEd eximendi. *Rapuerit.* trahendo de itinere: quoniam non eſſet dubium.

f *Fecerit.* per vim in ipſo itinere. Accurſius.

g *Actionis.* ſi erat perſonalis, vt redhibitoria.

h *Amitteretur.* cum agebatur in rem, & fuit vſucapta interim: quo caſu etiam exemptus conueniri poterit actione reſtitutoria, ſecundum Azo. ſi tamen doloſè eximi fecit: alioquin non, niſi in ſubſidium, quãdo eximens non eſſet ſoluendo: vt infra de eo per quem fac. eſt. l. fi. ſed nonne per huiuſmodi citationem etiam iure veteri perpetuatio fiebat. j. de actio. & obli. conſtitutionibus? Reſpõ. vt. j. de eo per quem fac. eſt. l. fi. in prin. in gl. iij. diximus.

i *Retinuerit.* vbi erat quando vocabatur, etiam per vim.

k *Abduxit.* facit. j. de eo per quem fact. eſt. l. j.

l *Teneri.* ſed quare hoc, cum vocare non debuerit: vt ſupra eo. l. j. in fi. & l. ij? Reſpon. ſecundum Io. hic non in vocãdo, ſed in calumniando deliquit.

m *Cum iuſta cauſa.* puta locus erat inſidioſus per quem ibat ad iudicium: & fortè mortuus eſſet ſi iuiſſet. vel pone exemplum, vt ſupra eo. l. j. in fi. & l. ij.

SI per aliam.] CASVS. Siuer per ſe, ſiue per alium quis exemerit, tenetur hoc edicto: & in litem iurabo contra eum. Item dicit, quòd ſi debitorem meum eximere voluiſti, nec potuiſti, quia venerat debitor meus per aliam viam: non teneris hoc edicto. Item dicit, quòd ſi plures exemerint, quòd omnes tenentur: nec vnus ſoluẽdo alium liberat: nec reus etiam principalis liberatur, id eſt exemptus.

n *Si per alium.* & facit. j. de eo per quem fac. eſt. l. j. in princi.

o *Non id continetur.* ſcilicet tantùm.

p *Quod in veritate.* id eſt non continetur intereſſe commune, vel A ſingulare, ſed quanti in litem iurauerit. ſed nunquid in hoc ſacramẽto venit etiam quod debetur à reo? Quidam hic diſtinguunt: aut ſublatum eſt ius quod cõtra reum habebam, tẽpore, vel alio modo: & tunc venit. aut non: & tunc non venit: vt argu. infra de verb. obli. ſi quis ſtipulatus, in fi. Tu dic indiſtinctè venire, ſaltem quia mea intereſt plures eiuſdem rei debitores habere: vt. j. de lib. leg. l. iij. ſecundũ Azo. & prout venit in ſacramento quòd à reo debetur, non eſt pœna: & vnus ſoluendo liberat alium: vt. j. de condic. furti. ſi pro fure, §. furti. & idẽ quo ad expenſas puto. in eo vero qđ excedit, ſi iurem in litem, eſt pœna: & vnus ſoluendo non liberat alium: vt. j. e. l. §. fi. & l. ſeq. Itẽ nota hîc quòd iuratur in litem etiam in hac actione, quæ eſt ſtricti iuris: quod ſpeciale eſt propter rigorem iudicij ſeruãdum, & auctoritatem iudicis cõtemptam: aliàs non: vt. j. de in lit. iuran. l. in actionibus, in princ. & §. plane.

q *Docere.* id eſt ꝓbare.

r *Quis.* ſcilicet actor. Accurſius.

ſ *Productus.* id eſt fortè venit alia via.

t *Cum effectu.* No. verba cum effectu accipi: vt hîc, & j. ne vis fiat ei l. j. §. hæc verba. & j. de verb. ſign. l. nomẽ filiarum. §. fi. & j. ad Turp. l. j. §. accuſationem. ibi, multóque magis, &c. & ſ. quod quiſque iur. l. j. in fin. & j. de verb. ſig. l. debitor. — Verba cum effectu debent accipi.

u *Hoc iudicium.* id eſt hæc actio appellatur in factum. Sed quando incipit competere? Reſpon. ſtatim exemptione facta. Sed in quantum? Reſpon. in quantum æſtimauerit per iuſiurandũ ſuũ: vt. ſ. eo. §. j. Accurſius.

x *In ſingulos.* & hæc pœna præſtita ab vno, nõ liberat alium: quia totum eſt pœna tam ex parte rei, quàm actoris: vt infra ad leg. Aquil. itẽ Mela, §. ſed ſi plures. ſecus in edicto de eo per quem fac. erit. quia ſi vnus ibi præſtiterit, cæteri liberantur: quia vt intereſſe petitur ex parte actoris: vt. j. de eo per quẽ fac. eſt. l. j. §. ſi plures, quæ eſt contra. Vnde no. tres regulas, quotiens contra plures eadem actio competit eiuſdem facti nomine, & eſt pœnalis ex vtraque parte, vnus ſoluens alium non liberat: vt hîc, & infra ad leg. Aquil. itẽ Mela, §. ſed ſi plures. & ſ. de iur. om. iu. l. adeo ſi au- E tem ex vna tantùm: vel ſi neutra eſt pœnalis, tolluntur adinuicẽ: vt infra de eo per quem fac. eſt. l. j. §. ſi plures. & j. de condict. fur. ſi pro fure, §. furti. — Vnius ſolutio an alios liberet.

y *Si eorum interſit.* ſecus in defuncto. nam ei datur, etiam ſi eius non interſit: vtpone cum ei etiam calumniãti detur: vt. ſ. eod. ſed eximendi, §. item ſi quis. Sed cur aliud in hærede? Reſpon. quia ſolam continet vindictam: & ideo non ei datur: vt in actione iniuriarum, niſi ſua intereſſe probet: & tunc datur: quia intereſt, non in quãtum intereſt ſolũ, ſed in quantũ iurauerit. ſic & in actione furti, quæ datur ſi intereſt: non tamen ad intereſſe, tantùm, ſed ad duplũ, vel quadruplũ: vt inſti. de ob. quæ ex deli. §. furti. ſed ſecũdum. M. heredi. datur ad intereſſe tãtũ, quicquid ſit in defuncto.

IS qui.] CASVS. Tu exemiſti debitorem meum, ideoque pœnã ſoluiſti: non liberatur debitor. Viuianus. — Soluẽs propter ſuum delictũ, alij nõ prodeſt.

z *Soluerit.* ſcilicet pœnam.

a *Soluit.* per hoc edictum. Et no. hîc, quòd ſi quis ſoluit propter ſuum

UNED

ſuum malum.i.delictum,alij non prodeſt.ſic.ʒ.de tab.exhi.locu. §.pe.&.ʒ.de interro.actio.l.qui ſeruum.in prin.&.ʒ.de tute.& ratio.diſtra.ſi ex duobus,& infra qui.ex cau.in poſſeſ. eatur.l.pe.& infra quod vi aut clam.ſemper.§.ſi in ſepulchro.Accurſius.

A accepit:& non valet:vt.ʒ. ſi quis cau. l. quotiens. & dic, quòd ſi quis.ſ. reus conuentus à ſeruo. Secundò dic, ꝙ ſeruus fuit datus fideiuſſor,qui per ſe agere nõ poſſet:& nõ tenet datio: vt.ʒ. eo.l. de die.§.ſi ſeruus.& leges ita : Si quis cõuentus dederit fideiuſſorem ex his perſonis,&c. Tertiò dic,quòd ſeruus agebat, & dedit fideiuſſorẽ de cõplenda cauſa: quod iure nouo cauetur:vt.C. de epiſ.& cle. authẽ. generaliter.Itẽ quartò dic, ꝙ ſi ſeruus cõuenitur, & dedit fideiuſſorẽ hominem liberũ: non tenetur:vt.ʒ. ſi quis cau. l.ſi ſeruus. in princ. ſed in cõtractibus, extra iudiciũ tenetur: vt.ʒ. de fideiuſſo.l.cum fideiubeat.& his tribus vltimis modis legitur cum ex.Sed quid ſi agere nõ poteſt, nõ ratione perſonæ, ſed quia actionẽ nõ habet? Reſp. tũc fideiuſſoris datio tenet: vt.ʒ.ſi quis cau. ſi eũ.j. reſpõ.nec ob.ꝙ principalis non tenetur:quia non debet qui iudicio ſiſti aliquẽ promittit, fideiuſſor dici:cũ principaliter in ſe obligationem inſtituat.& ſi quãdo inueneris eũ ſic vocari,expone. i. in fide ſua aliquẽ recipientem,vt exhibeat.ſic ergo debet ſiſtere, vt veritas inquiratur.

f *Suos*.ſ.parẽtis patroni, qui ſunt fratres patroni.Itẽ liberos parẽtis,qui ſunt fratres vocantis.

g *Eumve*.i. adoptiuũ, à patrono.ſ.

h *Nurum*.ſ.patroni.

i *Vocabit*.ſ.cũ venia.aliàs enim non poteſt.

QVI SATISDARE COGANTVR.

Sed nonne de hoc eſt ſuperior tit. In ius vocati vt eãt? Reſpõ.ſ.de cau.iudicio ſiſti tantùm eſt locutus.hic & de ea & de aliis:ſ.iudicatũ ſolui,& rem ratã haberi : & de neceſſaria, & volũtaria: vt.ʒ.e.l.de die. §.tutor.vſq; in fi.l.&.l.ſi fideiuſſor. §. pen. Vel dic quòd hic dicit de perſonis quæ debent ſatiſdare:ibi de ipſa ſatiſdatione iudicio ſiſti. de ſatiſdatione autẽ iudicatũ ſolui, incidenter hic dicit:cum in ea cõtineatur defenſio, quæ reſpicit iudicio ſiſti. Accur.

Quia dixit tit. VI. *vt ſatis vel cautũ dent,conſequẽter neceſſe fuit explicare qui ſatiſdẽt iudicio ſiſti fideiuſſore dato locuplete vel qualicumq;, & qui caueãt vel nuda repromiſſione vel iurata. quod hic titul⁹ abſoluit. Repromittũt rerum immobilium poſſeſſores,vel reſpub.vt. l. 6. vt leg. no. cau.iurato promittunt clariſſimi viri. Qualẽcumq; fideiuſſorem dant neceſſariæ perſonæ edicto cõprehenſæ. quod nõ ſatis habuit proponere tit.* VI. *ſed exponit etiam iſto plenius. Cæteri dãt locupletẽ fideiuſſorem. & quia hæc diſtinctio perſonarũ obſeruatur etiã in aliis cautionibus.l.j.De ripa mun.ideo hic titulus omnium ſtipulationũ prætoriarum comunis eſt, & in eo etiam agitur de ſtipulatione iudicatum ſolui & rem pupilli ſaluam fore & aliis pleriſque.Cuiac.*

L. 1. §. ſatis autem.ʒ.de verb.ob.

*i.ſatis accepit. antiqua ſignificatione.

I. GAIVS *libro quinto ad Edictum prouinciale.*

SAtiſdatio [a] eodem modo appellata eſt, quo ſatiſfactio. nã vt ſatiſfacere dicimur [b] ei cuius deſiderium implemus: ita ſatiſdare dicimur aduerſario noſtro, qui pro eo quod à nobis petiit, ita cauit, *vt eum hoc nomine ſecurũ faciamus datis fideiuſſoribus. [c] B

Fideiuſſor de iudicio ſiſti debet eſſe idoneus facultatibus, & facilitate conueniendi. Bartolus.

II. VLPIANVS *libro quinto ad Edictum.*

FIdeiuſſor in iudicio ſiſtẽdi cauſa locuples videtur dari nõ tãtum ex facultatibus, [d] ſed etiam ex conueniendi facilitate.

Satiſdatio de iudicio ſiſti, præſtita ei qui non poteſt eſſe in iudicio, vel ab eo qui nõ poteſt eſſe in iudicio, vel ab eo qui non poteſt ſe obligare, non valet.h.d. ſecundum omnes lec.Bart. C

Si quis his perſonis [e] quæ agere non potuerũt, fideiuſſorem iudicio ſiſtendi cauſa dederit: fruſtra erit datio.

Verba edicti.

Prætor ait: *Si quis parentẽ,patronũ, patronã,liberos aut parẽtes patroni,patronæ,liberóſve ſuos,* [f] *eum ve* [g] *quem in poteſtate habebit, vel vxorẽ,* †*vel nurum* [h] *in iudiciũ vocabit:* [i] *qualiſcumque fideiuſſor iudicio ſiſtendi cauſa accipiatur.*

†Adde ꝙ maritus poteſt eſſe fideiuſſor pro vxore in omni cauſa ſiue ciuili, ſiue criminali. iſte eſt tex.in l.pe.& ibi B.l.C.ne vxor pro marito.quamuis nõ econtra. l.1.eo.tit. adde Pe.de Ancha.ſ.c.per veſtras.de do.inter vi. & vxo.

Quod ait [k] prætor, *liberóſve ſuos*: accipiemus & ex fœminino ſexu deſcendentes liberos. Parentique dabimus hoc beneficiũ non ſolum ſui iuris, ſed etiã ſi in poteſtate ſit alicuius. [l] hoc enim Põponius ſcribit. Et filius fideiuſſor pro patre fieri poteſt,etiam ſi in alterius poteſtate ſit. *Nurum* [m] etiã pronurum & deinceps accipere debemus. Quod ait prætor: *Qualiſcunque fideiuſſor accipiatur*: hoc quãtum ad facultates, [n] id eſt etiã non locuples.

Fideiuſſor de iudicio ſiſti tenetur ad verum intereſſe,niſi in certam quantitatem interceſſit: hoc etiam ſi actio ſit pœnalis. h. d. cũ l.ſeq.

In fideiuſſorem, qui aliquem iudicio ſiſti promiſerit, [o] tanti quanti ea res erit, actionem dat [p] prætor. Quod vtrum veritatem [q] contineat, an verò quantitatem, videamus. Et melius eſt vt in veram quantitatem fideiuſſor teneatur, niſi pro certa quantitate acceſſit. [r]

Summata eſt in.§.in fideiuſſorẽ.

III. GAIVS *libro primo ad Edictum prouinciale.*

SIue in duplum [ſ] eſt actio, *ſiue tripli, aut quadrupli, tanti

* In vulga. editione addebatur exẽpla furti nec manifeſti, concepti oblati,& furti manifeſti: ſed deſunt i Flo.& in manuſcri.

D

SAtiſdatio.] CASVS. Primò dicit vnde appellatur ſatiſdatio.ſecundò,ꝙ ſatiſfactio eſt,cũ damus aliquẽ fideiuſſorẽ vt ſit ſecurior actor. nam ſatiſfacere dicimur, cum ſoluimus creditori noſtro,vel pignus vel expromiſſorem damus.

a *Satiſdatio*.alluſio quædam eſt vocabuli.ſic.ʒ.ſi cer.pe.l.ij.§.appellata.

b *Satiſfacere dicimur*.aliàs dicimur:& aliàs dicimus, ſcilicet nos.

c *Fideiuſſoribus*. generaliter de ſatiſdationibus iudicialibus dicit, vt iudicio ſiſti,& iudicatũ ſolui:& de aliis in quibus debent fideiuſſores ex natura eorũ interuenire:vt.ʒ.de pręto.ſtipu.l.j.&.l.generaliter.ſed & de pignoribus poteſt ſi velit quis cauere:vt.ʒ. de col.bo.l.j.§.iubet.nõ tamen cogitur:vt.ʒ.de præto.ſtip.l. prætoriæ.Quibuſdã tamẽ hęc neceſſitas remittitur:vt illuſtribus & ſuperilluſtribus:vt.C.de dig.l.quotiẽs.lib.x.itẽ proximis ſacrorum ſcriniorũ:vt.C.de proxi.ſacro.ſcri.l.j.lib.xij.itẽ clericis: vt. C. de epiſc.& cler.l.cũ clericis.in glo.fideiuſſorẽ.& in auth.de ſan.epiſ. §.ſi quis contra.verſi.ſi quis autẽ pro pecu.cau.col.ix.Si autẽ qui fideiuſſorẽ dare debet,dare non poteſt:remittitur iuratoriæ cautioni,vt iuret ſe fideiuſſorem dare nõ poſſe,& ſe facere quod caueat:vt inſtit.de ſatiſda.§.ſed hodie.&.C.de epiſc.& cle. authen. generaliter.ſed etiã nuda promiſſio ſufficit,ſi hoc partib⁹ placeat: vt inſtitu.de re.diui.§. venditæ.&.ʒ.de verb.ſigni.l.ſatiſdationis. E

d FIdeiuſſor.*Ex facultatibus*.quæ conſiderantur pro magnitudine rei quæ petitur:vt.ʒ.de verbo.ſign.l.quos nos.§.j.&.ſ. in ius voca.vt eant.l.j.Facilitas autem conueniendi inſpicitur ratione loci,quòd non ſit in munitiſſimo loco, vel caſtello, vel ratione priuilegij,vt ſcholaris,vel clericus.

e *Si quis his perſonis*.Quidam libri habẽt,his:alij habent,ex his.Et tribus modis pone caſum. Primò ſecundũ primã lect. dic ꝙ ſeruus vel ſimilis qui agere nõ poteſt,egit cõtra liberũ:& fideiuſſorẽ

ff. Vetus.

k *Quod ait*.& facit.ſ.de in ius voc.ſed ſi hac.§.liberos.

l *Alicuius*.vt quia ſe in adoptionem poſtea dedit.

m *Nurum*.& facit.ʒ.de verb.ſigni.l.nurus.&.ʒ. de poſtu.l.j.§.fi.

n *Ad facultates*.ſ.intelligẽdũ eſt:nõ tamẽ furioſus, vel pupillus.

o *Promiſerit*.quod videtur promitti vſq; ad ſententiã,ſi ſimpliciter promittat:vt in actore dicitur:vt.C.de epiſ.& cle.auth. generaliter.&.facit.C.de fideiu.l.pe.&.ʒ.de fideiu.Gręcè.§.&poſt litẽ.

p *Dat*.ſcilicet in factum.& etiam certi condic. generali tenetur ex ſua promiſſione: vt in ſumma huius tituli.

q *Quod vtrum veritatem*.quærebatur vtrũ veritatem.i.commune intereſſe & verũ:an quantitatem.ſ.quam æſtimaret iudex,contineret.& certè veritatẽ.i. verum intereſſe & cõmune : vt.ſ.ſi quis in ius vo.non ierit.l.fin.& hoc in pecuniariis cauſis. ſed in criminalibus iudex æſtimat quandoque:vt.ʒ.de cu.re.l.iiij.& intereſſe venit quod etiam principaliter petebat : vt.ʒ. l. proxi. & argu.ʒ. de eo per quem fac.eſt.l.vlti.§.vlti.

r *Acceſſit*.ſed an compellatur certam quantitatem promittere? Videtur quòd ſic:vt.ʒ. de præ.ſti.l.fi. & inſti.de verbo.obli.§. pe. econtrà non:vt hîc,&.ʒ.ſi quis cau. ſed & ſi quis.§.fi. & facit.ſ.ſi quis in ius voc.l.fi.

SIue in duplum.] CASVS. Conueniebã Titiũ:tu promiſiſti pro eo fideiubendo ꝙ eum ſiſteres. teneberis mihi in omne id quod petam,quacunque actione petam:ſiue in duplum,&c.Viuia.

ſ *Siue in duplũ*.Pone exẽpla de duplo & quadruplo : vt in actione furti nõ manifeſti,& manifeſti: vt inſti. de obli. quæ ex deli.§. pœna autẽ. in triplo da exẽplum in actore qui maiorẽ quãtitatẽ in libello poſuit vt reũ grauaret in expẽſis maioribus:qui ex omni dãno tenetur in triplũ:vt inſti.de act.§.tripli.Sed quid ſi ab initio erat in ſimplũ:ſed poſtea creuit per inficiationẽ? Reſpon.non teneri fideiuſſorẽ niſi in ſimplum:vt.ʒ.ad munici.l.libertus.§.fin. & arg.ʒ.de peti.here.itẽ veniũt.§.cum prædiximus. Arg.cõtra.ʒ.

g

UNED

de fideiuſ.ſi quis pro eo.§.ſi nũmos. Itẽ quid ſi per iuſiurandum in litem creuit lis? Reſpon.nõ tenetur in plus fideiuſſor qui iudicio ſiſti promiſit: vt.ĩ.de in lit.iur. l.j. An idẽ in eo qui iudicatum ſolui promiſit? & puto idem: vt.ĩ.de fideiuſ.l. fin.licèt quidam in hoc vltimo dicãt contrà, quaſi factũ rei debeat fideiuſſori nocere, per.d.l. ſi quis ꝓ eo. §. ſi nummos. &. ĩ. de verbo.oblig.l.mora.

I deceſſerit.] CASVS. Fideiuſſiſti pro aliquo vt eum ſiſteres: & ille reus deceſſit: iudex præcepit tibi ꝙ tu eum exhiberes, cũ iam eſſet mortuus. nõ valet præceptũ, nec teneris tu ſi non exhibes. Itẽ ſi deceſſit poſt præceptum, & ante diẽ exhibitionis: nõ teneberis tu fideiuſſor. ſed ſi tu fuiſti in mora exhibendi eũ, & poſt moram deceſſit: teneberis quidem. Si verò Titiũ exhibere promiſiſti in cauſa ciuili, qui Titius antea erat ab alio criminaliter accuſatus: & cum eſſes in mora exhibẽdi, Titius condemnatus eſt poſtquam debuit exhiberi: teneberis quidẽ. Secundò dicit, Vocaui te ad ius: tu autem non veniſti, ſed miſiſti quẽdam fideiuſſorẽ qui fideiuberet pro te iudicio ſiſti. & cũ eſſet idoneus ille fideiuſſor, ego eum nõ recepi. teneor tibi & fideiuſſori iniuriarum actione. Viuia.

a *Si deceſſerit.* ſcilicet ſine dolo & culpa promiſſoris: alioquin contrà: vt. ĩ. ſi quis cau. ſi cum.§.homo. ADDI. Tu dic quòd ibi deceſſit culpa promiſſoris: hîc ſine culpa, ſecundum Bart.

b *Siſtendi cauſa.* cum dies non eſſet appoſita: vel ſi eſt, ante diem tamen deceſſit. tres enim caſus tantùm ponit hæc lex. Primus, quando tẽpore præcepti non erat viuus, qui exhiberi debebat: & tunc nõ valet pręceptum: vt hîc, &.ĩ.quæ ſententiæ ſine ap.l.penult. Sed cur nõ transfertur in heredem decretum, vt heres exhibeatur: vt.ĩ.de fideicom.liber.cum quaſi.in prin.quæ eſt contra? Reſpõ.in heredẽ debet trãsferri, vt ei pro ſit, vt ibi: nõ vt noceat: vt hîc. Secundus caſus eſt, quando præcepit vt poſt. x. dies exhiberetur, & intra hoc tempus deceſſit: in quo caſu eſt idem quod in primo. Sed quid ſi deceſſit (vt dixi) ante diem exhibitionis, cum tamen certum eſſet intra diem exhiberi non poſſe? Reſpon. hoc factum duo habet in ſe: diem ſcilicet, & conditionem: ſcilicet ſi tunc viuat. ex eo ergo quòd eſt conditionale, ſtatim debet agi: cum certum ſit iam conditionem non exituram culpa ſiue mora ſua præcedẽte, ex eo quòd in diem debet expectari: & hoc præualet: vt.ĩ.de verbo. obliga.l.in illa.j.&.l. cum ſtipulatus ſim mihi & Proculo.&.l.inſulã. Item quid ſi promiſiſti mihi Stichũ: & ſi non dares, promiſiſti decem: & ante morã moritur Stichus: an teneris ad pœnam, videlicet ad decem? Videtur quòd non: vt hîc, &.ĩ.ſi quis cau.l.ij.in princ. vel fortè aliud eſt extra iudicia: vt ĩ.de verbo.oblig.in illa ſtipulatione, ſi kalendis. Tertius caſus eſt planus, quando poſt moram deceſſit.

c *Ciuitatem.* quæ eſt mors ciuilis: vt infra de contra tab. l. j. §. filium.

d *SI vero pro condemnato.* quidam libri habent, pro nõ condemnato, & tũc plana eſt litera: quia poſtea fuit cõdemnatus.ſ. poſtquã debuit exhiberi: ſiue poſt morã. vnde fideiuſſor tenetur. & dic condemnatum in aliqua cauſa criminali, vnde ſaltem relegationem eſt paſſus: vt.ĩ.ſi quis cau.ſed & ſi quis.in princ. non in eadẽ qua cõuenitur. Alij [a] habẽt ſine, non: & tunc dic pro cõdemnato.i.pro condemnãdo. & ſic tempus pro tẽpore ponitur. ſic.C.ex qui.cau.inf.irrog.l.ſi Poſidonium. Vel dic, cõdemnato: nunc.ſ.poſt morã exhibitionis. ſecus ſi fuit condẽnatus tũc quãdo fuit fideiuſſio facta: quia tũc nulla eſſet fideiuſſio, ſicut nec in ſeruo: vt. ĩ.ſi quis cau.l.ſi ſeruus. Itẽ ſecus ſi ante morã etiã poſt fideiuſſionẽ fuerit condẽnatus: quia tunc exceptione defenditur: vt. ĩ. ſi quis cau. ſed & ſi quis. quæ eſt contra. &.s̃.l.prox. & ſic patet quòd cum non, & ſiue non, idem eſt caſus: & parum aut nihil differt à proxi. ſuperiori caſu in fi. vel dic quòd hic ſatiſdedit iudicatũ ſolui. & dic cõdemnato.i. cõdemnatione facienda: vel vt prius dixi.

e *Euidentiſſimè.* not. ꝙ quæ manifeſta ſunt, id eſt notoria, probatione non indigent: vt. ĩ. de act.emp.l.emptorẽ. in princ.in glo. quia. & infra de do.præle.l.j.in fin. &. C. de accu. l. ea quidem.

f *Locupletem.* nec fortè negabat locupletẽ: ſed tamen nõ recipit eum.

g *Dubitetur.* hîc non ſufficit ſola negatio: vt aliàs: cùm ſit præſumptio quòd quilibet ſit ſoluẽdo: vt. ĩ. de priui. cre. l. ſi creditores. vel hoc, vt detur actio iniuriarũ. Sed quidã diſtinguunt, aut vult admitti aliquis tanquam diues, & probat: vt hîc, &.ff. de priui. cred. l.ſi creditores. in fin. aut vult excuſari tanquam pauper: & tunc probet paupertatẽ: vt inſtit.de excu.tuto.& cu.§.item propter. & quod aliàs dicitur quemlibet idoneum præſumi, intelligitur quo ad mores: vt.ĩ.de leg.ij.cum quidam ita.in glo.qui non.in fin.

h *Qualibet.* aliàs nõ ſine qualibet: & aliàs nõ quælibet, id eſt non vilis. aliàs, ſine nõ qualibet. & no. iniuriã eſſe trahi aliquẽ indebitè ad ius: vt hîc, &.ĩ. de iniu.l. iniuriarũ.§. ſi quis per iniuriam, & l.item apud Labeonẽ.§.ſi quis libello.&.l.ſi creditor meus.

eundem fideiuſſorem omnimodo teneri † dicemus, quia tanti res eſſe intelligitur.

Si reus deceſſerit ciuiliter vel naturaliter ante morã, fideiuſſor de iudicio ſiſti liberatur: ſecus ſi poſt moram. Bart.

IIII. PAVLVS *libro quarto ad Edictum.*

SI deceſſerit [a] qui fideiuſſorem dederit iudicio ſiſtẽdi cauſa, [b] non debebit prætor iubere exhibere * eum. Quòd ſi ignorans iuſſerit exhiberi: vel poſt decretum eius ante diem exhibitionis deceſſerit: deneganda erit actio. Si autẽ poſt diem exhibitionis deceſſerit, aut amiſerit ciuitatem: [c] † vtiliter agi poteſt.

Iſta lex ſecundum glo. dicit idẽ quod dictũ eſt in præcedenti. ſecundũ alios breuiter.h.d. Fideiuſſor quantitatis non liberatur reo ciuiliter vel naturaliter mortuo. hoc dicit.

V. GAIVS *libro primo ad Edictum prouinciale.*

SI verò pro * condemnato [d] fideiuſſerit, & cõdemnatus deceſſerit, aut ciuitatem Romanam amiſerit: rectè nihilo minus cum fideiuſſore eius agetur.

Qui recuſat recipere fideiuſſorem idoneum, iniuriarũ actione tenetur.

Qui pro rei qualitate euidentiſſimè [e] locupletem, [f] vel, ſi dubitetur, [g] adprobatum fideiuſſorẽ iudicio ſiſtendi cauſa non acceperit, iniuriarum actio aduerſus eum eſſe poteſt: quia ſanè non quælibet [h] † iniuria eſt, * duci in ius eum qui ſatis idoneum fideiuſſorem dat. Sed & ipſe fideiuſſor qui non ſit acceptus, tanquam de iniuria ſibi facta quæri poterit.

Non refert, non fiat, vel malè fiat. Bartolus.

VI. PAVLVS *libro duodecimo ad Edictum.*

QVotiens [i] vitioſè cautũ vel ſatiſdatum eſt, non videtur cautum.

Qui habet præſcriptionem fori, non eſt idoneus fideiuſſor de iudicio ſiſti, niſi in ſubſidium. Barto.

VII. VLPIANVS *libro quartodecimo ad Edictum.*

SI fideiuſſor nõ negetur [k] idoneus, ſed dicatur habere fori præſcriptionem, & metuat [l] petitor ne iure fori vtatur: vidẽdum quid iuris ſit. Et diuus Pius (vt & Pomponius libro epiſtularum refert, & Marcellus libro tertio Digeſtorum, & Papinianus libro tertio † quæſtionum) Cornelio Procula reſcripſit, meritò petitorem recuſare [m] talem fideiuſſorem. ſed ſi aliàs caueri non poſſit:

QVotiens.] CASVS. Dediſti mihi fœminam, vel alium non idoneum fideiuſſorem. non videtur ſatiſdatio: & ideo teneris iterum ſatiſdare.

i *Quotiẽs.* Pone exẽplũ in milite, vel minore, vel ſeruo dato pro fideiuſſore: & ideo ex integro ſatiſdandũ eſt: vt.ĩ.e.de die.§.j. &.§. ſi ſeruus. Et.no.ꝙ nõ refert an aliquid nõ fiat, vel min⁹ bene fiat. ſic.ĩ.de edẽ.l.vbi.in fi.j.rñ.&.ĩ.ad Vell.l.quãuis.§.ſi cõuenerit. & ĩ.qđ cu.vni.l.j.§.pe.ſi.s̃.ſi qs in ius vo.nõ ie.l.j.& de adẽp. lib.l.j.

SI fideiuſſor.] CASVS. Tu mihi quendã clericum pro fideiuſſore dare volebas: non teneor eũ recipere. ſed ſi nõ poſſis mihi aliter ſatiſdare, debeo prædicere illi fideiuſſori vt non vtatur fori præſcriptione, cum recipiam eum. Secundò dicit, tutor debet ſatiſdare rem pu.ſal.fo. ſed ſi non poteſt ſatiſdare in ciuitate, nunquid poterit ſatiſdare in municipio? Et reſpon. quòd ſic. & hęc eſt neceſſaria ſatiſdatio, vt dixi. ſi autem eſſet voluntaria, non poſſet in municipio ſatiſdare: vt ecce, vendidi tibi rem, & ſponte me obligaui vt fideiuſſorem darem: non ſatiſdo in nunicipio, ſed in ciuitate in qua cõuenior. Vltimò dicit, quòd ſi te conuenio pro re mobili, nec potes iudicio ſiſti ſatiſdare: ſequeſtrabitur vel deponetur iſta res donec ſatiſdetur. Viuianus.

k *Non negetur.* quo ad facultates.

l *Et metuat.* præſcriptionẽ fori quo ad iudicẽ: non quo ad locũ: cũ ibi cõtrahat ſe obligãdo, ſecũdũ Io. & Azo.ĩ. de iudi.l. omnẽ.

m *Recuſare.* quia pro non dato habetur, niſi renunciet priuilegio:

† tenere.

* exhiberi.

† No. qualiter mors naturalis & ciuilis æquiparantur. facit.l.1.§.pe. de contra tab. adde Bal.in authẽ. ſi qua mulier de epiſc. & clc.

* Sic Flo. Bartol.autẽ ait quoſdam legere nõ pro condẽnato.

a] Vt archetypus Florẽtinus & noſtri manuſcripti. Contius.

† id eſt non parua, non vulgaris. Vide Ant. Aug.lib.emend. 2.c.1.

* id eſt rapi manu iniecta. Contius.

† quarto.

priuilegio: vt ſupra ſi quis in ius voca.l.j.ſed ſi non renunciat,& aliàs caueri non poſſet:debet ei prædici: vt hîc. ſed an prædictio faciat ei præiudicium? puto quòd ſic,ſi taceat: ſecus ſi reclamet, & dicat:imò ego vtar:vt argu.infra nau.cau.ſta.l.fin.§.item ſi. & infra de edil.edict.l.itaque.

a *Si neceſſaria*.neceſſaria dicitur, quia ex neceſſitate à iure impoſita præſtatur. & pone exempla eius vt infra eo.l.de die.§.tutor. vſque ad §. planè.voluntaria autem poteſt dici cum plures ſunt tutores, & vnus offert alij ſi vult ſatiſdare. nullus enim cogitur:vt inſtit. de ſatiſ.tu. §.j. item iudicialis, vt de rato,vel ſimilis ſi fiat ex conuẽtione: vt infra rem ra. ha.interdum. Item cũ vendo rem, & ſponte me obligo vt fideiuſſorem dem: vt infra de euict.l.emptori.

b *Neceſſitatem*. no.nõ ſuccurri ei qui ſeipſum in neceſſitate ponit: vt infra ſi quis caut.l.ij.§. ſi quis tamen. in gl. artauerit.& infra eo.l. de die.§.fin.&C.de act.& oblig.l.ſicut.in prin.& inſtit.de excu.tu. §. itẽ tria. in eo quod ibi dicit,affectatæ &c.

prædicendum ei non vſurũ eum priuilegio,ſi conueniatur.

Fauet ei qui eſt in neceſſitate,ſi ipſe ſe in eam non poſuit.Barto.

Si neceſſaria [a] ſatiſdatio fuerit,& nõ facilè poſſit reus ibi eam præſtare, vbi conuenitur: poteſt audiri ſi in alia eiuſdẽ prouinciæ ciuitate ſatiſdationem præſtare paratus ſit. Si autem ſatiſdatio voluntaria eſt, non in alium locum remittitur. neque enim meretur, qui ipſe ſibi neceſſitatem [b] ſatiſdationis impoſuit.

Si perſona eſt ſuſpecta, poteſt res de qua litigatur, ſequeſtrari. item ſequeſtrum tollitur dato fideiuſſore,vel lite finita.Bar.

Si ſatiſdatum pro re mobili nõ ſit,& perſona ſuſpecta ſit, ex qua ſatis deſideratur: apud officium [c] deponi debebit, [d] ſi hoc iudici ſederit, [e] donec vel ſatiſdatio [f] detur,vel lis finem accipiat.

c *Officium*.id eſt apud officiales.& ſic no.ſuſpecto adminiſtrationem rei in qua eſt ſuſpectus,auferri: vt inſti.de ſuſpect.tut.§. ſi quis autem.ſed quæ faciunt aliquẽ ſuſpectũ? Reſpon. nõ poſſidere immobilia:vt infra eo.ſciendum.in prin. item immobilia pauca poſſidere:vt.j.de priui.cre. l. ſi creditores. itẽ mali mores quos modo habet:vt inſti.de ſuſpe.tu.§. fi. item quòd prius malefecerit:vt infra de accu.ſi cui.§.eiſdem.

d *Debebit*.ſcilicet res.

e *Sederit*.ſ.in animo:vt inſti.de vſuca.in prin.

f *Satiſdatio*. ſed quæ? Reſpond. iudicio ſiſti:& de re non baratanda.de prima conſtat. de alia probo, vt ſupra de offi. præſid.l. ſenatuſcon. ſed nonne hæc ſequeſtratio vel coram iudice, vel coram alio eſt prohibita: vt C.de prohi.ſequeſt.l.j.quæ eſt contra?Reſpõ.hîc ſpeciale propter ſuſpicionem, ne eam rem habere deſinat.ſic & aliàs: vt C.de agri.& cenſi.litibus.lib.xj. & infra ſol.ma.l.ſi cum dotẽ.§.ſi autem.in fi.& infra de app.l.imperatores.in fi.item vt C.de aſſer.tol.l.j.§.ſuper peculio. item vt infra de colla.bo.l.j.§. ſi frater.

DE die.] CASVS. Volebam te conuenire: ideo ad ius vocari te feci.tu autem miſiſti quendam qui fideiuberet pro te,id eſt promitteret ſiſtere iudicio: & eum nolebã recipere, ſed volebam quòd ſatiſdaret quòd exhiberet te poſt x.dies: ipſe autem volebat ſatiſdare,vt exhiberet te poſt.xv.iudex quidem ſtatuit tempus: & per hanc poſitionem non obſtat aliquod cõtrarium. vel dic, vt videantur obſtare contrà. quòd non erat dies in ſtipulatione expreſſus,nec tamen errore omiſſus:ne obſtet.j. de verb.obliga.ita ſtipulatus. ꝙ mulier & miles & minor.xx.an. non poſſunt fideiubere:& ſi fideiubeant,nõ valet ſatiſdatio, ſed per ſuos procuratores poſſunt fideiubere. Item ſi quis velit fundum dotalem vindicare à marito: mulier fideiubere poteſt pro marito ſuo.Item ſi ſeruus datus fuerit fideiuſſor, iterum ſatiſdabit:quia non valet fideiuſſio. Item ſi mulier vel minor fideiuſſerit pro aliquo,ſuccurritur eis.vel dic hoc caſu ſecundum Iaco. quòd ſi minor vel mulier recipiat non idoneum fideiuſſorem: ſuccurritur eis.Item ſi fideiuſſiſti apud me iudicio ſiſti, & poſtea mihi ſucceſſiſti,ex integro caueri debet. Itẽ cauere debet tutor rẽ pu.ſal.fo.& ſi nõ poteſt ſatiſdare in ciuitate,remittitur in municipiũ.Item ſi tu habes vſumfructum in fundo meo, debes mihi cauere de reſtituendo proprietatem: & ſi non potes ſatiſdare in ciuitate,remittendus eris ad municipium. Item ſi habes controuerſiam cum aliquo de hereditate: & legatarius legatum ſibi velit ſolui:vel ſi plus accipere eum contigerit: debet in his caſibus legatariꝰ cauere de reddendo legato, vel de eo quod plꝰ accipitur:& ſi non poteſt in ciuitate cauere, ſatiſdabit in municipio.Item heres remittitur in municipium,ſi velit cauere.ſed ſi ſine culpa heredis miſſus fuit in poſſ. mittitur heres in municipiũ. Vltimò dicit,ꝙ ille qui petit in municipio vt ſatiſdet, iurabit ꝙ nõ fecit animo calumniandi.& qualiter iurare debeat dicit.Vi.

In his quæ pertinent ad litis ordinationem, fauemus actori potius quàm reo.h.d.Bar.

VIII. PAVLVS *libro quartodecimo* * *ad Edictum*.

DE die [g] ponenda in ſtipulatione ſolet inter litigatores conuenire. [h] ſi non cõueniat, Pedius putat in poteſtate ſtipulatoris [i] eſſe,moderato ſpacio de hoc à iudice ſtatuendo.

Mulier & miles non ſunt idonei fideiuſſores,niſi in rem ſuam. hoc dicit.intelligit gloſ. in clerico, & minore:vt ſupra eo.l.quotiens.

Qui mulierem adhibet ad ſatiſdandum, non videtur cauere: ſed nec miles, nec minor viginti quinque annis probandi ſunt: [k] niſi hæ perſonæ in rem † ſuam fideiubeant, vt pro ſuo procuratore. Quidã etiã, ſi à marito fundus dotalis petatur, in rem ſuam [l] fideiuſſerã mulierẽ.

g *De die*. ſcilicet in quo debet fieri exhibitio. nam venit amicus pro reo:vt in no.s.ſi quis in ius voc.nõ ierit.l.j.

h *Cõuenire*.ſ.quãdoq;.

i *In poteſtate ſtipulatoris*.imò videtur in promiſſoris poteſtate: vt infra de verbo. obliga. l.quidquid. in princip. quæ eſt contra. Sol.ſecũdum quoſdam ſpeciale in iudiciis, vt pro actore verba interpretemur:vt hic.aliàs reus ſemper negaret: vt infra de ver.obl.inter ſtipulantem.§.ij. & infra de iudi. ſi quis. Vel verius non eſt contra. nã hîc dicit de diſcordia quæ erat in ipſa interpoſitione ſtipulatiõis: ibi autẽ erat ſuper verbis olim dudum perfectæ ſtipulationis,ſecũdùm Ir. vnde fauet hîc actori,ibi reo: cum ſtipulator debuit apertiꝰ dixiſſe: vt infra de pac. l. veteribus. Vel dic, aut agebat quilibet de certa die ponenda, & tunc obtinet infra ſi cer.peta.l.cum quid.aut nullus:& tunc quod hîc dicit, aut alter tantùm:& tunc obtinet.j.de verb.obli. quidquid. Item adhuc videtur quòd non ſtipulatori ſit credendum, ſed ſit diſtinguendum an per errorem omittatur dies: & tunc non valet ſtipulatio.aut ex certa ſcientia:& tunc committitur pœna quæ eſt appoſita,cum certum eſſe cœperit amplius ſiſti non poſſe:vt infra de verb.oblig. ita ſtipulatus. in prin.quæ eſt contra. Solu.ſecundùm quoſdam ſtatur illi diſtinctioni,eo addito, vt ſi per errorem non omittatur,iudex poſſit ſupplere: vt hic. Alij dicunt hic ſtipulationem fuiſſe factã præſente iudice:ibi eo abſente. tu dic nil obſtare,cũ, vti prius dixi, hîc loquatur de diſcordia quæ eſt inter partes in ipſa cõceptione ſtipulationis.Item adhuc non ſtipulatoris dicto,ſed conſuetudini, in quem ſcilicet diem conſueuit caueri,videtur ſtandum:vt infra de dam.infect.l. ſi finita. in princip.quæ eſt contra. Quidam dicunt ſpeciale in damno infecto: vt ſeruetur quod ibi dicit. Tu dic vt ſupra, ſcilicet quòd hîc de diſcordia loquatur quæ erat inter partes in ipſa cõceptione ſtipulationis, vbi ſtatur dicto ſtipulatoris. ſed ſi nimis breue vellet actor, iudex temperat: ibi de eo quod dudum poſtea venit in dubium. Sed in quo moderabitur? dic dando diem pro xx.miliaribus:vt infra ſi quis cau.l.j.& infra de verbo. ſignifica. l.iij.Item in dando dilationes ſuper libello: vt C.de lit.conteſt. authen.offeratur.& dando dilationes circa teſtes: vt C. vt dila. l.j.Item quid ſi nulla dies fuit appoſita, ſed poſtea iudex ſtatuere velit diem ad aliquid,& partes diſcordant?Reſpond. & tunc habet locum quod hîc dicitur,& ſecundùm hoc dic, de die ponenda,id eſt ſtatuenda à iudice.Accur.

*lib.43.

†Iſte tex.eſt no.ſecundũ Ang.hic ad hoc, quod minor habẽs curatorẽ poteſt ſine eo ſe obligare fideiubendo pro ſuo procuratore.iſtum tex.reputauit ad hoc ſingu.Fulgo.& Pau.de Caſtr.hic, & ſequitur Ludo.Ro. hic:& Iaſo. poſt eos.

k *Probandi ſunt*.quia mulier Velleiano iuuatur: vt infra de fideiuſſ.l.iij.Miles ſecularis ſollicitudine ſuæ militiæ: vt C.de loca.& conduc.l.milites.Item eccleſiaſticus,vt clericus, ſollicitudine ſuæ eccleſiæ.vt in auth.de ſanct.epiſ.§.alienum autem.colla.ix.Item minor beneficio ætatis:vt infra de fideiuſ. ſi Titius & Seia.& facit ad hoc.s.eo.quotiens.

l *In rem ſuam*.ſua dicitur quo ad vtilitatem & commoditatem. nam dominium mariti eſt:vt inſtit.quibus alie.licet.in prin. Sed quare præſtatur hæc ſatiſdatio iudicio ſiſti: cum ambo dicantur poſſeſſores immobilium,& maritus,& vxor, ratione huius fundi: vt infra eod.l ſciendum.§. ſi fundus. quæ eſt contra? Solu. hîc conueniebatur maritus, quia dolo deſiit poſſidere. Vel dic quòd hîc ſponte fuit, non coactè. Vel dic, hic dubium erat an eſſet talis,cum de hoc ipſo fundo ageretur: & ideo ſatiſdatur. ibi autem de alia re conueniebatur maritus vel vxor.me-

diam approbo.

a *Si ſeruus*. ſic conſtrue: Si ſeruus interueniat, qui fideiuſſerit iudicatum ſolui &c. ſuccurrendum eſt actori antequam iudiciũ accipiatur, id eſt antequam lis conteſtetur. nam poſtea non auditur: vt infra de procu. l. Pomponius. §. rati. Accurſius.

b *Propter imperitiam.* ſcilicet legum: vt infra de iur. & fact. igno. l. regula. His ergo duobus ſuccurritur ſi pro alio fideiubeant: vt hîc ponitur caſus. Nam eis qui tales acceperint fideiuſſores, errore etiam iuris, indiſtinctè ſuccurritur: cum damnum vitare velint: vt infra de iur. & fact. igno. l. error. in fin. Sed Ioan. hîc ponit caſum quando iſti recipiunt non idoneum fideiuſſorem. ſed quid, ſecundùm eum, ſi ſcienter recipit? non ſoluit: poteſt ergo poni vt prius dixi.

† propter cõfuſionem obligationis. l. ſ. ǰ. de fideiuſſ.

c *Si fideiuſſor iudicatũ.* id eſt qui fideiuſſerat iudicatum ſolui: & ſic iſtæ duæ dictiones ponuntur loco vnius genitiui. Accur.

* municipium.

d *Extiterit.* Et ſic eſt extincta obligatio inter eos: vt infra de fideiuſſo. l. heres à debitore. §. quòd ſi idem. Azo. nec poteſt quis apud ipſum pro eodẽ facto remanere: vt infra de fideiuſſo. l. hinc inde debitum. §. ſi ſtipulator. & l. Vranius. ſecundum Io.

† ſubaudi, nomine.

Caueri debet iterũ ex cauſa.

e *Ex integro.* Not. iterum caueri ex cauſa: vt hîc, & infra eo. l. ſi ab arbitro. in fin. & infra vt in poſſeſſ. l. ſi is à quo. in fin. & l. ſequ. & infra de optio. leg. l. ij. & ſupra. e. quotiens. & C. de præto. ſtipu. l. prætoriæ. ij. Accur.

f *In municipium.* id eſt aliam ciuitatem.

g *Neceſſaria.* quia ex neceſſitate præſtatur: vt inſtitut. de ſatiſda. tutor. & cura. §. quibus conſtitutionibus. excipe teſtamentarium tutorem, & datum ex inquiſitione: vt inſtit. eo. titu. §. j. & ij. & ǰ. de teſta. tu. l. teſtamento. ij.

Seruus non eſt idoneus fideiuſſor: ideo debet de nouo caueri. idem in minore & muliere. Bar.

Si ſeruus [a] inueniatur, qui antequam iudiciũ accipiatur, fideiuſſit iudicatum ſolui: ſuccurrendũ eſt actori, vt ex integro caueatur. Minori quoq; vigintiquinque annis ſuccurrendũ eſt: fortaſſe & mulieri, propter imperitiam. [b]

Si fideiuſſoris datio euaneſcit, de nouo eſt cauendum. h. d.

Si fideiuſſor iudicatum [c] ſolui, ſtipulatori heres extiterit, [d] aut ſtipulator fideiuſſori: ex integro [e] cauendum † erit.

Neceſſaria ſatiſdatio eſt, ad quã quis à lege adſtringitur: licet cauſa fuerit voluntaria. Bar.

Tutor & curator vt rem ſaluam fore pupillo caueant, mittẽdi ſunt in municipio: [f] * quia neceſſaria [g] eſt ſatiſdatio. Item de re reſtituẽda [h] domino proprietatis cuius vſusfructus datus eſt. Itẽ legatarius, vt caueat euicta hereditate legata reddi, [i] & quod amplius per legẽ Falcidiã ceperit. [k] Heres quoque, vt legatorum † ſatiſdet, [l] audiendus eſt, vt in municipium mittatur.

Cõtumacia facit quem perdere beneficium quod habebat in ſatiſdatione neceſſaria. Bart.

Planè ſi miſſo iam legatario in poſſeſſionem, cum per heredem ſtaret quo minus caueret, [m] heres poſtulet vti de poſſeſſione decedat, paratúmque ſe dicat in municipio cauere: impetrare nõ debebit. [n] Diuerſum, ſi ſine culpa aut dolo heredis miſſus ſit in poſſeſſionem.

Qui petit remiſſionem in municipium, debet iurare de calumnia, ea forma quæ hîc ponitur. quod iuramentum parentibus & patronis remittitur. hoc dicit notabiliter. Bartolus.

Iubetur iurare de calumnia, [o] ne quis vexandi magis aduerſarij cauſa forſitan, cum Romæ poſſit ſatiſdare, in municipium euocet. Sed quibuſdam hoc iuſiurandum de calumnia remittitur, [p] velut parentibus, & patronis. Sic autem iurare debet qui in municipium remittitur, Romæ ſe ſatiſdare nõ poſſe, [q] & ibi poſſe, quò poſtulat remitti: idque ſe non calumniæ cauſa facere. nam ſic non eſt cõpellendus iurare, alibi ſe, quàm eo loco, [r] ſatiſdare non poſſe: quia ſi Romæ non poteſt, pluribus autẽ locis poſſit, cogitur peierare. [ſ]

Culpa facit quem perdere beneficium prædictum reuocandi in municipium. Bart.

Hoc autem [t] tunc impetrabitur, [u] cum iuſta cauſa eſſe videbitur. Quid enim ſi cum erat [x] in municipio, noluit cauere? hoc caſu non debet impetrare, [y] cum per eum ſteterit quo minus ibi vbi ire deſiderat, ſatiſdaret.

Notabilis lex eſt, & legitur tribus modis. Secundùm primam lec. h. d. Si eliguntur arbitri ſuper incidenti vel emergenti, ab eorũ ſententia poteſt appellari. h. d. ſecundùm lect. ſecũdam. Poteſt officium iudicis implorari, vt corrigatur quod per eos quibus vnus articul' cauſæ eſt commiſſus, improbè factum eſt. ſecundum tertiam lect. hoc intendit: A ſentẽtia delegati approbãtis vel reprobãtis fideiuſſorẽ, poteſt appellari. B.

IX. GAIVS *libro quinto ad Edictum prouinciale.*

Arbitro [z] ad fideiuſſores probandos conſtituto, † ſi in alterutram partem iniquum arbiterium * videatur: perinde ab eo atque ab iudicibus [a] appellare [b] licet.

Fideiuſſor videtur idoneus, ſi

h *Item de reſtituenda.* & hæc ex neceſſitate præſtatur: vt infra vſufruc. quemadmo. l. j. in princip. & §. j. ij. & iij. & §. habet. & infra de vſufruct. l. ſi cuius. in princip.

i *Reddi.* quod facere debet: vt C. de petit. heredita. l. fina. circa princip.

k *Ceperit.* & hoc fieri debet, vt infra ſi cui plus quàm per legem Falci. l. j. circa principium.

l *Satiſdet.* pendente die vel conditione: quod facere neceſſariò debet: vt. ǰ. vt leg. vel fideicomm. no. caue. l. j.

m *Caueret.* de præſtando legato adueniente die vel conditione.

n *Non debebit.* aut ergo ibi ſatiſdatur: aut à poſſeſſione non diſcedetur: nec eſt contra infra vt in poſſ. leg. ſi pecuniæ. §. fina. quia ibi ſine dolo heredis fuerat legatarius miſſus in poſſ. vt hîc ſubiicit, ſecundùm Ioã. vel ibi non petebantur expenſæ: & ſunt reſtituendæ miſſo: vt. ǰ. de dam. infec. l. ſi finita. §. item videamus.

Expenſæ in poſ. miſſo ſunt reſtituendæ.

o *De calumnia.* ſimile. ǰ. de edẽ. ſi quis ex argentariis. §. exigitur. & ǰ. de iureiu. l. iuſiurandum. iiij. §. qui iuſiurandum.

p *Remittitur.* id eſt poſtulatur.

q *Non poſſe.* ſ. commodè: vt. ſ. eo. l. ſi fideiuſſor §. ſi neceſſaria. & ǰ. de verb. ſig. l. Nepos Proculo. in fi.

r *Eo loco.* quò poſtulat ſe remitti.

ſ *Cogitur peierare.* id eſt cogetur: quod eſſet iniquum: vt. ǰ. de in litem iurand. l. videamus. in prin. ibi, ſed nec.

t *Hoc autem.* ſcilicet quòd iuret ſe ibi poſſe, & alibi non poſſe. & ſic hæc dictio, hoc, refertur ad proximè dictum. Vel dic referri ad id quod dixi. ſ. §. tutor & c. q. d. hoc quòd poſſit remitti in municipium, eſt verum, ſi iuſta eſt cauſa: alioquin non. & ponit exemplum quando non eſt iuſta cauſa.

u *Impetrabitur ab eo.* cui cauetur, ſecundùm primum caſum: ſecundùm alium, impetrabitur à cauente.

x *Erat.* primò ob hoc remiſſus.

y *Impetrare.* ſ. remitti in municipium: niſi iuret ibi poſſe, & alibi nõ poſſe, ſecũdùm primũ caſum. ſecũdum alium planum eſt. Accur.

Arbitro.] CASVS. Conueni te, & fideiuſſorẽ petebã. offerebas aliquos, quos idoneos non eſſe dicebam: tu autem dicebas idoneos. vnde ſuper hoc iudex delegatus fuit: & eos idoneos eſſe pronunciauit. poſſum ab iſto iudice delegato appellare. & ſecundùm hoc non obſtat contrarium. Et ſi nõ appello, videor eos approbare: vt in. l. ſeq. Si autẽ reprobo probatos, & accipio reprobatos: ero cõtentus illis fideiuſſo. Vltimò dicit, quòd ſi medio tẽpore fideiuſſor efficiatur non ſoluendo: de nouo cauendum erit. Viuianus.

† per iudicem ſcilicet.

* arbitrium.

z *Arbitro.* ſcilicet delegato.

a *Iudicibus.* ordinariis. Accur.

b *Appellare.* appellatur à ſententia arbitri: vt hîc. & ſic eſt contra. C. de arbit. l. j. Solu. ſpeciale eſt hîc, vt dicunt quidam. Alij dicunt, vt B. hîc, per officium, non ex vi appellationis. Tu dic quòd hîc de delegato iudice, ibi de compromiſſario arbitro: & quod dicit hîc, vt iudicibus, ſcilicet ordinariis. Sed an hodie poſſit appellari ab arbitro cõpromiſſario ſine pœna electo? Videtur quòd ſic: quia ideo olim nõ appellabatur, quia actio nõ oriebatur. & hæc erat ratio: vt dicitur. l. j. de arbitr. ſed hodie datur: vt C. de arbitr. l. cum antea. §. j. ergo appellatur. ſed dico quòd non: quia ante. x. dies actio non naſcitur, ergo nec appellatur: ſed poſt. x. dies quando nata erit, ſerò prouocatur.

A ſententia arbitri an poſſit appellari.

Sed

ab arbitro ſit approbatus, neque eſt reclamatum. idem ſi ſponte à parte fuerit acceptus, niſi inopia ſuperuenerit. hoc dicit.

x. PAVLVS *libro ſeptuageſimoquinto ad Edictum.*

SI ab arbitro [a] probati ſunt fideiuſſores, pro locupletibus habendi ſunt: cum potuerit querela [b] ad competentem iudicem deferri. Qui ex cauſa [c] improbat ab arbitro probatos, aliàs improbatos probat: multóq; magis, [d] ſi ſua volūtate accepit fideiuſſores, contentus his eſſe debet. Quòd ſi medio tempore calamitas fideiuſſoribus inſignis, [e] vel magna inopia † accidit: cauſa cognita ex integro [f] ſatiſdandum erit.

Hæc lex eſt difficilis, &. h. d. Mutatio contingens ex parte actoris, ſatiſdationē non perimit. h. d.

XI. VLPIANVS *libro ſeptuageſimoquinto ad Edictum.*

IVlianus [g] ait, ſi antequā mādarem tibi vt fundum peteres, ſatis acceperis petiturus fundum, & poſtea mandatu meo agere inſtitueris: fideiuſſores teneri.

Pro debito ſub conditione ex vltima volūtate, indiſtinctè cauetur: aliàs non niſi cauſa cognita. h.d. Primò loquitur in relicto in vltima voluntate. Secundò in debito ex alia cauſa. Tertiò redit ad primum. ſecunda ibi, & plerunq;. tertia ibi, ſed ſi plures.

XII. IDEM *libro ſeptuageſimoſeptimo ad Edictum.*

INter omnes [h] conuenit, * heredem ſub conditione, pendente cōditione [i] poſſidentē [k] † heredi-

Sed quomodo potuit iudex delegari ad cauſam iſtam, cum cauſa cognita fiat: vt infra. l. proxi. & ſupra de offi. procon. l. nec quicquam. §. j? Reſpon. delegatus fuit ad cauſam principalem: & ita ſi in hac incidenti tulit ſententiam, appellari poteſt, licèt ſit interlocutoria: quod eſt contra regulam: vt infra de ap. re. l. ij. & eſt ratio, quia in principali fit præiudicium circa executionem bene vel malè faciēdam. Itē ideo iudicat, qui aliter in negocio principali procedi non poteſt. Vel dic ī hac quæſtione eſſe ſpeciale vt poſſit delegari: vt in cauſa in integ. reſt. vt C. vbi & apud quem in integ. reſt. l. fina. in fin. vel delegauit cum inceperit abeſſe: vt & in mero imperio: vt ſupra de officio eius cui mā. eſt iur. l. j. §. ij. vel (quod verius eſt) hîc non plenè, ſed ſummatim cognoſcitur: vt infra vt in poſſeſ. leg. ſi is à quo. poſito caſu ꝙ ſpecialiter fuit delegata. Appellatur ergo à ſententia arbitri, id eſt delegati, vt hîc idem ſi ex neceſſitate fuerit electus in locū recuſati: vt. C. de iudi. l. apertiſſimi. & l. fin. idem in epiſcopo electo arbitro: vt. C. de epiſc. au. l. ſi quis ex conſenſu. & authen. ſi quis litigantium. vel illa auth. loquitur quando vt iudex cognouit epiſcopus: & ſic ponitur ſuper. l. epiſcopale.

† Iſte tex. facit cōtra differentiā poſitā per Archi. ī. c. quo iure. 8. diſt. vbi dicit differentiā inter paupertatē & inopiā: ſed iſti termini cōfunduntur: vt hic per do. Ia.

a SI ab arbitro. id eſt iudice delegato ad hoc: vt diximus ſupra eo. titu. l. proxi.

b *Querela.* id eſt appellatio. Sed quis eſt competens? Reſpon. delegās, ad quem appellatur à legato: vt. C. de appella. pręcipimus, §. hæc ſi appellatio. & ī. de ap. l. imperatores. in fi. j. reſpon. Item no. hîc aliquem approbari eo ipſo quòd non reprobatur: vt infra furti aduer. nau. cau. ſta. l. j. §. pe. in glo. pe. & infra ad Mace. l. ſi filiusfamilias. §. is autem.

Approbatur quis eo ipſo quod non reprobatur.

c *Quis ex cauſa.* ſcilicet qualiquali.

d *Magis.* ſubaudi quàm. & dic acceperit, id eſt accepiſſet à principio, & ſine arbitro.

e *Inſignis.* id eſt magna.

f *Ex integro.* quæ enim de nouo emergunt, nouo auxilio indigēt: vt. ī. de interrog. act. l. de ætate. §. ex cauſa. & ī. vt in poſ. le. ſi is à quo. §. fin. & l. ſeq. & argu. C. de teſti. l. ſi quis teſtibus. ibi, niſi oſtenderet. & ī. de præto. ſtipul. l. prætoriæ. ij. & ī. de peti. here. ſi quo tempore. & infra de arbi. non diſtinguemus. §. iij.

Quæ de nouo emergūt, nouo indigent auxilio.

IVlianus.] CASVS. Ponas caſum in procuratore actoris qui egit ſine mandato, ad fundum puta, & fideiuſ. iudi. ſolui accepit. poſtea actor dominus habuit ratum: & ſic confirmatum eſt quod fecit. nunquid extinguitur fideiuſſio, vel annihilatur? & reſpondetur quòd non: imò tenetur fideiuſſor pro iudicato ſolui acceptus. Viuianus.

g *Iulianus.* Pone caſum in procuratore actoris, qui egit ſine mandato, cuius iudicium eſt nullum: ſed per ratihabitionem confirmatur: vt hîc, & infra de iudi. licet. Item dic quòd recepit ſatiſdationem iudicatum ſolui, quam præſtabat olim etiam ſuo nomine conuentus, & actione in rem: vt hîc, & inſtitu. de ſatiſda. §. j. licèt hodie non ita: vt inſtitut. eo. tit. §. ſed hodie. non autem in cautione iudicio ſiſti: quia eam non pręſtaret cum poſſideret immobilia: vt infra eo. tit. l. ſciendū. in prin. Sed cum conditio huius procuratoris ſit mutata, quia primùm non habebat mandatum quando ſatiſdationem accepit, poſtea habet: videtur annihilari ſatiſdatio: vt infra iud. ſolui. ſi ante. in fi. l. quæ eſt contra. Sol. ibi in procuratore rei: hîc in procuratore actoris. & eſt ratio: quia defenſor rei etiam ſine mandato eſſe poteſt, etiam ſi hoc conſtat, etiam inuito actore. cum ergo dominus ratum habet, mutatur eius procuratoris conditio: nec trahitur retro: quia hoc tunc demum fit, vbi quod factum eſt, non tenuit. At actoris procurator nullus eſt ſine mandato, niſi ratum habeatur: & poſtea ſi ratum habeatur, quod factum eſt, confirmatur, & eadem cauſa ſemper fuiſſe videtur. non enim cauſa mutata dici poteſt, cum primò nulla fuerit. ſed hæç ſolutio nulla videtur.

Ratihabitio an retrotrahatur.

A tollitur enim expreſſè per legem quæ loquitur in procuratore actoris: qui ſine mandato poterat experiri: & ita erat aliqua eius conditio: & tamen dicitur poſtea committi ſtipulatio, ſi ratum fuerit habitum: vt infra iudi. ſolu. l. iij. §. ſed & ſi fortè? Reſpon. imò optima eſt ſolutio, ſi quis eam defendat. in procuratore enim rei dicitur aliquā eſſe conditionem, & mutari: quia ſine mandato, imò etiam cōtra mandatū, quis reſpondere pro alio poteſt: vt infra de ſolu. l. ſolutionem. ſed nulla perſona agit contra mandatum, etiam ſi aliquando ſine mandato experiatur: vt infra de procu. Pomponius. §. fin. vnde non poteſt dici ſic mutari conditio ex parte procuratoris actoris. Si autem inuenias aliquādo aliquem agere pro inuito, ſicut notauimus. ī. de procu. l. Pomponius. §. fin. dices mutata cauſa eiꝰ conditionis non committi ſtipulationē. Adde & aliam rationem: quia in procuratore actoris, ſiue à domino in eum. vel econtra, vel à procuratore in procuratorem, vel de aliquo in ſeipſum (vt hic fuit) trāsferatur iudiciū, ſemper eſt certa perſona cui adquiritur actio ex ſtipulatione. ſ. domino directa, ſi ipſe fuerit ſtipulatus: vel vtilis, cum procurator. ſimiliter ex perſona rei eſt certa: quia nō mutatur: & ideo cōmittitur ſtipulatio. ſed cum ex parte rei mutatur iudiciū, non poteſt cōmitti ſtipulatio iudicatū ſolui: quia nec ex clauſula doli, quia nil dolo fit, licèt transferatur iudicium de vna perſona in aliā: nec ex illa de re defendēda: quia nil refert à quo fiat detētio, dum tamē bene fiat: nec ex illa de iudicato: quia promiſiſſe videtur quòd ipſe, & non quòd alius fuerit dānatus. arg. ī. iud. ſolui, cū quærebatur. §. fi. & l. pe. Alij verò ſoluūt quòd hic loquitur poſt acceptum iudicium mutata cōditione: ibi ante: vt verba illius legis innuunt. hoc autē non eſt admittendum: quia ſi non cōmittitur ſtipulatio, mutatur conditio ante. multò minus ſi mutatur poſt: cū poſtea plenior ſit conditio eius. Porro etiam in procuratore actoris illud poteſt

D diſtingui, ſecundum Azo. an mutetur cōditio poſt illud tempus quo debuit ſatiſdari ex neceſſitate, quod eſt in exordio litis, id eſt ante litem conteſtatam: vt infra de procu. l. Pomponius. §. ratihabitionis. & tunc nullo modo cōmittatur: quia aliqua fuit cōditio in iudicio. i. in cauſæ exordio, quæ. ſ. mutatur. & hoc innuit l. contraria. ait enim, ſtipulationis interpoſitæ, &c. ſi verò antea mutatur, contrà eſſet: quia tunc nulla fuiſſet eius conditio in iudicio, licèt agere propoſuiſſet, & extra iudicium ſatis accepiſſet. & quod hîc dicit, agere inſtitueris: ſic expone, id eſt animo propoſueris: non tamen egeris eo tempore quo ratum eſt habitum. ſic infra de verb. ob. ſtipulatus ſum Daman. in prin. Alij vt B. ponunt caſum in cautione iudicio ſiſti: quam præſtat etiam cōuentus de rę immobili: quia quantum ad illam pro nō poſſeſſore habetur, cum ſit in dubio. & inducunt ſupra eo. de die. §. quidam. quod non placet: quia ibi ſponte fuit. Vel dic tertiò, in cautione iudicio ſiſti, quam præſtat creditor, vel alius detentator: vt infra

E eo. l. ſciendum. §. creditor. &. §. item qui ſolam. qui tamen & rei vin. tenetur: vt infra de rei vin. officium.

* l. 7. ī. de præt. ſtip.

† Iſta l. eſt ſing. ad hoc, quòd hereditatem inuadens pendente cōditione, non perdit ius ſuum cōditione adueniente: licet occupauerit propria auctoritate. Bolo.

INter omnes.] CASVS. Heredem inſtitui ſub conditione ſi nauis ex Aſia venerit vſque ad annum. & ſi non venit, volui admitti illum quem tibi ſubſtitui: poſſidebas tamē hereditatem de facto. teneris quidem illi ſubſtituto cauere de hereditate nòn deminuenda poſtmodum ſi deficit conditio tuæ inſtitutionis, poterit ſubſtitutus hereditatem petere. & ſi fuerit in aliquo deminuta, committitur ſtipulatio. & hoc quidem habet locum in ſpecialibus ſubſtitutionibus. Viuianus.

h *Inter omnes.* iuriſconſultos ſuper hac re interrogatos. ſic infra de vſufruct. accreſ. l. j. §. penulti. vel dic, id eſt nullus diſſenſit.

i *Sub conditione.* ſi nauis venerit de Aſia vſque ad annum: & ſi nō, tunc admittatur ſubſtitutus.

k *Poßidentem.* vt quia pendente conditione petiit bonorum

UNED

tatem ſubſtituto cauere debere de hereditate:[a] & ſi defecerit conditio,[b] adeuntem[c] hereditatem ſubſtitutum & petere hereditatem poſſe: & ſi obtinuerit,[d] committi ſtipulationem. Et plerumque ipſe prætor[e] & ante conditionem exiſtentem & ante diem petitionis venientem, ex cauſa iubere ſolet ſtipulationē interponi.[f] B

XIII. PAVLVS *libro ſeptuageſimoquinto ad Edictum.*

SEd & ſi plures ſubſtituti ſint, ſingulis cauendum eſt.

Pater pro filio, vel contra, non eſt idoneus defenſor ſine ſatiſdatione. Bartolus.

XIIII. IDEM *libro ſecundo Reſponſorum.*

FIliusfamilias defendit abſentem patrem. quærō an iudicatum ſolui[g] ſatiſdare debeat. Paulus reſpondit, eum qui abſentem defendit, etiam ſi filius vel pater ſit, ſatiſdare petituro *ex forma edicti[h] debere. C

poſſeſſionem ſecundum tabu. vt infra de bo. poſ. ſecun. ta. l. ij. §. ſi ſub conditione. Vel dic quòd fuit datus curator bonis. Vel dic, poſſidet, quia accepit de facto: non curo qualiter. Accurſius. A

a *Hereditate.* ſcilicet non deminuenda: vt infra de peti. heredi. diuus. non dicas per fideicommiſſum reſtituenda: cum directò[a] ſit ei ſubſtitutus: vt patet infra vbi dicit, adeuntem here. &c. Vel dic, reſtituenda, licet non per fideicommiſſum. & hæc cautio generaliter præſtatur: vt infra de iud. in omnibus. ſed certè hoc caſu non videtur præſtanda: vt infra de præto. ſtipul. l. Paulus notat. quæ eſt contra. Solut. quidam dicūt, ibi prætor ſuum beneficiū indulſerat, ſcilicet bo. poſ. ideoq; non debet eſſe captioſum: eſſet autem ſi cogeretur cauere. hîc non indulſerat: ſed heres ſcriptus poſſidebat bona de facto. Alij dicunt quòd non cogitur cauere in diem longiorem: ſcilicet vt cogatur cauere etiam ſi extiterit conditio inſtitutionis: & quandocūque deſierit ad eum pertinere hereditas, ꝙ reſtituat eā: & hoc eſt quod dicit, in diem lōgiorem. & ſecundum has duas ſolutiones legitur ibi notat, id eſt reprehendit. vel dic, notat, id eſt approbat: & quod ibi dicit in fine, lege interrogatiuè: & ſubaudi, non, & ſic concordat cum iſta.

a] Bal. hic dicit iſtam glo. ſing. ad hoc, quòd aditio hereditatis pertinet ad illum ad quē directò pertinet hereditas: aliàs autem non. & is ad quem ſpectat: ſi nō adeat elapſo termino petito per legatarios ad adeundum: iudex prouidebit legatariis. Bol.

b *Defecerit iudicio.* ſcilicet inſtitutionis. Acto.

c *Adeuntem.* ergo directò fuit ſubſtitutus.

d *Et ſi obtinuerit.* ſcilicet in petitione ipſius hereditatis: aliàs non valet ſibi ſtipulatio, niſi in hac prima petitione obtineat.

e *Ipſe prætor.* non ſolum alij magiſtratus. Vel dic plerumque, id eſt pluries: vt. ſ. ſi ab arbitro. §. fin.

f *Interponi.* ſi perſona ſuſpecta eſt: vt. j. de ap. imperatores. in fin. ſecundum Azo. & niſi caueat, vterque in poſſeſſionem mittetur: vt infra vt in poſſeſ. leg. l. etiam. §. finali.

FIliusfa.] CASVS. Hac. l. dicitur quòd filius meus ſi me defendat, vel ego filium: teneor ſatiſdare iudi. ſol. & filius etiam. idem in quolibet alio. Viuia.

g *Iudicatum ſolui.* Quid ad hunc titulum de hac ſatiſdatione iudicatum ſolui? Reſpon. ſatis: quia licèt principaliter de cautione iudicio ſiſti dicat hic titu. de aliis tamen quandoque dicit, ſupra eo. l. j. & l. Iulianus. & hîc. Item cum iudicatum ſolui ſtipulatio habeat in ſe tres clauſulas, ſcilicet de dolo quòd abſit: & de defendendo: & quod ſonat ipſum verbum: vt infra iudi. ſol. l. iudicatum ſolui. j. patet quòd vna earum, ſcilicet de defendēdo, pertinet ad hanc iudicio ſiſti. qui enim non ſiſtit, malè defendit: vt. j. qui. ex cau. ma. in integ. reſt. l. item ait. §. fi.

h *Forma edicti.* quod non habemus: ſed in eo cauebatur, vt nemo eſſet idoneus ſine ſatiſdatione defenſor: vt infra de procur. minor. in fin. & inſti. de ſatiſdat. §. pe. ſed videtur ꝙ hic pater non debeat ſatiſdare, cum æquiparetur tutori in iuramēto calumniæ. vterq; enim iurat: vt. C. de iure. prop. calū. l. ij. §. quod obſeruari. & tutor non ſatiſdat: vt. C. de admini. tut. l. fi. §. defenſionem. quę eſt contra. Reſpon. hîc filius emancipatus erat: vel dic, in caſtrēſi, vel quaſi: vel aliud erit hodie, ſecundum H. vel hîc pater transferendo in ſe iudicium defendebat, ſecundum Azo. vel poteſt dici aliud in patre quàm in tutore: cum illi. ſ. tutori ſuum officiū non debeat eſſe dānoſum: vt. j. ex qui. cau. ma. l. videlicet. tutor enim datur inuitus: ſed pater non fit inuitus. Accurſius. E

*petitori.

SCiendum eſt.] CASVS. Hæc lex eſt quaſi temperamentum legis ſuperioris. Dicit enim quòd qui immobilia poſſident, non tenentur ſatiſdare, nec compelluntur: ſiue in villa, ſiue in ciuitate poſſident: ſiue in ſolidum, ſiue in parte. nunquid

Poſſidens immobilia, non tenetur ſatiſdare de iudicio ſiſti. ſecus ſi non poſſideat. Bartolus.

XV. MACER *libro primo de appellationibus.*

SCiendum eſt poſſeſſores immobilium rerum ſatiſdare nō compelli.[i]

In hoc. §. & ſeq. declaratur quis dicatur poſſeſſor quo ad euitandam ſatiſdationem. Bart.

Poſſeſſor autem is accipiendus eſt, qui in agro[k] vel ciuitate rem ſoli poſſidet aut ex aſſe, aut pro parte. Sed & qui vectigalem, id eſt emphyteuticum agrum poſſidet, poſſeſſor intellegitur. Item qui ſolam[l] proprietatem habet, poſſeſſor intellegendus eſt. Eum verò qui tantùm vſumfructum habet, poſſeſſorem non eſſe Vlpianus ſcripſit. Creditor qui pignus accepit, poſſeſſor[m] †nō eſt. tametſi poſſeſſionem habeat aut ſibi traditam, aut precario debitori conceſſam. Si fundus in dotē datus ſit: tam vxor quàm maritus propter poſſeſſionem eius fundi

poſſeſſor fundi emphyt. poſſeſſor eſt, & qui poſſidet proprietatem nudam? Et reſpon. quòd ſic, poſſeſſor autem vſusfruct. poſſeſſor non eſt: creditor autem non poſſidet, vt euitet ſatiſdationem: poſſidet tamen. Item vir & vxor poſſident, vt non ſatiſdēt. Sed pone quòd tu teneris mihi actione perſonali: & quia heres erat inſtitutus, & teſtator mihi aliquid legauit: fundū puta. tu autem es poſſeſſor: non ego. Item dicit quòd ſi tutor nomine pupilli conueniatur, à ſatiſdatione excuſatur, ſi poſſidet fundum ipſe tutor vel pupillus. Itē dicit quòd ſi appellaui cum egiſſet aduerſus me, & obtinuiſſet: quòd poſſeſſor ſum. Vltimò dicit quòd ante litem conteſtatā ſciri debet vtrum quis ſit poſſeſſor immobiliū, vel non. Viuianus.

i *Non compelli.* Quatuor quæro. Primò, de qua ſatiſdatione loquitur hîc? Reſpon. iudicio ſiſti. nā de hac ſpecialiter in hoc titulo tractat. illam enim, ſcilicet iudicatum ſolui, nō præſtat hodie ſi ſuo nomine cōuenitur: ſed olim ſic, ſiue poſſideat immobilia, ſiue nō: vt inſtitu. de ſatiſda. §. ſed hodie. & §. j. Secundò, an ſit hodie correcta, vt indiſtinctè ſatiſdetur: vt. C. de lit. conteſt. authen. offeratur? Reſpon. non iſta, ſed illa determinatur per iſtam: vt ſupra de leg. & ſenatuſcon. ſed & poſteriores. Tertiò, an ille qui poſſidet immobilia, ſaltem iuret ex quo non ſatiſdat? Reſpond. ſic, ad inſtar aliorum quibus hæc ſatiſdatio remittitur. C. de princ. agen. in rebus. l. fin. & de proxi. ſac. ſcri. l. in ſacris. iij. circa princ. & in glo. & ſi. &. C. de dign. l. quotiens. lib. xij. Quartò, an pro vili ceſpite terræ euitet ſatiſdationem etiam in cauſa centum marcharum? Reſpon. ſecundum B. non euitat. argu. infra de priuil. cred. ſi creditores. eſſet enim abſurdum ſi quis conueniatur in magna quantitate pecuniæ, vt propter modicum ceſpitem terræ quam poſſidet, poſſit euitare ſatiſdationem. Intellige ergo hanc legem quando nomine ipſius rei immobilis conuenitur, cuius nomine ſatiſdationem euitat. ſed certè ſi hæc eſt ratio, non videtur quare creditor vel fructuarius dicatur euitare, cum aliàs ſit locupletiſſimus. Tu dic ſecundum Ioan. quòd eſt æquum quòd non cogatur ſatiſdare poſſeſſor rei immobilis, ſi tamen res illa ſit idonea, & etiam ſufficiens ad litis æſtimationem, etiam ſi de alia re conuenitur. cum enim ſuccedat poſſeſſio loco ſatiſdationis, debet pro qualitate rei petitæ eſſe poſſeſſio. Item huic principio eſt vnum contrarium infra de incen. rui. nau. l. ne quid. §. à domino. Solu. ibi ſpeciale: & vt alia multa ſunt in illo titu. ſpecialia. D

†Baldus cōmendat iſtū tex. pro ſingu. ad hoc quòd creditor non habet poſſeſſionem rei ſibi pignoratæ, etiam ſi eam conceſſerit præcario ſuo debitori. Bolog.

k *Qui in agro.* id eſt in villa. ſed & poſſeſſor intelligitur, quia habet vtile dominium: vt infra ſi ager vect. vel emply. pe. l. j. in fin.

l *Item qui ſolam.* ad hoc facit inſtitu. de here. inſtitu. §. j. & ij. & . j. ad Silanianum. l. j. §. primo. & §. tertio.

m *Poſſeſſor.* hæc litera ſibi ipſi contradicere videtur. dic ergo: creditor poſſidere dicitur quo ad quædam, ſcilicet quo ad hoc, vt actione ad exhibendum conueniatur: vt infra de vſucap. l. ſerui nomine. in princ. Item quo ad hoc, vt rei vindicatione teneatur: vt infra de rei vin. officium. Item quo ad hoc, vt poſſeſſio præcedentis poſſeſſoris, id eſt debitoris ſibi addicatur: vt infra de vſucap. ſerui nomine. in fi. Item quo ad hoc, vt interdicto vti poſſidetis, vti poſſit: licèt aliud ſit in miſſo in poſſeſſ. cauſſa rei ſeruandæ: vt infra vti poſ. ſi duo. §. creditores. Item vt impediat adquiri poſſeſſionem alicuius rei domino, licèt nec ſibi adquirat: vt infra de adquiren. poſ. l. j. §. per ſeruum

uum corporaliter.E contra quo ad quædam non dicitur poſſidere:vt quo ad vſucapionē:vt.j̃.de adqui. poſſ. qui pignoris. Item quo ad euitandā ſatiſdationē, vt hîc: poſſidet tamē ſecundū nos: vt.j̃.de adqui.rerum domi.l.per ſeruum qui pignori. &.j̃. de pigno.ac.l.cum & ſortis.& alię multę.ſed Pla.dicit eū nullo modo poſſidere:vt.C.de preſcrip.xxx.an.l.cum notiſſimi.§.j. Accur.

a *Intelligūtur*. hoc intelligūt quidā reſpectu aliorum, non reſpectu agentiū rei vindicatione: vt.s̃. eod. de die.§. quidā aiunt.quæ eſt cōtra.&.l.Iulianus.quod nil eſt.Dic ergo ꝙ in.l. de die.ſatiſdedit ſpōte, & in. l. Iulian⁹. ſatiſaccepit actor de iudi.ſoluendo, nō iudicio ſiſti. vnde ſiue de eadem re, ſiue de alia agatur, idē eſt:vt no.s̃.ea.l.in prīc. Et intelliguntur ambo poſſidere, vt hîc, quo ad euitandā ſatiſdationē.vxor enī nequaquā poſſidet:vtpote dominio & poſſeſſione ex cauſa dotis in maritū tranſlatis:vt inſtitu. de re.diui. §. per traditionē.&.j̃. de adqui. poſ. l.iij.§.genera.&.l.Pomponius.§.in dotem.

b *Diuerſa cauſa*.quia nō duo, ſed vnus dicitur poſſidere. itē nō actor, ſed reus.ſed cōtra.j̃.de reg.iur.l.qui actionem habet.Reſpon.verū eſt ſpe.tamē minus eſt habere actionē,quàm ipſam rem:vt infra eo.titul.l.minus eſt.

c *Perſonalem*. vt ex teſtamēto,vel ex ſtipulatu.idem ſi realem:vt.j̃. ea.l.§.ſi.fundum, & ſupra eo.l.j. in princip.

poſſeſſores intelligūtur.[a] Diuerſa cauſa [b] eſt eius qui fundi petitionem perſonalem [c] habet . Tutores,[d] ſiue pupilli eorū,ſiue ipſi poſſideāt,poſſeſſorū loco habētur .[e] Sed & ſi vnus ex tutoribus poſſeſſor fuit,idē dicendum [f] erit.

B Etiā poſſeſſio rei quæ eſt in controuerſia,reuelat poſſeſſorē ab onere ſatiſdandi quantū ad alium qui de illa re cōtrouerſiā nō facit. h.d.§. iſte.Quantū autē ad eū qui controuerſiam facit:an releuet,dictum fuit in principio legis . Bart.

Si fundum quem poſſidebam, à me peticris,deinde cū ſecundum te eſſet iudicatū,appellauerim:an poſſeſſor eiuſdē fundi ſim ? Et rectè dicetur poſſeſſorem me eſſe: quia nihilo minus poſſideo : nec ad rem pertinet, quòd euinci mihi ea poſſeſſio poſſit.[g]

C Tēpus cautionis præſtandæ inſpicitur , vt quis poſſideat immobilia:non autē tempus præcedens vel ſequens.h.d.

Poſſeſſor autem quis necne fuerit,tēpus cautionis [h] ſpectandū [i] eſt.nā ſicut ei qui poſt cautionē [k] poſſeſſionē vēdidit, nihil obeſt: [l] ita nec prodeſt [m] ei qui poſt cautionem poſſidere cœpit.

In iuramento videtur excepta auctoritas legis vel ſuperioris.h.d.

d *Tutores*.ita apta literam:ſiue ipſi pupilli poſſideāt, ſiue tutores eorum,&c.ſecundū Azo.Sed cur euitatur ſatiſdatio iudicio ſiſti, in perſona pupillorum,licèt tutores rem pupilli poſſideant:cum executio ſententiæ contra tutores non fiat, nec eis incūbat? Reſpon.hoc ideo,quia eos ſiſtere oportet pro pupillis:vt.C. de admi.tu.l.fi.§.defenſionem.ſecus in patre,vt.s̃.eo.filius.Alij dicunt quòd pater aſſignauit tutoribus poſſeſſiones propter aduerſarios pupillorum:& poſt reſtituere debebāt:ſicut fit & alibi: vt.j̃. de vſur.l.in fideicōmiſſis.§.cū Pollidius. Sed nunquid qui alieno nomine defendit,vel cum mādato,vel ſine mandato , iudicatum ſolui ſatiſdat ſemper?Poteſt dici quòd non, niſi executio ſententiæ contra eum fieri debeat : quod eſt in tribus caſibus, vt. j̃. de procu.Plautius.non aliàs:vt.j̃.de re iudi.l.ſi ſe.ſed cōtra eſt:vt C. de ſatiſda.l.j.in fin. ADDITIO. Pro ſolut.huius contrarij dic ſecundum Bart. quòd hic loquitur de ſatiſdatione de iudicio ſiſti, quæ extinguitur lata ſentētia:vt.l.Græcè.§.poſt litem. j̃. de fideiuſſ.& no.s̃.e.l.ij.§.fin.in gl.promiſerit. ſed in iudicio tutor ipſe habet ſiſtere: ergo eius poſſeſſio ſufficit.

e *Habentur*. hoc verum eſt cum conueniuntur pupilli nomine: quod patet,quia dicit tutores.ſecus ſi ſuo: quia tūc eis tutoribus pupilli poſſeſſio non prodeſſet.

f *Dicendū*.hoc ſi ipſe poſſideat qui cōuenitur:non ſi alius eorū.

g *Poßit*.& eſt ratio,quia nec condemnatus videtur:vt.j̃. de pœ. l.ij.§.fi. cum nil nouari,&c. vt.j̃. nil nouari.l.j.Item not.non inſpici quod euenire poteſt:arg.s̃.de iuris.omni.iudi.l.ſi idē.§. fi.[a] Item [b] quid ſi tempora appellationis exercendæ ſunt finita, vt certum ſit iam ſententiam executioni mandari?Reſpon. idem:vt ſupra eod.§.ſi fundus.in fi.§.ibi,diuerſa cauſa.

h *Tempus cautionis*.quod eſt ante lit. conteſta: vt.j̃. de procura.l. Pomponius.§.rati.

i *Spectandum*.vt ſciatur,ſubaudi.

a] Dic vt ibi dixi.in glo. pe.ad iſtud contrarium. b] Iſta gloſ. eſt ſing.ſecūdū Bart. & Ang.ad hoc quòd p deſertionē appellationis poſſeſſio nō perditur.

k *Cautionem*.ſimplicē,ſine fideiuſſore,cū poſſidebat immobilia.

A l *obeſt*.vt cogat ſatiſdare:vt.j̃.vt in poſ.le.l.etiā ſi cōdēnatus..§. fi.ſecus ſi inſignis calamitas & inopinata ſuperueniat fideiuſſoribus:vt.s̃.eo.ſi ab arbitro.&.j̃.de interro.act.de ætate.§.ex cauſa.

m *Nec prodeſt*.ſi ei ſatiſdatio remittatur.& no.hîc ꝙ contrariorū eadem eſt diſciplina:vt s̃.de his qui ſunt ſui vel alieni iur.l.j. in princ.

XVI. Paulus libro ſexto ad Edictum.

QVi iuratò promiſit iudicio ſiſti,non videtur[n] † peieraſſe ſi ex cōceſſa cauſa hoc deſeruerit.

SI EX NOXALI CAVSA agatur, quēadmodū caueatur.

TITVLVS IX.

B Primò ponit verba edicti. Secūdò incipit exponere ea . Secunda ibi, In eadē.Subdiuide textū,quia multa duplicat.Primò ponit ſummarium vnum, quid ſit dictum in eadem cauſa. Secundò illud ſummarium declarat per plura membra . Tertiò illa membra declarat. Secunda ibi, Si deſinat. Tertia ibi, Itaque.Bart.

I. VLPIANVS libro ſeptimo ad Edictum.

SI quis eū [o] de quo noxalis actio eſt, iudicio ſiſti promiſit . prætor ait, C *In eadem cauſa eum* [p] *exhibere,in qua tunc eſt,* [q] *donec iudicium* [r] *accipiatur.* In eadē cauſa ſiſtere quid ſit, videamus.& puto verius eū [ſ] videri in eadē cauſa * qui ad experiēdū non facit ius [t] actoris deterius.Si deſinat ſeruus eſſe promiſſoris , [u] vel actio [x] amiſſa ſit : non videri in eadem cauſa ſtatum Labeo ait. vel ſi qui pari loco erat in litigando,cœpit eſſe in duriore , vel loco vel perſona mutata.[y] Itaq; ſi

Q *Vi iurato*.] CASVS. Conueni te : & cū nō poſſes ſatiſdare, iuraſti ꝙ tali die ſiſteres iudicio : tu autē nō feciſti aliqua iuſta ex cauſa.nō videris peierare.

n *Non videtur*.quia lex ſibi remittit:vt & aliàs. j̃.de iur.pa.l.adigere.§. fi.&.C.de nō nu.pecu. l.fin.Sed an ꝓvero peierat? Quidā dicunt ꝙ nō: quia ſemper dicūt: ineſſe tacitā cōditionē, niſi iuſta cauſa interuenerit : vt hîc , &. C. de tranſa. l. ſi ex falſis. vbi cōditionē dicūt ineſſe, ſi falſa non ſunt inſtrumēta,cuius metu trāſactio fit . Tu dic ꝙ peierat,ſed remittit̃:alioquin nō dicitur peierare,ſicut hîc dicit.& pro hoc.j̃.de adquirē.poſſ. quod meo. §. ſi furioſo.Accurſius.

Cōtrariorū eadē eſt diſciplina.

† Colligitur ex iſto text. no.regula, quòd in omni iuramento intellegitur excepta auctoritas legis & ſuperioris.facit.l.fin.in princ.ff. ad muni. in c. veniētes.& ibi Cano. de iureiur. & per do.Iaſo. hîc.

SI EX NOXALI cauſa agatur,&c.

Dictum eſt qualiter pro liberis ſatiſdatur iudicio ſiſti:nūc qualiter pro ſeruis.

Eſt etiam hic titulus de cautione iudicio ſiſti , quæ domino ſeruum defendente noxali iudicio ita interponitur vt ſeruum promittat dominus iudicio in eadem cauſa ſiſti.Cuiac.

* cauſa ſiſtere

D SI quis eum.] CASVS. Seruus tuus damnum mihi dedit: vnde te noxali actione conuenio . debebis mihi quidem promittere vt ſeruum ſiſtas in eadem cauſa vſque dum ſententia feratur.Et videtur ſiſtere quis in eadem cauſa , quando ius actoris deterius non facit:non aliter.tu illum ſeruum ſimiliter alij qui aduerſus te noxaliter agit,dediſti . nunquid videris eū in eadem cauſa ſiſtere ? Dixerunt quidam quòd non . ſed ſecus eſt,quia bene ſiſtitur in eadem cauſa.Vel ſi ſeruus tuus,qui damnum dedit, abſens fuit: vel defendes ſeruum : vel cauebis quòd exhibebis eum,cum habebis iſtum ſeruum.&hoc ſi dicas eum in tua poteſtate eſſe,ſuſcipies iudicium ſine noxæ deditione : quia teneris in ſolidum.ſed ſi ſeruus fuit præſens,& tu abſens: & cum non defenderetur,iuſſu iudicis accepi illum ſeruum: extincta fuit actio mea,cum ſeruus cœperit eſſe meus.ſi tu venias petens reſtitutionem,ad defenſionem audiris: ſed mihi actio aduerſus te reſtituitur.Viuianus.

E o *Si quis eum*.ſcilicet ſeruum cuius nomine dominus conuenitur noxaliter.

p *Eum*.ſcilicet fideiuſſorem.

q *Tunc*.cum promittitur.

r *Iudicium*.id eſt ſententia.

ſ *Eum*.ſcilicet dominum qui promiſit.

t *Non faciat ius*.quæ qualiter fiant,declarant ſequentia.Accur.

u *Promiſſoris*.vt quia pro derelicto habeatur: vt differat à ſequētibus.vel dic,manumiſſus.& ſic eſt contra infra. l. penult. in fin. Solut.vt ibi not.[c] in princ.

x *Vel actio*.quæ datur actori.Azo.& eſt amiſſa fortè in re noxali: quia ille non exhibuit:& ſic actor nec teſtes eius poterunt eum cognoſcere quem exhibitum [d] cognouiſſent.Sed quomodo potuit amitti actio,cum per executorem fuerit facta cōuentio? Reſpon.dic vt.j̃.de eo per quem fac.erit.l.fin.j.reſpon.

y *Mutata*.i.mutatione perſonæ mutatur cauſa,vt hîc,& inſti. de

c] Dic vt ibidem.gl.I. ſoluit iſtud contrarium. d] Iſtam. gl. dicit ſingu. Bal.ad hoc quòd exhibēda eſt pſona delinquentis , vt cognoſci poſſit.idem voluit.Bal.in l.2.ad exhibēd.Bolog.

UNED

here.inſti.§.ſeruus autẽ.& not.hunc alienantẽ tribus actionibus poſſe cõueniri.Primò,ex ſatiſdatione ad intereſſe:vt hic.Secũdò, quia dolo deſiit poſſidere, tenetur vtili ex ea cauſa ex qua prius directa tenebatur:vt.ꝫ.de reg.iur.l.parẽ.&.ꝫ.de noxa.ſi plutiũ.§. ſi.Tertiò tenetur actione in factũ ex edicto de alie.iu.mutã.cau. facta. licèt ea liberetur ſe offerẽdo defenſioni: vt.ꝫ.de alie. iu.mutan. cau.fac.l.iij.§.finali.

a *Itaque ſi quis.* ſeruus promiſſus iudicio ſiſti. Accurſius.

b *Venditus.* alicui qui nõ ſit de foro promittentis. nam tunc fieret conditio melior: cum contra venditorem & contra emptorẽ agere poſſit.Accurſius.

c *Potentiori.* quia potentioribus pares,&c. vt.ꝫ.de ali.iu.mu. cauſa fac.l.iij.in princip.

d *Sed & ſi deditus.* ſ.alicui agenti noxaliter.

e *Cum noxæ.* mala ratio eſt: & in hoc ſolo ſecũdùm quoſdam reprehenditur.ꝫ.l. proxi. nõ autẽ dicit ibi,an videatur ſiſti ĩ eadẽ cauſa,vel nõ. Et dicũt tũc diſtingui, an potẽtiori ſit datus pro noxa: vt tunc non videatur ſiſti in eadem cauſa:vt hîc. aliàs ſic: ſed melius eſt vt dicã corrigi totũ: vt videatur.ſ.in eadẽ cauſa ſiſtere, ſi bona fide dederit pro noxa. ſ. ex neceſſitate,& cui ſe teneri ſciebat: huic autẽ cui cauit,neſciebat adhuc ſe teneri: vt infrà de noxa. ſi quis à multis.Quid autem ſi vtrique ſe teneri ſciebat? Reſpon. præueniẽti.ſ. ad ſententiam debuit dare:aliàs in dolo verſatur:vt infra de edẽ.l. quædam.§.is autem.

f *Putat.* & malè: vt.ꝫ. l.proxi.

g *Sed alio iure.* Si abſens ſit ſeruus pro quo cautũ non eſt adhuc. Accurſius.

quis [a] ei qui in foro promiſſoris conueniri non poteſt,venditus, [b] aut potentiori [c] datus ſit: magis eſſe putat vt non videatur in eadẽ cauſa ſiſti.Sed & ſi noxę deditus [d] ſit, Ofilius nõ putat in eadẽ cauſa ſiſti:quũ noxę [e] deditione cęteris noxalem actionẽ perimi putat. [f]

II. PAVLVS *libro ſexto ad Edictum.*

Sed alio iure [g] vtimur. nam ex præcedentib⁹ cauſis nõ liberatur noxæ deditus. perinde enim noxa caput ſequitur,ac ſi veniſſet.

Iſte.§. diuiditur in duas partes. Primò loquitur quando dominus conuentus noxali erat præſens,& ſeruus abſens. Secundò loquitur ecõtra,quãdo ſeruus erat præſens, & dominus abſens. Secũda ibi,Si ſeru⁹. Itẽ prima diuiditur in duas: quia primò ponit tria priuilegia quæ habet dominus. Secũdò ponũtur duæ cauſæ in quibus amittũtur dicta priuilegia. Secũda ibi, Si verò falſò.Itẽ ſecũda pars principalis diuiditur ĩ tres partes:quia primò ponitur de remedio agẽtis, quod habet reſciſſa datione pro noxa ei facta per iudicẽ. Secunda ſecundæ incipit ibi,Sed cauſa cognita.Tertia ibi, Actori. &.h.d.in ſumma:Si dominus ſit præſens,& noxaliter conuenitur ex delicto ſerui abſẽtis:ſi dominus illũ ſeruũ eſſe in ſua poteſtate fatetur,alterũ de trib⁹ eligere debet:vel promittere iudicio ſiſti ſeruũ: vel iudiciũ noxale ſuſcipere: vel cauere de dando eum pro noxa cum ad manum eius peruenerit. Si verò domino abſente præſens ſeruus non defenditur:iuſſu iudicis ex primo decreto,deinde ex ſecũdo capitur pro noxa. domino autẽ reuertẽte ex cauſa ſuccurritur: & datio ſeu noxæ deditio reſcinditur, & noxalis actio reſtituitur agenti.h.d.

Si abſens ſit ſeruus pro quo noxalis actio alicui cõpetit: ſi quidẽ dominus nõ negat in ſua poteſtate eſſe, cõpellendũ putat Vindius vel iudicio [h] eũ ſiſti promittere, vel iudiciũ accipere: [i] aut ſi nolit defendere,cauturũ, cum primùm potuerit,ſe exhibiturũ. [k] Sin verò falſò neget in ſua poteſtate [l] eſſe, ſuſcepturũ iudiciũ ſine noxæ deditione. [m] idq; Iulianus ſcribit, & ſi dolo fecerit quò minus [n] in eius eſſet poteſtate.Sed ſi ſeru⁹ pręſens eſt,dominus abeſt, nec quiſquam ſeruũ defendit, [o] ducẽdus erit iuſſu prætoris:ſed cauſa cognita domino poſtea dabitur defenſio, vt Pomponius & Vindius ſcribunt: ne ei abſentia ſua noceat. [p] Ergo & actori actio reſtituenda eſt,perempta eo quòd ductus ſeruus in bonis [q] eius eſſe cœpit.

Forma decreti qđ interponitur cõtra fructuariũ, eſt vt ei vſus fructus perſecutio denegetur. Bart.

III. VLPIANVS *libro ſeptimo ad Edictum.*

Si cum vſufructuario † noxali iudicio agetur, iſq; ſeruum nõ defenderit: denegatur ei per prætorem vſusfructus perſecutio. [r]

Qui alium ex neceſſitate defendit,videtur ſuo nomine eſſe in iudicio. hoc dicit.

IIII. GAIVS *libro ſexto ad Edictum prouinciale.*

Si cum vno ex dominis noxalis agetur,an pro parte [f] ſocij ſatiſdare deberet? [t] Sabinus ait non debere: quia quodammodo

n *Quo minus.* id eſt vt non:vt manumittẽdo eum dolo:vel interficiẽdo ipſum:vt.ꝫ.de dol.l.arbitrio.§.nõ tamẽ.ſecus ſi nõ dolo: vt.ꝫ.l.pe.quia verus dominus manumiſit:vt ibi not.ſed ſi alienauit, adhuc redimere poterit, qui dolo malo alienauit. nam ſine noxæ deditione condẽnabitur:vt.ꝫ.de noxa.de illo.&.l.electio. §.itẽ ſi ex pluribus.arg. cõtra.ꝫ.de leg.j. ſi fundum.ij.&.l. ſi qñ.§.heres. ADDIT. Tu dic ꝙ ibi per alienationẽ nõ tollitur poteſtas ſoluẽdi,quæ ante competebat: quia nõ alienauit eũ dolo. nã in.l.ſi fundum.ij. alienatio facta fuit de volũtate legatarij. in.l.ſi quando.§. heres. fuit ex poteſtate iuris. Vel ſolue aliter: & dic ꝙ hic res deſiit eſſe, quia eum interfecit,vel manumiſit, ſecundùm Barto.

o *Defendit.* nec enim defendit, qui duci patitur: licèt ſit arg.contra.ꝫ. de procura.l. ſed & hæ.§.fina.

p *Noceat.* vel proſit: vt.ꝫ. quibus ex cauſ. ma.l.j.&.l. videlicet.& ſic per reſtitutionem.

q *In bonis.* ex hoc reprobatur ſentẽtia Io.q dicebat miſſum in poſſeſſionẽ ex ſecũdo decreto, vſucapere,& nõ ſtatim dominũ eſſe.hîc enim fuit ſeruus eius: vnde ei amiſſa actio reſtituitur, ob hoc ꝙ in eum caſum peruenit,à quo ĩcipere nõ poteſt: vt.ꝫ.ad leg. Aquil.quia in eũ.nos autẽ dicimus ipſum ſtatim dominũ, ſi is erat dñs qui parere noluit:alioquin vſucapit:vt.ꝫ.de dan.infec.l. prætoris officiũ.etiam ſciẽs alienum: vt.ꝫ.de noxa.l. & generaliter. Itẽ not.hîc actionẽ ſemel extinctã reſuſcitari:arg. cõtra.ꝫ.de ſol.l. qui res.§.areã. ADDIT. Pro ſolu. hui⁹ cõtrarij dic ſecũdũ Bar. ꝙ ſicut illa quæ reſtituitur abſenti,dicitur vtilis:ita illa quę præſenti,cõtra quẽ petitur reſtitutio:& ſic nõ eſt eadẽ quæ reſuſcitatur:vt.C.ſi aduer.tranſac.l.ij.

h *Vel iudicio.* ad quid ſiſtetur hic ſeruus in iudicio: & ad quid prodeſſe poteſt?Reſpõ.ſi dominus certus eſt de maleficio,quòd non ſit à ſeruo cõmiſſum, permittitur ei ſtatim iudiciũ accipere. ſi verò de his non ſit certus, non cogitur præcipiti feſtinatione reſpondere pro ſeruo: quia ignorat quid reſpondeat pro ſeruo. ſed ne fugiat ſeruus, cauere debet ſe exhibiturum ſeruum in iudicio,ad hoc,vt de facto reſpondeat negando,vel confitendo:vt C.de quæſtio.l.interrogari. & fortè credetur cõfeſſioni ſerui:vt ꝫ.de probat.cũ probatio.&.ꝫ.de teſti.l.ſerui.quia in noxali cauſa permittitur ſeruo vt domini conditionẽ faciat deteriorẽ:vt.ꝫ.de vi & vi ar.l.j.§.quod ergo adiicitur. niſi aduerſarius cõtrarium [a] negationi,vel dominus contrarium confeſſioni paratus ſit probare: quia verbis ſeruorum non eſt omnino credendum: vt.ꝫ. de quæſtio.l.j.§.queſtioni.aut eſt certus quòd cõmiſit delictum, & habet locum tertius caſus ſecundum Azo.vt ibi,aut ſi nolit.

i *Accipere.* ſcilicet ſtatim defendendo ſeruum.

k *Exhibiturum.* item cauet ſe ceſſurum ius ſuum:vt infra de nox. actio.l.non ſolùm.

l *In ſua poteſtate.* id eſt facultate vel facilitate exhibendi eum.

m *Sine noxæ deditione.* hoc ſi alio modo quàm per iuſiurandum ſit probatum: vt infra de iureiu.l.eum qui.in princ.

Si cum vſufructuario.] CASVS. Tu habebas vſumfructum in ſeruo, pro quo te noxaliter conueni: tu non defendis iſtum ſeruum,amittis quidem vſumfructum.Viuianus.

r *Perſecutio.* & dabitur victori: vt.ꝫ.de noxa.ſi ex duobus.§.j.

Si cũ vno.] CASVS. Plures erãt dñi cuiuſdã ſerui qui mihi damnũ dedit.cõueni vnũ ex dominis. nõ poterit quidẽ iſte dominus ꝑ parte ſua tãtũm ſatiſdare:ſed & ꝑ parte ſocij ſatiſdare tenetur. ſ.iudicio ſiſti.& pro ſua ſatiſdat:nã in totũ ſatiſd.vel dic, de iudi. ſolui,ꝙ nõ ſatiſdat, cũ nõ totus ſuus reputetur:nec cõuentus de re ſua ſatiſdat iudi.ſolui.& ſic duob⁹ modis ponitur caſus. Viuia.

f *Pro parte.* Pro ſua,non etiam iure veteri, cum ſit perſonalis: vt inſtitu.de ſatiſda.§.j.

t *Satiſdare deberet.* ſ.iudicatũ ſolui:quaſi alienę rei defenſor:vt.ꝫ. de procura.l.minor.in.fi.nã iudicio ſiſti ſeruũ & ſe ſemper debet cauere:etiã ſi totus eſſet ſuus: vt.ſ.eod.l.ij.§.ſi abſens.niſi poſſideat immobilia:quia tunc nõ ſemper: vt.ſ.ti.j.l.ſciendũ.in prin. Vel dic ꝙ loquitur de cautionibus iudicio ſiſti:& quod dicit,nõ debere, ſcilicet pro parte: ſed in totum,cum etiã hoc probet ſequens litera:ſed ſecundùm primũ intellectum in nullo ſatiſdat.

Neceſſitas.

Potentiorib⁹ pares eſſe non poſſumus.

Seru⁹ quãdoque cauſam domini facit deteriorem.

a] Iſta glo. reputatur valde ſingularis: nec reperitur alibi, ſecũdum Pau.de Caſtr.ad hoc, quòd quantũcũque cõfeſſioni vni⁹ ſtatur in

præiudiciũ alterius ex forma legis vel ſtatuti, nihilo min⁹ ille alter poteſt contrarium probare,& illam confeſſionẽ reuocare: vt poſſit ſuam reuocare factã per errorẽ, ſecundum Pau. de Caſtro.

†Nõ defendẽti ſeruum in cauſa noxali,denegatur vſufructus perſecutio.contra.text.in l.hoc amplius in.§. fin.cum.l. ſeq.&.l.ſi finita.§.ſi quæ ſunt iura.&.§.ſi de vectigalib⁹ ff.de dam. infec. Actio ſemel extincta reſuſcitatur.

a *Neceſſitas*.ſ.poſt litem conteſt.nam ante ſuam partem cedẽdo liberatur:vt.ј̃.de noxa.ſi ſeruus cõmunis. Item not.quod commune eſt,meũ eſt:vt.ј̃.de lega.j.ſerui electione.§.j.&.ij.&.l. Stichum.&.ј̃.de verb.ſignifi.pupillus.§.fin. Sed arg.contra.ј̃.quãdo ap.ſit.l.j.§.in propria.Itẽ arg.contra.ј̃.ſi pars here.peta.l.permittendum. ADDIT. Tu dic ꝙ hîc in indiuiduis:ibi in his quæ recipiũt diuiſionẽ.hoc eſt, hîc loquimur reſpectu indiuiſibilis defenſionis:ibi loquitur reſpectu diuiſibilis proprietatis:ſecũdũ Bald.hîc.

totum ſuum hominem defenderet,cui in ſolidum defendẽdi neceſſitas [a] eſſet: nec auditur ſi pro parte paratus ſit defendere.

Si ſeruus ſiſtatur liber factus in cauſis criminalibus, non videtur in eadem cauſa ſiſti, niſi ei libertas fuit annexa: ſecus in ciuilibus noxaliter intentatis.

V. VLPIANVS *libro quadrageſimo ſeptimo ad Sabinum.*

SI ſeruum in eadem cauſa ſiſtere quidam promiſerit, & liber factus [b] ſiſtatur: ſi de ipſo controuerſia eſt capitalium actionum iniuriarúmque nomine, non rectè ſiſtitur:quia aliter †de ſeruo ſupplicium, * & verberibus de iniuria ſatisfit: aliter de libero vindicta [c] ſumitur, vel condemnatio pecuniaria. Quod autem ad cæteras noxales [d] cauſas pertinet, etiam in meliorem cauſam videtur perueniſſe. [e]

VI. PAVLVS *libro vndecimo ad Sabinum.*

SEd ſi ſtatuliberum [f] ſiſti promiſſum ſit, in eadem cauſa ſiſti videtur, quamuis liber ſiſtatur, quòd implicitus [g] ei caſus libertatis fuerit.

DE EO PER QVEM factum erit quo minus quis in iudicio ſiſtat.

TITVLVS X.

In eum cuius dolo factum eſt quo minus quis in iudicio ſiſtat, datur actio ad intereſſe.Bart.

SI ſeruum.] CASVS. Egi aduerſus te nomine ſerui tui publico iudicio:& tu promiſiſti ſiſtere in eadẽ cauſa: & ſi exhibes eum liberũ,vtrũ videaris exhibere in eadẽ cauſa, quæritur. Et reſpon. ꝙ nõ: quia aliter ſeru⁹ quàm liber punitur: ſed quò ad priuatas cauſas benè videris in eadẽ cauſa ſiſtere. Sed ſi promiſiſti Stichũ ſtatu liberũ in eadem cauſa ſiſtere: tu autem exhibes eum liberum:videris quidẽ in eadem cauſa ſiſtere. h.d.cum l.ſequen.

CC.l.j.ј̃.de pœn. l.ſtatu liber ј̃.de queſtio. l.ſtatuliberi. ј̃.de ſtatulib.

†Nota iuncta.gl. quòd acrius punitur ſeru⁹ in delictis q̃ liber. concor. text.in l.in ſeruorũ. ff. de pœ.text. in .l.Pedius. de incẽ. rui. nau.ff. &.l.3. §.1.ad.l.Cornel.de ſic. ff. idem etiam dicimus de ignobili quia pl⁹ punitur quàm nobilis. Bald.in.l. quidã.ff.de pœnis Bar. in.l.nemo. de ſum.tri. & fide catho.C.glo.c. non cogantur.41.diſ.

*ſupplicio.

b *Factus*. à domino, nõ à promiſſore: quia promiſſor nõ erat dominus: vt.ј̃.de verbo. obli. ſi ſeruũ.§. ſi autẽ. & ſic non ob. s̃.l.j.§.ſi deſinat. vel ibi criminalis erat accuſatio: vt in princ.huius.l.vel refert doloſè,vel non:vt not.s̃.l.ij.§.j.

c *Vindicta*. quæ vindicta.ſ.corporalis,non ita imponitur ſeruo,vt libero: quia acrior: vt infra ad.l.Cor. de fal.l. j.in fin. &.ј̃. de incen. rui.nau.l.Pedius. Item condemnatio pecuniaria non imponitur ſeruo: vt.ј̃. de accu.l. hos accuſare.§.omnibus. Sed hic timor non videtur neceſſarius: cum ſemper inſpiciatur in condemnationibus cõditio perſonæ, quæ fuit tempore commiſſi criminis, non ſententiæ: vt infra de pœnis.l.j.in prin.quæ eſt cõtra.Sed hîc de publicis: ibi de priuatis criminibus. nec ob. quod de actione iniuriarum hîc dicitur: quia ſic intelligitur quando de iniuria publico iudicio agitur:vt C.de famo.lib.l.j. & de iniur.l.iniuriarũ cauſa. vel dic quòd hæc per illam corrigitur. vel hîc ſecundùm æquitatem, quæ mitigabat pœnas: ibi ſecundùm ius ſtrictum.prima verior eſt.

d *Noxales*.vt quando agitur pro priuato crimine ciuiliter.

e *Perueniſſe*.& ideo ſiſtere videtur in eadẽ cauſa: quia de noxali eſt facta directa:vt inſtit.de noxa.§.omnis autẽ. Item not. quòd liberatur quis faciẽdo plus quàm debet,etiã me inuito.Arg.contra inſtit.de act.§.præterea. &.ј̃.de vſu & ha.l.fi. ſed hoc intellige,quia in eadẽ cauſa & forma exhibebat:vt.ј̃.de ſol.Pau.reſpõ.

f SEd ſi ſtatuliberũ.Statuliber eſt ſeruus ille,cui libertas ſub aliqua cõditione eſt relicta,ea.ſ.pẽdẽte:vt.ј̃.de ſtatuli.l.j.Ac.

g *Implicitus*. id eſt annexus: quia vt liber puniendus eſt. infra de pœ.l.moris. in fin.&.ј̃.de quæſtio.l.ſtatuliber. & hoc ſi deliquit in ſtatu libertatis.ſi autẽ prius, tunc punitur vt cæteri ſerui: vt.ј̃.de ſtatulib.l. ſtatuliberi à cæteris. in gl.pœnas. & facit infra de fideicom.liber.cum vero.in princ.

DE EO PER QVEM FACTVM erit quo minus quis in iudicio ſiſtat.

Sed nonne ſuperfluit hic tit.per illum ſupra,ne quis eum qui in ius voca. eſt,vi ex? Reſpon.non,quia in quatuor hic ab illo differt. Primò quia ille non habet locum niſi vbi vis facta eſt quo minus ſiſtat: vt eod.titu.l.1.& .3.in

A *princip.& .§.exinde.hic autem habet locum etiam ſine vi: vt.ј̃.eod.l.1.§. dolum. Secundò quia ille non conſulit niſi vocanti ad ius.i.actori:vt probari poteſt per.l.2.eiuſdem titu.& per.l.4.§.eximere.hic autem etiã vocato: vt in hoc titu.l.1.§.ſi reus.in fin.& vocanti:vt.ј̃.eo.l.fi.in prin.& .§.ſed & ſi ſtipulator. Tertiò quia iſto agitur ad intereſſe: vt infra eod.l.fin.in princ. illo quanti in litem iuratũ eſt:vt.s̃.eo.titu.l.pen.§.1. Quarto quia hic locum habet poſt vocationes, & ſatiſdationes receptas,ille ante:vt patet ex ordine titulorum,qui eſt ſeruãdus:vt s̃.de ſtatu ho.l.2. Accur.*

I. VLPIANVS *libro ſeptimo ad Edictum.*

AEquiſſimum putauit prætor, [h] dolum eius coërcere qui impedit aliquem iudicio ſiſti. Feciſſe autem dolo malo nõ tantùm is putatur, qui ſuis manibus vel per ſuos [i] retinuerit: verùm
B qui alios quoq; [k] rogauit vt eum detinerent vel abducerẽt ne iudicio ſiſtat: ſiue ſcientes, ſiue ignorantes quid eſſet quod cõminiſceretur. [l] Dolum autẽ malũ ſic accipimus, vt ſi quis veniẽti ad iudiciũ aliquid pronunciauerit triſte, propter qđ [m] is neceſſe habuerit ad iudiciũ nõ venire, teneatur edicto: quamuis [n] quidã putent ſibi eum imputare, qui credulus fuit.

Non videtur intereſſe eius qui aduerſus obligationem tutus eſt
C exceptione. Bartolus.

Si reus dolo actoris non ſteterit, * non habebit reus aduerſus eum actionẽ ex hoc edicto: cum cõtentus eſſe [o] poſſit exceptione, ſi ex ſtipulatu cõueniatur de pœna, quòd ad iudicium nõ venerit: aliter atque ſi ab alio [p] ſit impeditus. nam actionem propoſitam aduerſus eum [q] exercebit.

Quando plures tenentur ad intereſſe, vnius ſolutio liberat aliũ. Bartolus.

D Si plures dolo fecerint, omnes tenentur. ſed ſi vnus præſtiterit

Hoc titulo qui dolo malo fecit quominus is qui cauerat iudicio ſiſti in diẽ locumque certum, eo die locóve ſiſteret, in eum datur actio in id quod intereſt, quæ pro pœnali habetur, vt exponam 25.titu.6.Cuia.

AEquiſſimũ.] CASVS. Vocaui te ad ius: & cum deberes certa die venire ad iudiciũ, quidam impediuit te quo minus ad iudiciũ venires. tenetur quidẽ ille eximens, ſi dolo malo faciat per ſe, vel p alios. vnde ſi aliquis tibi aliquid triſte denunciet, hoc edicto tenetur. Vnde pone quòd dolo mei actoris nõ feciſti: nõ poteris quidem me conuenire.ſed ſi cõuenio te ad pœnã, habebis exceptionem.Item ſi ſeruus tuus eximit debitorẽ meum ne veniat in ius:teneberis actione noxali. Cõſequenter dicit ꝙ heredi vocãtis intra annũ datur hæc actio in factũ. Item datur contra heredem eximentis, in id quod peruenit ad eum ex dolo defuncti, qui exemit. Viuianus.

* Stiterit legit Gellius lib.2.noct. Attic.cap.14. vt &.ј̃. hoc titu.ſæpe ſtitit pro ſtetit.

h *Prætor*.in quodam edicto,cuius verba non habemus.

i *Per ſuos*. ſcilicet ſeruos.

k *Alios quoque*. Not. quòd qui per alium facit, ipſemet feciſſe videtur: vt.ј̃.ad leg.Aquil.liber homo.ij.in prin.&.ј̃. de vi & vi arma.l.j.§.deieciſſe.&.s̃. de iuriſdi.om.iudi.ſi quis id.§.pen.&.s̃. ne quis eum qui in ius voca.l.ſi per alium.in princip.& de admi. tuto.l.ita tamen.§.geſſiſſe autem.verſic.geſſiſſe enim.

Facere quis videtur qđ per alium facit.

l *Comminiſceretur*. id eſt quod fieret, vel quod detineretur. Arg. contra.ј̃.de adquiren.hered.cum quidam.§.penultimo.

m *Propter quod*. id eſt ſi fuiſſet verum, non habebat iſte neceſſe venire:vt ſupra de in ius vocan.l.ij.in fin.& facit infra de vi & vi arma.l.vim facit.

E n *Quamuis*. iſtud quamuis, non correctiuè eſt intelligendum: ſed aduerſatiuè tantùm.licèt enim nimiũ credulus fuerit in culpa,eximens tamen fuit in dolo.vnde doli ad culpam non eſt bona compenſatio:vt.ј̃.ad legem Aquil.item ſi obſtetrix.in fine.& l.qui foueas. §. hæc tamen actio. &.l. ſi putator. quamuis culpa cum culpa,dolus cum dolo compenſetur:vt.ј̃.eo.l.fi.§.pe. Item not.hîc non debere aliquem eſſe nimis credulum:vt.ј̃.de in rem ver.l.iij.§. ſed ſi ſic accepit.C.de accu.l.fi.in princ.&.ј̃. quod fal. tu.authore.ſi id inquit.arg.ј̃.de lib.leg.l.quod mihi.Accur.

Credulitas nimia reprobatur.

o *Contentus eſſe*.Not.contentum exceptione.ſic.ј̃.vt in poſſ.leg. l.j.§.ſi debitori.arg.contra.ј̃.de lib.leg.quod mihi.Accur.

p *Ab alio*.ſcilicet priuato.ſecus ſi à magiſtratu: vt infra eodem titu.l.ij.§.fina.&.l.iij.Azo.

q *Aduerſus eum*.id eſt aduerſus ſe exemptum, exercebit contra eximentem:vt quod reddet actori,conſequatur ab eximente:vt infra titu.j.l.iij.& ſecundùm hoc dic propoſitam actionem, ſci-

pœnam, [a] cæteri liberantur:cum nihil interſit. Serui nomine [b] ex hac cauſa noxali iudicio agendū, omnes conſentiunt. Et heredi datur,ſed nō vltra annum. [c] Aduerſus heredē autē hactenus puto dandam actionem, vt ex dolo defuncti heres [d] non lucretur.

B

Ex facto ſerui dominus tenetur ſciens in ſolidum: aliàs noxaliter. Bartolus.

II. PAVLVS *libro ſexto ad Edictū.*

SI actoris ſeruus domino ſciente,& cum poſſit,non prohibēte,dolo fecerit quò minus in iudicio ſiſtam, Ofilius dandā mihi exceptionē aduerſus dominum ait: ne ex dolo [e] ſerui dominus lucretur. Si verò ſine volūtate domini ſeruus hoc fecerit,Sabinus noxale iudicium dandum ait:nec factum ſerui domino obeſſe debere, niſi hactenus, vt ipſo careat, quando ipſe [f] nihil deliquit.

C

Si impeditus venire ad iudiciū, cum tempore liberetur,cōtra impedientem actio datur: & ſi non fuerit ſoluendo, in priſtinum debitorem actio reſtituitur.

III. IVLIANVS *libro ſecundo Digeſtorum.*

EX hoc edicto [g] aduerſus eum qui dolo fecit quò minus quis in iudicium vocatus ſiſtat, in factum actio,cōpetit quāti actoris [h] interfuit eum ſiſti. in quo iudicio deducitur ſi quid amiſerit actor ob eam rem: veluti ſi reus tēpore dominium rei interim ſibi adquirat, [i] aut actione liberatus fuerit.

D

Planè ſi is qui dolo fecerit quò minus in iudicio ſiſtatur, ſoluendo non fuerit:æquū erit aduerſus ipſum reum reſtitutoriam actionem [k] competere: [l] ne propter dolum alienū reus lucrū faciat, [m] & actor damno adficiatur.

Hæc actio poteſt actori & etiā reo ſimul contra diuerſos competere. Bartolus.

Si & ſtipulator † dolo Titij, & promiſſor dolo Mæuij impeditus fuerit quò minus in iudicio ſiſtatur: vterque aduerſus eum cuius dolo impeditus fuerit, actione in factum [n] experietur.

Dolus cū dolo cōpenſatur. Bart.

Si & ſtipulator dolo promiſſoris, & promiſſor dolo ſtipulatoris impeditus fuerit quò minus ad iudicium veniret: neutri eorum prætor ſuccurrere debebit, ab vtraq; parte dolo compenſando. [o]

Hæc actio contra impedientem datur ad intereſſe, licèt promiſſio fideiuſſoris minorem quātitatem contineat. Bartolus.

Si à fideiuſſore quinquaginta ſtipulatus fuero [p] ſi in iudicium reus non venerit, petiturus à reo centum,& dolo malo Sempronij factum fuerit ne in iudicium reus veniat:centū à Sempronio conſequar. [q] tanti enim mea interfuiſſe videtur:quia ſi veniſſet in iudiciū, actio mihi centū aduerſus reum, vel aduerſus heredem eius competebat: licèt fideiuſſor minorem ſummam mihi promiſerit.

---

licet in genere, non in ſpecie: cum altera ſit ex ſtipulatu ad pœnam:altera in factum ad intereſſe. Vel dic propoſitam actionem ſcilicet in edicto: vt infra eo.l.fina.in principio.

a *Pœnam.* i. intereſſe: vt hîc ſubiicit: quæ pœna eſt regulariter reſpectu ſoluentis, non recipientis. ſi autē ex vtraque parte eſſet pœna, vnus alium non liberaret: vt infra ad.l. Aquil. l. item Mel. §. ſi plures. &.s̃. de iuriſdi. om. iudi. l. adeo. &. s̃. ne quis eum qui in ius voca.l.pen.§.fina. &.l. fina.quæ ſunt cōtrarię. fallit in caſu, vbi licèt ſit pœna hincinde, tamen vnus ſoluēdo aliū liberat: vt infra quod me.cau. ſi cum ex.§.finali. & lege ſequēti. & facit ad hunc. §. infra quod vi,aut clam.ſemper. §. ſi in ſepulchro. & infra de leg. j. ſi ex toto.§.ſi ita ſcriptum.

b *Serui nomine.* qui dolum adhibuit quo minus quis in iudicio ſtaret. Accurſius.

c *Non vltra annū.* quādo nil ad eum eximentem peruenit. aliàs ſit: vt.j̃. de act. & oblig.l. in honorariis.in prin.

d *Heres nō lucretur.* Sed qualiter ad heredē ex hoc maleficio aliquid peruenire poteſt? Reſpon. pone quòd rem meam poſſides,& vſucapis: & poſtea inſtituit te aliquis heredē, & rogauit vt eandē alicui des.adita hereditate cōuenio te rei vēdi. legatarius volens rem habere, vt compleatur vſucapio,dolo fecit ne heres in iudicio eſſet: ſicq; cōpleta eſt vſucapio, & rem ſibi legatā habet. ſic ergo agitur cōtra heredē legatarij: quia propter maleficiū defuncti habet quod aliàs non haberet.i.occaſione maleficij conuenio heredē,ſecundum Azo. Vel dic breuius,quòd aliquis exemit per pretiū:quod pretiū ad heredē peruenit:vel dic ꝙ fideiuſſor reum exemit:& ſic ad heredem fideiuſſoris liberatio peruenit:vt.j̃.de dol.l.in heredem.&.l.itaque.&.j̃.quod me.cau.illud.Item ei quod hîc dicit, non dari in heredem, eſt cōtra.j̃.de dam.infect.l.ſi quis miſſum. §.actio.ſed ibi ad heredem videtur perueniſſe: cum heres poſſit, offerendo cautionem, euitare actionem, vel aduerſarium recipiendo:vt.j̃.ne vis fi.ei qui in poſſeſſ.miſſ.l.j.§.j.&.§.fi.

SI *actoris.*] CASVS. Vocaui te ad ius: & cū certa die ſiſtere deberes,illa die ſeruus meus te impediuit quo minus ſiſteres:& me ſciente. ſi conueniam te ad pœnam: habebis aduerſum me exceptionē doli.Si verò hoc ignoraui,potero illum ſeruum dare tibi pro noxa.Item poteſt poni in perſona alterius. Viuianus. E

Lucrari non debet quis ex ſuo dolo.

e *Ne ex dolo.* Not.quem non debere ex ſuo dolo, vel quaſi ſuo, lucrari: vt.j̃.titu.j l.ſi duo.in princip.&.j̃. de recep.arb.l.ita demum.in princip.&.s̃.l.proxi.§.ſi reus. Item facit ad hanc.l.j̃.de noxa.l.j.&. C.de noxa.ſi ſeruus. &. j̃.de fur.l. ſi ſeruus communis.in princ.&.s̃.ne quis eum qui in ius vo.l.j.in prin.

f *Ipſe.* ſcilicet dominus.

EX *hoc edicto.*] CASVS. Feci te vocari ad ius:& tenebaris mihi tēporali actione:& iudex præcepit tibi,vt tertia die ſiſteres. tenebitur Titius mihi qui exemit,ad omne intereſſe meum,& in id quod perdidi per actionem amiſſam: & hoc per actionem in factum.ſed ſi Titius non poteſt mihi ſatisfacere,reſtituetur mihi actio amiſſa in te veterem debitorem.Sed pone quòd Titius me impediuit venire ad iudicium: & Mæuius te impediuit.ego potero aduerſus Titium, & tu aduerſus Mæuium agere.Sed pone, impediui te,& tu me: compenſabitur dolus meus cum tuo.Sed pone, tu dediſti mihi fideiuſ.qui promiſit te ſiſtere cum te ad.c. cōuenirem:& ſi non ſtes, promiſit.l.nomine pœnę.Sempronius poſtea impediuit quo minus ſtares. potero quidē aduerſus Sempronium in.c.agere, à fideiuſſore nihilo minus quinquaginta cōſecuturus.

g *Ex hoc edicto.* quod non habemus, niſi vt colligitur ex rub.

h *Quanti actoris.* nec minus cōpetit ipſi reo auxilium: vt ſupra eo. l.j.§.ſi reus Accur.

i *Adquirat.* Sed nōne perpetuata eſt actio etiam ſecūdùm has. ll. vt infra de actionib. & oblig. l. conſtitutionibus.&. C. de præſcrip. triginta annorū, cum notiſſimi. in princip. Reſpon.ibi conuentus fuit precibus porrectis trāquillitati principis: vt.C. quando li.princ. da. l. j. &. ij. vel quod eſt tutius, hîc non fuit conuentus per executorem: ſed per ſimplicem denunciationem aduerſarij, cui ſatiſdedit quòd ad cauſam veniret. Vel dic quòd iure veteri non perpetuabatur per executorem: arg. ſupra de offic.præſi.l.ſenatuſconſulto. ſed fiebat tranſitoria ad heredes: & ſic loquitur lex illa, conſtitutionibus. &.l. cum notiſſimi. &. l. ſicut.C.de pręſcrip.xxx. an.eſt ius nouum: ſed ſola conteſtatio interrumpebat olim actionem: vt in. l. ſenatuſconſul. Vel dic vt diximus infra ex qui.cauſ.ma.l.ait prætor.§.fin.&.l.ſequen.

† Cōtor. tex.in.l. viro atque vxore. & in. l. cum mulier. ff. ſol. mat. per cano. in c. intelleximꝰ. de adul.facit glo.in.c.cupientes. in verb. malignantiū. de elect. in 6. per doct. in c. ſicut. de iureiuran.

k *Actionem.* vtilem, quæ primò erat directa, habita reſtitutione in integrum ex clauſula generali. Vel dic directam: quia ipſo iure non fuerat amiſſa: vt infra de act.& oblig.l.obligationum fere.§.placet.

l *Competere.* facit infra de leg.j.planè ſi filium.§.j. in fin.& infra de inſtitu.l.ij.

m *Lucrum faciat.* facit.j̃. quod me.cau. ſi cum exceptione.§.Pedius.&.j̃.de reg.iur.l.non debet alteri.&.l.alterius circunuētio.

n *In factum.* Quæritur qualiter hoc caſu reus aduerſus eum cuius dolo factum eſt quo minus ſiſtat in iudicio, actionē habeat. Itē quid per eam conſequi poſſit,cum hoc edictum intereſſe cōtineat.Eius autē nihil intereſſe videtur,cum actori non teneatur ex ſtipulatione iudicio ſiſti:quia per eum nō eſt factū quo minus ſtetiſſet.Nam & ſi veniſſet,nō eſſet cū quo litigaret, ſecundū M. vt.j̃.de arbi.l.arbiter Kalēdis. ſed fortè aliud erat in hac ſtipulatione iudicio ſiſti:argu.j̃.tit.j.l.ij.§.fin.&.l.ſequen.ſecundū.H.

o *Dolo compenſando.* Not.dolum dolo compenſari:vt.j̃.de dolo. ſi duo.&.j̃.de contrahen.empt.ſi domum.in fin. Item delictum cum delicto:vt.j̃.ſolu.ma.l.viro.Item negligentiam cum negligentia: vt.j̃.de compenſa.ſi ambo.in prin.Item pœnā cum pœna:vt.j̃.de reg.iur.cum par.§.fi.non autē pudicitiā pudicitia: vt. j̃.ad legem Iul.de adul.l.j.§.ſi publico.&.l.ſi vxor.§.iudex.

p *Stipulatus fuero.* ſcilicet nomine pœnæ. Accurſius.

q *Conſequar.* Sed hoc videtur falſum eſſe in eo caſu. cum enim actor à reo fuerit ſtipulatus iudicio ſiſti,& reus à Titio impediatur, atque

tur,atq; ideo actio expiret: habet ergo actor aduerſus reū liberatū actionē ex ſtipulatu ad intereſſe:vt.ſ̄.ſi quis in ius voc. non ie.l.fin.&.ℨ.titu.j.l.ſecunda.§.fin. &.l.iij. vnde non debet teneri is qui impediuit.Reſpō.licet reus teneatur,nihilominus tamē & ille.nam ex diuerſa cauſa tenetur:& intereſt actoris plures habere debitores: vt.ℨ. de lib.le.ſi quis decedens. §.fin. vno tamē ſoluēte alius liberatur cum ad intereſſe agitur: vt. ſ̄.eod.l.j.§. ſi plures. [a] Item poteſt eſſe ꝙ reus nō promiſerit:vt. hac. l.ſed ſi exegero intereſſe ab eximente:an poſſim exigere quinquaginta à fideiuſſore? Reſpon.nō videtur: vt.ℨ. tit.primo.l.ſi duo. §.ſi duo.Vel dicas ꝙ vtrūq; præſtatur. nec enim pœna fideiuſſoris releuat ipſum eximentē ab intereſſe:nec econuerſo:quia ob delictū ſuū ſoluit eximens.Vel dic ꝙ fideiuſſor non erat ſoluēdo.ſed melius eſt vt dicamus creditorē habere pœnam ex ſuo prouidenti animo: & ideo actorē non impediri centum petere ab eximēte: quia tantùm ſua intereſt:nec contra videtur. ℨ.de act. emp. l.prædia.quę eſt cōtra. nam ex diuerſis cauſis pendent obligationes eximentis & fideiuſſoris:at fideiuſſoris & rei, ſeu ſortis & pœnæ ei accedentis. non: vt in.l. prædicta: ne dicat quis hunc fideiuſſorem liberatum propter reum: & ſic propter eximentem qui ſuccedit loco rei in intereſſe toto.nam ex alia cauſa quàm reus tenetur eximens: imò ideo dicitur teneri,quòd reus liberatur.Azo.

†.ı.in iure. a] Dic quòd ibi loquitur in pluribus obligationibus ex eadē cauſa, non diuerſa: vt infra patebit. Paulus.

*Paſſus eſt quinque pedum.gl.& Bar.in.l.j.ff. de verb.& re.ſig.ſecundū Bar.Ang.& alios hic. pes autē eſt. 16. digitorū. text.eſt & ibi glo.expreſſa in ca.ſicut.1.17.q.4.

†aliàs ſi modò prius.

SI QVIS CAVTIONIbus in iudicio † ſiſtendi cauſa factis non obtemperauerit.

TITVLVS XI.

Abſenti ad veniendum pro ſingulis viginti miliaribus vnus dies eſt ſtatuendus.Bartolus.

I. Gaivs *libro primo ad Edictum Prouinciale.*

VIcena milia paſſuum * in ſingulos [a] dies dinumerari prætor iubet,præter [b] eum diē quo cautū promittitur, & in quē ſiſtere in iudicium oportet. nam ſanè talis itineris dinumeratio neutri litigatorum oneroſa [c] eſt.

Per tranſactionem à cautione de iudicio ſiſti contingit liberatio: & ſi erat commiſſa, paratur exceptio.

II. Vlpianvs *libro ſeptuageſimoquarto ad Edictum.*

NOn exigimus reum iudicio ſiſti, ſi negotium propter quod iudicio ſiſti promiſit, fuerit tranſactum. [d] ſed hoc ita, ſi non priùs † id negotium tranſactum ſit,quàm ſiſti [e] oporteret. Cæterùm ſi poſtea tranſactum eſt, exceptio doli opponi debet. [f] Quis enim de pœna [g] promiſſa laborat poſt negotiū tranſactū? [h] cum etiā trāſacti negotij exceptionē putauerit [i] quis nocere, quaſi etiā de pœna tranſactū ſit: niſi contrariū ſpecialiter partibus placuerit.

B Impeditus impedimento publico & neceſſario, in pœnam non incidit cum effectu.Bart.

Si quis municipalis muneris [k] cauſa ſine ſuo dolo malo impeditus,in iudicio ſecundùm ſuā promiſſionem non ſtetit:æquiſſimum eſt tribui ei exceptionem. Simili modo & ſi ad teſtimoniū deſideratus,ad iudicium occurrere non potuit, [l] erit ei ſubueniendum.

Si iuſtum impedimentū ſuperueniat in perſona eius qui ſiſtere debet,vel in itinere,vel in loco vbi debet ſiſtere, abſq; culpa promiſſoris,ei exceptio cōceditur.Bart.

C Si quis iudicio ſe ſiſti promiſerit: & valetudine, vel tempeſtate, vel vi fluminis prohibitus ſe ſiſtere non poſſit: exceptione adiuuatur. [m] nec immeritò.

SI QVIS CAVTIONIBVS IN IVDICIO ſiſtendi cauſa factis non obtemperauerit.

Nota quòd ſuperiora edicta locū habēt quādo dolo vel vi alterius factum eſt quo minus quis in iudicio ſiſtat:hoc autem,quādo per caſum fortuitum.

Hoc verò titulo demonſtratur cōmitti pœnam ſtipulatione comprehenſam aduerſus promiſſorem qui deſeruit promiſſionem iudicio ſiſtendi cauſa factam,ſi modo non excedat duplum. hic enim eſt pœnæ modus legitimus in caſibus certis. In incertis vero modus pœnæ datur prætoris arbitrio. At deſerentem excuſant certæ cauſæ quæ hoc titulo explicantur. Cuiac.

VIcena milia.] casvs.Feci te ad ius vocari: tu petis ſpacium,quia vis ire domum.debet quidē iudex dare viginti miliaria pro ſingulis diebus: nec computabitur dies in quo fuit interpoſita ſtipulatio:nec dies in quē ſtatutū erit.Viuia.

a *In ſingulos.* i.pro ſingulis diebus dantur viginti miliaria.mille enim paſſus faciūt miliariū: vt hîc, &.ℨ.de verborū ſignificatione.l.in itinere.&.l.mille paſſus.&.inſtit. de excuſatio. tuto.§.qui autē.Sed videtur hoc ſtare non poſſe. nam aut litigatores cōueniunt de certa die, & tunc id ſeruabitur: vt.ℨ. de verbo.obligat. cōtinuus.§.cum ita.in fine. & de verborū ſignificatione.l.tertia. aut non:& tunc iudex ſuo arbitrio ſtatuet:vt.ſ̄. qui ſatiſdare cogantur.l.de die.Reſpon.in arbitrio iudicis eſt:vt ſecundùm hāc. l.ipſe diſtribuat.in hoc enim verſatur eius arbitrium.vel dic,hoc ſpatium datur ad veniendū.aliud datur ſpaciū ad deliberandum, pro arbitrio iudicis.Item hîc in iudiciis:in contractibus ſecus:vt dicta.l.cōtinuus.§.cum ita.licet in cōtractibus quidā dicāt idē.

b *Præter eum.* id eſt dies ille nō debet numerari in quo ille promittit iudicio ſiſti: & ille ſimiliter in quo ſiſtere debet.vel aliter ille dies non debet ei numerari in quo ille promittat cautū fore: ſubaudi,& cum effectu: ſcilicet eo die in quo ſiſtere debet in iudicio: hoc eſt eo die quo lis cōteſtatur. nam illa die cum effectu promittitur iudicio ſiſti.ſic.ℨ.de actionibus & obligationibus.l. cum quis. & ſic ablatiuus, quo, & accuſatiuus, quem, eundem diem ſupponunt.vel breuius,& pro etiam ponitur:& erit idem.

A c *Oneroſa.* Not.iudicem [b] id debere facere quod non ſit partibus oneroſam.ſic in authen.de appel.§.j.col.viij.

b] Adde ad iſtam gl.& text.id quod no.in.l. continuus.§.cū ita.de verbo ob.vno etiā alio addito, ꝙ conceſſio dilationis maximè ſecūdæ, debet fieri cū cauſæ cognitione.Bolog.

NOn exigimus.] casvs. Vocaui te ad iudicium:& promiſiſti ſub pœna ſtatuta: & certa die ſtare debebas.trāſegiſti ante diem qua ſiſti oportebat. non teneris amodò ſiſtere:necpœnam ſi non ſiſtas, præſtare: ſed es ipſo iure liberatus. Itē ſi poſt diē quo ſiſtere debebas,tranſegimus: habebis quidē aduerſum me exceptionem ſi te conuenio ad pœnā. [si qvis] Tu in iudicio non ſtitiſti: quia magiſtrat⁹ factus fuiſti, vel quia ſubiſti aliud munus.habes exceptionē ſi cōueniam te ad pœnā. Item fuiſti vocatus vt ferres teſtimoniū. nam & tu habes exceptionē contra me agentem ad pœnā. [si qvis] Tu nō veniſti ad iudicium propter tempeſtatem, vel vim fluminis, vel propter infirmitatē. excuſaberis quidem.Item ſi mulier non ſtetit quia grauida erat,excuſabitur: quia habebit exceptionē. idē in furioſo,qui habet exceptionem. [qvod dixi-mvs.] Hic vult exponere qualiter intelligatur vis & tēpeſtas. ſuperiora locum habēt, quòd excuſetur ſi non ſe arctauit: quia ſi fecit, non ſuccurritur ei: & modū tenere debet: quia nec multùm ante venire debet, nec multùm tardè. [qvid enim] Dicit hîc, quòd ſi tu eras in loco vbi debebat ius reddi, puta Romæ, & iuxta municipium, & voluiſti per aliam viam venire: tibi non ſubuenitur: niſi fuerit breue tempus: nec enim habebis exceptionem.ſimiliter vocaui te ad ius,& cum certa die ſtare deberes,magiſtratus te impediuit D vel retinuit te quo minus venires.habebis quidem exceptionē.ſi vero dolo tuo factum eſt, non habebis exceptionem. ſed ſi aliquis puta Titius te detinuit,teneberis quidem ad pœnam,& Titius tenebitur tibi.h.d.vſque ad.l.ſed & ſi quis.Viuianus.

d *Tranſactum.* ſcilicet poſt promiſſionem,non ante: vt infra eo. ſi eum.j.reſpon.& facit ad hoc reſponſum ſupra de in ius vocan. l.neque.§.qui in ius.

e *Siſti.* quo caſu ipſo iure non tenetur, ſed in ſequenti tenetur: ſed ex æquitate datur exceptio: vt infra de verborum obligatio.cum ſtipulatus ſim.& infra loca. & conduc.cum in plures.§. lege dicta.Accurſius.

f *Debet.* ſcilicet in ſorte: & ſubaudi idem in pœna

g *Quis enim de pœna.* quaſi dicat, nullus, vt hîc &.ℨ. de eo quod certo loc.l.finali in fine.&.l.centum.&. C.depoſi.l.quarta. &.ℨ. de arbi.l.Celſus.ij.reſpōſo.&.l. non diſtinguemus.§. itē non eſt. &.ℨ.eo.l.ſi duo.§.fina.&.ℨ.ſi certum peta.l.lecta.§.ſed cum ſortis. E &.ℨ.de libera.lega.l.non ſolum.§.illud.&.ℨ.de operis noui nunciatione.l.prima.§. item quæritur. Argu.contra.ℨ.de verborum obligatio.l. cum ſtipulati ſumus.&. C. de iudi. l. prima. Sed ibi nec ſolutum erat,nec tranſactum quo minus curret vſura. Item arg.contra.ℨ.de eo quod certo loco.l.tertia.§.item Iulianus.ſed ibi non ſoluerat vbi debuerat:& ideo nō habetur pro ſoluto,vel trāſacto.& plenè dicas vt.ℨ.de eo quod certo loco.l.fin.in fine.

h *Negotium tranſactum.* de ſorte

i *Putauerit quis nocere.* in pœna etiam,nedum in ſorte.

k *Muneris.* ad quod inuitus cogitur: vt.ℨ.de mu.& ho.l.ſi quis magiſtratus.& in auth.de defen.ciui.§.interim,colla.tertia.

l *Non potuit.* quia inuitus ad teſtimonium reddendum cogitur: vt hic,&. C.de teſti. ſiquādo.&.ℨ.de tabu.exhi.locum.§. hoc interdictum.verſic.exhibere.&.ℨ.de teſti.inuiti.&.l.lege Iulia.

Inuitus quis teſtimoniū reddere cogitur.

m *Adiuuatur.* Not.iuuari valetudine impeditum: vt hîc,& infra quibus ex cauſis ma.l.ſi cui.in fine. & infra de excuſa.tuto.l.

UNED

non ſolum.§.vltimo.&.ĵ.ad.l. Rho.de iact.l.finali.§.idem iuris. Sed quid ſi potuit mittere procuratorem?argu.huius.l.non obeſt ei ad hoc quòd mittere teneatur.argu.tamen contra infra de mino. Papinianus libro ſecundo reſponſorum ait, exuli. & infra ex quibus cauſis maio. ſed & ſi per.§. aduerſus. ſed ibi ex iniuſta cauſa abeſt.Item argu. contra.ĵ. de diuer. & temp.præſcript.lege.j. ſed ibi in actore q̃ preuidere potuit quando cœpit agere. Itē vnum eſt pro eo: quia vtiles dies ei dantur.aliud ergo ſi contra eum: vt ſufficiat quòd procuratorē poſſit mittere. A

cum enim in tali promiſſione præſentia opus ſit, quemadmodum potuit ſe ſiſtere, qui aduerſa valetudine impeditus eſt? Et ideo etiā lex duodecim tabularū, ſi iudex, vel alteruter ex litigatoribus morbo ſontico [a] impediatur, iubet diem iudicij eſſe diffiſſum. † [b]

Satis ſummatum eſt per ſummarium præcedentis.§.

B Si non propter valetudinē mulier non ſteterit iudicio, ſed quòd grauida [c] erat: exceptionem ei dandam Labeo ait. Si tamen poſt partum decubuerit, probandum erit quaſi valetudine impeditam. Idem eſt & ſi quis furere cœperit. nam qui furore impediatur, valetudine impeditur. Quod diximus ſuccurri etiam ei qui tempeſtate aut vi fluminis prohibitus non venit: tempeſtatem ſic intellegere debemus, ſiue maritima, [d] ſiue terreſtris ſit. tempeſtatem intellegere debemus talem, quæ impedimento ſit itineri, vel nauigationi. Vis fluminis etiā ſine tempeſtate accipienda eſt. Vim fluminis intellegimus & ſi magnitudo eius impedimēto ſit, ſiue pons ſolutus ſit, vel nauigium nō ſtet. [e] C Si quis tamen cum poſſet non incidere in tempeſtatem, vel in fluminis vim, ſi antè profectus eſſet, vel tempore oportuno nauigaſſet, ipſe ſe artauerit: [f] nunquid exceptio ei minime proſit? quod quidem cauſa cognita erit ſtatuēdum. Nam neque ſic artandus ſit, vt poſſit ei dici cur non multò antè profectus es, quàm dies promiſſionis veniret? neque iterum permittendum ei ſi quid ſit quod ei imputetur, cauſari [g] tēpeſtatem, vel vim fluminis. [h] Quid enim ſi quis cum Romæ eſſet ipſo tempore promiſſionis ſiſtendi, nulla neceſſitate vrgen- D

† ſic Flor. vt rectè monuerat Politia.ca.1. Miſcel.ſic loquitur Gell. lib. 20.ca.1. & li. 14.ca.2.malè Budæus diffuſum.not. Cuiac.lib.3. obſ.ca.vlt.

a *Sontico.* morbus ſonticus, eſt morbus nocens cuilibet rei quam quis agere vult: vt.ĵ. de re iudi. quæſitum. &.ĵ. de verbo. ſignifi. l.morbus.

b *Diffiſum.* id eſt differendum.

c *Grauida.* Sed nonne ſe arctauit ad hoc? videtur ergo quòd ei nō proſit:vt.ĵ.eo.§.ſi quis tamen. Sed dic q̃ duplex ratio eā excuſat. prima, quia lex pepercit vitio naturali mulieris:quod vitiū naturale nō imputatur mulieri: vt.ĵ. de dam. infect.l. fluminū.§.vitiū. &.ĵ.ad.l.Aquil.ſi ſeru⁹ ſeruū.§.ſi fornacarius. & arg. contra in auth. de reſti. & ea quæ par. in.xj. men. poſt mor. vi.§.fina. colla. iiij.ibi, porro,&c. Item quia debitū viro reddit, ad quod iure diuino tenetur,quod noſtræ leges imitātur: vt in authen. vt cle. apud pro. epiſ.§.ſi.col.vj.

Leges ius diuinum imitantur.

d *Marina.* aliàs maritima:& tunc expone.i. marina.Accurſius.

e *Vel nauigium non ſtet.* quo flumē traiiciebatur:quos quādoq; pōtones appellam⁹:vt.ĵ. de ſer.ruſt.prædio.l.ſi.

f *Artauerit.* arg.quòd non ſuccurritur ei qui in neceſſitate ſe poſuit: vt diximus.ſ. qui ſatiſdar.cog.ſi fideiuſſor.§.j. & facit infra qui. ad liber.procla.nō licet.l.pe. & quod vi aut clam.l.aut qui.§.j.&.ĵ. de dam.infect.cū poſtulaſſem.in prin.&.ĵ. de adqui.here.is qui. E

g *Cauſari.* id eſt allegare.

h *Vel vim fluminis.* nota, vitatur amaritudo,& ex duobus contrariis fit optimum temperamentum.ſic infra de verbo. obliga. l.continuus.§. item qui inſulam.

i *Patrocinetur.* reſpon.vtique.

k *Anguſtiæ.*i.nimia breuitas temporis. non enim dat tantū exceptionem temporis breuitas, ſed etiam ipſo iure reddit quandoque inutilem ſtipulationem: vt inſtit.de verbo.oblig.§.loca. & infra de verb.obli.continuus.§. cum ita. &.l.fin.§.ſi inter eos. ſecus in legatis: vt infra de lega.j.ſi mihi & tibi.§.ſi quis ſeruos. vel ibi poteſt dici quòd non intra tres primos dies ſtatim hoc præcipiebatur: ſed intra tres proximos dies morti.

l *Periculoſam.* quia flumina creſcebant. Accurſius.

m *Retentus.* & fortè etiam in vinculis: vt.C. qui.ex cau.ma.l.ſi idcirco.vel etiā non in vinculis:vt.ĵ.quod fal.tu.auth.l.interdū. &.l.nouiſſimè.§.j.verſi.quid enim.& hoc ſi magiſtratus iuſtè retineat eū: vt.ĵ.ad legē Aqui.quemadmodū.§.magiſtratus.& de iniur.l. iniuriarum.§.j.in glo.non videtur. aliàs ipſe tenetur quia non venit: & magiſtratus ei tenetur: vt infra de iniur.l.nec magiſtratibus.ſic enim eſt vt in priuato: vt in fine huius legis, & infra l.proxi.

te voluptatis cauſa in municipiū profectus ſit? nónne indignus eſt cui hæc exceptio patrocinetur? [i] aut quid ſi tempeſtas quidem in mari fuit, terra autem iſte potuit venire, vel flumen circumire? Æquè dicendum, non ſemper ei exceptionem prodeſſe, niſi anguſtiæ [k] non patiebantur terra iter metiri, vel circumire. Cum tamen vel flumen ſic abundaſſet, vt impleſſet omnem locū in quo ſiſti oportuit, vel aliqua fortuita calamitas eundem locum euertit, vel præſentiā venienti periculoſam [l] fecit: ex bono & æquo & hîc exceptio ei adcommodanda † eſt.

Impedimentum ſuperueniens facto magiſtratus, dat exceptionem reo: ſecus ſi eſt impedimentum facto priuati cōtingens. Bart.

Simili modo exceptio datur ei, qui cum ad iudicium venire volebat, à magiſtratu retentus [m] eſt, & retentus ſine dolo malo ipſius. nam ſi ipſe hoc adfectauit, [n] vel cauſam præſtitit, [o] non ei proderit exceptio: ſed ipſius quidem dolus ei oberit, cæterorum [p] non oberit, qui malo dolo fecerunt vt retineretur. ſed ſi priuatus [q] eum detinuerit, nullo modo ei proderit hæc exceptio:

III. Pavlvs *libro ſexageſimonono ad Edictum.*

Sed actio ei datur aduerſus eū qui detinuit, in id quod eius intereſt. [r]

Capitalis condemnatio, vel relegatio, eſt iuſta cauſa in iudicio non ſiſtendi. Bart.

IIII. Vlpianvs *libro ſeptuageſimoquarto ad Edictum.*

Sed & ſi quis rei capitalis antè condemnatus [f] iudicio ſiſtere ſe non potuit, meritò huic ignoſcitur. Rei capitalis condemnatum accipere debemus,

n *Affectauit.* Not. aliquid prodeſſe quod deſideratū nō prodeſt: vt inſtit.de excu.tut.§. itē tria:& infra quibus ex cau.ma.l.item hi. & l.qui data. & vt infra ſi quis omiſſ.cau.teſt.l.j. &.l. pen.&.ĵ.de accu. l.hos accuſare. in fin.j. reſpon.

Aliquid cupitum nocet quod ſecus prodeſt.

o *Præſtitit.* delinquēdo poſtea: vt infra eo. ſed & ſi.§.illud.

p *Cæterorum.* ſcilicet magiſtratuū, ſecūdùm Io.vel dic.ſcilicet actorum: quia tunc exceptionē haberet: vt.ſ. tit.j.l.j.§.ſi reus.& hoc innuit ſequens litera.

† Pandect. accommodanda. Taurel.in adnotat.

q *Sed ſi priuatus.* ſcilicet alius quàm actor: vt modo dixi.

r *Sed actio. Intereſt.* Sſ.detentum non eſſe: vt.ſ.tit.j.l.ex hoc edicto.j.reſpon.

Sed & ſi quis.] Casvs. Tu debebas certa die in iudicio ſiſtere te: & ante diem exhibitionis deceſſiſti: quia fuiſti dānatus ad mortē, vel alio modo: non teneberis quidem amodò ad pœnā quo ad fideiuſſorē & defenſorē: quia prodeſt eis. ſed ſi fuiſſes accuſatus tantùm, & nō condēnatus: nō haberes exceptionē.[plane]Si magiſtrat⁹ te detinuit, vel cum funere domeſtico iuiſti, vel captus fuiſti ab hoſtibus, propter quod in iudicio nō ſtetiſti: his caſibus habebis exceptionem. [qvæsitvm] Caſum huius.§.dic duob⁹ modis. Primo modo ſic: Vocaui te ad iudicium, & tu promiſiſti ſtare iuri: & dixi, ego ſtipulor quòd ſi tu non ſtares propter valetudinem, vel propter tempeſtatem, quòd non poſſis mihi obiicere. & poſtea ſubieci, quòd nullam aliam obiiceres. non valet quidem, ſed excuſaberis: quod eſt verum quando renunciatio eſt generalis tantùm. ſecus ſi eſt ſpecialis in omnibus vel in quibuſdam. vnde in expreſſis tātùm valet ſtipulatio: vt ſubiicit Vlpian. & ſecundùm hoc verbum deſerta, eſt nominatiui caſus.& dic deſerta, ſcilicet exceptio. Vel aliter dicas caſum, quia generaliter fuit facta renunciatio: non ſpecialiter: nec hoc caſu valet, quòd ſecundùm caſum deſerta eſt. Item cum tu poſſideres immobilia,& non tenebaris ſatiſdare, ſed ſatiſdediſti: an teneris quæritur. Et reſpon. quòd aut promiſiſti vel ſatiſdediſti errore: & tunc non teneris. aut ex certa ſcientia: & tunc teneris. Viuia.

f *Ante condemnatus.* ſcilicet ante diem exhibitionis: vt hîc, & ſupra qui ſatiſda.cog.l.ſi deceſſerit. ſecus ſi poſt: vt.ſ.qui ſatiſd. cog.ſi vero pro condemnato.quæ eſt contra. [a]

a] Solue vt ibi.

Morte.

qui morte [a] exilióve [b] coërcitus eſt. Dixerit aliquis, Quò ergo [c] hæc exceptio damnato? † Sed reſpondebitur, fideiuſſoribus eius eſſe neceſſariã, aut ſi fortè in exilium [d] ſalua ciuitate abiit, [e] vbi defenſori eius exceptio iſta proderit.

B Si quis citatus vel accuſatus eſt ex cauſa capitali, nõ eſt iuſta cauſa in iudicio non ſiſtendi. ſecus ſi detineatur. h.d.

Illud ſciendum eſt, eum qui idcirco nõ ſtetit, quia capitis reus [f] factus eſt: in ea cauſa eſſe, vt exceptione vti non poſſit. [g] damnato [h] enim datur. Planè ſi vinculis [i] vel cuſtodia militari impeditus ideo nõ ſtetit: in ea erit cauſa, vt exceptione vtatur. Præterea ſi funere quis domeſtico [k] impeditus non venit, debet ei exceptio dari. Item ſi quis in ſeruitute hoſtium fuerit, ac per hoc in iudicium non ſtetit, debet exceptione adiuuari.

Generalis renunciatio caſuum fortuitorum, non valet in iudiciis: ſecus ſi ſpecialiter exprimantur. Bartolus.

Quæſitum eſt an poſſit conueniri [l] † ne vlla exceptio in promiſſione deſerta [m] * iudicio ſiſtendi cauſa facta, obiiciatur. & ait Atilicinus conuentionem iſtã non valere. ſed & ego [n] puto conuentionem iſtam ita valere, ſi ſpecialiter [o] cauſæ exceptionũ expreſſę ſint, [p] quibus à promiſſore ſponte renuntiatum eſt. Item quæritur, quis cum iudicio ſiſtendi cauſa ſatiſdare non deberet, [q] ſatiſdatò promiſerit: an fideiuſſoribus eius exceptio detur. Puto intereſſe, [r] vtrum per errorem ſatiſdatò promiſſum eſt, an ex conuentione. C [ſ] ſi per errorem, dandam fideiuſſoribus exceptionem.

a *Morte*.ſcilicet naturali, vel ciuili: vt ſeruus pœnæ.

b *Exilióve*.id eſt deportatione.& facit.ĵ.de bon.poſ.l.edicto.§. rei autem capitalis.

c *Quò ergo*.aliàs quid ergo.& aliàs, quorſum ergo.& aliàs, quo ergo.ſ.caſu.ac ſi diceret, nil videretur prodeſſe: quia ipſo iure deportatꝰ liberatur: vt.ĵ. de fideiuſſ. ſi debitori. ſed reſpondeo fideiuſſoribus ꝓdeſſe, vt ſubiicit: quia iure cõmuni teneretur. ſ. in contractibus, cũ exceptio reo cõpetens non cõpetit ei niſi integro ſuo ſtatu: vt C.de fideiuſſ. l.j. quæ eſt cõtra. & C. de except. l. defenſiones. & inſti.de repli.§. pen. ADDITIO. Dic quòd hîc eſt ſpeciale, quòd exceptio ſeu defenſio competẽs reo, propter mutationẽ ſtatus trãſit ad fideiuſſorem, ſecũdùm Barto.

† Vide in hunc locum Anto.Aug. Emend. lib. 3.cap.6.

d *Exilium*.ſ. relegationis. ADDITIO. Quãquã mirẽtur quidam exiliũ ſalua ciuitate fieri poſſe: Accurſius tamen rectè interpretatus eſt, qui deſcribere relegatum voluerit, qui ſalua ciuitate exul erat. Cicero in oratione pro A. Cecinna. Nõ adimitur exulibus ciuitas, ſed ab eis relinquitur, inquit, atque deponitur. Nam cum ex noſtro iure duarũ ciuitatum nemo eſſe poſſit: tum amittitur hæc ciuitas denique, cũ is qui profugit, receptus eſt in exiliũ: hoc eſt in aliam ciuitatem. Ouidius quoque cum ſe relegatum diceret, ita ſe verſib. conſolatur:

Ira quidem moderata tua eſt, vitámque dediſti:
Nec mihi ius ciuis, nec mihi nomen abeſt.
Nec mea conceſſa eſt aliis fortuna, nec exul
Edicti verbis nominor ipſe tui.
Arua relegatum iußiſti viſere Ponti,
Et Scyticum profuga ſindere puppe fretum.

Alio tamen loco exulem ſe, quod notius nomen eſt, appellat. *Vade*(libro ait) *ſed incultus, qualem decet exulis eſſe:*
Infelix habitum temporis huius habe. Anto.Auguſtinus.

e *Abiit*.ſcilicet ante diem exhibitionis, & hoc caſu non eſt rei capitalis damnatus: vt.ĵ.de pub.iudi.l.ij.& de pœ.l.ij.

f *Reus*.ſcilicet accuſatus de crimine capitali. ſic.C.de procura.l. reum.&.ĵ.de adqui.here.Pantonius.§.rei.

g *Vti non poßit*.imò videtur quòd hanc exceptionem habeat: vt infra de cuſto.reo.l.ij.§.fin.Sol. exceptionem habet: vt ibi, ſi tamen vltro ſatiſdedit, tenetur: vt hîc. hoc reprobatur ibidem. Vel dic quòd ibi ita impeditus erat, quòd venire non poterat: hîc poterat. vel dic (quod eſt verius) quòd hîc commiſit crimen de quo nunc accuſatur poſtquam promiſerat ſiſtere: ibi verò ante: vt ibi probatur. Arbiter autem excuſatur propter talem cauſam ab arbitrando: vt.ĵ.de arbi.l.arbiter iudicij.

h *Damnato enim datur*.vt.ſ̃.proxi.§.q.d.non accuſato.

i *Plane ſi in vinculis*.facit C.qui.ex cau.maio.l.ſi idcirco.&.ĵ. ex qui.cau.ma.l.ſuccurritur.

k *Domeſtico*. quod dic: vt. ſ̃. de in ius vocan.l.ij.& not.ex hoc quod hîc dicit, &.ĵ. de iudi.l.interdum. quòd vxor [a] eſt domeſtica: & ideo à teſtimonio repellenda: vt C.de teſti.l.etiam.

a] Nota ꝙ vxor, tanquã domeſtica, repellitur à teſtimonio pro marito. cõcor. gl.in. §.ſed ſi filius. inſtit. de teſt. gl. in. l. quicũque. de re mili. lib. 12. C.gl. 1. q.3.§. item idonei.

l *Conueniri*.ſ.de iure per pactũ per quod promiſerat. & dic caſum, ꝙ quibuſdam ſpecialiter renuntiauerat, & poſtea generalẽ clauſulam ſubiecerat: vt hîc apertè dicit, & tamẽ dicit Atilicinus non valere: & eſt ratio, ſecundum M. quia iudicium redditur in inuitũ: & ideo per metũ renũtiaſſe videtur: vt.ĵ.de verb.obliga. inter ſtipulantem.§.j.quod & hic §.videtur innuere poſtea cum dicit ſponte &c. Sed & cõtra hãc rationẽ eſt.ĵ. quod met. cau.l. fin.in prin.& contra Atilicinũ eſt.ĵ.al.l.Aquil.ſi ſeruus ſeruũ.§. inquit lex.in fin. Vel pone caſum, quòd generaliter renuntiauit. & tunc dic deſerta, ſcilicet promiſſione? ſed ſecundùm primum caſum dic deſerta, ſcilicet exceptione.

m *Deſerta*.deſeritur promiſſio, cum non ſeruatur promiſſum: A vel dic deſerta, ſcilicet exceptione: vt modò dixi.

n *Sed & ego*.ſcilicet Vlpianus.

o *Specialiter*.Not.duo neceſſaria: ꝙ exprimantur, & quòd ſpecialiter.i.ſingulariter exprimãtur. ſed hoc non eſt contra Atilicinum. nam & ipſe idem reſpondiſſet. In quo ergo aduerſatur hæc aduerſatiua, ſed? dic in eo ꝙ Atilicinus hoc omiſerat, nec plenè diſtinxerat. ſic & aliàs.ĵ. ad le.Rhó.de iac.l.fi.§. pe.& fi. Item no. quòd quędam dicta ſpecialiter valẽt quę generaliter dicta non valerent: vt.ſ̃.ſi quis ĩ ius vo.nõ ie.l.j.in fi. &.ĵ.de procur.l.nõ ſolũ.in fi. &.l. Põponius.in prin.&.l. qui duos. & C. de neg. geſt. negotium gerentes.&.ĵ.de mino.illud. §.ſi talis. & in auth.de nup.§.ſoluto. coll. iiij. ibi, aut moriẽs non expreſſim &c.in gloſ. nõ expreſſim. & ĩ auth.vt om.ob.iu.ꝓuin.§.arripiat.in prin.col.v.&.ĵ. de lega.iij.l.vxorem.§. fœliciſſimo. in fine illius §. & C. de tempo. appel.l.fi.§. illud. &.ĵ. de dona.l.filiusfa.&.ĵ. de adqui.here.l.ſi quis mihi bona.§. iuſſũ. E contra quę valent ſpecialiter, valẽt & generaliter: vt.ĵ.quod iuſſu.l.j.§.j. &.ĵ. de pact. iuriſgẽ.§.itẽ ſi quis pactus.&.ĵ.cõmo.ſi vt certo.§.nũc videndũ. &.ĵ.man.l.& Ariſtoni.&.C.de præſcript.xxx.an.l.omnes. & C. quando mu.tu.of.fun.poteſt.l.fi. Item quid ſi in iudicio quædã ſunt expreſſa, poſtea generalis clauſula adiecta, an valet in ſpecificatis? Rñ. ſic: quia hîc ſola generalis negatur valere: præterea nõ debet vitiari vtile per inutile: vt.ĵ.de verb.obli.l.j.§.pe. Extrà quæro, an hoc ꝙ debeãt exprimi cauſæ ſingulariter, habeat locũ in quolibet caſu etiã extra iudiciũ, vt in contractibus: vt fuit hîc ſecundũ primã caſus poſitionẽ, ad hoc vt de omni periculo teneatur? & ait M.ꝙ.non, imò in contractibus ſufficiat generaliter ſuſcipere periculũ.& ꝓ eo.ĵ.de pact.iuriſgen.§. itẽ ſi quis pactꝰ. D &.ĵ.man.l.& Ariſtoni. Sed Io.cõtrà. dicit enim eſſe neceſſe omnes ſpecialiter dici: ſicut & in iudiciis: vt hîc, & C.depoſi.l.j.&.ĵ. ad Vell.l.iubemus. etſi alicubi inueniatur ꝙ generale pactum faciat tranſire periculũ: vt inuenitur.ĵ.commo.ſi vt certo. §. nunc videndũ.& aliàs exponit.ſ.ſpecialiter expreſſum. vel aliter.i. periculum per omnẽ culpã interueniẽs: ſiue in latã, ſiue in leuem, ſiue in leuiſſimã: nõ autẽ caſum fortuitum. quæ reſpõſio probatur euidẽter.ĵ.de neg.geſt.l.litis.§.ſi pecuniæ. & in duabus aliis legib.ſeq.& de mag.cõue.l.nõ ſimiliter.&.ĵ.de admi.re. ad ciui. perti.l.ij.§.ſi eo tẽpore. Bul.autẽ idẽ dixit quod Ioã. hoc addito, ꝙ ſi quædam ſpecificentur: ſufficiat generalẽ ſubiici clauſulã. & eſt pro eo in authẽ.vt ſine prohi.ma.debi.& cre.tu.ge.mi.§.præterea igitur.coll.v.& quod dixit hîc Atilicinus negando in iudiciis, prout dixi exceptiõe deſerta, quaſi valeat hoc in cõtractibꝰ: vt.ĵ.ad.l.Aquil.ſi ſeruꝰ ſeruũ.§.inquit lex. & hoc caſu videt̃ approbari. Sed quid ſi dicat quis, ego ſuſcipio periculum caſus fortuiti ĩ me? E Rñ. ſatis exprimitur, vt puto. ſecus ſi diceret, periculum tãtùm: vt dictũ eſt: aliàs nihil operaretur: quod eſſe non debet: vt.ĵ.de leg.j.ſiquãdo.ſed.ſ̃.operatur leuiſſimã ſaltẽ culpam. Quid ergo ſi ſui natura veniat leuiſſima. vt in commodato? Rñ. tunc dicam quòd pactum appoſitum ſuper periculo præſtando, inducit caſum fortuitum: licèt dicat de periculo: arg.d.l. ſiquando.de leg.j.ſed alij dicunt non valere, ar.huius.§.

† Not. tex. iuncta glo. ad hoc ſecũdum Bal. ꝙ confeſſio facta in iudicio, pręſumitur facta ſpõte, & nõ per vim: ideo renũciationes quas faciunt malefactores in iudicio, valent. ita voluit Dy.in. regula quod ſemel. de reg. iur. in ſexto. Bolo.

* ſic Flor.& in vulg.rectè perperã Alcia. diſerta.

p *Expreſſæ ſint*.omnes: quod difficile eſt: vel illæ de quibus nominatim renuntiatum eſt.

q *Satiſdare non deberet*.vt quia poſſidebat immobilia: vt. ſ̃. qui ſatiſda.cog. ſciendum. vel quia priuilegiatus eſt: vt C.de princ. agen.in re.l.fi.lib.xij.& C.de digni.quotiẽs.lib.xij.

Poſſidẽs immobilia, ſatiſdare non debet.

r *Intereſſe*.id eſt differentiam eſſe. Accurſius.

ſ *Ex conuentione*.No.quædam valere ex certa ſcientia, quę facta per errorẽ nõ valẽt: vt hîc, &.ĵ.de fideiuſſ.ſi quis poſtquã.&.ĵ.ſi men.fal.mo.di.l.j.§.ſed ſi mercedẽ.&.ĵ.vt in poſ.le.l.j.in princi.

UNED

&.§.j.&.ꝟ.de noua.ſi quis delegauerit.&.ꝟ.de lega. j. ſi res obligata.&.ſ.de le.&c ſenatuſc.quod non ratione.& C.de iur. & fac. igno.l.error.&.ꝟ.de verb.obli.ita ſtipulatus.Ecōtra quedā valēt etiā per errorē facta:vt.ꝟ.de dā.infect.ſi finita.j.rñ.&.§.Iulianus. &.ꝟ.de arbi.nō diſtinguemus.§.Iulian⁹.&.ꝟ.de cōfeſ.l.nō fatet. A

Facta per errorē quādoque valēt.

n *Submouebitur*.niſi in eo qđ pl⁹ eſt:vt modò dixi.& facit.ꝟ.de eo qđ cer.lo.l.fi.ſi.& de do.exce.apud.§.Labeo.&.ſ.e.l.ij.j.reſpō.

o *Aequè*.duob⁹ modis poteſt legi hic.§.vel ꝗ.ponat duos caſ⁹ tantū,& nō erit.§.idē erit.&c.Caſus primus erit, qñ pater actione de peculio conuentus ſatiſdedit iudicio ſiſti:& incidat in ſtipulationē, quia nō venit: &poſtea cōuētus eſt & exact⁹ filius,qui poteſt principaliter cōueniri: vt.ꝟ.de iudi.l. tā ex cōtractibus. nā nō cōuenitur pater ad pœnam poſtea. & idē ecōtra ſi egit cōtra filiū qui fili⁹ ſatiſdedit,& in ſtipulationē incidit,& poſtea pater fuit cōuētus & exactus.nā nō conuenitur amodò fili⁹ ad pœnā. Secūdò poteſt legi vt ponat quatuor.Primus nō mutatur. Secūdus erit in verbo,cōtra vt ſi ſit primò pœna petita à patre.nā nō petetur poſtea ſors à filio: vt.ꝟ.de pac.do. ſi pater §.ſi mulier.& poſt erit. §.idē erit.& etiā nō mutatur primus caſus ab eo quē prius dixi. & in fi.ſubaudi cōtra.& pones caſum quādo primò ad pœnam fuit facta exactio: vt.ꝟ. per eandem.l.de pact.dot. ſi pater.§.ſi mulier.

p *Egerit*.i.exegerit.

q *Agat*.ad pœnam.

a *Ex cōuentione*.id eſt ex certa ſcientia.

b *Nam & Iulianus*. Nōt.hîc:quod iuris eſt in toto quo ad totum, idē ī parte quo ad partem: & contra.ſic.ꝟ.de vſur.l.qui ſcit.in princ.

c *Plus quàm ſtatutum eſt*.ſ.in intereſſe: vt ecce vltra duplū per errorē promiſit,ſecundū quoſdam:vt C. de ſen. quæ ꝑ eo.l.j. quod eſt falſū: quia illud habet locū vbi quantitas vel res certa eſt in obligatione,vbi pœna nō excedit duplum intereſſe cōmunis:ſed hîc eſt factū.ſ.ſiſtere in iudicio. Alij dicunt ꝗ hîc ſtatuit iudex certam ſummā.ſed hoc eſt falſum: quia iudex ſtatuere nō poteſt ī ciuili:vt.ſ.qui ſatiſd.cog.l.ij.§.fin.ſed in criminali ſic:vt.ꝟ.de custo.re.l.iiij.Tu dic ꝗ ſtatuta eſt à iure quātitas in quā ſatiſdare debet ın intereſſe: vt.ſ.ſi qs in ius vo.l.fi. & ꝗ ſatiſda.cog.l.ij.§.fi. ſi ergo ꝑmiſit vltra vel nomine pœnæ, vel alio modo,diſtīguit vt hîc.

d *Exceptionem*. quā ꝓmiſſor opponit, quaſi pl⁹ ꝗ̄ debuit ꝓmiſerit.

e *Infirmandam*. quia ex certa ſciētia cōuenerūt:nec ob. C. de vſur. l.cum allegas. quia hîc factū erat in principali obligatione:vnde non reducitur ad legitimū modum vſurarū:vt.ꝟ.de act.emp.Lucius.

* plus.

† Per.l.1.C. de ſententiis quæ pro eo quod intereſt.i. ſupra duplum in caſu certo qualis erat hic caſus. Contius.

ſi ex conuentione, [a] minimè dādam. Nam & Iulianus [b] ſcribit, ſi iudicio ſiſtendi cauſa pluris * quàm ſtatutum † eſt, [c] per ignorantiam promiſſum fuerit: exceptionem dari debere. ſi autem ex conuentione tantæ ſummæ promiſſio facta ſit:exceptionem [d] pacti conuenti replicatione infirmādam [e] Iulianus ait.

Culpa vnius ex reis credendi in adquirendo nocet alteri, ſi ſunt ſocij.Bart.

v. Pavlvs *libro ſexagenſimonono ad Edictum*.

SI duo rei ſtipulandi ſunt, & vni debitor iudicio ſe ſiſti cum pœna promiſerit,alter autem impedierit: [f] ita demū exceptio aduerſus alterū [g] dāda eſt, ſi ſocij [h] ſint:ne proſit [i] ei dolus propter ſocietatem.

Si ſunt duo rei,vt pater & filius: non poteſt ab vno peti res, & ab alio intereſſe.Bart. C

Item ſi duo rei promittendi [k] ſint,& vnus ad iudicium non venerit,contempta ſua promiſſione iudicio ſiſtendi cauſa facta: actor autem ab altero rem petat, [l] ab altero [m] pœnā deſertionis: petendo pœnā exceptione ſummouebitur. [n] Æquè [o] ſi à patre facta fuerit promiſſio iudicio ſiſtēdi cauſa ex filij cōtractu,deīde de re actor egerit [p] cū filio:exceptione ſummouebitur ſi cū patre ex eius promiſſione agat. [q] Et cōtra idē erit

ſi filius promiſerit, & actor egerit cum patre de peculio.

Exceptio ſuperueniēs reo, prodeſt fideiuſſori.h.d.vſque ad finē.

vi. Gaivs *libro primo ad legem duodecim tabularum*.

SI is qui fideiuſſorē dedit,ideo nō ſteterit,ꝗ reipublicæ cauſa abfuit,iniquū eſt fideiuſſorē ob alium neceſſitate ſiſtēdi obligatum eſſe,cū ipſi [r] liberū eſſet nō ſiſtere. B

Quj fideiuſſit pro ſeruo, habet eas exceptiones quas haberet ſi ꝓ libero fideiuſſiſſet: ſaluo ꝗ ſeruus reipubl.cauſa abeſſe nō poteſt. B.

vii. Pavlvs *libro ſexagenſimonono ad Edictum*.

SI quis ſeruum in iudicio ſiſti promiſerit, vel alium qui in aliena [f] poteſtate eſt:iiſdem exceptionibus [t] vtitur, quibus ſi pro libero vel patrefamilias fideiuſſit: præterquam [u] ſi reipublicę cauſa abeſſe diceretur ſeruus. † Nā ſeruus reipublicæ cauſa abeſſe non poteſt. [x] Præter hanc autem exceptionem [y] cæteræ, quia communes ſunt, tam in libero homine quàm in ſeruo locum habent.

In ſtipulationibus iudicialibus, vbi eſt dies & pœna, admittitur purgatio moræ intra modicum tempus, ſi ius actoris non eſt factum deterius.Bart.

viii. Gaivs *libro vicenſimonono ad Edictum prouinciale*.

ET ſi poſt tres aut quinq; pluréſve [z] dies quàm iudicio ſiſti D

S I is qui.] casvs. Vocaui te ad ius: & mihi fideiuſ. dediſti ꝗ ſtares in iudicio.nō ſtitiſti,quia abfuiſti cauſa reip.nec tu teneris,nec fideiuſſor tuus tenet̃.

r *Cum ipſi*.ſcilicet reo. & ſic no.quod prodeſt reo, & fideiuſſori prodeſſe debet : vt hîc, & infra de libe.leg.l.ij. & C.de vſur.rei iudi.l.fi.§.fi.& infra de except.l.omnes.

†Hinc ſumpta eſt.l.vlt. ꝟ.de reg.iur.

Fideiuſſori prodeſſe debet qđ reo prodeſt.

S I duo.] casvs. Ego & tu eramus duo rei ſtipulandi,& debitor cōmunis cū eis,promiſit mihi ꝗ ſtaret iuri: & ſi nō ſtaret,pœnā promiſit.tu hūc debitorem impediſti vt nō ſiſteret in iudicio.nō poterō petere ab iſto pœnā quaſi nō ſteterit. &hoc eſt verū ſi ſocij ſum⁹.Itē pone,duo rei ſumus,& ꝓmiſim⁹ creditori noſtro,ꝗ certa die in iudicio ſtaremus,& ego nō iui ad iudiciū.actor vindicat à te rem,& debitū exegit.vult à me petere pœnam.vtrum poſſit,quæritur.& reſpon.ꝗ non poteſt.Viuia.

f *Impedierit*.ſ.ex reis ſtipulādi.ſ.quo minus in iudicio ſiſtat.Acc.

g *Alterum*.ſ.recipientem cautionem de iudicio ſiſti.

h *Si ſocij ſint*.Hoc eſt pro nobis,qui dicimus quòd duo rei nō videantur inuicē fideiubere.nā ſi ſemper videretur fideiubere:fruſtra diceret,ſi ſocij ſint:quod plenè dices.ꝟ.ad Vellei.l.vir vxori. in fi.ſed hoc in reis ſtipulandi nō promittendi procedit. Itē not. quod dicit de ſociis omniū bonorum,vel de illa lite ad minus. E

i *Ne proſit*.qui dolus prodeſſet cū ille qui non impediuit, communicaret quicquid conſequeretur. & ſic no. quòd vnus perdit propter alium.ſecus in legato,vbi nō capax capit propter capacem:vt.ꝟ.de libe.le.ſi is qui duos.& facit.ꝟ.de arbi.ſi duo.

k *Item ſi duo rei promittendi*. hîc caue ſecundum Ioā. quia ſi ſocij ſunt,non diſtinguo,an prius rem vel pœnā exegerit : niſi plus ſit in re,quàm in pœna : vel econtra in pœna : quia tunc quod plus eſt,cōſequitur:vt.ꝟ.de act.emp.prædia.&.ꝟ.pro ſoc.ſi quis à ſocio.ſed in non ſociis diſtinguo:vt ſi primò peto rem , non agam ad pœnam,ſecus econtra:vt.ꝟ.de peti.heredi.l.etiam ſi.§. item ſi quis dolo.&.ꝟ.de ſolu.Stichum aut Pamphilum.§.dolo.

l *Rem petat*.& exigat,ſupple.

m *Ab altero*.ſcilicet & exegit.

S I quis ſeruum.] casvs. Promiſiſti tu dominus ſeruum in iudicio ſiſtere, cū noxaliter te cōueni . poteris illis exceptionibus vti,quib⁹ vtereris ſipro libero promiſiſſes ſtare.ſed ſi ſeruus abſit cauſa reipub.nō poteris vti exceptione: quāuis ſi liber homo abeſſet,vteretur exceptione:& eſt ratio,quia ſeruus &c. Vi.

ſ *Qui in aliena*.vt filiumfami.

t *Iiſdem exceptionibus*. Hoc accipe quando ſeruus poteſt conueniri:qđ eſt in caſu:vt C.vbi cau.fiſ.l.fi.I tem in criminalib⁹:vt.ꝟ. de accu.l.hos accuſare.§.omnibus.Itē & aliàs:vt.ꝟ.de iudi.l. vix. quod vltimum non placet,quia in illa. l. vix , ſunt caſus quando agit,non quando conuenitur. idem & ſi non poteſt conueniri, ſed conuenitur dominus:vt no.ſ.§.ſi ex noxa.cau.aga.l.ij.§.j.

Seruus an poſſit conueniri.

u *Præterquā*.hoc refertur ad alterā partē tātū.ſic & aliàs:vt C.de vſuf.l.fi.&.ꝟ.de cōdic.fur.l.iiij.& facit ad hāc legē.ꝟ.de re iu.l.fi.

x *Nō poteſt*.niſi error cōmunis eſſet:vt.ſ.de off.pręſi.l.Barbarius.

y *Exceptionem*.eſt enim exceptio: vt.ſ.l. proxi. ſicut & aliæ quæ ſunt ſupra eod.l.ij.

E T ſi poſt.] casvs. Conueni te qui caueras iudicio ſiſti cum pœna:& iudex præcepit tibi,vt venires intra .x.dies ad iudicium:tu autem nō veniſti intra.x.dies,ſed veniſti poſt. xiiij. dies vel.xv. an committatur quæque pœna ſcilicet,&vtrum teneris, quæritur.& reſpon.quòd non teneris eam mihi dare.imò habebis aduerſus me exceptionem ſi agam ad pœnam. & hoc verum eſt,ſi ius meum non eſt factum deterius.Viuianus.

z *Pluréſve*.Ad paucos refertur hęc adiectio:vt.ꝟ.de ver.ſig.l.hæc adiectio.aliàs nō liceret pœnitere : vt.ꝟ.loc.ſi in lege.§.colonus. fortè quarta toti⁹.ar.C.de inof.teſta.ſi quis in ſuo.vel dic, duos: ar.ꝟ.de teſti.vbi.Vel dic,ad arbitriū iudicis : vt.ꝟ.de iure deli.l.j.

ſed

UNED

ſed hodie iure nouo videtur, quòd etiã poſt multos dies & menſes poſſit audiri: vt. C. de fideiuſ. l. ſancimus. Vel dic (quod eſt verius) quòd illa in fideiuſſore loquitur: hæc in principali reo tantùm: vt hîc ſequitur. Itẽ alia ratione veniens poſtea auditur, etiã ſi non eſſet hæc lex: quia cum hæc actio detur ad intereſſe: ſi non eſt factum ius actoris deterius, & ſic ſua non interſit: debet veniens audiri, nec debet teneri, quia non venit: vt. s̃. ſi quis in ius vo. l. ij. in fin. & ſic videtur quòd hæc lex nil inducat: ſed dic quòd duo inducit. primum, quia fuit pœna promiſſa certa, & commiſſa quia nõ venit, remittitur ei ſi veniat intra paucos dies. quod non eſſet aliàs: vt j̃. de act. & obli. l. traiecticiæ. §. de illo ſanè poteſt. licèt in hoc quidam cõtradicant, & dicant, ꝑ intereſſe tãtùm fuit promiſſum. ſecus ergo, ſecũdùm eos, ſi certa pœna. Itẽ ſecũdum inducit: quia licèt fecerit actor impenſas, tamẽ non dicitur fieri eius ius deterius quod habet circa actionẽ quã intendit: arg. s̃. de eo per quẽ fac. erit. l. fi. in prin. in quo hæc lex valet ſi veniat intra paucos dies. quaſi enim pro eo habetur ac ſi die ſtatuta venerit: vt ar. j̃. qui. ex cau. ma. l. ab hoſtibus. §. fi. pro his expẽſis tamen poteſt agi ex edicto, ſi quis iùs di. ſi iudex pręceperit venire.

ſe reus [a] promiſit, ſecum agendi poteſtatem fecerit, nec actoris ius ex mora deterius [b] factum ſit: cõſequens eſt dici defendi cum debere per exceptionem. [c]

Vbi obligatio rei principalis eſt nulla, ſimiliter erit nulla obligatio fideiuſſoris. Bartolus.

IX. VLPIANVS *libro ſeptuageſimo ſeptimo ad Edictum.*

SI ſeruus iudicio ſe ſiſti promittat: [d] non committitur ſtipulatio neque in eum, neque in fideiuſſores eius.

Si ſtipulatio facti diuidui in prę-paratoriis iudiciorũ pro parte nõ impletur: committitur ſtipulatio pœnalis in ſolidum mero iure. ſed pro parte, pro qua fuit impleta, obſtat de ęquitate exceptio. Bart.

Si plurium ſeruorũ nomine [e] iudicio ſiſtendi cauſa vna ſtipulatione promittatur: pœnã quidẽ integram cõmitti, [f] †licèt vnus * ſtatus non ſit, Labeo ait: quia verum ſit omnes ſtatos nõ eſſe. [g] verùm ſi pro rata vnius offeratur pœna, exceptione [h] doli vſurum eum qui ex hac ſtipulatione conuenitur.

† l. qui duobus. j̃. de cõdi. & demõſtrat.

* id eſt licet omnes ſtati ſint præter vnum.

a *Si reus promiſerit.* not. quòd reus ſe ſiſti promiſit. ſecus in fideiuſſore: vt modò dixi. Item ſiue ſub certa pœna, ſiue non: vt. s̃. dixi. Item quod dicit ſecum agend, &c. id eſt quia facit ea quæ ſunt. j̃. qui. ex cau. m. item ait prætor. §. fin.

b *Deterius.* vt quia actio tempore non perit realis, vel perſonalis, vel temporalis, vel perpetua. ſecus ſi expenſas facit: vt modò dixi. Sed qualiter dicitur fieri deterius, cum totum perimatur? reſpon. bene: vt infra de peti. here. l. deperditum. & infra de trib. illud. §. ſi cuius. verſi. minus.

c *Exceptionem.* nam ipſo iure erat ſtipulatio pœnalis cõmiſſa, ſed purgatur. quæro ergo quando hęc & quælibet ſtipulatio cõmittatur? Quidã dicunt quòd tantùm lite conteſtata: vt. C. de contrahen. & cõmit. ſtip. nuda. Alij cum potuit facere, & non fecit: vt. j̃. de verb. obli. ita ſtipulatus. tu dic, aut ſtipulatio eſt ſimplex, & tunc pura, id eſt ſine pœna, ſtatim cõmittitur. In diem, quando dies venerit. Et conditionalis, quando conditio aduenerit: vt. j̃. de verb. ſig. l. cedere diem. Si autẽ eſt pœnalis: aut eam præceſſit conditio. hoc modo, ſi Stichum non dederis. x. dabis: & tunc cõmittitur cum dare vel facere poſſe deſiit: vt. d. l. ita ſtipulatus. niſi in quatuor caſibus: vnus, propter perplexitatẽ: vt. j̃. de verb. obl. ſi Titius. Secũdus: vt. j̃. de fideiuſſor. l. fideiuſſor. §. fi. ſed ibi ideo, quia obligationẽ fideiuſſoris precedit obligatio rei. Item alius: vt. j̃. ad. l. Fal. l. j. §. item ſi ita. ſed hoc fauore vltimæ voluntatis. Item alius fauore libertatis: vt. j̃. de manu. teſt. l. libertas. §. j. in his caſibus non expectatur tantum tẽpus, ſed agitur cum potuit facere vel dare, & non fecit. ſi autẽ pactio alia præceſſit: & tunc aut nuda, aut veſtita. primo caſu cõmittitur lit. conteſt. in principali: vt. C. de cõtrahen. ſtipu. l. nuda. ſi verò veſtita pactio præceſſit, cõmittitur quãdo dare vel facere potuit, & non fecit: vt. d. l. ita ſtipulatus. quaſi dicat non ante. nam & alia ſunt neceſſaria vt cõmittatur: ſcilicet vt ſit in mora: ad quod exigitur quòd intelligat ſe debere, vel intelligere debeat: vt. j̃. ſi cert. pe. quod te. & quòd aliquod modicũ ſpaciũ præcedat: vt. j̃. de col. bonorũ. ſi quis filium. §. fi. & ꝑ ita ſit diſtinguendum, probatur. j̃. ad. l. Fal. l. j. §. item ſi ita. & quando dies le. ce. cum ſine præfinitione. Et ea cõmiſſa quando purgatur? Reſpon. triplex eſt hîc opinio. Ait enim M. quòd ſiue ſit pœnalis, ſiue nõ: ſiue in iudicio, ſiue extra: purgatur mora: niſi ſit lis cõteſtata: vt. j̃. de verb. obli. ſi inſulam. vel ius actoris deterius: vt hîc, &. j̃. de arbi. l. ſi cum. in fi. &. l. ſeq. Bul. autem dicit idem in ſtipulatione, puta quæ non eſt pœnalis: vt promittis facere inſulam? vt. j̃. de verb. obli. ſi inſulã. & l.. ſi ita quis promiſerit. §. Seia. &. l. ſeruum. §. ſequitur. ſi autem eſſet pœnalis, tunc non licet purgare: vt. C. de contrahen. & cõmit. ſtip. l. magnam. &. j̃. de ac. & oblig. traiecticiæ. niſi circa iudicia: vt hîc. nam & alia multa ſunt ſpecialia in iudiciis: vt patet in exceptionibus quæ in. l. ij. huius ti. cõtinentur. aliàs enim in contractibus difficultas talis ad incõmodũ pertinet promiſſoris: vt. j̃. de verb. obli. l. ij. §. quædam. &. l. continuus. §. illud. in fi. Item patet, quia liberatur à pœna pro parte, ſatisfaciendo pro parte: vt. j̃. l. proxi. §. j. aliàs contra: vt. j̃. de verb. oblig. ſtipulationum. §. fi. [a] ſed hoc exemplum non valet: vt dixi. j̃. l. proxi. §. j. eſt & aliud ſpeciale: vt. j̃. eo. qui autem. §. j. aliàs contra: vt. j̃. cõmo. ſed mihi. §. in hac. Item niſi circa arbitria: vt. j̃. de arbi. l. ſi cum dies. §. fi. &. l. ſeq. & hanc opi. approbat Io. & nos. Tertij dicunt idẽ, quod M. ſi conditio poteſtatiua pręceſſit pœnalẽ ſtipulationẽ. ſi verò caſualis, tũc id quod Bul. vt ſi nauis ex Aſia venerit, decem mihi promittis? & ſimilia. quod nihil eſt.

Pœna ſtipulationi appoſita, quãdo committitur.

Quando mora commiſſa purgatur.

a] Dic quòd ibi erat in obligatione datio: hic factum. Bart.

SI *ſeruus.*] CASVS. Seruus cõueniebatur ex cauſa nõ licita, in qua nõ poterat in iudicio eſſe: & dedit fideiuſſorẽ. nõ tenet datio fideiuſſoris: adeo ꝑ nec ipſe ſeruus, nec ipſe fideiuſſor teneatur. & hoc dicit. j. l. & alia. j̃. eo. quotiens. [SI PLVRIVM.] Serui mei damnũ tibi fecerunt: vnde me cõueniſti noxaliter: & eos ſiſtere in iudicio promiſi, & non ſtiti vnum. cõmittitur quidẽ tota pœna de rigore iuris: ſed de æquitate dando partem pro illo qui non eſt ſtatus, habeo exceptionẽ contra te, ſi conuenias me pro illis quos ſtiti. Viuianus.

d *Promittit.* ſcilicet illis caſibus quibus in iudicio eſſe non poteſt: aliàs ſecus: vt ſupra eo. ſi quis ſeruum.

e *Nomine.* vt quia ipſi conueniebantur ex cauſa qua poterant: vt. s̃. eod. ſi quis ſeruum. vel dominus noxaliter eorum nomine conueniebatur: vt. s̃. ſi ex noxa. cau. agatur. l. j.

f *Integram cõmitti.* imò pro parte tenetur: vt. j̃. rem ra. ha. ſi procurator. quæ eſt contra. Sed ibi erat intereſſe: hîc pœna, in qua non conſideratur intereſſe: vt inſtit. de inuti. ſtipu. §. alteri. Acc.

g *Omnes ſtatos non eſſe.* id eſt non ſit verũ omnes ſtatos eſſe: aliàs eſſet falſum quod dicit: vt. j̃. de re. du. l. ſi is. §. vtrum. ibi, nam & hoc falſum erit, &c. vel ibi affirmatiua: hîc negatiua. Item eſt hîc arg. ex fi. l. quòd pluralis oratio non geminat ſignificationẽ ſingularis: vel pluralitas nõ cõuertitur in plures ſingularitates. Sed arg. cõtra. j̃. de condi. & demon. l. falſa. §. fi. & de leg. iij. qui concubinam. §. ſi Stichus. ADDITIO. Pro ſolu. huius contra. diſtingue quòd hic pluralitas reſpicit vnum & eundem effectum, licèt communẽ pluribus, videlicet quòd iſti plures ſerui ſiſtantur pro vna cauſa noxali: ideo iſta pluralitas non reſoluitur in ſingularitates: vt hîc, & in. l. quamuis. C. de impu. & aliis ſubſti. ſed quãdo pluralitas reſpicit diuerſos effectus, puta reſpicit diuerſa legata: tunc reſoluitur in ſingularitates: vt probatur in iuribus præalleg. ita diſtinguitur per Bart. & cõmuniter per docto. hic.

Pluralitas an in plures ſingularitates cõuertatur.

h *Exceptione.* Hic cautè diſtingue: quia aut aliquid eſt dandũ vel faciendũ cauſa implẽdæ conditionis: aut ipſa datio vel factũ eſt in obligatione. Primo caſu: aut ab vno vni, puta promiſi tibi fundũ vel legaui ſi quid dares vel faceres: aut à pluribus. Si ab vno, agere non potes ad aliquid, niſi id totũ quod iniunctũ eſt facias: vt. j̃. de cõdi. & demon. qui duobus. &. l. cui fundus. j. reſpon. excipere tamen poſſet ſi poſſideret partẽ illius quod ſibi legauit, & partẽ dediſſet vel feciſſet, ar. huius. §. Si autẽ à pluribus: aut pecunia, aut ſpecies certa: aut incerta: aut factũ. primo caſu quis parte ſoluta cõſequitur partẽ: vt. d. l. cui fundus. j. reſpon. idem in ſpecie certa: ar. j̃. de ſolu. ſi ſtipulatus. §. j. Si incerta, vt hominẽ in genere: pro parte tenetur tantùm: ſed pro parte ſoluta nõ agit, nec liberatur: & ſic nõ dicitur verè impleuiſſe cõditionẽ: ar. j̃. de ver. obli. l. ij. §. quædã. &. l. in executione. §. pro parte. ſi verò ſit faciẽdũ aliquid à pluribus, neceſſe eſt vel ab vno, vel à plurib⁹, vel ab omnibus adimpleri vt aliquid poſſit peti: vt. j̃. de ma. teſt. l. ſi ita fuerit. §. iij. In cõtrario vero caſu ſi vni vel pluribus ſit dandũ, nõ eſt vis: quia nõ poteſt ſcindi: vt. d. l. qui duobus. Secũdo caſu, ſcilicet quando datio vel factũ eſt in obligatione: ſi quidẽ factũ eſt in obligatione, nõ cõtingit liberatio, licèt in aliquo inceperis facere, niſi cõſummaueris: vt. j̃. de verbo. l. ſtipu. nõ diuidũtur. &. l. in executiõe. & hoc ſiue vni ab vno, ſiue plurib⁹ ab vno, vel ecõtra: vt dictis legib⁹. Si verò datio ſit in obligatione, diſtinguitur: aut eſt pecunia, aut ſpecies certa, aut genus. primo caſu liberor quatenus ſoluo: licèt creditor recipere nõ teneatur: vt. j̃. de vſur. tutor. §. Lucius. Idem in ſecũdo. & ſi decedã, quiſq; meorũ heredum tenetur pro parte: vt. j̃. de ſolu. ſi ſtipulatus. §. j. In tertio nõ liberor ſoluẽdo partẽ: nec vnus de heredibus meis ſoluẽdo partẽ

Solutio vni⁹, an alios liberet.

UNED

ſuam, liberatur: ſed eſt in pendenti donec alia pars in eodem homine perſoluatur: vt. ff. de condi. inde. ſi non ſortē. §. fin. & no. ff. de verb. oblig. l. ij. §. j. Et hoc in principalibus. in acceſſoriis, vt in pignore, dic vt. C. de diſtract. pig. l. quandiu. In pœna diſtingue: aut accedit dationi quantitatis, vel ſpeciei, vel generis: & tunc nihil prodeſt partē ſoluere: vt. ff. fami. erciſ. l. heredes. §. in illa. & ff. de verb. obli. l. v. §. vlt. licèt hoc caſu dicat M. ꝙ exceptione repellatur à pœna pro rata ſolutæ partis: ar. huius. §. Si vero in faciendo eſt adiecta pœna: aut eſt indiuiduũ: & tunc eſt idē ac ſi eſſet in dando: vt infra de verb. oblig. ea. §. Cato. ibi, ab omnibus, &c. & l. in executione. §. ij. ſi diuiduũ: adhuc in ſolidũ cōmittitur in iudiciis: ſed exceptio in parte opponitur: vt hîc, &c. ſ. in ius vo. vt eant. l. qui duos. ſed exceptione defenditur: vt hîc. ſecus in cōtractibus, vbi etiam cōmiſſio fit pro parte: vt. ff. de verb. obli. l. ea. §. Cato. Et eſt ratio, vt ibi not. Vel poſſet dici, ꝙ ibi in perſonis heredũ loquitur: ſed aliud in perſona promiſſoris: vt ſit idem quod in dando. Quidam tamē hoc caſu, quādo eſt diuiduũ, diſtinguunt: aut potuit totum facere, & non fecit: aut propter inopiā nō fecit. Primo caſu, in ſolidũ cōmittitur & exigitur: in alio, pro parte committitur & exigitur: vt arg. infra de colla. bo. l. j. §. ſi cum duobus. imò cōmitti pro parte videtur infra rem ra. ha. ſi procurator. quæ eſt contra. ſed ibi erat intereſſe: hîc pœna, in qua non conſideratur intereſſe: vt inſtit. de inuti. ſtipu. §. alteri. Accurſius.

Ratione dubitationis permittitur quod aliàs non permitteretur. Bartolus.

X. PAVLVS *libro primo ad Plautium.*

SI eum iudicio ſiſti promiſero, qui iam tempore liberatus eſſe dicebatur, quia iam actione fortè non tenebatur: [a] actio in me danda eſt, [b] vt vel exhibeam eum, vel defendā, vt veritas inquiratur. [c]

Vbi eſt dies & conditio, expectatur dies: licèt conditio euenerit. hoc dicit.

Homo ſiſti promiſſus, ante diē [d] dolo promiſſoris periit. [e] certo iure vtimur, non antè pœnam peti poſſe, quàm dies venerit. tota enim ſtipulatio in diem collata videtur. [f]

Stipulatio alteri acceſſoria, aſſumit ibi naturam eius cui accedit. Bartolus.

Qui iniuriarũ acturus eſt, [g] ſtipulatus erat ante litem conteſtatā vt aduerſarius ſuus iudicio ſiſtat. cōmiſſa ſtipulatione [h] mortuus eſt. non competere heredi eius ex ſtipulatu actionem placuit: quia tales ſtipulationes propter rem ipſam [i] darētur. iniuriarũ autem actio heredi nō cōpetit. quamuis enim hęc ſtipulatio iudicio ſiſtendi cauſa facta ad heredem tranſeat: [k] tamen in hac cauſa danda non eſt. [l] Nam & defunctus ſi vellet omiſſa [m] iniuriarum actione ex ſtipulatu agere, non permitteretur ei. Idem dicendum eſſe & ſi is cum quo iniuriarum agere volebam, ſtipulatione tali commiſſa deceſſerit. nam non competit mihi [n] aduerſus heredem eius ex ſtipulatu actio. [o] & hoc Iulianus ſcribit. ſecundùm quod & ſi fideiuſſores dati erant: minimè dabitur in eos actio mortuo reo. Idem Pomponius [p] ſi non [q] poſt longum tempus [r] deceſſerit: quia ſi ad iudicium veniſſet, litem cum eo conteſtari actor potuiſſet. [ſ]

Hominē promiſſum debet quis ſiſtere in eadem cauſa quo ad forum, non quo ad facultatem. Bartolus.

XI. VLPIANVS *libro quadrageſimoſeptimo ad Sabinum.*

SI quis quendam [t] in iudicio ſiſti promiſerit, in eadem cauſa [u] eum debet ſiſtere. In eadem autem cauſa ſiſtere, hoc eſt ita ſiſtere, vt actori perſecutio loco deteriori non ſit: quamuis exactio rei poſſit eſſe difficilior. Licèt enim difficilior exactio ſit: tamen

e *Periit.* vt quia occidit eum: vt infra de verb. oblig. ſi ſeruum. in princ. ſecus ſi non dolo eius periiſſet. Nam tunc non tenetur: vt ſupra qui ſatiſda. cog. ſi deceſſerit. Accurſius.

f *Videtur.* ſic infra de verbo. oblig. l. in illa.

g *Acturus.* ſ. deſtinatione. ſic & ff. ſi cer. pet. l. qui pecuniā. Acc.

h *Commiſſa ſtipulatione.* ſcilicet ante litem conteſtatam tantùm.

i *Propter rem ipſam.* id eſt, propter actionem iniuriarũ, quæ nō rem proſequitur, ſed vindictā: vt. ff. de iniur. l. j. §. j. in fin. & ff. de colla. bo. l. cum emancipati.

k *Ad heredem trāſeat.* ſcilicet ſui natura, cum ſit perſonalis & perſecutoria: vt. ff. de act. & obl. l. ex contractibus.

l *Danda non eſt.* ipſo iure. an idē in redhibitoria, vel alia actione curſu tēporis ſublata? Reſpon. non: vt. ff. de conſti. pecu. l. item illa. §. j. ſecundùm Io. & eſt ratio, quia tēpus ipſo iure nō tollit actionē, licèt elidat: vt. ff. de act. & obli. l. obligationũ. §. placet. vnde nihilo minus agitur ex ſtipulatione: vt. ff. eod. qui autem. §. illud. ſed per exceptionē puto eum remoueri per dictam. l. obligationum fere. §. placet. at hîc morte tollitur ipſo iure. Itē not. hîc actionē quæ in locum alterius ſubrogatur, eiuſdem poteſtatis & effectus, eſſe cuius eſt illa in cuius locum ſubrogatur. ſic infra de do. inter vi. & vxo. ſi donāte. §. ſi ſponſus. in gl. ſi. in prin. & ff. de condi. & demō. filiæ. §. Titia. & ff. de iureiu. l. duobus. §. j. & inſtit. de act. §. fuerat. Arg. contra. ff. de pe. here. itē veniunt. §. cum prædiximus.[a] & ff. de iure do. cum in fundo. §. ſi fundus cōmunis. & ſic iſta ratione attenta non ob. ff. de act. & obl. l. ex contractibus. & l. ex depoſiti. & l. conſtitutionibus. ADDITIO. Dic quòd ibi actiones ex contractibus tranſeunt ad heredem: niſi ſint acceſſoriæ illis quæ non ſunt trāſitoriæ: vt hic, ſecundum Bartolum.

m *Omiſſa.* id eſt remiſſa, & per pactum nudum: vt. ff. de pact. ſi tibi decem. §. quædam. ſecus ſi ad tempus omiſiſſet.

n *Nam non cōpetit mihi.* hodie tamē etiā per executorē fit perpetuatio: vt. C. de præſcrip. xxx. an. ſicut. & l. cum notiſſimi in prin.

o *Actio.* ex ſtipulatu.

p *Idem Pomp.* ſed non ſine determinatione, ſcilicet ſi non poſt, &c. quaſi dicat. ſi poſt longum tēpus deceſſit, datur actio. & no. quòd hęc dictio, niſi, quæ eſt hîc: vel, ſi nō, quod valet tantundē, ponit. ſic. ff. de vētre in poſ. mitten. l. extraneo. & ff. de fer. ſi feriatis. & ff. de cuſt. re. l. ij. §. vlt. & C. de trāſac. l. iiij. & ff. de annu. leg. l. Titia. in fi. & ff. de ali. & ciba. lega. l. Stichus nutricis. §. Titia. Ar. contra. ſunt. ff. de manu. teſt. Titia. §. fin.[b] & ſunt hîc arg. ad quęſtionē illam, cum quis promiſit ſe non vēditurum alij niſi mihi. Item ad hunc. §. facit. ff. de arbi. item ſi vnus. ad prin. ibi, ſi multo.

q *Si non.* ponitur pro niſi. Accurſius.

r *Poſt longum tempus.* poſtquam debuit ſiſtere. & dic longum, arbitrio iudicis: vt not. ſ. eo. l. & ſi poſt tres.

ſ *Potuiſſet.* & ita perpetuata eſſet actio: & daretur heredibus, & in heredes.

a] Tu dic ſecūdũ Bart. quòd actio quæ ſurrogatur loco alteri[a], aſſumit naturā primordialē eius, non autē accidētalē: id eſt eam quā habitura eſt ex poſt facto: vt puta quia creſcit per inficiationē. & materiam iſtam ponit plene. l. i. §. hoc autē. ſi quis teſta. lib. eſſe iuſ. fuerit.

b] Dic breuiter ſecundum Guil. quātum ad dictionem niſi, dicēdũ quod aut præcedit oratio negatiua: & dictio niſi, ponit. aut præcedit oratio affirmatiua, & tunc excipit: vt d. l. actiones. C. de trāſac. cũ ſimilibus.

SI eum.] CASVS. Vocauit te Titius ad iudicium: & ego promiſi te ſiſtere in iudicio: tu autem dicebas te liberatum ab illa actione qua Titius te conueniebat: & Titius dicebat, quòd tu non eras liberatus. vtrum teneat te nihilo minus exhibere? quæritur. Et reſpon. quòd teneor, vt inquiratur vtrum ſis liberatus, vel non. [HOMO.] Te ſerui tui nomine noxaliter cōueniebam: tu poſtea eum occidiſti, & ſic eum exhibere non potes in die præfinita, quia iudex præcepit tibi vt eum poſt decē dies exhiberes. teneris quidē ad pœnam, & non teneris ſoluere niſi poſt. xj. dies. [QVI INIVRIARVM.] Aduerſus te actione iniuriarũ egi: & ſtipulatus fui, ꝙ iudicio ſtares: & hoc feci ante litem conteſt. & cum veniret dies in qua ſiſtere debebas, non feciſti: id eſt non veniſti, & ita cōmiſſa fuit ſtipulatio. poſtea deceſſi. nũc quęritur an heres meus poſſit aduerſus te actione ex ſtipulatu agere? & reſpon. quòd heres non poterit agere nec actione ex ſtipulatu pro pœna, nec actione iniuriarum contra te. Sed pone quòd tu deceſſiſti: nunquid potero heredem tuum conuenire? Et reſpon. quòd non: nec fideiuſſorem tuum, niſi fideiuſſor tuus fuerit in mora. tunc enim heres & fideiuſſor tenentur. Viuianus.

a *Non tenebatur.* vel tenebatur fortè. Accurſius.

b *Danda eſt.* imò videtur nō danda: vt. ſ. qui ſatiſda. cog. l. ij. §. ſi quis his. ſed hîc ratione iuris quod nō habebat, impeditur agere: ibi ratione perſonæ: quia in ius ſtare non poterat. Sed pro quo intereſſe? Rñ. pro eo quod probabit ratione expenſarũ, nō debiti à quo erat liberatus: vt. ſ. de eo per quem fac. erit. l. fi. Accur.

c *Inquiratur.* Hîc not. ratione incertitudinis veritatē inquiri: vt. ff. de ac. emp. l. Iulianus. §. ſi quis colludēte. & ſ. ſi quis in ius voc. nō ierit. l. ij. & ff. rem ra. ha. ſi indebitũ. ibi, vt poſſit dignoſci. Acc.

d *Ante diem.* nam ſi poſt diem, ſemper tenetur: vt. ſ. qui ſatiſd. cog. ſi deceſſerit. in fi. Accurſius.

SI quis.] CASVS. Titiũ hominē liberum ſiſtere promiſi in iudicio, & conueniebatur à quodā alio. debeo quidē iſtum Titiũ in eadē cauſa ſiſtere, ſcilicet vt ius actoris non faciā deterius. Vi.

t *Si quis quendam.* ſeruum vel liberum.

u *In eadem cauſa.* Not. etiam liberum hominem exhiberi debere in eadem cauſa: vt hîc, & ff. l. proxi. niſi iuſtis cauſis impediatur: vt. ſ. eo. l. ij. & l. ſed & ſi quis. De ſeruo conſtat quòd ſit in eadem cauſa

cauſa exhibendus: vt.ſ.ſi ex noxa.l.j. &.j. de verbo.oblig.inter ſtipulantem.§.fin.

a *Iudicatus*. id eſt condemnatus.ſic.j.eo.l.fi.

dicendum eſt videri in eadẽ cauſa eum ſtetiſſe. *Nam etſi nouum æs alienum contraxiſſet, vel pecuniam perdidiſſet, videtur tamen in eadem cauſa ſtetiſſe. ergo & qui alij iudicatus [a] ſiſtitur, in eadem cauſa ſtare videtur.

* ſtitiſſe.

XII. PAVLVS *libro vndecimo ad Sabinum.*

Qvi autem nouo [b] priuilegio vtitur, non videtur in eadem cauſa ſiſti. B

Sufficit ab initio intereſſe, licèt deſinat ex poſtfacto. Bart.

Illud tenendum eſt, quòd æſtimationẽ eius quod interſit agẽtis, ad illud tempus referendũ eſt, quo ſiſti debuit: non ad id quo agitur, quamuis deſierit eius intereſſe. [c]

Qui promiſit eum ſiſtere qui non poteſt eſſe in iudicio, non tenetur. Bartolus.

XIII. IVLIANVS *libro quinquageſimoquinto Digeſtorum.*

Qvotiens ſeruus iudicio ſiſtẽdi cauſa vt ipſe litigaturus [d] vel ab alio ſtipulatur, vel ipſe promittit: [e] nec committitur ſtipulatio, nec fideiuſſores tenentur: [f] quia ſeruus conueniri vel conuenire non poteſt. [g]

Stipulatio procuratoris ſuper re domini, in dubio intelligitur facta procuratorio nomine, & ad domini intereſſe refertur. Bart.

XIIII. NERATIVS *libro ſecundo Membranarum.*

Qvi autem.] CASVS. Sed pone quòd Titius nouum priuilegiũ impetrauit: puta quòd nõ teneatur iurare de calumnia. hoc caſu non videor Titiũ in eadẽ cauſa ſiſtere. [ILLVD.] Tu tenebaris mihi redhibitoria, & non reſtabãt niſi octo dies: vnde vocaui te ad ius. iudex præcepit tibi vt poſt quinq; dies venires ad iudicium. nõ veniſti, & ita actio mea amiſſa eſt. cõueni te ad intereſſe: tu dicis ꝙ mea nõ intereſt: cum nõ habebam actionẽ. & ſic volebas quòd inſpiceretur præſens tẽpus. ego autem dicebam vt inſpiciatur illud tempus quo habebã actionẽ. & ſic teneberis mihi ad intereſſe, & condẽnaberis ad intereſſe meũ. vel dic caſum: vt.ſ.eo.l.ſi eum.in fi. Viuia.

b *Qui autẽ non*. vt quia habuit tale priuilegiũ, ne in illa cauſa iuraret de calũnia, vel vt omnino nõ teneretur reſpondere. Sed videtur quòd hoc priuilegium non valeret, quaſi præuentus ſit: vt.j.de iud. ſi quis poſtea? Reſpon. ibi ad ſui poſtulationẽ, hîc non: argu.ſ. quod quiſq; iur. l.iij.in prin. nam & legatus ſi non data opera in legationẽ miſſus fuerit, à cauſis inchoatis antè interim excuſatur: vt.j.de arbi.nõ diſtinguemus. §.item ſi quis Romæ. Alij dicunt quòd hîc impetrauit etiam de cauſa iſta priuilegium: ibi autem de futuris tantùm datum intelligitur: quod puto verum.

c *Quamuis deſierit intereſſe*.ſ.reum ſiſti.poteſt enim eſſe, quòd interfuit mea quãdo debuit ſiſtere, nunc non: vt ſi iniuriarũ aliquẽ cõueniebã, qui poſt deceſſerit poſt longũ tempus in quo debuit ſiſtere. aliàs nec fideiuſſor tenetur: vt.ſ.e.ſi eum.§.fi. Item poteſt eſſe, quia actio tẽporalis erat alia quàm iniuriarũ quã perpetuaſſem. ſed certè imò videtur tẽpus lit.cõteſt.ſpectari: vt.j.commo.l.iij.§.in hac. Itẽ ſi deſierit intereſſe, videtur deſinere teneri: vt.j.man.ſi procuratorẽ.§.mãdati. quæ ſunt cõtrariæ. ſed hîc ſpeciale in iudiciis: vt & alia multa diximus.ſ.eo.& ſi poſt tres. vel dic vt diximus.j.de cõdic.triti.l.iij. nam & aliàs in multis locis quis tenetur, licèt deſierit actoris intereſſe: vt patet per hæc exẽpla.j.de ſer.cor.l.doli.§.fin.&.j.de vi & vi ar.l.j.§. rectiſſimè.&.j.de fur. E inter omnes.in prin.&.j.de euic.l.euicta.§.ſi ſeruus.&.j.de ędil. edict.iuſtiſſimè.§.fin.&.j.de re iudi.ſi kalendis.&.j.de eden.vbi exigitur.§.is autẽ. &.j.de iniu.l.iniuriarum æſtimatio.&.j.ad le. Aquil.l.antepenul. Ar.contra.j.ad exhi.l.tigni.§.fi. & in decre.j. quęſt.j.eos qui.&.j.de rei vindi.ſinautẽ.§.j. [a] Et no.ꝙ vbi morte deſinit mea intereſſe, tũc ipſo iure nõ tenetur fideiuſſor ad pœnã. ſi alio modo, per except.vt.ſ.eo.ſi eum.§.qui iniuriarum.& hîc.

a] Dic ſecũdũm Bart. quòd hîc petitur intereſſe in illis iuribus contrariis petitur res: quia intereſt.

d Qvotiens. *Ipſe litigaturus*. cæterùm ſi tanquam dominus litigaturus ſtipulatur, adquirit domino, & ſic valet. Acc.

e *Promittit*. cum ſit reus.

f *Tenentur*. vt ſupra eo.l.ſi ſeruus.

g *Non poteſt*. hoc regulariter. in caſibus enim & conuenire & conueniri poteſt: vt.j.de ali.& ci.le.ſeruos.&.C.qui legi.per.ha. ſtan.in iudi.l.fin.&.C.ſi per vim vel alio modo.l.j.&.C. vbi cau. fiſ.l.fin.&.j.de iudi.l.vix.& facit.C.de iudi.l.ſeruus.

ff. Vetus.

A SI procurator.] CASVS. Aduerſus te procurator meus agebat & ſtipulatus eſt à te vel ab alio, qui promittebat ſiſtere, ꝙ iudicio ſtaret: & hoc ſine pœna fecit. vtrum valeat talis ſtipulatio? valet: & venit in hac ſtipulatione intereſſe meũ, nõ procuratoris. & videtur ꝙ alteri ſtipulari quis nõ poſſet. ſed dic quòd talis ſtipulatio valet: & venit in hac ſtipulatione intereſſe meũ, nõ procuratoris. idem ſi ſtipulatus à te, pro quanti res erit, promittis ſi nõ ſtares in iudicio. Viuia.

† L.81.j.de verbor.obli.

SI procurator † ita ſtipulatus eſt, [h] vt ſiſtat dumtaxat eum quem ſtipularetur, nõ etiam pœnam ſi ſtatus non eſſet ſtipularetur: propemodum nullius momẽti [i] eſt ea ſtipulatio: quia procuratoris, quod ad ipſius vtilitatem pertinet, nihil intereſt ſiſti. [k] Sed cum alienum negotiũ in ſtipulando egerit, poteſt defendi, nõ procuratoris, ſed eius cuius negotium geſſerit, vtilitatem in ea re ſpectandam eſſe: vt quantum domini litis interfuit ſiſti, tantũ ex ea ſtipulatione non ſtato reo procuratori debeatur. [l] Eadem & fortius adhuc dici poſſunt, ſi procurator ita ſtipulatus eſſet, *Quanti ea res erit*: vt hanc cõceptionem verborũ non ad ipſius, ſed ad domini vtilitatem relatã interpretemur.

C Si promittens iudicio ſiſti, deſiit poſſe conueniri, ſtipulatio euaneſcit. Bartolus.

XV. PAPINIANVS *libro ſecundo Quæſtionum.*

SI tutor iudicio ſiſti promiſerit, [m] & ſtipulationi non obtẽperauerit, [n] & interea pupillus adoleuerit, aut mortem obierit, aut etiam abſtentus ſit [o] hereditate: denegabitur ex ſtipulatu actio. nam & ipſius rei quæ petebatur, ſi tutor iudicatus [p] fuerit, & eorum [q] quid acciderit, non eſſe dandam in eum actionem iudicati probatum eſt. D

h *Stipulatus eſt*. à fideiuſſore. Accurſius.

i *Nullius momenti*. allegando dicit.

k *Intereſt eum ſiſti*. niſi quatenus domino tenetur actione mãdati, ſi ſtipulatus nõ fuiſſet: vt.j.de eden. ſi quis ex argẽtariis.§. pertinere. verſi. procuratori. ſed ratione illius intereſſe non videtur interponi: tamen totum allegando dicit.

l *Procuratori debeatur*. ſed & domino ex hac ſtipulatione vtilis datur: vt.j.de procura.in cauſæ.in fin. & eſt ſpeciale ĩ iudiciis vt per liberã perſonã actio adquiratur. ſecus in cõtractibus: vt. C.per quas perſo. no.adqui.l.j.&.j.de verbo. oblig.ſi ita ſtipulatus fuero. vj. §. Chryſogonus. niſi in caſibus: vt.j.de verbo. obl.ſi procurator præſentis. ſed illam intelligunt quidam, quòd in iudiciis loquatur, & in aliis, quos no.inſtit.de inut.ſtip.§.ei vero qui. ſed in cõtractibus cogitur cedere actionem domino mãdati conuentus: vt.j.de adqui. poſſeſ.l.poſſeſſio quoque.§.fi. Item not.factum procuratoris ad vtilitatẽ domini referri: vt.j.de noui ope.nun.l.ſtipulatio.§. fin. &.j.ne vis fiat ei.l.ij. & de procu.l.qui proprio.§. procurator vt in cæteris. &.j.de in lit.iuran. videamus.§. curatores. verſi.ſi tamen. quod eſt verum ſi tanquam procurator faciat. ſecus ſi tanquam dominus contrahat: vt.j.de contrahen. empt.l.in huiuſmodi.&.l.ſeq.&.j.de adqui.poſſ.ſi me in vacuam.§.penult.

Factũ procuratoris ad vtilitatem domini refertur.

SI tutor. CASVS. Titius erat tutor Seij: & cum immobilia non poſſideret, conuentus fuit nomine pupilli Seij: & ſatiſdedit. & antequam veniret dies in quo Titius ſiſteret, finita eſt tutela, & non ſtetit: nunquid tenetur tutor? & reſpon. quòd tutor non tenetur: imò plus dico, quòd ſi tutor finita tutela condemnatus ſit, non fit executio in tutore. Viuianus.

E m *Promiſerit*. in cauſa pupilli: quia nec ipſe nec pupillus poſſidebat immobilia: vt.ſ.qui ſatiſda.cogan.l.ſciendum.§.tutores.

n *Obtemperauerit*. vt quia pupillus adoleuerat antequã tutorem ſiſtere oporteret. & ordina literã iſtã ita: ſi tutor ſiſti promiſerit, & ita interea pupillus adoleuerit, & ſtipulationi nõ obtẽperauerit: nec enim tenetur: vt.j.de admi.tuto.l. tutor pro pupillo.in prin. aliàs ſi poſſet ei obiici dolus, teneretur ipſe, non pupillus: vt.j.de acti.empt.Iul.§.idẽ Iulianus.in fi.§. Idem ſi culpa, vel mora, vel alia: vt.ſ.eod.ſicut.in fin.&.C.vnde vi.meminerint. in fi.niſi pupillus ſit locupletior: vt.j.quando ex fact.tuto.l.iij.§.dolus.

o *Abſtentus ſit*. per in integ.reſt.& ob hoc non ſtetit tutor.

p *Iudicatus*. id eſt condemnatus. ſic.ſ.eod. ſi quis quenquam.in fi.&.j.de admi.tuto.l.ij. Accurſius.

q *Et eorum*. ſcilicet ſupradictorum: vel quòd adoleuit, vel quòd mortuus eſt: vel abſtentus: quibus primis duabus cauſis cũ finiatur tutela, non fit executio in tutorẽ: vt hic ſubiicit, &.C.quãdo

h

UNED

ex fact.tuto.l.j.&.ʒ.de re iudi.ſi ſe.§.tutor. &.ʒ.de euic.illud.§.j. Et idem in quolibet ſimili adminiſtratore, vt finito officio non fiat in eum executio : vt infra quando ex fact.tu.vel cura. l. poſt mortem.ſecus in procuratore extra iudicia : vt infra de procu.l. procurator qui pro euic.

DE FERIIS ET dilationibus,&c.

Hæc pars de feriis,dictur.ʒ.eod. vſque ad.l.oratione. & in.l.pen.ſequens de dilatio.dicitur in.l.oratione. & .l.more.& .l.fin.

Deſerentem promiſſionem iudicio ſiſtendi cauſa factã & non venientem in ius excuſant nonnunquam feriæ, quieti dies à iudiciis ciuilibus,veluti feriæ meſſium aut vindemiarũ.Excuſant & dilationes petitæ per defenſores, de quarum diuerſis tẽporibus titulus quod pollicetur non præſtat magis quã quod libri primi titulus ſeptimus de aliis modis ſoluendæ poteſtatis, & libri 22. quartus de amiſſione inſtrumẽtorum & lib.27.ſextus, vbi petantur tutores, & lib.29. ſextus, de eo qui coegit teſtari, & lib. 43. duodecimus de veteranis. & 39. ſecũdus de ſuggrũdis. Cu.

†De his Plato dialogo. 2. de legib. Macrob.Satur na.li. 1.c. 16.Gell.lib. 3.cap.17.

*No.quòd feriis poteſt renunciari non ſolũ ex preſſe,ſed etiã tacite. concor.text. in l.ſi feriatis.infra eo. tex.in.c.ſi. ext.eo.

DE FERIIS † ET DILAtionibus,& diuerſis tẽporibus.

TITVLVS XII.

Tempore vindemiarũ vel meſſium nemo compellitur in ius venire : ſi tamen ſponte venerit, & litigauerit , lata ſententia tenet : lata verò contra non comparentem,nulla erit.hoc dicit vſque ad. §.ſed excipiuntur.

I. VLPIANVS *libro quarto de omnibus tribunalibus.*

NE quis meſſium vindemiarúmq; tempore aduerſarium cogat [a] ad iudiciũ venire, oratione diui Marci exprimitur: [b] quia occupati [c] circa rem ruſticam in forum compellendi [d] non ſunt. Sed ſi prætor aut per ignorantiã [e] vel ſocordiam [f] euocare eos perſeuerauerit, hiq; ſponte venerint: ſi quidem ſentẽtiam dixerit præſentibus illis,& ſponte * litigantibus,ſentẽtia valebit, [g] tametſi nõ rectè fecerit qui eos euocauerit. Sin verò cum abeſſe perſeuerauerint, ſententiã protulerit [h] etiam abſentibus illis : conſequens erit dicere ſentẽtiam nullius eſſe momenti. [i] neque enim prætoris factum iuri derogare oportet. [k] Et citra appellationem igitur ſententia infirmabitur. [l]

In hoc. §.& in.l.ſeq.excipiũtur multi caſus, in quibus non obſtãt feriæ.& hoc ſit loco ſummarij.

Sed excipiuntur [m] certæ cauſæ ex quibus cogi poterimus & per id tẽporis cũ meſſes vindemiæq; ſunt,ad prætores venire : ſcilicet ſi res tempore peritura ſit:hoc eſt, ſi dilatio actionẽ ſit perẽptura.Sanè quotiens res vrguet, [n] cogendi quidẽ ſumus ad prętorem venire: verùm ad hoc tantùm cogi æquũ eſt,vt lis cõteſtetur. [o]& ita ipſeis * verbis orationis exprimitur. Denique alterutro [p] recuſante poſt litem conteſtatam litigare, dilationem oratio conceſſit.

II. IDEM *libro quinto ad Edictum.*

EAdem oratione diuus Marcus in ſenatu recitata effecit, de aliis ſpeciebus prætorem adiri etiam diebus feriaticis : † vt puta vt tutores aut curatores dẽtur : [q] vt officia [r] * admoneantur : ceſſantes † excuſationes [ſ] allegentur : alimenta [t] cõſtituantur : ætates [u] probentur : ventris nomine [x] in poſſeſſionem mittatur, vel rei ſeruandæ cauſa, [y] vel legatorum,fideiue commiſſo-

CASVS. Volo tẽpore vindemiarum vel meſſiũ te ad iudicium vocare : & ſi non venias,volo q́ cogaris. nõ poſſum quidẽ hoc facere,vt cogaris:ſed ſi venias , & perſeueres ſponte,& ſententia lata fuerit:valet quidem ſententia. Si nõ perſeueraſti ſponte,ſed te abſente lata fuit ſententia, non valet ſentẽtia ipſo iure.Sequẽtia plana ſunt vſq; ad.l. præſides.Viuianus.

a *Cogat.*i.cogi faciat.ſic.ʒ.de his qui no.infa.furti.§.mandati.

b *Exprimitur.*Hãc orationẽ nõ habemus, ſed eius ſentẽtia eſt tã in feriis:vt hîc,&.ʒ.e.l.ij.q̃ in dilationib⁹:vt.ʒ.e.l.oratione. Acc.

c *Occupati.*bona ratio:vt.C.de agri.& cẽſi.l.j.quid ergo ſi nõ ruſticus fuerit,ſed miles vel clericus, qui procul à rure ſunt? Dicũt quidã,quia hæc cauſa ceſſat,quia occupati,&c. ceſſat prohibitio legis:vt ar.ʒ.de repu.l.ſi.§.pe.&.ʒ.de pac. quod dictũ: & ex duabus legibus.ʒ de rit.nup.l.pe.§.de vno. &.C.de interdicto ma.ſi tutor.Itẽ totũ illud generale quod primò generaliter dicitur,per ſubſequẽs, quia reſtringitur:vt.ʒ.de calum.hæc actio. item.ʒ.de iure immu.l.ſemper.§. negotiatores.&.§.diuus. ſed tu dic cõtra, quia poteſt occupari & auocari per alios, ſcilicet per teſtes vel aduocatos quos tũc nõ poſſet habere.Præterea hæc nõ fuit cauſa finalis circa ipſum vocatũ,ſed impulſiua:vnde nõ ceſſat prohibitio,licèt ceſſet cauſa:ſicut fuit in Calphurnia. nam ſi ibi fuiſſet cauſa finalis, hodie poſſent bonæ mulieres poſtulare:qđ nõ poſſunt:vt.ʒ.de poſtu.l.j.§.ſexũ.Itẽ ꝑ hoc.ʒ.q & à qui.l.proſpexit.

d *Cõpellẽdi.*libell⁹ tamẽ dari põt:vt.ʒ.de adul.miles.§.ſexaginta.

e *Per ignorantiam.*ſcilicet iuris.

f *Socordiam.*id eſt per contemptum iuris,cum illud ſciat.

g *Sententia valebit.* hîc not.tria:primo, quia etſi non ſponte litigarent,tamen ſentẽtia videtur valere:vt.ʒ.de arbi.ſi feriatis.quæ eſt contra.Sed dic quòd ibi dies cõpromiſſi exitura erat.hic non erat exitura dies iudicij. Vel dic q́ & ibi partes cõſenſerunt : ſed arbiter non volebat:vnde fuit cõpulſus.Item ſecundũm Io. no. quòd partiũ conſenſu aliquid de iure relaxatur : vt hîc,&.ʒ.eo.l. ſi feriatis.&.ʒ.de iudi.l.ij.in prin.&. C.de temp.& repa.ap.l.ſi.in fi.Sed an idem in teſte. vt partium cõſenſu poſſit ei ſacramẽtum remitti? dic quòd ſic,eiſdem argumentis:licèt in ſacramento calumniæ a] ſit ſecus : vt.C.de iura.calum.l.ij.§.ſed quia. Item tertium not. quia quod fieri non debet, factum tamen tenet. ſic.ʒ. de interdict.& releg.l. relegatorũ.§.ad tempus. &.ʒ.quando ap.

Partiũ conſenſu aliquid de iure laxari poteſt.

a] Scribẽtes hîc,& præcipue.Bal. dicunt iſtam

ſit.l.j.§.biduum &.ʒ.de re.eo.qui ſub tut.vel cu.l.ſi pupillorum. §.ſi prætor.&.ʒ.quæ in frau.credi.l.j. vel dici poteſt quòd vocatio prima non tenuit,ſed ex quo vocatus cõſenſit ſponte,ex tunc tenet principaliter iudiciũ : quia iuri ſuo renunciauit : quod poteſt:vt.ar. C.de pac.l.pe.&.ʒ. quando ap.ſit.l.ſi.& ſic tenet, cum non ſit contra legem. aliàs non : vt.C.de leg. & con.non dubium.

glo. ſingu. adhoc.quòd poteſt remitti iuramentum teſtibus cõſenſu partiũ: ſed iuramentũ calũniç nõ: quã-uis tacite ſic. l.2.§.quod obſeruari.C. de iura.calũ. iunctis ibi no.Bolo.

h *Protulerit.* lite conteſtata ante ferias.

i *Nullius eſſe momenti.* hoc idem in dilatione quæ vocato datur, vt in medio ſentẽtia lata non teneat:vt in auth. de exhi.& intro. reis.§. ſancimus. col.v.ibi, in medio,&c. Sed nonne debuerũt venire ad allegandũ priuilegia ſua? Reſpon.nõ, ſi certum erat eo tẽpore eos vocari non debere : vt.ſ. de iuriſd.om.iu.l.ſi. ſecus eſt quando eſt dubiũ:vt.ʒ.de iudi.ſi quis ex aliena.&.ſ.ſi quis in ius vo.non ie.l.ij.

*ipſis.

k *Derogare oportet.*imò derogat & corrigit:vt. ſ.de iuſtit. & iur. l. ius ciuile. §. ius prætoriũ. quæ eſt contra.Sed dic illud propter publicã vtilitatẽ. vel dic quòd non derogat vnã ſententiã dãdo : vt hîc.ſed legem faciẽdo ſic,cum legem facere poſſit : vt inſtitu. de iure natu.§. prætorum quoque.

†feriatis.

*rectius,officij admoneantur ceſſantes,&c. nã officij admoneantur, in Pandect. Taurell.in adnotat.

†ceſſantis.

l *Infirmabitur.* id eſt infirma eſſe oſtẽdetur. ſic.C.de reſcin.vend.ſi dolo.&.C.quãdo prouoc. non eſt neceſſe. l. certa.&.C.de prædi.mino.l. & ſi is.Vel dic , infirmabitur quatenus de facto proceſſit & lata fuit.Et ſic not. quòd vbi non tenet ſententia ipſo iure, non eſt neceſſe appellari. ſed ſi appellaretur, an ſententia lata confirmetur dato quòd non proſequatur ? Reſpon.non : vt.ʒ.de appel.ſi expreſſim.niſi in caſu,vt in falſo procuratore qui egit iudicium,& ſuccubuit,& dominus appellauit. nam per hoc ratum habuit : vnde retrotrahitur : vt.ʒ.rem ra.ha. cum minor.§.fin.

m *Sed excipiuntur.*ſcilicet à generali dicto orationis : & ipſa eadem oratio excipit : vt.ʒ.l.proxi.in prin.

n *Vrguet.* ſume argu.quod aliàs prohibitum , ex neceſſitate toleratur.vt.ſ.de offic. con.l.j. & de officio præſidis.l.ſenatuſconſulto.§.ſi quid. Accurſius.

Prohibitum aliquando neceſſitate toleratur.

o *Conteſtetur.*fortè hodie ſatis eſt executoris cõuentio, cum per eam fiat interruptio : vt.C.de præſcript.xxx.an.l.ſicut.

p *Alterutro.*id eſt altero.ſic.ʒ.quemad.teſta.ape.l.ſi in duobus. & infra de pac.reſcriptum.§.ſi pacto.

q *Eadem oratione. Aut curatores dentur.* ad omnes ſequentes caſus ſpeciales ſunt reddendæ cauſæ ſpecialitatis : & hîc erit iſta,ne minorum res pereant.

r *Officia.* id eſt tutores dati, qui officium habere dicuntur : vt in rub.C. quando mu.tut. offi.fun. poteſt. vel dic. id eſt officiales etiam quilibet : ſicut & ſupra de offic. proconſul. ſi in aliquam.§.j.

ſ *Excuſationes.*Ne periculo tutelæ inuitus quis ſubiiciatur.

t *Alimenta.*pupillis à tutoribus:vt infra vbi pu.educ.l.j. & hoc ne fame pereant.

u *Aetates.*quia facilè poſſunt perire ſenes,per quos probantur ætates.ʒ.de Carb. edi.l.iij.§.duæ. quæ probatio valet ad multa: puta ad matrimonia contrahenda.Item ad in integ.re.petendas. Item ad finiendam tutelam,& ſimilia.

Aetas ſenilis ad quid prodeſt.

x *Ventris nomine*. ne mulier fame pereat. idem in Carboniano: vt.ʒ.quis or.in bon.poſ.l.ij.§.dies.

y *Vel rei ſeruandæ cauſa.* videtur hîc q́ in nullo iam proſit hic tit. cum

cum ſemper poſſim petere mitti in poſſeſſionem: quod erit peius ſibi quàm ſoluere: ſed reſtringe ad eum caſum quando eſt debitor ſuſpectus ne dilapidet: vt infra de ap. imperator. Item quando dilatione ſit actio peritura, aliàs non: vt ſupra. l. proxi. & idem dici poteſt in ſequenti ſatiſdatione, de qua dicitur infra vt le. vel fideicom. no. caue. per totum.

a *Damni.* quod celeritatem deſiderat: vt. ꝟ. de dam. infect. l. j.

b *De teſtamentis exhibendis.* ſ. in publicum, & petēdis dari ſine die & cōſule: ne detur materia fabricandi falſum: vt. ꝟ. quemad. teſt. ape. l. ij. §. diem. & facit infra de ap. re. l. fina.

c *Incertum eſt.* vt quia ſub conditione eſt aliquis heres inſtitutꝰ: vel aliàs eſt incertum: vt. ꝟ. de cu. bo. dan. l. j.

d *Patronis.* id eſt qualiter pater à filio, & ecōuerſo: vt in authen. qui. mo. nat. effici. ſui. §. fi. col. vij. & qualiter patroni à libertis & econtra ali debeant: vt ꝟ. de lib. agno. l. ſi quis à lib. §. ſolent.

e *Hereditate.* Et ſic fideicommiſſario reſtituere. nam ſi ante aditam hereditatem decedat, non tranſmittit ad heredem, niſi in caſu: vt. C. de his qui ante aper. tabu. l. j. &. C. de cadu. tol. §. in nouiſſimo. & ſic non eſſet qui eam reſtitueret.

f *Aſpectu atrox.* & ſic ſecūdum M. poteſt iudex ferre ſentētiam vt de facto vidit & ſcit. ſed ſecūdum Io. poteſt de facto ſibi vt iudici cognito, id eſt ſecūdum quod eſt ſibi probatum per teſtes vel inſtrumenta & præſumptiones: vt hic, &. ꝟ. de offi. præſi. illicitas. §. veritas. &. ꝟ. de teſti. l. iij. §. ideoque. ibi. tu magis ſcire, &c. &. ꝟ. fini. reg. l. ſi irruptione. §. fi. & ſimilibus. de facto autem ſibi cognito vt priuato, non poteſt.

rum, vel damni [a] infecti. Item de teſtamentis exhibendis: [b] vt curator detur bonorum eius cui an heres exſtiturus ſit, incertum eſt: [c] aut de alendis liberis, parentibus, patronis: [d] aut de adeunda ſuſpecta hereditate: [e] aut vt aſpectu atrox [f] iniuria æſtimetur: vel fideicōmiſſaria libertas [g] præſtanda.

Hic enumerantur alij caſus in quibus non obſtant feriæ.

III. IDEM *libro ſecundo ad Edictum.*

Solet etiam meſſis vindemiarúmque tempore ius dici de rebus quæ tempore vel morte perituræ ſunt. morte, [h] veluti furti, damni iniuriæ, iniuriarum atrocium: qui de incendio, ruina, naufragio, rate, [i] naue [k] expugnata rapuiſſe dicunrur: [l] & ſi quæ ſimiles ſunt. Item ſi res [m] tēpore perituræ ſunt: aut actionis [n] dies exiturus eſt. Liberalia quoque iudicia omni tempore finiuntur. Item in eum qui quid [o] nundinarum [p] nomine aduerſus cōmunem vtilitatem acceperit, omni tempore ius dicitur.

IIII. PAVLVS *libro primo ad Edictum.*

Præſides prouinciarum ex cōſuetudine cuiuſque loci ſolēt obſeruentur: & debet indicere eas ſicut olim eſt ſtatutum ab anteceſſoribus eius.

g *Libertas.* hoc fauore libertatis.

h *Solet. Morte.* Primò ponit exemplum de morte: vt in furti actione quę moritur cum fure, & de actione legis Aquiliæ, quæ moritur cum dante damnum: vt inſtit. de. l. Aquil. §. his autem verbis. & idem de actione iniuriarum pro iniuria atroci, vel non atroci. hæc tamen tempore tollitur: vt. C. de iniuriis. l. ſi non cōuicij. & idem de actione in factum quæ datur in quadruplum pro eo quod de incendio vel ſimilibus raptum eſt: ſed hæc tempore tollitur: vt ſubiicit, & infra de'incen. rui. nau. l. j. Item ſecundum quoſdam ſimilis actio quæ pro mortuo inferendo proponitur: vt infra de reli. & ſum. fune. l. liberū. in fi. Item no. quod dicitur de morte, poteſt etiam intelligi de morte rei debitę: vt quia erat bos, vel ſimile, cuius interitu reus liberatur: vt infra de verb. obliga. ſi ex legati. de tempore autem dicit, vt quia dies actionis exit. Sed quid hæc lex adiicit primæ in. §. ſi? Reſpon. hic morte & tempore, ibi tempore tantùm. & facit ad hoc. ꝟ. de iure delibe. l. Ariſto. §. fi. & l. ait. §. fi.

i *Rate.* fluuiali.

k *Naue.* marina

l *Dicuntur.* ſcilicet aliqui.

m *Item ſi res.* id eſt actio in rem.

n *Actionis.* ſcilicet perſonalis.

o *Qui quid.* hoc eſt aliquid.

p *Nundinarum.* Puta, accepit pecuniam à vicinis vt ſuū frumentum nō portaret, vt aliij carius venderent: & ſic incidit in. l. Iul. de anno. vt. ꝟ. ad. l. Iul. de anno. l. ij.

Præſides.] CASVS. Poteſtas Bon. debet procurare vt feriæ

ff. Vetus.

A q *Statuere.* ſed videtur quòd nō poſſunt: vt. C. eo. l. à nullo. quæ eſt contra. ſed dic ſtatuere. i. ſtatutas antiquitus ferias indicere. ſic ſupra de offi. procon. l. ſi in aliquam. in princ. ibi. & ferias.

meſſis vindemiarúmq; cauſa tempus ſtatuere. [q]

V. VLPIANVS *libro ſexagenſimoſecundo ad Edictum.*

Pridie [r] kalendas Ianuarias magiſtratus neque ius dicere, ſed nec ſui poteſtatem facere con ſuerunt. [ſ]

B VI. IDEM *libro ſeptuagenſimoſeptimo ad Edictum.*

Si feriatis diebus fuerit iudicatum, lege cautum eſt ne his diebus iudicium ſit, niſi ex voluntate partium: [t] & quò aliter aduerſus ea iudicatū erit, ne quis [u] iudicatum facere, [x] néve ſoluere debeat: [y] néve quis ad quem de ea re in ius aditum erit, iudicatum facere cogat.

Poſt primam dilationem alia dilatio non eſt danda, niſi cauſa cognita. Barto.

C VII. IDEM *libro primo de officio Conſulis.*

Ratione quidem diui Marci amplius quàm ſemel [z] non eſſe dandam inſtrumentorum dilationem expreſſum eſt: ſed vtilitatis litigantium gratia, cauſa cognita † & iterum [a] dilatio tam ex eadem, quàm ex alia prouincia ſecundum moderamen [b] locorum impertiri ſolet: & maximè ſi aliquid inopinatū emergat. [c] Illud

Pridie.] CASVS. Hîc dicitur quòd per duos dies ante terminū magiſtratus ſui non debet ius reddere, nec ſui poteſtatem facere. Viuianus.

r *Pridie.* i. præcedenti die kalendas: quia tūc claudebatur veterū magiſtratuum iuriſdictio, & nouorū incipiebat, licèt prius eligerentur: vt. ꝟ. de cōdi. & de. Publius. Hodie tamē ante aduentum ſucceſſoris duobus diebus deponit cingulū: vt in auth. de admi. §. deponet autem. col. vij.

ſ *Conſuerunt.* ſ. ſi præſens ſucceſſor fuit ei ſuffectus: alioquin poſſet etiā poſt kalendas: vt. ſ. de offi. proconſ. l. meminiſſe. Sed hodie alia eſt ratio quare hoc eſſe nō poteſt. nam die natiuitatis domini, & ſeptem præcedentibus & ſeptem ſequentibus nō poteſt, ſicut ī reſurrectione domini dicitꝛ, vt argu. C. eo. l. oēs. ſed dic ꝙ nō ita forte eſt in natiuitate ſicut eſt in reſurrectione: vt ibi dicitur. Vel dic ꝙ tempore huius legis Chriſtus nō venerat in virginē. vel ibi de reſurrectione: hîc de natiuitate. prima placet. Accur.

† Nota quòd conceſſio maximè ſecundæ dilationis, debet fieri cū cauſæ cognitione. vide Alexā. in l. fi. infra. e. & adde qđ dicit Bol. in l. 1. ſupra ſi quis cau. in ſuis interpretationibus.

D *Si feriatis.*] CASVS. Sententia lata feriatis diebus, non valet: nec aliquis ex ea tenetur illi obedire, niſi partes aliter ſtatuant conſentiendo iudicatis.

t *Voluntate partium.* ſed an idem in feriis in honorem dei ſtatutis, quod hîc in feriis vindemiarum & meſſium dicitur? Reſpon. non: vt. ꝟ. de arbi. idem Pomponius. §. ex compromiſſo. & l. ſi feriatis. quæ ſunt cōtra: quia legem ſuperioris tollere nemo poteſt. infra de arbi. l. nam magiſtratus. ADDITIO. Pro declaratione huius glo. dic ſecundum Bal. quòd per ſtatuta & conſuetudines locorum poſſunt feriæ indici, & indictæ tolli: quia decretalis dicit quòd etiam in feriis ad honorem dei ſeruantur conſuetudines & ſtatuta locorum: vt extra de feriis. c. capellanus. & hoc tangit Odof. ſ. eo. pridie.

u *Ne quis.* ſcilicet reus.

x *Facere.* ſi eſt in faciendo.

y *Soluere debeat.* hoc tantùm ad litigātem: & quod ſubiicit, quo ad iudicem exequentem.

E *Oratione.*] CASVS. Hîc dicitur quòd in cauſa ciuili tantùm vna datur dilatio. ſ. gratia inſtrumentorum exhibendorum: niſi neceſſitas interueniat. tunc enim plures dantur. Secundò dicit quòd ſi impetraui dilationem, & deceſſi: nunquid heredi meo dabitur dilatio? Et reſpon. quòd etiam heredi meo dabitur, cauſa tamen cognita. Viuianus.

z *Semel.* & quod hîc de inſtrumentis dicit, accipe largè: vt infra de fid. inſtru. l. j. & de verbo, ſignifi. notionem. §. inſtrumētorum.

a *Et iterum.* quod ſignificat quotiens opus erit: vt infra titu. j. l. veluti. §. j.

b *Moderamen.* vt ſi eſt ex eadem prouincia, dentur tres menſes. ſi ex contigua, ſex: ſi ex tranſmarina, ix. vt. C. de dila. l. j. ſed cōtra. ꝟ. l. fin. Sol. vt ibi.

c *Emergat.* quę enī de nouo emergūt, auxilio nouo indigēt: vt. ꝟ. de interrog. actio. de ætate. §. ex cauſa. &. ꝟ. de vē. inſpi. l. j. in prin.

h ij

a *Et hic*.ſic & ſi iudex dederit omne edictum,adhuc eius ſucceſſor debet vnum edictum dare:vt.ȷ.de iudi.l.edictum.

M*ore*.] CASVS. Ita ponitur hic caſus vt ſtat in litera: quia dies incipit in media nocte,& in medietate ſequentis noctis finitur:& quod in iſta media nocte fit,videtur fieri in die.Vi.

b *More Romano*. Not. Romano. nam Athenienſes ab occaſu: Babylonij ab ortu: Arabes à meridie,quod eſt nimis abſurdū: vt M. Varro in lib. rerū humanarū,ſecundū Io.& hîc loquitur de die naturali,qui habet.xxiiij. horas:vt dicunt philoſophi,& innuitur.ȷ. ad l.Iul. de adul. l. capite. &.ȷ. de vſuc. l. ideoq;. artificialis autē incipit à mane vſq; ad veſperas, ſecūdum Romanā Eccleſiā: vt in pſal. vel in hymno beati Ambroſij: Lucis creator, &c.ibi,Qui mane iunctū veſperi diem, &c. & in principio veteris teſtamenti:Et factū eſt veſpere & mane dies vnus.Itē illud:Dies eſt ſol lucēs ſuper terram.

Dies naturalis & artificialis differunt.

† Ad hunc locum vide Macrobium lib.Satur.1. ca.3. & Gell. lib.3.cap.2. Ant.Aug li. 4.cap.13.

videndum, ſi defunctus acceperit aliquam dilationem propter inſtrumēta, an ſucceſſori quoque eius dari debeat:an verò quia iam data eſt, amplius dari non poſſit: & magis eſt vt & hîc [a] cauſa cognita dari debeat.

Dies incipit à media nocte, & alia media nocte finitur.Bart.

VIII. PAVLVS *libro tertiodecimo ad Sabinum*.

MOre † Romano [b] dies à media nocte incipit, & ſequētis noctis media parte finitur.itaque quidquid in his vigintiquatuor horis,id eſt duabus dimidiatis noctibus & luce media actum eſt,perinde eſt quaſi quauis hora lucis [c] actum eſſet.

ADDIT. More,&c. Conſtantinus Harmenopolus libro vltimo Prochiri,tit.de verb. ſignific. ita Græcè hoc caput interpretatur: ὅτι ἡμέρα ἀπὸ τῆς ἑβδόμης ὥρας τῆς νυκτὸς ἄρχεται, καὶ τελευτᾷ εἰς ἕκτην ὥραν τῆς ἐπιούσης νυκτός, ὥστε καὶ τὸ πραττόμενον ἐν μιᾷ τούτων τῶν καὶ ὡρῶν, ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ δοκεῖ γίνεσθαι. Cum dies,inquit,à ſeptima noctis hora incipiat,& in ſextā ſequentis noctis terminetur:quod in aliqua harū vigintiquatuor horarum factum eſt, eadem die fieri intelligitur. Septimam horam apud Conſtantinum intelligere oportet nō exactā, ſed incipientem: alioqui tres tantum & viginti horæ eſſent. Ad hæc ſcire oportet veteres dies in duodecim horas diuiſiſſe, totidémque noctes,eáque de cauſa ſextam diei horam ſemper meridiem fuiſſe,ſextam noctis mediam noctem.Maiores tamē æſtate diei horas,vt neceſſe erat,fuiſſe:brumę vero tempore noctis horas cæteris maiores erant.Anto. Auguſt.libr.iiij.cap.xiij.

c *Lucis*.i.diei artificialis:& ponit Ioan.exemplum, cum quis habuit dilationem à iudice vt poſſet ſe etiam media nocte præſentare,vel dare pignora in communi,& ſimilia:ſicut de facto videmus:& ſic facit ad titu.de dila.Secus in cōtractibus:quia ibi tacitè agitur vt ſoluatur in die.ergo habendū eſt pro expreſſo:vt.ȷ.ſi cer.pe.cū quid.Item ſecus in ſententia,quę de die ferri debet:vt in authen.de iudi.§.ſedebunt.col.vj.Sed quidē exponunt, ſedebūt ex neceſſitate vſq; in veſperas.Si autē generaliter velis legē hanc intelligere,multa ſunt exēpla:vt.C.de tranſac.l.nō minorē. &.ȷ. de teſta.l.ad teſtiū.§.poſſe.Item in omnibus his quæ complentur ſi tangatur aliqua hora vltimi diei:vt.ȷ.de teſta.l.qua ætate. &.ȷ. de manu.l.j.&.ȷ. de vſuca.ideoque.& de diuer.& temporal.præſcript.l.in vſucapione.in prin.Item ecōtra in illis in quibus quæritur tempus de momento ad momentum:vt.ȷ.de mino. l.iij. §. minorem.&.ȷ.de actio.& oblig.l.in omnibus.

D*iuus*.] CASVS. Vtrum quis poſſit militare in die feriato? & reſpon.ꝙ ſic.& poteſt inquiri de perſonis etiā cuſtoditis in diebus feriatis.cauſas vero agitari feriatis diebus nō licet in pecuniariis ſi ciuiliter aduerſus te agā,mea dilatio mihi datur:hoc eſt, in cauſa ciuili pro qualibet mea neceſſitate dabitur mihi vna dilatio.ſed ſi accuſo te criminaliter:mihi tantū duę dilationes dantur,tibi verò tres dilationes dantur pro ſingulis neceſſitatibus.

d *A forenſibus*.i. ab his quæ fiunt in foro vbi redditur ius.ſic accipitur &.C.de fide inſtru.comparationes.

e *Militarem*.ſ.armatā,vel inermē.vt legalē:[a] & ſic ſcholares ſcribere & legere poſſunt:vt ar.C.de aduo.diuer.iudi.l.aduocati.

f *Cuſtodiarum*.vel actiuè legas: vt.ȷ. de cuſto.re.l.fi. vel paſſiue, id eſt cuſtoditarū perſonarum:vt videat an habeant quid comedant,vel qualiter iaceant:vt.s̄.de offi.procon.ſolent. in princ. & facit.ȷ.de publi.iudi.l.cuſtodias.

g I*N pecuniariis*.hac.l.duæ dantur regulæ. primæ cōtradicitur: quia pluries dari debere dilatio videtur:vt.s̄.eo.l.oratione. ij.reſpon.&.C.eo.l.j.ibi,& nō facilè amplius quàm ſemel, &c.& .ȷ.de iudi.l.interdum.quæ ſunt cōtra.Sol.ſecundum quoſdā prima datur ſine cauſæ cognitione,vt hîc: alię exquiſita cauſa:vt.ll. contrariis.ſed hoc nō valet:quia nulla ſine cauſæ cognitione datur:vt.C.e.de dila.l.j.in fi.&.l. à procedēte.in fi. eſt enim materia dilationū amputāda:vt.C.de tempo.ap.l.ij.in prin.Alij dicunt ꝙ à principio vnā dari fuit ſtatutū,vt hîc:ſed poſtea propter neceſſitatē ſtatutū eſt vt plures dētur. Tu verò dic quòd prima datur cum leui cauſæ cognitione. nam eoipſo ꝙ petitur, gratia teſtiū vel inſtrumentorū dāda eſt: niſi euidens appareat calūnia.&erit cognitio hęc leuis in moderamine locorū:vt.s̄.eod. eadē. Secūda vero dilatio ita demū datur, ſi probat ſe iuſta cauſa impeditū in prima:vt ar.ȷ.tit.j. ſi quis ex argētariis.§.fi. &.l.ſeq. huic lecturæ bene adaptatur quod hîc dicit,ſingulis cauſis i.rationibus vel impedimentis.nā per ſingulas rationes. i. cauſas quibus fuit impeditus, vnica dat̄ dilatio. Sed in criminali cauſa, de qua loquitur ſecunda regula,nulla exquiſita ratione impedimēti:in ſecūda vel tertia dilatione dabitur dilatio cum eadē cauſæ cognitione qua data eſt prima.i.ſecundū moderamē locorū:& ita, ſi bona fide poſtulari videatur. ſed vlterior cognitio nō adhibetur de probatione impedimēti in cauſa criminali:cum non dicatur,ſingulis cauſis,&c. niſi in ciuili.Itē eſt contrariū primę regulæ,quia plures debēt dari:vt.ȷ.de iudi.ad perēptorium.& in authen.vt cum de ap.cog.§. ſed hoc præſenti.col.viij.quæ eſt.C. de iudi.authen. iubemus.& C.quomodo & quando iudex.authen.qui ſemel.& de iudi. properandū.§.ij.Sol.hîc præſēti & poſtulanti dilatio dabatur:in legibus autē contrariis abſenti ad eius malitiā ſuperandā, & cōtumaciam prę́ſumendā.Item eſt cōtra in authen.de teſti.§.quia vero.coll.vij. vbi vſq; ad quartā productionē datur dilatio. ſed dic ꝙ ibi vna tantū erat dilatio intra quā fiūt ſupradictæ productiones.Vel ſi dicas ibi plures dilationes, vt dixerunt ibi quidam, dicas ſecundam & tertiam dari exquiſita ratione impedimenti. in quarta hoc plus eſt, quia iurat. quinta vero non datur.Secundæ autem regulæ qua dicitur duas vel tres dilationes dari in criminali,eſt contra. ȷ. de adul.l. in crimine. vbi nulla datur niſi cauſa plenè cognita,& tunc non datur niſi vna:ſed ſpeciale ibi propter eius immanitatē.& dicas qđ ſit crimē capitale, vt.ȷ. de bo. poſ.l. edicto.§.rei autē capitalis.&.ȷ.de publi.iudi.l.ij.Item quod dicit in fi.ſed vtrique,&c.ad vtráque regulam refertur: & de leui cauſæ cognitione intelligas:vt dictum eſt.Item not.ex hac lege ꝙ in ciuili cauſa tot actor quot reus habet dilationes: ſed non ſic in criminali.primum tamen fallit:vt.C. de temp. in integ. reſt.l.petendæ.&.C.de dila.ſiquando.&.l.cum à nobis. ſed nos intelligimus legem illam, cum à nobis, in relatione facta imperatori, vbi non datur dilatio:cum omnia plenè inſtructa imperatori remittantur.Item quare plures in criminali dantur? Reſpon. quia non ſic citò ibi eſt currendum:vt.ȷ. de quæſt.l.j.§.diuus Seuerus. &.ȷ.de pœ.l.abſentem.&. C. de requi. reis. l. j. Item ideo plures reo,quia fauorabilior eſt:vt.ȷ. de re.iur. l.fauorabiliores,& quia non ſic inſtructus eſſe potuit vt accuſator: vt. ȷ. de except. do.l. pure.§.fi.

h *Singulis*.vel ſupponit pro eodem pro quo primo.

i *Cauſis*.id eſt inſtantiis:vel.i.capitulis:vel.i.impedimentis:non tamen vltra triennium.

Negotia militaria poſſunt quolibet tempore expediri.Barto.

IX. VLPIANVS *libro ſeptimo de officio proconſulis*.

DIuus Traianus Minicio Natali reſcripſit, ferias à forenſibus [d] tantum negotiis dare vacationem:ea autem quę ad diſciplinam militarem [e] pertinent, etiam feriatis diebus peragenda: inter quæ cuſtodiarum [f] quoq; cognitionem eſſe.

X. PAVLVS *libro quinto Sententiarum*.

IN pecuniariis [g] cauſis omnis dilatio ſingulis [h] cauſis [i] plus ſemel tribui non poteſt:in capitalibus autem reo tres dilationes, accuſatori duæ dari poſſunt: ſed vtrunque cauſa cognita.

uerbiū:qui obſeruāt ſcęſta: malè ſciēt codicē atque digeſta.ita refert hic Iaſo.de quo ſi vis videre ad ſaturitatē: vide ꝑ Iaco.de Alue.in proœ. feu.in.i.& 2. colum.

a] Nota ex gl.iuncto text.quòd eſt licitum ſcholaribus ſtudere & ſcribere diebus feriatis. vnde dicit vulgatū ꝓ

Actor in cauſa ciuili tot habet dilationes, quot reus.

b] Reprobatur ꝑ Bart. & P.& per oēs. C.eo. Ideo dic quòd iuriſcōſultus incēdit hic tractare de editione prout eſt in fieri:& ſic ponitur per gerundiū,quod ſignificat actū:nō autē de ſubſtātia & eius effectu.

DE EDENDO.

Id eſt demonſtrando:ab edo edis dicitur. ſed quare non poſuit ablatiuum, ſcilicet de editione, ſicut poſuit in aliis titulis de pac. & ſimilibus? Reſpon. ideo [b] *vt oſtenderet quandam neceſſitatem imponi edenti, quæ non imponitur paciſci volenti. Item quare non ſubiunxit accuſatiuū.ſ.de edendo actionem? Reſpon.ideo,quia non de ea ſola,ſed de triplice editione tractat. ſ. actionis:vt infra eo.l.1.in princ & inſtrumentorum:vt infra eo.l.1.§. editiones. Item rationum:vt infra eo.l.1.§.rationes.& l.prætor.in princ.ſed actio editur in principio:cætera in proceſſu cauſæ.Item acta ſunt edenda:vt.C.eo.l.ſi apud quem. ſed hic tit.non dicit aliquid de actis. Accurſius.*

Nihil agis vocando aduerſarium in ius & ſtipulando iudicio ſiſti, niſi edas

edas etiam ei actionem & inſtrumenta litis. qua de re agitur hoc titulo ſimul ac de edendis rationibus ab argentario his ad quos ea pertinent. quod iuris obſeruatio decima ſatis diligẽter enarrauit. Excuſabitur ergo iure etiã deſertor promiſsionis iudicio ſiſti, ſi non actionem ei litiſque inſtrumenta is qui acturus eſt, ediderit, id eſt ſi non ea patefecerit ei data etiam facultate deſcribendi. Cuiac.

DE EDENDO.
TITVLVS XIII.

Petitio debet exhiberi reo, vt poſſit declarare an velit cedere, vel cõtendere.h.d. Diuide.primo ponit dictum.ſecũdo rationẽ. tertio declarat dictum . ſecunda ibi, nam ęquiſſimum.tertia ibi,edere.

1. VLPIANVS *libro quarto ad Edictum.*

QVa † quiſque actione [a] agere volet, eam edere [b] debet. nam æquiſſimum * videtur, eum qui acturus eſt, edere actionem: vt proinde [c] ſciat reus vtrum cedere, an contendere vltra debeat: & ſi contendendum putet, veniat inſtructus ad agendum, [d] cognita actione qua conueniatur. Edere [e] eſt etiam copiam deſcribendi facere, vel in libello complecti, & dare, vel dictare. Eum † quoque edere Labeo ait, qui producat aduerſariũ

† Videntur verba paraphraſtica edicti ſub hoc titulo poſiti in albo. Contius.

QVa quiſque.] CASVS. Hac. l. dicitur ꝙ ſi voco te ad ius, debeo demonſtrare actionem qua volo agere, vel te conuenire: vt ſic videas velis litigare, vel non: & vt venias inſtructus ad iudicium, ſi vis litigare. [EDERE]. Iſte. §. ponit. v. modos quibus olim fiebat editio actionis. Primo, ſi conueni te, & feci libellũ: debeo tibi dare libellum vt exemplifices: reddáſque mihi ipſum libellum poſtea. Secundo quòd poſſim tibi dare vt teneas, & nõ reddas. Tertio, vt ego dicam vt tu ſcribas. Quarto, vt ducam te ad aduocatum meum: qui aduocatus dicet tibi qua actione te volo couenire: vt ego dicam tibi mentetenus, & tu retineas mentetenus. [EDITIONES.] Cõuenio te cum inſtrumẽto debiti: & tu petis vt tibi edam inſtrumentum. debeo quidem edere ſine die & conſule: & hoc ne committatur aliquid falſitatis: ſed dies ſolutionis. id eſt in quo debet fieri ſolutio, eſt edendus: quia dies ſolutionis eſt pars inſtrumenti ſicut ipſa quantitas. [RATIONES.] Apud campſorem centum marcas depoſui, quas recepi minutatim. modò volo quòd edat librum, diem & conſulem. nunquid edere debet cum die & conſule? & reſpon. quòd ſic. [EDENDA.] Si ago aduerſus te, debeo tibi edere inſtrumenta quibus vſurus ſum. non autem edam illa inſtrumenta quibus nolo vti. [EDERE.] Inſtrumentum quo continebatur ſtipulatio facta ſub conditione, edidiſti mihi reo: ſed conditionem non edidiſti: non videris ſtipulationem edere. [EIS.] Si minor ſit, vel mulier, vel miles, & non edant rationes: non tenentur ad intereſſe eius qui agit.

Actionis nomen tripliciter capi poteſt.

a *Actione*. largiſſimè hoc nomen actionis ponitur, vt etiam iudicis officium contineat, & ſimilia: vt. j̃. de oblig. & act. l. actionis verbo. aliàs ſtrictè: vt. j̃. de oblig. & acti. l. actionum genera. ſtrictiſſimè, vt in eo. titu. actio in perſonam.

b *Eam edere*. i. eam demonſtrare olim quocunque modo: hodie per libellum: vt. j̃. proxi. §. &. C. de lit. conteſta. auth. offeratur.

c *Vt proinde*. aduerbium temporis, id eſt vt exinde: vel dic vt ex hoc ſciat reus, &c. ſed quomodo poteſt reus hoc ſcire per ſolam actionis propoſitionem? Dic ergo eam edendam ſic vt ſpeciem litis demonſtret: & ita reus ſciet: vt. C. eo. edita. quod fiet ſi duo dixerit cum ipſa actione, ſcilicet rem & cauſam. de re enim patet quòd edi debeat cum actione: ſiue agam actione reali: vt. j̃. de rei vin. ſi in rem. in princ. vbi debet deſignare rem. ſiue perſonali ad aliquam ſpeciem: vt in ea. l. §. & ſi veſtimenta. vbi veſtimentorum debet dici color & numerus. ſiue perſonali ad quantitatem: vt. C. de epi. & cle. authen. generaliter. De cauſa ſimiliter conſtat: vt. C. de edic. diui Adri. tol. l. fi. §. ſinautem aliquis. ibi, arbitrium requiratur & cauſa. &. j̃. de except. rei iudi. l. & an eadem. §. actiones. Rei deſignatio tamẽ fit aliter & aliter. vnde diſtingue: quia aut eſt actio vniuerſalis: vt petitio hereditatis: vt ſumitur. j̃. de rei vin. l. j. in princ. aut generalis, vt neg. geſt. & tutelæ, & ſimiles: aut ſingularis, vt de mutuo & locato, & ſimiles: vt infra pro ſocio. l. pro ſocio arbiter. in prima res eſt vniuerſaliter deſignanda: vt peto à te hereditatem quæ fuit Sempronij: quia ſum eius heres: & hoc per petitionem hereditatis. & ideo quia non ſpecificantur res, euicta hereditate inquiritur per executorem quid debeat reſtitui: & quædam retinentur, vt impenſæ funeris, & ſoluta creditoribus: vt. C. de peti. heredi. l. j. & . l. in reſtituenda. & . l. de hereditate. & . l. fin. §. ſinautem. Item in generali ſufficit rem generaliter dici: vt peto à te vt rationem tuæ adminiſtrationis reddas, [a] quia negotia mea adminiſtraſti: & hoc per act. neg. geſt. ſed iudicio pendente potero quædam perſequi ſimili iudicio perſonali: vt. C. de iud. licet. In ſingulari autem rem ſingulariter deſignari oportet: vt. d. l. ſi in rem. j̃. de rei vin. Item & cauſa talis debet dici qua probata debeat ſequi condemnatio: aliàs quid ſi dicam, peto à te decem, quia eſt rex in Francia: vel quia ego ſum hîc? Certè non ſufficit. Quod autem de cauſa dixi, habet locum in aliis, nõ in actione in rem. ibi enim ſufficit actionem proponi, cum non ſit niſi vnum tantùm dominium, & ex vna cauſa, & non læditur reus: imò ei prodeſt, cum actor omne ius ſuum in iudicium deduxiſſe videatur. j̃. de excep. rei iudi. ſi mater. §. eandem. in fi. §. ſed ſi egi ad librum actione ex empto, oportet dici cauſam [b] quia poteſt eſſe quòd emi, & non cõpetat actio propter lapſum tẽporis: & ecõtra ꝙ competat actio, & non emi: quia mihi ſit ceſſa: ſed non poteſt eſſe ꝙ habeam rei vin. quin habeam & dominium: & ecõtra ſi habeo dominiũ, habeo in rem actionem, vel rei vin. cum idem ſit tempus: & nihil poteſt eſſe in medio inter rei vin. & cauſam: ſed ſecus in perſonalibus actionibus: quia eadem res ex pluribus cauſis deberi poteſt. vnde vt ad eandem cauſam non redeat, actor debet eam ſpecificare: vt. j̃. de except. rei iud. l. & an eadem. §. actiones. cum & aliàs reus non certificaretur. vbi autẽ reus in perſonali admitteret ſine cauſa actionem, ſicut hîc in reali, omne ius deducit in iudicium: vt. C. de anna. except. l. fi. & not. C. ad exhi. l. non ignorabit. [c] Si tamen in reali actor cauſam exprimere vult, cautius eſt vt agens ex alia cauſa non repellatur: vt. j̃. de except. rei iudi. l. ſi mater. §. ſi quis autẽ. Sed nõne idẽ in qualibet perſonali actione: vt actione & re ſpecificata ſemper cauſa intelligatur: vt ago ad. x. conditione certi ex mutuo? Reſpon. non: ſed hoc quod dico ex mutuo, ineſt cauſa. & ſic patet in aliis, vt non intelligatur cauſa, niſi ſpecificetur: at in actione in rẽ, eius cauſa nulla alia eſt quàm dominium, quod omne in iudicium deducit: & ſic prodeſt, non nocet reo: vt dictũ eſt. cauſa enim proxima ſiue immediata vna eſt, ſcilicet dominiũ, licet mediatæ plures, vt emptio & donatio. vnde in reali omne ius deducit in iudiciũ. Item & circa propoſitionẽ actionis quæro, nunquid ſufficit rem deſignari, & cauſam exprimi? Dicit Pla. quòd ſic, quia cauſæ expreſſio eſt idem quod actio. quod nihil eſt. nam hæc tria, obligatio & contractus, & actio, diuerſa ſunt: cum primò cõtractus, ſecũdò obligatio (quæ duo poſſunt dici cauſa) & actio tertiò ſit: vt probatur. j̃. de procur. licet. §. ea. Itẽ alia ratione apparet aliud eſſe cauſam, & aliud actionẽ: quia poteſt eſſe vera cauſa, & tamen actio non eſt vera: vt quia verè contraxi, & fuiſti mihi obligatus: ſed ſoluiſti, vel remiſi: & econtra poteſt eſſe vera actio, & cauſa falſa: vt quia mihi te non obligaſti: ſed iure ceſſo ago: & ſic cõpetit mihi actio. ergo his duabus rationibus aliud eſt cauſa, & aliud eſt actio. Alij verò dicunt quòd ſufficit rem & cauſam dici, duabus rationibus aliis. Prima ſcilicet quia habes effectum quem hæc lex vult, ſcilicet quòd reus ſciat cedat vel cõtendat: vt hic, &. C. eo. edita. Secunda, quia nihil intereſt an res proprio nomine appelletur, an digito oſtendatur, &c. vt. j̃. ſi cer. pet. l. certum eſt. verſi. nam &. Et hoc ſeruatur Bononiæ. & hoc etiam fallit ſecundum eos in illis caſibus vbi ex vna cauſa oriuntur actiones plures quæ electione tolluntur, vbi actio eſt proponenda: vt patet his legibus: vt. j̃. de tribu. l. quod in heredẽ. §. eligere. & de leg. ij. cum filius. §. variis. &. C. de fur. l. j. & ſi ſeruus extero emi ſe manda. l. j. &. C. de codi. l. fi. &. C. de pact. inter empt. & ven. l. cõmiſſoriæ &. j̃. de iureiu. l. duobus. §. exceptio. Legi autẽ. C. eo. edita. quæ dicit actionem demonſtrare ſpeciem futurę litis, reſponde: verum eſt: ſed non ſolùm actio, ſed alia ſunt quæ demonſtrant ſpeciem futuræ litis: ſicut vna eſt via quæ ducit Romam, ſed nõ ſola. & huic præſenti legi dicere poſſunt quòd eam edere debet, vel aliquid ſimile facere. & in hac ſententia eſt Io. & Azo, & alij: ſed certè videtur ſatis, actiones ſemper edi per hanc. l. in prin. & in fin. j. reſpon. &. j̃. de admi. tu. l. quotiens. §. item ſi temporali. nam poteſt intereſſe rei alia ratione: quia fortè proponet actor actionem ineptam [d] qua propoſita ſciet ſe contendere poſſe: vt. j̃. ſi men. fal. mo. di. l. j. §. ij. Item & aduocatos decentes exigit prętor gratia honoris: licèt per ſeipſos aliqui ſua poſſunt proponere negotia: vt. j̃. de poſtu. l. j. in princip. & hoc in multis ſeruatur prouinciis, vt ſine actione propoſita nemo experiatur. Item no. vnã proponere debet tantùm, non plures: vt. j̃. de reg. iur. l. nemo ex his. §. quotiẽs. niſi in caſu: vt. j̃. quorum leg. l. j. §. quia autem nonnunquam. ſed ſecus in exceptione: vt infra de except. l. nemo.

a] Cõſultus diceret, peto te cõdẽnari vt reddas rationẽ, & reliqua reſtituas. Bart. & Iaſon.

b] Reprobatur, quia ſufficit libellũ præſumptiuè concludere. Bart. P. Alex. & Iaſ.

* Super iſto verbo deficit vna glo. cuius verba ſunt hæc. 1. ob naturalẽ ęquitatẽ quę mutari non poteſt: vt in. §. ſed naturalia. inſti. de iu. na. gen. & ci. & de iſta gl. quæ hic deficit, meminit Bolo. hic in ſuis interpretationibꝰ: quẽ videas.

† Vide Angel. Politianum in Miſcella. c. 82. & Alciatum in fine lib. 2. diſpunct.

c] Imò eſt in l. neque. eo. tit. Alexan.

d] Diſplicet B.B Ful. P. & Ale. licet An. & Iaſ. ſequãtur.

d *Ad agendum*. id eſt ad defendendum. ſic econtra. C. de teſti. l. j. ſic &. j̃. de re iudic. ſæpe.

e *Edere*. ſcilicet actionem. & no. quia patet per hunc. §. & per. l.

UNED

ſuum ad album, [a] * & demõſtret quod dicturus eſt: vel id dicendo, quo vti velit.

Inſtrumenta debent edi ſine die & conſule: in rationibus verò ſecus. Bartolus.

Editiones [b] ſine die & conſule [c] fieri debent: [d] ne quid excogitetur † è die & conſule, & prælato die fiat. Diem autem & conſulem excepit prætor, quo inſtrumentum conſcriptum eſt, [e] non in quem ſolutio cõcepta eſt. nam dies ſolutionis, ſicuti ſumma, [f] pars eſt ſtipulationis. **B** Rationes tamen cum die & conſule edi debent: quoniam accepta & data nõ aliàs poſſunt apparere, [g] niſi dies & conſul fuerit editus.

Ea ſola quibus quis vſurus eſt in iudicio, edere debet aduerſario: nec dicitur ediſſe niſi totum cõtractum ediderit: & non edenti aliquãdo parcitur propter ætatẽ, ſexum, vel ruſticitatem. hoc dicit.

Edẽda [h] ſunt [i] omnia quę quis apud iudicẽ editurus eſt: non tamen vt & inſtrumẽta quibus quis vſurus [k] non eſt, compellatur edere. Edere [l] non videtur, qui

C. de dig.l.quotiens. lib.xij.quòd olim non erat neceſſe poni in libello actionem: ſed ſufficiebat etiam ſine libello eam certificare, niſi in illuſtribus conuentis: ſed hodie contra: vt.C.de lit. conteſt.authen.offeratur. **A**

a *Ad album.* aliàs ad alium, ſcilicet aduocatum vel aliquem iuriſconſultũ: qui ſcilicet aduocatus demonſtret quid dicturus eſt actor aduerſus reũ. Vel dic, ad alium: puta fideiuſſor reum pro quo fideiuſſerat, ducebat ad creditorem: vt inquantũ creditor fideiuſſorem conueniret, in tantum conueniat ipſe fideiuſſor reum. Et quod ſubiicit, vel id dicẽdo, ſcilicet aduocatus: vel repete, edere eſt vel id dicendo, &c. Et not.ꝙ totus hic.§. poſſet legi de editione inſtrumẽtorum: niſi eſſet hic verſus: vel id dicendo, &c. Nam ſufficit dicere, hoc inſtrumento vtar, niſi exemplum edam: vt.§.editiones.

* Et demõſtret ex quo edicto acturus ſit. Cuia. li.8.obſ.c.15.

† Not. quòd eſt obuiãdũ fraudi, inquantũ fieri poteſt.

b *Editiones.* ſcilicet inſtrumentorum publicorum: & ſic facit tranſitum ad ſecundam ſpeciem editionis.

c *Die & conſule.* hæc debent apponi in inſtrumentis: aliàs non valent: vt in auth. vt præ.no.impe.in princ.&.§.j.col.v.nõ tamẽ exhibẽtur, ne detur materia falſi fabricandi: vt hic, &.ʒ.quemad. teſta.ape.l.ij.§.diẽ.&.C.de fideicom.l.fi.in medio legis. Ne quid fiat. repete prolato die, id eſt mutato ſiue prolongato: vt patet. **C** ʒ.de fide inſtru.l.repetita. & hunc.§. accipe ſecundum Io. & H. quando reus petit ab actore vt exceptionẽ ſuam inde fundet: & econtra quando actor à reo ad ſuam replicationem iuuandam: quod poteſt ſecundum eoſdem, etiam ſi non vtatur: vt.C.eo.l. non eſt nouum.&.l.fin.&.l.iuſtum. ſed ſecundum Azo. intellige hunc.§.quando reus ab actore vtente, vel ecõtra, petit: vt videat qualiter faciat pro producente cum eo vtatur: non autem petit vt inde ſe iuuet ſi alius non vtatur: vt.C.eo.l.qui accuſare.& dictæ leges à Ioanne inductæ loquuntur in rationibus quæ cõmunes ſunt. Vt plenè ergo ſcias, diſtingue an ſint acta quæ edi petuntur: de quibus hic titulus nihil dicit: & tunc edenda ſunt in totum, id eſt cum die & conſule: vt.C.eo.l.ij.quę expedit edi coram iudice appellationis: vt.C.de ap.l.à proconſulibus. &.l.ne cauſas. vel quia dudũ abfuerat actor vel reus: vt.C.de iudi.properandum.§.ſi quidem. vel quia cauſam delegauit adminiſtratoribus tantùm audiendã: vt in authen. vt defun. ſeu fu.§.illud.col. v. vel quia teſtes petuntur publicari: vt.C. vt lit.pen.l.ij.de quibus actis nihil in hoc titu.dicitur. **D** Aut ſunt inſtrumenta: & tunc aut ſunt cõmunia: & tunc eo toto ſimiliter edenda ſunt cum die & conſule: vt.ʒ.fami.erc. ſi quæ ſunt cautiones. &.C.eo.procurator. ſi autem propria alicuius eorum, aut petit alius edi tanquã propria: puta per actionẽ in rem, & ad exhibendum: aut vt de falſo redarguat alio vtente: aut vt videat an poſſit inde probari intentio aduerſarij vel non quando vtitur: aut vt inde fundet intentionem ſuam vel exceptionem vel replicationem alio non vtente. primo caſu totum, ſecundo idem: vt.C.de contrahen. & commit.ſtipu.l. optimam. in fin. hîc tamen ſubdiſtinguetur: aut circa diem & conſulem dicit falſitatẽ: & tunc obtinet quod dixi: aliàs non. vnde de hoc dico cum diligẽter interrogari in quo falſum dicere velit: vt argu.ʒ.de iniur.l. prætor. in princip.&.ʒ.de dolo. ſed ſi ex dolo.§.vlt. in tertio dic exhiberi ſine die & cõſule: **E** vt hic ſecundum Azo. In quarto eſt opinio. nam dicunt quidam quòd actor reo debet edere ad adiuuandam & probandam exceptionem, & reus actori ad probandam replicationem, etiam ſi non ſit vſurus qui edit. & ſic intelligunt. C.eo.l.fin.&.l.iuſtum. &.l.non eſt nouum. &.C.de fide inſtru. l.illatæ. non autẽ ad intentionem probandam, niſi in caſibus: vt in fiſco: vt.ʒ.eo.l.iij. Item in argentario: vt.ʒ.eo.l.argentarius.j.reſpon.& quãdo reus eſt vſurus: vt.ʒ.ea.l.§.edenda ſunt. Alij, vt Azo, dicunt quòd nec reus actori, nec econtra edunt: vt principaliter inde iuuetur ille cui editur alio non vtente: niſi in caſu vno alio non vtente: vt infra eod.l.iij. ſed vt videat an ex eo fiat plena probatio pro producente: & hoc quando eſt eis vſurus, aliàs non: vt.C.eod.qui accuſare.& quod dicitur in d.l.illatæ. &.C.eo.l.fin.&.l.non eſt. &.l.iuſtum. in rationibus intelligunt: quæ quia ſunt quaſi communes, ſunt edendæ hincinde: licèt non ſit vſurus aduerſarius.

An & quando inſtrumenta in totum ſunt edenda.

argu.ʒ.l. prætor.§.j. non dico quòd ſint communes: quia idem tunc eſſet quod in inſtrumentis communibus: vt dixi. Sed quo iure compellitur quis ad huiuſmodi editiones quando faciendæ ſunt? Reſpon. officio iudicis. & ſi ad præceptum iudicis non ediderit, actione in factum ad intereſſe tenetur: vt.ʒ.eo. vbi.§.fi.& dic vt ibi. Item quid ſi ſponte iudici obtulerit inſtrumentum ex quo aduerſarius iuuari poſſet? Reſpõ. iuuatur eo ad inſtar teſtiũ [a] quos cõtra ſe producere nemo tenetur: vt. C. de teſti. l. nimis. ſi tamen produxerit, creditur eis: vt.C. de epi. & cle. authen. ſed iudex. cum inſtrumẽtorum & teſtium ſit ſimilitudo: vt. C. de fide inſtrum.l.in exercendis. Item nunquid nomina teſtium debent edi & tabellionũ? Videtur quòd non: quia falſitas poſſet cogitari. Item ſecundò, quia ſi dies ſolutionis eſt ideo edendus, quia eſt pars ſtipulationis: ergo econtra non editur quod non eſt pars ſtipulationis, licèt ſit pars eius inſtrumenti. Econtra quòd ſic: quia eſt vſurus dictis nominibus vtendo [b] ipſo contractu vt ſolenni. Item quia ſolus dies & conſul de ſubſtantialibus cuiuſlibet inſtrumẽti excipitur, & de non ſubſtantialibus ſtipulationis: ergo cętera non ſunt excepta. & hanc approbo. Accurſius.

a] Iſtam gl. no. Bal. ꝙ teſtis eſt pars inſtrumenti. Bolog.

b] Bart. hic dicit iſtam gl. non eſſe alibi: & ſic eã facit ſingu. ad hoc quòd inſtrumẽtũ pducẽtũ probat contra pducentem etiã ſi ptẽtetur ſe non pducere niſi inquantũ facit pro ſe. Bolo.

d *Debent.* vel reo ad exceptionem, & actori ad replicationem, etiam non vſuro. ſed ſi vſurus, tunc totum: [c] vt.ʒ.§.edenda. ſecundum Io. tu dic quòd hic vtitur: vt hîc notatur.

c] Male loquitur, imò ſine die & conſule: ſecũdũ Bart. & alios.

e *Conſcriptum eſt.* econtra eſt in accuſatione vt edi debeat dies commiſſi criminis, ſed dies conſcripti ſiue dati libelli ſic.vt.ʒ.de accu.l.libellorum.

f *Summa.* id eſt quantitas. idem & ſi ſpecies dicatur in inſtrumento contineri: & quod dicit, ſtipulationis. id eſt inſtrumenti in quo continetur ſtipulatio. quod ex eo probatur, quòd ſit dies vt ſumma edendus: quia qui ante diem vel poſt ſoluit, minus vel plus ſoluere dicitur: vt infra de verbo. ſignifi.l.minus.&.l.ſi cui.§.minus.& inſtit. de act.§.tempore.

g *Apparere.* ſcilicet commodè vel facilè: vt.ʒ.de verbo. ſignifi. nepos. Nec enim melius poſſunt reduci ad mentẽ accepta & data quàm declarato quo die ſingula facta ſunt. Sed cur ſecus in inſtrumentis, cum ibi eadem ratio ſit? Reſpon. hæc non eſt ſufficiens ratio: imò hæc, quia quodammodo meum peto mihi edi: vt.ʒ.eo.l.prætor.§.j. ſed nec hæc: ſed eſt neceſſe quòd me mandante factæ ſint, vel procuratore meo: vt.ʒ.eo.l.ſi quis ex argentariis.§.ex hoc edicto. verſi. pertinere. Nã ſi hæc ratio ſufficeret, quia quodammodo meum poſtularem: iam diem & conſulem teſtamenti peterem, cum quid mihi eſt ibi relictum: quia eſt quodammodo omnium eorũ quibus ibi eſt aliquid aſcriptum. vt.ʒ.quemad.teſta.ape.l.ij.in princ. ſed tamen hoc eſt falſum: vt. C.quemad.teſta. ape.l.iij.&.ʒ.quemad.teſta.ape.l.ij.§. diem. ſed arg.contra.C.de his qui.vt indig.l.cum Silanianum.in fi.

h *Edenda.* hoc primum & ſecundum reſponſum duobus modis intelligitur.

i *Sunt.* ſcilicet in prin.cauſæ parum poſt lit.conteſt.vt innuit ſequẽs verbũ futuri temporis.ſ.editurus & vſurus, ſecundũ quoſdam. Itẽ eſt facienda copia legendi & deſcribẽdi ei cui eduntur: vt.ʒ.ad.l.Fal.l.pe.§.fin. &.ʒ.quemad.teſt.ape.l.ij.§.diem.&.ʒ.de bo.auth.iud.poſ.l.fi. Item not.ꝙ arg.huius.§.dicunt quidã quòd poſt atteſtationes publicatas non poſſunt produci inſtrumenta niſi prius ediderit. tu dic [d] cõtra, cum quęlibet exceptio perẽptoria proponatur: vt. C.ſen.reſcin.nõ poſ.l.peremptorias. & quod hîc dicit, expone edẽda ſunt omnia. ſ.aduerſario quæ iudici editurus eſt. q.d. nõ iudici tantùm ſit editio: ſed etiã aduerſario: non tamen diei & conſulis, ſecundũ Azo. Sed Io. in totũ [e] quando eſt vſurus: vt.ſ.e.§.editiones. ſecus in teſtibus: quia poſt publicationem nõ producuntur: quia ibi falſitas timeri poteſt: vt in auth. de teſti.§.quia vero.col.vij.& hoc approbat conſuetudo.

d] Et bene Alexan. de quo eſt text. in.c.cum dilectus. extra de fi.inſtru.

e] Et malè ſecundum Pau. & alios in.§.pcedẽti.

k *Quis vſurus.* ſ. ille qui petit ea edi: vt.ʒ.eo. ne quiſquam. ſecundum Io. vel dic ſecundum Azo. quòd ea quibus vti nolo, nõ edam etiam ad videndum: ſed ea tantùm quibus ſum vſurus.

l *Edere.* ſtipulationem totam: veluti ſi edidit inſtrumentũ quo continetur ſtipulatio facta ſub conditione: conditionem tamen non

non

UNED

non edidit, vel edidit ſtipulationem: ſed non pœnam quæ in ea continebatur. unde quia neſciuit, incidit in pœnam: vt. ℱ. fam. erci. l. heredes. §. idẽ iuris. & facit. C. de his qui. vt ind. & ad Sila. l. pe. in fin. & ℱ. de tranſact. cum hi. §. ſed & ſi non.

a *Eis qui ob ætatem.* vt minores.

b *Ruſticitatem.* vt. s. de iuriſdi. om. iud. ſi quis id. §. in ſeruos. ibi, doli. & ℱ. ad Sala. ſi quis in graui. §. ſi quis ignorãs.

c *Sexum.* vt. C. de iur. & fac. ign. l. ne paſſim.

d *Iuſta.* vt q̃a in vinculis poſiti, vel aliàs detẽti: vt. ℱ. q. ex cau. ma. l. ſuccurritur. & l. itẽ.

e *Subuenitur.* vt non teneantur ad intereſſe, quãuis non ediderint. ad quod aliàs tenerentur: vt not. ℱ. eo. ſi quis ex argentariis. §. ex hoc edicto. & infra de tab. exhi. locum. §. cõdemnatio. vel aliter, aliis denegatur actio ſi non edant, his ſubuenitur. prima placet.

f *SI legatum.* Duobus modis pone caſum. Primo: non iubet iudex ſcilicet legatario exhibere heredi verba teſtamenti: quia heres eſt in ea cauſa, vt aliis debeat edere: non vt ſibi edatur. & hoc niſi ex cauſa: vt. ℱ. eo. ſi quis ex argẽtariis. §. prætor. verſi. prohibet. & ℱ. de tab. exhi. locũ. §. ſolent. Secundo dic, nõ iubet. ſcilicet heredem exhibere legatario. ſcilicet originale vel authenticum: niſi forte dubitetur de legato: nam tunc etiam originale debet edi: vt. C. eod. procurator. & ideo dico eſſe edẽdum tãtum exemplũ ᵃ quia ſi originale portaretur per ciuitatẽ, fortè perderetur. & hoc de cõſuetudine approbatur.

g *SEnatus ſenſuit, ne quiſquam.* Bona quædam vacantia detulit quidam ſiue nuntiauit in fiſcum: quod ex multis cauſis eſſe poteſt: vt. ℱ. de iure fiſ. l. j. poſſeſſor horũ bonorum tenetur inſtrumẽta facientia cõtra ſe pro fiſco edere delatori deferenti & agenti cõtra ſe nomine fiſci: non autẽ alia quę non faciunt ad iſtam cauſam. Et eſt ſpeciale: aliàs non: vt. C. eo. qui accuſare. quæ eſt contra. Vel dicunt alij quòd hic excipiebat reus: vnde replicabat actor: ad cuius iuuandam replicationem reus edit: vt. C. eo. l. fi. in fin. & ſi iſte non exhiberet, præſumitur ſubtraxiſſe quaſi ſibi nocitura eſſent: vt infra de iure fiſ. l. ij. §. diuus Hadrianus. ipſe autem fiſcus contra ſe non edit: quòd ſi edit, conditione appoſita edit, ne is qui deſcribit, contra eum illis vtatur: vt. ℱ. de iur. fiſ. l. in fraudem. §. neque. quod dic vt ibi. Accurſius.

h *Cogatur edere.* ſcilicet officio iudicis: vel per hoc edictum: ſed iure actionis omnia, ſi petens edi, actionem habeat: vt infra eo. quædam. in prin.

i *PRætor. Exercitores.* iſti nõ erãt campſores: cum de eis dicatur ſpecialiter. ℱ. eo. quędam. §. nummularios. vel dic quòd ſic erant: ſed de argento tantũ dando & recipiendo: quia argentifodinis erãt præpoſiti. & hoc indicat ipſum nomẽ argentariorum: ff. Vetus.

ᶠ Parcitur ergo iperitiæ, & concor. glo. in c. ſuper literis. ſuper verb. ſimplicitatem. poſt prin. extra de reſcrip. & c. cũ vniuerſorum extra de rerum permu.

* In vulgat. incipit, Ne quiſquam.

a] No. glo. quòd vbi quis tenetur edere inſtrumentũ, non cogitur edere originale, ſed copiã vel exẽplũ. pro quo facit. l. eos. §. ſuper his. de appell. C. & ibi glo. & Bartolus.

ſtipulationem totam non edit. Eis qui ob ætatẽ ᵃ vel ruſticitatẽ, ᵇ † vel ob ſexũ ᶜ lapſi nõ ediderũt, vel ex alia iuſta ᵈ cauſa, ſubuenietur. ᵉ

Legatarius petẽs legatum, licèt in libello faciat mẽtionem de teſtamento, non tenetur heredi dare illius copiam ad inſtructionem ipſius, cum ſoleat penes ſe exemplum habere. hoc dicit.

II. PAVLVS *libro tertio ad Edictum.*

SI legatum ᶠ petatur, nõ iubet prætor verba teſtamẽti edere, ideo fortaſſe, quia heredes ſolent habere exemplum teſtamenti.

Lex iſta legitur duobus modis. ſecundũ vnam lecturam continet ius ſpeciale. ſ. quòd fiſco editur ad ſuã intẽtionem fundandã. ſecundum aliam, q̃ fiſco editur ad ſuã replicationem fundandam. h. d.

III. MAVRICIANVS *libro ſecundo de pœnis.*

SEnatus * cẽſuit, ne quiſquam ᵍ eorum à quibus quid fiſco petetur, alia inſtrumenta delatori cogatur edere, ʰ quàm quæ ad eam cauſam pertinerent, ex qua ſe deferre profeſſus eſſet.

Argentarius rationes edere tenetur cũ die & cõſule his ad quos pertinet, ſiue ſit argẽtarius ipſe ſui iuris: ſiue ſit filiusfamilias: quo caſu etiã pater eius tenetur edere, ſi filius quæſtũ argentariæ ad patrẽ referebat: & ſic pater tacitè conſentiebat argentariæ. Itẽ ſi ſeruus eſt argentarius, edere tenetur dominus ſuus, ſi ſeruus ipſo volente argentariam exercuit: vel dominus rationes penes ſe habeat: vel ſi argentaria peculiaris erat: aut quæſtus eius in rem domini verſus eſt. hoc dicit vſque ad. §. is etiam.

IIII. VLPIANVS *libro quarto ad Edictum.*

PRætor ait, *Argentariæ menſæ exercitores* ⁱ *rationem quæ ad ſe pertinet,* ᵏ *edant adiecto die & cõſule.* Huius edicti ratio æquiſſima eſt. nã cum ſingulorũ rationes argentarij cõficiant: æquũ fuit, id quod mei cauſa cõfecit, meum ˡ quodammodo inſtrumentũ mihi edi. Sed & filiusfamilias ᵐ continetur his verbis, vt vel ⁿ ipſe cogatur edere. an & pater, quæritur. Labeo ſcribit patrẽ non cogendum: niſi ſciente eo argentaria exerceatur. ſed rectè Sabinus reſpondit tunc id admittendum, ᵒ cum patri quæſtum †refert. Sed ſi ſeruus argentariã faciat, (poteſt enim ᵖ) ſi quidem voluntate domini fecerit, compellẽdum dominũ edere. ac perinde in eum dandũ eſt iudicium, ac ſi ipſe feciſſet ᵠ ſed ſi inſcio domino fecit, ſatis eſſe dominum iurare ʳ eas ſe rationes non habere. Si ſeruus peculiarẽ faciat argentariam, dominus de peculio vel de in rem verſo tenetur. ˢ ſed ſi dominus habet rationes, nec edit, in ſolidum tenetur. Etiã is qui deſiit argentariã facere, ad editionem cõpellitur. ſed ibi quis cõpellitur edere, vbi argentariam exercuit. ᵗ & hoc eſt cõſtitutũ. Quòd ſi inſtrumẽtum argentariæ in alia prouincia habeat, in alia adminiſtrauerit: ibi puto cogendũ edere, vbi argentariã exercuit. hoc enim primũ deliquit, quòd aliò inſtrumentum tranſtulit. ᵘ Quòd ſi in alio loco argentariam exercet, alibi autem ad editionẽ compelletur: minimè hoc facere cogitur, niſi deſcriptum ˣ velis, vbi de ea re agitur, eum tibi dare, tuis videlicet ſumptibus.

quod debet eſſe conſequens rei: vt inſti. de dona. §. eſt & aliud.

k *Ad ſe pertinet.* vt. ℱ. eod. §. pertinere.

l *Meum.* non quòd ſit meum inſtrumentum. tunc enim poſſem vindicare. vel quod ſit commune: quia tunc actionis iure poſſem petere: vt. ℱ. eo. quędam. ſed ideo dico quaſi meum, quia vtilitas mea ibi conſiſtit: vt & de teſtamento dicitur infra quemadm. teſ. ape. l. ij. in princip. ſcriptum enim erat in chartis argentarij inſtrumẽtum, vnde ſuus liber eſt: vt inſtit. de re. diui. §. literæ. Sed hæc non eſt ſufficiens ratio vt edatur: ſed alia, quia me mandante: vt. ℱ. eo. ſi quis ex argẽtariis. §. ex hoc edicto. Sed cũ hodie ſemper faciant tabelliones ſibi mandari hinc inde: ergo ſemper edetur & cum die & conſule ad inſtar rationum. Reſpon. nõ eſt verum: quia in inſtrumento licèt vterq; mandet, ad vtilitatem tamen vnius ſit tãtum: niſi expreſſè agatur vt ſit cõmune. vnde quod eius ſit fauore, non debet cõuerti in eius læſionem: vt. C. de leg. & conſtit. quod fauore. ſecus in rationibus.

m *Sed & filiusfamilias.* argentarius.

n *Vel.* pro etiam.

o *Admittendum.* ſcilicet demum vt pater cogatur edere, cũ patri, &c. & hoc ad ſimilitudinẽ inſtitoris: vt. ℱ. de inſti. l. j. in prin. & ſic ſi fuerit tutor filiusfamil. teſtamentarius. nam pater nõ tenetur licèt ſciat: niſi periculum in ſe ſuſcipiat: vt. ℱ. de admi. tut. Lucius. ſecus ſi à iudice ſit datus tutor filiusfamil. quia tũc eo ipſo quòd agnouit pater, quoquo modo fide iubere videtur: vt. ℱ. de tute. l. ſi filiusfamilias. vel ſubaudi hîc, maximè: & alius erit ſenſus & verior: vt. ℱ. §. proxi.

† Bal. dicit iſtum textũ eſſe ſingul. ad hoc quòd pater tenetur ex facto filij, quando ex eius facto ſentit commodum vel lucrũ. Bolo.

p *Poteſt enim.* ergo non eſt officium publicum: vt infra de reg. iur. quod attinet. Accurſius.

q *Si ipſe feciſſet.* per officium iudicis: aliàs ad intereſſe agitur actione in factum ex hoc edicto: vt. ℱ. eod. quædam. in princ. & facit inſtit. quod cum eo. §. fi. & ℱ. quod iuſſu. l. fi.

r *Iurare.* not. quòd ſtatur ſacramento ſuo, & pro ſe. ſic. C. de iur. deli. l. fin. §. licentia. & C. de his qui ad eccle. confu. l. fin. §. ſanè. verſi. ſicubi. & C. de iud. properandũ. §. ij. & C. ad. l. Cor. de fal. ſi quis decurio. & ℱ. de arb. idem Pompo. ſcribit, ſi de meis. §. fin. & infra depo. l. j. §. ſi quis argentum. & ℱ. de fur. l. actione. §. j.

ſ *De in rem verſo tenetur.* ſi ex contractu ſerui conueniatur is. Vel dic, ad intereſſe actione in factum ſi non edat ipſe dominus ad præceptum iudicis.

t *Exercuit.* ſicut & quamlibet rationẽ tenetur quis reddere vbi eam adminiſtrauit: vt. ℱ. de iudi. l. heres. §. ſi quis. & l. argentariũ.

u *Tranſtulit.* vnde reducere tenetur ei ſuis ſumptibus: vt infra de leg. j. cum rex. §. ſed ſi alibi. & infra ad exhiben. ſed & ſi. §. planè. verſi. interdum.

x *Reſcriptum.* i. decretum iudicis. & facit. ℱ. de rei vin. l. ſi res mo-

bilis.&c.l.niſi.&c.ĵ.ad exhibē.ſed & ſi hereditas.§.j. & ſupple, per quod compellas eum vbi de ea &c.vel dic librum rationum.

a *Spatium.eas.* ſ.rationes quas modo appellauit reſcriptum,ſecundum ſecundam expoſitionem.

SI quis.] CASVS. Hæc lex cū ſuperiori continuatur:& eius caſus eſt. Pone: Peto ab argentario rationes mihi edi: ipſe autē dicit ſe in villa habere: debet me ducere ad illum locum vbi habet. [COGENTVR.] Si argētarius decedat,heres eius tenetur edere: & hoc ſiue ſint plures, ſiue vnus habet: ille ſolus edere tenetur. & ſi habēt omnes, tenētur edere. & ſi vnus edat, debēt alij ſubſcribere. hoc idem ſerua in ipſis principalibus argentariis. [NAM ET SI.] Ita ponas caſum: Habebam plures tutores, & exercebam argentariam per ſeruos meos. debēt quidem illi mei tutores edere,ſecundū ꝙ dictū eſt in pluribus heredibus. [RATIONEM.] Quis ſit liber rationum, dicitur hîc. nā ille eſt liber rationū, vbi ſunt data & accepta.Si autem ibi fortè ſcriptū eſt quod acceperat, ſed non quod. dedit: nō erit liber rationum. [EX HOC.] Hîc dicitur quod argentarius qui nō edit, ad intereſſe petētis tenetur.& hoc nō ad me ptinet: vt quia me mādante procuratori aliquid mandauit argentario per procuratorē vel capiferum meum: poterit quidem nihilominus mihi domino edi. Itē argētarius poteſt illi capifero meo edere rationes, dummodo ille capifer caueat de rato, ſi dubitatur an habeat mandatum. [SI INITIVM.] Ratio Titij ſcripta fuit in libro rationum cum die & conſule:& mea ſine die. potero petere vt dies & conſul mihi edatur. [PRAETOR.] Duo ponit, primo modo quæritur ſi argentarius petat à ſcholari ſibi edi inſtrumentum : an ſcholaris teneatur edere argentario?Et reſpon. quòd non, nec ipſi argentario, nec heredi eius. hæc vera ſunt niſi aliqua ſit iuſta cauſa propter quam edi debeat ipſi argentario vel heredi eius. Secundo quæritur an argentarius teneatur edere ſcholari iterum ſi edidit ſemel.& reſpondetur quòd non:niſi ſint aliquæ iuſtæ cauſæ, quæ in l.ſeq. enumerantur.& hoc verbo,iterum,ſignificatur hoc caſu quantùm erit opus.

† Not.ex iſto tex.quòd idē eſt totā ſcripturam ſcripſiſſe,vel illi tantū ſe ſubſcripſiſſe. concor.tex. inſt.de emp. &vē.in prin. ibi ſubſcripta.

V. PAVLVS *libro tertio ad Edictum.*

SPatiumque ad perferendas eas [a] tribuendum eſt.

VI. VLPIANVS *libro quarto ad Edictum.*

SI quis ex argentariis , vt pleriſque eorum, in villa [b] habeat inſtrumentum, vel in horreo : aut ad locum te perducet, aut deſcri- B ptas rationes dabit.

Succeſſor tenetur hoc edicto, ſicut ille qui poſsidet:ſiue ſit vnus ſiue plures. idem in pluribus tutoribus.

Cogentur & ſucceſſores [c] argentarij edere rationes. quod ſi plures ſunt heredes, & vnus habeat: ſolus [d] ad editionem compelletur.ſed ſi omnes habeant, & vnus ediderit: omnes ad editionē compellendi ſunt. quid enim ſi humilis & deploratus vnus edidit vt dubitare quis meritò de fide [e] editionis poſsit? Vt igitur comparari rationes poſsint, etiam cæteri edere debent: aut certe vnius editioni ſubſcribere. Hoc idem erit [f] & ſi plures [g] fuerint argentarij à quibus editio deſideratur.Nam & ſi plures tutores tutelam [h] adminiſtrauerunt ſimul: aut omnes edere [i] debent, aut vnius editioni ſubſcribere †

Qui petit editionem, debet iurare de calumnia.

Exigitur autem ab aduerſario argentarij iuſiurandum, non calumniæ [k] cauſa poſtulare edi ſibi: ne fortè vel ſuperuacuas rationes vel quas habet, edi ſibi poſtulet vexandi argentarij cauſa.

Illa ratio eſt edēda quę ad argētariam pertinet: ſecus in inſtrumētis ex alia cauſa confectis. Bart.

Rationem [l] autem eſſe Labeo ait vltro citro [m] dandi, accipiendi,credendi,[n] obligandi, ſoluendi ſui cauſa negociationem : nec vllam rationem [à] nuda dūtaxat ſolutione debiti incipere [o] : nec ſi pignus acceperit,aut mandatum, cōpellendū edere.hoc enim extra rationem eſſe. Sed & quod ſolui conſtituit,argētarius edere debet, nam & hoc ex argentaria venit.

Cōtra non edentem datur actio in factum ad intereſſe:& rationes dicūtur ad aliquē pertinere quādo eo mādāte vel eius procuratore cōfectæ ſunt,& ideo tā ſibi quā procuratori ſunt edendę. h. d. vſque ad.§.ſi initium.

Ex hoc edicto in id quod interfuit, actio [p] competit:vnde apparet ita demum tenere hoc edi- C ctum, ſi ad eum pertineat. Pertinere autem videtur ad me ratio, ſi modò eam tractaueris me mandante.Sed ſi procurator meus abſente me mandauerit: an mihi edēda ſit, quaſi ad me pertineat? [q] & magis eſt vt edatur.Procuratori quoq; meo edendā rationē quā mecū habet, [r] non dubito, quaſi ad eum pertineat:& cauturum de rato,ſi mandatum [ſ] ei non ſit.

Dies & cōſul appoſitus in principio refertur ad ſequentia quæ non habent diem & conſulē. h.d. & non eſt alibi,ſecundum Bal.

D Si initium † tabularum habet diem , in quibus Titij ratio ſcripta eſt poſtmodum mea ſine die & conſule : etiam mihi edendus eſt dies & conſul. Communis enim omnis rationis [t] eſt

A eſt:vt C.de ſuſcep.& arca.l.ſi aliquid.libro decimo . Item & alia ratione dubitari poteſt:vt quia librū vituperatum edit : vt C.de edict.diui Hadriani tollen. l. finali. §. primo. quare cæteri edere debent:vt ſubiicit. Et ſic not. quòd tanto validior eſt probatio, quanto quis maiori nititur auctoritate : vt C.de legibus & conſtitutionibus.l. humanum. Item aliud, vt ꝙ omnes tangit , ab omnibus comprobetur:vt C.de auctorita. præſ.l. finali.Accurſius.

f *Idem erit* . quod dictum eſt. ſ̃. proxi. vt ſi plures ſunt heredes argentarij apud quos eſt liber rationum, quòd vel omnes teneantur edere, vel editioni vnius cōſentire.hoc habebit locum & ſi plures ſint argentarij.

g *Et ſi plures* . non ſolùm argentarij heredes.Accurſius.

Tutelam . & argentariam pro pupillo faciant. vel dic quòd dicit de ratione tutelæ.

i *Edere*. & coram eodem iudice: vt C. arbi. tu.l.omnes . cum loco vnius ſint:vt.ĵ.titu.j. ſi plures.Accurſius.

k *Calumniæ* . vt & in aliis ſimilibus : vt infra eod.quædam.§.fi.&.ſ̃. qui ſatiſda. cogan.l. de die.§.iubetur. &. ĵ. de dam. infect. qui bona. in § . qui damni . quod eſt hodie verū ſi à principio non fuerit iuratum, cum ſemel tātùm in tota lite debeat iurari:vt C.de iureiuran. propter cal.authē. hoc ſacramentum . ſed hîc non fuit iuratum.Acc.

† Bal.hîc dicit iſtū text. vnicum & ſing.ad hoc quòd dies poſitus in prī.libri,vel rationis, vel inſtrumētorum, dicitur eſſe cōmunis ad omnia ſequētia. idem Barto. hîc.& ſubdūt idē eſſe in loco poſito in principio libri, vt ſit communis. Bolog.

l *Rationem*.id eſt librū rationum:vt ita veniat in hoc edictum edendus ille liber:vt.ſ̃.eod. prætor.in prin. Accur.

m *Vltro citro* . id eſt hincinde : vt infra de negociis geſtis. l.j. Accurſius.

n *Credendi*. id eſt, in quo continetur hæc & ſimilia.Accurſius.

o *Incipere* . ſcilicet ſi in libro ſit ſcriptum quod eſt ſolutum ei tantùm: & de datione vel mutuatione nil dictum eſt : nō eſt ratio ideo vel rationum liber dicendus . idem & in quolibet alio ſolo contractu: & idem in conſtituto: vt innuit ſequens copula,ſed &.licet dicatur edere debere: verum eſt quando hæc & E alia ſimilia ibi continentur, non ſolum conſtitutum. Alij dicunt ſpeciale in conſtituto,vt edatur conſtitutum : licèt illud ſolū ibi contineatur:quia eorum officium maximè in hoc conſiſtebat.

p *Actio*. ſcilicet in factum:non in hoc vt edere cogatur : quia illud fit per officium iudicis . ſed ad intereſſe , ſi officio non pareat.vel dic etiam actionem & officium dari : ad hoc vt fiat editio:vt infra ne vis fiat ei.l. ſi quis miſſus.

q *Pertineat*.ex eo quod mihi tenetur.Accur.

r *Habet*.ſcilicet argentarius.

ſ *Mandatū*.nā tūc exigitur cautio ratihabitionis : vt C. de procu.l.j.&.ĵ.vt in poſſeſ.leg.no.l.ſi is.§.ſi procurator. niſi in caſibus:vt.ĵ.de no.ope.nun.qui viam.&.ĵ.ad Treb.qui ita.§.etiam.

t *Rationis*.ſcilicet ſequentis.eo enim quòd in ſequentibus rationibus continetur , eodem die &c.inducitur repetitio diei:vel etiam ſi non continetur.ſic & inſti.de.l. Aquil.§. ex hoc tamē capite. & ſic facitpro molēdino eius cuius aquam facit reſtagnare dominus

b *In villa*. ꝓxima vt differat à ſuperiori. l.prætor. §. ſed hoc eſt.

c *Succeſſores*.vt infra.l.ſe.quædam.§.nihil intereſt.

d *Habeat ſolus*.no. quòd vbi vnus heredum habet, ipſe ſolus tenetur:vt infra commoda.l.iij.§. heres. & infra pro ſocio. l.actione.§.ſi communis.

e *De fide editionis*. ſcilicet an edat falſum : ſcilicet plus vel minus,vel aliud: vt quia iam & aliis multis vicibus ſimilia fecit : vt infra de accuſa.ſi cui. §. primo. & ita eſt qualequale argu. quòd licet tabellio deliquerit in officio,adhuc tamen poſſit gerere: licet non ſic ei credatur:cum & horum vt tabellionum publicum erat officium: vt.ĵ.eo.argentarius.§.ideo.ſed tamen contrarium

Tabellio delinquens in officio , an poſſit iterū gerere.

UNED

dominus ſuperior, vt currere non poſſit. ſic & contra. j̃. de aqua plu. arcen. l. j. §. ſicut autem. & l. ij. §. idem Labeo.

p *Græci dicunt*. ſenſus Græci huius eſt, id eſt bis. ſic ponitur infra de bo. aucto. iudi. poſ. l. fin. §. fi. & infra de lega. iij. fideicommiſſa. §. ſi quis decem. Accur.

q *Pro ſæpius*. id eſt quotiens opus ſit. ſic ponitur. s̃. titu. j. l. oratione. & ita accipitur hîc. quandoque ponitur pro poſtea hęc dictio vel ſimilis, vt rurſus: vt. j̃. cõmuni diui. arbor. in prin. ibi, nam quod.

A

prępoſitio diei & cõſulis. Edi [a] * autẽ eſt vel dictare, [b] vel tradere libellum, [c] vel codicem proferre.

* Edere.

Argẽtario nõ fit editio rationũ ſuarum, niſi probet quòd rationes quæ apud ipſum remãſerunt, perdidit caſu fortuito: vel niſi ſubſit alia iuſta cauſa. h. d. vſque ad §. hæc vox. Bartolus.

Prætor [d] ait, *Argentario, eiꝰve qui iterum edi poſtulabit cauſa cognita, edi iubebo*. Prohibet [e] argentario edi illa ratione, quòd etiã ipſe inſtructus eſſe poteſt inſtrumento ſuæ profeſſionis. [f] & abſurdũ † eſt, cũ ipſe in ea ſit cauſa, vt edere debeat, ipſum petere vt edatur ei. [g]

† Collige ex iſto text. quòd quis nõ debet inſtrui, qui alios inſtruere debet. vnde turpe eſt doctori ſi cõſiliũ petat à ſcholari: ſecũdũ Pau. de Caſ. hîc adde text. ſecundũ. Iaſ. hîc in. l. 2. §. Seruius autẽ Sulpitius. ff. de orig. iur. nõ tamẽ (dicit ipſe) ęgrè ferre debẽt ſeniores ſi à iuuenibus qui ſubtilius inueſtigant, reprehendãtur. l. potioris. de offic. rect. prouin.

An nec heredi argẽtarij edi ratio debeat, videndũ. & ſi quidem inſtrumentũ argẽtariæ ad eũ peruenit, non debet ei edi. ſi minus, edenda eſt ex cauſa. Nam & ipſi argentario ex cauſa ratio edenda eſt, ſi naufragio, vel ruina, vel incendio, vel alio ſimili caſu rationes perdidiſſe probet, aut in longinquo habere, [h] veluti trans mare. Nec iterum [i] poſtulanti [k] edi prætor iubet, niſi ex cauſa:

B

VII. PAVLVS *libro tertio ad Edictum*.

VEluti ſi peregre [l] habere quod primũ editum eſt doceat, [m] vel minus plenè editũ: [n] vel eas rationes, quas caſu maiore non vero neglegẽtia perdiderit. [o] Nam ſi eo caſu amiſit cui ignoſci debeat, ex integro edi iubebit.

Rationes ſemel editæ non ſunt iterũ edendæ, niſi ex cauſa legitima, & probata: quo caſu totiens quotiẽs cauſa ſuberit, faciẽda erit editio. h. d. vſque ad. l. vbi.

Hæc vox *iterũ*, † duas res ſignificat. alterã, qua demõſtraretur tẽpus ſecundũ, quod Græci δεύτερον * dicunt. [p] alterã quæ ad inſequentia quoq; tempora pertinet, quæ Græce dicitur πάλιν. † quod ita accipitur, quotiẽs opus erit. nã poteſt fieri vt bis editã ſibi rationem quis perdiderit: vt verbum *iterum*, pro *ſæpius* [q] accipiatur.

* id eſt ſecũdò. ſeu ſecũda vice. Cõt. † id eſt rurſum, denuo. Contius.

Argẽtarius vel dolo vel lata culpa non edens, dãnatur in id quod intereſt petẽtis: cuius quãtitas ſecundũ tẽpus decreti prætoris iubẽtis edi æſtimatur: nõ inſpecto ſi poſt deſierit intereſſe, aut creuerit ſeu decreuerit. h. d. tota. l. Barto.

C

VIII. PAVLVS *libro quarto ad Edictum*.

VBi exigitur argentarius rationes edere, tunc punitur, cum dolo malo [r] non exhibet: ſed culpam non pręſtabit, niſi dolo proximam. [ſ] Dolo malo autem non edit & qui malitioſè [t] edidit, & qui in totum non edit. Is autem qui in hoc edictum incidit: id præſtat, quod interfuit mea rationes edi cum decerneretur à pretore, non quod hodie intereſt. & ideo licèt intereſſe [u] de-

D

a *Edere*. ſcilicet rationes. nam de editione actionis dixit. s̃. eo. l. j. in prin. & §. j.

b *Dictare*. ſcilicet ex libro.

c *Libellum*. i. in aliquo libello.

d *Prætor*. duo dicit quę exponuntur in §. prohibet. & §. nec iterum. & no. quòd ſic loquitur quaſi prima editio ſine cauſæ cognitione fieret, quod falſum eſt: vt ſupra ea. l. §. exigitur. ſed hoc ideo dicit, quia maior cauſę cognitio deſideratur ĩ ſecũda editione quàm in prima: vt. j̃. proxi. §.

e *Prohibet*. ſcilicet nõ rectè, ſed per quãdam conſequentiam: vt. j̃. titu. j. l. iuriſgẽtium. §. prætor ait. & §. dolo.

f *Profeßionis*. aliàs profeſſionis, & àliàs promiſſionis.

g *Vt edatur ei*. No. nõ debet quis ab alio petere quod ipſe habet, & aliis dare debet: vt hic, & in authẽ. de ſan. epi. §. damus. ibi, qui enim alios. coll. ix. & j̃. ad le. Iul. de adult. ſi vxor. §. iudex. ibi, periniquum enim. & C. de epi. & cler. l. cũ clericis. & in eo quod dicitur quòd œconomus debet pro aliis fideiubere, non alij pro eo: vt s̃. eo. ſi legatũ. & xxviij diſt. c. de Syracuſanæ. §. ecce. & j̃. de iniu. ſed ſi vnius. §. ſi ſeruus.

h *In longinquo habere*. ſcilicet probet. ſed cur probat iſte argẽtarius à prin. caſum? Primò enim is qui agit, ſecundum ius commune debet probare dolum vel latam culpam argentarij interceſſiſſe in amiſſione probata per eum: vt. j̃. eod. l. vbi. in prin. & C. de dolo. l. dolum. & vt arg. infra de lega. ij. cum ita legatur. §. ſpecies. quo nõ prob ante dolum, vel culpam, ſequi debet abſolutio: & ſic abſoluetur argentarius, etiam ſi nihil probet: vt C. de pig. act. ſi nulla. & ita hic argentarius vincere debet non probata culpa contra eum: licet ipſe nõ probet caſum. Reſpon. hoc eſt ſpeciale propter hoc officium publica auctoritate argẽtario iniunctum: quia principalis eſt eorum opera cuſtodire rationes: vt infra eo. l. argentarius. §. & ideo. & idem in ſimili: vt infra de cuſto. re. l. fin. §. pe. & fortè idẽ in tutoribus: quia ſimilis eſt ratio: nec obſtat. j̃. de admi. tuto. l. chirographis. quia ibi tutor probauerat caſum. Sed cõtra eum culpa poteſt probari. Item poteſt eſſe alia ratio: quia cum benignè ſecum agatur vt pluries audiatur poſtulans ab argentario: vt infra proxi. §. vel quia habere debet vt hîc, ſcilicet poſtulans editionẽ: non ſit mirum ſi in hoc grauetur. ſic & infra de iureiur. l. eum qui. in princ. vel aliter, quod dicitur quòd qui dolum vel culpam dicit alium commiſiſſe, probet: hoc eſt verum quando ex hoc dico eum mihi obligatum: at hîc ſolum volebã eum à priuilegio remouere. vel verius non habet locum priuilegium niſi probato caſu. & ſic ſunt quatuor reſponſiones. Accur.

E

i *Iterum*. facit infra de pecu. l. ſi noxali. §. eſt autem.

k *Poſtulanti*. ſcilicet fieri editionem. Accur.

l *Veluti ſi peregre*. i. alibi habere quàm &c.

m *Doceat*. id eſt probet.

n *Minus plenè editum*. ſcilicet doceat.

o *Perdiderit*. ſcilicet probet ſe habuiſſe.

VBi.] CASVS. Niſi argẽtarius edat rationes, punitur ſi faciat dolo malo. nam duobꝰ modis quis dolo nõ exhibet. [IS AVTEM.] Volebam vindicare prædium à Titio: ipſe autem Titius dicebat quòd non erat meum: quia non ſolui precium. ego autẽ me ſoluiſſe precium dicebam: & volebam oſtẽdere librum argentarij mei qui ſoluit venditori. ipſe argentarius noluit mihi oſtendere librum rationum, cum iudex argentarij mei qui ſoluerat, præcepit vt oſtenderet: vnde amiſi cauſam. propter hoc tenebitͬ mihi quidem argentarius ad intereſſe, ſcilicet quantũ interfuit mea quãdo petij exhibitionem rationum: non autem aliud tempus inſpicimus.

† poſita in edicto l. 6. §. 7. s̃. eod.

r *Dolo malo*. qui eſt ſi habet & non edat. Itẽ ſi dolo habere deſiit: vt j̃. eo. l. quædã. §. is autem. in ver. ſed ſi &c.

ſ *Niſi dolo malo proximam*. i. latam: ſed in quo minori & mulieri ſuccurritur. s̃. eo. l. j. §. fi. cũ nec minor in dolo excuſetur: vt C. ſi minor ſe maio. dixerit. l. ij. Neq; mulier, vi. j̃. ad Vell. ſi decipiendi? Reſpon. in hoc vt dolus [a] non præſumatur à iure, nec etiam lata culpa.

a] Bald. hic dicit iſtam glo. valde not. ad hoc quòd licet in delictis pręſumatur dolus. C. de ſica. l. j. & l. ſi non cõuicii. cum ibi not. C. de iniur. tamẽ fallit in minore, & in muliere: & ſic oportet probare dolum in eis. Bolo.

t *Et qui malitioſè*. litera iſta ſibimet contradicere videtur. nam qui malitioſè edidit: dolo malo edidit. dicas ergo, dolo malo nõ edidit. i. editionẽ fidelẽ omiſit: vt ſit verbũ infinitũ. vel dic veriꝰ, nõ edidit: ſcilicet iuris fictione. ſic. & s̃. qui ſatiſ. cog. l. quotiens.

u *Intereſſe deſiit*. hîc tria pone exempla. Primò quando deſiit intereſſe: vt extiti heres ei quẽ ex rationibus conuincere volebam. vel dic quòd actio quam intẽtabam, finita eſt tẽpore: vt. s̃. ſi quis cau. ſi eũ. §. qui iniuriarũ. Secundò, quãdo minoris mea intereſt: vt quia fundus quẽ ex rationibus cõuincere volebã, tũc valebat decẽ: nunc quinq;. Tertiò quãdo pluris: vt quia hodie decẽ, tunc quinq; tantũ valuit. nã & in litibus quas cõtra quẽlibet habebã, probare poteram per rationes: vt. j̃. e. argentarius. ſed videtur ꝙ in alio tempore quàm decreti iudicis conſideretur intereſſe: vt. j̃. cõmo. l. iij. §. in hac. quæ eſt cõtra duobꝰ modis. Primo prout eſt hîc act. bo. fidei. Secundo prout eſt ſtricti iuris. Solu. hîc erat lata ſentẽtia de exhibitione facienda per decretũ iudicis. Vlterius ergo non debet conſiderari interſit mea vel non. nam nec vlterius conſideratur in contractu bonæ fidei: vt ibidem no. Si opponas: cum hæc actio ſit ſtricti iuris, cur nõ conſideratur tẽpus li. conte. in iudicio quo hîc agitur per officiũ? Reſpõ. quia hic in dolo vel culpa ante decretum non erat qui conueniebatur. nec enim credebat ſe teneri exhibere: nec cõſtabat ei actorẽ nõ petere calumniãdi animo: ideo tẽpus decreti tantũ inſpicitur: ſed ibi etiã ante lit. conte. cœperat ex culpa teneri vel mora: vnde vſq; ad tempus lit. conteſt. intereſſe conſideratur. ſed ibi plenius not. Item ſunt hîc multa ſimilia quæ not. s̃. ſi quis cau. qui autem. §. illud.

a *Intereſſe*.vt ſcilicet rationes edat.

Q *Vædam*.] CASVS. Si volo petere rationes à procuratore meo,petam actione mandati.Item ſi volo petere à tutore, actione tutelæ petam. [SI AVTEM.] Argentarius legauit librum rationum ſuarum Titio : nunquid tenebitur Titius legatariꝰ edere? Et reſpon.quòd non : ſed heres tenetur ſi habet: vel ſi fuit ei denunciatū vt non ſolueret Titio. vel tenetur Titius ſi heres in dolo nō fuerit, cauſa cognita legatariis edere. [NVMMVLARIOS.] Dicitur hîc quòd nummularij tenentur edere rationes : & reddit rationem litera : quia &c. veruntamē debet iurare de calumnia ille qui petit exhiberi:quo præſtito cuilibet petēti eduntur.

b *In factum*. quæ pœnalis eſt reſpectu ſoluentis. & facit.j̃.mā. ſi procuratorem.in prin.

c *Geßit*. id eſt librum rationum fecit.

d *Sed iudicio*. ſed & aliis multis modis quis compellitur : vt per actionem fami.erci. inter coheredes : vt.j̃.fami.erci.ſi quę ſunt cautiones.Item per actionem ad exhi.ſ.ſi charta ſit mea : aliàs actione in factū, ſi mea interſit exhiberi. quod eſt notabile : cum aliàs in rebus aliis detur ad exhi. etiā ſi res non ſit mea, interſit tamen mea exhiberi mihi: vt.j̃.ad exhi.l.iij.§. eſt autē. & §. ſciendum. & §. ſi quis autē.& §.pe. Item per actionem vel interdictū de tab.exhib.ſi neget ſe tabulas habere, vel debere exhibere : vt.j̃.de tabu.exhib.l.j. aliàs ſi confiteatur, locum habet edictum quemadmo.teſt.ape.vt.j̃.quēad. teſta. ape. l.ij.§.fin.Item per act.neg.geſt.à ſpontaneo geſtore.

† Bald.hîc iſtū text. reputat ſingu. ad hoc quòd notarius poteſt donare ſeu vendere ſuam abbreuiationem ſeu protocolum.Bolo.

ſiit, vel minoris vel plutis intereſſe a cœpit,locum actio nō habebit:neq; augmentum, neque deminutionem.

Vbi poteſt dari actio ordinaria ex contractu vel quaſi ad edendum,ceſſat officium iudicis,& actio in factum ex hoc edicto:quæ ſunt remedia ſubſidiaria.

IX. PAVLVS *libro tertio ad Edictum*.

QVædam ſunt perſonæ, quas rationes nobis edere oportet,nec tamē à prætore per hoc edictū cōpelluntur : veluti cū procurator res rationéſve noſtras adminiſtrauit, nō cogitur à prætore per metū in factū b actionis rationes edere : ſcilicet quia id cōſequi poſſumus per mādati actionē. Et cū dolo malo ſocius negocia geſſit, c prætor per hāc clauſulā nō interuenit. eſt enim pro ſocio actio. Sed nec tutorē cogit prætor pupillo edere rationes : ſed iudicio d tutelæ ſolet cogi edere.

Hoc edictum habet locum in ſucceſſores vniuerſales argētarij, licèt eiuſdē profeſſionis non ſint: tamē ſecus in ſucceſſoribus ſingularibus : ſed ad eos in ſubſidiū recurretur vtili actione.h.d.

Nihil intereſt ſi ſucceſſores aut pater aut dominus argētarij eiuſdem fuerunt profeſſionis: e quia cum in locū & in ius ſuccedāt argētarij,partibus eius fungi debēt. D

I s autē† cui argētarius rationes ſuas legauit,nō videbitur cōtineri, f quia iuris ſucceſſor his verbis g ſignificatur:nō magis quàm ſi ei viuus eas donaſſet. Sed nec heres tenebitur, cū nec poſſideat, nec dolo malo h fecerit.Sed ſi ei i antequā eas legatario traderet,renunciatū * fuerit ne ante eas tradat,tenebitur k quaſi dolo fecerit.Item antequam eas tradat,tenebitur. Quòd ſi nihil dolo fecerit, cauſa cognita legatarius cogendus eſt edere. l

* denunciatum.

B

Nummularij coguntur edere ſuas rationes ſicut & argentarij, eadem ratione.Bartolus.

Nūmularios quoque non eſſe iniquū cogi rationes edere Pōponius ſcribit: quia & hi m nūmularij ſicut argentarij rationes conficiunt:quia & accipiūt pecuniā, & erogant per partes : quarū probatio ſcriptura codicibúſque eorum maximè cōtinetur: & frequentiſſimè † ad fidem eorum decurritur. n Cæterùm o omnibus poſtulantibus, & iurantibus p non calumniæ cauſa petere : rationes quæ ad ſe pertineant,edi iubet. q Ad nos enim pertinet r non tantùm cum ipſi cōtraximus,vel ſucceſſimus ei qui contraxit: ſed etiā ſi is qui in noſtra poteſtate eſt, contraxit.

C

Argentarij, & omnes qui gerunt officium publicum, cogūtur ſuas rationes edere.Bart.

X. GAIVS *libro primo ad Edictum prouinciale*.

ARgentarius rationes edere iubetur. nec intereſt, cum ipſo argentario controuerſia ſ ſit, an cum alio. Ideo autem argentarios tantùm, neque alios

e *Profeßionis*. vel non,ſubaudi : quia eiuſdē iuris debet eſſe ſucceſſor:vt hîc,&.s̃.eo.prætor.§.ſed & ſi ſeruꝰ,&.l. ſi quis ex argētariis.§.cogētur.&.j̃.de reg.iur.l.in omnibꝰ officiis. §. nō debet.

f *Contineri*.niſi cum heres dolo nil fecit:vt.j̃.§.quòd ſi nihil.

g *His verbis*.quæ ſunt.s̃.eo.ſi quis ex argētariis.§.j.& not.hîc ꝙ non ſunt pares ſucceſſor rei & iuris:vt.j̃.ad Trebel.l.j.§.ſi heres. Argu.contra.j̃.de excep.rei vend.l.vlti.&.j̃.de iureiur.l.etiam.

h *Dolo malo*.vel lata culpa:vt.s̃.eo.vbi.

i *Ei*.ſcilicet heredi.

k *Tenebitur*.ſcilicet actione in factū ad intereſſe. & not. hîc denūciationē quē(id eſt aliquē)facere eſſe in dolo:vt hîc,&.j̃.quæ in frau.cre.ait prętor.§.ſi quis particeps.& C.de rei vin.ſi fundū. & facit ad vim nūciationis.j̃.de adul.l.qui vxori. & in authē. vt cū de app.cog.§.ſi igitur.col.viij. Itē ad id quod debet heres retinere antequā tradat,facit.j̃.de tribu.quod in heredē.§.ſi ſeruo.

l *Cogendus eſt edere*.ſcilicet vtili actione in factum.

m *Quia & hi*.No.ex quo eſt eadem ratio, debet eſſe idem ius: vt infra ad le.Aquil.illud.

n *Decurritur*.ſed an hodie idem,vt eorū fidei & rationibus credatur?videtur idem.Primò,quia non inuenitur mutatum : ergo ſtet : vt C.de teſta. ſancimus. Secundò, quia videtur iure nouo & nouiſſimo cōfirmatū:vt C.de cōſti.pe.l.ij.in fi.& in authē. de fideiuſ.§.fin.col.j.Tertiò,quia hodie iurāt vbiq; vel inter ſe, vel cōmuni ſuarū ciuitatū,omnia legaliter agere : vnde inſtar tabellionū debet eis credi:vt hîc,& C.ad.l.Cor.de fal.ſi quis decurio. Quartò,quia minus publicę auctoritatis exigitur in his quàm in tabellionibus:cum tabellio nō poſſit eſſe ſeruus:vt C.de tabul.l. generali.lib.x.&.j̃.de teſta.l.qui teſtamēto.§.ſeruus. ſed argētarius ſic: vt.s̃.e. prætor.§.ſed & ſi ſeruꝰ.Sed nō obſtātibus ſupradictis puto cōtra. ſ.vt non ſit hodie eis vel eorū rationibus credendū pro ſe:ſed cōtra ſe ſic, cum ſint priuatæ ſcripturę: vt C. de ꝓba.l. inſtrumēta.&.l.exēplo. &.l. rationes.nā tēpore harum legū publica auctoritate eligebantur à fiſco forte : vt.j̃.l.ꝓxi. §.ideo. & fortè vſq; ad certum numerum : vt & medici: vt C.de epi. & cle. parabolani. ſed hodie quilibet eſt pro voluntate ſua.

o *Cæterū*. id eſt certè.

p *Et iurātibus*. not. de hoc iuramēto vt hîc,et s̃.eo. ſi quis ex argētariis.§.exigitur. &.j̃. de bo.auth.iud.poſ.l.fi.

q *Iubet*.ſ.prætor.

r *Pertinet*.facit.s̃.eo.ſi quis.§.pertinere.

† Iſte textus eſt valde nota. ꝙ quemadmodū cōſuetudo dat iuriſdictionē,ita dat fidē ſcriptoribus. Bolo.

A *Rgentarius*. [CASVS. Dictū eſt.s̃. in multis locis ꝙ argētarius cogitur edere rationes. hoc eſt verū ſiue litigetur cōtra eum, ſiue cōtra aliū.&eſt ratio, quia &c. [EDI.] Hîc dicit ꝙ rationes cū die &cōſule edi debēt. aliter enim intelligi nō poſſunt : ſed vniuerſitas.i.liber rationū ipſarum non editur: ſed in tātùm quod eſt neceſſariū. [CVM AVTEM.] Petij mihi edi rationes ab argētario meo dum conuenirer ab aliquo, vel cū ego aliū cōuenirem : & tūc argētarius nō edidit:ideoq; fui condēnatus: vtputa quia cōtinebatur in inſtrumēto rationū ꝙ mutuaui.x.Titio:& cū cōuenirē Titium argentariū,non exhibuit librū rationū:vnde perdidi cau ſam.iſtud refertur ad id quod dico ſcilicet, cauſam meā perdidi. Exemplū illius dicti,Vel fui cōdēnatus &c.eſt tale : vtputa quia ſcriptū erat in libro rationū argētarij ꝙ ſoluerā creditori meo:ipſe autem creditor hoc negabat.& cū argētarius nō exhibuerit librum, fui cōdēnatus illi creditori meo,in quo cōtinebatur ꝙ ſoluerā.tenetur quidē argētarius ad intereſſe meū.Sed huic caſui ſic opponitur:imò videtur ꝙ argētarius nō tenetur.nā aut ꝓbaui:& imputabitur mihi.aut iudex nō admiſit ꝓbationes meas,&imputabitur ei.aut nō poſsū nūc ꝓprobare cōtra argentariū,& potui tunc: & ſic imputetur mihi ſi non probaui cū potui. ad quod dicit iuriſcō.ꝙ bene potuit eſſe ꝙ tūc nō potui probare:ſed nūc poſſum probare.Pone:nunc habeo inſtrumentum vel teſtes:vel editum mihi inſtrumentū rationū:quæ omnia tūc non habebam. & ad hoc inducit vnū ſimile : Ecce inſtrumentū quo Titius erat mihi obligatus,vel ſubripuiſti,vel in aquā proieciſti.egi cōtra Titium debitorem meum:& probare non potui ꝙ haberē probationes aliquas:nūc ago cōtra te:& habeo probationes quibus in principali negotio vti potuiſsē ſi tūc habuiſsē: vnde poteſt hoc eſſe.

E

ſ *Controuerſia*.ſed ſi contra ipſum ago:non videtur quòd debeat mihi actori edere:vt C.eo.qui accuſare.quæ eſt contra.ſed ibi in inſtrumentis,quæ ſunt rei tantum: hic in rationibus, quæ quaſi communes ſunt:vt ſupra eo.prætor.§.j.

yllos.

vllos [a] abſimiles [b] eis edere rationes cogit, quia officiũ eorum atque miniſterium publicam habeat [c] cauſam:& hæc principalis eorũ opera eſt, vt actus ſui rationes diligenter conficiant.

Non debet edi totus liber, ſed tota ratio prout pertinet ad petẽtem. Bartolus.

Edi autem ratio † ita intellegitur, ſi à capite [d] edatur. nam ratio ni inſpiciatur, * intellegi non poteſt: ſcilicet vt non totum cuique codicem rationum, totáſque mẽbranas inſpiciendi deſcribendíq; poteſtas fiat: ſed vt ea ſola pars rationum, quæ ad inſtruendum aliquem pertineat, inſpiciatur & deſcribatur. [e]

Iſta actio datur ad intereſſe, quod poſſibile eſt probari in ſecũdo iudicio, licèt in primo non potuerit.

C Cùm autem † in id actio cõpetit, quanti agentis interſit [f] editas ſibi rationes eſſe: eueniet vt ſiue quis cõdemnatus ſit, [g] ſiue quod petierit non obtinuerit, eo quòd non habuerit rationes, ex quibus cauſam ſuam tueri poſſit: idipſum quod ita perdiderit, hac actione conſequatur. Sed an hoc procedat, [h] videamus. nam ſi apud hũc iudicem qui inter eum & argentarium iudicat, poteſt probare [i] ſe illo iudicio quo victus eſt, vincere potuiſſe: poterit & tunc probare. & ſi non probabit, aut probantem [k] iudex non curabit, de ſeipſo [l] aut de iudice [m] queri debet. ſed non ita eſt. [n] fieri enim poteſt, vt nunc rationes vel ipſo edente, vel alio modo nãctus, aut aliis inſtrumẽtis vel teſtibus, quibus illo tempore aliqua ex cauſa vti non potuit, poſſit probare potuiſſe ſe vincere. ſic enim & de cautione ſubrepta aut corrupta competit condictio, [o] & damni iniuriæ actio: quia quod antè non potuimus intercepta cautione probare, [p] & ob id amiſimus, hoc nunc aliis inſtrumentis aut teſtibus, quib⁹ tum vti non potuimus, probare poſſumus. [q]

a *Vllos*. vt ſcholares, magiſtros. Accur.

b *Abſimiles*. ſimiles enim cogit: vt nummularios: vt. ſ. eo. quędam. §. pen. Item tabelliones ſunt cogendi argu. huius. l. rationes exhibere cũ opus fuerit: licet nõ niſi data pecunia edere velint.

c *Publicam habeat*. nõ tamen officiũ publicũ dico, cũ ſerui etiam admittantur: vt ſupra eo. l. prætor. §. ſed & ſi ſeruus. qui ad publica facta non admittũtur: vt infra de teſti. l. iij. & l. qui teſtamẽto. §. ſeruus. ſic. ĩ. de excu. tuto. l. athletæ. §. ij.

d *A capite*. i. cũ die & conſule, quę ſunt in capite: vt. ſ. e. l. j. §. rationes. & l. ſi quis ex argẽtariis. §. ſi initiũ. ſed ſecus in inſtrumentis: vt ſ. eo. l. j. §. editiones. & facit. ſ. de ori. iur. l. j.

† Ratio debet edi à capite. concor. gloſ. 2. in. c. ſedes de reſcript.
* niſi à capite inſpiciatur.
Pars neceſſaria tantum debet edi.

e *Et deſcribatur*. Not. partem neceſſariã tantũ edi: vt. ſ. eo. ne quiſquam. & ſecundũ hoc intelligitur. ſ. de legib. & ſenatuſc. l. inciuile.

f *Interſit*. ſ. in factũ: vt ſupra. e. vbi. §. is. & l. ſi quis. §. ex hoc edicto.

g *Condemnatus ſit*. alicui enim ſoluerat: quã ſolutionẽ poterat probare ex libro rationũ. & quod ſubiicit, ſiue quod petierit &c. quia mutuauit alicui, quod per eundẽ librum probare poterat.

† Pro intellectu huius §. vide quod not. Pau. de Leaza. in. c. conſtitut⁹. de elec. in cle.

h *Hoc procedat*. id eſt an iſtud verum ſit.

i *Poteſt probare*. hoc dicit opponendo, non ponendo.

k *Probantem*. ſ. eum.

l *De ſeipſo*. cum non probauit.

m *De iudice*. quando eum probãtem nõ admiſit: quo caſu actione in factũ iudicẽ conueniet in quantũ viro bono videbitur: vt inſtit. de oblig. quæ ex quaſi delict. in princi. & facit ĩ. de euic. ſi per imprudentiam.

n *Sed non ita eſt*. nunc ſoluit.

o *Condictio*. primo caſu datur condictio furtiua, & actio furti ad duplum quantitatis quæ continebatur in cautione. In ſecundo datur actio damni iniuriæ, ſiue legis Aquiliæ ad intereſſe, ſiue ad damnum: vt hîc, & infra de fur. l. qui tabulas. §. penul. & l. quidam tabularũ. in prin. & §. fin. & ĩ. ad le. Aquil. l. in lege Aquilia. Accur.

p *Probare*. ſcilicet contra debitorem: non contra corrumpentem vel ſurripientem.

q *Probare poſſumus*. ſi enim probare nunc nõ poſſumus nos vincere potuiſſe, ergo non probamus noſtrum intereſſe: & ſic non fieret condemnatio nec hîc, nec in ſuperiori caſu.

E *Xempla*.] CASVS. Inſtrumenta edebantur ſine die & conſule: ſed quæro an ille qui edit, debeat ſubſcribere vt confiteatur ſe edidiſſe: & reſpondetur quòd non.

r *Exempla*. quæ dantur ſine die & conſule: vt. ſ. eo. l. j. §. editiones. & ex quibus exemplis non fit probatio: & ideo non ſit neceſſe ſubſcriptionem fieri: vt hîc, & C. eod. procurator. Accurſius.

ſ F *Oeminæ. Virilis*. eadẽ ratione à tutela: vt C. quãdo mu. tu. off. fun. poteſt. l. j. ſic & à poſtulatione: vt. ĩ. de poſtu. l. j. §. ſexũ. ſic & in ſimilibus: vt infra de reg. iur. l. ij.

XI. MODESTINVS *libro tertio Regularum.*

EXempla [r] inſtrumentorum etiam ſine ſubſcriptione edẽtis edi poſſe receptum eſt.

XII. CALLISTRATVS *libro primo Edicti monitorij.*

FOeminæ remotæ videntur ab officio argẽtarij, cum ea opera virilis [ſ] ſit.

XIII. VLPIANVS *libro quarto ad Edictum.*

HÆc actio [t] neque poſt annum, neque in heredem [u] niſi ex ſuo [x] facto dabitur: heredi autem dabitur.

DE PACTIS. †
TITVLVS XIIII.

Hîc incipit materia ſubtilis & bona: & in hoc principio primò ponit edictum: ſecundò eius deriuationem: tertiò definitionem. Secunda ibi, pactum. Tertia ibi, eſt autem. Bartolus.

I. VLPIANVS *libro quarto ad Edictum.*

HVius edicti [y] æquitas naturalis eſt. Quid enim † tam congruũ fidei humanæ, quàm

A H*Aec actio*.] CASVS. Hic dicitur ꝙ hæc actio eſt in factum, quæ cõpetit cõtra argẽtariũ nõ edẽtẽ: & nõ datur poſt annũ: nec in heredẽ argẽtarij dať: ſed heredi eius cuius intereſt dať.

t *Hæc actio*. in factum.

u *Neque in heredem*. videtur ꝙ hæc actio nõ ſit ex maleficio: quia de peculio datur: vt. ſ. eo. prætor. §. ſed & ſi ſeruus. quod nõ eſſet ſi eſſet ex maleficio: vt. ĩ. de his qui deie. vel effu. l. j. §. cũ ſeruus. Item nec ex cõtractu: quia ĩ heredem, & perpetuo daretur: vt. ĩ. de act. & obliga. l. in honorariis. & l. ex cõtractibus. qđ non eſt hîc. Ad hoc dicũt quidã eã anomalã. Vel dic ꝙ eſt ex cõtractu. nã & in quibuſdã aliis hoc euenit quæ ſunt ex cõtractu, ꝙ nec in heredẽ, nec perpetuò dantur: vt. ſ. ſi quis cau. ſi eũ. §. qui iniuriarũ. & ĩ. de tribu. quod in heredẽ. & ĩ. de ædil. edi. l. ſciendũ. §. fin. vel dic eam nõ natiuã, ſed datiuam: vnde amodò nõ debet quæri detur in heredem, vel non. l. 2. ĩ. de reg. iur.

x *Ex ſuo*. heredis. ſ. ꝙ habeat librum: vt. ſ. e. quædam. §. j.

DE PACTIS.

Excuſatur etiã deſertor promiſsionis iudicio ſiſti ſi interim de re tranſegerit. l. ij. ſ. Si quis cau. Trãſactio pactũ eſt quod fit ĩter duos pluréſve negotij aut litis decidẽdæ cauſa. Vel, pactũ quo remittitur lis præſens aut futura. Ex quo ĩtelligitur quã recte tractatui de cautionib⁹ iudicio ſiſti ſint adiũcti tituli de pactis & tranſact. Trãſactio eſt ſpecies. Pactũ genus: cuius definitio, vt ſit duorũ pluriũve idẽ placitũ cõſenſus. i. nihil niſi cõſenſus, vt in definitione legati, donatio teſtamẽto relicta. i. nõ niſi teſtamẽto. Vel, cõuẽtio quæ placiti fine ſtetit. i. quæ neque traditione neq; ſtipulatiõe ſumpſit effectũ. Vel, Cõuẽtio quæ vacat nomine & cauſa. Vel, Conuentio quæ in nudo pacti nomine ſtetit, nec adſumpſit aliud propriũ. Ex pacto autem datur exceptio vel replicatio, formatur actio cõtractus, ſed non datur vel tollitur actio niſi lege confirmatum ſit. Cuia.

† In hunc tractatum elegantiſſimũ cõmen. ſcripſit Fr. Duarenus.

† Cicero li. 2. de inuentione rheto. pactũ, inquit, eſt qđ inter aliquos cõuenit: quod iã ita iuſtũ putatur, vt iuri præſtare dicatur.

E H*Vius*.] CASVS. Prætor in huius edicti principio laudat edictũ iſtud. ſecũdò dicit vnde dicitur. tertiò quid ſit pactũ. [CONVENTIONIS.] Hîc dicit ꝙ nomẽ conuẽtio generale eſt ad omne pactũ. nã omne pactũ eſt cõuẽtio: & cõuẽtio eſt genus: & ad omnia pacta pertinet verbũ cõuẽtionis. nã & in vnum conueniunt qui contrahunt, ſicut ſcholares in ſcholis. [SED CONVENTIONVM.] Conuentiones quędam remanẽt in ſuo nomine, vt vocentur conuentiones: nec trãſeunt in aliud nomẽ: & remanent in ſuo nomine proprio cõtractus: & ideo cõuẽtiones vocãtur. aliæ verò trãſeũt, & ob hoc nomẽ gñale exuunt, & nomẽ ſpeciale aſſumũt: vt emptio & vẽditio, vt hîc dicit.

y *Huius edicti*. quod eſt. ĩ. e. iuriſgẽtiũ. §. prętor ait, quo prętor edicit & ꝓmittit ſe pacta ſeruaturũ. ſic & aliàs laudat Vlpi. edictũ ſequẽs. vt. ſ. quod quiſq; iur. in prin. & qđ dicit, naturalis, dic. i. à naturali ingenio vel induſtria hominũ introducta: quod eſt ius gẽtiũ. & ſic ponitur ius naturale. inſti. de re. diui. §. ſingulorũ. ꝓpriè autẽ nõ ſignificatur niſi ea æquitas quæ cõmunis eſt omniũ

animatium: vt.ſ.de iuſti.& iu.l.j.§.ius naturale.Azo. Et quia eſt hic naturalis æquitas,inducitur naturalis obligatio per pactũ:vt ℣.de fideiu.heres à debitore.§.ſeruo.&.l.fideiuſſor.§.fideiuſſor.[a]

a Inter eos.hyperbolicè loquitur:quia deũ colere magis cõgruit: cũ anima ſit reb⁹ quibuſlibet præferẽda:vt C.de ſacroſ.eccl.ſancimus.in fi.ſic.ſ. de iu. om.iud.ſi per errorem. &.de tráſact.nõ minorem.&.℣.de act.emp.l. ex empto.in prin.[b]

b Pactũ.Not.tria: pactio, & ex ea pactũ, & ex pacto pax pacis: vt hîc videtur dicere. Sed ſecũdũ Iſido.[c] eſt totũ econtra.nã à pace[d] pactũ:& à genitiuo pacti, addita o fit pactio. ſed dic ꝙ noluit deriuare: ſed deſignatione[e] face re quãdã:vt à pactione id eſt à pacis actiõe dicatur pactũ. nã in pacto pacis & cõcordiæ eſt actus. & hoc ſubiicit, vnde &c. vel dicitur pactũ à percuſſione palmarum: vt.℣.de cen.l.j.circa prin.

c Duorum. per hoc à pollicitatiõe differt,cũ pollicitatio ſit ſoli⁹ offerẽtis ꝓmiſſio:&ideo nõ valet niſi ĩ caſib⁹:vt ℣.de pollic.l.pactũ.ſed promiſſio ad pollicitatione,& ad nudũ & ad veſtitũ pactũ ſe habet: vt.℣.de ædil. edic. ſciẽdũ.§.j.Si tamẽ in charta inuenitur ꝓmiſſio: dic[f] vt.℣.l.iuriſgẽtiũ.§. quod ferè.& inſtitu.de inuti.ſtipu.§.ſi ſcriptũ.

ea quæ inter eos[a] placuerũt, ſeruare? Pactum[b] autem à pactione dicitur: inde etiam pacis nomẽ appellatum eſt. Et eſt pactio, duorum[c] pluriúmve in idem[d] placitum† conſenſus.[e]

Verbum cõuentionis eſt generale ad omnia pacta contractus & diſtractus.Bart.

B Cõuentionis verbũ generale[f] eſt ad omnia pertinẽs de quibus negocij cõtrahẽdi[g] tráſigẽdíq;[h] cauſa cõſentiũt qui inter ſe agũt.[i] Nã ſicuti cõuenire dicũtur,qui ex diuerſis locis in vnũ locũ colligũtur & veniũt:[k] ita & qui ex diuerſis animi motibus in vnũ conſentiunt,id eſt,in vnã ſententiã[l] decurrũt. Adeò autẽ conuentionis nomẽ generale eſt,vt eleganter dicat Pedius,nullũ eſſe cõtractũ,[m] nullam obligationem, quæ non habeat in ſe conuentionem, ſiue re,ſiue verbis fiat. nam & ſtipulatio quæ verbis[n] fit: niſi habeat conſenſum,[o] nulla eſt.

Continua ſic. dictũ eſt ſupra ꝙ cõuentio eſt genus:& iſtud genus diuiſit in duas partes:quia aut animo cõtrahendi,aut animo tranſigendi ſeu diſtrahẽdi:nunc hîc ponit aliã diuiſionẽ: quia cõuẽtionũ quædã ſunt nominatæ, quædam innominatæ:vt hîc vſque in fi.l.

Sed cõuentionũ pleræq;[p] in aliud nomẽ tráſeunt: veluti in emptionẽ,in locationem, in pignus, vel in ſtipulationem.

Cõuentionum aliæ tacitæ, aliæ expreſſæ: & hoc quãdoq; fit inter abſentes per nũciũ,vel per epiſtolam:quãdoq; inter præſentes.Et ſi debitor creditori ſuo cautionem dederit,intelligitur tacitè pactus de nõ petẽdo:& debitori dabitur exceptio pacti:ſecus ſi pignus redditum ſit,niſi contrarium ſit actũ. hoc dicit cum l.ſequenti.

II. Pavlvs libro 3.ad Edictum.

C Labeo ait,conuenire poſſe vel re,[q] vel per epiſtulã, vel per nunciũ.inter abſentes quoq; poſſe.[r] Sed etiã[ſ] tacitè cõſenſu cõuenire intellegitur.Et ideo[t] ſi debitori meo reddiderim cautionẽ,† videtur inter nos cõueniſſe ne peterẽ:profuturamque ei conuentionis exceptionem placuit.

III. Modestinvs libro tertio Regularum.

Poſtquam pignus vero debitori reddatur: ſi pecunia ſoluta non fuerit, debitum peti poſſe, dubium non eſt.[u]

d In idem. dãdum vel faciendũ vni noſtrũ ab altero veſtrũ. Sed quid ſi paciſcamur ego & tu ꝙ tertius det cuidã quarto?Rñ.nõ eſt pactũ.[g] Itẽ quid ſi vt tertius det vni noſtrũ:hoc eſt aliũ daturũ vel factũ ꝓmiſit?Rñ. nec hoc valet:vt.℣.de ver.ob.ſtipulatio iſta.in prin.Itẽ quid econtra ſi ab vno noſtrũ alteri:hoc eſt qđ dicitur alteri paciſci. ſ.quãdo mea nõ intereſt.aliàs enĩ bene eſſet pactũ?& dicũt quidã non eſſe pactũ:quia nõ eſt ei cautũ,cui ſum pact⁹:vt.℣.de reg.iur.quo tutela.§.fi.& ita cũ agere nõ poteſt, non habet ea quæ ſunt pacti veſtiti.Itẽ nec ſolui ei poteſt: quia nõ eſt ei adiectus: & ſic nõ liberatur quis ſi mihi tenebatur:& ſic nõ habet ea quę ſunt nudi: vt.℣.de verb.obli.eũ qui ita ſtipulatur.§.qui ſibi.ſed Io.dixit eſſe pactum.quod eſt verum:vt C.eo.l.debitorum.&.l.pacto. Accu.

e Placitum & conſenſus.id eſt placitus cõſenſus. q.d. ſpõtaneus. ſed & non ſpontaneus poteſt dici pactum: vt.℣.quod met.cau.ſi mulier.§.ſi metu. & eſt hîc quædã figura quæ vocatur endiadys: ſicut alibi,Arma virúmque cano,id eſt armatum virum.

f Generale.magis quàm pactionis.

g Negocij cõtrahẽdi.i.obligationis cõſtituendæ.Azo.Accur.

h Tranſigendique.id eſt obligationis tollendæ. ſed ſi hoc eſt pactum,in quo ergo eſt conuentio generalior pacto?Reſpon.quia qui conueniunt[h] in ſcholis,vel in comedendo, conuenire dicũtur:non tamen paciſci:vt hic ſubiicitur.Azo.Accur.

i Agunt.id eſt aliquid faciunt.

k Et veniunt.ſic.℣.eo.l.reſcriptum.in prin.

l In vnam ſententiam.id eſt volũtatem:vt hîc,& C.de reſcin.ven. ſi voluntate.Accur.

m Contractum.contractus præcedit obligationem, & obligatio actionem:vt diximus ſupra de eden.l.j.in prin.

n Quæ verbis.qñque tamen fingitur ſine verbis:vt in dote: vt C. de rei vxo.ac.l.j.in pri.Itẽ in adoptione:vt.ſ.de adop.his verbis.

o Conſenſum.no.ſtipulationẽ debere habere cõſenſum:vt.℣.ti.j. l.cũ Aquiliana.&.℣.de act.& obl.l.obligationũ ſubſtãtia.§.fi. & cõſenſus inducit naturalẽ obligationẽ:vt.℣.de fideiuſſo. heres à debitore.§.ſeruo.&.ſ.e.l. in prin. ergo & ſtipulatio habet naturale vinculũ,& de ciuili conſtat,cum à iure ciuili ſit inducta,ſecundum Io.& Azo.ſed Albe.[i] dixit[k] non habere in ſe naturale vinculum,ſed ciuile tantum:vt inſtit.de act.§.de conſtituta. & infra ſolu.ma.l.ex diuerſo. §.j. poteſt etiã hoc defendi, quaſi hic ciuilis habeat robur, vt in chirographo, & in re iudicata. ſed prima verior eſt. licet autem in ſtipulatione ſit neceſſarius conſenſus, tamen non ſufficit,niſi exprimatur verbis: vt infra de verbo. obliga. l. j. in princip. licèt in quibuſdam aliis, vt in vẽditione & ſimilibus ſufficiat:vt inſti.de ob. ex con.

p Sed conuentionũ pleræque. hoc ꝓpter quatuor contractus innominatos: vt dices in.l. iuriſgentium.in prin.

Labeo.] casvs. Dicit hęc lex cum duabus.ll.ſeq. vt facias talem diuiſionẽ, quòd quędam ſunt pacta inter abſentes, & quædam inter pręſentes.& de primo dicit in principio huius.l. & de ſecundo nihil dicit amplius,quia de hac conſtat. Item quædã ſunt expreſſa: & de hoc ſimiliter nihil dicit:quia indubitatũ eſt. & alia fiunt tacitè: & de hoc dicere intendit. & de tacito pacto ponit iuriſcon. quatuor exempla. Primum, ſi reddo tibi cautionem debiti, videor tibi remiſiſſe debitum. ſed ſi reddo tibi pignus, nõ videor remiſiſſe debitum: nec liberaris ꝓpter hoc: imò debeo pecuniam petere ſi nondum ſoluiſti. Alia exempla vide in.l.item.℣.eo.

q Vel re.apertius potuit hanc diuiſionem pactorum dicere: alia fit inter præſentes, & alia inter abſentes. Item alia expreſſa: alia tacita.Dic tamen re,id eſt ſine verbis,vt in reddita cautione: & in aliis tacitis:vt.℣.eo.l.item quia.& in duabus.ll.ſeq.quæ fiũt re:vt inſtit.quibus modis re contra. oblig.per totum. & ſupple, vel verbis expreſſis.& vnus & alter modus fit inter abſentes: vt per nuncium,vel per epiſtolam:vt ſubiicit.& inter præſentes: vt colligitur ex verbo,quoque,quod ſubiicitur.& expreſſum eſt.℣. de conſtit.pecu.l.qui autem.§.fi.ſic &in conſtituendo procuratore:vt infra de procu.l.j.§.j

r Poſſe.ſcilicet prædictis modis.

ſ Sed etiam.redit ad rem.

t Et ideo. non eſt bona ratio vel illatio ſi dicam, quia ita eſt in quibuſdam,ideo eſt hîc.vel ſic eſt in aliquibus,ergo eſt hîc. Vnde ſic apta literam: & ſi debitori meo reddidi cautionem: ideo videtur inter nos &c.Alij ſubaudiunt, nec in aliis eſt maior ratio:ergo hic ſimiliter eſſe debet:vt arg.℣.de verb.oblig.l.à Titio. in fi.j.reſpon.eodem modo dicitur & obiicitur.℣.eo.l.item quia conuentiones.vbi fit alia diuiſio pactorum.Azo.[l]

u Poſtquam. Dubium non eſt. ſed quæ eſt diuerſitatis ratio inter pignus & cautionem?Reſpon.ſecũdum M.&[m] H. quia in cautione ius[n] cõſiſtit obligationis:in pignore nõ.ſed hoc falſum eſt,ꝙ in ſcriptura ſit ius obligationis:vt.℣.de pign.l.contrahitur. Dic ergo ſecundũ Ioã.quia reddita cautio nõ affert aliã vtilitatẽ debitori.afferat ergo iſtam,ſcilicet vt liberetur: ne aliàs nil agatur:vt.℣.de leg.j.ſi quãdo.&.ſ.ſi quis cau.l. pe. ſed pignus redditum plerũque vtilitatẽ affert aliam,& maximè ſcholaribus in libris: vt infra de preca.l. certè. §. fina. Item quid ſi apud debitorem meum inuenitur cautio cancellata, vel non cancellata: nunquid præſumitur ei reddita? Reſpon.non. & quod hîc dicitur, verum eſt quòd præſumitur liberatus, ſi probet, vel aliàs conſtet redditam. & facit pro hoc.C. de Lati.liberta.tollen.authen.ad hoc. §.ille autem. Item vt tollatur occaſio inſidiarũ per vxorẽ,vel per alium,qui ſurriperet inſtrumenta, & debitori daret:vt

a] Melius probatur p l.ſticthũ.§.naturalis.℣.de ſolutio.ſecũdum Alexãdrũ aut per l.eas obligationes.℣.de capite minutis. ſecundum Fortunium. Cont.

b] Idẽ Bart. ſed Caſtrenſis negat eſſe hyperbolen.

* Siue à pago aut paſci ſcor.hic enim verbale pro verbo poſitum eſt: vt & l.3.de dã.infec.℣.

† placitum & cõſenſus. in vulgata editione.

c] lib.5.etymolog.c.24.

d] Hic non addit Iſidorus.ſed gloſſ.

e] Puto legendum denominationem.Cont.

f] Scilicet vt pro ſtipulatione a cipi debeat:ſed For.Garſias contradicit & rectè mea ſententia. Contius.

g] Bald.hîc dicit iſtam glo.ſing.ꝙ pactũ inter aliquos vt tertius det alteri tertio ſiue quarto, nõ valet: vno addito, quòd omne pactũ p qđ vnus debet cõſequi omne lucrum, alius omne dãnum: non valet.l.ſi nõ fuerint.§.ſi. ff pro ſoc. Bolog.

h] Imò in eo generalior eſt quòd pactũ conuentionem nu[illegible] ſignificat conuendo qualibet.Cont.

i] legendũ Aldricus.vt in gloſſis manuſcriptis.

k] Et male ſecundũ.B. B.P.& Iaſo.

† Not.text. & adde benefacere & cõ cor.tex.in c.eccleſia.2. in fi.vt lite pen.extra.& ibi glo.& ca. reaſſumunt materiã legis noſtræ.

l] Sic interpretor. Re, id eſt expreſſo conſenſu inter præſentes. arg.l.5.℣. pro ſocio.Vbi re coiri ſocietas eodem ſignificatu dicitur. Cõt.

m] Legendũ ex manuſcr. Y.vel Vu. Id eſt Yrneri⁹ ſeu Vvarnerius.

n] In gloſſis manuſcrip. legitur rectè nam & in gloſſa Yrnerij erat: quia in chirographo tacita (alias tota) vis obligationis conſiſtit.Contius.

UNED

ret:vt inſtit.de pupil.ſub.§. igitur. & ſecundũ hoc intelligitur.ǯ. de probat.ſi chirographum.vel dic quòd hîc inueniebatur [a] cancellata penes creditorẽ. Item facit pro hoc.ǯ. de dona.cau. mor. l.mortis cauſa.le.v.§.Titia.&.ǯ.de li.leg.l.iij.in princ.&.C.de remiſ.pign l. creditricem. nam ibi conſtat cautionem redditam.

a] Iſta reprobatur per B. B.P.Alex.& Iaſon.

cautius eſt ergo debitori vt faciat ſibi fieri cõfeſſionẽ de ſolutione: vt. C. de ſo. pecuniæ.&.C.de teſti.teſtiũ & in auth.de teſti.§. licet.collat. vij. quanuis autem non faciat plenam probationẽ,tamẽ aliquam præſumptionem facere,negari non poteſt, ſecundũ perſonarum varietatem.

a *Niſi ſpecialiter.* hoc refertur tam ad proximũ ſuperiorẽ caſum: vt.ǯ. de liber.leg. l.j. §. fi. quam ad ſuperiorẽ: vt.ǯ.de proba.ſi chirographum.

I *Tem quia.*] CASVS. Secundum exemplũ de tacito pacto:quia ſi cõduco hoſpitiũ:quidquid ibi inferã, eſt domino domus obligatũ locatori tacitẽ. Tertiũ exemplum eſt, vt ecce cõtraxi matrimonium cum muliere. ſtipulatus fui dotem.ſi petam ante nup.non poſſum: quia videor ſtipulatus tacitẽ ſi matrimonium ſequat'. vnde matrimonio non ſecuto euaneſcit ſtipulatio.[IDEM.] Hic ponit quartũ exẽplum,de tacito pacto.Pone, decem tibi mutuaui: & inter me & te conuenit ante contractum quòd nõ poſſem petere illa decem quamdiu mihi ſolueres vſuras.poſtea ſtipulatus ſum purẽ vt non repetem ſortem.dicitur hîc quòd nihilo minus illa cõditio, quãdiu vſuras,&c.videtur tacitẽ repetita.

niſi ſpecialiter [a] contrariũ actum eſſe probetur.

Proſequitur eandẽ materiã, ſcilicet de tacita cõuentione.& breuiter hoc intendit:Inuecta in domum conductam,ſunt tacitẽ obligata pro penſione.Bart.

IIII. PAVLVS *libro tertio ad Edictum.*

B I Tem quia cõuentiones [b] etiã tacitẽ valẽt,placet in vrbanis [c] habitationibus locãdis inuecta illata [d] pignori eſſe locatori, etiã ſi nihil nominatim cõuenerit. Secũdũ hæc & mutus [e] paciſci poteſt.

In ſtipulatione dotis ineſt tacita conditio, ſi matrimonium ſequatur.Bartolus.

Huius rei [f] argumentũ etiã ſtipulatio dotis cauſa facta eſt. nam ante nuptias malẽ petitur, [g] quaſi ſi hoc expreſſum fuiſſet:& nuptiis non ſecutis [h] ipſo iure euaneſcit ſtipulatio. C

Quæ in præfationibus dicũtur, in ſequẽtibus repetita intelliguntur.Bart.

Idẽ Iuliano placet.Ex facto etiã cõſultus, [i] cũ conueniſſet [k] vt donec vſuræ ſoluerẽtur,ſors nõ peteretur, & ſtipulatio purẽ concepta

b *Item quia conuentiones* etiam tacitæ valẽt:quia placet,&c.vel dic directæ:& ſubaudi, nec in aliis maior eſt ratio:ergo & hîc idem:vt dixi.ǯ.eo.l.Labeo.§.ſed &. D

c *In vrbanis.*non idem in ruſticis:vt.ǯ.in quibus cau.pign.ta.cõtra.l.eo iure.niſi dominus ſcieuit quæ inducta ſunt:vt.C.loca.l. certi iuris. ADDIT. illic voluntas pro pactione ſumitur. Cont.

d *Illata.* vt perpetuo ibi ſint, quamdiu cõductor ibi manebit:vt ǯ.de pign.debitor.Item hoc accipe de rebus coloni vel inquilini, non alienis,niſi aliàs domini cõnſentiant illationi: & per conſequens tacitæ obligationi.Sed quid ſi pupillus intulit res quæ ſine decreto obligari non poſſunt?Reſpon. nõ poſſunt obligari [b] tacitẽ.idem dico de aliis quæ poſſunt ſine decreto obligari: ſi tamen non interuenit tutor illationi:ne plus valeat tacitus conſenſus quàm expreſſus. ADDITIO. probat Barto. hanc gloſſam.

b] Idẽ Bart.

e *Et mutus.*maximè:nam & expreſsẽ cõſentire poteſt. nec enim intelligo vt vbicunque cõtrahat mutus,& tacitẽ paciſci dicatur. ſi enim annuit vel capite,vel humeris, [c] vel aliis ſignis expreſsẽ, contrahit.infra de verb.oblig.ſi ſtipuler.§.ſi. E

c] Similis gloſſa in l.j. §.ſi quis ita. ǯ.de verb.obliga.

f *Huius* rei.quòd tacita pactio fieri poſſit.

g *Malẽ petitur.*ſed cũ hæc promiſſio habeat in ſe conditionem,ſi matrimoniũ fuerit ſecutũ.ǯ.de iure do. plerũq;.§. ſi ante.&.l.ſtipulationẽ.ergo nullo modo debet agere poſſe ante conditionẽ: vt.ǯ.de verb. ſign.l. cedere. debuit ergo dicere,nullo modo agit: vel nil agit.ſed quãdo eſſet in diem, tunc poſſet dicere, malẽ agit ante diẽ:quia aliquid agit,cum ſit obligatio, ſed malẽ: quia ante diem:vt.ǯ.quãdo.di.vſuſfr.le.ce.l.j.in fi.quæ eſt cõtra ſed exponẽ hîc,ſecundũ Io. id eſt nimis feſtinanter vel propere. q.d. nullo modo.Alij diſtinxerunt inter expreſſam conditionem, de qua intelligitur.d.l.cedere.&.l. contraria. & tacitã, in qua ſit obligatio etiam ante conditionẽ:& vt ar.ǯ.de cõdi.& demõ.l. cõditiones extrinſecus. Sed certè quod ibi dicitur legata non fieri conditionalia ex tacita cõditione,verum eſt quo ad tranſmiſſionem:

A quia trãſmittit legatarius ad heredẽ ſuum legatum interim, licẽt aliud ſit in expreſſa conditione:vt.C.de cad.tol.l.j.§.finautẽ.dies autẽ obligationis nullo modo cedit,etiã in tacita:vt.ǯ. de condi. & demõ.l.j.§.ſi.&.ǯ.de ver.obli.inter ſtipulantẽ.§. ſacrã. Dic ergo vt modo dixi ſecundũ.Io.Itẽ non ob.prędictis.ǯ.de arbi.l. ita demum.[d] in prin.& in fi.vbi innuit tacitæ cõditioni cedere diẽ,cum detur exceptio: quia ibi pura fuit ſtipulatio: & quod dicit ſub hac conditione committi, verum eſt cum effectu: non autem eſt conditio tacita, vel expreſſa.

d] Dic quòd ibi tacita conditio ineſt exceptioni:non obligationi.B. B. Alex.& Iaſo.

fuiſſet:cõditionẽ ineſſe ſtipulationi,atq; ſi hoc expreſſum [l] fuiſſet.

Iuriſconſultus proſequitur hic aliam diuiſionem.

V. VLPIANVS *libro quarto ad Edictum.*

C Onuentionum autẽ tres ſunt ſpecies. aut enim ex publica [m] cauſa fiũt,aut ex priuata. [n] priuata aut legitima, aut iuriſgentiũ. [o] Publica conuentio eſt,quæ fit per pacẽ, quotiens inter ſe duces belli quædam paciſcuntur. [p]

Hîc proſequitur iuriſconſultus vnũ membrũ diſtinctionis poſitæ in.l.præcedẽti. & hoc intẽdit: illa dicitur eſſe legitima cõuẽtio,quæ lege aliqua cõfirmatur.& tunc ex ea actio naſcitur,ſi conuentio ordinabatur ad actionem producẽdã.Si verò ordinabatur ad tollendã actionẽ: tunc tollit actionem. h. d. Et diuiditur in duas partes. primò ponit dictũ in genere,deſignãdo quæ dicatur legitima conuẽtio.ſecũdò, in ver. Et ideo, &c. ĩfert ex iã dicto ſecũdũ intellectũ.

VI. PAVLVS *libro tertio ad Edictũ.*

L Egitima [q] cõuentio eſt, quæ lege aliqua confirmatur: & ideo interdum ex pacto actio na-

h *Non ſecutis.*ſ. nec re nec ſpe. ſ. facto diuortio, vel repudio: aliàs non;vt.ǯ.de iure. do.l. dotis fructus.§.ſi. &.ǯ. de condic.cau.da.l. qđ ſeruus.Accur.

i *Ex facto etiam conſultus.*i.interrogatus.

k *Conueniſſet.*ſ.ante cõ tractum.

l *Expreſſum.*i.repetitũ. & ſic no.ꝙ ea quæ prius dicũtur, poſtea repetita intelligũtur; vt.ǯ.de verb.oblig.Titia.§. idẽ reſpondit. &. ǯ. ſi cer. pet.l.lecta.§. dicebam. Itẽ not. pro hoc tacito pacto,vt hîc,&.ǯ.de libe.leg.non ſolum.§.ij. &.ǯ. quib. mo. pign. vel hypo.ſol.l.ſoluitur §.ſi paciſcatur. C. eo.ſi creditores. &.ǯ.eo.qui in futurum.

C *Onuẽtionum.*] CASVS. Dictum eſt. ſ.de duplici diuiſione pactorum, quia alia ſunt tacita, alia ſunt expreſſa. Item alia inter præſentes, alia inter abſentes. hîc autem ponit aliam diuiſionem:quia alia ſunt publica,vt induciæ:& fœdera,amicitiæ & treugæ inter aliquos duos:alia priuata. ſed priuata aut ex ipſo iure ciuili introducũtur,vt illa quæ.l. cõfirmantur:aut ex iuregentium introducuntur,tamen auxilio. l. pariunt actionem.& hoc eſt quod dicit,& ideo interdum,&c.

m *Aut enim ex publica.* quæ ſit publica, per exempla dicit, non per definitionem:ſed definias ius publicum vt.ǯ.de iuſti.& iur.in l. j. §. publicum. ſed non publica eſt de iure gen. quia ſtatim fuit cum homines fuerunt?quomodo ergo vt ſpecies oppoſita ei hîc ponitur?melius dixiſſet,conuentionum alia eſt iuriſgen.alia legitima: & iuriſgen. alia publica: & alia priuata. Sed dic quòd hoc genus iuriſgen.reſtringitur,vt non comprehẽdat hanc ſuam ſpeciem,ſcilicet publicam.ſic &.ǯ.de adop.l.ij.§.j.

n *Priuata.* nec de priuato iure definiendo dicit: definias tamen vt ſupra de iuſtitia & iure.l.j.§.priuatum.

o *Iuriſgentium.*nec de hoc definiendo dicit:ſed diuidendo: vt.ǯ. l.iij.in princ.ſed innoteſcit tibi per hoc quod habes.ǯ. de iuſtitia & iure.l.ex hoc.

p *Paciſcuntur.*vt treugas,quæ ſunt in longum tempus. Item inducias [e] quæ ſunt in breue:vt.ǯ.de cap.l.poſtliminium. §. induciæ.Item fœdera amicitiæ æqualia vel inæqualia: vt. ǯ. de cap.l. non dubito.& hoc in expreſſis.tacitẽ etiam paciſci videntur, eo quòd legati hoſtium ſecuri ſunt tacitẽ eis ſecuritate data per.l.vt infra de lega.l.fina.eſt & in multis aliis officium ducis belli, quæ patent infra de re mili.l.officium. E

e] Gl.ſequitur P.qui dicit quòd appellatione pacis nõ venit treuga, nec induciæ.

q L *Egitima.* id eſt de iure ciuili: vt contractus emphyteuticus:vt inſtit.loca.& conducti.§. adeo. & literarum [f] obligatio: vt inſtitut. de lite. obliga. in princ. & verborum: vt inſtitu.de act.§.de conſtituta. Dictæ enim conuentiones ſupradictis legibus confirmantur:vt ſpon.largitas,vt in authen.vt ſpon. largi.in princ.coll.ix. & quod ſequitur, & ideo, &c. quaſi dicat: quia pacta,nuda ſcilicet & veſtita [g] etiam,fomẽtum, id eſt auxilium per legem accipiunt,ex pacto ſcilicet nudo interdum actio naſcitur:interdum,quia non ſemper: vt ecce naſcitur cum iuuatur lege.vt in cõtractu donationis: [h] C.de dona.ſi quis argentũ.

f] Hæc non eſt nuda cõuentio.ergo nõ congruit hoc exẽplũ. Contius.

g] Iſta ſubauditio non placet Alex. & Iaſo.

h] Iſtud exẽplũ diſplicet. B.B.Pau.& Iaſon.

UNED

§.fin. licèt hoc ſit nouum ius. Item in dote: vt.C. de do.promiſ. l.ad exactionem. &. C. de rei vxo. ac.l. vnica circa princip. & in aliis idem vbi nuda pactio parit actionem: ſiue iure ciuili, ſiue prætorio: vt infra eod. ſi tibi. §. de pignore. nam hîc generalius procedit quàm huius.l. princi. Sed quando ex nudo pacto datur actio: poteſt dici veſtitum legis auxilio. & quod in fin.dicitur, ſenatuſcō.adiuuatur: ſcilicet ad eam dandam, vt pactum quod fit inter heredem & fideicommiſſarium de ſoluendis legatis debitis: quod etiam tacitè intelligitur: vt inſtitut.de fideicom.here.§. ſed quia.&. §. poſtea.& quando reſtituitur creditor in antiquum debitorẽ muliere ſubducta: vt infra ad Vell.quamuis.§.ſi cum eſſem. Item exemplum infra de dona. inter virum & vxorem. l. ſi ſtipulata. tollitur autem.l.coadiuuante: vt per acceptilationem à Gallo Aquilio inductam: vt infra de accepti.& vno.§. eius. Item per pactum nudum tollitur iure prætorio etiam ipſo iure: vt in actione furti & iniuriæ.& ſimilibus: vt infra eo. ſi tibi.§. quædam.aliàs naturalis tantùm tollitur: vt infra de ſolu.Stichum.§.naturalis.ſed ſenatuſcon. [a] adiuuante pactum, tollitur actio: vt ſi fiat pactum inter heredem & fideicommiſſ. vt alter eorum tãtùm legata ſoluat & debita. Item exemplum poteſt poni vbicunque tollitur Macedo.vel Vell. ſenatuſconſ. non tollitur tunc cõtractus conuentione tacita per ſenatuſcon.inducta.& exponitur ſic, iuuatur, ſcilicet pactio.vel dic, iuuatur, ſcilicet mulier. l. Iuſtiniani, quæ dicit eam non teneri, niſi in caſibus: vt.C. ad Vell. antiquæ. vel ſenatuſcon.vt infra ad Vell. quamuis. §. ſi cum eſſem. vel ſi vis, intellige totam legem in veſtitis.& quòd dicit, interdum: hoc ideo, quia quandoque non: vt infra de verbo. obliga. generaliter.&.l. ſequen.& ſecundum hoc iuuatur eo ipſo quòd nõ infirmatur. [b] Sed opponitur, ſecundum primum intellectum: aut enim valet pactum, & tunc non confirmatur: quia non oportet. aut non: & tunc non poteſt confirmari: vt infra de actionibus & obliga.l. obligationes. Reſpon. illa intelligitur in prorſus prohibitis conuentionibus, hæc autem in his quæ præter legem ſunt: arg. infra de verborum oblig.generaliter.&.l.ſtipulatio iſta habere.§.alteri. Accurſius.

a] Iſtud reprobatur p Bar.ſuſtinetur tamen per Ange. Alex.& Iaſ.

b] Bal.dicit iſtã.gl. valde nota.ad hoc quòd cõtract⁹ in dubio præſumitur factus licitè & licitus, nõ illicitè. Bolo.

ſcitur, vel tollitur, quotiens lege vel ſenatuſconſulto adiuuatur.

Conuentio iuriſgentium nominata, parit actionẽ: ſecus ſi eſt innominata: niſi implemento iuſtæ cauſæ, vel cohærentia contractus veſtiatur. hoc dicit vſq; ad.§. ſi ob maleficium.

VII. VLPIANVS *libro quarto ad Edictum.*

Iuriſgentiũ conuentiones quædam actiones pariunt, quædam exceptiones. [a] Quæ pariunt actiones, in ſuo nomine [b] non

Iuriſgentium.] CASVS. In hac.l.dicitur, quòd iuriſgentium conuentiones ſunt, quarum altera parit exceptionem, de qua nihil hîc dicit: altera verò parit actionem, & non vocatur conuentio, ſed in ſuo proprio nomine ſpeciali remanet: vt emptio, & alia quæ hîc ponuntur. quædam autem ſunt quę non tranſeũt in ſpeciale nomen contractus, ſed remanent in generali nomine, vt vocentur conuentio: vt ecce dedi tibi aliquid vt aliquid mihi dares. ſed ſi dedi, & non das, teneris actione præſcriptis verbis. vel ſi dedi tibi aliquid vt aliquid facias. his enim caſibus actio præſcriptis verbis oritur. Itẽ ſi dedi tibi Stichum vt Pamphilum manumittas: & manumiſiſti: ſi Stichus à te euincatur, habes act. præſcriptis verb. non autem neceſſe eſt reuerti ad actionem in factum, informandam à prætore: quod dixit quidam iuriſcõ. ſed malè dixit. Si promiſi tibi decẽ ne mihi iniuriam facias, nunquid quidam teneor tibi? Et reſpon. quòd non. [SED CVM.] Conuenit inter me & te, quòd permutaremus codices noſtros adinuicem: & ego antequam darem meum, volo agere aduerſus te vt tuum mihi des: nunquid poſſum? Et reſpon. quòd non. quia fuit nuda pactio, quæ actionem non parit, ſed exceptionem. & eſt in hoc caſu verum, quòd non parit actionem, nec in contractu permutationis, nec vllo alio cõtractu. Sed dominus M. aliter caſum huius.§.ponit. dixit enim, quòd credebat aliquis ſe mihi teneri, cum non teneretur: & promiſit ex ea cauſa, & non ſuberat. hoc caſu non valet promiſſio. ſed prima verior eſt. [QVINIMO.] Pone: vendidi ego librum, & incontinenti paciſcor vt Romam vadas. ex iſto enim nudo pacto oritur act. præſcrip. verb. imò plus operatur, ſed informat actionem veterem ex vendito, vt poſſit agi contra te vt Romam vadas. Sed reſpon. quòd talis actio non eſt nuda, imò veſtita vicinitate contractus. ſed ſi eſſet nuda, vt quia facta eſſet ex interuallo, non pareret actionem: ſed expone, parit, reo ſcilicet. Ad id autem quod dicit, quòd nuda pactio ex interuallo facta, non parit actionem, ſed exceptionem: readducit tria exempla. Primum, certum eſt quòd mulieri debet dos reddi annua, bima, trima die. vnde ſi pacta fuit mulier cum viro, vt dos prius vel ſtatim reſtituatur, nõ valet pactum. Secundum exemplum eſt, bene ſcis quòd tutor tenetur aliquando ad pupillares vſuras, aliquando ad centeſimas. pone ergo quòd tutor conuenit ex interuallo vſuras præſtare pupillo. nunquid valet pactum? Reſpon. quòd non. Tertium exemplum pone: pactus fui tecum vt Romam vadas, & hoc ex interuallo cum tibi aliquid venderem. non valet tale pactum, puta vt actionem pariat, ſed exceptionem: & non fuit de ſubſtantia prioris contractus. & hoc ſubiicit, adeo autem. [ADEO.] Vendidi tibi librum pro decem: nec dediſti mihi decẽ, nec ego tibi librum: nũquid poſſumus nudo conſenſu recedere à contractu? Et reſpon. quòd poſſumus in totum: & valet pactum tale. ergo ſi in totum recedere poſſumus, & in partem: vt ſi vendidi tibi pro.x. poſſumus conuenire in idem pro x.viij. vel pro.vj. Item etiam pone: vendidi tibi codicem, & poſſumus conuenire codicem eſſe tantùm venditum. valẽt talia pacta: & reuocatur contractus totus. ſubiicit tamẽ vnum in quo non reuocatur contractus totus: vt ecce vendidi tibi librum: & tu duobus heredibus deceſſiſti relictis. ſi cum vno herede paciſcar: & cum alio non: dicitur hîc quòd nõ reuocatur totus contractus, ſed pars tantùm. [PRAETOR AIT.] Dictum ea ſupra eod.titu. quòd quædam pacta valent, de quibus pactis intelligatur, hîc dicitur: nam illa pacta ſunt ſeruanda, quæ non ſunt dolo, neque contra legem, neque contra edictum principum facta. [PACTORVM.] Hîc dicitur, quòd quædam pacta ſunt in rem & generaliter concepta: vt ſi paciſcar quòd non petam: nam tale pactum reo & fideiuſſori prodeſt. quædam ſunt in certam perſonam: vt ſi paciſcar ne à Titio petam: vtrum ſit pactum perſonale, aut generale, ex verbis in pacto appoſitis cognoſcere potes: cum perſona pacto inſerta nõ ſemper faciat pactum perſonale. [DOLO MALO.] Iſte. §. continuatur ad ſuperiora ſic: Dictum eſt ea.l.§.prætor ait. quòd pacta ſeruanda ſunt quæ non fiunt dolo: ſed quid ſi fiant dolo? dicit iſte.§.& quidem ſi fit pactum dolo, non ſeruatur.& fit pactum dolo malo, vt ecce induxiſti me dolo vt fundum venderem: & hoc dolo malo, quia pacto fraudulento.& de hoc nihil dicit prætor: ſed iuriſconſ.dicit quòd aliud eſt iniquum: vt ecce feci tibi pactum de non petendo: poſtea volo fraude te inducere ad hoc vt facias mihi pactum de petẽdo: & vt liceat mihi petere. iniquum quidem peto: & pactum ſuperuacuum: vt ecce induxiſti me dolo vt remitterẽ remiſi, & ſic non valet pactũ. Si volo laborare vt facias mihi pactum de petendo, id eſt vt liceret mihi petere: non eſt neceſſe. [QVOD FERE.] Inuenitur in prima parte inſtrumenti, quòd Mæuius ſpopondit Titio. x. ad interrogationem Titij: & non erant ſtipulati: quia tunc temporis fuerunt abſentes: & ideo dubitatur: aliter non dubitatur: vt inſtit.de inuti.ſtipu. §. ſi ſcriptũ. & de fideiuſ. §. fin. præſumitur quidem interceſſiſſe ſtipulatio: niſi contrarium probetur. [SI PACISCAR.] Tu mihi condemnatus fuiſti, vel domum meam combuſſiſti: remitto per pactum, vt non tenearis. bene valet pactum. [SI PACISCAR.] Tibi nouum opus nunciaui, ne ædificares: ſi poſtea quàm denunciaui tibi, remiſi: ſi quidem in publico: & tu poſtea ædificabas, non valet pactio, nec remiſſio. ſi autem in priuato, valet pactum. idem in aliis: quia ſi paciſcar vt furti non tenearis: ſi quidem de iam facto, valet: aliter non. [SED ET SI QVIS.] Apud te rem meam depoſui, in qua re tu dolum commiſiſti: pactus fui tecum, vt de illo dolo non tenearis. valet pactum. [ET GENERALITER.] Hîc dicit, quòd quando pactum eſt contra ius, non poteſt aliquo modo cõfirmari: nec valet ſtipulatio ſuper eo facta: vt in princ.l. ſequen. quæ continuatur cum iſta. ſi ante aditam hereditatem pactus eſſem cum creditoribus, vt partem tantùm præſtarem: valet quidem tale pactum. Sed pone quòd ſeruũ meũ ſub conditione heredem inſtitui, qui pactus fuit cõditione pendente, vt partẽ tantùm pręſtaret.& videtur quòd pactum non valeat de rigore iuris: cum alterius conditionis inueniatur tempore exiſtẽtis conditionis: quia inuenitur liber: ſed de æquitate valet: vt.ĩ.e.§.Idẽ probat.& adducit duo exempla. nam ſi extraneus me filiumfa.heredẽ inſtituat: & paciſcar cum creditoribus hereditariis de parte ſoluenda: poſtea emancipatus ad eã hereditatem: valet pactum quantùm ad hereditatem, vt mihi pariat exceptionem doli. Idẽ eſt ſi ante mortem patris mei pactus fui cum creditoribus patris mei, vt partẽ ſoluerem: valet pactũ, & parit mihi doli exceptionem. Idem eſt ergo in ſeruo: vt in hoc §.ſed ſi.qui continuatur cum iſto. Viuianus.

a *Exceptiones.* De his non dicit hîc, ſed.ĩ.eo.ſi vnus.§.pactus. imò & hîc aliqua dicuntur: [c] vt.ĩ.eod.§.ſed cum nulla.&.§.quinimò. & in ſequentibus.§.§.

b *In ſuo nomine.* Scilicet generali: vt dicatur conuentio, ſiue

contractus

c] Incidenter, & non principaliter, ſecundũ An.& Ia.

contractus tantùm: ſed ſpeciale ſibi aſſumit nomen : vt infra de donatio.cau.mor.l.mortis cauſa capitur.& de bo.li.ſi patronus. §.ſi quis cum eſſet.non enim amittit generale nomẽ : vt.ſ̃.eo.l.j. §.adeo.&.ſ̃.de offic.eius cui man.eſt iuriſdi.l.j. in fi . & patenter probatur.j̃.de præſcrip.verbis.l.naturalis.j. reſpon. quia ibi ponitur emptio ſub illo innominato, do vt des & cæteri.

a *Similes*.vt mandatũ, mutuum,& pignus:vt ſ̃.eo.l.j.§.fin.Accur.

b *Res*. id eſt pactio, vel conuẽtio: eſt enim rei verbum generale: vt infra ſi certum peta. l.j.in fine.

c *Cauſa*.id eſt datio vel factũ quod veſtiet pactionem.

†Id eſt negocium ciuile.

d *Facias*. Idem in aliis innominatis duobus: licèt alia ibi detur actio. Sed quare permutatio, quæ eſt ſpecies de do vt des, nomẽ ſpeciale habere nõ dicitur: vt hîc, cũ permutatio elegantius nomẽ habeat quàm emptio: cum vno nomine, ſcilicet permutare, vel permutatio, hincinde, id eſt vtramque partem comprehẽdat: quod nõ facit emptio: ſed partẽ emptoris ſignificat, vt venditio partem vendentis? Reſpon.hi dicuntur nominati, qui conſenſu contrahuntur.in permutatione non conſenſu, ſed rei interuẽtu contrahitur obligatio: & colligitur hæc ratio infra de rerum permu.l.j.§.item emptio.ſecundum Ioan. ſed hæc ratio non videtur valere: quia commodatum, & depoſitum, dicuntur hîc nominati,& tamen non conſenſu, ſed re contrahuntur. Quare dicas quòd permutatio ideo non eſt nominatus, quia nõ ſtatim cum facta eſt voluntate partium,dat actionem,imò exigitur rei interuentus:& tunc non ex rei interuentu,ſed ex præcedenti pacto agitur:vt C.de rerum permuta.ex placito. ſed commodatũ, & depoſitum,& ſimiles,ſtatim vt fiunt,dant actionem: non tamen ſunt niſi re tradita : vnde re dicitur obligatio contrahi : & ideo nominati dicuntur:& ſic prima ratio valet.vel dic vt no.C. de rerum permu.in rub.Præterea donatio olim erat innominatus,hodie vero nominatus ſecundũ Io.cum ex ſolo pacto & cõſenſu naſcatur actio:vt C.de dona.ſi quis argentũ. §. pe. &. j̃.de rerũ permut.l.j.§.item emptio.Item quid ſi in permutatione nõ dedi,ſed paratus fui dare?Reſpond.non habetur pro dato : cum in his caſibus liceat pœnitere : vt infra de cõdict. cau. da.dedi.§. primo,& ſecundo.&.l.ſi pecuniam.§.ſi ſeruum . ſed ſecus in cõtractibus nominatis,vel legatis:vt infra de condit.inſtitu. l. vter ex fratribus. & infra de annuis legatis. l. Mæuio . in principio. ADDITIO. Hanc vltimam partem gloſſ. ſequuntur docto. hic. Ex qua habes, quòd ſola oblatio in contractibus innominatis non habet vim implementi, adeo quòd poſſit agi ſicut ſi verè fuiſſet impletum : imò oblatio non impedit quin ſit locus pœnitentiæ,ſecundum Iaſonem hîc.

*Id eſt negocium ciuile.

ſtant,ſed trãſeũt in propriũ nomẽ cõtractus:vt emptio,venditio,locatio,cõductio,ſocietas,cõmodatum,depoſitũ, & cæteri ſimiles [a] cõtractus.Sed etſi in aliũ cõtractũ res [b] nõ trãſeat, ſubſit tamẽ cauſa: [c] elegãter Ariſto Celſo reſpõdit eſſe obligationẽ : vt puta dedi tibi rem,vt mihi aliam dares:dedi vt aliquid facias: [d] hoc συνάλλαγμα † eſſe:& hinc naſci ciuilẽ obligationẽ. [e] Et ideo puto rectè Iulianũ à Mauriciano reprehenſum in hoc, Dedi tibi Stichum, [f] vt Pamphilũ manumittas.manumiſiſti. [g] euictus eſt Stichus. Iulianꝰ ſcribit in factum actionẽ à prætore [h] dandã:ille ait ciuilẽ incerti actionem, id eſt præſcriptis verbis ſufficere. Eſſe enim contractum, quod Ariſto συνάλλαγμα * dicit, vnde hæc naſcitur actio.

B

Implementũ cauſæ iniuſtæ nõ veſtit contractũ innominatũ. h.d. & loquitur iſte tex. quãdo turpitudo nõ erat ex parte promittentis:ſed recipiẽtis tãtùm: quia quãdo recipit aliquid, vt faciat illud ad quod gratis tenebatur, dicitur turpiter accipere.l. fina . infra de condic.ob tur.cau.Bartolus.

C

e *Ciuilem obligationem*. id eſt quæ parit præſcriptis verbis actionem:vt infra proximè.

f *Stichum*. ignorans alienum: aliàs de dolo teneor : vt infra de præſcript.verb.naturalis.§.ſed ſi dedi.

g *Manumiſiſti*.&ideo tenuit libertas,quia tuus factꝰ erat:quę reuocari nõ poteſt ſemel præſtita:vt inſt.qui ma.nõ poſ.§.ſemel.

h *A prætore*.ſcilicet viuo.q.d.nulla ſit de iure:vel dic in factum ſubſidiaria,quæ eſt prætoria.q.d.ciuilis deficiat: vel certè nõ deficit ciuilis:vt ſubiicit.& ſic dictum Iulia . quod eſt hîc, & infra de præſcrip.ver.l.naturalis. § . ſed ſi dedi . corrigitur per Marcianum & Vlpianũ,qui reprobant eum hîc.Plus etiã dicũt quidam quòd tota diſtinctio Iuliani facta in.d.§.ſed ſi dedi,corrigitur,vt hodie indiſtinctè præſcriptis verbis actio detur:vt hîc dicit.

i *Nulla*.contra videbatur,quaſi cauſa ſubeſſet : ſed tamen quia eſt pro nõ cauſa,nulla obligatio naſcitur, ſcilicet efficax ad agẽdum vel ad excipiendũ,ſiue fuerit promiſſio per ſtipulationem: ſiue nudo pacto:ſiue naturalis tantũ:ſiue naturalis & ciuilis nata fuerit obligatio.nam & ſolutum repetitur:vt infra de condic. ob tur.cau.l.idem.§.quotiens.Idem in pignore dato multo magis.Eſt tamen aliqua, quia non eſt turpe quid promiſſum : ſecus ſi vt fiat, aliquid turpe promittatur : quia nulla eſt ipſo iure : vt infra de verb. obli. generaliter . &.l.ſi plagij. & ſolutum nõ repetitur: vt C.de cõdict.ob tur.cau.cũ te.Sed quid de pignore dato vt maleficium fiat? Reſpon. repeti poteſt per rei vin.vt.j̃.ad exhi.de eo. §.pe.& fin . non cõdic. ob tur.cau. vt.j̃.de cõdict. ob tur. cau. ſi ob turpem cauſam. ſed fiſcus hoc repetit, ſi ille non vindicat : vt. j̃. de iure fiſci.l.Lucius. Ac.

A

Si ob maleficium ne fiat, promiſſum ſit, nulla [i] eſt obligatio ex hac conuentione.

Simplex cõuentio innominata,ſi nõ veſtitur implemẽto iuſtæ cauſæ,dicitur nuda. ideo nõ parit actionẽ.ſed ſi fiat ad liberandum, bene parit exceptionem. h.d.vſq; ad.§.quinimò.

Sed cũ nulla [k] ſubeſt cauſa, [l] propter cõuentionẽ hîc cõſtat nõ poſſe conſtitui obligationem. Igitur [m] nuda pactio obligationẽ [n] non parit,ſed parit exceptionem.

Pacta incõtinenti appoſita nouam producunt actionẽ, & veterem informant, ſecus ſi ex interuallo.Bartolus.

Quinimò [o] interdum format

k *Sed cum nulla*. hic §.continuatur cum ſuperiori . § . ſed & ſi in alium.

l *Cauſa*.id eſt datio, vel factum ex quo veſtiatur contractus innominatus, do vt des. Nam de his dicit adhuc:vt patet ex cõiunctione.§.§.iſtorum . Et ideo gl.M. qui dicit etiã ſi ſtipulatio interceſſit nõ tenere,reprobatur per.l. C . de rerũ permu.l.ex placito.ſed Azo hunc . § . aliter intelligebat : vt puta quia credebat quis ſe mihi teneri,cũ non teneretur : & promiſit ex ea falſa cauſa quæ nõ ſuberat:quo caſu nõ valet promiſſio:vt.j̃.de excep.do.l.ij.§. circa.vnde ſua gl.bona eſſet:ſed primus intellectus verior eſt.

m *Igitur*.cautè incipit facere tranſitum ad cõtractus nominatos:ac ſi diceret: ſi in contractibus innominatis non valet conuentio ſine cauſa, id eſt ſine veſtimento : etiam in contractibus nominatis vel factis aliis eſt eadem ratio:ergo ſit idẽ ius : vt hîc, & vt arg.C.ad.l.Fal.l.fin.&.j̃.ad.l.Aquil.illud.vt ſic iam gene.aliter nuda pactio nõ pariat actionẽ,ſed exceptionem . Sed quod eſt nudum pactum? Reſpon. quando hoc cõtrahentes voluerũt

D

vt eſſet nudum:vt.j̃.eo.§.quod fere. Item quando fuit ſola ſpõſio ſine interrogatione:vt.j̃.de pollici.l. pactum. vel verius non eſt pactum : vt ibi. Item quando ſtipulatio [a] eſt inutilis : vt quia vel inter abſentes : vel quia præceſſit reſponſio interrogationẽ: quod eſſe non debet : vt C.de vſur.l.j.vel aliàs ſit inutilis. Habet enim in ſe pactum nudum: [b] vt.j̃.de accepti.l.an inutilis.j.reſpõ. ſecundum Piſanam literam,quę eſt ibi.&.j̃.eo.ſi vnus.§.ſi acceptilatio.Sed hæc regula,quòd pactum nudum non pariat actionem:fallit in caſibus qui in his legibus inueniuntur: vt C.de do. promiſ.l.ad exactionem. [c] & C.de dona. ſi quis argentum. §.pe. & arg.inſt.de act.§.de cõſtituta. [d] &.j̃.de nau.fœ.l.periculi.&.j̃. de vſur.l.etiam.& C.de vſur.l.frumenti . & infra de pollici.l.pactum . vel ibi non eſt pactum . his enim caſibus ex nudo pacto naſcitur actio,ſed poteſt dici veſtitum legis auxilio: vt ſupra eo. legitima.cum nudũ pactum parere actionem , tale ſit ac ſi prorſus ſterilis mulier generaret : vel virgo pariat . ſed dicatur nudũ

E

ab aliis veſtimentis quæ habent pacta : vt iam dicam . ſic & dici poteſt venditio nudum pactum ab aliis veſtimẽtis præterquam à conſenſu.Accur.

n *Obligationem*.ſcilicet efficacem.

o *Quinimò*. quin pro etiam : & hæc dictio imò , poteſt aduerſari ei quod dixerat de exceptione danda quaſi minus plenè dixerit.ſic corrigitur minus plenè dictum : vt infra ad. l. Rho . de iac.l.ſi.§.pe.&.§.ſi.Vel verius aduerſatur ei quod dixerat actionẽ non dari:ſed certè hoc dari non infert,ſed infert informari . Sed dic ex vi attractiua [e] illius dictionis etiam , quæ ſumitur ex illa quin , hanc dictionem imò,duo operari : & quòd actionem pariat : vt C . de pact . inter empt. & ven. l. ij . & quòd informet: vt ponit exempla : & ſic hæc dictio,vt.exemplificatiuè ponitur. vel dic nouum intellectum:vt quod dixit , pariat exceptionem, ſcilicet perpetuam : vt pactum de non petendo in perpetuum: imò & plus,quia informet & pariat temporalem : vt ſi feci pa-

a] Iſtã glo. dicit.Bald. eſſe valde ſingularem hîc.

b] Niſi conſtet de contraria volũtate partiũ.Bar.& Ia.

c] Dic quòd ibi eſt contractus nominatus, nõ pactum nudũ,ex mẽte Bar.

d] Diſplicet omnibus: & dic quòd ibi non oritur actio ex pacto:ſed ex lege ſecũdũ Iaſon,

e] Alias actiua.

ipſam actionē:vt in bonæ fidei iudiciis.ſolemus enim dicere pacta conuenta ineſſe bonæ fidei iudiciis. [a] ſed hoc ſic accipiendũ eſt, vt ſi quidem ex cõtinenti [b] pacta ſubſecuta ſunt, etiam ex parte [c] actoris inſint: ex interuallo non inerunt:nec valebunt,ſi agat: * ne ex pacto [d] actio naſcatur:

Cõtinua.quia dixit ſupra pacta appoſita incõtinēti, actionē producere,ſecus ſi ex interuallo : nũc ponit exemplũ de pactis appoſitis ex interuallo:& vnũ exēplũ ponit author legis: ſecundũ ponit Marcellus:tertiũ Papinianus.ſecunda ibi,idē Marcellus.tertia ibi,idē reſpõdit.& iſte verſiculus legit' duobus modis. Vno modo ſecundum Martinũ,cui' opi. reprobatur per l.quotiēs.ĩ.ſol.ma. Secũdo modo ſecũ. Io.cuius poſitionē tene. Bar.

Vtputa poſt diuortium [e] conuenit ne tempore ſtatuto dilationis dos reddatur, ſed ſtatim hoc non valebit, ne ex pacto [f] actio naſcatur. Idem Marcellus ſcribit: Et ſi in tutelæ actione cõuenit, [g] vt maiores quàm ſtatutæ ſunt [h] vſuræ præſtentur, [i] locum non habebit: ne ex pacto naſcatur actio.ea enim pacta inſunt,quæ legem contractui dant, id eſt quæ in ingreſſu [k] † contractus facta ſunt. Idem reſponſum ſcio à Papiniano, & ſi poſt emptionem ex interuallo aliquid extra naturã [l] contractus conueniat, ob hanc cauſam agi ex empto non poſſe propter eandem regulam, ne ex pacto [m] actio naſcatur. quod & in omnibus bonæ fidei [n] iudiciis [o] erit dicendum.ſed ex parte rei locũ habebit [p] pactum: [q] quia ſolent & ea pacta quæ poſt ea interponũtur,parere exceptiones.

ctum vſque ad annum, non petere. quo caſu noua forma datur & meta actioni meæ, vt ante annum nõ agam:& ſi agam,exceptione repellar:& quod ſubiicit. vt in bo. fid. &c. ſimilitudinariè ponatur, & dicat de ea informatione de qua prius dicebam. Et dicitur ideo actio informari à pacto, quia cum actio ex vendito conſueuerit dari ad precium, hîc poterit dari ad hoc vt Romam vadas, ſi hoc incontinenti conuenit: & ita impletur hæc actio à pacto: vt veſtis implet' ab homine: & informatur vt ſaccus à frumento:vt hîc,& C. de pact. inter empt. l. ij.Item &ideo dici poteſt informari. quia cũ actio ex vẽdito ſit bonæ fidei ſui natura, [a] erit ſtricti iuris : cũ loco eius præſcriptis verbis actio detur: quę eſt ſtricti iuris : vt ſupra ſi quis cau.ſi eum.§.fina. nec enim actio præſcriptis verbis ſuam naturã immutat,vt ſit bonę fidei : imò eſt ſtricti iuris : vt argu. infra de actio.empt.l.idem.§.j. Item interdũ ideo dicit, quia ſi ex interuallo,non informat:vt ſequitur.ſed cum velit probare quòd nudum pactum hoc faciat: quare de eo non poſuit exēplum:ſed de veſtito cohęrentia contractus?ſed dic hoc eſſe nudum ſui natura:ſed cum naſcitur, veſtimēta ſibi proxima ſunt quę aſſumit. Et not.quòd pactum ſex modis veſtitur:Re:vt in mutuo & ſimilibus : vt inſtitut. quibus modis re cont.oblig.in principio.& per totum. Item verbis : vt inſtitu. de verborum obliga.in principio. Item literis : vt poſt biennium [b] in chirographo:vt inſtitu. de lit. ob. Item conſenſu: vt inſtit.de ob.ex conſenſu. Item cohęrentia contractus : vt hîc. Item rei interuentu:vt in contractibus innominatis,vt ſupra eo. §.ſed & ſi in alium. Sed quæ eſt differentia inter hoc veſtimentum rei interuentu : & illud re? Reſpon.quia [c] veſtimentum re vna cum pacto naſcitur : ſed rei interuentu poteſt eſſe quod dudum poſtea : vt ſi modò conueniam de permutãdo, & poſt annum tradam. tunc enim veſtitur primum pactum : vt C. de re. permuta. ex placito. Poſſunt addi duo modi, ſcilicet rei principio:vt infra de pollici.l.j.§.j.Item legis auxilio,quod poteſt dici in omni nudo pacto quod actionem parit:vt dixi ſupra proxi.§. Item ſecundum quoſdam veſtitur iureiur.vt infra de ope. lib. l. vt iuriſiurãdi.ſed videtur quòd nullum pactum ſit nudum : cum quodlibet habeat in ſe conſenſum : vnde veſtiri conſenſu videtur:vt ſupra eod.l.j.§.j. Reſpon.elegans & tenuis veſtis eſt conſenſus,quæ non datur niſi certis contractibus enumeratis, vt inſtit.de oblig.ex conſenſu,in princip. qui cum ſint fauorabiles & pingues & calidi, leui veſte veſtiuntur. ſed quidam dicunt non veſtiri [d] niſi rei interuentu,cum alia veſtita naſcantur.ſed contra eos eſt quod dicit Iob,Pelle & carnibus veſtiſti me,&c.

a] Cõtrariũ eſt verum, ſecũdum B. B.P.Alex.& Iaſon.

* agatur.

b] Imò etiã ante biẽniũ actio oritur inefficax: tamen poſt biẽnium dicitur efficax Bar.& Iaſo. hîc.

c] Reprobatur.ideo dic quòd veſtimentum re facit cõpetere actionem pro eadem ſpecie, ſed inſtrumentũ rei ꝑ diuerſa.Bar. P.& Iaſon.

d] Et malè, ſecundum. Bar.& Iaſo.

a *Bonæ fidei iudiciis*.id eſt contractibus. ſed quid in iudiciis ſtricti iuris? Reſpon.idem vt pariant & informent:vt.ĩ.ſi cer.pet.lecta.& C.eod.petens.quidam tamen dicunt tantùm nouã parere:vt C.de dona.l.legē.&.l.cũ res.& C.de re. permu. l. rebus. & de rei vxo.act.§.accedit.Item quid ſi nudum pactũ non eſt principale,ſed acceſſorium puta pœnale veſtitum? Reſpond.non veſtitur principale ab acceſſorio : vt C. de contrahen. ſtip.l. nuda. Item quid ſi tale eſt pactum veſtitũ ex quo vna pars tãtùm agit, vt ſtipulatio,& aliquod pactum pro promittente ponatur? Rñ. non dicitur veſtiri:cum non habeat pro ſe à quo veſtiatur.

b *Ex continenti*. id eſt antequam ad alia diuertant negocia: vt infra de duo re.ſti.l.duos.in fin.&.l.ſi ex duobus. & infra de teſta.l.heredes palam.& infra de adul.l.quod ait lex.§.fin. & infra de verbo.oblig.continuus.in princ.ſed an ex talibus pactis non ſeruatis poſſit dari rei vindi? Reſpond.non:vt C.de probat. cum res.niſi in caſibus quatuor : vt C. de dona.quæ ſub modo.l.j. & C.de pact.inter empt.& ven.l.cõmiſſoriæ. &.ĩ.de in diem addi. l.ſi ex duobus.§.ſed & Marcellus.& ad idem. ĩ.de rei vin. ſi quis hac.quartus.ĩ.de contrahen.emp.l.ſi quis ſub hoc.vel dic vt ibi.

c *Ex parte*.id eſt vt pariant actionem.

d *Ex pacto*.ſcilicet nudo.

e *Vt puta poſt diuortium*.ſecundum M. [e] pone exemplum.ſol.matri.ex interuallo quis fecit pactũ de dote reddenda vlteriori die. non valet:ne ex pacto &c.ſed ſi ante finitum matrimonium, valet quãdocunq;, cum videatur fieri incontinenti : vt argu.ĩ. man. qui negocia. & ſecundũ hoc verba illa, poſt diuortiũ, determinant verbum,conuenit.Sed Ioan. ponit cum pactum factum fuit ante contractum matrimoniũ, vel poſt ex interuallo etiã durante matrimonio. nam lex dicit quòd etiam durante matrimonio dicitur fieri ex interuallo : vt ĩ.ſol.ma.quotiēs.&ſecundũ hoc verba, poſt diuortiũ, determinant verbum, ſtatuto. ſed cõtra vtrumque eſt. ĩ. de pact.do.l. de die. & l.ſequen.Sed dic quòd ibi fuit facta incontinenti : aliàs obtinet qđ hîc dicitur. Sed adhuc videtur quòd mulieri replicatio tantùm detur ex huiuſmodi pacto, cum per ſe habeat actionem quam non habet: vt ſtatim dicet. ſed ſecundum hoc quòd ſic ponimus caſum huius. §. ſecundum Io.quæritur,ſi promiſſum eſt aliquid mihi ſub conditione: & interim pendente conditione remittatur mihi à debitore cõditio:an ſtatim poſſim agere?videtur quòd nõ. nam & huic mulieri debetur dos ſub conditione ſi ſoluatur matrimonium:& licèt interim ei conditio ſit remiſſa.non tamen agit.quod in omni conditione recipias.nam ex ſtipulatu interim nõ agitur:quia nõ extitit interim conditio.nec ex pacto:quia nudum eſt:argu.ĩ.de conſtit.pecu.id quod.Sed argu.contra.ĩ.de peric.& commo.rei ven.ſi in venditione. [f] præterea pactum prorogat commiſſionē pœnæ:vt diximus.ĩ.de verbo.oblig.cum ſtipulatus ſim mihi. & ĩ.de arbi.Celſus.§.idem ait.cur ergo vt citius committatur non inducit?ſed faciliores ſumus ad liberandum. Item arg. contra.ĩ. de adimen.lega.l.iij.§.condicio.& inſtit.de codicil.§.vlt. [g] Item quid ſi in ipſo fine matrimonij? Reſpon.non dicitur fieri incontinenti,cum prius ſit nata actio:vt ſtatim dices.

e] Reprobatur per. B.B. P.Ang.Alex. & Iaſo.

† Ad hunc locum vide Alciat. lib. 2. parerg. c.34.

f] Ibi loquitur de pacto incõtinenti facto: hîc ex interuallo. Bar.Ale.& Iaſo.

g] Ibi loquitur in diſpoſitione ſolēni:hîc in pacto.Ale.&. Iaſon.

h] Cõtrariũ eſt verũ,ſecundũ prædict.

i] Contrariũ eſt verũ,ſecundum B. B.Ale. & Iaſ.

f *Ex pacto*.ſcilicet nudo.

g *Conuenit*.nõ ſtatim finita tutela : ſed ex interuallo poſtea vel prius:vt quidam dicunt (& bene) in actione tutelæ. Nam non poteſt dici actio tutelæ naſci non finita tutela : vt.ĩ.de tut.& ra. diſ.ſi tutor.§.fi.&.l.ſeq.ſed in dote etiam ante [h] ſolutum matrimonium:niſi in caſu:vt.ĩ.de bo.dam.l.ſed ſi alia.in fi.Item quid ſi in prin.tute.apponatur pactũ?Reſpon.ex interuallo [i] fit: cum ante tutelam finitam actio non naſcatur.

h *Quàm conſtitutæ ſunt*.maximè: nam idem & ſi minores cum ex interuallo pepigit de eis præſtandis tutor pupillo.Vel dic,maiores quàm conſtitutæ ſunt in ciuitate,minores tamen legitimis:in maioribus tamen etiam ſi fieret pactum in continenti, nõ valet: vtC.de vſur.l.eos.§.ſi quis autem aliquid. ſed an etiam incontinenti pactum ſine ſtipulatione valeat?Videtur quòd non : vt C. de vſuris.l.iij.ſed reſpon.illud locum habet in mutuo tãtùm, & non in omni:ſed tantùm in pecunia mutuata : ſecus in alio mutuo:vt C.eo.ti.de vſur.l.frumenti. Item ſecus in omni cõtractu bonæ fidei:vt C.de pact.inter empt.l.initio. &.ĩ.de vſur.l. cum quidam.§.ex locato.&.ĩ.depoſi.Publia.§.Lucius.

i *Præſtentur*.à tutore ipſi pupillo.

k *Ingreſſu*.vel egreſſu:multo magis ſi in ipſo contractu.

l *Extra naturam*.*id eſt ſubſtantiam : vt de commodando librũ ad auſcultandum.Alij dicunt id naturale quod nos ſubſtantiale: vt dicam.ĩ.proxi.in dictione pactorum.

m *Pacto*.ſcilicet nudo.

n *Bonæ fidei*.& ſtricti iuris multo magis locum habet.

o *Iudiciis*.id eſt contractibus.

p *Locũ habebit*.quod eſt quando parit exceptionem:vt ſubiicit.

q *Pactum*.etiam nudum:vel etiã ſi ex interuallo : vt ſi conuenit

ne fideiuſſor

* Naturalia cõtract' quę ſint, quæ itē ſubſtãtialia, pulchrè Zaſi' in ſuis intellectib' vbi ſubtiliter admodum diſputat,poſſintne naturalia contractus per pactũ tolli.

ne fideiuſſor daretur qui dari deb eat.

A a *Adeo*.pacta ex interuallo facta non valent extra ſubſtantiam contractus:ſed de ſubſtantia ſic : vt ſupra proxi . de quo colligitur,adeo autem &c.

b *Ex eodem*.id eſt de ſubſtantia.

c *Nondum ſecuta* . neque precio dato , neq; re tradita: vt inſti.quibus modis tol. ob.§.fi.

d *Ab emptione*.ſcilicet in totum.

e *Ex parte*. quando ad eius cõmodum fit.

f *Eadem ratione* . ſcilicet quæ eſt in toto quo ad totum:vt ſupra proxi . reſpon . erit hîc in parte quo ad partẽ: vt ſubiicit : & fa.ſupra ſi quis cau . ſed & ſi . §. fi.in gloſ.nã &.&.ĩ.de in litem iuran.l. videamus.§.pen. & infra de vſur.l.qui ſcit . in princi.Ar.cõtra.ĩ. de teſta. l.heredes palam. §.j . [a] & infra de inoff . teſta. Papinianus . §. ſed nec impuberis. [b] & facit.ĩ. de adi.le.l.legata.§.fi.

g *Non inſubtiliter* . ſed ſubtiliter. ſic. ĩ. de here.inſtit.l.j.§.ſic autẽ.

h *Vnde illud* . hæc litera idem repetere videtur multotiens : ſed nõ facit . nam prius dixit quando in totum receditur: ſecũdò quãdo deminutũ fuit precium tantùm , vel auctum . hîc autem quãdo res fuit tantùm aucta vel deminuta . Sed quidam dicunt, [c] quòd ſuperius reſpõſum loquitur quando res & precium fuerũt deminuta, vel aucta : hîc in precio tantùm : alij ecõtra, & in his caſibus videtur renouatus [d] totus contractus:vt.ſ. proxi. & videtur repeti pactum: vt. ĩ.proxi. ſed ſi cum vno de heredibus emptoris fiat pactum, non renouatur totus:vt hîc dicit aduerſando,ſed cum &c.& de vi huius pacti ſubſtantialis dices in diſtinctione pactorum infra ſtatim.

Dictũ eſt.ſ.de pactis incõtinenti vel ex interuallo appoſitis extra naturã cõtractus: hîc loquitur de iis quę apponũtur circa ſubſtãtialia cõtractus . Et breuiter hoc intendit.Pacta circa ſubſtãtialia cõtractus appoſita , re integra & ex interuallo valẽt,& quo ad actionem ſiue in totũ,ſiue in partẽ,ſiue cũ vno,ſiue cũ pluribus cõtrahatur.h.d.& diuiſio apparet ex gloſ. poſita ſuper verbo , aliàs igitur illud.hoc dicit.Bartolus.

Adeo [a] autem bonæ fidei iudiciis exceptiones †poſtea factæ quæ ex eodem [b] ſunt contractu , inſunt, vt conſtet in emptione , cæteríſque bonæ fidei iudiciis , re nondum ſecuta [c] poſſe abiri ab emptione . [d] Si igitur in totum poteſt , cur non & pars eius pactione mutari poteſt ? Et C hęc ita Pomponius libro ſexto ad edictum *ſcribit.Quod cum eſt, etiam ex parte [e] agentis pactio locum habet , vt & ad actionem proficiat nondum re ſecuta, eadẽ ratione. [f] Nam ſi poteſt tota res tolli,cur nõ & reformari, vt quodammodo quaſi renouatus contractus videatur? quod nõ inſubtiliter [g] dici poteſt. Vnde illud [h] æquè nõ reprobo, quod Pomponius libris lectionum probat,poſſe in parte recedi pacto ab emptione , quaſi repetita partis emptione. D Sed cum duo heredes emptori extiterunt, ſi venditor cum altero pactus eſt,vt ab emptione recederetur : ait Iulianus valere pactionem, & diſſolui pro parte emptionem: quoniam [i] & ex alio contractu paciſcendo alter ex heredibus adquirere ſibi potuit exceptionem . vtrumque itaque rectè placet,& quod Iulianus , [k] & quod Pomponius.

†Recte ſic Flo. legitur, probaturque hæc lectio arg. l.3.ĩ.de reſcin.vend. nec probo quòd quidã emendare conantur, depectiones.

a] Dic quòd ibi loquitur in forma quę eſt indiuiſibilis, in quibus non habet locũ hæc regula vel illa lex concordat cum iſta ſecundũ Bart. Alexan. & Ia.

*Sic in archetipo Flo. nulli tamen libri eius citantur in indice librorum.

b] Ibi nõ eſt eadẽ ratio totius & partis.Bar. P. Alex. & Ia.

c] Iſta diſplicet communiter ſcribẽ.

d] Fictè,non verà.Bart., Ang.Ale. & Iaſon.

i *Quoniam & ex alio contractu*.ſcilicet quocũque, vt mutui . & ſic not.quod non valet in pluribus , ſcilicet renouatio contractus, valet in vno:vt infra de le.j.l.legatarius.j.reſpon. argu . infra de condic.inde.Iulianus.in fi.& infra ſi cer.pet.ſingularia.j. reſpon.

ADDITIO.Dic quòd ibi ex pluralitate perſonarum non variatur ratio.Bart.& Alexand.

E k *Iulianus*.ſcilicet modò:& quod Pompo.ſupra proxi.reſpon. ſed Ir.dixit vtrumque idem , & quòd pro parte emptio contrahatur: & quòd pro parte diſſoluatur . ſed primũ videtur verius. quia ergo de diuerſis generibus pactorum dictum eſt ſuperioribus.§.§.ideo diſtingue,pactorum quædã ſunt de ſubſtantia contractus,vt de augendo &c. quæ dic vt dixi.ĩ.de cõtrahen. empt. l.pacta.in glo.noua emptio.

l *Ait prætor*.ſuperius dictum eſt pacta quædam ad excipiendũ, quædam ad agendum valere . de quibus autem pactis intelligat prætor,determinat,ſecundum M.

m *Conuenta*. ſcilicet ſeruabo : quod eſt infra , id eſt ſeruari faciam. ſic infra de his qui not.infa.l.furti.§.mandati. ſeruabo dico ea quæ neque &c.

n *Dolo malo*.ex parte eius qui deſiderat pacta ſeruari . nam & ſi dolò initus ſit contractus:qui dolum adhibuit, inuito altero nõ recedit à contractu:vt C.de tranſact.l. tranſactione finita . & C. de ſer.pign.da.ſi creditoribus.& C.de reuo.do.l. cum profitearis.& C.de reuocan.his quæ in frau.cre.l.filios . & hoc membrũ exponetur infra.§.dolo malo.

o *Aduerſus leges*.hoc capitulo & ſequẽtibus ſunt neceſſaria duo exempla.Vnum quando contra,aliud quando in fraudem, propter illud verbum, neque quò fraus &c. Dic ergo aduerſus legẽ : vt l. Iulia fundi dotalis: vt inſti. qui.ali.licet.in prin . in cuius fraudem fieri poſſet in prædio quaſi dotali:vt ĩ.de fũ. dota. l. fundus dotalis ſeruo . & caue quia nõ fuit hæc lex Iulia à Iulio Cæſare inducta,ſed à Iulio Paulo iuriſcõſul . aliàs ſuffeciſſet qđ dicit.ĩ.edictũ prĩcipis.

B Pacta ſeruãda ſunt,niſi rationabilis cauſa à iure ſtatuta ſuadeat nõ obſeruari. h.d.Alex.de Imola.

Ait prætor, [l] *Pacta conuenta,* [m] *quæ neque dolo malo,* [n] *neque aduerſus leges ,* [o] *plebiſcita ,* [p] *ſenatuſconſulta,* [q] *edicta,* [r] *decreta principũ,* [ſ] *neque quò fraus cui eorum fiat facta erunt,ſeruabo.*

C Pactũ de non petẽdo,aliquãdo eſt in rem;aliquãdo in perſonã.Et ſi dubitatur,intelligitur eſſe in rẽ: licèt perſona pacto comprehenſa ſit. & pactũ dolo initũ non ſeruatur.qui dolus cõmittitur pluribus modis hîc in textu expreſſis . h. d. vſq; ad.§.ſed ſi fraudãdi.Barto.

Pactorum autem quædam in rem ſunt : quædam in perſonam. In rem ſunt , quotiens generaliter paciſcor ne petam . In perſonam , quotiens ne à perſona petam , id eſt ne à Lucio Titio petam . Vtrum autem in rem, an ín perſonam pactum factum eſt, nõ minus [t] ex verbis,quàm ex mente conuenientium æſtimandum D eſt.Plerumque enim(vt & Pedius ait) perſona pacto [u] inſeritur, nõ vt perſonale [x] pactum fiat, ſed vt demonſtretur cum quo pactum factum eſt.

p *Plebiſcita* . veluti ne præſes paciſcatur vltra eſculentũ [e] & poculentum:vt.ſ.de offic.præſid.plebiſcito. in cuius fraudẽ fieret ſi traheretur ad munerum qualitatẽ vel quãtitatem : vt.ſ.de offi. proconſ.l. ſolent.§.fi. item poteſt poni exemplum vt nõ agã de damno dando: quod nõ valet : vt.ĩ.e. l.ſi vnus . §. pacta quæ turpem.

e] Adde ad iſtã gl. gl. in non licet 11.q.fi.qua vult quòd talia xenia non debent excedere in anno cẽtum aureos. Et ſequuntur hanc gl.vſque ad fi. Bart.Ale. & Ia.

q *Senatuſconſulta*. ſcilicet quod vetat in pecunia ludere , niſi in caſibꝰ:vt.ĩ.de alea.l. ſolẽt. §.ſenatus. &.l. quibus. vel pone ſenatuſcon. Vell.& Macedo.in cuius fraudem etiam fieri poteſt : vt.ĩ.ad Vell. quamuis.§.ſicũ eſſem. &.ĩ.adMacedo.ſi filiꝰ. §.is autem.

r *Edicta*. ſ. prætorum: vt habes exemplum.ĩ. ea.l.§.ſi paciſcar. ibi, ſi paciſcar ne operis . & ĩ.eo.ſi vnus.§. illud. & ĩ.quarũ re.act.non da. l.j.§.quæ onerandæ.in cuius fraudem fit quãdo grauior imponitur opera:vt infra de bo.lib.l.j.

ſ *Decreta principum* . vt C.ne lic. poten.l.j. in cuius fraudem fit ſi procuratorio nomine ſe agere fingat in re ſua,cum commodum ad eum ſpectet:vt C.manda.per diuerſas.

t *Non minus*.legè rectè,& dic non minus,id eſt magis . ſic C. de iur.& fact.igno.l. non idcirco. magis enim per verba , quàm ex mente colligitur:cum nullus alterius ſciat ſecreta,niſi ille exprimat verbis:vt infra de ſupel.leg.l.Labeo.in fin . vel conuerte, id eſt non minus ex mente,quàm ex verbis.ſic inſtitu.de.l.Aquil.§. ſecundo.& ſupra de re.diui.l . riparum . & ſic eſt figura hyſteron proteron,id eſt ordo conuerſus.

u *Pacto*.in ſcriptis facto,vel etiam non.Accur.

x *Vt perſonale*.ſed vt generale:vt infra eod.tale.in princi . & infra de pig.act.ſi neceſſarias.§.penult. & infra de proba . ſi pactũ. Et not. argum. ex eo quod fieri ſolet.ſic ſupra eod.Labeo . Item no.pactum perſonale dici duobus modis.Primò,quod ad vnam perſonam tantum porrigitur,non vltra. & ita infra eod.idem.§. perſonale.Secundò ideo, quia cum perſona extinguitur, ſed ea viuente ad plures competit:& de hoc ſunt quatuor exempla:cũ venditore : cum donatore : cum filio, ſeruóve,quorum pactum proficit emptori,donatario,patri,& domino:ſed viuentibus paciſcentibus:vt infra eod.& heredi.in princ.&.l.ſi tibi.§. pactum conuentum.In rem autem poteſt dici ex perſona actoris & rei: vel actoris tantùm:vel rei tantùm:vel vtriuſque:vt infra eo . qui in futurum.§.ſi ex altera.

UNED